LIVIU REBREANU

RĂSCOALA

Coperta și ilustrațiile: *N. Popescu*

LIVIU REBREANU

RĂSCOALA

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

PREFAȚĂ

Răscoala este o emoționantă frescă a luptelor țărănimii pentru pământ de la începutul secolului nostru. Răscoala țăranilor din 1907 a zguduit din temelii șubredul regim burghezo-moșieresc. Răsunetul ei s-a făcut auzit nu numai în viața social-politică și în presa vremii, dar și în numeroase opere literare și de artă, prin care creatorii lor au înfierat monstruoasa crimă căreia i-au căzut jertfă peste 11.000 de țărani. Meritul deosebit al lui Rebreanu constă în aceea că, prin *Răscoala*, el a realizat cea mai cuprinzătoare oglindire artistică a condițiilor de viață ale țărănimii din preajma și din timpul răscoalei, cea dintîi operă epică de vaste proporții consacrată acestui eveniment memorabil din istoria poporului nostru.

Romanul a apărut în 1933, la mai bine de douăzeci și cinci de ani de la întîmplările pe care le înfățișează ; și cam tot atîția ani a consacrat Rebreanu elaborării romanului său. Elementul acesta, nu lipsit de însemnătate, ne dă prin el însuși o imagine a complexității procesului de creație al *Răscoalei* și oferă un exemplu înălțător de etică profesională. Rebreanu înțelegea că arta trebuie să reflecte realitatea și că o operă de artă cu adevărat prețioasă poate fi plăsmuită numai pe temeiul unei observații îndelungate și riguroase a fenomenului de viață și prin exprimarea obiectivă a esenței lui. Adînc pătruns de ideea că durabilitatea operei de artă *„atîrnă numai de cantitatea de viață veritabilă ce o cuprinde"* — cum singur se exprima — Liviu Rebreanu a dat

în *Răscoala* expresia deplină a acestei convingeri, înălțînd un trainic monument al realismului critic în literatura noastră.

Născut în 1885 la Tîrlișiua, în Transilvania, în familia unui învățător cu o casă de copii, Liviu Rebreanu și-a petrecut primii ani de viață în Maieru, o mică localitate pe Someș, unde a și făcut școala primară. Începe liceul la Năsăud, dar după primele clase trece la Liceul german din Bistrița, și apoi la Liceul maghiar din Sopron.

O seamă de factori favorabili, în ambianța cărora și-a petrecut copilăria, au contribuit încă din această etapă a vieții la conturarea personalității viitorului scriitor. Provenind dintr-o familie modestă și trăind în mijlocul țărănimii, Rebreanu a putut să cunoască de mic viața satului și vitregia soartei muncitorilor pămîntului. Acum se înfiripă simpatia sa pentru masele țărănești și își află explicație cunoașterea atît de profundă și înțelegerea plină de o rară sensibilitate a satului transilvănean.

Tot acum, de la tatăl său — mare iubitor de folclor, coleg de școală și prieten cu George Coșbuc — și mai apoi în anii petrecuți la liceul din Năsăud, Rebreanu a învățat să îndrăgească creația populară și, alături de ea, opera marelui clasic al literaturii noastre, „poetul țărănimii", George Coșbuc, pentru care a nutrit, pînă la sfîrșitul zilelor, un adevărat cult. De pe atunci strigătul de durere și de revoltă al pălmașilor din *Noi vrem pămînt!* s-a întipărit adînc în mintea și în inima adolescentului. În sfîrșit, contactul cu diferitele naționalități conlocuitoare în Transilvania, ca și cunoașterea limbii și literaturii germane și maghiare, și, ulterior, a literaturii ruse, l-au ajutat să-și formeze o perspectivă mai largă asupra problemei naționale, care se va răsfrînge favorabil în operele sale cele mai valoroase.

În 1909, după ce urmează o școală militară și cursurile Facultății de litere la Budapesta, și după o efemeră carieră de ofițer, Liviu Rebreanu, care publicase pînă atunci cîteva nuvele, vine la București cu gîndul să se consacre scrisului. Acest moment și, mai precis, anii care l-au precedat au avut un rol hotărîtor în formarea personalității lui Liviu Rebreanu, deoarece tocmai acum s-a limpezit definitiv, după zbateri

îndelungate și dureroase, drumul evoluției sale viitoare. Anii aceștia au pregătit o cotitură radicală și cutezătoare, asupra căreia trebuie să ne oprim pentru a ne putea explica de ce, cum și în ce împrejurări s-a dezvoltat Liviu Rebreanu ca scriitor.

Din fericire, răspunsul la aceste întrebări ni l-a dat scriitorul însuși, care, deși zgîrcit cu destăinuirile și atras greu pe panta mărturisirilor datorită modestiei sale bine cunoscute, s-a lăsat furat, totuși, după mai bine de douăzeci de ani, de amintirea vremurilor de început ale activității sale de creație. Astfel, într-un interviu pe care l-a dat în 1932, la terminarea *Răscoalei*, ecoul frămîntărilor de tinerețe se înlănțuie într-o miniaturală autobiografie, pe cît de succintă, pe atît de semnificativă pentru cunoașterea anilor de viață la care ne referim.

„Eram nouă frați, povestește scriitorul. *Familie grea pentru modestele resurse materiale ale tatălui meu. Fiecare din copii, după primii ani de învățătură, ne-am croit mai tîrziu singuri drumul vieții.*

În privința carierei mele, părerile părinților erau divergente. Mama voia să mă facă popă, tata — învățător. Dar marea mea pasiune era medicina. Și din toate aceste cariere ce mi se ofereau, m-am trezit... ofițer de infanterie în armata austro-ungară. Un complex de împrejurări, din care lipsa banilor prima, au contribuit la îmbrățișarea carierei militare.

Notează că în această vreme, din cauză că făcusem studiile în școli străine, posedam foarte puțin limba română literară. Însă în aceste timpuri am început să scriu cu o rîvnă, care azi s-a mai potolit, întîiile mele lucrări literare. Era o literatură de salon, en vogue pe atunci, pe care o cultivam din abundență. Am scris peste cincizeci de piese, cu care am bombardat toate teatrele din Budapesta. Firește, nu s-a jucat nici una.

Nu același lucru s-a petrecut cu proza mea literară. Primele mele articole, apărute în ziarele din Budapesta, erau elogios apreciate. Numai că, într-o bună zi, m-am trezit cu colonelul meu, care m-a sfătuit prietenește să renunț la scris, pentru că nu se cade ca un ofițer... să se ocupe cu... fleacuri.

Dar eu îmi pusesem în gînd să renunț la cariera militară, ceea ce cu mari greutăți am izbutit. Milităria, cu rigorile și severitatea ei, era diametral opusă temperamentului meu independent, vulcanic.

Renunțînd la militărie și întorcîndu-mă acasă, dădeam cu piciorul carierei mele, clădită cu atîta trudă și cu atîtea necazuri.

Azi, cînd îmi reamintesc, mi se pare o nebunie. O nebunie, pe care numai tinerețea și elanul o pot face. Vezi, de aceea am rămas adînc impresionat cînd am primit vizita unei domnișoare. Venise fără nici un ban din Severin la București pentru că simțea... focul sacru al scrisului. Crezi d-ta că e puțin lucru să pornești pe drum, așa, deodată, fără să știi unde vei ajunge și ce vei mînca mîine?

La Năsăud, întors în mijlocul familiei, am început să-mi perfecționez, cu numeroase lecturi, cunoașterea limbii literare românești. L-am citit întîi pe Creangă, cu însemnări pe marginea cărții, și apoi pe Caragiale, din care n-am înțeles absolut nimic. Am început să public în ziarele locale. Proza mea era din ce în ce mai reușită. Și am încercat peste cîtva timp «marea lovitură», trimițînd cîteva nuvele la Luceafărul *lui Goga și Tăzlăuanu (de la acesta din urmă primind o caldă scrisoare de felicitare), la* Convorbirile critice *ale d-lui Dragomirescu și la revista* Făt-Frumos, *scoasă de Emil Gîrleanu. Toate aceste publicații mi-au tipărit nuvelele. Socoteam eu — e tot o naivitate a tinereții — că sînt destul de cunoscut, și am descins în vechiul regat, prin Sibiu, în toamna anului 1909, cu vreo 60 de coroane în buzunar.*

În București nu cunoșteam pe nimeni. Am tras într-o mohorîtă zi de toamnă la hotelul «English». De aici am început boema adevărată a vieții de tînăr scriitor sărac în Romînia Mică.

Gazetăria la Rampa *și la* Ordinea *lui Bădărău, secretariatul la* Convorbirile critice *— slujbe mai mult onorifice. Zilele treceau, una după alta, în monotonie, în mizerie. Gloria întîrzia să vie; tinerețea — numai tinerețea — a învins toate aceste necazuri. Și totuși nici o dată, în tot acest răstimp, n-am regretat nimic. Nici renunțarea la cariera de ofițer, nici banii de atunci, nici situația de altădată. Trăiam în mediul*

scriitoricesc, în preocupări pur intelectuale, eram în «elementul meu». Însă nici o dată n-am înțeles clar, bine definit, avîntul care m-a îndemnat să iau deodată această hotărîre." [1]

Aici se încheie scurta, dar emoționanta destăinuire a lui Liviu Rebreanu. Ne-am îngăduit s-o dăm în întregime tocmai pentru că dezvăluie drumul greu, plin de sacrificii și renunțări pe care l-a străbătut scriitorul, mînat irezistibil de mistuitoarea pîlpîire din care avea să izbucnească strălucitor „focul sacru al scrisului", cu care era înzestrat. Dar, așa cum singur recunoaște, eroica sa hotărîre de a se consacra literaturii, ca și stabilirea în București n-au însemnat decît începutul unui drum lung și anevoios. *„Gloria întîrzia să vie"*, afirmă scriitorul, cu îngăduința omului matur pentru nerăbdarea, naivitatea și elanul tinereții. Și, într-adevăr, gloria a întîrziat mai bine de un deceniu.

În tot acest răstimp Liviu Rebreanu muncește din greu la diverse gazete și reviste, scrie cronici teatrale, traduce, publică mai multe nuvele și schițe, strînge cu asiduitate material documentar și face proiecte pentru lucrările sale fundamentale de mai tîrziu.

În iureșul acestei activități multilaterale, dominată cu autoritate de nuvelist, încep să se cristalizeze tot mai vizibil trăsăturile viitorului romancier. Nuvelele și schițele apărute în acești ani (adunate în volumele *Frămîntări* — 1912, *Golanii* — 1916, *Mărturisire* și *Răfuiala* — 1919, *Calvarul* — 1921) ni-l prezintă pe Rebreanu ca pe un demn continuator al tradițiilor prozei ardelene, care atinsese o culme prin Slavici. Preluînd moștenirea realist-critică a clasicilor literaturii noastre și îmbogățind-o cu o notă de particulară sobrietate și vigoare, Rebreanu înfățișează într-o lumină nouă realitățile vremii și îndeosebi viața țărănimii. În lumea satelor el descoperă aspecte inedite, de un puternic dramatism și umanism — o lume răscolită de contraste și frămîntări (*Cuibul visurilor, Răfuiala, Ofilire, Fapt divers, Nevasta* etc.). Observația este valabilă și pentru alte scrieri, în care ochiul artistului se îndreaptă spre lumea orașului, mai puțin realizată, de altfel (*Culcușul, Golanii, Ocrotitorul, Pozna* și altele). Un progres în ceea ce privește dezvăluirea vieții sufletești

[1] *Dimineața*, 26 sept. 1932.

a eroilor, o construcție epică solidă, dar și unele alunecări pe panta naturalismului, întregesc caracterizarea activității de nuvelist a lui Rebreanu.

Definirea acestor trăsături prezintă un interes deosebit, deoarece, pe temeiul celor mai pozitive dintre ele și în urma unei munci asidue de informare, romancierul se dezvăluie, dintr-o dată, în plenitudinea forței sale creatoare, dînd literaturii noastre, la interval de numai doi ani, două din cele mai valoroase romane ale sale, adevărate culmi ale genului, *Ion* în 1920 și *Pădurea spînzuraților* în 1922.

Ion este o adevărată monografie a satului ardelean dinainte de primul război mondial. Străin de concepțiile și procedeele semănătoriste la modă, care falsificau realitatea, idealizînd-o, estompînd contradicțiile sociale și înfrumusețînd pînă la comic existența maselor de țărani, Rebreanu dă în *Ion* una din cele mai fidele, mai complexe și mai viguroase imagini ale lumii satului de pînă la el. Lipsa de pămînt și sărăcirea continuă a țărănimii, agravate de dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate, asuprirea socială și națională, fărădelegile aparatului de stat burghez, disprețul celor avuți sînt numai cîteva din fațetele mediului sătesc, așa cum apare el în *Ion*, și constituie fundalul pe care se petrece drama eroului principal, care dă și numele romanului. Țăran sărac, Ion al Glanetașului năzuiește spre o viață omenească, dar își dă seama că n-o va putea avea fără pămînt, fără cît mai mult pămînt. Setea de pămînt devine sete de îmbogățire, iar mentalitatea de țăran sărac se alterează în mentalitate chiaburească. Harnic, isteț, mîndru și ambițios, el nu-și face nici un scrupul pentru a-și vedea visul cu ochii, dar cînd, ajuns aici, încearcă să reînvie o iubire pe care o sugrumase cu ani în urmă, se prăbușește.

Cu toate scăderile sale de proveniență naturalistă, care se resimt mai ales în conturarea caracterului eroului principal, romanul *Ion* rămîne o masivă construcție realistă, o reflectare de ansamblu justă a vieții satului romînesc în trecut.

Cu *Pădurea spînzuraților*, Liviu Rebreanu abordează o temă mai puțin frecventă în proza romînească de pînă la el, și anume : tema războiului mondial imperialist. Fără a înțelege rădăcinile adînci care au dus la dezlănțuirea primului război mondial, dar intuindu-i caracterul nedrept și monstruos, Liviu

Rebreanu l-a dezaprobat, din care cauză, în anii 1916—1918, a şi avut de suferit. Această experienţă personală, cît şi moartea fratelui său Emil, executat pentru tentativă de dezertare, şi-au pus fără îndoială pecetea lor asupra romanului. Din zbuciumul sufletesc al eroului principal, Apostol Bologa, nevoit să lupte în armata austro-ungară împotriva romînilor, din soarta tragică pe care acesta o împărtăşeşte pînă la urmă, din descrierea frontului, a suferinţelor oamenilor simpli, din întregul spirit în care este scrisă cartea se degajă o severă condamnare a războiului, dînd romanului, alături de o seamă de alte calităţi, o înaltă valoare etică şi literară.

Din păcate, în anii imediat următori *Pădurii spînzuraţilor*, în creaţia lui Liviu Rebreanu se constată un regres, marcat de romanele *Adam şi Eva, Ciuleandra, Crăişorul Horia,* în care viziunea realistă se restrînge sensibil, sub presiunea unor procedee străine de arta autentică. Dar nu mult după aceasta scriitorul coteşte brusc, ţîşnind năvalnic spre apogeul activităţii scriitoriceşti. Sîntem în anii 1931—1932 ; pe baza unui proiect mai vechi, conceput încă înainte de război, Rebreanu definitivează romanul *Răscoala,* care avea să apară un an mai tîrziu, în 1933.

După *Răscoala* intervine o nouă cădere a nivelului creaţiei scriitorului, de data aceasta definitivă. Influenţa tot mai puternică a ideilor decadente şi a mişcărilor fasciste anulează treptat, în scrierile sale de după 1933, principalele valori realiste, evidenţiate cu atîta strălucire în *Ion, Pădurea spînzuraţilor* şi mai ales în *Răscoala.* Moare în septembrie 1944.

Încheind sumara prezentare a vieţii scriitorului, trebuie să arătăm că, cu toată evoluţia sa sinuoasă, cu toate perioadele de eclipsă pe care le-a cunoscut, Liviu Rebreanu rămîne, prin cele mai valoroase scrieri ale sale, creatorul romanului social modern în literatura noastră, situîndu-se, alături de Creangă şi Sadoveanu, în şirul celor mai mari prozatori ai poporului nostru.

Definitivat, aşa cum am văzut, în anii 1931—1932, perioadă de ascuţire a contradicţiilor sociale din ţara noastră, care nu puteau să nu aibă ecou în conştiinţa scriitorului, romanul *Răscoala* este, fără îndoială, cea mai de seamă şi cea mai realizată creaţie a lui Liviu Rebreanu. S-ar putea aprecia chiar că, prin *Răscoala,* Liviu Rebreanu şi-a realizat în cea

mai deplină măsură însăşi concepţia sa despre roman ca specie literară. *„Romanul* — spunea el — *este o construcţie de artă care fixează curgerea vieţii."* Şi, într-adevăr, această „curgere a vieţii" este poate cea mai puternică impresie pe care o lasă lectura *Răscoalei* oricărui cititor care cunoaşte datele concret-istorice ale marii drame din 1907.

Aparent, impresia este determinată de un element oarecum formal — însăşi construcţia romanului urmărind îndeaproape desfăşurarea evenimentelor. În cele două părţi din care este alcătuit romanul — *Se mişcă ţara* şi *Focurile* — scriitorul dezvoltă : în prima — procesul pregătitor al răscoalei, iar în a doua — răscoala propriu-zisă şi înăbuşirea ei. Cît priveşte capitolele cărţii, purtînd titluri simbolice — *Răsăritul, Pămînturile, Flămînzii, Luminile, Friguri, Vestitorii, Scînteia, Flăcări, Focul, Sîngele, Apusul* — ele urmează atît de firesc firul întîmplărilor, încît şi o simplă înşiruire a lor ne înfăţişează rezumativ întregul ciclu al mişcării : pregătirea, apogeul şi înăbuşirea valului revoluţionar.

Hotărîtor, însă, nu este acest aspect formal. Scriitorul cerea operei literare să dea vieţii „un tipar", dar nu un tipar oarecare, ci unul care să-i surprindă *„şi dinamismul şi fluiditatea"*. Acel sentiment de „curgere a vieţii" pe care-l trăim citind *Răscoala* izvorăşte nu numai din schema şi construcţia romanului, ci mai ales din nenumăratele *„clipe de viaţă adevărată"* închise în paginile lui. Fără „pulsaţia vieţii" reale, fără „dinamismul şi fluiditatea" ei, orice construcţie de artă rămîne un simplu tipar, o simplă schemă, sau, în cel mai bun caz, o copie a realităţii. Or, *Răscoala* este tocmai unitatea indiscutabilă dintre adevărul vieţii, clocotitor şi năvalnic, şi tiparul pe care i l-a croit scriitorul, pe măsura cuprinderii acestui adevăr în ceea ce are el mai esenţial şi mai caracteristic.

„Literatura se naşte şi creşte din viaţă", spunea Liviu Rebreanu ; *Răscoala* s-a născut şi a crescut din viaţă, putem spune noi, parafrazîndu-l pe scriitor, deoarece numai aşa se explică faptul că, deşi Liviu Rebreanu nu avea o viziune limpede asupra evoluţiei sociale, în paginile *Răscoalei* au pătruns, o dată cu uriaşa „cantitate de viaţă", multe din adevărurile profunde care caracterizau realitatea epocii cercetate. În aceasta şi constă, de fapt, unul din cele mai mari merite ale cărţii, şi acest merit este atît de mare, încît, dacă s-ar fi or-

ganizat cîndva un proces al monstruoasei crime făptuite de regimul burghezo-moșieresc, *Răscoala* ar fi putut fi foarte bine creditată ca un veritabil dosar de instrucție. Găsești în paginile lui cuvîntul împricinaților — moșieri, arendași, politicieni, în frunte cu regele, pe de o parte, și masele țărănești, pe de altă parte — se dezvăluie sub ochii noștri depozițiile martorilor — învățătorul Dragoș, socialistul Mișu, gazetarul Roșu și chiar Herdelea. Atît eroii angajați în marea încleștare a luptei, cît și ceilalți sînt istoricește fixați ca tipuri caracteristice unei anumite categorii sociale, cu o anumită poziție de clasă, cu anumite trăsături de caracter și cu un anumit fel de a gîndi și de a acționa. Autenticitatea caracterelor și a faptelor, obiectivitatea descrierii evenimentelor, bogăția informării, multilaterala și dreapta dezbatere a multora din problemele social-economice la ordinea zilei în epoca descrisă au făcut ca pe primul plan al romanului să răzbată unul din adevărurile fundamentale care caracterizau societatea romînească în trecut, și anume: contradicția de neîmpăcat dintre exploatați și exploatatori. Legat de popor și de pămîntul țării, așa cum pretindea oricărui scriitor, Rebreanu a dat la lumină *„o carte substanțială, mustind de esență"*, purtătoare a unui mesaj militant, profund uman: răscoala a fost dreaptă și pe deplin justificată, iar înăbușirea ei în sînge — o crimă în masă, premeditată, care n-a putut să înlăture cauzele adînci ale nemulțumirii poporului.

Concludentă pentru toate cele arătate pînă acum este o interesantă mărturie a scriitorului însuși. Iată ce spunea el despre *Răscoala* în 1932, cînd tocmai încheiase munca de elaborare a romanului: *„Nu e vorba aici numai de romanțarea răscoalelor țărănești din 1907. Nu voi scrie istorie, pentru că fac literatură, și numai literatură*; dar împrejurările în care au izbucnit răscoalele, ca și documentele autentice ale vremii au valoare literară prin ele însele (subl. ns.). *Așa, de pildă, cînd frămîntarea în păturile rurale era în toi și cînd cazanul fierbea mai puternic, în Parlamentul țării se vorbea despre maximalizarea prețurilor la benzina de automobil. Să tot fi fost în Romînia de atunci vreo trei sute de mașini.*

Aceste preocupări ale vieții urbane și rurale, complet diferențiate una de alta, dezinteresul acesta, care — indiscu-

tabil — pornea de sus în jos, și-au arătat curînd de tot efectele.

Acțiunea romanului se desfășoară mai ales în epoca aceasta de incubație. Răscoala în sine interesează mai puțin.

Se puneau în anii aceia o sumedenie de probleme de ordin social care trebuiau rezolvate... se cerea un interes mai adînc pentru durerea păturii țărănești..." [1]

Din scurta mărturie de mai sus reținem atenția cel puțin trei idei. În primul rînd, aceea că Rebreanu, fără să facă istorie, a operat cu o imensă cantitate de documente autentice, care aveau valoare literară prin ele însele (este cunoscută documentarea vastă pe care a făcut-o Rebreanu citind presa vremii, lucrări despre problema țărănească, mergînd prin Teleorman și Argeș, vizitînd satele în care răscoala a fost mai puternică, discutînd cu un mare număr de participanți la răscoală etc.) ; în al doilea rînd, ideea că la baza mișcării țărănimii au stat contradicții de clasă, „o sumedenie de probleme de ordin social", și, în al treilea rînd, faptul că scriitorul a intuit just lucrul cel mai important pentru roman, și anume : oglindirea cu precădere a epocii de incubație a răscoalei, cu rădăcinile și cauzele ei, răscoala în sine interesînd doar ca un deznodămînt firesc. Și ce a rezultat din realizarea acestor idei ? Mai întîi, autenticitatea cărții, care, cu deosebirea că este o operă de creație artistică, aproape se suprapune istoriei timpului ; apoi, o fățișă poziție de clasă, cartea îndreptîndu-și invariabil tăișul spre demascarea claselor exploatatoare. Și, în sfîrșit, marea ei putere de convingere.

Din păcate, nu avem aici posibilitatea materială de a prezenta o trecere în revistă a datelor istorice ale răscoalei din 1907. Considerîndu-le însă îndeobște cunoscute, ne vom strădui să ilustrăm ideile de mai sus doar printr-o sumară înfățișare a acțiunii romanului.

Romanul se deschide cu o replică : „*— Dumneavoastră nu cunoașteți țăranul romîn, dacă vorbiți așa ! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci* e *mai trist, fiindcă vi-l închipuiți martir, cînd în realitate* e *numai rău și prost și leneș !*" Este replica rostită într-o discuție în tren de Ilie Rogojinaru, arendașul moșiei Oleana—Dolj, „*slăninos și bur-*

[1] *Op. cit.*

tos, cu gît de taur", specimen tipic al tagmei celor care huzureau din sudoarea bietului „țăran romîn". Pusă în fruntea cărții, această replică avertizează de la început și într-un fel oarecum brutal asupra unei filozofii de clasă, filozofia disprețului și urii față de țăran, caracteristică oricărui reprezentant al claselor exploatatoare. Pe de altă parte, ea ne introduce simplu, fără ocolișuri, fără lirism, ba chiar cu oarecare duritate, direct în miezul chestiunii care făcea să vibreze întreaga țară în anii de pînă la răscoală, și anume: „chestiunea țărănească".

Atmosfera apare încărcată de la primele pagini. Problema țărănească, cu multiplele ei implicații social-economice, dă de lucru întregii societăți a vremii. O dată cu Titu Herdelea, unul din eroii romanului, cititorul face cunoștință cu această problemă, mai întîi sub aspectul general al discuțiilor care se duc în diferite medii sociale, căci problema țărănească se dezbate peste tot: în trenuri, în restaurante, între prieteni, între oamenii simpli, între moșieri sau politicieni sus puși; ea se strecoară fără voie oriunde sînt împreună doi sau mai mulți inși, se impune discuției, plutește în aer și te lovești de ea fără să vrei, chiar cu ochii deschiși. Dar în timp ce oamenii simpli, cum ar fi, de pildă, familia cizmarului Mendelson, sînt sincer preocupați de soarta tragică a țărănimii, reprezentanții claselor conducătoare nu numai că nu se gîndesc să întreprindă ceva serios, dar încearcă să evite chiar și o nevinovată aluzie la țărani; iar atunci cînd, sub presiunea obsesiei generale, problema țărănească intervine și în discuțiile lor, nu fac decît să pălăvrăgească la general, mascînd realitatea dureroasă sub vălul urii, dezinteresului și demagogiei.

Astupîndu-și urechile și băgînd capul în nisip, clasele conducătoare nu puteau însă ascunde situația desperată în care se zbăteau masele țărănești. Abcesul social cocea mai departe, iar cauzele lui adînci trebuiau căutate în însăși structura social-economică a societății din acel timp.

Pornind pe drumul dezvăluirii acestor cauze, scriitorul ne poartă în mediul sătesc, în mijlocul țăranilor, prin casele moșierilor și arendașilor din Argeș, unde se petrece acțiunea, în capitală, în cercurile politicienilor și gazetarilor, în Parlament etc.; și astfel, pe îndelete, cu calmul omului de știință, el ne pune în față, în toată goliciunea ei, trista

realitate în sînul căreia mocnea încă ascuns vulcanul care avea să erupă.

Meticulozitatea și probitatea cu care e zugrăvită această realitate este a unui adevărat anatomist. Totul e disecat și analizat în profunzime, bisturiul taie direct în rană. Chiar din prima incursiune pe care Herdelea o face în Amara, la moșia bătrînului Iuga, înțelegem că rădăcinile răscoalei erau multe și vechi și că cea mai însemnată era lipsa de pămînt de care sufereau masele țărănești.

Ca o plagă blestemată se întindeau moșiile de mii și mii de pogoane, înghițind nu numai șesuri și dealuri, ape și păduri, dar și sate întregi, și viața oamenilor o dată cu ele. *„— Mi-ai arătat atîtea moșii boierești, moșii peste moșii, mari și frumoase. Dar pămînturile oamenilor unde sînt?"* întreabă nedumerit Titu Herdelea pe atenta sa călăuză, moșierul Grigore Iuga, al cărui răspuns e pe deplin edificator: *„— Apoi vezi, pămînturile oamenilor, asta e chestia țărănească!... Pămînturile! Nu prea sînt, și unde au fost s-au cam spulberat..."*

Sufocați de lipsa de pămînt, țăranii sînt nevoiți să îndure toate consecințele situației lor sociale. Pagini întregi din roman acuză dependența aproape totală a țărănimii față de moșieri, disprețul și neomenia acestora, lăcomia și cruzimea arendașilor, care se constituiau în adevărate „trusturi arendășești", înlocuind o bună parte a moșierimii în descompunere, care prefera să ducă o viață de desfrîu și îmbuibare în capitală sau peste granițe, silnicia slujitorilor aparatului de stat burghezo-moșieresc, foametea cronică, incultura și bolile. *„...Trei sferturi din truda săracilor merge să întreție huzureala celor ce stăpînesc pămînturile* — explică învățătorul Dragoș. *Mai fericiți au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniți, îmbrăcați și îngrijiți în schimbul robiei, pe cînd țăranii noștri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-și cîștige nici măcar mîncarea omenească și trebuie să cerșească și să rămîie veșnic datori la ciocoi ca să nu moară de foame..."* Chiar și moșierul Grigore Iuga este nevoit să recunoască fără ocol că vina o poartă cei care i-au emancipat pe robi numai de formă și i-au lăsat de fapt mai încătușați ca pe vremea robiei. *„Nu ne-a trebuit țăran-cetățean, ci țăran-animal"*, conchide el.

Ieşirea din această situaţie desperată apare limpede pentru orice om de bun-simţ. Pentru Dragoş, învăţătorul, lucrurile au logica lor firească : pretutindeni apasă mîna boierului, *„în mîna lui e viaţa noastră a tuturor, poate şi moartea... Boierul sau locţiitorul lui, arendaşul, e stăpînul satului. El e legea, el e tot."* Generalizată, domnia moşierului se încheagă într-un sistem care nu se poate schimba prin dispariţia unui singur exploatator. *„Urmaşul lui, oricît ar fi de bine intenţionat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea adevărată nu va fi decît atunci cînd vor dispărea toţi şi cînd pămîntul va fi stăpînit de cei care-l muncesc !"* — soluţie radicală şi clarvăzătoare, dar a cărei aplicare avea să mai dureze. Lipsită de un partid revoluţionar, clasa muncitoare din ţara noastră, singura clasă capabilă să conducă pe toţi cei asupriţi la sfărîmarea domniei exploatatorilor, nu şi-a unit decît în mică măsură lupta cu lupta ţărănimii pentru pămînt. De aceea, răscoala eroică a maselor ţărăneşti nu a căpătat un caracter unitar şi organizat şi nu a putut să ducă la rezultate maxime. Reflectînd în mod just realitatea vremii, Rebreanu are marele merit de a fi surprins în paginile cărţii, o dată cu imensele posibilităţi revoluţionare ale ţărănimii, şi limitele social-istorice ale răscoalei, caracterul ei spontan, lipsit de o perspectivă clară. Sub imperiul realităţilor crunte pe care nu le mai putea răbda, ţărănimea se clarifică treptat şi intuieşte drumul pe care trebuie să păşească, iar scriitorul înfăţişează pe larg chinuitorul proces al acestor căutări.

„Pămîntu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pămîntul !" se aude la început cîte un glas izolat. Dar ţăranii speră încă într-o dreptate de sus, de la boieri, *„că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pămînt, care îl muncesc"* ; iar cînd îşi pierd încrederea în boieri, şi-o pun în vodă, care, li se pare lor, ar fi trimis prin sate nişte arhangheli pe cai albi, să le facă dreptate. Amarnice năluciri ! Doar *„...vodă cu boierii trăieşte şi n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică !"* îi lămureşte pînă şi chiaburul Busuioc. Şedinţele Parlamentului şi mesajul regal iau chipul unei adevărate mascarade. Demagogia şi dezmăţul domină viaţa saloanelor capitalei. *„Încotro te întorci,* este nevoit să recunoască însuşi Miron Iuga, moşierul din Amara, *numai îndemnuri la veselie şi la desfrîu."* O viaţă de praznic con-

tinuu, o epidemie de baluri, spectacole, recepții și petreceri de tot felul, la care străluceau briliantele, plastroanele, cheliile și decorațiile, o ploaie multicoloră de afișe, pancarte și reclame, menite parcă să abată atenția de la prăpastia care se săpa în țară, așa arăta capitala într-o iarnă în care zeci de mii de țărani flămînzeau. Stratul de poleială, de falsă veselie și de artificială civilizație părea făcut anume să mascheze frisoanele unui organism bolnav. De aceea, ochiul pătrunzător al lui Mișu Mendelson nu se înșela atunci cînd îl ducea la concluzia *„că nelegiuirile sociale sînt atît de provocatoare, încît mulțimea exasperată va fi silită să-și facă singură dreptate și atunci se va prăbuși în foc și în sînge toată baraca"*.

Momentele din pragul răscoalei au în carte o tensiune dramatică. În sufletul și în conștiința țărănimii încolțește tot mai puternic spiritul de revoltă. Ai impresia că un uriaș cazan e gata să dea în clocot :

„— Nu-i glumă, dom' primar !... Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig...

— Nu mai putem, oameni buni ! strigă deodată și Leonte Orbișor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieșim. Ori murim, ori..."

Spectrul acesta duce oamenii la desperare, la o stare de maximă încordare nervoasă. Fapte obișnuite altădată — o moșiereasă care vrea să-și vîndă moșia, un plutonier de jandarmi care snopește în bătăi un grup de țărani învinuiți de furt, un perceptor care ia unui țăran purcelul din ogradă, un învățător arestat, o fată batjocorită de fiul unui arendaș, un copil urecheat de șoferul boierului și, în sfîrșit, încheierea noilor învoieli agricole — iau acum proporții înfricoșătoare. Ici-colo încep să se rostească vorbe de amenințare sau încolțesc gînduri de violență. Cineva le amintește de revoluția din 1905, din Rusia, cînd *„muscalii s-au sculat... cu mic cu mare, și-au pus mîna pe topoare și-au făcut o vîlvătaie de a mers vestea în toată lumea"*. Cîțiva țărani oftează. Un altul, însă, Petre Petre, *„care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi :*

— Apoi pînă n-om pune mîna pe topoare nici noi n-om...", dar se opri brusc, *„parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui"*.

Şe rostesc vorbe cu tîlc adînc: *„Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife..."*, *„numai focul curăţă păcatele!"* *„Vine ea şi vremea dezlegării tîlcurilor, n-aveţi grijă!"*

Şi vremea aceea era într-adevăr aproape; iar pentru ca cititorul s-o poată trăi cît mai intens, scriitorul concentrează într-un singur capitol zeci de crîmpeie, adevărate secvenţe de film, în care surprinde, în diferite ipostaze, pe aproape toţi eroii romanului, trăind fiecare în felul lui acalmia apăsătoare de dinaintea furtunii. Apoi, prin paginile cărţii, trăim şi noi, parcă aievea, descătuşarea văpăii, cu fantasticele sale focuri purificatoare, arzînd în noapte ca nişte uriaşe torţe. Mai multe, tot mai multe, ele încep să puncteze pe imensa hartă a ţării, ca din mîna unui nevăzut topograf, locul a sute şi sute de conace boiereşti. Răscoala începuse şi se întindea, epidemic, din moşie în moşie, din sat în sat.

Desfăşurarea răscoalei şi înăbuşirea ei sînt surprinse în roman cu o mare putere de sugestie. Rebreanu a ştiut să mînuiască cu o înaltă măiestrie mijloacele literare, pentru a ne face să retrăim cu o intensitate de martor ocular atît iureşul de ape revărsate al răzmeriţei, cît şi groaza, cruzimea şi sălbăticia claselor exploatatoare, care-au înecat totul într-o mare de sînge. Se schimbă însuşi ritmul povestirii, devenind mai precipitat, mai tumultuos, cu clocotiri de cascadă.

Îndeosebi în descrierea represiunii, Rebreanu a creat pagini cu adevărat magistrale. Spaima şi deruta de care sînt cuprinse burghezia şi moşierimea, în frunte cu regele, tentativa de a aduce în ţară trupe străine, coalizarea celor două partide burgheze, marcată de o nouă mascaradă parlamentară, în cadrul căreia se îmbrăţişează şi se pupă între ei fruntaşii liberali şi conservatori, cinismul şi ura cu care este organizată „răzbunarea", ca şi manifestul perfid, menit să arunce praf în ochii maselor însetate de o viaţă omenească, ne dezvăluie, prin pana necruţătoare a scriitorului, cît de adîncă era prăpastia dintre cei de la cîrma ţării şi popor.

Înăbuşirea răscoalei ia aspectul unor expediţii militare, cu planuri tactice şi desfăşurări de forţe, ca într-un adevărat război. Ţăranii sînt încercuiţi de şiruri de soldaţi în poziţie de atac.

Apoi, strigătele desperate ale comandanților: *„...stai!... ochi!... foc!... ; stai!... ochi!... foc!... ; ...stai!... ochi!... foc!..."* dezlănțuie masacrul.

Acolo unde puștile se dovedeau neputincioase, sînt puse să tragă tunurile: *„— Satele acelea vor fi complet rase cu tunul, domnule general! făcu prefectul ridicînd semeț capul și scoțînd înainte burta"*, notează scriitorul, cu sarcasmul care caracterizează toate paginile în care vorbește despre reprezentanții puterii de stat burghezo-moșierești.

Ironia cu care scriitorul biciuia în prima parte a cărții demagogia patriotardă și mieroasă a cațavencilor vremii lasă locul acum amărăciunii și mîniei. Cei care înainte de răscoală se adresau țăranilor cu cuvinte „irezistibile", ca: „frați țărani", și se erijau cu emfază în îngeri păzitori ai tihnei țăranului romîn sînt acum despuiați de mască și arătați în toată hidoșenia lor; ființe de o micime tragică, al căror eroism și fală și-l măsurau singure după grămada de cadavre pe care o lăsau în urmă. Iată-l, de pildă, pe maiorul Tănăsescu. A transformat Amara într-un cimitir. E mîndru de el și se apropie călare de trăsura prefectului, *„cu mîna la cozoroc, cu glas triumfător:*

— Domnule prefect, am onoarea a vă raporta că în Amara s-a restabilit liniștea și ordinea!

Baloleanu văzu la cîțiva pași cadavrul gol de la brîu în sus al lui Ilie Cîrlan și trupul ciuruit de gloanțe al lui Petre, iar între ele cămașa albă, desfășurată ca un drapel prosternat. Bolborosi înfricoșat, întorcînd capul:

— Da... liniștea și ordinea... Prea bine, domnule maior!... Mulțumesc!"

Cu un cinism și un automatism de călău, așa s-a operat; iar bilanțul a fost pe măsura zelului: *„...o baie de sînge colosală*, constată Roșu, unul din redactorii unui ziar oficial, *ceva cum nu s-a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau față de triburile sălbatice... Tunurile au bubuit, au nimicit din temelii sate multe, puștiile au trosnit neîncetat... Victimele sînt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nici o urmă..."* Presa burgheză se străduiește din răsputeri să ascundă cruntul adevăr, prezentînd lucrurile ca și cum, *„grație măsurilor cuminți luate de... guvern, tulburările sînt aproape pretutindeni potolite fără vărsare de sînge"*; dar minciuna nu putea ascunde

vaietele miilor de văduve și de orfani și gemetele zecilor de mii de țărani schingiuiți în beciurile poliției, și nici nu putea escamota sensurile profunde și nobile ale jertfei de sînge date de țărănime. Căci, deși a fost înfrîntă, răscoala a produs în trupul molohului burghezo-moșieresc o rană care nu mai avea să se închidă. Ea a scos la suprafață existența unor tare adînci, care n-au fost și nici nu puteau fi înlăturate cu tunurile. Scriitorul nu scapă din vedere acest aspect. Burghezia și moșierimea voiau ca răscoala să treacă neobservată, să o prezinte ca ceva cu totul întîmplător, să-i disimuleze cauzele reale, acreditînd, între altele, ideea caracterului național șovin, antisemit al răscoalei; dar toate aceste încercări sînt pur și simplu stigmatizate în roman. Totodată, clasele stăpînitoare ar fi vrut ca, după înfrîngerea răzmeriței, aceasta să fie uitată, iar lucrurile să reintre „în normal"; numai că, într-un anume loc, nu puteau ajunge exploatatorii nici cu puștile, nici cu manifestele — în sufletele oamenilor:

„— *În sfîrșit*, recunoaște moșierul Grigore Iuga, *ne silim să ștergem urmele uraganului pe cît se poate. De altfel, natura însăși ne ajută. Pretutindeni* e o *năvală de viață nouă. Pomii și copacii au înflorit. Ruinele focurilor, tăciunii, scrumul, peste toate a pus stăpînire primăvara...*

— *Dar sufletele oamenilor? întrebă Titu.*

— *Dumnezeu știe, numai Dumnezeu! zise Grigore. Mie mi s-a părut, de cîte ori am vorbit cu vreun țăran care a fost bătut, și doar toți au fost, că nu regretă nimic, ba dimpotrivă... A rămas în mintea tuturor întrebarea pe care n-o mai poate smulge nici o represiune: «Apoi cum să trăim fără pămînt?»*."

Toate aceste idei domină sfîrșitul romanului.

Anii care s-au scurs după 1907 au confirmat pe deplin faptul că tăciunii peste care pusese stăpînire primăvara, cum spune Grigore Iuga, au mocnit mai departe; nu toți au putut fi prefăcuți în scrum. O schimbare trebuia să se petreacă, mai devreme sau mai tîrziu. Pînă atunci, însă, viața nu putea sta pe loc. Ea trebuia să mai curgă o vreme în vechiul făgaș, pînă ce aveau să fie gata zăgazurile care să-i schimbe cursul; iar aceasta s-a petrecut abia în anii puterii populare, care, lichidînd eșafodajul relațiilor de jaf și exploatare din țara noastră, a repus în drepturile lor legitime pe ade-

vărații stăpîni ai pămîntului — cei care-l muncesc — arătîndu-le totodată și calea unei vieți noi, mai luminoasă și mai bună. Pășind pe această cale, majoritatea imensă a țărănimii noastre s-a unit în gospodării agricole colective, împlinind astfel, după veacuri de lupte și de jertfe, năzuințele cele mai scumpe țărănimii din toate timpurile — de a scăpa pentru totdeauna de exploatare, de a munci liber pentru binele și fericirea ei și a întregului popor.

Despre măiestria cu care Liviu Rebreanu a realizat *Răscoala*, și, în genere, cele mai bune cărți ale sale, s-au scris și se mai pot scrie încă tomuri întregi.

Neîntrecută rămîne mai ales arta compoziției, pe care Rebreanu a ridicat-o pe cele mai înalte culmi. Construcția solidă și în același timp armonioasă dă impresia unui monument modelat dintr-un singur bloc de marmoră, de mîna unui artist de geniu. Senzația aceasta, remarcată mai întîi în nuvelele scriitorului, impresionantă în *Ion* și *Pădurea spînzuraților*, devine copleșitoare în *Răscoala*. Nu întîmplător s-a vorbit și despre caracterul simfonic al acestui roman. Dezvoltarea gradată a conflictului, realizată prin succesiunea și împletirea măiestrită a episoadelor, ca și prin ritmul diferențiat pe care scriitorul îl imprimă narațiunii, captează cu totul atenția cititorului, îl subjugă, îl transportă în miezul evenimentelor, îl face să se simtă el însuși un personaj al romanului, trăind chinul, ura, revolta și răzvrătirea celor răsculați. Acest sentiment este accentuat de două elemente dintre cele mai caracteristice artei de prozator a lui Rebreanu. Primul este marea capacitate de obiectivizare a scriitorului. Acesta nu-și exprimă direct gîndurile și sentimentele ; comentariul personal este aproape inexistent ; cu alte cuvinte, scriitorul nu stă de vorbă cu cititorul, ci îi pune în față o palpitantă „curgere a vieții", în care acesta pătrunde singur, fără intermediar. Este senzația pe care o dă cinematograful panoramic, în care eroii parcă se detașează de pe ecran, iar conflictul se strămută în sală, învăluind pe spectatori în mrejele lui ca pe niște autentici participanți la acțiune.

Cel de-al doilea element îl constituie modul în care Rebreanu și-a construit eroii.

Este știut că, atunci cînd eroii sînt individualizați, precis conturați și reliefați, cititorul se poate încadra mai greu în mijlocul lor, fiecare din ei ocupînd ca indivizi un loc bine determinat. În *Răscoala*, însă, eroul principal, care se situează pe primul plan al romanului, nu este un individ anume, ci masa țăranilor răsculați, în prezentarea căreia Rebreanu, fără să ignoreze marea diversitate de tipuri, reușește o sinteză caracterologică neîntrecută a unei întregi categorii sociale. Aceasta permite cititorului nu numai să reacționeze la soarta țăranilor, dar să și trăiască în mijlocul lor, să se încadreze în rîndurile lor, fără a lua locul nimănui, căci numai toți împreună, indiferent de număr, de prezența sau absența unui individ sau altul, dau profilul integral al eroului central al romanului.

La toate acestea trebuie adăugat, de asemenea, că, deși scriitorul, așa cum am văzut, posedă o mare putere de obiectivizare și nu apare, ca să zicem așa, pe scenă, totuși, prezența sa se face simțită pînă în cele mai mici amănunte ale cărții. Această prezență este aceea a unui priceput regizor, ale cărui intenții transpar în sală din fiecare gest sau mișcare a personajelor, din locul pe care acestea îl ocupă pe scenă, din orientarea reflectoarelor și chiar din amănunte de recuzită și decor. Or, din *Răscoala* răzbate cu putere dragostea lui Rebreanu față de masele țărănești, alături de care scriitorul suferă și pe care ni le prezintă cu o constantă afecțiune. Alături de țărani, în roman apar, deși mai mult episodic, și alți eroi pozitivi — Dragoș, Mișu, Roșu — pe care scriitorul ne face să-i apreciem prin umanismul ideilor de care sînt călăuziți, idei a căror justețe ne este confirmată de fiecare dată de însăși desfășurarea acțiunii.

În același timp, sarcasmul și ironia cu care sînt înfățișați, cu mici excepții, reprezentanții tagmei exploatatorilor, inclusiv monarhia, stîrnesc în sufletul cititorului un permanent dezgust și o îndreptățită ură. Cît privește pe Titu Herdelea, personaj preluat din romanul *Ion*, acesta ne apare într-un clarobscur care-i accentuează și mai mult slăbiciunile.

Vorbind despre măiestria artistică a lui Rebreanu, trebuie subliniate unele particularități ale stilului său și, în primul rînd, simplitatea, sobrietatea și preciziunea. Impresionantă este, de asemenea, economia de mijloace artistice pe care scriitorul le folosește. În toate aceste particularități se ex-

primă de fapt una din cele mai mari calități ale măiestriei de prozator a lui Rebreanu, și anume : perfecta unitate dintre conținut și formă. Descrierea, tabloul, portretul, podoabele stilistice sînt folosite numai în măsura în care sînt absolut necesare oglindirii veridice a faptelor de viață, căci așa cum singur spunea : *„Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții"* ; iar pe aceasta, Rebreanu ne-a redat-o în principalele sale lucrări cu o vigoare și la o scară de o amploare pe care puțini scriitori au reușit-o. În această privință, opera care excelează este *Răscoala*. Confruntînd-o astăzi cu istoria vremii pe care o înfățișează, se poate spune pe drept cuvînt că în *Răscoala* Liviu Rebreanu a dat cu o maximă economie de mijloace artistice o maximă reflectare artistică a realității date ; și nu e de mirare, de aceea, că în istoria noastră literară romanul *Răscoala* este socotit o adevărată capodoperă a genului, o culme a literaturii noastre realist-critice dintre cele două războaie mondiale, care și-a cucerit un loc de cinste în tezaurul culturii universale.

C. SIMIONESCU

Tot pentru Fanny

SE MIŞCĂ ŢARA!

I

RĂSĂRITUL

1

— Dumneavoastră nu cunoaşteţi ţăranul romîn, dacă vorbiţi aşa ! Ori îl cunoaşteţi din cărţi şi din discursuri, şi atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiţi martir, cînd în realitate e numai rău şi prost şi leneş !

Ilie Rogojinaru sfîrşi gîfîind de convingere. Îşi şterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată şi îşi smuci mustaţa groasă-pleoştită, din care cîteva fire i se încurcaseră, supărîndu-l, în colţurile gurii. Era arendaşul moşiei Olena-Dolj. Slăninos şi burtos, cu gît de taur şi capul rotund, avea nişte ochi căprui săltăreţi şi o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarăşii de compartiment, văzu că nu i-a convins şi continuă să gîfîie mai tare. Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuşi uşor să-şi dreagă glasul şi rosti sentenţios :

— Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămîne indiscutabil : că noi toţi, dar absolut toţi, trăim de pe urma trudei acestui ţăran, aşa prost şi leneş şi rău cum îl categoriseşti dumneata !

Arendaşul fu atît de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista să-şi răcorească tîmplele. În clipa aceea, apăru conductorul trenului, reclamînd, cu respectul cuvenit clasei întîi, biletele

pentru București. Rogojinaru se însenină, ca și cînd i-ar fi venit mîntuirea :

— Cum, șefule, sosirăm ? Ei, bravo ! Bine-am mers, n-am ce zice...

— Adineaori am lăsat Chitila, observă conductorul, schițînd un zîmbet drept răspuns la bonomia arendașului și luînd biletele de la ceilalți călători.

În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mîndrie ostentativă :

— Poftim, șefule !... În vremurile astea grele se mai cîrpește omul cu cîte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creștin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surîse iarăși, retrăgîndu-se cu degetele la cozoroc, milităreste. Arendașul, însă, cuprins subit de griji, se apucă să-și adune geamantanele, coșurile și legăturile pe care le resfirase în compartiment, profitînd că ceilalți nu prea aveau bagaje. Modreanu își luase mai demult pe genunchi geamantănașul de piele fină cu carta de vizită scoasă în evidență. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găești, n-avea decît sabia și o mapă, iar tînărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate englezește, își așezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborît să discute cu un om atît de vulgar. Căpitanul urmărea ostenelile lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admirație. Tînărul, de cînd plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului, în care apăruse silueta capitalei. De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame pe stîlpi anume ori pe calcane de case singuratice. Perechile de șine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dărăpănate, uliște desfundate, contrastînd violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i prețioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase și pe coridor vreo două coșuri ce nu mai încăpuseră înăuntru, arendașul se ghemui cum putu pe o margine, lîngă un geamantan, și se adresă direct tînărului care privea pe fereastră, reluînd firul convorbirii de adineaori :

— Și uite-așa, domnule, cum vă spuneam, cu țăranii... Pe mine mă puteți crede pe cuvînt și fără greșeală, că am o experiență veche de tot în chestii de agricultură și de țărani. Sînt acuma de șaizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit și între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, și la treizeci de ani țineam cu arendă o moșioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut cîteva și mai măricele prin mînă, așa că îmi cunosc țăranii cum nu cred să-i mai cunoască mulți în țara romînească. Nu zic că toți sînt ticăloși, cum zic alții, nu, Doamne ferește, sînt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mîna pe cruce : să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țăran, că țăranul atunci te strînge de gît cînd te doare mai tare !

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai și trenul începuse să-și încetinеze goana, își aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieșire și să poată prinde negreșit un hamal și o trăsură. Din ușă se întoarse însă să-și ia rămas bun. Întinse mîna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună și socotea că se împrietenise de ajuns ca să poată găsi la dînsul un sprijin de s-ar întîmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deși cu tînărul, care se suise la Costești, vorbise mai puțin și nici nu i se recomandase, arendașul chibzui că la despărțire trebuie să știi cu cine ai călătorit și deci îi zise încrezător :

— Îmi dai voie, domnule, sînt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încîntat, tînărul se ridică totuşi puţin şi, strîngînd mîna întinsă, răspunse :

— Grigore Iuga.

Arendaşul tresări, se îndreptă şi strigă :

— Iuga ?... Iuga ai zis ?... Te pomeneşti că eşti chiar feciorul domnului Miron Iuga de la Amara ?

— Te pomeneşti ! surîse tînărul, intrigat puţin de entuziasmul patetic al arendaşului.

— Fugi, nu mă nebuni !... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de cînd eram copil, aş putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeaşi vîrstă ! Că doar acum vreo douăzeci şi cinci de ani am ţinut o moşie numai la cîteva poşte de proprietatea dumneavoastră de la Amara. Ce mai face conu Miron ? Bine, voinic, sănătos ?... Straşnic om, ce să vă spun ! adăogă cu mîndrie, întorcîndu-se brusc spre căpitanul de jandarmi şi Modreanu. Ştiţi, boier sadea, nu d-ăştia de au umplut ţara şi tîrgurile ! Ei, bată-te să te bată toate noroacele ! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părintele, că-i un om şi jumătate !

Îi scutură mîna încă o dată şi, apucînd un coşuleţ la care ţinea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan : „Salut, salut !" Modreanu, cu geamantănaşul în mînă, aşteptase nerăbdător să isprăvească arendaşul, ca să poată ieşi. Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga, dădu indiferent din cap şi se strecură după Rogojinaru, care se înfipsese chiar lîngă uşa vagonului.

— Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulţumit de cunoştinţă ? întrebă Modreanu, plecîndu-se la urechea arendaşului, fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbuşea vocile.

— Ehei, iubitule ! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decît adineaori în faţa tînărului Iuga. Şapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeş, jos, aproape de Teleorman !... Şapte mii, domnule Modreanu, înţelegi ? Şi nişte gospodari cum nu-s alţii în toată Muntenia. Bătrînul nu ţi-ar arenda un petec de pămînt, mai bine să-i tai mîinile. Aşa ceva mai

far, ce să-ți spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, și să ne mai întîlnim sănătoși !... (Deschisese portiera.) Aide, hamal, hamal !... Aici, băiete !... N-auzi, bre ? Ce, ești surd ?... Unde te uiți, zăpăcitule ? Nu mă vezi ? Ce, ești orb ?... Vino repede și ia astea !

Locomotiva gîfîia rar, extenuată. Printre respirațiile ei dominatoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane și ale celor ce-i așteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau ici-colo izbucniri de rîsete, cîte-o vorbă veselă, cîte-o pupătură mai pleoscăită și mai ales țipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieșire, cei mulți cu bagajele în mînă, cei puțini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau, ca și cînd i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniștit la locul său, așteptînd să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam văzu pe Modreanu cum își ferea geamantănașul de insistențele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtîndu-se, se uita speriat împrejur, parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros și legănat, ținîndu-se după omulețul împovărat cu geamantane și legături, dăscălindu-l necontenit atît de energic că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfîrșit, cînd se mai potoli vălmășagul, tînărul Iuga coborî și el, găsi anevoie o trăsură și porunci să-l ducă acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe Calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine, în fața cărora vînzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vînzolea o lume pestriță într-un amestec oriental : muncitori și funcționari, apoi țărani umblînd în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pirpirii, vagi domnișoare foarte far-

date, trăgînd cu ochiul la toţi bărbaţii, ucenici şi elevi de liceu hîrjonindu-se şi izbindu-se de oameni şi de ziduri, bragagii bulgari de lux cu clopoţei de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna cînd sosea de la ţară în Bucureşti, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simţămînt de sfială. După viaţa molcomă de la moşie, forfoteala aceasta îl obosea şi-l întrista, cel puţin în primele momente, pînă se reobişnuia cu ea.

Pe bulevardul Colţei, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsurii alunecă şi căzu. Birjarul se repezi întîi cu sudălmi, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul ştreangurilor... Cum nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti şi continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevestei lui. Grilajul de fier cu vîrfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În faţa casei o grădiniţă îngrijită, cu cîteva ronduri de flori, cu poteci prunduite. Clădirea însăşi, cu etaj, arătoasă şi înzorzonată, oprea atenţia trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roşie apărată sus de o uriaşă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrînd pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puţin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întîmpine şi-i raportă îndată că tînărul înăltuţ şi blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe aici de cîteva ori şi caută pe conaşul Gogu. Între timp şi străinul coborîse treptele şi se apropia de Iuga, iar cînd servitorul plecă cu trusa stăpînului, scoase pălăria şi zise foarte încurcat :

— Mă recomand Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zîmbet nehotărît, care pe tînărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vînătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare și înalt. Își trecu pălăria în mîna stîngă și încercă să zîmbească și el, fără a reuși. După o pauză, care i se păru un secol, își luă inima în dinți și, potrivindu-și pălăria în cap cu băgare de seamă, ca și cînd n-ar fi fost sigur dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoție :

— Să mă iertați, domnule, că mă găsiți aici, dar am fost poftit să trec negreșit, încă de astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sîngeorz, în Transilvania...

— A, din Transilvania ? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsat :

— Da, mă rog, din Transilvania... Aș putea adăoga că sînt chiar puțin neam cu domnul deputat, fiindcă, nu știu dacă știți, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pintea din Sătmar, iar sora lui George e soția domnului deputat Ionescu.

— Așa ? făcu Iuga mai înviorat, luîndu-i mîna și scuturîndu-i-o. Încîntat !... Și află că atunci ești și cu mine puțin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surîzînd. Cunoștea relațiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu, aflase de la servitori toate amănuntele și chiar mai multe decît ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tînărului și mai ales timiditatea lui pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat cînd întîmplarea îl punea în situații neașteptate. Îl luă de braț ca pe un vechi prieten, zicîndu-i :

— Fiindcă ne-am întîlnit aici, aidem pînă sus să stăm puțin de vorbă !

Titu roși de bucurie.

Urcară împreună pînă pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărţirea casei, să nu-şi închipuiască tînărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite, care, însă, în loc să aibă intrările separate laterale şi numai faţada comună, aveau o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, cînd a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice preţ o scară monumentală de marmoră cu o scoică deasupra, cum avea şi Nababul, deşi palatul — aşa-i zicea dînsul — era destinat de zestre celor două odrasle ale sale, cînd se vor aşeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soţia lui Grigore, se şi tînguia acuma şi-i imputa bătrînului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc şi permanent. Uşa colosală, de stejar şi fier împletit, dăruind aparent casei o înfăţişare unitară, de fapt o despărţea : aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stîngă, pe care o ţinea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

— Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni şi casa e toată în naftalină, adăogă Iuga, trecînd cu mosafirul său din hol spre etaj, unde, într-o cameră de rezervă, i se improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu cînd vine în Bucureşti în lipsa Nadinei. De altfel eu numai iarna sînt bucureştean, şi încă şi atunci cu intermitenţe ; restul anului stau la ţară, şi pentru că trebuie, şi pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de ţară, întocmai cum mie mi-e silă de oraş. Dar ia şezi, te rog ! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc şi să mă curăţ puţin... E unu şi jumătate ! Şi la trei am întîlnirea cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva undeva la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămîni, cu mari speranţe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar, ca astfel să-şi îndeplinească visul de-a îmbrăţişa ca-

riera scrisului, și cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în țară. Mai grav e însă că, pînă una-alta, a cheltuit peste o treime din puținii bănișori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot așteptînd zadarnic, să cheltuiască și bruma de rest înainte de-a afla vreo ocupație, și să se pomenească într-o bună zi vagabond prin străini.

— N-aș vrea să-ți spulber iluziile — zise Grigore aproape gata primenit — dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ți poți pune toate nădejdile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă-să-te-las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ține de capul lui poate că s-ar mai mișca, fiindcă ea singură are farmecul și darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tînărul Herdelea spuse cu nouă încredere :

— Atunci tot aș putea spera, căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie cînd ne-am întîlnit, astă-vară...

— Nici prea multă să nu fie, surîse Iuga. Gogu e gelos ca un turc și ar fi în stare să te expulzeze din țară dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi cînd Eugenia, pe care la Sîngeorz o văzuse ca o rară frumusețe, îi va cădea în brațe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobîndi avantaje i se părea atît de rușinos, că se făcu deodată palid pînă-n vîrful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui și se grăbi să-l potolească :

— Ești naiv, amice, și tare mă tem că n-ai să te procopsești la noi ! Îți trebuie îndrăzneală și cinism și aroganță dacă vrei să reușești, cel puțin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osîndit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice !

Gata de plecare și luîndu-și servieta, adăogă cu alt glas :

— Ai luat masa ?

— Încă nu, bîlbîi, surprins, Titu.

— Dacă-ţi face plăcere, să mergem să mîncăm împreună !

Deşi foarte măgulit, tînărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană, şi, fiindcă n-a anunţat, oamenii l-ar aştepta nemîncaţi cine ştie pînă cînd, încît n-ar vrea să... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuţ cum era acuma. Purta un costum cam costeliv, ca să nu-şi strice hainele cele bune pînă ce va avea posibilitatea să-şi cumpere altele. De altfel şi Grigore îl poftise numai de formă, căci nu mai stărui, ci adăogă repede :

— Firește, firește... Cu toate astea, aş vrea să ne mai vedem. Ştii ce ?... Luăm masa împreună diseară ! Îţi convine ? Ai timpul şi dumneata să-ţi vesteşti gazda, voi fi şi eu mai liber şi mai liniştit... Atunci aşa ! Să fie, să zicem, la „Enache" ! Cunoşti ?... În strada Academiei. La opt !... Aşa !

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puţin pe ureche şi cu faţa atît de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar fi fost beat. Îi bătea straşnic inima. Şi bîiguia într-una :

— În sfîrşit, mulţumesc lui Dumnezeu !... Ce om de treabă ! Se cunoaşte îndată că e boier... În sfîrşit, mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieşise în Calea Victoriei. Coti acuma spre strada Verde să ajungă mai drept în Buzeşti, unde avea o cameră mobilată şi unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaş.

De baştină din Amaradia, Gavrilaş se găsea în Ţară de vreo zece ani şi era agent secret în poliţia capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor. Cunoştea pe învăţătorul Herdelea, cu care fusese odi-

nioară coleg de școală. Astfel, cînd, într-o dimineață, a descoperit în registrul de călători de la „Hotel English" numele Herdelea printre cei sosiți în ultimele zile și cînd a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare s-a urcat la camera lui Titu și l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit și să-i ofere serviciile lui prietenești, ca să nu fie jumulit ca toți străinii care pică în acest oraș frumos, dar foarte stricat. În aceeași zi i-a găsit o odăiță bună și ieftină, chiar alături de locuința lui, iar pe înserat l-a dus și l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască și nevastă-sa. În afară de soții Gavrilaș, din familie făcea parte și domnișoara Marioara Rădulescu, o fetiță de vreo optsprezece ani, drăgălașă și vioaie ca o veveriță, elevă la școala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaș să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dînșii. Doamna Gavrilaș, mărunțică, grasă și roșie, cu fața veșnic lucioasă, socotise totuși că ar fi putut lua în gazdă și pe domnul Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi, și tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amîndoi sînt cuminți. Gavrilaș însă s-a împotrivit, spunînd că așa ceva nu se cuvine și ar putea stîrni vorbe urîte... Peste cîteva zile, pentru că Titu nu se obișnuia cu mîncările de pe aici, s-a înțeles cu doamna Gavrilaș să-l primească și pe el la masă, plătind o sumă modestă și potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuță la limba romînă și ar avea nevoie de o meditație serioasă. Galant, Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit, spre marea bucurie a doamnei Gavrilaș, care o iubea ca pe copilul ei și ținea mult să-și treacă bine toate examenele. Lecțiile le-au început chiar în seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniștiți și nesupărați de nimeni. Prima lecție s-a prelungit pînă după miezul nopții. Tînărul a explicat a doua zi doamnei Gavrilaș, care fusese cam îngrijorată, că a ținut-o mai mult fiindcă într-adevăr fata a fost foarte neglijată. Marioara în-

săşi a recunoscut că mai plăcute lecţii ca Titu încă nimeni nu i-a dat şi că ar fi bucuroasă dacă Titu ar putea să o înveţe cît mai des, ca să fie sigură de izbîndă.

Cînd sosi acuma, Titu Herdelea îi găsi la cafea.

— Ţi-am pus lingurile-n brîu, nenişorule ! îl întîmpină Gavrilaş, pufnind rar dintr-o ţigară răsucită de el însuşi cu multă meticulozitate.

— Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaş, trăgînd cu ochiul spre Marioara, care zîmbea şiret. Că zicea că e moartă de foame şi că ea nu mai aşteaptă nici pe prinţul...

Titu se simţea atît de fericit că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în braţe şi începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, pînă ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă şi ceaşca de cafea pe faţa de masă, spălată şi călcată de însăşi doamna Gavrilaş şi pusă numai atunci întîia oară.

— Na, apoi astea mie nu-mi plac, se supără Gavrilaş, silindu-se să-şi apere propria-i cafeluţă ameninţată, în vreme ce doamna Gavrilaş îşi frîngea mîinile, amuţită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta şi primea vijelia de sărutări gîngurind ca o turturică.

— Victorie, domnule Gavrilaş ! răcni în cele din urmă Titu, zvîrlindu-şi pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Şi povesti pe nerăsuflate cum a întîlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vie de loc la dejun şi cum diseară va mînca la „Enache". Pozna cu răsturnarea cafelei şi prăpădirea feţei de masă fu repede iertată şi uitată. Gavrilaş fusese cîţiva ani un fel de ajutor de administrator la o moşie de prin Vlaşca, unde a făcut şi ceva gologani, încît avea mare respect de moşii şi moşieri, singurele instituţii solide din Romînia, împotriva restului nutrind eterne nemulţumiri, deoarece, în trei ani, de cînd intrase în poliţie, n-a izbutit să dobîndească nici o avansare, deşi ar fi meritat cu vîrf şi îndesat, fiind un funcţionar

conștiincios și cu mai multă carte decît alții, dar fără proptele la cei sfinți.

— Dacă ai putea să te înfigi administrator la moșia lui măcar vreun an, doi, știu că ți-ar pune Dumnezeu mîna-n cap și te-ai face om! observă Gavrilaș mai tîrziu, gînditor și cu o privire de admirație invidioasă spre Titu, care înfulica zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilaș era tot atît de mic la statură ca și nevastă-sa, avea niște mustăți groase și prea mari pentru chipul lui, fruntea foarte încrețită și o roșeață pe toată fața, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentație de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tînărului. Se amestecă și doamna Gavrilaș cu amintiri discrete despre administratorul din Vlașca. Numai Marioara tăcea, pufnea din cînd în cînd spre Titu și-l bombarda cu cocoloașe de pîine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul, totuși, entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilaș, obișnuit să aţipească după-amiazi cîte-un ceas, începu să caște și apoi se întinse, oftînd, pe pat. Marioara se cărăbăni la școală, iar doamna Gavrilaș se apucă să spele vasele. Plecă și Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la „Enache".

Locuința lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie de cămăruțe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ținut de doamna Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofițer pe care ea îl pomenea cînd maior, cînd colonel și care murise locotenent. În camera din față ședea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la Interne, tinerel și berbant. În antreu se găseau numai două lăzi cu cărți, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Pitești, soțul fiicei doamnei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei

scaune, un dulap hodorogit și cîteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, dintre care cel mare își termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curînd cu patru copii mici, un pensionar cu soție tînără, avînd în gazdă un student...

De cum păși în curte, tînărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale doamnei Alexandrescu și înțelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Ușa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mînă și batonul de roșu în cealaltă, ca o porumbiță bătrînă și cochetă.

— Sărut mîna, doamnă Alexandrescu ! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoțînd din buzunar cheia de la camera lui și potrivind-o în broască.

— Bonjur, bonjur, domnu !... răspunse gazda încîntată de chiriașul ei care se purta atît de cuviincios. Da' ce ești așa de grăbit ? Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănînc, adăogă apoi cu glas de sirenă răgușită, continuînd operația de pictură facială, în vreme ce Titu, din pragul camerei lui, după ce deschisese ușa, își aruncă pălăria pe masă. Sînt singură. Jenică, săracul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică ! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Își aduse aminte de pat, văzu niște adîncituri și se repezi să le netezească, murmurînd cu o satisfacție plină de mîndrie :

— Uite-așa-s bărbații de neastîmpărați... Parcă poți scăpa de insistențele lor ?

Titu se simți jenat și, ca să schimbe vorba, se grăbi să-i spuie că diseară va veni acasă poate mai tîrziu, pentru că are să petreacă la restaurantul „Enache" cu un domn.

— Ah, „Enache", ce delicios se mănîncă la „Enache" ! suspină romantic doamna Alexandrescu. N-am mai fost însă de cînd trăia răposatul, fie iertat...

Se pierdu un răstimp în glorificarea bietului Mache, care s-a prăpădit așa de tînăr. Îi arătă o fotografie, să-i dovedească ce frumos bărbat a fost. Îi spuse că numai grație zestrei ei reglementare a putut mărita pe Mimi, că altfel, prin cîte necazuri a trecut, nici n-ar fi avut cu ce s-o urnească din casă. Pe urmă, sfîrșindu-și pictura, începu să-i istorisească pe larg cîte certuri și aproape scandaluri a avut bietul Jenică din pricina ei cu părinții lui, care sînt niște oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privinți și n-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea, ci au umblat din răsputeri să-l însoare cu o urîțenie despre care ziceau c-ar fi o partidă strălucită. Jenică însă, cît e dînsul de drăguț altfel, are o fire foarte voluntară și le-a declarat categoric că mai degrabă rupe cu toată familia orice relație decît să se despartă de iubita lui, care, pe lîngă că e o femeie superbă, îl și îngrijește admirabil și-l iubește cu adevărat. Și așa bătrînii au fost siliți să cedeze, încît azi sînt buni prieteni și absolut intimi. De altminteri și ea a avut destule mizerii și mai are, din cauza lui Jenică, cu ginerele ei. Mimi n-ar zice nimic, fiindcă ea știe cît a suferit sărmana maică-sa și s-a jertfit, și că măcar acuma are dreptul să-și trăiască și ea traiul. Dar ginerele e băiat de la țară cu moravuri de la patruzeci și opt, și i-a declarat verde că el nu-i va mai trece pragul cît va fi cu Jenică, nedorind să se găsească față în față cu peștele ei. „Auzi, Jenică pește, el, care e funcționar și..." Ba a oprit și pe Mimi să o vază, așa că, drăguța de ea, cînd vine prin București, trebuie să se întîlnească aproape pe furiș cu mama ei care a născut-o și a crescut-o.

— Of, Doamne, greu se mai plătește și puțina fericire ce i-e scrisă omului ! suspină sfîrșind doamna Alexandrescu, cuprinsă de îndoioșare.

Tînărul se zăpăci de tot ascultînd destăinuirile atît de intime, mai ales cînd luară o întorsătură tristă. Se sculă încet, gîndindu-se ce-ar putea să-i spuie ca să-i șteargă amărăciunea. Doamna Alexandrescu își regăsi singură vioiciunea, pornindu-se

să-şi laude fata, frumuseţea ei, inteligenţa ei, drăgălăşia ei şi făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreşit, ca să o cunoască şi să-şi dea seama ce înseamnă o fiinţă într-adevăr adorabilă... Neavînd nici o treabă, doamna l-ar fi ţinut la taifas pînă noaptea, ca şi alte dăţi. Titu ardea de nerăbdare să se pregătească pentru întîlnirea de diseară, care poate să însemneze o întorsătură în viaţa lui. Tocmai chibzuia cum să se retragă fără să o jignească cumva, cînd auzi în curte o voce strigînd :

— Domnul Titi Herdelea !

Cîteva glasuri răspunseră îndată afară :

— În faţă, în faţă !

— E factorul, explică doamna Alexandrescu.

Titu făcu numai trei paşi pînă în antreu, unde se şi ivise factorul. Era o scrisoare de acasă. Salută pe doamna Alexandrescu şi intră în odaia lui, cuprins subit de emoţie. Prima scrisoare de cînd s-a aşezat în Bucureşti... Rupse plicul şi sorbi cu înfrigurare cele şase pagini de scris mărunt în care doamna Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale şi poveţe înţelepte pentru „dragul mamei înstrăinat", îi spunea toate cîte s-au petrecut prin Amaradia după plecarea lui, de la moartea lui Ion Glanetaşu şi pînă la logodna Ghighiţei cu învăţătorul Zăgreanu.

„Cununia însă vom face-o tocmai după Crăciun, ca să ne putem înfăţişa cu vrednicie. O să le dăm lor casa din Pripas, să nu mai stea aşa pustie şi să le poarte şi lor noroc, cum ne-a purtat nouă... Ne-ar fi drag să fii şi tu la nuntă, biata copilă şi acuma plînge gîndind că tu poate n-ai să poţi veni. Dar tu să-ţi vezi de soarta ta şi să cauţi să te chivernisești cît mai bine şi să nu pierzi nădejdea în Dumnezeu, că Dumnezeu nu lasă pe cei drepţi şi cu credinţă. Trebuie să ai răbdare multă, dragul mamei, că nici pe acolo nu zboară pui fripţi şi plăcinte calde, omul să nu despereze, ci să lupte cu toate piedicile pînă ce izbîndeşte cu ajutorul lui Dumnezeu... Are să înceapă în curînd frigul şi iarna, şi

nu știu dacă tu ai haine grosuțe. Să iei seama, și din cei dintîi bani să-ți cumperi, ori, dacă pe acolo-s prea scumpe, să trimiți bani, să-ți facă Ștrulovici, că-l știi ce frumos lucrează și ieftin..."

Într-un post-scriptum Ghighi adăoga că ea nu se cunună, orice ar face bătrînii, dacă nu vine și el la nuntă, și-i mai spunea că va merge negreșit la balul studenților, dar încă nu știe cu ce rochie, că ea ar vrea să-și facă una nouă, mai ales că e și logodită și toți ochii vor fi pe ea.

În alt post-scriptum bătrînul Herdelea îl îndemna să nu uite a scrie ceva pentru *Tribuna Bistriței*, cum a făgăduit cînd a plecat, căci directorul și acuma așteaptă dările de seamă despre serbările „Astrei". De asemenea să-i trimită gazete din Țară, să vadă și domnii noștri foi romînești adevărate, iar cînd va publica de ale lui, să poată arăta tuturor ce face feciorul lui în Romînia.

Titu reciti scrisoarea de cîteva ori, parc-ar fi vrut s-o învețe pe dinafară. Complecta din sufletul lui toate veștile. Se simțea din nou acasă, în Ardeal, în lumea unde fiece amănunt, oricît de neînsemnat, avea o rezonanță vie pentru întreaga lui fire. Sub farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca și cînd numai astfel și-ar fi putut ușura inima. Pe masă erau cîteva cărți aduse de acasă, biblioteca lui, apoi caiete cu însemnări, cu crîmpeie de poezii, cerneală, tocuri... Numai hîrtie de scrisori n-avea. Căutînd un petec de hîrtie potrivită, își aduse aminte de Iuga, coborî în realitate și hotărî să amîne răspunsul pînă ce va putea comunica lucruri mai multe și poate mai bune.

De altfel se făcuse ora șase și deci era momentul suprem să se gătească pentru diseară. Mai cu seamă că trebuia să-și mai aranjeze unele mici lucruri, să-și mai coase cîte ceva, să-și lustruiască ghetele, să-și perie costumul negru de camgarn pe care nici nu l-a prea îmbrăcat aici, încît s-ar putea

duce cu el și la palat. Voia să fie foarte exact la întîlnire, căci omul civilizat întîi după exactitate se cunoaște. Mai bine să aștepte el cîteva minute decît să fie așteptat.

4

— Ai întîrziat, prietene ! zise Grigore Iuga zîmbind și întinzîndu-i mîna. Mi se pare că te-ai bucureștenizat și dumneata... Dar ia loc colea, lîngă mine !... Noi nu te-am așteptat, că ne-a fost foame...

Un chelner luă pălăria și pardesiul lui Titu, în vreme ce el, uluit, nu știa dacă să mărturisească adevărul sau să lase pe Iuga să creadă că n-a fost exact la întîlnire. Se pomeni murmurînd cu un glas străin, confuz :

— Ba eu sînt pe aici de mult, mi-am și zvîrlit o dată ochii înlăuntru, iar pe urmă m-am plimbat prin fața restaurantului tot așteptîndu-vă, de mă și mir cum nu v-am văzut cînd ați intrat...

— Nu te scuza, că și noi am întîrziat un sfert de oră ! îl întrerupse Grigore amical. Așa sîntem noi romînii toți... Dar să cunoști pe prietenii mei !

Făcu prezentările. Avocatul Baloleanu, deși numai cu cîțiva ani mai mare ca Iuga, era foarte voinic, avea o bărbuță cafenie tunsă energic și un început de chelie pe care o ascundea cu fire de împrumut. Ochii albaștri-verzui îi sticleau inteligent și șiret. Mînca mult, se văita că băutura îl balonează și nu se putea reține oricît medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate. Îl pasiona politica. Fusese deputat cînd i-a fost partidul la putere, devenind șef de organizație la Ialomița, unde avea, dobîndită mai recent, o moșie de vreo șase sute de pogoane. Clientela puțină dar solidă îi asigura venituri considerabile, care îi dădeau faima de mare avocat, pe cînd de fapt el nu pleda decît prea arareori și privea chiar cu puțin dispreț pe confrații

de bară, pe lătrători, cum îi poreclise el în glumă. Totuşi se bucura de trecere la Palatul de Justiţie, pentru că era socotit om politic de viitor şi făcea multe servicii prin influenţa lui la mărimile zilei. Celălalt tovarăş de masă, Constantin Dumescu, directorul Băncii Romane, cu ochelari de aur, spîn, părul blond-cărămiziu, smead şi puţin adus de spinare, parcă trupul i-ar fi fost prea lung, părea un taciturn. Era burlac şi prieten bun cu tatăl lui Grigore.

Cei doi primiră pe Titu fără entuziasm, ca şi cînd le-ar fi stricat atmosfera. Tînărul, după invitaţia lui Iuga, se adînci în studiul listei de bucate, înfricoşat, necunoscînd încă mîncările din Ţară şi mai ales numirile lor. Îi era apoi necaz şi nu se putea dumeri cum de n-a observat pe Grigore cînd a sosit, încît acuma are să crează că nu e om de cuvînt, deşi el a venit cu o jumătate de ceas mai înainte, numai ca să nu întîrzie, dar n-a îndrăznit să intre şi să ocupe o masă.

După o scurtă tăcere, Baloleanu reluă convorbirea întreruptă de apariţia tînărului, zicînd cu un aer de superioritate :

— Aşa, dragă Grigoriţă, cum îţi spuneam... Problema ţărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpînesc pămîntul. Asta-i lege ! Toate celelalte, toate consideraţiile secundare sînt paliative. Ţăranul vrea pămînt. Scurt. El atîta ştie şi asta îl doare.

— Iartă-mă, Alexandre — răspunse Iuga calm, cu o lucire în ochi care arăta că discuţia îi frămînta sufletul — dar aşa cum o pui tu, problema devine un simplu pretext de propagandă electorală sau de demagogie ieftină şi primejdioasă. A stîrni pofte e foarte uşor. Mai greu e să le şi împlineşti. Cum vrei tu să mă convingi pe mine, proprietar, să dăruiesc ţăranilor pămîntul pe care-l muncesc împreună cu dînşii din moşi-strămoşi, cînd în acelaşi timp tu însuţi cumperi moşii şi...

Puţin vexat, avocatul nu-i dădu răgaz să continue :

— Pardon, pardon ! Să punem lucrurile la punct : Înainte de toate să fim înțeleși că nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal. Eu am vorbit făcînd abstracție că tu, întîmplător, ești mare proprietar sau că eu, tot întîmplător, fac politică. Sîntem, mai presus de orice, oameni care cunoaștem problema țărănească și din cărți și din experiență, care ne interesăm de ea cum se interesează toată lumea, fiindcă de rezolvarea ei depinde soarta noastră și chiar viitorul țării, nu-i așa ? Va să zică o dezbatere academică. Sînt sigur, de altfel, că, de-ar fi nevoie de sacrificii, conu Miron și cu tine ați fi cei dintîi să faceți gestul...

— Ba te înșeli grozav, dragul meu ! protestă Grigore. Tata n-ar consimți niciodată să se despartă de moșia de care-l leagă un trecut de greutăți și de mîndrie. Pentru el pămîntul înseamnă viața însăși, ca și pentru țăran, știi prea bine, că ai fost pe la noi și cunoști situația. Dar nici eu, cu toate că nu mă simt atît de intransigent, n-aș fi dispus să fac cadouri, nu țăranilor, care nu le cer, ci demagogilor mărunți de la orașe, care vor să-și creeze merite electorale agitînd pe sub mînă teorii pe care cei cu răspundere le repudiază și pe care nici înșiși agitatorii nu se gîndesc să le puie în practică !

— Uite conservatorul ! zîmbi Baloleanu către Dumescu, apoi întorcîndu-se iar la Iuga : Un moment, iubitule ! Pentru că adineaori m-ai pus în cauză pe mine, țin să precizăm lucrurile... Ei bine, crezi tu că mica mea proprietate, cîștigată cu sudoarea unei munci cinstite de zece ani, de încă și azi mai am datorii pe ea, crezi tu că tocmai cele cîteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema ? Și totuși, iacă, declar aici solemn, deși sînt om sărac, că, într-un caz de nevoie, eu pun la dispoziția țării petecul meu de moșie, fără să crîcnesc ! Ești mulțumit ? Am fost clar ?

— Evident, cum să n-o oferi și statului dacă ai putut s-o arendezi îndată ce ai luat-o ! făcu Iuga apăsat, fără a-și ascunde disprețul.

Jignit şi scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, avocat cu vază şi om politic, să se înfunde la ţară, Baloleanu zise ironic :

— Doar n-ai să-mi ceri acuma, puiule, să mă las de meseria mea pe care, de, o cunosc niţeluş, ca să mă apuc de agricultură ?

— Îţi cer, dacă vrei să ai pămînt ! Cine are pămînt, să-l muncească şi să-l iubească, ori să renunţe ! Tu, dragul meu, ai luat moşia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere şi s-o împartă între ei. Te-ai dus, i-ai înlăturat şi a treia zi ţi-ai trimis arendaşul să stoarcă bani din ea pentru tine şi pentru el. Pe de o parte împiedecaţi pe ţăran să cumpere pămînt cînd se oferă prilejul, iar de altă parte mă îndemnaţi pe mine, care asud alături de ţărani, să mă despart de moşie, s-o arunc, uite aşa, ca pe un dinte stricat !

— Ei, dragă Grigoriţă — observă avocatul mai moale — sînt prea puţini proprietari ca voi. Marea, imensa majoritate a pierdut de mult contactul cu pămîntul. O măsură generală nu se poate lua după cei puţini, ci după ceilalţi.

— De ce n-ai lua întîi măsuri faţă de cei ce s-au înstrăinat de moşiile lor ? De ce vă gîndiţi numaidecît să distrugeţi o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăţia de bază a ţării ? A, firește, n-au rămas mulţi proprietari la datorie. A început să le vie unora greu să stea la ţară, să li se pară dezonorant a munci pămîntul sau chiar a munci în general. Preferă să tragă venituri grase şi să le risipească în petreceri. Locul lor l-a luat arendaşul, care stoarce arenda pentru boier, şi alta, mai bună, pentru el însuşi. Atunci evident că ţăranul geme şi se zvîrcoleşte şi ameninţă cînd în surdină, cînd făţiş. În vreme ce eu, proprietar, muncind şi economisind, de-abia scot din moşia mea cît să pot trăi onorabil, arendaşul, vecinul meu, plăteşte zeci de mii de galbeni proprietarului şi îşi umple şi el dăsagii. De unde diferenţa ? Din buzunarul arendaşului sau din mizeria ţăranului ?... N-am dreptate,

nene Costică ? sfîrși Grigore adresîndu-se deodată lui Dumescu. Spune dumneata, am ori n-am dreptate ?

Directorul de bancă ședea cu ochii în farfurie și asculta jenat, fiindcă amîndoi vorbeau tare, încît lumea de la mesele dimprejur se uita la ei. Întrebarea totuși îl surprinse. Nu urmărise discuția decît superficial. Lui, om de cifre, dezbaterile la un pahar de vin i se păreau cam futile, dacă nu comice. O problemă gravă nu se limpezește între un șnițel vienez și o plăcintă cu mere. Cel mult se încurcă și mai rău. Înainte însă de-a răspunde el, de la masa de alături interveni cineva cu glas familiar :

— Îmi dați voie...

Toți întoarseră capetele, mirați de amestecul unui străin în conversația lor.

— Sînt Ilie Rogojinaru și am avut fericirea să ne cunoaștem azi în tren cu domnul Iuga...

Arendașul era singur la masă. Venise mai tîrziu și, vrînd-nevrînd, a auzit discuția. Neturburat de mirarea lor, își mută scaunul puțin mai aproape și urmă, parcă i-ar fi cunoscut pe toți de cînd lumea :

— Numai pentru că domnul Iuga spunea că arendașii ar fi așa și pe dincolo... Acu, nu că sînt și eu arendaș, dar cred că dumnealui greșește vorbind rău despre niște oameni care nu merită atîta hulă. Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăși nu ne lovim în păreri, zău așa ! Arendașul nu e chiar o pacoste pe țară, cum ziceți dumneavoastră și cum scrie prin gazete. Nu, nu ! Ca să poată scoate arenda plus un oarecare venit pentru ostenelile lui, arendașul trebuie să muncească de trei ori cît un proprietar. Țăranul nu lucrează nici mai mult, nici mai ieftin la arendaș ca la boier, ba mai degrabă dimpotrivă. Iau martor chiar pe domnul Iuga să vă spuie cinstit dacă învoielile la arendașii vecini cu Amara sînt mai grele ca pe moșiile dumnealor. Arendașul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pămîntul, a pus în circulație terenuri care înainte erau pîr-

loage, a introdus mașini, în sfîrșit, a ridicat nivelul exploatării agricole. Toate astea nu valorează nimica ? Or fi ei și arendași ticăloși care asupresc pe țărani, cum sînt și printre proprietari, dar să-i osîndim așa, în bloc, fără circumstanțe ușurătoare, nu e drept și nici bine !

Grigore Iuga, enervat de intervenția insolită a arendașului, răspunse apăsat și disprețuitor :

— O fi, stimate domn, dar dacă nu apăreau arendașii între proprietari și țărani, azi n-am mai avea o chestie țărănească în Romînia ! Nașterea arendașilor a împiedecat trecerea pămîntului în mîinile țăranilor, cum ar fi fost natural și sănătos. Proprietarul care s-a săturat de moșie ar fi vîndut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendașul, oferindu-i un venit mare și sigur, fără nici o muncă și bătaie de cap pentru dînsul !

— Asta se poate, admise Rogojinaru cu un surîs candid. Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiția ca țăranul să fi fost într-adevăr harnic și întreprinzător. Mie însă, care am o veche experiență în privința asta, dați-mi voie să rămîn convins că arendașul a intervenit tocmai fiindcă țăranul romîn e leneș și nepăsător, așteptînd să-i vie totul de-a gata de la boier sau, în vremea din urmă, de la stat... Uite-așa, domnilor ! Scuzați-mă dacă sînteți de altă părere, dar eu...

Baloleanu avu un gest de consternare, fără a putea protesta. Grigore, abia stăpînindu-și revolta, întrerupse vehement pe arendaș :

— Te-am auzit și în tren vorbind cum vorbișI acuma, onorate domn. Nu ți-am răspuns, fiindcă mi se pare monstruos ca un om care trăiește și se îmbogățește din exploatarea țăranului să afirme totuși, cu atîta insistență, că țăranul e leneș. Dar chiar presupunînd că ar fi cum zici dumneata, imputarea sau ocara dumitale n-ar privi pe țăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă și l-au lăsat, în fapt, mai încătușat ca pe vremea robiei. În loc să-i fi dat învățătură și educație cetățenească, a fost menținut cu sila în întunerec. Nu ne-a trebuit

țăran-cetățean, ci țăran-animal. Și acuma, culmea batjocurii, îl mai și insultăm că e rău și trîndav... A, întreabă-l pe dumnealui — continuă arătînd brusc pe Titu, care încremeni — că-i ardelean și-a venit de curînd încoace, întreabă-l dacă țăranul dumnealor e leneș și lipsit de inițiativă! Și nu uita că acolo romînul se află sub jug străin! A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învățat și i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. Noi vorbim mereu despre țărani și ne mulțumim cu vorba goală și niciodată nu facem nimic cinstit și dezinteresat pentru ei!

Avîntul lui stîrni mici surîsuri ironice printre jur. El însuși își dădu seama că a devenit patetic, că tonul lui nu cadrează cu locul, și tăcu mai jenat chiar decît Dumescu, care începuse să dea semne de nerăbdare. Rogojinaru, deși avea replica gata, ca să nu mai învenineze lucrurile, se mulțumi să mormăie ceva în farfuria lui. Doar Baloleanu zise, încet, ca pentru masa lor:

— Foarte just, dragă Grigoriță, foarte adevărat! Bietul țăran nu știe decît să rabde, fiindcă nimeni nu l-a învățat altceva. Iar cînd nu mai poate și-i ajunge cuțitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureșe de foc și sînge. Numai la noi se mai pomenesc, în plin secol de civilizație occidentală, răscoale de țărani exasperați, cînd ici, cînd colo, pentru că numai la noi țăranul nu găsește nicăiri dreptate. Pînă ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie țara din temelii!

Tot el însă, înțelegînd că discuția s-a împotmolit, căută să schimbe făgașul. Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare, apoi despre situația guvernului, pe care el o socotea șubredă, în speranța că în curînd va reveni la cîrmă partidul lui. Trecînd la politica externă, ajunseră la frații ardeleni și la Titu Herdelea. Acuma se mai învioră și Dumescu, naționalist fervent, care visa veșnic numai cucerirea Transilvaniei. Grigore le spuse că tînărul Herdelea ar dori să-și găsească un rost în

Țară, și Dumescu, fiind vorba de un ardelean, îi oferi îndată un loc de funcționar la banca lui, deocamdată modest, firește, rămînînd să se vază ulterior dacă va merita mai mult. Iuga mulțumi refuzînd: ce să caute un poet la bancă, afară, cel mult, de vreun împrumut de franci, fără girant, fără dobîndă și fără termen de plată? Titu însuși tăcuse, dar se bucură că Grigore n-a primit. N-a trecut el Carpații ca să ajungă funcționar de bancă. Mai curînd la vreun ziar ar fi să i se găsească vreo întrebuințare, adăogă Iuga. „Da, da, la vreun jurnal", repetă și tînărul, cu însuflețire. Baloleanu era bun prieten cu directorul *Universului,* căruia îi cîștigase un proces dubios. Făgădui că va interveni, numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.

— Pe mine să mă iertați acuma, zise pe urmă avocatul, pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănînce singură numai de dragul tău, Grigoriță, că nu te-am mai întîlnit de un veac. Sper că și tu ai să-mi faci plăcerea să vii într-o zi să dejunezi la noi, să te mai vază și Melania mea, că mereu vorbim de tine. Poftești cînd vrei tu, oricînd, nici n-ai nevoie să anunți, ca acasă...

Între Grigore și Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicînd pentru sine obligația de plată. Grigore ieși biruitor numai amenințînd cu o supărare eternă. În fața restaurantului se despărțiră. Iuga rămase cu Titu. Chiar atunci apăru în ușă și Rogojinaru, cu o țigară de foi între dinți, cu o umbrelă străveche la subțioară.

— Cucoane! zise dînsul către Grigore, cu glas dulce părintesc. Dumneata ești tînăr și te aprinzi iute, pe cînd eu sînt bătrîn și nu mă supăr cu una, cu două. Nu știu cînd ne-om mai întîlni, dar să dea Dumnezeu să nu zici niciodată: „A avut dreptate afurisitul de Rogojinaru..." Noapte bună!

Grigore Iuga îl privi o clipă și nu răspunse nimic. Familiaritatea arendașului îl sîcîia. De altminteri se simțea obosit și mai ales plictisit. Discuția de la masă îi răscolise nervii. Își propusese de atî-

tea ori să nu mai vorbească despre lucrurile acestea şi totuşi mereu îşi călca hotărîrea.

Coborîră în Calea Victoriei fără a schimba un cuvînt. Se pornise un vînt aspru, prevestitor de ploaie rece. Norii se lăsaseră jos, aproape pînă pe acoperişele caselor. Cîte un vîrtej de aer se răsucea pe stradă, măturînd praful, ridicîndu-l şi aruncîndu-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători. Grigore îşi aduse iar aminte de Rogojinaru : „Vezi, el a presimţit schimbarea vremii şi a venit cu umbrela..." O trăsură venea în goană dinspre Şosea cu un domn între două femei, hohotind de veselie, parcă toată lumea ar fi fost a lor.

Titu Herdelea păşea tăcut şi prudent. Vedea că Iuga n-are chef de vorbă şi nu voia să-l supere. Îşi făcu în gînd bilanţul serii şi chibzuia că poate fi mulţumit. Dacă ar intra la *Universul,* s-ar putea socoti aranjat definitiv şi bine. Nu e un ziar subţire, dar pare a fi solid şi răspîndit. Ar fi preferat *Adevărul,* care e mai simpatic, mai opozant şi mai intelectual. Pentru început e bine şi aşa. Numai să nu uite avocatul să vorbească cu directorul. Are să treacă mîine negreşit pe la Baloleanu... Adică nu, să se consulte întîi cu Iuga. Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze şi să-l piarză. Cînd i-a scos Dumnezeu în cale un om atît de extraordinar, nu mai contează cîteva zile de aşteptare...

Prin Piaţa Palatului regal i se păru totuşi că tăcerea a fost prea lungă. Cumpănind despre ce i-ar putea vorbi, îşi aminti cu cît interes a discutat Grigore despre nevoile ţărăneşti. Îi zise deci ezitînd, parcă i-ar fi pipăit sufletul :

— Nici n-am pomenit atîta ce se vorbeşte pe aici despre ţărani şi mereu despre ţărani. Toată lumea, pretutindeni, într-una : chestia ţărănească, problema ţărănească, să facem aşa, să facem altfel... De ce atîta discuţie ? Pînă şi la mine, în curte, toţi chiriaşii, cum se adună la taifas, repede ajung la ţărani, ş-apoi dă-i şi dă-i cu problema şi cu chestia... Baremi un cizmar jidov şi mai ales fecio-

rul lui, care-i mare socialist, nu mă întîlnesc o dată să nu-mi bată capul cu fel de fel de soluţii şi cu proorocirea că, de nu se rezolvă chestia ţăranilor, are să vie revoluţia să facă praf şi cenuşă Bucureştii !

Grigore tresări ca trezit dintr-o visare. În aceleaşi clipe aceeaşi întrebare şi-o pusese şi el, căutîndu-i răspunsul. Murmură cu privirea spre norii mînioşi ce se vîltoreau peste capetele lor :

— Poate să fie numai o modă trecătoare, dar poate să fie şi o durere străveche care apasă sufletele ca o pîclă năbuşitoare. Cine ştie ?

5

Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn. Răsfoise gazetele de seară şi nu reţinuse nimic. Gîndurile îi rătăceau turburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranţe şi izgonind mereu liniştea sufletului. Stinsese becul de pe noptieră de cîteva ori şi tot de atîtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preţ al zilei, ba să observe un amănunt pe fotografia Nadinei, care, din perete, deasupra patului, îl urmărea cu ochi galeşi. Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu braţul răzimat pe capul fiarei, sînii ei mici păreau încremeniţi într-un spasm voluptos, iar şoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surîdea cu o candoare virginală şi prefăcută. În rama grea, fotografia mărită aproape natural era un cadou de ziua lui din partea ei. Atunci, cu trei ani în urmă şi numai un an după cununie, a minţit că-l bucură cadoul ei, i-a mulţumit şi a îmbrăţişat-o, dar în sineşi a fost întristat şi decepţionat. Avea pretenţia, nemărturisită, să-i aparţie exclusiv lui măcar goliciunea ei trupească. Îl indigna închipuirea că

soţia lui, dragostea lui cea mare, s-a putut arăta astfel unui bărbat străin, fie el chiar fotograful.

Sosise în Bucureşti plin de încredere că toate vor merge strună. A încasa rata a doua şi ultima din preţul grîului vîndut şi livrat, a aranja cu Dumescu, la Banca Romană, poliţa care ajunge luni la scadenţă erau treburi ce se puteau lichida în două ore. După ce va isprăvi afacerile, proiectase să mai stea vreo două-trei zile, să se întîlnească cu prietenii, să le reamintească prin prezenţă că trăieşte. Pe urmă înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente pînă la valorificarea porumbului. Era ordonat şi meticulos. Cu atîta se alesese din cei doi ani petrecuţi în Germania. Îşi întocmise de acasă programul în toate amănuntele. Poliţa cerealistului o avea în buzunar, cu scadenţa pentru mîine. O considera aur curat. Semnătura celei mai importante firme de export de cereale din Romînia se bucura de respect în toată Europa.

În strada Bursei, primul punct din program, soarta a tras o dungă brutală peste combinaţiile lui. Şeful firmei, un armean înalt, bătrîn şi rigid, l-a poftit în biroul său particular, i-a oferit cafea şi o havană de contrabandă şi l-a rugat confidenţial şi stăruitor să-i îngăduie o amînare de o lună, una singură, pentru plata ratei. Grigore a încercat să obiecteze că e vorba de o poliţă, că... Au urmat explicaţiile şi considerentele. Timpuri excepţionale. Preţurile au scăzut brusc pe pieţele străine în ultimele săptămîni, aproape o prăbuşire. A căzut în balanţă concurenţa rusească, neaşteptată ; recolta muscalilor, de unde se anunţase compromisă, a ieşit deodată arhiabundentă. Rusia e totdeauna cu surprize. Nu l-ar fi durut capul de asta. El, negustor prevăzător, a făcut toate aranjamentele în timp util. L-au nenorocit însă Căile Ferate, care n-au putut executa transporturile cînd a trebuit. Apoi vapoarele care au stat, unele mai stau şi azi, la Brăila, de pomană, fiindcă n-au avut ce să încarce. Pierderile se ridică la peste treizeci la sută din valoarea mărfii. Şi,

vîrf la toate, criza financiară, stupidă, care s-a abătut așa din senin, a zdruncinat tot creditul și paralizează orice posibilitate de mișcare.

Grigore asculta și nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii ; restul erau vorbe. Ascultînd își zicea într-una că, în ciuda tuturor explicațiilor, dacă el ar refuza amînarea, armeanul totuși ar plăti, căci n-ar putea lăsa să i se protesteze polița și astfel să-și ruineze toată întreprinderea. Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma cu care tatăl său lucrează de douăzeci de ani și care, de multe ori, în momente grele, le-a făcut destule înlesniri. Poate el să-și ia răspunderea unui refuz ? Sau, dacă acceptă amînarea, cum să aranjeze datoria de la Banca Romană și cum să se întoarcă acasă cu mîna goală ? Nici n-a refuzat, nici n-a acceptat. Va răspunde mîine, după reflexiune matură.

De la armean s-a dus la Dumescu, la bancă, să-i ceară sfat și ajutor. Era într-o consfătuire gravă și nu l-a putut vedea. I-a lăsat un cuvînt, poftindu-l la masă. Știa că Dumescu nu discută lucruri serioase decît la birou. Și-a închipuit că poate se va ivi totuși un prilej favorabil să pregătească măcar terenul. De aceea l-a luat și pe Baloleanu. Acuma, tîrziu, își dă seama că toată combinația, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie. Dacă ar fi fost înțelept, văzînd că nu poate vorbi cu Dumescu la bancă, ar fi așteptat liniștit pînă mîine, ar fi mîncat cu tînărul transilvănean, și acuma ar dormi, în loc să se zvîrcolească zadarnic.

Cînd a intrat în odaie, după ce s-a despărțit de Titu Herdelea, a întîlnit îndată privirea Nadinei din fotografie. S-a înfuriat. Și-a adus aminte că din pricina ei (altădată ar fi zis : de dragul ei) a făcut datoria la Banca Romană, puțin înainte de surpriza ei cu cadoul. A crezut atunci că refuzul ei de-a sta la țară mai mult de douăzeci și patru de ore ar fi numai din cauză că i-e silă de „cocioaba fără gust și fără confort", cum spunea ea că este conacul bătrînesc de la Amara. Ca să o ademenească,

s-a gîndit să clădească un castel demn de frumuseţea ei. Bătrînul era mîhnit că vechiul conac, în care s-au născut şi au trăit patru generaţii de înaintaşi, nu mai mulţumeşte pe Grigore. Socotea planul lui drept începutul destrămării. Construcţia s-a început şi s-a terminat cu bani împrumutaţi de la Banca Romană. Nadina a găsit foarte gentilă atenţia lui, a petrecut două săptămîni să-şi inaugureze castelul, apoi s-a întors, plictisită, la Bucureşti. Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormînteze de vie nici chiar într-un cavou de lux. O fotografie, soră geamănă cu cea de deasupra patului, numai cu rama ruralizată, potrivită locului, a rămas acolo să-i ţie de urît lui Grig. Şi datoria la Banca Romană, din care nu s-a putut amortiza nici jumătate în cei trei ani trecuţi de atunci.

Pe Nadina a descoperit-o Miron Iuga pe cînd Grigore era la Berlin. Tatăl ei, Tudor Ionescu, cumpărase mai demult de la Teofil, fratele lui Miron, cele două moşii, Babaroaga şi Lespezi, vecine cu Amara. Noul proprietar a venit, foarte prietenos, îndată ce a iscălit actele, şi a cerut lui Miron poveţe asupra mijloacelor de exploatare cît mai bună a pămînturilor. A fost un simplu pretext de cunoştinţă ; nu-i trecuse lui niciodată prin minte să-şi bată capul cu muncirea moşiilor. Îşi găsise arendaş şi se înţelesese asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea. Miron a aflat mai tîrziu că Ionescu ar fi un bogătaş de origină obscură, stabilit de puţin timp în Bucureşti, unde achiziţionase cîteva case de raport. Asta a fost cu vreo douăzeci de ani în urmă. Apoi, de nişte Paşti, acum cîţiva ani, a primit iar vizita vecinului, de astă dată însoţit de fiul său Gogu şi de Nadina. Între cele două odrasle era mare deosebire de vîrstă, feciorul putea să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci. Tudor Ionescu i-a povestit c-a fost însurat de trei ori şi că Gogu e din prima căsătorie, iar Nadina din a treia. Fiindcă a schimbat arendaşul, i-a adus şi pe ei să vază proprietăţile, mai ales că ale lor vor fi în curînd, Babaroaga a Nadinei şi Lespezi a lui

Gogu. Deocamdată atîta vrea să le dea, cînd se vor căsători, şi cîte o casă în Bucureşti. Ce mai are tot a lor va fi, parte dreaptă, dar numai după moartea lui. „Mult n-au să mai aştepte, că am bătut şaptezeci", a adăogat zîmbind fără regrete. Numai de nu s-ar săvîrşi înainte de a-i vedea aşezaţi. Mai frică i-e de Gogu, că atîta a amînat însurătoarea pînă ce i-a cam trecut vremea. Despre Nadina n-are nici o grijă ; o fată ca ea nu poate rămîne nemăritată, pentru că n-ar lăsa-o peţitorii. Miron Iuga s-a uitat atunci mai bine la ea şi a răspuns că da, aşa este... Pînă peste vreo trei luni, cînd s-a întors Grigore din Germania, bătrînul Iuga s-a gîndit deseori la Nadina, viitoarea stăpînă a moşiei Babaroaga. Cît l-a mîhnit pe el fărîmiţarea şi înstrăinarea pămînturilor părinteşti şi cum le-ar mai fi luat dînsul dacă Teofil n-ar fi pretins bani gheaţă ! Cu limbă de moarte se gîndea să dea de grijă lui Grigore să reîntregească domeniul Iuga, dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuşi să-şi împlinească dorinţa cea mai fierbinte.

Grigore avea atunci douăzeci şi patru de ani. Plecase în Germania să se specializeze serios în agronomie, după ce îşi luase licenţa în drept la Bucureşti, nu ca să practice, ci să aibă un titlu. A plecat pentru trei ani, maică-sa a murit după primul, şi bătrînul i-a cerut să rămîie acasă, să dea dracului ştiinţa ceea zadarnică. De-abia s-a învoit să-l mai lase încă un an.

S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăzneţe şi cu soluţii sigure pentru toate greutăţile. Bătrînul l-a ascultat de cîteva ori fără să se supere, cum se aştepta Grigore. Îşi zicea că generozităţile acestea sînt ale tinereţii şi că băiatul se va cuminţi cînd se va izbi el însuşi cu capul de pragul de sus. Ba, în loc să-i combată „teoriile", într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu. Grigore a înţeles îndată de ce s-ar bucura bătrînul şi i-a răspuns că, în alegerea tovarăşei lui de viaţă, nu se poate lăsa condus

de anume utopii, căci trecutul nu se mai întoarce oricît am vrea noi să-l întoarcem.

— Tu să vezi fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.

Cînd a văzut-o, Grigore a uitat tot şi i-a rămas numai ea. Luna pînă s-a făcut cununia şi apoi celelalte trei, cît au călătorit împreună, singuri, în Grecia, Italia şi Spania, a cunoscut fericirea cea mai mare. Atunci Nadina a fost într-adevăr nevasta lui, numai şi numai a lui. Aşa ar fi vrut el să fie totdeauna : în sufletul şi în gîndurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dînsul. Suferea de o gelozie cu atît mai chinuitoare cu cît mai mult îi era ruşine s-o mărturisească. A încercat s-o ademenească la ţară nu ca să îndrăgească ea pămîntul, ci ca să-şi ferească iubita de tentaţiile oraşului. Patru ani iubirea lui a îndurat toate durerile, pînă ce şi-a destrămat speranţele. Dacă a consimţit el ca Nadina lui să plece singură în străinătate a doua oară ! Şi, în trei luni, de cînd e dusă, a primit de la ea exact trei scrisori şi în toate trei îi cerea numai bani...

Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestriţau odaia ca nişte amintiri împietrite. Din cînd în cînd, cu coada ochiului, se uita la Nadina, care surîdea în ramă, încîntată de ea însăşi.

— Cîte ceasuri să fie ?... Două ! murmură dînsul amărît. La nouă mă aşteaptă Dumescu şi eu visez treaz la Nadina !... Doamne, Doamne, cît sînt de idiot !

6

A doua zi, pînă la prînz, Grigore a isprăvit cu bine toate afacerile. (Dumescu a fost amabil, ca totdeauna, a scontat poliţa armeanului şi a reţinut pentru amortizarea datoriei numai cît i s-a oferit.) Trecu pe urmă, să zică bună ziua, pe la Victor Pre-

deleanu, prietenul lui cel mai bun, unde fu oprit la masă. Se simțea ca acasă în familia Predeleanu.

Era mulțumit că a scăpat de grijile care azinoapte luaseră proporții catastrofice. Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îți scurtează odihna, ci mai ales prin gîndurile negre ce-ți inspiră și care te înfășoară într-o rețea tentaculară. În atmosfera caldă de la Predeleanu, aducîndu-și aminte cît l-au amărît închipuirile, zîmbi în sineși, dar cu o umbră de tristețe. Își recunoștea o slăbiciune în ezitările eterne care îi răsuceau nervii și-l împiedecau să înfrunte cu siguranță viața. Ca tatăl său, de pildă, sau cel puțin ca Predeleanu.

De-abia pe la cinci, cînd ajunse acasă, își aminti că dăduse întîlnire pentru ora trei tînărului transilvănean. De unde să-l mai ia acuma? Se simțea vinovat că a jignit un om care poate a crezut într-însul. Porunci servitorilor să-l reție, dacă ar reveni, sau baremi să-i afle adresa.

Se duse apoi la mătușă-sa, Mariuca, văduva generalului Constantinescu, care nu l-ar fi iertat nici pe lumea cealaltă dacă ar fi auzit că a umblat prin București și pe ea a ocolit-o. Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veșnic veselă și cunoscînd toate cancanurile amoroase și militare din Romînia. Grigore la ea a stat cît a fost student, iar bătrînul Iuga la ea trăgea și acuma. Pentru că n-a vrut să rămîie la cină, l-a pus să-și dea cuvîntul de onoare că va veni negreșit mîine la dejun, cînd vor fi singuri și are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.

Ziua următoare se întîmpla să fie duminecă și Grigore se sculă mai tîrziu. Coborînd grăbit să plece, întîlni în poartă pe Titu Herdelea, care, după o noapte de amărăciune și decepție, revenise să-și mai încerce norocul. Luară o nouă întîlnire pe după-masă, spre marele regret al Mariucăi, fiindcă n-a avut răgaz să-i spuie lui Grig nici un sfert din cîte ar fi dorit și ar fi trebuit. Ca să repare uitarea de ieri, Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea pînă seara, îl pofti a doua zi să-l ia la masă în familia

Predeleanu (pe care i-a și vestit pe cînd se întorcea de la mătușa Mariuca), îi promise că se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers la *Universul* și, mai presus de toate, îi propuse să fie oaspele lui la moșie pentru vreo săptămînă sau două sau oricîte, pînă cînd i se va aranja ceva în București, să nu-și cheltuiască banii degeaba pe aici...

Numai cînd s-a văzut în casa Predeleanu s-a convins Titu Herdelea că n-a visat și că promisiunile lui Grigore sînt serioase.

Și înainte, dar mai ales după masă, Victor Predeleanu a ținut să arate oaspelui său și prietenului lui Grigore tot ce avea mai de preț în bibliotecă, socotind că pe un poet trebuie să-l intereseze edițiile rare, cărțile romînești cu însemnări de demult sau fețuritele hrisoave și documente vechi. Se bucura văzînd emoția lui Titu și ar fi vrut să-l dea de exemplu lui Grigore, care nu se prăpădea de loc după comorile lui.

Deși mare proprietar care-și iubea și cultiva cu pasiune pămînturile, Predeleanu își avea reședința în capitală. Pe domeniul său Delga din Dolj, cuprinzînd trei sate, realiza ceea ce Grigore rîvnea și nu putea din pricina bătrînului. De altfel și tatăl lui Victor la fel s-a împotrivit. La Craiova, unde s-a născut, a trăit și a murit, a fost socotit printre oamenii cei mai bogați. Zgîrcenia lui a rămas proverbială. Numai după moartea bătrînului a putut angaja un administrator specialist, a introdus mașini care să micșoreze mîna de lucru, a început în sfîrșit o exploatare mai modernă pe proprietățile ce-i reveniseră lui. Mare parte a anului o petrecea și el la țară, iar în timpul muncilor nu se mișca de acolo săptămîni întregi. Cu țăranii se purta corect, fără a se amesteca prea mult între ei. Făcea învoieli cum se obișnuiau primprejur, nici mai grele, dar nici mai ușoare. Le vînduse cîteva sute de pogoane de pămînt, nu din nevoie, căci era dintre cei puțini proprietari care n-aveau nici un fel de datorie, ci din dorința de a-i emancipa și, în același

timp, de a se emancipa și el de dînșii. Obișnuia să spuie că adevărat mulțumit va fi numai atunci cînd va fi scăpat de țărani și țăranii de el.

Mama lui Victor mai trăia și ședea la Craiova împreună cu Elena, sora lui, măritată cu un profesor de liceu, tinerel, frumușel, inteligent și foarte sărac, pe care l-a luat din dragoste, dar numai după moartea bătrînului, care n-ar fi consimțit niciodată să-și dea averea pe seama unui calic. De altfel și Victor, cînd s-a însurat, a trebuit să cam forțeze mîna bătrînului, care ar fi dorit să-i aleagă el o nevastă după placul lui, adică cu o zestre cel puțin egală. Tecla, însă, afară de nume și frumusețe, n-a avut avere. Era fiica președintelui Curții de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boierești, sărăcit de tot.

Cu toate că moștenise virtuțile economice ale tatălui său, inclusiv zgîrcenia, lui Victor îi plăcea să se mîndrească, mai mult chiar decît cu experiențele agricole, cu biblioteca lui și cu colecția de pictură ce și-o înjghebase de cîțiva ani și pentru care nu se codea a cheltui, ba și a risipi.

— Lasă-l să mai răsufle, Victore, că l-ai asasinat ! zise într-un timp Grigore, care se întreținea cu doamna Predeleanu și cu sora ei.

— Din fericire am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărților frumoase, ca alții ! răspunse Predeleanu ironic.

— Ca mine adică ! recunoscu Iuga dînd din cap. Eu, ce-i drept, prefer alte frumuseți, mai ales în casa voastră...

Titu Herdelea încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă. Aceeași teamă a avut-o mereu și în timpul mesei, încît doamna Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un surîs de aur, care să-i mai stingă emoția.

Înăltuță, zveltă, de o feminitate mîngîietoare, doamna Tecla Prêdeleanu răspîndea atîta seninătate și bunătate că lumina și locul pe unde trecea. Ochii ei albaștri-verzui păstrau o candoare feciorelnică. Deși măritată de nouă ani, făcea impresia

unei fete cuminți, iar cei doi copilași ai ei, Mircea și Ioana, voinici și strengari, ar fi părut frați și cu ea dacă mîndria și dragostea de mamă n-ar fi strălucit atît de fierbinte în privirile ei.

— Mulțumesc de compliment, dacă ai făcut aluzie la noi — interveni sora doamnei Predeleanu, cu o cochetărie familiară — dar nu primim, fiindcă...

— Atunci îl retrag în ce te privește pe dumneata și-l ofer numai Teclei, căci ea cu siguranță nu-l va refuza ! întrerupse Grigore.

— Așa e, eu primesc orice, chiar și complimente ! zise doamna Predeleanu.

Sora ei, Olga Postelnicu, avea douăzeci de ani și era zglobie și drăgălașă ca o porumbiță. Cu un veșnic surîs vesel pe buze, care-i ședea foarte bine, cu ochii negri sclipitori de curiozitate și adumbriți de gene lungi, cu nasul mic și obraznic, cu obrajii bucălați și fragezi de copil, o răsfățau și părinții ei și toți cîți o cunoșteau. Puțin mai scundă ca Tecla, avea o supleță felină, pe care o evidenția mai ales cînd dansa. Îi plăcea să danseze mai mult ca orice. Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.

— Dar n-ai observat, Tecla — insistă Olga cu o încăpățînare de copil — că a fost numai un pretext din partea lui ca să poată vorbi cu Victor iarăși despre chestia țărănească ?

Toată lumea rîse. Într-adevăr, Grigore, cît au stat la masă, n-a vorbit decît despre moșii, arendași, țărani și învoieli, din ce în ce mai avîntat, cu toate că nimeni nu-l contrazicea. Doamna Predeleanu îl conjură acuma să nu mai reînceapă. Chiar și Titu găsi oportun să-l roage să mai lase în pace eterna chestie țărănească ce-l urmărea pretutindeni ca o obsesie.

— De dumnealor nu zic să le intereseze, că le-am plictisit de atîtea ori — spuse Grigore resemnat — dar dumneata, care ești încă nou pe meleagurile noastre ?

— Voi prefera să mă inițiez la fața locului ! replică tînărul Herdelea, profitînd de ocazie să pro-

voace o nouă confirmare a invitației ce i-o făcuse Iuga.

— De asta să fii sigur că nu scapi ! strigă Grigore, adăogînd către ceilalți : Îl iau cu mine la Amara să-mi ție de urît și nici nu-i mai dau drumul pînă ce nu va fi tobă de chestia țărănească !

Predeleanu, după ce își așezase la loc comorile, spuse că tocmai și ei se pregătesc să plece cu toții la Delga pentru vreo două săptămîni, sfîrșind :

— Cu ocazia asta vom lăsa și pe Olguța acasă la ea, să nu se înstrăineze prea tare de Craiova noastră iubită !

— O, dacă-ți închipui că am să rămîn la Craiova exact cînd începe sezonul la București ! se revoltă fata.

De doi ani, de cînd era socotită fată mare, Olga mai mult a stat în București decît pe-acasă. Victor avea ambiția s-o mărite el, cu un bărbat care să-i placă și lui. Fiind cam plin de sine, se gîndea negreșit la cineva care să-i semene. De aceea îi și zicea mereu : „Dacă vrei să fii fericită, să aștepți pînă ce voi zice eu : «Acuma !»" El însuși era brun, cu mustăți fine, cu niște ochi puțin bulbucați în care lucea mai multă bunătate decît inteligență.

Apoi veni vorba despre Nadina. Întrebarea s-a pus convențional, căci Nadina n-avea nici o simpatie pentru familia Predeleanu și o frecventa numai la zile mari și din pricina lui Grigore. De altfel simțămintele erau reciproce. Dacă Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înțelegere pentru viața mondenă, Tecla o găsea pe Nadina mai mult aventurieră. Ea cunoștea multe din cîte circulau asupra doamnei Grigore Iuga și știa că sînt mai multe pe care nu le cunoștea și nici nu dorea să le afle. Din toată familia, singură Olga admira pe Nadina, dar numai în taină și pentru că era o excelentă dansatoare, care găsea prilejul să danseze mereu.

Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeț, în care totuși se simțea amărăciunea. Spunea că o vede aproape mai rar decît pe Olguța și că discută împreună mai cu seamă de afaceri ; Nadina

își administrează singură averea așa de bine, că totdeauna are deficite pe care el, firește, trebuie să le acopere, spre a-i dovedi că e soțul ei și că o iubește. Speră că zilele acestea are să se întoarcă din străinătate, deoarece începe sezonul și ea n-ar putea lipsi. Apoi brusc, cu alt glas, parcă și-ar fi despicat inima :

— Cît vă invidiez eu pe voi, dragii mei !... Casa voastră e casa fericirii. Eu, care sînt un sentimental, uite așa ceva am visat pentru căsnicia mea. Idealul meu de femeie a fost o ființă ca dumneata, Tecla ! În adîncul sufletului meu... Nu te superi, Victore ?

— Dimpotrivă, mă măgulești ! zise Predeleanu. Adică mai mult pe Tecla. Dar cum Tecla e a mea și noi doi sîntem unul...

Tecla surîdea. Iuga adăogă :

— Da, așa, cu surîsul dumitale, cu blîndețea dumitale, cu copilașii dumitale... Cum să nu te invidiez, Victore ? Mai ales cînd pe urmă mă uit la mine...

Cum Grigore devenea prea sumbru, Predeleanu îl întrerupse glumeț :

— De, Grigoriță, dacă te-ai pripit ? Cine-i de vină ?... Iacă, ți-aș fi dat acuma o nevastă mai strașnică decît Tecla. Uite, pe dumneaei !

Olga se roși pînă-n vîrful urechilor, dar izbucni totuși în rîs, ca să-și ascundă încurcătura. Grigore o privi lung și răspunse :

— Evident, evident... Cine ar fi bănuit că din strengărița de acum cinci ani are să iasă o domnișoară așa de nostimă ?... Regrete zadarnice, dragă Victore !

— Nu te grăbi cu regretele, onorate domn ! protestă Olga revenindu-și. Întîi ar trebui să te întrebi dacă te-aș fi luat eu !... Și pentru că m-ați pus în joc, ei bine, să vă spun : bărbatul meu va trebui să fie un tip vesel, elegant și, mai presus de toate, dansator perfect... Iată !... Nu un ursuz ca dumneata !

— Bravo ! strigă Victor. Bine că te-ai demascat,

domnișoară ! Va să zică un dansator dorești ?... Poate să-ți procurăm unul de la Operetă, ce zici ?

Grigore o privea stăruitor, ca și cînd gluma i-ar fi răscolit în suflet crîmpeie de visuri ce s-au înăbușit înainte de-a se contura în forme. Olga i se părea complectarea Teclei. Avea toate calitățile ei, dar colorate mai viu, și în ochii ei, sub scînteierile șăgalnice, parcă palpita o umbră sentimentală. Clătină din cap, să-și alunge închipuirile, și rosti domol :

— Prea tîrziu...

7

— Domnu Titu... Ghici ce surpriză am să-ți fac ? zise doamna Alexandrescu misterios, oprindu-l în antreu. Nu ghicești ?... Atunci poftim încoace !

Titu Herdelea tocmai se despărțise de Grigore Iuga, după masa de la Predeleanu. Era, firește, în costumul cel bun, pimpant și elegant ca un mire. Doamna Alexandrescu îl introduse în camera ei, unde aștepta o doamnă micuță, foarte blondă și mirată, drăgălașă și simpatică.

— Uite ! făcu doamna Alexandrescu, arătînd-o triumfătoare.

Tînărul îi sărută mîna ceremonios, zicînd :

— Sînt fermecat, doamnă Mimi !

— Cum ai cunoscut-o așa dintr-o dată ? se minună doamna Alexandrescu.

— După frumusețe și încă după ceva ! răspunse Titu.

Mimi rîse. Era măgulită de galanteria tînărului. Gînguri :

— Mi-a spus mama că ești poet. M-am convins acuma și eu.

Îi ceru insistent, secondată de maică-sa, să explice și restul. Tînărul Herdelea mărturisi că, scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman pe care nu-l cunoștea și a vrut să-l citească. Doamna Alexandrescu îi permisese să examineze biblioteca

ginerelui ei, numai să aşeze toate la loc, cum au fost. Pe cîteva file din carte a găsit o întrebare, scrisă cu creionul : „Puişorule drag, mă iubeşti ?" A înţeles că Mimi trebuie să fi făcut întrebarea viitorului ei soţ. După scris şi după întrebare el a încercat să şi-o închipuiască şi a văzut-o în închipuire aşa cum este. Ba, fiindcă în carte n-a găsit nici un răspuns la întrebarea ceea gingaşă, şi-a luat voie să răspundă el : „Te iubesc mult, puişorule drag !"

— O, o ! adevărat ? făcu Mimi cu o surpriză plăcută. Vezi, eu nici nu-mi mai aduc aminte !

— Ascultă, domnu Titu, interveni doamna Alexandrescu. Să nu te apuci să faci curte lui Mimi, că ginere-meu e gelos foc şi ar fi în stare cine ştie ce să...

— Fugi, mămică, nu mai ponegri aşa pe Vasile, să crează domnul că bărbatul meu e un bădăran !

Titu se apără că nu şi-ar permite să crează nimic, adăogînd că soţul unei doamne atît de încîntătoare n-ar fi de mirare să facă şi crimă pentru ea. Află apoi că doctorul a fost mutat la Bucureşti într-un post foarte bun, la primărie, că au venit să se intereseze de locuinţă, fiindcă peste vreo două săptămîni el trebuie să se prezinte la slujbă, şi că ea va mai rămîne aici cîteva zile pînă va găsi o casă potrivită...

— Ţi-am spus eu, domnu Titu, că e un băiat foarte distins, zise doamna Alexandrescu. Dacă n-ar fi aşa de sălbatic... Adineaori a adus-o pe Mimi pînă aci, a intrat doar să zică bonjur şi a şters-o. Ştii dumneata de ce. I-am spus — adăogă către fiică-sa — ce-mi face din cauza bietului Jenică...

Mimi schimbă vorba. Titu îi veni în ajutor, oferindu-se să o însoţească, dacă are nevoie, în căutarea casei şi regretînd că tocmai acuma, zilele astea, trebuie să plece şi el la moşia unui prieten...

Pe cînd altă dată nu ştia cum să fugă mai repede, acuma de-abia se dădu dus. Mimi i se păru interesantă şi ispititoare.

„Mă țin de prostii în loc să-mi văz de necazurile mele ! își zise după ce se retrase în odăița lui. E drăguță, nici vorbă, dar acuma nu e momentul să-mi pierd vremea cu aventuri d-astea."

Nu putea ști cînd va pleca cu Iuga. El i-a spus : două-trei zile. Deci trebuie să fie gata în orice clipă. În cameră era frig și întunerec. Se făcuse ceasurile șase. Întîi să se schimbe, să nu-și strice degeaba hainele cele bune. Mare lucru e să ai o haină cumsecade. Parcă altfel te simți. Mai stăpîn pe tine și pe alții. Ce noroc că s-a întîmplat să fie tocmai gătit cînd a cunoscut pe fata gazdei. Tot Mimi îi umbla prin cap. Destul ! Își aduse aminte că pingeaua de la gheata de purtare din dreapta s-a descusut puțin. Tot n-are nici o treabă și e frig. Ia să meargă la cizmar cu ea înainte de a se strica mai rău...

Trecu, în capul gol, la Mendelson, în fundul curții. Din antreu a mai auzit ciripitul doamnei Mimi ; încă nu plecase. Cunoștea pe cizmar, de altfel ca pe toți chiriașii ceilalți, care, fiind toți săraci, alcătuiau un fel de familie mare, cam certăreață și zgomotoasă. Mendelson ocupa două cămăruțe, amîndouă spre curte. Una avea fereastră, cealaltă ușă de intrare. Atelierul era în colț, după ușă. Aici ciocănea și cosea și bombănea toată ziua, ghemuit pe scăunelul cu trei picioare, bătrînul Mendelson, sfădindu-se cu muierea ori dăscălindu-și ucenicul, dacă n-avea alături vreun mușteriu cu care să tăifăsuiască. Deși împlinise cincizeci de ani, nici un fir alb nu i se ivise încă în părul negru stufos, veșnic încîlcit, ca și barba. Se fălea că a învățat meseria la Rapaport și rîvnea din tot sufletul să-i pice o comandă de încălțăminte noi, dar era mulțumit și cu reparații, numai să fie și să iasă un ban. Titu îl nimeri bocănind de zor la un pantof de damă.

— Numai două secunde să ai răbdare, domnule Herdelea, zise cizmarul fără să se oprească din lucru. Doar să isprăvesc tocul doamnei Tănăsescu, că se duce diseară la teatru și, uite, așteaptă dom-

nul Tănăsescu... Poftim, stai jos un minut!... Mişule, unde eşti? Dă un scaun domnului Herdelea!

Titu dădu mîna cu Mişu şi cu Tănăsescu. Aşezîndu-se, mai văzu un militar, pe care însă nu-l cunoştea, în colţul cel mai întunecos al cămăruţei.

După o mică pauză, refăcîndu-se parcă atmosfera, Tănăsescu vorbi cu glasu-i bătrînesc:

— Dacă-i pe dreptate, domnule Mişu, apoi s-o începem de la început, că aşa se cuvine. Fă-i dumneata dreptate ţăranului, nu zic, dar mai întîi nu lăsa de batjocură pe cei care au slujit statul o viaţă întreagă şi nu l-au furat şi nici învîrteli n-au făcut şi au ajuns la bătrîneţe ca vai de păcatele lor!

Tănăsescu era ieşit numai de un an la pensie şi avea o nevastă cu douăzeci şi cinci de ani mai tînără ca dînsul. Cum Mişu nu spuse nici da, nici ba, continuă aproape mînios:

— Să nu mă sileşti dumneata pe mine, care ţi-am muncit pînă m-ai stors ca pe o lămîie, să mă înjosesc la bătrîneţe, că nu şade frumos şi nu-i drept!

Mendelson, socialist înfocat, fost de cîteva ori arestat şi bătut prin beciurile poliţiei, răspunse fără să ridice ochii de la lucru:

— Dreptatea nu costă nimic şi de aceea n-are circulaţie în comerţ!

Mişu însă strigă deodată cu imputare:

— Domnule Tănăsescu, dacă dumneata te plîngi şi suferi de nedreptate, atunci gîndeşte-te ce trebuie să fie la ţară, unde nu pătrunde nici o rază de nădejde!

Pensionarul se supără de-a binelea.

— Ba să mă mai slăbeşti dumneata cu ţopîrlanii dumitale, înţelegi? Că ţăranul are şi de mîncare, şi de îmbrăcat, şi de odihnă, slavă Domnului! Nu ne tot luaţi pe noi cu ţăranii, că noi ştim prea bine ce-i la ţară! Mai aveţi grijă şi de cei orăşeni, că noi ducem greul şi suferim şi ne chinuim, numai Dumnezeu ne ştie!

Regreta că a fost cinstit în slujbă și n-a strîns avere, ca alții, să nu-i mai pese de nimeni și de nimic în lume. Și o ținu așa pînă ce Mendelson îi întinse pantoful reparat și lustruit ca oglinda.

— Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese, observă Mișu ironic după plecarea lui Tănăsescu. De altfel funcționarii și pensionarii sînt stîlpii burgheziei noastre. De aceea își închipuie că statul numai de ei trebuie să aibă grijă și că lor li se cuvine tot... Dumitale îți plac stările astea, domnule Herdelea ?

Titu se simțea fericit și n-avea chef de controverse. Răspunse totuși, ca să zică și el ceva :

— Eu nu cunosc îndeajuns stările de aici și nu le pot judeca, dar știu că nedreptatea e pretutindeni și sub diferite forme. Dincolo într-un fel, aici alt fel...

— Dar în alte părți oamenii se luptă împotriva ei, se agită, țipă, pe cînd noi o privim ca o stare normală ! Asta e buba cea mare !

— Uneori și lupta e inutilă ! murmură Herdelea, convins.

— Iacă, asta e mai rea ca toate, domnule ! Resemnarea asta ! strigă Mișu. Credeam că dumneavoastră, cei de dincolo, sînteți mai dîrzi pentru triumful dreptății !

Lampa de petrol ce atîrna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn și calapoade și scule lăsa restul odăiței într-o obscuritate în care și oamenii păreau siluete de umbre. Mișu, subțirel și slăbuț, în picioare, gesticula violent, ca și cînd s-ar fi luptat cu întunerecul. Titu mai stătuse de vorbă și cu tînărul și cu bătrînul, îi socotea revoltați din pricina mizeriei, îi înțelegea și aproba, deși el, fire discretă, nu-și cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci își tortura cu ele numai sufletul lui. Apoi știa de la Gavrilaș că Mendelson e deocheat la poliția de siguranță și nu voia să facă cor cu dînșii și să aibă poate cine știe ce încurcături.

— Mișule, astîmpără-te, că ești militar și ai să dai de dracu! zise deodată bătrînul, speriat parcă de zelul fiului său.

— Da' ce, pentru că-s militar n-am dreptul să-mi spun o părere cinstită? Lasă că peste zece zile am scăpat de armată, dar și pînă atunci, ce, am să mă jenez de dumnealui? Ce, dumnealui nu e proletar ca și noi?

— Ba ce mai proletar, domnule Mișu! făcu Titu și mai în glumă, și mai în serios. Atît de proletar că deocamdată tai frunze cîinilor cu speranța că voi găsi cîndva de lucru!

După o tăcere tulbure, Mișu urmă cu un glas mai potolit:

— Măcar dreptul de-a ne tîngui între noi să ni-l păstrăm, că altfel... Ce zici, frate Petre?

Întrebarea o puse militarului care, în colțul cel mai întunecos, pe marginea patului de scînduri, ședea cu șapca pe genunchi, mut, neclintit, parc-ar fi fost de piatră. Surprins de întrebare, făcu un început de mișcare să se scoale în picioare, își luă seama și se înțepeni mai tare pe loc. Răspunse gros, straniu, ca din altă lume:

— De...

Titu Herdelea întoarse capul spre el, uimit. În întunerec deslușì o față osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinși. Mîinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi, împreunate într-o crispare stîngace, înfricoșate parcă să n-o turtească.

— Dînsul mi-e camarad, explică Mișu. Am început miliția în aceeași baterie și am rămas prieteni. E băiat foarte de treabă. A ajuns căprar, uite tresa! Caporal Petre Petre! Îl știe tot regimentul.

— Petre Petre, repetă Titu, adăogînd în sine: „Ce nume!"

Socoti că trebuie să-i adreseze un cuvînt, să nu-și închipuie că se ține mîndru. Zise:

— Mi se pare că nu ești bucureștean?

— Nu, nu ! făcu repede și apăsat căprarul, ca și cînd ar fi vrut să se apere de o rușine. Sînt de la țară, județul Argeș.

— Așa, da !... Firește ! Mi-am închipuit.

Necunoscînd încă bine geografia țării, Titu căută să-și rememoreze harta, să vază unde vine județul Argeș. Adăogă ezitînd :

— De pe lîngă Pitești ?

— Aproape de Pitești, aprobă căprarul, înviorat. Comuna Amara. Pleci cu trenul de aici și mergi la Costești, la Costești schimbi, iei pe cel de Roșiori și apoi cobori în gara Burdea, iar de-acolo numai-decît ești la Amara.

Herdelea își amintea că și Grigore Iuga a vorbit de Amara. Te pomenești că Petre Petre o fi chiar de pe moșiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. Îi fu rușine de Mendelson, care ar putea crede că vrea să se laude cu cunoștințe boierești.

— Îți pare bine că scapi de oaste ? întrebă apoi într-o doară.

— Rău nu mi-a fost nici la reghiment, n-am ce mă plînge, zise Petre Petre domol și grav. Dar de, tot mai bine-i acasă, că, vedeți dumneavoastră, omul de la țară...

Se încurcă și tăcu.

— Desigur, continuă Titu, ca să-l scape din încurcătură. Tot omul trage la căsuța lui, la pămîntul lui... Ceva avere ai, pămînt ?

— Ba pămînt nu prea avem și tare ne-ar trebui ! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe aici se tot aude că poate s-or îndura boierii și...

— Auzi, domnule Herdelea ? strigă Mișu batjocoritor. Îți place ? La boieri e nădejdea lor ! Să se îndure boierii !

Petre Petre se uită mirat, neînțelegînd de ce batjocorește Mișu. Și zise liniștit, simplu :

— D-apoi de la cine să tragem nădejdea dacă nu de la boieri ?... De la cine n-are ? Cine n-are ușor dă, că nu pierde nimic...

— Atunci o să mai aşteptaţi mult şi bine ! făcu Mişu cu dispreţ.

— Om aştepta, ce să facem ! mormăi Petre Petre, coborînd ochii spre genunchi, la şapca pe care o mototolise cumplit.

Plecînd, Titu dădu mîna pe rînd cu toţi. Mîna lui Petre era grea şi aspră şi reavănă ca pămîntul.

II

PĂMÎNTURILE

1

În gara Burdea, posomorîtă și singuratică în mijlocul cîmpiei, pe linia Costești-Roșiori, aștepta brișca galbenă, cunoscută, de la Amara. Cînd opri trenul, un băiețandru se repezi la vagonul în ușa căruia se arătase Grigore Iuga, strînse bagajele și le duse la trăsură. Vizitiul Ichim, bătrîn și sfătos, ținea strîns din hățuri pe cei doi telegari neastîmpărați, care-și rodeau zăbalele și scormoneau cu copitele pietrișul.

— Bine-ați venit, conașule!

— Bine v-am găsit, Ichime! răspunse Grigore suindu-se lîngă tînărul Herdelea. Toate bune pe aici?

— Toate, conașule, și sănătate!

— Ei, dă-le drumul!

Un țîțîit energic, și caii porniră atît de brusc, că băiețandrul de lîngă vizitiu se îndoi de spate. Din dosul gării, brișca, după cîțiva pași, coti pe drumul nepietruit care taie cîmpia curmeziș pînă la Curteanca. Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un mușuroi uriaș crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriștea arămie se întindea nesfîrșită, tăcută și netedă. Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori, punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului. Cerul, căptușit cu nori tomnatici, apăsa greu și parcă-și afunda marginile

în orizont. Rari copaci, aliniați perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.

Cînd intrară în satul Curteanca, Grigore zise deodată lui Titu :

— Aici e reședința lui Popescu-Ciocoiul ! De la gară venim tot pe moșia lui. Pînă acum cîțiva ani a ținut-o în arendă. Vezi ce bine a știut să lucreze dacă a reușit să scoată pe stăpînul său din casă și să se instaleze dînsul. Dar poate că proprietarul și-a meritat soarta. Nu l-am pomenit niciodată pe la moșie...

Satul era numai cîteva bordeie, în mijlocul cărora se înălța conacul, o clădire informă cu un turn pătrat, vopsită toată în culoarea sîngelui și înconjurată cu magazii diverse. Drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană în Curteanca, trecea pe lîngă conac spre marginea văii Teleormanului. Malul cobora pieziș ca o stîncă, vreo cincizeci de metri, pînă jos. Valea însăși, largă mai bine de un kilometru, netedă ca-n palmă, cu pămîntul cel mai roditor, părea o nesfîrșită panglică vrîstată cu grădini de zarzavat. Gîrlă însă nu se vedea nicăiri.

— Oprește, Ichime ! strigă Iuga înainte de-a începe coborîșul. Și adăogă către Titu, puțin înduioșat și mișcat : Vreau să-ți arăt pămînturile noastre, și care au fost și care au mai rămas. De aici se văd mai toate ca pe o hartă...

Dincolo de valea Teleormanului, ce se afla acum la picioarele lor, pămîntul se încovoia prelung și lin ca o spinare uriașă.

— Rîul Teleorman e linia de hotar din partea asta, rosti Grigore ridicîndu-se în trăsură și indicînd cu mîna șerpuirea ușoară a văii. De la satul Ionești, care se vede colo, departe, în stînga, și pînă jos de tot, în dreapta, unde se varsă într-însul Valea-Cîinelui, care ne hotărnicește de partea cealaltă. Limba de pămînt între aceste două gîrle a fost odinioară domeniul Iuga. Azi nici jumătate nu mai e al nostru. De altfel limba era destul de respectabilă, peste douăzeci de mii de pogoane. Vezi

un sat dincolo de gîrlă, drept înainte, chiar pe drumul nostru ?... E Babaroaga. Dincolo de Babaroaga mai e un sat, Gliganu-Nou... se zărește luciul de tinichea nouă a turnului bisericii, colo, puțin mai sus, în grămădirea de copaci... Așa ! Partea din stînga drumului a fost cea dintîi înstrăinată din pămînturile familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată. Acuma îi zice moșia Vlăduța, fiindcă conacul se află în satul Vlăduța. Proprietar e azi unul Stănoiu, care nici nu stă în țară : nu știu ce face prin Italia, se pare c-ar fi în diplomație. Moșia o ține în arendă un colonel pensionar, Ștefănescu, om foarte de treabă, cu trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu nici un chip, deși sînt drăguțe și au cîte ceva zestre... Tot restul a fost un singur trup pînă la moartea bunicului, cînd s-a împărțit între tata și un frate al său, Teofil, care apoi și-a vîndut treptat toată partea lui. Odinioară, va să zică nu tocmai așa demult, tot pămîntul acesta se numea simplu moșia Amara ori moșia Iuga. Acuma moșia Amara e numai vîrful limbii, partea din jos — am să ți-o arăt pe urmă mai de aproape. În dreapta satului Babaroaga e moșia nevestei mele, două mii cinci sute de pogoane, și ține pînă la drumul ce se vede mai devale, între Găujani și Bîrlogu. Dincolo de proprietatea Nadinei, spre Valea-Cîinelui și în jos pînă la satul Lespezi, e moșia Lespezi a cumnatului meu Gogu Ionescu, omul dumitale. Amîndouă sînt arendate aceluiași grec, un anume Platamonu, încă de pe cînd le îngrijea tatăl lor. Un arendaș harnic și priceput, bun platnic. Se îmbogățește văzînd cu ochii. Cu toate astea, sau poate din pricina asta, nu prea se bucură de simpatii. Drept este că nici lui nu-i prea pasă de simpatii și își vede de treburile lui... Așa ! Pe urmă vine moșia Vaideei, de la Lespezi înainte, între Amara și Valea-Cîinelui. Vreo două mii de pogoane. E proprietatea unei bănci din București, dar o exploatează în arendă de mai mulți ani un moldovean cumsecade, Cosma Buruiană, pripășit prin părțile astea el știe cum. Aleargă, asudă, horobăiește grozav și

fără folos, căci la plata fiecărui cîştiu dă din colţ în colţ. Tata ţine mult la el şi-l laudă, desigur pentru că e păgubaş... Ce mai rămîne între cele două gîrle e al nostru. Adică afară de un colţ de vreo patru sute de pogoane împrejurul satului Izvoru, chiar la confluenţa apelor, care ţine de domeniul Ghica. Fiindcă s-a ciopîrţit aşa, acuma ne-am apucat şi noi să ciopîrţim măcar cu numele ceea ce mai avem : moşia Ruginoasa, moşia Amara, moşia Bîrlogu, fiecare după satul lîngă care se află. Am să te lămuresc mai bine cînd vom ajunge la Lespezi că e tocmai pe spinare şi se vede pînă la Izvoru, ba uneori şi pînă în judeţul Teleorman, care începe numai la cîţiva kilometri din jos de Izvoru. Aidem, Ichime ! O luăm peste Gliganu şi oprim niţel la Lespezi, sus ! Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă : Stai ! Stai ! Încă un minut !... Să profit de ocazie şi să-ţi prezint pe vecinii din partea asta. Poate să-i întîlneşti cît vei sta la noi şi baremi să ştii de unde să-i iei !... Pe colonelul Ştefănescu ţi l-am spus. Trecem deci la dreapta. La Găujani nu e nimeni. În satul următor, la Humele, are o moşie mică, foarte bine îngrijită, şi un conac ca o bomboană generalul Dadarlat din Piteşti. Mai încolo, alături de şosea, pe dîmbul cela, se vede bine cătunul cu conacul, e moşia Goia, tot aşa, numai de cîteva sute de pogoane, a lui Ioniţă Rotompan, prieten bun cu tata, boier sadea, legat de pămînt şi muncitor ; are o fată măritată cu un magistrat la Roşiori. La Orodelu, mai devale, în dreptul Izvorului, dincoace de gîrlă, e proprietatea Perticari, cu un castel şi un parc care merită să fie văzute. Poate să şi mergem odată, să le vezi şi dumneata, dacă vom avea răgaz. Firește, moşia e arendată, castelul şi parcul însă sînt rezervate pentru proprietari, care vin destul de des să petreacă aici. Domeniul familiei Matei Ghica se întinde de la Izvoru pînă în judeţul Teleorman şi e exploatat în regie de un administrator care în patru ani şi-a chivernisit o moşioară proprie la marginea Bucu-

reştilor, oferind totuşi proprietarilor numai deficite peste deficite. Şi la Izvoru e un conac simpatic şi confortabil, iar boierii stau aici de cum se desprimăvărează pînă toamna tîrziu. Noi însă nu sîntem în relaţii cu dînşii, nu ştiu de ce, aşa am apucat... Gata, am isprăvit !... Dă-i drumul, Ichime !

Grigore se simţea la largul lui, vorbea şi explica cu mare volubilitate şi cu o plăcere care-i îndulcea glasul. Titu Herdelea privea, asculta, tăcea.

Brişca porni în trapul reţinut al cailor pe drumul ce cobora într-o serpentină severă pe malul escarpat ca o faleză.

— Aşa-s gîrlele noastre pe aici, se grăbi Iuga, observînd nedumerirea tovarăşului său din pricină că nu descoperea nicăiri urmele rîului. Mai tot anul le treci cu piciorul, sau chiar seacă de tot, dar şi cînd se înfurie cîteodată, cam primăvara, apoi se umflă din mal în mal, parc-ar fi Dunărea. Furii d-astea grave totuşi se întîmplă rar. De aceea, cum vezi, nici măcar de o punte n-avem nevoie. Sus, la Ioneşti, pe şoseaua judeţeană, s-a făcut un pod pentru orice eventualitate, dar s-a rupt acum cîţiva ani, nu l-a mai dres nimeni şi lumea trece tot pe de lături ca şi aici. Valea-Ciinelui însă, cu toate că e mai mică, e mai mînioasă, face mai multe stricăciuni aproape în fiece an şi nici nu seacă niciodată !

Trecură valea. Drumul continua drept ca o aţă şi în puţine minute intrară în Babaroaga, un sat amărît, două uliţe încrucişate, nişte căscioare murdare, prin ogrăzi mulţi copii şi orătănii, ici-colo vreun ţăran pipernicit, iar pe un dîmbuleţ, mai afară, o bisericuţă de lemn ca o jucărie stricată. Titu Herdelea deschise gura să întrebe ceva, dar Iuga i-o luă înainte :

— Aici odinioară au fost numai colibe pentru argaţii de pe domeniu. Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e...

După ce ieşiră din Babaroaga, urmă :

— Ai observat încrucişarea uliţelor în mijlocul satului ? În stînga era drumul spre Ioneşti şi mai

departe spre Costeşti, iar în dreapta, traversînd moşia Nadinei, spre satul Bîrlogu, al nostru, afară de o harabaie de casă, într-o margine, pe care ţăranii au botezat-o conac, deşi serveşte numai ca magazie, fiindcă arendaşul şade în Gliganu, iar nevastă-mea, înainte de-a se mărita, cînd a venit pe aici, de două sau trei ori, a tras la conacul din Lespezi, al fratelui ei, în orice caz mai prezentabil...

Vreun sfert de ceas, în trapul cailor, brişca merse printre moşiile Vlăduţa, la stînga, şi Babaroaga, la dreapta. Priveliştea era monotonă. Aceeaşi cîmpie, pleşuvă, pustie, cu pămîntul răscolit de brazde printre care firicelele de grîu de toamnă, abia răsărite, păreau nişte plăpînzi fulgi verzui pe un trup înfrigurat.

— Uite, aci şade Platamonu, arendaşul moşiilor Nadinei şi a lui Gogu, zise iar Grigore cînd fură în satul Gliganu, arătînd la stînga o curte mare, împrejmuită cu uluci, în mijlocul căreia, ascunse de coroanele veştede ale copacilor, se întrezăreau clădiri albe cu coperişuri de ţiglă.

Pe poarta deschisă larg tocmai atunci ieşea un bărbat cu faţa prăjită de soare, uscat, vioi şi energic, cu o pălărie veche, într-o haină scurtă de piele, cizme cu turecii moi şi înalţi. Cînd auzi clopoţeii şi văzu brişca de la Amara, se opri pe podeţul dinaintea porţii şi salută ceremonios şi respectuos :

— Să trăieşti, coane Grigoriţă !... Bine te-ai întors şi cu noroc !

Iuga răspunse rece, ridicînd pălăria.

— Arendaşul ? şopti Titu cu ochii la omul de pe podeţ.

Grigore dădu din cap, iar cînd se mai depărtară puţin, murmură :

— Nici mie nu mi-e simpatic, cu toate că nu mi-a făcut nimic. Apoi, cu glasul de mai înainte : Uite, acuma sosim la altă răscruce, aproape de capul satului. Dacă mergi drept înainte dai pe moşia cumnatului Gogu Ionescu, iar mai încolo, trecînd peste

Valea-Cîinelui, ajungi îndată la Gliganu-de-Sus, și ceva mai departe, în satul Rociu, care se află pe șoseaua Pitești-Fierbinți și unde are o moșie frumoasă actualul nostru prefect, Boerescu. Drumul din stînga vine de la Șerbănești, adică satul pînă unde se întinde moșia lui Gogu. Noi însă acuma cotim la dreapta, spre Lespezi și Amara. Proprietatea Nadinei ține pînă în șoseaua pe care am apucat, iar la stînga continuă pămînturile lui Gogu...

Cam pe la mijlocul drumului, între Gliganu și Lespezi, vizitiul opri, cum i se poruncise. De aci cîmpia cobora lin pînă la împreunarea celor două văi. Vederea era mai largă, parcă s-ar mai fi curățat aerul. Jos, spre miazăzi, se deschisese o fîșie de cer albastru.

— Ei, acuma să-ți mai arăt și restul! zise Grigore. Iată, se zărește în stînga Valea-Cîinelui! Colo, în dreptul satului Lespezi, ăsta din fața noastră, sfîrșește moșia lui Gogu și începe Vaideei. Dincolo de Lespezi se vede cum continuă șoseaua pe care vom ajunge în curînd la Amara, satul celălalt, mai mare și mai arătos. Linia șoselei prelungită pînă în Valea-Cîinelui însemnează marginea moșiei Vaideei. Tot ce se află la dreapta liniei ține de noi pînă în cealaltă vale, a Teleormanului, peste care am trecut... Acuma, tot la dreapta, dar aici, aproape, cătunul cela cît un cuib e Bîrlogu. Pînă acolo, adică pînă la drumul dintre Lespezi și Bîrlogu, merge moșia Nadinei și apoi continuă pînă la Teleorman. Cum vezi, aproape am ocolit întreg domeniul nevestei mele... Între Bîrlogu și Amara, mult mai devale, se vede încă un sat — Ruginoasa, chiar în centrul proprietății noastre. Acolo avem acuma acareturile de căpetenie și uneltele mai bune. La orizont se zărește și de aci satul Izvoru. Pata roșie e coperișul castelului Ghiculeștilor. Pădurea aceea, la stînga Izvorului, e a noastră. Sînt vreo trei sute de pogoane. Atîta s-a mai salvat. Cu un secol în urmă, Amara se afla la marginea pădurii care cuprindea toate locurile astea... Uite, în stînga, pe Valea-Cîi-

nelui, se vede și satul Vaideei ! De acolo, drumul care albește ca o panglică merge la Mozăceni. Mai încoace, dar peste gîrlă, se vede foarte bine satul Cantacuzu. Moșie de peste trei mii de pogoane, se zice c-ar fi fost cîndva a Cantacuzineștilor, dar azi e a unui căpitan de la Pitești, Lache Grădinaru... De altfel pe aici, oriîncotro te întorci, numai moșii boierești ai să vezi. Colo e Buta, mai încolo Negrași, pe urmă Zidurile, pe urmă Dumbrăveni...

În Lespezi îi mai arătă conacul lui Gogu, destul de întreținut, fiindcă el mai vine din cînd în cînd, adus de nevastă-sa, căreia îi place viața la țară, măcar ca o variație după petrecerile capitalei.

Apoi ajunseră la Amara. Satul, mai mare, era copleșit de aceeași sărăcie, cu aceleași căsuțe coperite cu paie, aceleași ogrăzi pline de bălării. Grigore însă atrase atenția lui Herdelea, cu o mîndrie nedisimulată, asupra bisericii de piatră cu turnul poleit, ridicată de bunicul său, și asupra școalei noi, clădită de tatăl său, iar într-o ulicioară, pe stînga, îi arătă și conacul moșiei Vaideei, în care locuia arendașul Cosma Buruiană și care fusese casă de argați înainte de a se fărimiți domeniul.

— Stai, Ichime, să ne dăm noi jos, să vază boierul mai bine ce-avem pe-aici ! strigă deodată Grigore, sărind din brișcă, urmat de Titu. Voi luați-o înainte !

Pe dreapta începea gardul de uluci pe subzidire de cărămidă, cu stîlpi pătrați din loc în loc. Era conacul Iuga. În dosul împrejmuirii un șir de plopi bătrîni străjuiau ca un front de ostași de gardă. Printr-o poartă deschisă se vedea ograda cu clădirile pentru logofeți, argați și alți slujitori, cu grajduri, cotețe, hambare... Mai încolo, după vreo sută de pași, venea intrarea principală la casele boierești. Poarta era înaltă și largă, cu trei arcade de zid unite deasupra într-o cușcă de porumbei.

Intrînd cu Titu, Grigore îi spuse cu o undă de tristețe :

— Acuma ai să vezi ce-a fost în stare să facă iubirea !

În perspectiva aleii de brazi tineri, castelul nou apărea ca un surîs de femeie frumoasă. Herdelea știa că tînărul Iuga l-a clădit de dragul Nadinei. Alb, cu o vastă verandă primitoare, cu ferestre luminoase, cu patru turnulețe ca niște suliță de apărare, era înveșmîntat jur împrejur cu iederă, ce-și întindea pe alocuri verdeața pînă la geamurile etajului de sus. Aleea se lărgea și, în fața casei, cuprindea un rond mare în forma unei inimi veșnic aprinsă cu flori roșii.

— Fantezia cu inima înflorită trebuie să mi-o treci cu vederea, făcu gazda zîmbind cînd văzu că Titu examinează atent rondul. A fost a unui biet îndrăgostit, și gusturile îndrăgostiților sînt cum sînt. Dacă am păstrat-o și o cultiv mereu, este numai pentru că vreau să mă conving pe mine însumi că n-am renunțat la iubire.

Rîse sec și, după o pauză, continuă cu alt glas :

— Ca să te familiarizezi deplin, îți propun să facem un ocol, să vezi tot. Nu te superi că te-am plictisit cu atîtea explicații ? A fost prima și ultima oară.

Conacul cel nou era așezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos de Grigore însuși. El a adus brazii, cărora de altfel nu le mergea prea bine în regiunea aceasta de șes. Potecile cu prundiș mărunt șerpuiau printre chioșcuri și ronduri de flori, printre grupuri de copaci speciali și peluze tunse în fiece săptămînă. Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sîrmă înspre ograda cealaltă, ca să nu pătrundă galițele de acolo. Numai porumbeii zburătăceau pe alee și prin fața castelului, mai cu sfială însă ca în curtea de dincolo, unde se simțeau în largul lor printre orăteniile fără număr.

Ocoliră prin dreapta. În spatele castelului, la vreo sută de pași, se afla vechiul conac, vast, scund, bătrîn, înfipt parcă pe jumătate în pămînt, cu un cerdac sprijinit pe stîlpi, care împodobea fațada ca un portic primitiv. Bătrînul Iuga continua a-și păstra locuința în care s-a născut și, cum el

ședea aproape permanent la țară, casa veche părea mai vie decît cea nouă.

— Asta e împărăția noastră ! zise Grigore cînd ajunseră iarăși în fața castelului, unde aștepta ajutorul vizitiului în semn că a descărcat tot ce fusese în brișcă.

Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare, pe care totuși parcă nu îndrăznea s-o rostească. Acum, ca și cînd ar fi fost pe punctul să se despartă pentru totdeauna de lămuririle lui Grigore, întrebarea îl durea. O puse subit, cu o privire arzătoare :

— Mi-ai arătat atîtea moșii boierești, moșii peste moșii, mari și frumoase. Dar pămînturile oamenilor unde sînt ?

Grigore Iuga tresări. Nu așteptase acuma întrebarea, deși, pe cînd îi explica, pe drum, în cîteva rînduri, i-a fulgerat și lui prin minte și chiar s-a mirat că Titu nu i-o pune. Își reveni repede și răspunse :

— Apoi vezi, pămînturile oamenilor, asta e chestia țărănească !... Pămînturile ! Nu prea sînt, și unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste !

Titu Herdelea nu înțelese și totuși nu mai stărui. Simțea că a răscolit o rană.

2

— Bine-ai venit, tinere, și să te simți la noi ca acasă ! zise Miron Iuga, întrerupînd prezentarea ce o începuse Grigore și înăbușind răspunsul emfatic pe care Titu și-l pregătise încă din tren.

Într-un halat de casă lung ca un caftan, bătrînul Iuga strînse bărbătește mîna tînărului Herdelea. Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cîntărească definitiv dintr-o dată. Avea niște ochi negri atît de pătrunzători, că-ți scormoneau sufletul și-ți citeau gîndurile. Era mai înalt și mai chipeș ca Gri-

gore, cu înfățișarea voluntară a omului obișnuit să poruncească și să fie ascultat. Mustața groasă românească, puțin căruntă, îi împodobea fața, iar glasul metalic, energic și totuși cald te cucerea. Mîinile osoase, puternice, păreau în stare să țină coarnele plugului, cu toate că erau fine și mai ales degetele foarte delicate.

Indică mosafirului un scaun aproape de dînsul și apoi se uită la fiul său, întrebător. Grigore știa că bătrînul e nerăbdător să afle ce-a făcut la București. Îi povesti cum a umblat și cum, grație culanței excepționale a lui Dumescu, s-a putut întoarce cu geanta mai plină decît a sperat.

— Va să zică tot Dumescu ! murmură Miron Iuga mulțumit. Numai prietenii cei vechi sînt săritori la nevoi... Dar pe armean ai făcut bine că nu l-ai strîns de gît. Foarte bine !

Rămase un răstimp cu ochii la Grigore, pe urmă se întoarse iarăși spre Titu, pe care înfățișarea și primirea bătrînului îl cam zăpăcise. Îl întrebă despre părinți și frați, apoi cum, cînd și de ce a trecut Carpații... Auzind că face versuri și vrea să scrie în gazete, Miron Iuga avu un gest disprețuitor. Îl observă și Titu și Grigore, și amîndoi se uluiră. Ca să-l îmblînzească, Herdelea începu să vorbească despre unguri, despre suferințele și persecuția românilor și alte asemenea lucruri de efect sigur. Bătrînul ascultă atent și la sfîrșit zise :

— Tocmai fiindcă poporul o duce greu cu stăpînirea, conducătorii lui nu trebuie să-l părăsească. Dragi îmi sînt ardelenii care vin încoace, nu zic, dar mai dragi mi-s cei care stau pe loc, acolo, să înfrunte primejdiile, să atragă asupra lor fulgerele asupritorilor, ca astfel poporul să fie la adăpost. Mulțimea nu poate trăi fără conducători, sau ajunge să vegeteze într-o viață animalică. Păstorul care-și părăsește turma e mai rău ca acela care o conduce greșit, căci turma singură se risipește, pe cînd cu păstori, buni sau răi, tot nu se pierde...

Grigore se simți atît de jenat, mai ales că Titu Herdelea schimba fețe-fețe, încît întrerupse cu glas de protestare :

— Bine, tată, dumneata ai aerul că-l dojenești pentru că dorul de libertate l-a îndemnat să vie între noi, unde, în orice caz, are mai multe posibilități să-și dezvolte talentul. Nu uita că neamul romînesc, tocmai pentru că soarta l-a despărțit între atîtea dominații străine, trebuie să-și păstreze vie cel puțin unitatea sufletească, iar unitatea aceasta numai cîntăreții și scriitorii o pot întreținea !

— Foarte just ! aprobă Miron. Dar dacă toți cîntăreții și scriitorii, cum zici tu, se vor muta la București, în țara liberă, atunci poporul rămas dincolo ce va face ? Unitatea e necesară, firește. Nu însă între cîntăreți, ci pentru sufletele celor mulți. Dimpotrivă, cîntăreții vor cînta mai sincer acolo, simțind și ei durerile, decît aici unde patriotismul a ajuns mai mult articol de paradă.

— Nu, nu, ești profund greșit, tată ! insistă Grigore din ce în ce mai aprins. Unitatea sufletească o face în primul rînd limba unitară. Apoi, dacă scriitorii noștri se vor închide în provinciile lor, în mod fatal vom avea despărțiri tot mai pronunțate și în grai, iar în cele din urmă nici nu ne vom mai înțelege frate cu frate !

Neclintit și calm, bătrînul urmă :

— O mie sau două mii de ani, de cînd om fi existînd, prin vremuri poate mai aspre decît cele de acuma, văd că ne-am păstrat graiul cu toții la fel, fie aici, fie în Transilvania... Scrierile ce le-am avut, multe-puține și bune sau slăbuțe, au circulat și peste granițele care ne-au despărțit și vor mai circula, fără îndoială. Și scriitorii, fiecare la locul său, și-au făcut datoria cum s-au priceput. Dezertarea însă eu n-o admit sub nici o formă și pentru nici un motiv. Mîine sau cînd va veni ceasul să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de conducători firești, de oameni care au ieșit din poporul de acolo și care să poată pune umărul la cîrmuirea țării.

Discuţia se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tînărul Herdelea asculta cu un surîs fad şi umil, vrînd să aprobe în acelaşi timp pe amîndoi şi chiar dînd dreptate în sinea lui amîndurora, după fiecare replică. Spre fericirea lui fu anunţat arendaşul moşiei Vaideei, pe care îl chemase Miron.

Cosma Buruiană avea treizeci şi cinci de ani, şapte copii şi o nevastă drăguţă, care promitea să-i mai sporească numărul urmaşilor. A fost logofăt pe la diferite moşii prin Teleorman pînă ce în sfîrşit i-a ajutat Dumnezeu de a putut lua, acum patru ani, pe seama lui, proprietatea Vaideei de la Banca Agrară, cu o arendă modestă faţă de preţurile ce se plăteau în regiunea aceasta. Cu mulţi ani în urmă, pe cînd era la moşia Stătescu, a fost bătut cumplit de nişte oameni care se plîngeau că i-ar fi înşelat la dijmuit. De atunci trăieşte într-o frică de ţărani soră cu moartea.

— Cucoane Miroane, ce vă spuneam eu mereu ? zise dînsul, îndată ce se aşează pe scaun, cu o înfăţişare amărîtă, parcă ar fi băut oţet. N-aţi auzit ce-am păţit ? Adică de unde să auziţi, că şi eu adineaori aflai pocinogul... M-au prădat, cucoane Miroane ! O jumătate de vagon de porumb, pe puţin, azi-noapte, din hambarul cel nou !... Pîndarii nu ştiu, n-au văzut, argaţii nu, nimic, în sfîrşit nimeni nu ştie ce-a fost şi cine a fost. Şi doar trebuie să fi umblat toată noaptea, nu unul, ci mulţi... Şi de-abia săptămîna trecută îl dijmuisem, de, cinstit, părţi drepte, cum mă ştiţi... Acu vedeţi şi dumneavoastră norocul meu !

Miron Iuga deveni grav şi mohorît auzind jelania arendaşului, spre deosebire de Grigore, care avea pe faţă numai batjocură. Bătrînul compătimea pe Buruiană c-a suferit atîta pagubă, totuşi mai mult îl îngîndura faptul în sine. Dacă ţăranii au ajuns să fure în grup o cantitate aşa de considerabilă, chiar să nu fi fost cît spune arendaşul, e semn rău. Cînd fură unul, treacă-meargă ; îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanţă. Un caz izolat. Cînd se

adună însă mai mulţi pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.

— Uite rezultatele vorbelor de clacă cu care aţi împuiat urechile ţăranilor ! făcu Miron apăsat, adresîndu-se mai cu seamă fiului său. Cîtă vreme ţăranul a ştiut că trebuie să se învoiască cu moşierul, ca să poată trăi amîndoi, au mers toate bine. De cînd le-aţi băgat în cap toţi gărgăunii au început fapte d-astea. Şi e numai începutul ! Fii sigur că vor urma altele şi mai urîte !

— Să nu exagerăm lucrurile, tată, zise Grigore cu o uşoară ironie în glas. Au mai furat ţăranii şi altă dată, şi de la alţii. Ei şi ? Parcă nu se fură de cînd lumea ? De ce să tragem concluzii atît de negre dintr-o întîmplare atît de obişnuită ?

Bătrînul Iuga nici nu socoti de trebuinţă să-i mai răspundă. Sofismele lui Grigore le cunoştea prea bine. La toate el găseşte explicaţii şi scuze. Umblă gînditor de ici-colo un răstimp, apoi se opri hotărît, spunînd :

— Să-mi trimiteţi încoace pe primar şi pe şeful postului de jandarmi ! De unde o fi să-mi găsească imediat hoţii ! Pe urmă vom mai vorbi... Dar şi pîndarii tăi, faini bărbaţi, n-am ce zice ! Întîi ei ar trebui bătuţi pînă vor mărturisi cine-s hoţii. Da, da ! Aş putea pune rămăşag că ei ştiu, dacă cumva nu sînt şi ei din bandă !

Arendaşul se închină îngrozit :

— Vai de mine, cucoane Miroane, vreţi să-mi dea foc, să mă nenorocească de tot ? Eu umblu cu dînşii cum umbli cu buba coaptă şi vedeţi ce-am păţit. Darmite dacă i-aş lua cu răul !... Să mă ferească Maica Precista !... M-am plîns dumneavoastră aşa, ca unui părinte care totdeauna m-aţi ajutat şi m-aţi ocrotit, dar încolo...

— Am să mă ocup eu de chestia asta mai de aproape, mormăi Miron închis. Eu o consider de o importanţă excepţională.

Ceilalţi tăcură. Grigore nu mai voia să se amestece, văzînd înverşunarea bătrînului, iar Titu, mai

ales după scena de adineaori, se simţea mîhnit şi nu-l interesa controversa.

Miron Iuga chemase pentru altceva pe Buruiană. Acuma însă numai furtul îi era în minte şi, după cîteva momente, zise iarăşi, fără să se uite la cei din casă, parc-ar fi vorbit singur :

. — Lasă că nu e întîia oară că se fură ca-n codru pe aici. Numai în toamna asta au fost vreo cinci cazuri. De două ori au fost chiar la noi, lucruri mici, dar au fost.

Iar tăcu şi îşi morfoli singur gîndurile şi, în sfîrşit, ca şi cînd ar fi descoperit ce căuta, declară sever :

— Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decît represiunea violentă cînd boala s-a întins şi s-a adîncit.

Cosma Buruiană, înfricoşat de întorsătura ce-o lua întîmplarea pe care el o povestise mai mult ca să demonstreze boierului cît este de ghinionist, încercă să îndulcească puţin lucrurile :

— S-au schimbat mult ţăranii, coane Miroane ! S-au deşteptat de sînt chiar prea deştepţi. De altminteri toată lumea e azi prea deşteaptă şi de aceea merge din rău în mai rău. Apoi ţăranul, dacă s-a deşteptat, numai pămînt vrea şi iar pămînt, şi nu se uită de se poate ori nu se poate, ci o ţine una şi bună...

Titu socoti momentul potrivit, acuma cînd părea că s-au mai potolit spiritele, să observe şi dînsul cu blîndeţe :

— Aşa e ţăranul pretutindeni, mă rog. Şi la noi, în Transilvania, tot după pămînt se zbate. Şi niciodată nu-i ajunge. Şi e bine că e aşa. Cît timp ţăranul va iubi cu atîta patimă pămîntul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge...

Bătrînul se uită la el lung şi atît de batjocoritor că tînărul îşi întrerupse cuvintele şi plecă ochii perplex, neputînd înţelege ce o fi greşit de şi-a atras atîta nemulţumire. Arendaşul, însă, ca să-i facă plăcere boierului, interveni zelos :

— Altele sînt împrejurările prin părţile dumneavoastră, domnu... (Nu înţelesese numele lui Titu şi

îngînă niște sunete în loc.) Acolo pămîntul trebuie luat de la străini, care vi l-au răpit în timpul veacurilor, pe cînd aici pămînturile ale boierilor au fost din neam în neam și boierii le-au ținut și le-au apărat de toate urgiile...

— Fii pe pace și fără grijă, că în curînd și la noi va fi ca și dincolo ! zise Grigore dispreţuitor. Chiar azi mai bine de jumătate din moșiile boierești se află în mîinile tuturor veneticilor pe care numai dragostea de pămînt nu se poate spune că-i doare. Ce va fi mîine, Dumnezeu știe, dar parcă tot mai folositor ar fi pentru țară dacă moșiile ar ajunge în mîinile țăranilor, căci de la ei mai greu o să le ia străinii decît de la noi. Nu din alt motiv, dar cel puțin ei sînt mulți.

Bătrînul se uită și la dînsul ca adineaori la Titu, și nici lui nu-i răspunse nimic. I se părea atît de evident că vorbește prăpăstii, că se mira numai cum de un băiat inteligent ca el nu-și dă seama.

Buruiană, însă, simțindu-se și direct atins, răspunse mieros, dar și puțin indignat :

— Coane Grigoriță, vorbiți cu păcat, zău așa, coane Grigoriță ! Ce spuneți dumneavoastră în glumă, să fiți sigur că are să se întîmple, uite crucea ! Le-a intrat oamenilor în cap să puie stăpînire ei pe pămînturile boierilor și să vedeți că așa va fi. N-ați observat dumneavoastră că unde se aude de o moșie de vînzare, țăranii se și reped s-o cumpere și s-o împartă ? Iată, chiar la noi, că tot mă țineam să vă spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere ei moșia coniței Nadina !

Miron Iuga ridică deodată fruntea, zicînd mirat :

— Cum s-o cumpere ?... Ca s-o cumpere ar trebui să fie întîi de vînzare.

— Apoi așa vorbesc ei, c-ar fi de vînzare.

— Auzișî, Grigoriță ? rîse bătrînul necăjit.

— Auzii, făcu tînărul dînd din umeri.

— Mi se pare că de pe la Platamonu ar fi ieșit vorba, continuă arendașul cu importanță. Fiindcă, după cîte am prins eu întîmplător de la oameni, parcă și grecul ar umbla s-o cumpere, iar oamenii

ce zic, de ce s-o ia grecul și să n-o luăm mai bine alde noi...

— Cum ies zvonurile astea așa, Grigoriță ? zise Miron, acuma enervat. Mișună cumpărătorii pe moșia nevestei tale și tu parcă habar n-ai avea !... Cu toate astea trebuie să fie ceva, că oamenii n-au înnebunit din senin.

— Chiar așa e, cucoane, se amestecă iar Buruiană. Se zice, adică zic oamenii, că cuconița însăși ar fi spus grecului că nu-i mai prelungește arenda, măcar de i-ar da oricît, și îndoit decît îi dă azi, pentru că dumneaei vrea negreșit să vîndă și să scape de tot balamucul cu arenda și cu oamenii și celelalte... Iac-așa, coane Miroane !

Pe bătrînul Iuga vestea aceasta îl impresionă mai mult chiar decît povestea cu furtul. Încercă să mai descoase pe arendaș, dar nici arendașul nu cunoștea alte amănunte. Pe urmă se închise și nu mai zise nimica... Un fecior îi pofti la cină. Buruiană, sculîndu-se să se retragă, întrebă cam nedumerit :

— M-ați chemat, cucoane Miroane, să-mi spuneți ceva, și eu v-am ținut cu necazurile mele, să mă iertați...

Miron încercă să-și amintească pentru ce l-a chemat și se înfurie mai rău că nu-și putea aduce aminte. Vru totuși să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat și nu găsi nimic. În sfîrșit, fără să întoarcă ochii spre dînsul, mormăi mohorît :

— Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu !

3

Titu Herdelea nu se simți cu adevărat bine decît cînd, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită și unde îl adusese Grigore, explicîndu-i să nu puie la inimă cuvintele bătrînului, că el așa a fost totdeauna, original în păreri și gesturi,

dar are un suflet minunat... Voia tînărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fuse şi mai ursuz, nu i-a adresat nici o privire şi s-a hărţuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunţişuri.

Odaia lui era la etaj, în clădirea cea nouă, cu o fereastră spre curtea conacului şi alta spre parc. Grigore se reîntoarse la tatăl său, în casa cea veche, unde şi mîncaseră. De altfel viaţa acolo şi-o petrecea şi el. Numai cînd avea oaspeţi dormea dincoace, ca să nu le fie urît şi să nu pară castelul pustiu. I-a arătat lui Titu, în celălalt colţ, dormitorul cochet în care stăpînea fotografia Nadinei.

Tînărul Herdelea se mai învîrti puţin prin cameră, se gîndi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, îşi zise apoi că şi-au luat noapte bună şi deci pînă mîine dimineaţă slobod este să facă ce-i place. Nu era tîrziu. În sobă ardea focul cu un duduit adormitor. Mai bine să se odihnească.

A doua zi se sculă mai de dimineaţă de cum obişnuia la Bucureşti. Firește, toată lumea era de mult sculată. Înainte de amiazi tîndăli prin prejurul conacului. Fiindcă Grigore Iuga avea de descurcat niște socoteli cu un slujbaş, anume Isbăşescu, care ţinea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simţea încurcat şi nu ştia ce să facă sau încotro s-o apuce. Logofătul Leonte Bumbu, un ţăran dezgheţat, înalt şi osos, cu o înfăţişare energică de sergent reangajat, l-a plimbat puţin prin curtea cea mare şi i-a arătat la repezeală grajdurile cailor şi un şopron încuiat, care fusese transformat în garaj pentru automobilul coniţei Nadina, cînd venea la ţară. Dar se vedea că omul are alte treburi, ca şi ceilalţi de la conac. Se chibzui c-ar fi mai înţelept să dea o raită prin sat în loc să stea aici de prisos. Se răzgîndi deocamdată. Poate că ar fi nedelicat faţă de amfitrioni.

La masă, însuşi Grigore îl îndemnă să se considere absolut liber pe mişcări, scuzîndu-se că azi e ocupat pînă peste cap cu balamucurile, dar că de mîine încolo va fi cu totul la dispoziţia lui.

Coborînd mai tîrziu, Titu întîlni pe alee o fetiscană cu niște ochi negri și un zîmbet care-i alungară îndată urîtul. Era subțirică, desculță și cu o băsmăluță albastră legată cochet pe cap.

— Ascultă, fetițo, îi zise oprind-o. Ești de aici, de la curte?

— Sînt numai de cîteva zile, răspunse fata. M-a adus tușa Profira, a de-i bucătăreasa boierului ăl bătrîn, că de mult mă tot chema să viu negreșit, să-i dau ajutor, că tare i-e greu și de loc nu se învoiește cu celelalte fete...

— Și cum te cheamă?

— Marioara! zise ea, adăogînd după o scurtă pauză: A Irinii lui Vlad Ciungu. Maică-mea, că tăicuțu a murit acu patru ani, e soră cu tușa Profira.

— Ei, bravo, Marioară, făcu tînărul, ocrotitor. Dar pentru că ești fată așa de drăguță, spune-mi, aveți învățător în sat?

— Cum nu, conașule! Avem. Foarte de treabă și tînăr. E chiar de aici, și-i însurat, și-i trăiesc părinții, că stau toți împreună...

— Șade departe?

— Nu-i așa departe, conașule... Cum ieși în uliță, faci la stînga și mai mergi nițel și vezi o casă cu flori în geamuri. Acolo șade.

— Bine, Marioară, mulțumesc și să-ți jucăm curînd la nuntă! zise Titu, ciupind-o galant de obraz.

— Să dea Dumnezeu! răspunse fata mai domol și roșind puțin.

Schimbul de cuvinte mai înviora pe Titu Herdelea. Coti la stînga pe ulița satului. Plouase binișor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puțin soare, încît pămîntul s-a zbicit. Îi venise în minte să facă mai întîi o vizită învățătorului; el însuși era fiu de învățător și deci se cuvenea. A treia casă, pe stînga, după conacul Iuga, acoperită cu tablă roșie, avea o tăbliță de tinichea pe perete, între ferestre. Era postul de jandarmi. Apoi ajunse la încrucișarea cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei, în care Grigore îi arătase, mai în fund, conacul lui Cosma Buruiană. Chiar în colț văzu cîrciuma cu streașina

foarte lată și o bătătură în față, cu ușa deschisă larg. Doi țărani se tocmeau de afară cu cîrciumarul voinic și gras, țăran și el, care stătea în prag și cu pălăria pe ceafă. Văzînd pe Titu, cîrciumarul salută foarte respectuos... Mai încolo, tot pe dreapta, despărțită de cîrciumă numai prin cîteva case, venea primăria cu o ogradă mare, apoi pe stînga școala și pe urmă iar pe dreapta biserica. În dreptul bisericii tînărul se opri : n-o fi trecut oare de casa învățătorului ? Un copil i-o arătă cu degetul : numai nițel mai înainte.

Casa nu se deosebea întru nimic de celelalte. Doar curtea era mai curată și în geamuri într-adevăr rîdeau niște mușcate însîngerate. Deschise portița. Un dulău șchiop și zbîrlit se aruncă la dînsul, lătrînd atît de furios, de parcă să-l sfîșie. Din cerdacul îmbrăcat cu viță-sălbatică îi coborî într-ajutor o țărancă sprintenă, care alungă cîinele.

— Aici șade, mă rog, domnul învățător ? întrebă Titu nehotărît.

— Aici, aici, poftiți !... N-aveți frică, nu mușcă, dă-l încolo de nebun ! Face și el gălăgie ca să-și plătească viața ! adăogă femeia, văzînd că străinul trăgea cu coada ochiului spre dulăul care, pînă să se potolească, mai hămăia din cînd în cînd neîncrezător și răgușit.

În cerdac apăruse un bărbat de vreo treizeci de ani, cu fața suptă și ochii negri, care ardeau straniu, cu mustața mică răsucită. Purta un veston negru de sub care atîrnau jur împrejur poalele cămășii țărănești înflorite.

— Eu sînt învățătorul, domnule !

Titu Herdelea se prezentă ceremonios și explică în cîteva cuvinte cum a ajuns în Amara. Intrară în casă. Învățătorul îi recomandă pe nevastă-sa, țărancă de adineaori. Cu stîngăcia sfiiciunii acuma părea și mai simpatică. Pe Titu numai costumul țărănesc îl nedumerea. Cu mentalitatea-i ardelenească, el își închipuia că învățătorul, adică reprezentantul intelectualității în sat, trebuie să fie îmbrăcat orășenește, ca astfel să se poată bucura și

prin exterior de un prestigiu deosebit în fața poporului.

— La dumneavoastră și stăpînirea dorește probabil să aibă dascăli cu prestigiu, pe cînd la noi... observă învățătorul cu un gest de dezgust.

Dăscăliţa Florica sosi cu dulceaţa.

— Vai, doamnă, nu trebuia! protestă Herdelea, luînd însă cu plăcere.

Femeia roși, se scuză, surîse, dispăru.

După o scurtă șovăire învățătorul se crezu dator să încunoștințeze pe oaspele său că domnii de la curte nu vor fi prea încîntaţi cînd vor afla despre vizita aceasta. Mai ales bătrînul Iuga, care i-a și interzis să mai calce pe la conac, fiindcă odată a cutezat să ceară o foarte ușoară îmbunătățire a învoielilor.

Tînărul Herdelea se spăimîntase. În vreme ce învățătorul vorbea, el se gîndea dacă într-adevăr n-a făcut o greșeală venind la un om care, pe drept sau nedrept, nu e bine văzut de Iuga. Se liniști însă auzind că e vorba de bătrînul care și cu dînsul se poartă destul de prost.

Pe urmă învățătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pămînt și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor. Învoiala, chiar cinstită, impune ţăranului să dea jumătate din rodul muncii lui proprietarului. Muncind cît muncește azi, dar pe pămîntul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun. În realitate însă trei sferturi din truda săracilor merge să întreție huzureala celor ce stăpînesc pămînturile. Mai fericiţi au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniţi, îmbrăcaţi și îngrijiţi în schimbul robiei, pe cînd ţăranii noștri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-și cîștige nici măcar mîncarea omenească și trebuie să cerșească și să rămîie veșnic datori la ciocoi ca să nu moară de foame...

Ion Dragoș, învățătorul, vorbea din propria-i experiență, trăind și el la rînd cu ţăranii. Numai întîmplarea l-a făcut să ajungă dascăl. Fiind copil silitor și cu mare dragoste de carte, învățătorul de

pe vremuri a rugat pe boierul Miron să-şi facă o pomană şi să sprijine pe băiatul lui Dragoş ca să poată intra bursier la şcoala normală. Bătrînul a intervenit şi băiatul nu l-a făcut de ruşine, a fost elev strălucit şi a luat diploma cu distincţie. Soarta voind ca tocmai în anul acela dascălul cel vechi să se prăpădească, Miron Iuga l-a adus în locul vacant, să fie un îndrumător pentru popor. Aşa a spus atunci boierul, aşa a crezut şi tînărul Dragoş. Mai tîrziu boierul s-a căit că l-a adus, iar învăţătorul şi-a zis că a fost adus aci să fie slugă recunoscătoare. Pînă ce deunăzi Iuga a cerut revizorului şcolar să-i caute un om cu care să se poată înţelege şi care să nu-i mai bage zîzanie între ţărani, ca Ion Dragoş. Revizorul îl cunoaşte, îl preţuieşte şi n-ar vrea să-l sacrifice ; de aceea şovăie şi mai încearcă să temporizeze, sperînd că bătrînul se va înmuia. Miron Iuga însă nu e o fire care să-şi schimbe gîndurile şi, cînd va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu Ioñescu, să-i mături pe amîndoi.

Biata nevastă-sa nici nu bănuieşte ce primejdie îi paşte, şi nici ceilalţi ai casei. Se zbuciumă singur şi aşteaptă. Stă în casa părintească împreună cu un frate, scăpat anul trecut din armată, şi cu bătrînii. Din pămîntul ce l-au avut, jumătate l-au dat de zestre unei surori, cea mai mare dintre ei, măritată cu un ţăran. El însuşi a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă. De n-ar fi salariul, aşa puţin cît este, ar fi vai de toţi. Ba mîine-poimîine poate să mai vie şi vreun copil, deşi pînă azi, în doi ani, nu s-au învrednicit, măcar că au dorit.

— Bine, dar nu există nici o lege care să... ? întrerupse Titu plin de indignare.

— Legile sînt pentru noi, cei mici şi umili, zise învăţătorul Dragoş cu tristeţe. Pentru încătuşarea noastră...

Glasul şi înfăţişarea învăţătorului dovedeau sinceritate fără umbră. Titu Herdelea, ascultîndu-l, se minuna cum se poate să se tolereze nişte stări atît

de barbare. Chiar dacă Dragoș ar exagera, ca toți cei ce suferă greu, și încă durerile lui trebuie să fie crîncene. Își zise că va vorbi negreșit cu Grigore Iuga, care trebuie să facă dreptate.

— Domnule învățător, ai răbdare ! zise dînsul cu însuflețire. Dreptatea trebuie să triumfe !

— Se poate, dar pînă atunci noi vom pieri ! răspunse Dragoș cu amărăciune. De sute de ani așteptăm dreptatea, domnule, și nu mai vine. Poate că în realitate nici nu există. O fi numai un basm pentru oamenii necăjiți.

4

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. În odăița de la mijloc era cancelaria, în cea dinspre uliță locuia șeful postului cu nevasta, iar în cea din fund, mai mărișoară, oamenii.

— Ei, domnule șef, acu să te vedem pe unde scoatem cămașa ! răbufni primarul cu fața strîmbată de îngrijorare.

Plutonierul Silvestru Boiangiu ațipise puțin după masă și numai adineaori se sculase și trecuse în cancelarie. Era încă buhăit și mahmur și primarul îl întrerupse tocmai dintr-un căscat binefăcător. Vru să-l repeadă că „ce se năpustește așa peste creștini", mai ales cînd auzi că-l ia și cu „domnule șef", titlu care i se părea că-l scoboară, pe el, cogeamite plutonier vechi. Dar văzîndu-i mutra îngrozită, fu cuprins și el de spaimă, încît deodată îi sări lenevia și întrebă :

— Ce s-a întîmplat, omule ?

— Poznă mare, nene, belea mare, glăsui Pravilă, parcă mai prăpădit el însuși din pricina efectului ce-l făcuse asupra șefului.

Primarul era mijlociu de statură, cu ochi mici, vicleni, și obrajii tăbăciți și încrețiți. Venea glonț de la conac și avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrîn : „De unde știi să-mi aduci hoții,

primare, că altfel pe tine te iau de guler!" Parcă niciodată nu-l nimerise atîta de proclet pe boierul Miron, încît a fost bucuros cînd l-a dat afară.

— Are dreptate și boierul, zise plutonierul cînd înțelese despre ce era vorba. Dacă are, are. Nu-ți spun eu mereu că aici toți sînt tîlhari? Acu vezi bine și dumneata...

Silvestru Boiangiu, mustăcios și țanțoș și voinic munte, glăsuind astfel căuta să-și răcorească inima speriată. Primarului ce-i pasă la adică? Se spală pe mîini. De ce sînt jandarmi în sat?... Acum cîteva luni Miron Iuga s-a plîns comandantului companiei, venit în inspecție și poftit la masă la conac, că jandarmii sînt slabi și șeful cam molcuț și de aceea iar au început să se înmulțească răutățile țăranilor. Căpitanul, firește, a țăbărît asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci și i-a pus în vedere că-l zvîrle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulțumire domnului Iuga, care așa și pe dincolo... Și iată că din senin îi pică pacostea asta pe cap, cînd abia se mai liniștise și el puțin.

— Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoți de codru și pe lumea cealaltă! declară Boiangiu scrîșnind.

Se sfătuiră îndelung. Era limpede că hoții trebuiau căutați numai în Amara, în Vaideei și în Lespezi. În fruntea bănuiților puseră pe pîndarii arendașului Cosma Buruiană. Plutonierul trimise un jandarm să-i aducă numaidecît la post. Apoi luară pe rînd pe toți cei mai deocheați din toate trei satele, oprindu-se la cîte unii, înlăturînd pe alții, mai revenind asupra cîtorva. Pînă la sfîrșit Silvestru Boiangiu își întocmi o listă de vreo treizeci de oameni, pe care voia s-o mai rumege după ce va fi ascultat pe pîndari...

Jandarmul intră cu trei țărani în cancelarie. Drept introducere plutonierul cîrpi fiecăruia cîte două perechi de palme zdravene, iar pe urmă le zise supărat:

— Acu să-mi spuneți, cine a furat porumbul arendașului?

— Spuneți, măi băieți, spuneți degrabă, să nu vă mai zdrobească oasele de pomană, adăogă primarul cu glas părintesc și plîngător. Trebuie să-mi găsiți pe hoți din fundul pămîntului, altminteri e foc mare, că voi trebuie să-i știți, de n-oți fi cumva chiar voi...

Iacob Mitruțoiu, cel mai bătrîn și gîrbovit puțin, cu urmele degetelor plutonierului pe obrajii gălbejiți, se jură că el n-a fost de serviciu în noaptea aceea și a dormit acasă cu copiii, precum pot mărturisi toți vecinii lui și tot satul. Ceilalți doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte, cele cu grîu, iar despre hambarul cel nou nici n-a fost pomeneală. Totuși ei au tras cu urechea și într-acolo, dar n-au auzit nimica. Adevărat că hambarul cel nou e mai depărtișor de conac, încît bătrînii au și spus boierului, cînd l-a clădit, că nu e bine așezat așa de stingher...

Vorbele pîndarilor fură primite cu batjocură și cu o nouă serie de ghionturi. Toți tîlharii se apără cu nu știu, n-am văzut, n-am auzit. Dar cum să nu simți nimica tu, pîndar, plătit cu bani grei să păzești avutul stăpînului, cînd se fură un vagon de porumb numai la cîțiva pași de tine ?... Irimie Popa, mai chipeș și mai îndrăzneț, nu se putu opri să nu zică :

— Ce vagon, domnule plutonier, păcatele noastre ? Că paguba să fi tot fost doi-trei saci, dacă a fost... Și nici boierul Cosma nu s-a putut plînge de mai mult, uite crucea, dom' plutonier ! Doi-trei saci poate, dar ce vagon ?

Plutonierul îl plesni cu dosul palmei peste gură, răcnind :

— Ești și obraznic după ce furi ?... În fața mea cutezi să...

Obrăznicia țăranului îi vîrîse un ac în inimă. Strigă un jandarm odihnit și-i ordonă să aplice indivizilor o bătaie romînească, să le fie de ținere de minte. Dar pe urmă îi iertă și le dădu drumul cu condiția ca mîine dimineață să se prezinte la primărie cu hoții, altfel va fi vai și amar de ei.

— Adică asta cum vine, primarule? întrebă Boiangiu cînd rămase singur cu Pravilă. Boierul Miron ţi-a spus de un vagon de porumb, iar arendaşul reclamă trei saci?

— De, ştiu eu? ridică din umeri celălalt.

În interesul anchetei, chestia asta trebuie lămurită mai întîi. Fiindcă într-un fel se anchetează un vagon, şi alta e cînd sînt cîţiva saci. Prin urmare primarul va merge la faţa locului să constate cît şi cum s-a furat.

— Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniţă! adăogă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracul cu mine, aşa să ştii!

5

Titu Herdelea, ascultînd jelaniile învăţătorului, se simţea aproape ruşinat şi vinovat că se află pe aici ca mosafir al asupritorilor norodului. Numai cînd Dragoş scăpa şi cîte o vorbă mai blîndă despre Grigore Iuga, îşi revenea în fire zicîndu-şi că în definitiv el e invitatul lui Grigore. Totuşi, spre a-şi manifesta făţiş solidaritatea cu învăţătorul şi cu mulţimea oropsită din care face parte şi dînsul, în clipa plecării, strîngîndu-i mîinile mişcat frăţeşte, îl rugă să-l însoţească pînă la preotul satului, să cunoască baremi şi pe celălalt îndrumător al poporului.

În ogradă intrase şi oprise un car cu doi bouleni jigăriţi. O babă uscată se iuţea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge, iar un moşneag scotea apă din fîntîna cu roată pentru adăpatul vitelor.

— Uite-mi toată familia! zise învăţătorul Dragoş, arătîndu-i, după ce Titu îşi luase rămas bun, în cerdac, de la soţia lui.

Tînărul coborî și dădu mîna cu bătrînii și apoi cu flăcăul, mai înalt și mai spătos ca învățătorul. Cînd să iasă în uliță, flăcăul spuse fratelui său :

— Ar fi bine să te abați nițel și pe la primărie, că mi se pare iar umblă să-i bată pe oameni de pomană jandarmii, iar pe pîndarii de la arendașul Cosma i-au și bătut.

Doamna Dragoș însă interveni înfricoșată :

— Ba să nu te mai amesteci, Ionel, și să-ți vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ții partea oamenilor și o să te asupărească, și iar...

— Bine, bine, lăsați-mă-n pace acuma ! zise învățătorul autoritar și cam mîndru, mai ales cînd și bătrînii se grăbiră să-l povățuiască la fel.

Pe drum Dragoș găsea cîte-o vorbă bună aproape pentru fiecare om ce-l întîlneau. Titu Herdelea era obișnuit de acasă să fie prietenos cu țăranii, dar i se părea că învățătorul exagerează înadins ca să-i arate lui cît se interesează de soarta tuturor.

O femeie amărîtă îi opri, rugînd pe Dragoș s-o învețe ce să mai facă și să înceapă că într-atîta i s-a urît cu viața asta de necazuri, de nici nu știe ce-o ține să nu se arunce cu capul în jos într-o fîntînă. O întrebare a învățătorului o stîrni apoi să le povestească cum bărbatul ei a fost omorît de pădure astă-iarnă și cum de atunci se luptă ea singură să hrănească o casă de copii, că ceasul rău a făcut de a pierit și un bou o dată cu bărbatul, încît a trebuit să vîndă mai pe nimic pe cel rămas, fiindcă bani n-a mai avut să-i cumpere altă pereche. Boierul cel bătrîn a chemat-o atunci și a mîngîiat-o și i-a făgăduit că are să-i plătească dumnealui boul și să aibă grijă de bieții orfani, dar numai cu făgăduiala s-a ales, căci pe urmă, de cîte ori s-a mai dus la curte și s-a rugat, la boierii cei mari n-a mai putut pătrunde, iar logofătul, cînd a văzut și a văzut că nu mai scapă de lacrimile ei, i-a spus că boierul s-a ținut de vorbă și a dat porunci domnului Isbășescu să-i plătească paguba, dar că răposatul, fie iertat, a avut mulți bani luați înainte, așa că paguba trebuie

să i-o scază din datorii și încă tot nu se acoperă. Apoi, dacă n-a avut boi, de-abia au mai vrut să-i dea pămînt, și aratul a trebuit să-l plătească în bani, și bani n-a avut și s-a împrumutat de unde a putut, și uite-așa acuma intră în iarnă cu porumb puțin, de n-o să le ajungă nici pînă la Bobotează, că sînt mulți, și la datorie mai are de dat, și...

— Apoi acu mai ai răbdare și dumneata, că-ți vine acasă băiatul cel mare de la oaste și are să ia el cîrma, făcu Dragoș, căutînd s-o liniștească.

— Of, măcar de l-ar aduce Dumnezeu ! bîlbăi femeia cu glas mai plîngător. Dar văd că alții au venit și lui Petrică nu-i dă drumul și nu vine și, Doamne, mult mă mai chinuiesc singură și multe lacrimi vărs și nu știu ce am păcătuit de m-a bătut Dumnezeu așa de rău...

— Vine, n-ai grijă ! reluă învățătorul. Mîine-poimîine te pomenești cu el acasă !

Femeia plîngea și se scuza că așa plînge mereu și nu se poate stăpîni de cînd au copleșit-o nevoile, de nici noaptea nu mai are odihnă.

— A avut un bărbat foarte de treabă, îi spuse lui Titu învățătorul, despărțindu-se de femeie. Păcat că s-a prăpădit. Norocul ei că feciorul cel mare bate în partea tătîne-său, dacă nu cumva să-l și întreacă.

Ajunseră în dreptul primăriei, în fața căreia Dragoș zărise de adineaori oprindu-se o trăsură cunoscută. Din curtea primăriei tocmai ieșea arendașul Platamonu însoțit de băiatul său Aristide, student la București, foarte bine îmbrăcat și frumușel, cu trăsături fine, cu niște buze cărnoase și umezi.

Zîmbitor și cordial, Platamonu merse spre Dragoș cu mîna întinsă, spunîndu-i c-a venit să roage ceva pe primar, dar a nimerit rău, fiindcă primarul are o anchetă gravă și cine știe pe unde aleargă acuma.

— Dacă umbli să cauți femei, apoi cuminte ai făcut de l-ai luat și pe dumnealui, că le cunoaște prea bine ! zise învățătorul mai în glumă, mai în serios, arătînd pe tînărul Aristide, care se apropiase și el.

Arendașul rîse zgomotos și mulțumit :

— Ei, tinerețea, sînge fierbinte ! Mai bine să alerge după muierile de aici decît să ia la oraș cine știe ce boli, cu toate că acuma nici la țară nu mai ești sigur...

Rîseră cu toții. Platamonu se declară foarte încîntat de cunoștința cu Titu Herdelea, aminti că l-a văzut cînd a venit cu Grigore Iuga și-l pofti să vie pe la ei, să-i cunoască familia și să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr. De altfel zilele astea va trece și el pe la curtea Iuga, deoarece a primit scrisoare de la conița Nadina că sosește în țară și vine negreșit și la moșie.

Îndată ce se depărtară puțin, Dragoș murmură :

— Nu e fată și femeie tînără de care să nu se lege javra asta grecească ! Tatăl despoaie pe bărbați și băiatul pe femei.

În fața cîrciumii erau acum mai mulți oameni care vorbeau și gesticulau cu aprindere. Cînd văzură pe Dragoș cu Titu, glasurile se potoliră. În mijlocul grupului se aflau pîndarii lui Cosma Buruiană, care se plîngeau că-s nevinovați, și primarul Ion Pravilă, care se silea să explice că hoții trebuiesc negreșit descoperiți.

— AuzișI, domnule Nică, ce s-a întîmplat ? strigă primarul din mijlocul oamenilor către învățătorul care voise să treacă înainte.

Trebuiră să se oprească. Grupul de țărani îi înconjură, ascultînd din nou povestirea primarului, pe care pîndarii îl întrerupeau mereu, încurajați de părtinirea tuturor. Pentru că Dragoș se codea să-l aprobe, Ion Pravilă ceru de-a dreptul părerea lui Titu, așteptînd o acoperire a purtării lui.

— Apoi, oameni buni, eu sînt străin și de-abia de ieri în sat, zise tînărul Herdelea puțin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părțile. Nu cunosc împrejurările și nici ce pagubă este, dacă este, și...

— Nu e pagubă de loc, conașule ! strigă brusc pîndarul cel bătrîn. Poftiți și dumneavoastră să vedeți, și dacă...

— Tu ţine-ţi gura, Iacobe, şi lasă-l pe dumnealui să vorbească ! îl opri primarul, grav.

— Cum zic, nu ştiu ce e şi ce nu e — continuă Titu — dar atîta ştiu bine că de obicei dracul nu-i aşa de negru cum spun cei fricoşi.

Cîţiva ţărani rîseră, iar unul observă :

— Aşa, aşa... Să nu-i năpăstuiască degeaba pe bieţii oameni, că-i păcat !

Profitînd de reaprinderea mai aprigă a discuţiei, Dragoş cu Herdelea îşi urmară calea cotind pe ulicioara dinspre Vaideei, unde, aproape peste drum de conacul arendaşului Buruiană, şedea popa Nicodim Grancea, într-o casă arătoasă, cu multe acareturi şi o ogradă cît o grădină.

Îl găsiră ajutînd de zor la descărcatul unui car de dovleci. Era în potcap, cu o rasă cafenie soioasă, suflecată în faţă peste genunchi. Avea o barbă mare albă, cam înnegrită de murdărie. Se ţinea verde, deşi trecut de şaptezeci şi văduv de douăzeci de ani. Doar că nu mai vedea bine. Astfel şi acuma nu recunoscu îndată pe Dragoş şi numai cînd îi auzi glasul, izbucni cu vioiciune :

— Bată-te să te bată, Ionică, nici nu te mai cunoşteam !... Ochii, ochii m-au lăsat de tot. Şi la biserică, nu mai văd de loc buchile. Toată slujba o fac numai din suflet. Ei, degeaba, bătrîneţele !

Vorbind, se uită nedumerit la Titu. Cînd îi spuse învăţătorul cine e, preotul îi zise blajin :

— Să trăieşti, taică ! Şi să ierţi că ne găseşti aşa, că pe aici aşa sîntem preoţii, mai nemernici şi mai fără învăţătură, cum am apucat din bătrîni. Ei, fiumeu, săracul, el ştie carte multă, a făcut Seminarul la Bucureşti şi a ieşit un popă de i-a mers vestea pînă la Mitropolie, că are şi glas minunat, poate l-a moştenit de la mine, că glas bun am avut şi eu, de mi-a mai rămas şi acuma ceva — uite, Ionică poate să mărturisească ! Cît mă ustură inima că nu-i aici lîngă mine, numai eu ştiu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă...

Feciorul preotului trebuise să ia o parohie, de altfel destul de bună, tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara, nimeni nu știa din ce pricină. Asta era jalea cea mare a preotului Nicodim și despre asta întreținu toată vremea pe cei doi mosafiri, poftiți în casă, să ia măcar o dulceață. Mai avu totuși prilejul să prezinte și pe fiică-sa Niculina, femeie aproape de patruzeci, mai mare ca băiatul, măritată cu un țăran înstărit din sat, Filip Ilioasa. Servindu-i, Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa așa de răvășită și pe ea desculță. Avea șase copii, dintre care cel mai mărișor era în clasa cincea de liceu la Pitești. Trăiau cu toții aici, în casa preotului, pînă ce se va milostivi Dumnezeu să înmoaie inima boierului Miron și să aducă pe Anton în locul bătrînului Nicodim, că Filip are gospodăria lui părintească și s-a așezat la socrul său numai ca să nu-l lase singur la bătrînețe.

— Ai văzut ? zise Dragoș în uliță, cînd ieșiră petrecuți pînă la poartă de toată familia preotului. Pretutindeni mîna lui Iuga. În mîna lui e viața noastră a tuturor, poate și moartea.

— E un caz special ! răspunse tînărul Herdelea. Și desigur trecător ! Mîine-poimîine bătrînul Iuga se duce, iar tînărul...

— Nu, nu, te înșeli, nu e special ! se aprinse învățătorul. Așa e pretutindeni, în toată țara ! Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, e stăpînul satului. El e legea, el e tot. Și, ca să vezi că nu-s nici pornit și nici absurd, îți voi adăoga că Miron Iuga e mai de treabă decît cei mai mulți alții. El nici nu înșeală pe nimeni și nici nu caută să stoarcă pe țărani, ba chiar face bine unde poate și cînd crede de cuviință. Nu mai vorbesc de dărnicia lui pentru biserică, pentru școală și, în sfîrșit, pentru orice lucruri de interes obștesc. Firește, în schimb nu admite să crîcnească nimeni, convins că numai ce crede și face dînsul poate să fie bine... Va să zică nu e vorba de un caz care ar fi mai rău, ci poate dimpotrivă. Și totuși vezi bine și dumneata că sîntem de fapt robi ! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din pricina

situației în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariția unui om. Urmașul lui, oricît ar fi de bine intenționat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea adevărată nu va fi decît atunci cînd vor dispărea toți și cînd pămîntul va fi stăpînit de cei care-l muncesc!

Simțind în glasul învățătorului un fel de amenințare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor:

— Da, dar asemenea schimbări nu se pot face de azi pe mîine!

— Nu, firește! rosti Dragoș mai întunecat. Ar trebui să se zguduie lumea din temelii, iar asta n-o doresc nici eu și nici nimeni... Numai vreo minune dacă s-ar întîmpla...

— Minune! murmură Titu. În ziua de azi numai oamenii mai fac minuni!

— Oamenii, da, nu robii! adăogă învățătorul cu o strălucire aspră în ochi.

6

Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moșia arendașului. Pîndarul Zamfir Chelaru, slăbănog și pămîntiu, se învîrtea în jurul hambarului nou ca lupul cînd dă tîrcoale unui grajd bine zăvorît. Primarul se uită, cercetă, se suci și, nedescoperind nici o urmă de spargere, întrebă deodată mînios:

— Pe unde au pătruns hoții, măi creștine?

— De, parcă noi știm? zise pîndarul amărît. Să-ți arate boierul, că uite-l, vine!

Cosma Buruiană, zgribulit, fiindcă se lăsase o brumă groasă, sosea să fie de față la descinderea ce i-o anunțase de aseară pîndarii. Primarul Pravilă îl întîmpină cu o imputare respectuoasă:

— Ce-mi făcurăți, cucoane, păcatele noastre? Nu puteați mai bine să ne spuneți nouă și să nu mai amestecați în treburi d-astea pe boierul Miron, că

doar îl știți cum se supără de tare și ce pătimim pe urmă cu toții...

Arendașul încercă să ia lucrurile în glumă, dar cînd află ce poruncă strașnică i-a dat boierul cel bătrîn primarului, se întristă rău. Uite, domnule, ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată. Îi venea să-și muște limba că s-a apucat de-a trăncănit, încît acuma o să prindă țăranii ură pe dînsul să nu mai aibă trai cu moșia. Dar cine să-și închipuie că Iuga are să facă atîta tărăboi dintr-un fleac de nimic?... Spuse primarului să nu se pripească și să mai aștepte olecuță, că va merge și dînsul negreșit la cancelarie să declare că n-are nici o pretenție și să lase lumea în pace.

Mulțumit, Pravilă porni spre sat. Pe drum însă se gîndi că arendașul degeaba își retrage jalba, dacă boierul Miron nu-i poruncește nimic, el nu poate lăsa lucrurile baltă, că te pomenești că boierul Miron se supără mai rău și-și descarcă toată mînia asupra lui. În același timp Cosma Buruiană își zicea că are să-și aprindă paie-n cap cu declarația de renunțare și se hotărî să tacă mîlc deocamdată.

Plutonierul Boiangiu, în urma unui vis pe care nevastă-sa i l-a tălmăcit în rău, era mai dîrz ca aseară. Aștepta la primărie să sosească Pravilă cu rezultatul descinderii. Trimisese să-i aducă cincisprezece bănuiți din Vaideei și alți zece din Amara, care se și aflau în curte și pe care tocmai se pregătea să-i instruiască. Voia să lucreze în cancelaria comunală, pentru că aici era, în fund, o odaie bună de arest pentru mai mulți, pe cînd la sediul postului n-avea decît o cămăruță în care nu încăpeau nici trei oameni.

Primarul veni roșu, gîfîind și înmuiat. Trecînd prin fața cîrciumii, a intrat și a înghițit o jumătate de țuică, să se încălzească puțin. Boiangiu îi declară că el nu va răbda să fie notat prost din pricina unor țopîrlani netrebnici și nu vru să-și schimbe hotărîrea nici cînd auzi că arendașul s-a domolit. Lui nu-i pasă de toanele domnului Cosma. El e militar și-și

face datoria. Avea o privire atît de cruntă că Pravilă se înfricoșă, parcă și dînsul ar fi fost bănuit.

Secretarul Chiriță Dumitrescu era un băietan îmbrăcat nemțește cu o cochetărie rurală, cu cămașa murdară și fără manșete, dar gulerul de celuloid șters bine cu gumă, absolvent al unei vagi clase de liceu, încăput funcționar comunal prin protecția bucătăresei lui Iuga, căreia îi era nepot de frate. Acuma se trudea să-și lege mai ferches cravata verde la gît, nepăsător față de tot ce se petrecea, cu gîndurile la fata grecului cu care a avut norocul să vorbească ieri și care i-a zîmbit.

— Domnule Chiriță, rogu-te, ajută-mi mătăluță nițeluș la procesele-verbale ! strigă deodată plutonierul, întorcînd spatele primarului. Eu dictez și mata doar să scrii, ca să mergem mai repede.

— Parcă n-am eu destule pe cap ! protestă secretarul. Uite colea cîte mă așteaptă ! adăogă arătînd spre un teanc de hîrțoage, cu gîtul însă, căci mîinile îi erau ocupate cu cravata rebelă.

— Servește-mă, domnule Chiriță, că nici eu n-am să-ți rămîn dator ! stărui Boiangiu cu o imputare amicală.

— Dacă-i așa, iacă, las toate și te servesc, nene Silvestre ! făcu tînărul, încîntat că reușise să-și înnoade cravata cum dorise și admirîndu-se într-o oglinjoară răzimată de călimară. Poți să-i și dai drumul, că eu m-am terminat ! urmă dînsul după ce-și mai potrivi și frizura, așa ca un cîrlionț să-i atîrne cuceritor pe frunte.

Cei zece țărani din Amara fuseseră trecuți din ogradă în antreul cancelariei sub paza unui jandarm postat la ușa de afară. În sfîrșit plutonierul Boiangiu se ivi în prag, îi măsură pe toți tăcut și sumbru două clipe, apoi întrebă :

— Mă, care ești hoțul de-ai furat porumbul boierului ?

— Noi nu sîntem, don'plutonier, răspunseră cîteva glasuri timide.

— Va să zică nu vrei să spui cu frumosul, ai ? continuă șeful cu un zîmbet acru. Bun !... Aide, vino-ncoace tu, ăla, cum te cheamă ?

— Pe mine, don'plutonier ?... Orbișor Leonte ! zise omul intrînd în cancelarie cu Boiangiu.

Cîteva minute se auziră dinăuntru numai plescăituri de palme și răbufniri de ghionturi, întretăiate de gîfîielile șefului : „Spune, mă !... Nu vrei să spui ?" și de vaietele omului din ce în ce mai prelungite : „Nu mai da, don'plutonier !... Iartă-mă, don'plutonier !... Nu știu ! Nu-s eu, don'plutonier !" Țăranii rămași în antreu se uitau unii la alții, uluiți, și din cînd în cînd la jandarmul care stătea în ușă, nemișcat, parc-ar fi fost de lemn. De-abia într-un tîrziu Serafim Mogoș, om cu cinci copii, cărunt pe tîmple și cu o privire de înțelept, ridică glasul :

— Măi fraților, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toți fără vină !

Se jurară care de care că el nu. Apoi se deschise iar ușa cancelariei, de unde ieși, clătinîndu-se ca un beat, cu fața scofîlcită și cu dîre de sînge pe mustăți și pe bărbie, Leonte Orbișor, împins de spate de către plutonierul care răcni :

— Să mi-l bagi la arest, jandarm, pînă i-o veni din nou rîndul să stea de vorbă cu mine !

Pînă să se întoarcă jandarmul din fundul curții, Boiangiu se adresă mai domol celorlalți :

— Mă, spuneți care ați furat ! Spune, mă, cu binele, că vă bat pînă storc și sufletul din voi !

Țăranii tăgăduiau cu desperare. Atunci șeful, mai întărîtat, strigă lui Mogoș :

— Aide tu, ăl mai țanțoșu !... Poftim înlăuntru !

— D-apoi că pe mine să mă și omori, don'plutonier, că-n mîna dumitale mi-e viața, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don'plutonier ?

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba și, trăgîndu-l de umăr în odaie, închise ușa. Și iar începură plescăiturile și răbufnirile, gîfîielile și vaietele...

Ancheta ținu vreo două ceasuri. Între timp sosiră și cei cincisprezece din Vaideei, escortați de doi

jandarmi, tocmai bine, căci amăranii erau pe isprăvite și ședeau în arest, ștergîndu-și sîngele și mîngîindu-și fălcile. Plutonierul însă obosise rău de atîta muncă și, cînd sfîrși instrucția cu ultimul amăran, își îngădui să facă o pauză, să răsufle. Mai mult profită totuși primarul, care se repezi pînă la cîrciuma lui Busuioc să-și mai întărească inima cu o țuică. În trecere nu uită, nici la ducere și nici la întoarcere, să îndemne părintește pe țăranii ce așteptau în ogradă :

— Măi oameni, de ce nu spuneți voi, de ce sînteți ai dracului ?

Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mîinile în sîn : iscăli procesele-verbale, revizui lista altei serii de bănuiți pe care socotea să-i instruiască după-amiazi...

În afară de cei cincisprezece se mai strînsese în ogradă un pîlc de oameni, parte din Amara, parte din Vaideei, care voiau să mărturisească pe sfînta cruce că nici cei bătuți și nici cei ce-și așteptau rîndul nu sînt vinovați și nici nu s-au mișcat de la casele lor în noaptea cu năpasta. Și mai erau cîteva femei, speriate și bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subțioară, pentru bărbații lor oropsiți, ca să nu mai îndure și foame dacă s-ar întîmpla să-i ție mai mult jandarmii.

Cînd reluă ancheta și fură aduși în antreu bănuiții, plutonierul văzu nedumerit că au mai rămas țărani în curte. Întrebă din prag :

— Da' voi ce poftiți, măi creștini ?

Pantelimon Văduva, un flăcău rumen, luat la oaste și urmînd să se prezinte peste vreo săptămînă la regiment, la Pitești, aflîndu-se mai în față, răspunse repede :

— Noi am venit să mărturisim, don'plutonier, că dumnealor n-au nici o vină cu porumbul boierului.

— Așa ? făcu Boiangiu, apropiindu-se de el. Ia vino-ncoace, măi Pantelimoane, că doar tu ești soldat !... Care va să zică umblați și cu rebeliune ?... Paștele și arhanghelii și anafura care te-a făcut pe tine, Pantelimoane !

Cu o mișcare fulgerătoare îl înșfăcase de guler și începu să-i care la pumni peste cap, peste obraji, pe unde-l nimerea. Ceilalți, văzînd una ca asta, o zbughiră în uliță cu niște rîsete prostești amestecate cu spaimă, căci felul cum plutonierul vorbise flăcăului și cum îl apucase la bătaie li se păruse întîi caraghios. Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strînsoarea lui Boiangiu și o luă la goană, după ceilalți, avînd totuși și el pe fața stîlcită de lovituri același rîs uluit ; numai cînd se șterse cu mîneca, din pricina unei dureri ce-i stăruia în falcă, crezînd că l-a podidit sîngele, îi dispăru rîsul. Scuipă cu sînge. Își mușcase limba în zăpăceala pumnilor.

În ciuda supărării, văzînd pe țărani rîzînd, plutonierul răcni aproape cu veselie :

— Stai, Pantelimoane !... De ce fugi, măi Pantelimoane ?

Își reveni îndată, se mohorî mai tare și se întoarse la datorie. Bănuiții, îngrămădiți ca oile în tindă, auzind rîsetele de afară, își luară și ei niște mutre zîmbitoare în speranța că așa vor cîștiga bunăvoința plutonierului. Acesta însă crezu că vor să-și bată joc de el și, ca să le taie scurt pofta de veselie, împărți la întîmplare o droaie de ghionturi, mormăind indignat :

— Rebeliune, ai, puturoșilor ?... Și hoți, și obraznici, ai ?

Peste cîteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei și strigă, arătînd pe unul din mulțime :

— Tu, ăla !... Tu, tu !... Aide, nu te codi, mocofane !

7

În aceeași zi Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineață să-i arate mai de aproape moșia și mai cu seamă instalațiile gospodărești ce le aveau concentrate la Ruginoasa, sat nou, numai de vreo

treizeci de case, făcute toate de bătrînul Miron și dăruite oamenilor ca să-i aibă acolo, la îndemînă.

Merseră, firește, pe jos. De la Amara la Ruginoasa e o plimbare de jumătate de ceas. Titu admiră mulțimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense pe picioare înalte, apoi clăile uriașe de paie și de fîn, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore, care într-adevăr se bucura.

De la Ruginoasa coborîră apoi pînă aproape de Izvoru, pe un drum de care, avînd în stînga moșia Amara și în dreapta moșia Ruginoasa, aceeași cîmpie dreaptă, pustie, monotonă, neagră sub cerul cenușiu de toamnă. Numai la orizont se vedea petecul arămiu al pădurii Amara și, mai la dreapta, coperișul roșu al castelului Ghica din Izvoru.

Se întoarseră în Ruginoasa, unde Grigore mai avea puțin de lucru. Pe urmă o luară pe alt drum spre Bîrlogu, iar de acolo, peste cîmp, pe o potecă dreaptă, înapoi la Amara.

Mai mult decît locurile și gospodăria, pe tînărul Herdelea îl interesa că în sfîrșit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga. Nu îndrăznise și n-avusese ocazia să-l întrebe măcar ce-a făcut la Baloleanu în chestia cu *Universul*. Acum Grigore îi spuse de la sine, printre altele, că Baloleanu a aruncat o vorbă și a primit o asigurare că va fi satisfăcut, dar el, Grigore, nu s-a mulțumit cu atîta, ci i-a luat cuvîntul de onoare că pînă se înapoiază Titu de la țară va fi aranjat tot. Deocamdată să nu se gîndească totuși la capitală și la jurnale, ci să se simtă bine aici.

Titu îi mulțumi cu efuziune și-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat, la Dragoș și la popa Nicodim. Grigore lăudă pe învățător că e harnic și inimos, adăogînd că și bătrînul îl prețuiește, deși îl consideră cam demagog, ceea ce chiar este într-un fel.

— Mie mi s-a părut foarte sincer, doar puțin exaltat ! zise Herdelea.

— Tocmai sinceritatea și exaltarea fac periculoși pe oamenii cu o cultură insuficientă ! răspunse Iuga.

De aceea și Dragoș nu mai trăiește în realitate și se crede ținta tuturor persecuțiilor. Astfel de oameni stîrnesc, fără voia lor, multe nenorociri...

Sosiră în Amara pe la amiazi. Cînd să intre la conac, întîlniră tocmai pe învățătorul Dragoș, palid și foarte emoționat, care venea spre ei. Salută și vorbi cu glas înecat :

— Pornisem la domnul Miron, cu toate că mă expuneam să fiu izgonit, dar eram obligat să încerc chiar imposibilul ca să opresc ceea ce se... Fiindcă am avut norocul să vă întîlnesc pe dumneavoastră, coane Grigoriță, vă rog să mă ascultați și să...

Îi spuse cum jandarmii schingiuiesc zeci de țărani, cum au venit femei și bătrîni la dînsul și la preotul Nicodim, rugîndu-i să-i salveze, cum el, oricît îi sîngera inima, nu s-a mișcat, crezînd că plutonierul va osteni, dar se pare că ancheta e de-abia la început și după prînz urmează să fie stîlciți în bătăi alți nenorociți...

— Pentru cîțiva saci de porumb, coane Grigoriță ! sfîrși învățătorul tremurînd. Oamenii s-au oferit să puie de la mînă și să despăgubească pe arendaș. Voi da și eu, vom da cu toții, numai să...

— Vrei să mergem pînă la primărie ? întrebă Grigore pe Titu.

Porniră. În fața primăriei și în ogradă stăteau pîlcuri de bărbați și mai ales femei.

Grigore fu întîmpinat în cancelarie de un „sărut mîna" speriat al primarului, care se afla tocmai într-o consfătuire cu plutonierul și secretarul în privința programului anchetei pentru după-amiazi. Socotind că conașul Grigoriță a venit să inspecteze mersul cercetărilor din ordinul boierului Miron, primarul Pravilă se tîngui umilit că de aseară se chinuiește, împreună cu șeful postului, dar în zadar, nimeni nu vrea să mărturisească. Plutonierul, încremenit în „drepți", declară că el are să-i dibuiască totuși, numai că-i mai trebuie timp, deoarece țăranii sînt mulți și dînsul e singur cu instruirea lor.

Atunci Grigore îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat,

și să pornească pe altă pistă cercetările. Să stabilească întîi precis cît s-a furat și mai ales cum, ca astfel să poată deduce cam cine ar putea fi hoții. Primarul raportă că el n-a găsit nici o urmă de spargere și că arendașul nu mai are pretenții.

— Dacă nu sînt de loc urme, s-ar putea să nu fi umblat hoții ? întrebă Grigore simplu.

— Apoi că de n-ar spune domnul Cosma, eu nici n-aș fi cunoscut c-au umblat ! zise primarul cu o sinceritate care îi îmbujoră fața.

— Nici un hoț nu mărturisește de bunăvoie cînd n-a fost prins asupra faptului ! spuse Boiangiu dîrz.

După plecarea lui Grigore, primarul mai rămase la sfat nițel cu Boiangiu. Pe Grigore îl respectau, dar de Miron Iuga le era frică. Va fi deci cuminte să meargă Pravilă după prînz să raporteze bătrînului cum au lucrat și ce le-a poruncit conașul Grigoriță, să fie dînșii la adăpost de orice vină. Miron Iuga avu o tresărire cînd auzi de intervenția fiului său. Aprobă însă ce-a poruncit Grigore, observînd doar că asta nu înseamnă încetarea cercetărilor și repetînd că hoții trebuiesc descoperiți...

Seara, după cină, bătrînul Iuga zise :

— Aș vrea să-ți vorbesc ceva, Grigoriță, într-o chestie care...

Titu Herdelea, înțelegînd că e de prisos, se sculă imediat, murmurînd :

— Pe mine vă rog să mă scuzați... Sînt și prea ostenit de cît am umblat azi...

— Atunci noapte bună ! făcu Miron cu o umbră de recunoștință în glas.

Cum ieși Herdelea, Grigore începu să protesteze că iar a jignit pe prietenul lui, fără să ție seama că... Cu un gest, bătrînul îi curmă vorbele :

— Lasă asta, că n-are nici o importanță !... Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în fața lumii și că oprești pe oameni să execute poruncile mele. Asta da, e foarte grav ! Și asta nu se poate, dragul meu !... Cît timp sînt încă în picioare, rămîn eu stăpîn aici, Grigoriță ! E dorința mea hotărîtă,

știi bine... Cînd voi dispărea eu, vei face tu cum vei crede. Pînă atunci însă te rog, puiule ! Te rog !

Era atîta fermitate în tonul lui, că Grigore se simți întocmai ca odinioară cînd, copil nepriceput, îi primea dojenile fără crîcnire și cu o supunere fricoasă. Răspunse ca și atunci :

— Da, tată.

De-abia după o pauză îndrăzni să adaoge, tot ca un copil :

— Am crezut că sînt în vederile dumitale cînd am încercat să împiedec asuprirea celor nevinovați.

— Nu ! zise bătrînul scurt, parc-ar fi apăsat un sigiliu pe un ordin irevocabil.

III

FLĂMÎNZII

1

Peste cîteva zile primarul Pravilă căută în tr-ascuns pe Grigore Iuga și-i mărturisi că nu se pot găsi hoții pentru că nici n-a fost furt. A mai cercetat cu de-amănuntul hambarul cu pricina în tovărășia plutonierului, au mai mușt ruluit pe cîțiva oameni care li s-au părut mai deocheați, dar degeaba. În sfîrșit s-a dus la Cosma Buruiană și dînsul i-a spus că într-adevăr s-a pripit cu jalba, căci și lui i se pare că n-a fost nimic, că tocmai se gîndește să se spovedească boierului și nu îndrăznește de teamă că n-are să-l ierte.

— Ș-acu venii la dumneavoastră să vă dau de știre — urmă primarul — că sînteți mai îngăduitor și o să puneți o vorbă bună la boierul Miron, să afle și dumnealui pentru care pricină nu i-am împlinit poruncile cum am fi poftit și cum sîntem datori...

În aceeași zi Grigore comunică vestea aceasta și tatălui său, care o ascultă foarte calm, fără să arate vreo mirare sau supărare. În sine însă era indignat împotriva lui Buruiană. Mai ales se simțea atins pentru că trebuia să recunoască, chiar ocolit, în fața fiului său că a greșit.

— Bine ai făcut că mi-ai spus! zise la urmă, simplu, liniștit. Și peste un răstimp, ca și cînd ar fi vorbit singur: Vezi dumneata ce om și arendașul ăsta! Ei lasă, că am să...

Tăcu brusc. Nu voia să se deschidă. Schimbă vorba. De altfel zvonul despre vînzarea moşiei Nadinei îi rămăsese în inimă ca un cui. Fără să se fi interesat direct, ceea ce i s-ar fi părut nedemn de dînsul, din diferite părţi şi sub diverse forme, i s-a confirmat mereu. Însuşi Grigore a recunoscut acum două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de aşa ceva, dar nu i-a dat importanţă, pentru că nevastă-sa, cînd spune lucruri d-astea, vrea doar să-şi arate mai mult dispreţul pentru tot ce priveşte moşia. Bătrînul Iuga profită acuma să întrebe cu ton de glumă :

— La fel o fi şi cu înstrăinarea proprietăţii Babaroaga ?

Mirat de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă :

— Nu ştiu. Se poate. Din partea mea n-are decît s-o şi vînză, dacă-i place. E zestrea ei, şi-o administrează cum crede...

— Dar fără consimţămîntul tău ştii bine că nu poate înstrăina nimic ! făcu Miron, privindu-l drept în ochi.

— Consimţămîntul meu îl are anticipat ! De vreme ce Nadina a preferat să lase arendat pămîntul în loc să...

— Va să zică are consimţămîntul tău ? repetă bătrînul fără să-l slăbească din ochi.

— Negreşit ! Fără discuţie şi oricînd va dori ea ! zise Grigore ferm şi susţinîndu-i privirea.

— Oricui ar vinde ? stărui tatăl. Chiar ţăranilor ?

— O, mai ales ţăranilor ! făcu tînărul cu un rîs scurt, sec. Decît să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine nişte ţărani flămînzi de pămînt, care aşa cel puţin îşi vor mai astîmpăra foamea şi ne vor lăsa pe noi în pace !

Parcă de mult ar fi aşteptat acest răspuns, bătrînul zise deodată, fără mînie, cu glasul de imputare care ştia că impresionează pe Grigore :

— Observ, dragul meu, cu mare, mare durere că demagogia ţi-a strîmbat judecata cu desăvîrşire şi încep să mă gîndesc cu spaimă ce se va alege de

biata asta de gospodărie cînd voi închide eu ochii. Nu știu de ce, dar mereu mă ispitește amintirea lui Teofil, fie iertat, și mi-e să nu mergi și tu pe urmele lui, de să se irosească toate pe aici și să rămîie numai praful și cenușa...

— Din partea asta poți fi liniștit, tată! glăsui Grigore simțindu-se în dreptul său. Iubesc și eu pămîntul cît și dumneata, te asigur, dar iubirea nu mă poate orbi să nu văd că și țăranii au dreptul să trăiască!

Acuma Miron Iuga se supără:

— Adică eu nu-mi iubesc țăranii și nu-i las să trăiască? Eu, care am împărțit cu ei tot ce-am avut și le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, și-i iubiți voi, care le împuiați capetele cu făgăduieli și vorbe goale! Aida de, Grigoriță, să fim serioși!

Continuă mai potolit după o mică pauză:

— Agricultura cere experiență, și experiența e categorică în privința asta: o moșie flancată de țărani e condamnată la moarte. Precis și fără apel!... Cînd vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mîinile țăranilor, aș vrea să te văd ce învoieli ai să mai poți face cu dînșii. Au să-ți rîdă în nas și să-ți dea cu tifla, băiete! Azi sînt (vru să spuie că sînt hoți, dar își aminti de Buruiană și schimbă) ...sînt cum îi știm; atunci o să-și bată joc de tine și mai tîrziu o să te bată de-a binelea. Mulțimii îi trebuie stăpîn și frîu, altfel vine anarhia!

Grigore asculta și nu încerca să-l contrazică. Îi auzise de atîtea ori părerile și știa că nimeni nu i le poate schimba. De altfel Miron merse pînă la capăt:

— Consimțămîntul tău, în cazul de față, trebuie să fie o armă de apărare pentru noi. Consimți întrucît înstrăinarea nu va însemna primejduirea proprietății tale. Asta e ceva normal... În realitate primejdia n-ar fi înlăturată decît dacă ai face o sforțare să cumperi tu însuți Babaroaga.

Tînărul Iuga surîse, atît i se părea de ciudată ideea. Răspunse ironic:

— Nadina ar fi în stare să se răzgîndească dacă ar afla că și eu sînt amator. Ea vrea să mă smulgă

de la țară, nu să mă întărească aici... Dar de ce n-ai cumpăra-o mai bine dumneata, tată, dacă ții așa de mult ?

. Miron Iuga rămase o clipă mirat, parcă ar fi auzit o noutate mare. Apoi zise gînditor :

— Așa-i, Grigoriță, ai dreptate ! La urma urmelor...

2

Fiindcă se arătase a vreme frumoasă, cîrciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari, ca să poată tineretul să învîrtească hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească și bătrînii la un pahar de băutură. Era ultima duminecă din octombre. În alți ani, la data asta, era frig și zloată ; acuma pe cerul senin ca vara soarele galben lucea călduț, răspîndind o lumină melancolică peste tristețea pămîntului.

Hora începea pe bătătura dinaintea cîrciumii, dar se întindea curînd pînă în uliță, unde se înșirau fetele și femeile care priveau jocul. Așa, cînd se întîmpla să treacă vreo căruță — foarte rar, cîte una, două — toată lumea, jucători și privitori, trebuia să se îngrămădească înapoi spre bătătură, țipetele femeilor speriate acoperind atunci țîrîitul înflorit al lăutarilor.

Acuma hora era chiar în șosea și se legăna lin sub privirile fermecate ale femeilor și fetelor. Lăutarii, numai doi (îi plătea cîrciumarul, care făcea economie, zicînd că ori doi, ori trei, același lucru, dar să cînte bine și mereu), se frămîntau mai abitir ca jucătorii, mutîndu-se de ici-colo, îndemnîndu-se unul pe altul. Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe ulița zbicită, pe cînd fetele săltau gingaș ca niște căprioare și abia de atingeau pămîntul.

Pe băncile de lîngă pereții cîrciumii odihneau cîțiva bătrîni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbații, ca în alte dumineci. În Amara, la cîrciumă, obișnuiau să se strîngă oamenii, în sărbători, de prin toate satele ce au ținut odinioară de domeniile Iuga. A rămas așa din bătrîni, cînd aci veneau toți cu toate durerile, și cei din Lespezi, și cei din Vaideei și Bîrlogu, întocmai ca și cei de la Gliganu sau de la Babaroaga, fără a mai pomeni pe cei din Ruginoasa, care erau în Amara ca acasă.

Serafim Mogoș, cu tîmplele cărunte și cu ochii cuminți, povestea ce-a pătimit de la jandarmi. Vorbind, însă, nu se uita la oameni, ci undeva departe, parcă s-ar fi jeluit unui judecător drept. Un copil îl ținea de mînă și se învîrtea în jurul lui cînd încoace, cînd încolo, vesel ca un fluture alb lîngă un pom bătrîn. Toți cunoșteau întîmplările, că doar s-a dus vestea anchetei în toate satele, mai erau de față vreo trei dintre cei bătuți, printre ascultători, și totuși luau seama la jelania lui Serafim, parc-ar fi auzit întîia oară o poveste nemaipomenită sau parcă s-ar fi complăcut în evocarea unor suferințe care le răscoleau sufletele. Ignat Cercel, mai tînăr ca Mogoș de ani, dar la înfățișare mai bătrîn, cu priviri de cîine de pripas, se uita numai la gura lui, clătina din cap, ofta și întrerupea mereu cu aceleași vorbe :

— Păi, ce să facem, oameni buni, ce să facem ?

Întreruperile aveau, fără voia lui, niște intonații atît de ciudate, durere și umilință resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri disprețuitoare, iar Toader Strîmbu, văduv cu trei copii și fără un petec de pămînt, izbucni în cele din urmă furios :

— Ce să facem, ce să facem ? (Se spăimîntă însă singur de revolta lui și urmă repede, morfolindu-și vorbele :) Dumnezeu știe ce să facem...

De altfel și Ignat Cercel a fost bătut, acum vreo patru ani, de plutonierul care fusese înaintea lui Boiangiu, tot pentru că s-ar fi furat niște lucruri de la curte, dar bătut așa de rău, că a zăcut două săptămîni și a rămas cam beteag pentru toată viața.

Ca să șteargă mai bine urmele mîniei lui Toader, Leonte Orbișor, mic, cu glas ascuțit, cu fața vioaie, găsi cu cale să observe împăciuitor :

— Am pătimit și eu cu Serafim și cu ceilalți laolaltă, dar mă întorc și zic : stăpînirea ce să facă dacă e furt ? Și de ce să fure munca altuia hoții ?

— Așa e, vezi bine !... Să nu fure ! ziseră cîțiva, dînd din cap.

Se făcu o mișcare nehotărîtă, ca și cînd s-ar fi ridicat brusc o piatră de pe inimi. Și tocmai atunci Trifon Guju mormăi întunecat, mai mult pentru sine, dar auzit de toată lumea, căci glasul lui era ursuz și pătrunzător ca și fața-i veșnic încruntată :

— D-apoi că tot munca noastră e !

Toți întoarseră deodată ochii spre el, ca și cînd le-ar fi dezvăluit o mare taină sau măcar o credință intimă a tuturor. Nimeni însă nu zise nimica și chiar Trifon, care obișnuia să repete cînd credea că a spus o vorbă mare, acuma tăcu și lăsă capul pe piept.

După un răstimp de tăcere, frămîntată de cîntecul lăutarilor și de chiotele jucătorilor, începură să vorbească cu toții deodată, fiecare despre altceva și cu alte cuvinte. Nu se mai uitau de loc unii la alții, ci numai la hora din uliță, ca și cînd le-ar fi fost frică de ei înșiși. Glasurile lor se împleteau și se prelungeau într-un oftat fără sfîrșit.

Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un șarpe, atingea cu șfichiuiri alintătoare cînd pe femeile de pe margini, cînd pe bărbații din bătătura cîrciumii. Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigături, în floricele de pași ritmați. Privitorii se îmbulzeau cuprinși de aceeași veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toții într-o singură ființă fără griji și fără necazuri.

Cel mai vesel părea totuși Pantelimon Văduva și toată lumea se bucura de veselia lui, pentru că el peste cîteva zile trebuie să plece la oaste și cine știe cînd va mai avea prilejul să se veselească. El însuși gîndea la fel, deși se lăuda că vrea să se

întoarcă cel puțin căprar, ca și Petrică a lui Petre, care are să vie acasă tocmai cînd el se duce. În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieții de soldat. A stat de vorbă cu mulți și i-a descusut ; toți se mîndreau cu milităria lor și spuneau că tare-i frumoasă, dar și tare grea.

Inima lui era și mai grea din pricina Domnicii, fetișcana ceea mică de șaptesprezece ani încheiați, plinuță și roșcovană, care se prinsese lîngă el în horă și se agăța acuma de brațul lui ca un lăstăruș de iederă. Cînd se gîndea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea și nici să n-o mai vadă cine știe cîtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. El a vrut să se cunune cu Domnica înainte de a pleca la armată, cum au mai făcut și alții. S-au împotrivit însă și părinții lui, și ai ei. Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu pînă va isprăvi cu oastea și își va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui. Părinții ei, mai ales maică-sa, erau înfricoșați să nu i se întîmple ceva lui Pantelimon la militărie, cum s-a întîmplat cu bietul Florea Butuc, care s-a însurat, fiind numai de optsprezece ani, cu Anghelina lui Nistor Mucenicu, i-a făcut trei copii și apoi s-a prăpădit prin cele reghimente, iar Anghelina a rămas de ți-e mai mare mila. Și încă Anghelinei, din pricina copiilor, au trebuit să-i dea părinții lui partea ce s-ar fi cuvenit băiatului, încît femeia tot are o căsuță în care șade să n-o bată vînturile, pe cînd Domnica poate că n-ar apuca să facă nici copil și, într-un caz de primejdie, ar rămînea nici fată și nici nevastă, să ție de urît celor dornici de alte muieri.

Pantelimon, căruia inima îi juca mai sprinten decît mintea, nu umbla cu astfel de socoteli. El se gîndea numai că va pleca și nu va mai vedea ochii ei căprui și șăgalnici, în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii, și nici gurița ei fierbinte, care-i făgăduia toate bucuriile. De aceea era acuma atît de vesel și de amărît, și chiuia și se sfărîma jucînd cît știa dînsul mai frumos, să-l vază și să-l audă Domnica și să-și aducă aminte că nu e flăcău

în sat mai bine ca dînsul, și să nu-l uite ori să îndrăgească pe altul. Domnica înțelegea că Pantelimon face toate de dragul ei, se simțea mîndră, îi strîngea mîna uneori și se mai lipea de el, și se uita împrejur, la oameni, parc-ar fi vrut să spuie tuturor că are să-l aștepte pe Pantelimon, orice s-ar întîmpla.

Fruntea flăcăilor totuși era Nicolae Dragoș, fratele învățătorului, o cruce de voinic cu mustăcioara pana corbului, înalt și spătos, deștept și harnic cît patru. Nu-i lipsea decît o nevastă de seama lui ca să fie om întreg și fruntaș în sat. De altfel fata de la stînga lui, Gherghina lui Chirilă Păun, arăta că și în privința asta e înțelept. Gherghina era singură la părinți și frumușică picătură. Chirilă avea casă și cîteva petece de pămînt și gospodărie așezată aici, în Amara, dar de un an se mutase în Gliganu, unde îl chemase ca logofăt arendașul grec, cu contract și cu leafă bună, lăsîndu-și averea în grija tatălui său, care, deși bătuse de mult șaptezeci, era încă zdravăn și muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.

— Foaie verde mătrăgună,
Veselia nu-i a bună!

Un băiețandru începuse să chiuie așa, cu ochii închiși, ca un cocoș tînăr și fără pricepere. Pe țiganul cu vioara nu-l răbdă inima să nu riposteze pe dată:

— Foaie verde păpădie,
Viața-i numai veselie
Pentru cine nu-i Ilie!

Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un rîs gălăgios. Rîse și băiețandrul, pe care-l chema Ilie Cîrlan. Încurajat de mulțumirea poporului, țiganul strigă către flăcău:

— Să nu mai zici nimic că te iau și cu cîrlanul!

Altă năvală de rîsete de răsună văzduhul. Dar hora, un lanț de trupuri înfierbîntate, continua, șer-

puia mai avîntată, parcă nu s-ar fi oprit nici un moment de cînd a început și nici n-ar mai vrea să se oprească niciodată.

În cîrciumă, așezați la o masă lungă, în fund, vreo doisprezece bărbați fruntași se sfătuiau de multișor și n-ajungeau să se înțeleagă, cu toate că își mai ajutau îndrăzneala și înțelepciunea cu păhărele de țuică, servite de însuși cîrciumarul Busuioc cu încrederea cuvenită unor oameni de seamă și siguri la plată. Busuioc de altminteri lua parte și el la tocmeală, cît îi îngăduia negustoria, fiindcă era doar vorba de pămînt, iar dînsul, ca orice om de omenie, tot numai pămînt visa, că și de cîrciumărit s-a apucat de nevoie și cu nădejdea să agonisească ceva, să-și mai cumpere cîteva pogoane bune și să se facă om adevărat. Luca Talabă, un bărbat cît muntele, fost primar odinioară, îi adunase pe oameni la sfat. Țăranii însă erau neîncrezători și fricoși. Se gîndea fiecare că poate să se supere boierii că umblă să cumpere moșia cucoanei și nici pămînt de muncă n-o să le mai dea, să rămîie muritori de foame. Lupu Chiriţoiu, cel mai bătrîn dintre toți, cu pletele crescute pînă pe umeri și cărunte ca un fuior de cînepă meliţată, cu ochii albaștri apoși, întrebă cu glas plin de îngrijorare :

— Toate bune și frumoase, măi oameni, dar ia să facem socoteala că boierul zice : „Nu pot să vă vînd vouă moșia, că voi n-aveți bani destui și nouă ne trebuie toți banii pe masă" ?

Luca Talabă, sfătos și cu o energie strălucitoare pe fața-i încă tînără, îl opri :

— Stai, moș Lupule, ține-ți firea ! Păi dacă o întoarcem așa, nu mai cumpărăm noi pămînt pînă-i lume ! Că atîția bani n-om strînge niciodată să-i avem la chimir ca să-i vărsăm pe masă cînd or porunci boierii. Apoi dumneata, că ești bătrîn, pomenit-ai vreodată una ca asta ?... Cine vrea să vîndă te mai îngăduie, te mai înlesnește, nu te strînge de gît cum crezi dumneata, moșule !

Cîrciumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut și mohorît, din Lespezi. Sări îndată în ajutorul lui Luca :

— Cînd o fi la adicătelea s-or mai găsi bani și în bancă, iar boierii de la bancă te ajută dacă-i rogi frumos și cînd e vorba să cumperi moșii, că banii sînt siguri și-i scoate oricînd din moșie...

— Așa-i, cum spune dumnealui ! întrerupse Luca, mai hotărît. Și în bancă găsim, dar pe urmă muncim, oameni buni, că muncim pentru al nostru. Deocamdată să punem de la mînă ce avem și ce-om mai putea aduna noi, cîți sîntem, și alții care-or vrea, să facem arvuna, c-apoi nu ne-om lăsa noi de rușine să nu plătim !

Marin Stan, slab, uscat, cu figura ascuțită de pasăre, trăsnit puțin de țuicile pe care le sorbise, strigă deodată mînios din colțul mesei unde se afla :

— Să punem noi mîna pe pămînt, că pe urmă nici Dumnezeu nu ni-l mai ia !

Alții adăogară repede :

— Nu, nu !... Pămîntul înapoi nu-l mai dăm !

Cristea Busuioc, cîrciumarul, interveni iarăși, uitîndu-se cu dispreț la Marin :

— Ehe, credeți că boieru-i prost să vă dea pămîntul pînă nu se asigură de bani, ca să-l înșelați voi și pe urmă să ziceți : „N-avem bani, dar moșia n-o dăm înapoi, că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o..." Ei, Marine, băiete, multă țuică ai să mai înghiți pînă să păcălești tu pe boierul Miron !

— D-apoi că omul cu socoteală nici nu se poate gîndi să ia pămîntul de pomană, zise și Luca Talabă dojenitor. Numai dumnealui crede așa, că vorbește din țuică.

Toți aprobară din cap, în vreme ce Marin Stan, zăpăcit, se uita la ei, pe rînd, parcă nu s-ar fi putut dumeri de ce s-au supărat oamenii cînd el a spus numai ceea ce credea că gîndesc cu toții.

Lupu Chiriţoiu, care-și rumega aceleași gînduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare :

— Măi omule, că te știam bărbat în toată firea și cu scaun la cap, apoi nu vezi tu că noi vorbim

și ne tocmim și ne certăm și nici măcar nu sîntem lămuriți dacă moșia e de vînzare ?

Luca Talabă zise aproape supărat :

— Așa ar fi, moșule. Dar vezi, eu știu că-i de vînzare de la Chirilă Păun, care-i mîna dreaptă a grecului de la Gliganu. Ai înțeles, moșule ? Ei, și grecul i-a spus lui Chirilă uite așa cum îți spun eu dumitale : la anul schimbăm învoielile, că pînă atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să cumpăr eu moșia cuconiței pe seama mea ! Uite așa i-a spus grecul lui Chirilă... Dar tălică, moș Lupule, trebuie să ții minte, că ești mai mare ca noi și erai bărbat pe vremea aceea : n-a umblat vorba tot așa și cînd a vîndut fratele boierului Miron ?

— Multe zvonuri s-au purtat ș-atunci, încuviință moșneagul. Cine să le mai ție minte pe toate ? Dar să știți, oameni buni, că boierii nu poftesc să vîndă la oameni moșiile, că dacă or avea și oamenii pămîntul lor, cine să mai muncească boierescul ?

Cuvintele bătrînului împînziră o tăcere greoaie. Se auzeau de afară tropotele jucătorilor, scîrțîitul viorilor și glasul lui Pantelimon Văduva chiuind năvalnic. După un răstimp apoi răsună, de la tejghea, strigătul cîrciumarului către un ajutor duminecal, băiat mare și prostănac :

— Bă, n-auzi ?... O jumătate pentru Serafim Mogoș, înțelegi ?... Na, du-i-o, fire-ai al dracului de nătăfleață !

Glasul acesta zgîrietor risipi încurcătura oamenilor și Luca, parcă și-ar fi recăpătat brusc graiul, vorbi mai tare :

— Așa ați făcut mereu și d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greșiți și să nu se supere boierii ați lăsat pe alții să ne ia pămînturile de sub nas. Nu-ți fie frică, moșule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moșii să aibă, că oamenii se tot înmulțesc, dar pămîntul nu se întinde ca pelteaua.

— Ce mai atîta vorbărie, măi oameni ! strigă deodată Vasile Zidaru, care tăcuse toată vremea, fiindcă ar fi avut prea multe de spus și nu l-ar fi

lăsat ceilalți, răcorindu-se acuma cu un glas mai vîrtos ca al tuturor. Aidem să și plecăm la boierul cel bătrîn, să-l rugăm frumos și să punem mîna pe moșie !

Matei Dulmanu tocmai își isprăvise băutura și-și ștergea mustățile cafenii cu dosul palmei. Adăogă convins :

— Că doar dumnealui e părintele nostru și n-are să ne lase...

Luca Talabă voia să facă el propunerea asta ; de aceea și chemase pe oameni la sfat. Auzind acuma gîndul lui din gura altuia, avu o poticnire ca o gloabă care se opintește din toate puterile să urnească din loc căruța și e cît p-aci să vie peste cap, deoarece căruța e goală. Se scărpină în ceafă, zicînd :

— Ia stați nițel, măi fraților, că nici la boier nu te poți duce ca la moară, ci trebuie să știi bine ce vrei, că dumnealui are să te întrebe și să te sucească, ș-apoi dacă-i sta ca prostul, are să te ocărască și să se supere, ș-atunci degeaba ne-am mai răcit gura, că ne-om întoarce mai rău de cum ne-am dus !

Izbuti să stîrnească o nouă nedumerire, pe care pe urmă nici el n-o mai putu risipi. În sufletele oamenilor se strecurase frica și lașitatea, care înăbușeau dragostea de pămînt. Consfătuirea se înmuia și se lăbărța. Zadarnic încerca Luca s-o dreagă cu „stați, măi fraților, să ne înțelegem". Vorbele oamenilor se împrăștiau și nu se loveau. Numai Marin Stan își păstrase curajul deplin și striga din cînd în cînd, răgușit, parc-ar fi vorbit singur :

— Pămîntu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pămîntul !

Cîrciumarul, văzînd că s-au încurcat lucrurile, își făcu treabă la tejghea, dăscălindu-și ajutorul cu mai multă vehemență. La o masă, lîngă ușă, un jandarm tînăr, cu înfățișarea sfioasă, stătea la un pahar cu Anton Nacu, vorbind rar și uitîndu-se cu jind afară la hora tineretului. Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo. Îi era teamă că

jandarmul, sub pretext că privește hora, ascultă ce vorbesc țăranii și are să se afle la curte, să-și găsească și el beleaua cu boierii. Cînd Marin începu să se plîngă răcnind că nu-i ajunge pămîntul, cîrciumarul se repezi la jandarm și-l întrebă foarte zîmbitor dacă nu poftește să intre în horă. Jandarmul se roși ; inima îl îndemna, dar frica de plutonier îi oprea avîntul. Răspunse oftînd că nu-i place jocul și primi în schimb să-i mai aducă o măsură. Asigurîndu-se astfel din partea jandarmului, Busuioc trecu iar la masa oamenilor :

— Văd că bateți apa-n piuă și n-ajungeți la nici o ispravă, iar Marin colea se vaită și nu-i dă prin mintea lui cea de pasăre că omul harnic nu se bocește ca muierea, ci se apucă de muncă și...

Marin Stan îl întrerupse mînios :

— Apoi tălică-ți vine ușor să dojenești pe alții, că pămînt ai, negustoria-ți merge, cu boierii ești bine — ce-ți pasă !

— Ce-mi pasă, vezi bine ! se supără cîrciumarul. Că tare-i plăcut să te slujesc eu pe tine pînă-ți întunecă țuica mințile, în loc să mă slujească alții pe mine ! Dar tu ești bețiv și ticălos, Marine, și mă mir cum te rabdă dumnealor să-i faci de rușine cu prostiile tale !

— Da' ce, beau din averea dumitale ?

— Ai bea tu dacă ți-aș da, numai că...

— Ia lăsați, lăsați sfada, măi fraților, că nu ne lipsește ! strigă Luca Talabă deodată, sculîndu-se. Și haidem să mergem la curte ! Ce-o fi să fie !

Toți se ridicară, parcă energia lui ar fi șters toate șovăirile lor. Cîrciumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit și zise liniștit :

— Duceți-vă cu Dumnezeu ! Și luați seama la Marinică să nu vă facă vreo rușine, că dînsul a cam pus-o de mămăligă !

Marin Stan rîse. Îi trecuse supărarea.

— Uite pe nea Petrică !

Un copil strigase și o femeie auzise. Întoarse capul și-l văzu și repetă :

— Uite pe Petrică !

Venea din sus, pe uliţa zbicită, cu pălăria pe ceafă, cu lădiţa în spinare. Faţa lui negricioasă părea mai smeadă. În ochi însă îi strălucea o bucurie mare.

Capetele se întorceau pe rînd spre Petre Petre, care se apropia zîmbind. Pantelimon Văduva se desprinse din horă şi alergă înaintea lui, urmat de alţi flăcăi. Jocul se sparse şi toată lumea se îngrămădi în jurul celui ce sosea, cu întrebări, cu strigăte, cu mirări. Lăutarii mai continuară a cînta un răstimp, ca să-şi facă datoria, apoi se amestecară şi ei printre oameni.

Petre nu biruia cu răspunsurile. Tot satul îl iubea fiindcă era bun şi liniştit şi săritor la nevoie. Pantelimon îi luase lădiţa, să i-o ducă el pînă acasă. Stătea lipit de dînsul, apărîndu-şi locul cu îndîrjire şi repetînd mereu pînă ce în sfîrşit fu auzit :

— Tu vii, Petrică, iar eu azi-mîine trebuie să plec !

— Lasă că are să-ţi ajute Dumnezeu şi ţie ! îi spuse Petre privindu-l în ochi cu o căldură mîngîietoare.

Apoi, schimbînd cîte o vorbă cînd cu unul, cînd cu altul, Petre ajunse în bătătura dinaintea cîrciumii, între bărbaţii care începură a-l descoase despre noutăţile de la oraş. Însuşi cîrciumarul Busuioc, foarte curios din fire, îşi părăsi o clipă tejgheaua ca să afle şi el cîte una-alta. Fiindcă Petre vorbea mai mult despre întîmplări de la armată, Ignat Cercel îl iscodi deodată cu glasul lui tînguitor :

— Dar boierii de la Bucureşti ce gînduri mai au cu alde noi, sărăcimea ?

— Apoi cu boierii te învoieşti oriunde dacă eşti supus şi ascultător, răspunse Petre.

Răspunsul nu-i plăcu lui Ignat, deşi clătină din cap aprobativ.

— Omul cît poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ţi iei lumea-n cap ! observă Serafim Mogoş, amărît.

Atunci Ignat, apropiindu-se mai tare şi cu glas mai scăzut, parcă n-ar fi vrut să-l audă toţi, urmă :

— Despre pămînturi n-ai aflat nimic, Petrică ?... Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moşiile la oameni şi că boierii nu-l lasă.

— Aşa spune şi Marin Vîlcu de la Izvoru c-ar fi auzit de pe la fecioru-său care învaţă carte la Alexandria şi umblă să se facă popă ! adăogă Leonte Orbişor, întinzînd gîtul, ca şi cînd mărturia lui ar fi fost hotărîtoare.

Toader Strîmbu zise aproape cu mînie :

— De spus se spune mereu, dar văd că tot nimic nu se face ! Că şi la Piteşti, deunăzi, cînd fusei la judecată, nişte oameni se jurau că pînă-n primăvară toţi trebuie să avem pămînt, că aşa a dat porunci vodă ; ba s-au şi supărat şi m-au ocărît pentru că n-am vrut să-i cred...

Petre, întărîtat puţin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură :

— Se poate, cum nu... Că multe vorbesc oamenii şi la Bucureşti. Unii într-un fel, alţii într-alt fel. Nici boierii nu ştiu cum ar fi mai bine şi cum ar face să împace pe toţi oamenii. D-aia se tot sfătuiesc şi se sfădesc, iar pînă nu s-or înţelege dînşii...

— Ehe, greu îţi vine să dai cînd ai de la Dumnezeu prea mult ! bolborosi Ignat.

— Numai vodă să dea poruncă, şi apoi n-ai grijă, că şi-or lua ei oamenii ce li se cuvine, fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea ! făcu iarăşi Toader Strîmbu cu o flacără aspră în privire.

Cîrciumarul Busuioc zise batjocoritor :

— Apoi dacă vodă te-ar asculta pe tine, aşa ar fi, negreşit, numai vezi că vodă cu boierii trăieşte şi n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică !

Cîţiva rîseră, în vreme ce Leonte Orbişor spunea :

— Dacă ar ajunge glasul nostru pînă la vodă...

În clipa aceea, prin mulţimea dimprejurul lui Petre, îşi croi drum cu coatele maică-sa, strigînd şi plîngînd :

— Petrică, Petrică, dragul mamei şi bunul mamei !... Cum mi te-a adus Dumnezeu tocmai cînd

mi-e viața mai amară!... Of! bine că ți-a ajutat Dumnezeu și Maica Precista...

Îl îmbrățișă și-l sărută, lăcrimînd și bolborosind necontenit. Flăcăul îi cuprinse mijlocul cu un braț, șoptind blînd:

— Taci, mamă, taci și nu mai plînge!

Smaranda, vestejită înainte de vreme, își șterse lacrimile cu colțul basmalei și zîmbi fericită un moment. Plînsul însă o podidi iarăși îndată ce deschise gura să-l întrebe cum a venit, spăimîntată la gîndul că o fi umblat tot pe jos ori o fi flămînd. Feciorul o liniști că nu e ostenit de loc, fiindcă în gara Burdea, cînd a coborît din tren, a avut norocul să întîlnească pe Ștefan Oanță, care l-a adus cu căruța pînă la Lespezi, așa că a călătorit ca un boier.

— Dar hai să mai mergem și pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor, zise apoi Petre, luîndu-și rămas bun.

Pantelimon îi însoți, cu lădița. Casa lor era din jos de curte, aproape de capul satului înspre Ruginoasa. Îndată ce se depărtară puțin de horă, Petre întrebă:

— Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete?

Pe cînd Smaranda îi spunea că pe Marioara a luat-o la curte mătușă-sa Profira, bucătăreasa, și are o simbrie bună și muncă ușoară, Pantelimon își aduse aminte că, de dragul lui Petrică, a uitat pe Domnica. Din urmă se auzea iar cîntecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.

Pe lavița de lîngă poarta ogrăzii, la sediul postului de jandarmi, plutonierul Boiangiu ședea de vorbă cu perceptorul Constantin Bîrzotescu, lung, slab, deșirat și spînatic. Petre scoase pălăria, salutînd milităreste:

— Trăiți, don' plutonier!

— VenișI, Petre? răspunse Boiangiu prietenos.

Petre se apropie respectuos, îi spuse cum domnul căpitan i-a dat drumul cu cîteva zile mai înainte fiindcă s-a purtat bine și n-a avut nici o pedeapsă. Plutonierul îi mai puse cîteva întrebări, mai oftă

după viața de la București, unde a petrecut și el de vreo două ori înainte de a se însura, și apoi strigă către Pantelimon :

— Uite-așa să te porți și tu, băiete, ca dînsul, nu să-mi umbli cu rebeliuni !

Îl amenință, rîzînd, cu degetul, apoi strînse mîna lui Petre :

— Într-un ceas bun !

3

— Ia s-auzim, măi băieți, ce vă doare ? zise Miron Iuga către țăranii care, cu capetele goale, îl întîmpinaseră cu respectuoase „sărut mîna".

Oamenii se uitară o clipă unii la alții, îndemnîndu-se. Pe urmă Luca Talabă spuse tare lui Lupu Chiriţoiu :

— Începe tălică, moș Lupule, că ești mai mare și mai iscusit la vorbă !

— Scurt, moșule, că-i răcoare și-s îmbrăcat subțirel ! făcu Miron nerăbdător, întrerupîndu-l curînd pe bătrînul Lupu, care o luase de la Adam.

Atunci Luca, încurajat, interveni simplu :

— Așa-i, boierule ! Vorba multă-i sărăcie... Vrem să cumpărăm noi moșia cuconiței ca s-o muncim fiecare cît ne-o veni partea. Și venirăm la dumneavoastră să ne rugăm să ne ajutați și să vă fie milă de...

— Că doar dumneavoastră sînteți părintele nostru ! făcu Matei Dulmanu liniștit, parcă ar fi avut siguranță că prin vorbele acestea l-a și înduplecat.

— Altfel nu-i chip să mai trăim, boierule, că prea ne-a cutropit calicia ! spuse și Vasile Zidaru blînd și moale, încît abia își mai recunoștea glasul.

Erau doisprezece și fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă cîte o vorbă sau măcar un oftat.

Miron Iuga îi privea mirat, ca și cînd i-ar fi văzut întîia oară sau ar fi ascultat cuvinte străine, ne-

înțelese. Tocmai într-un tîrziu, după ce oamenii își epuizară rugăminții, întrebă clipind repede :

— Care moșie ?... (Își luă seama și adăogă :) Adică da... Știu. Am înțeles.

Pe cînd spunea c-a înțeles, simțea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. I se părea jignitor pentru mîndria lui că înșiși țăranii de pe pămînturile familiei Iuga cutează să se oferè a cumpăra frînturile moșiei care i-a hrănit generații de-a rîndul. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale, ar fi pus slugile să-i dea pe mîna jandarmilor, să le înmoaie oasele și să le scoată din capete asemenea obrăznicie. Se stăpîni și zise rece :

— La mine degeaba veniți, că eu n-am moșii de vînzare.

Oamenii se zăpăciră. Numai Marin Stan ridică glasul :

— Apoi coniția nu mișcă fără voia dumneavoastră, boierule !

Luca Talabă iar prinse curaj :

— Noi pe dumneavoastră vă cunoaștem stăpîn și de la dumneavoastră așteptăm mila !

Miron Iuga avu un surîs disprețuitor :

— Da, da... De data asta însă e mai bine să vorbiți cu dumneaei, că eu nici nu știu că vrea să-și vîndă moșia... Iacă, de la voi aflu !

Țăranii, crezînd că glumește, zîmbiră. Boierul continuă :

— De altfel dumneaei trebuie să pice dintr-un moment într-altul. Așa ne-a înștiințat încă de aseară, prin telegraf, că sosește azi cu automobilul. Chiar o așteptăm.

Lupu Chirițoiu bolborosi trist :

— Se vede, conașule, că n-aveți poftă să ne vindeți nouă și d-aia ne trimiteți la cuconița, care nici nu ne cunoaște, nici n-o cunoaștem... Le-am spus eu oamenilor înainte de a porni încoace, dar n-au crezut. Acu, iată, să bage la cap !

Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moșneagul îi citise în suflet. Zise răstit :

— Eşti cărunt, Lupule, şi ai minte de vrabie !... Doar n-aţi vrea să vă vînd eu o moşie care nu-i a mea !

Luca sări îndată împăciuitor şi cu glas supus :

— Acu nu vă mai supăraţi, conaşule, şi iertaţi-ne, că noi sîntem proşti şi nu ştim bine rînduielile. Ne-om duce şi la cuconiţa cînd va aduce-o Dumnezeu şi om stărui şi ne-om ruga, c-ar fi păcat să ne ia alţii pămînturile pe care le muncim tot noi din moşi-strămoşi. Că sîntem nevoiaşi de te miri cum mai răsuflăm dacă n-avem pămînt destul...

— Destul nu-i niciodată ! zise Miron Iuga mohorît, adăogînd după o pauză : Dar pînă acuma cum v-aţi ajuns ?

— Am tot răbdat, conaşule ! strigă Marin Stan. Şi tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pămînt...

— Pămînt, pămînt ! mormăi Iuga. Cei din bătrîni nu rîvneau la pămînturile boierilor şi au trăit mai bine.

— Alte vremuri erau pe-atunci, conaşule ! zise Vasile Zidaru.

— Am fost robi, boierule ! strigă iar Marin Stan. Luaţi-ne iar în robie, că poate aşa o fi mai bine de noi !

— Ba v-aţi învăţat să umblaţi numai cu cerşitul ! strigă Miron Iuga, enervat puţin de stăruinţa ţăranilor.

— D-apoi noi ne-am tot rugat şi ne rugăm, că atîta putere avem, făcu foarte umil Lupu Chiriţoiu. Cu rugăminţile nădăjduim şi noi să dobîndim mai multă milă !

Văzînd străfulgerările flămînde care răzbăteau prin obişnuita plecăciune a privirilor lor, bătrînul Iuga avu pentru întîia oară impresia că oamenii aceştia, pe care i-a socotit totdeauna credincioşi, îi sînt vrăjmaşi în inimile lor. Îi păru rău că i-a primit şi mai ales că le-a îngăduit să se întindă la vorbă. Dar îşi da seama că nu mai poate drege greşeala cu răul. Murmură morocănos :

— Aide, lăsați gura, c-ați trăncănit destul! Nu mai aveți nici rușine, nici bună-cuviință...

Apoi îi măsură pe rînd, încet și rece, și pe toate fețele citi limpede aceeași dorință mare. Privirile lor stăruitoare îl frigeau. În tăcerea neliniștită răsună atunci deodată aspru, prelung: „Huo, boală, fire-ai a dracului!" Un argat adăpa vacile. Erau în ograda conacului. Cîrduri de galițe scormoneau și ciuguleau. O găină începu a cotcodăci sîcîitor.

— Așa, măi oameni! zise Miron liniștit, ca și cînd înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală. Să vorbiți cu conița dacă n-o să vă luați seama, că dumneaei e stăpîna moșiei. De altfel mă bate gîndul s-o cumpăr mai bine eu...

— Aoleu! Apoi atunci degeaba ne mai străduim noi! făcu Luca Talabă speriat.

— Ba de ce? continuă boierul. Luptă dreaptă. Vreți voi pămînt, dar vreau și eu. Și mai drept ar fi s-o cumpăr eu moșia, că a noastră a fost, trup din trupul pămînturilor mele. Tu, Lupule, trebuie să-ți aduci aminte, că ai muncit în tinerețe la noi, cînd trăia tata!... Așa e cinstit, măi băieți! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!

Cîțiva încercară să mai spună ceva, dar Miron Iuga își pierdu răbdarea:

— Acum hai, plecați! Am isprăvit. Că voi nu știți ce-i omenia!

Țăranii mormăiră „sărut mîna" și se cărăbăniră spre poartă. Îndepărtîndu-se, Lupu Chirițoiu le spuse așa încît să audă și boierul:

— Are dreptate dumnealui, că moșia una a fost de la Izvoru pînă la Șerbănești. Că-mi aduc bine aminte că odinioară...

În același timp, însă, Matei Dulmanu bufni printre dinți cu ură înăbușită:

— Nu-l mai satură Dumnezeu de moșii, mînca-l-ar viermii să-l mănînce!

Miron Iuga rămase pe loc ca un stîlp. Se uita după dînșii și nu mai auzea nici cîrîitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-și chema vițelul despărțit. Prin creieri îi alerga mereu același gînd:

„Pămînt și iar pămînt, atîta știu, netrebnicii !"

Cînd se întoarse, în portița dinspre conac văzu pe Grigore cu Titu Herdelea. Hoinăriseră pe cîmp ca să profite de vremea frumoasă.

— Ce faci aici, tată ? zise Grigore. Încă n-a sosit Nadina ?

— Nadina n-a sosit, dar i-au venit cumpărători la moșie, răspunse bătrînul.

— Ce spui ? făcu tînărul, mirat. Și anume cine, cine ?

Miron Iuga îl privi o clipă și pe urmă spuse, întorcînd capul :

— Țăranii !

4

— Dă-te jos de acolo, măi băiete, că-mi dărîmi portița, fire-ai al dracului ! strigă baba Ioana, bosumflată ca totdeauna, către copilul lui Vasile Zidaru, care se legăna, cățărat pe ulucile porții, lălăind cît îl ținea plămînii.

Ioana dădea demîncare purcelului mai în fundul ogrăzii, care era una cu grădina. Îi ținea ceaunul cu lături și-l îndemna : „Mănîncă, băiețelul mamei, hai mănîncă !" Porcul însă își scoase deodată rîtul din zeama de tărîțe și trecu la celălalt ceaun gol, scormonind după rămășițe. Baba se supără : „Nebun ești ori nu ți-e bine, măi porcule ?... Na, aici, crapă, mînca-te-ar cîinii !" În vreme ce porcul își scufunda iarăși rîtul pînă-n ochi în lăturile grase, cîinele cel alb, cu mari pete negre, îndrăzni să se apropie de ceaunul gol, să vază de a mai rămas ceva și pentru el. Baba Ioana îl alungă : „Ia mai du-te dracului și tu și nu-ți băga botul !" Ascultător, cîinele se retrase și dădu din coadă fără a pierde nădejdea, uitîndu-se cu jind și la porc, și la stăpînă, și la celălalt cîine, o corcitură de șase luni, care sărea pe la spatele babei și hămăia arar, ca un copil jucăuș.

Cînd văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hîlborește, îi luă ceaunul, mormăind : „Văd că te-ai săturat și-ți arde de joacă, nebunule, și mă ții aplecată de mă dor vinele de la picioare !" Drept răspuns, purcelul grohăi mulțumit și începu să caute pe jos dacă n-o fi căzut vreo bucată mai bună. Negăsind nimic, vru să plece după stăpînă-sa, dar, legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-și oprească avîntul. Cîinii însă se țineau după Ioana, care, ajungînd la ușa casei, așează ceaunurile lîngă prag zicînd : „Na, mîncați și voi, lua-v-ar dracii !" Cel mare se repezi la ceaunul gol, își dete seama c-a greșit, se strîmbă la cățelul care nimerise mai bine și, negăsind ascultare de bunăvoie, îl înșfăcă de ceafă și-l tăvăli puțin, ca să-l învețe minte, iar pe urmă se apucă de mîncare, fără să se sinchisească de chelălăiturile tovarășului mai mic și nici de baba care îi probozea : „Nu vă învoiți, ai, fire-ați ai dracului !"

Copilul lui Vasile se hățănea mereu pe portiță, parcă nici n-ar fi vorbit cu el adineaori baba Ioana.

— N-auzi tu, măi drace, că-mi rupi țîțînile ? strigă baba mai mînioasă. Mai du-te și pe-acasă și lasă-mă să răsuflu, că destul mi-ați mîncat sufletul toată vara cu celălalt smintit dimpreună ! Ori tu n-ai părinți să te strîngă de pe uliță și din curțile oamenilor ?

Totuși copilul nu s-ar fi speriat de mînia ei, dacă nu intervenea alt glas :

— Nicule maică, vin' la mama !... Auzi tu, Nicușor ?... De ce stai să te blesteme dînsa ?

Vasile Zidaru ședea peste drum și avea o muiere cît un granadir și rea de gură de nimeni nu-i stătea înainte. Copilul, bălan și durduliu, nu știa decît de frica ei ; altfel, toată casa îl răsfăța și-i răbda orice năzdrăvănii. Zidaru avusese trei fete și nici un băiat. De-abia după ce și-a măritat fetele a venit pe lume Nicu, de-i era și rușine femeii că a mai pedepsit-o Dumnezeu să nască tocmai la bătrînețe și să se trudească iar cu copil mic.

Pe cînd Nicu scobora de pe portiță și trecea drumul, baba Ioana luă din casă două oale și merse la

fîntîna ce se afla niţel mai încolo, lîngă casa jandarmilor, la marginea uliţei. Cîinii o însoţiră voioşi, grăbindu-se să miroase toate porţile şi şanţurile, parc-ar fi uitat ceva. Nicu, deşi abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Îşi luă biciul şi porni săgeată după babă. Îşi aduse aminte însă că şi ei au cîini şi se întoarse înapoi. Era o căţea albă, şchioapă de cînd o împuşcase într-o noapte jandarmii, şi atît de rea că o ţineau ziua legată ca să nu muşte pe vreun trecător. Pînă să deznoade el sfoara, Ioana se înapoia cu oalele pline. Copilul o interpelă, urmînd-o în ogradă :

— Ne laşi să ne jucăm cu cîinii matale şi cu căţeaua noastră ?... Ai ?... Ne laşi ?

Baba nu răspunse. Băieţelul se obişnuise la ea, fiindcă pînă deunăzi a ţinut aci pe nepotu-său Costică, tot de vreo cinci ani, negru ca un pui de ţigan şi ştrengar de n-avea pereche în sat. Rămas acum singur, Nicu îşi găsea petrecere cînd cu cîinii, cînd cu găinile sau cu pisica. Ioana însă îl ocăra şi-l alunga, dar numai din gură, căci îi erau dragi copiii şi-i plăcea să simtă fiinţă de om pe lîngă căsuţa ei, cum avusese parte toată viaţa.

Numai de un an stătea aici, vecină cu ograda conacului. Avea casa ei mare şi frumoasă în uliţa cealaltă, dincolo de conacul arendaşului Cosma Buruiană. Acolo şi-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniţă Crăciun, pe care l-a strîns Dumnezeu acum vreo zece ani. Nu s-a speriat însă de văduvie, căci ea a purtat de grija gospodăriei şi cînd trăia Ioniţă. El cam avusese darul beţiei şi, ca să poată petrece fără supărare, s-a ţinut tot de slujbe pe afară, ba primar, ba pîndar, ba cine ştie ce, de a avut mereu leafă de cheltuit prin cîrciumi. Ioana a crescut copiii şi i-a aşezat pe toţi bine. Feciorul a ajuns grefier la Bucureşti, două fete le-a măritat după preoţi, iar pe cea mai mică, pe Florica, cu Pavel Tunsu, în sat. A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrîneţelor şi i-a luat în casa ei, să trăiască toţi împreună. O chema feciorul mereu la Bucureşti, la dînsul, ca să nu se mai trudească şi să fie tihnită după atîta amar

de muncă. N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut și a îmbătrînit. Împlinise șaizeci de ani, dar se simțea încă zdravănă, măcar că i se cocîrjise puțin spinarea. Se hrănea bine, nu-i lipsea ciocănașul de țuică la nici o masă, porc avea, păsări avea, porumb avea — era grăsună și voinică, nu ca alte femei de vîrsta ei.

Cînd a înțeles că nu se poate învoi cu Florica, după ce a răbdat și a înghițit șapte ani, s-a hotărît să o lase în plata Domnului și să-și înjghebeze altă gospodărie. Mai bine orice sărăcie decît necontenită zarvă și sfadă și inimă rea. Noroc că nu apucase să împartă toată averea copiilor și-și păstrase pe seama ei cîteva petece de pămînt, să le aibă de s-ar întîmpla ce nu dorea și ceea ce totuși s-a întîmplat. S-au despărțit anul trecut prin bună înțelegere. Ginerele a ajutat-o mai mult decît fata. Fiindcă avea locul acesta, lîngă conac, la uliță, și-a durat aici o căsuță dintr-un coșar de porumb, adus pe roate, cu doisprezece boi. Ea singură l-a lipit cu lut pe dinafară și pe dinăuntru, l-a văruit. Un om i-a cîrpit coperișul și i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn, un coteț pentru galițe și altul pentru purcel. Un vecin i-a dăruit două ferestruici care nu-i mai trebuiau. Numai trei ochiuri aveau sticlă ; celelalte le-a astupat cu hîrtie de la popa... Florica, după ce a văzut cum s-a așezat maică-sa, s-a supărat că o face de rușinea satului. Bătrîna i-a răspuns cu puțină amărăciune :

— De, draga mamei, v-am răbdat destul...

Pe urmă s-a împăcat și Florica și, de cum s-a desprimăvărat, a trimis pe băiețelul cel mai mărișor, pe Costică, să mai stea pe la bunică-sa, să-i ție de urît și să scape de un mîncător. Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara și toamna, pînă deunăzi, i-a întors pe dos căsuța, strîngînd după dînsul o liotă întreagă de alți nebunatici. L-a ținut însă tocmai ca să arate că ei au nevoie de ea, nu ea de ei.

Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai mult morocănoasă, deși avea o inimă ca untul cel proaspăt. Mai bucuroasă boscorodea singură ori cu

dobitoacele, care o înțelegeau și o ascultau mai bine ca oamenii. Se mulțumea să preîntîmpine orice pornire pe sfadă cu un „fire-ar a dracului" modulat după cerințele împrejurărilor.

— Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoș ! zise deodată Nicu, care voia să lege și pe cîinele babei de sfoara căței șchioape, ca să se joace cu ei de-a caii.

— Huo, potaie, ce ai cu cocoșul ?! făcu Ioana fără însă a se uita, zorită cum era să pregătească mîncarea găinilor ce începeau a se aduna acasă de pe unde hoinăreau toată ziua, fiindcă începea să se însereze.

Mai trecu un răstimp pînă ce se putu așeza pe pragul casei, cu blidul mare în poală, strigînd cum făcea în fiecare seară :

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă... !

Găinile și puicile veniră din toate părțile ca niște copii ascultători ; se îmbulzeau și se ciocăneau la picioarele ei. Le numără. Lipseau două bătrîne și cocoșul. Deșertă blidul, goni cîinii să nu mănînce porția galițelor și porni spre uliță, chemînd mai prelung :

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă... !

Cînd deschise portița auzi de sus un uruit zgomotos și o trîmbiță care tutuia amenințător. Zări în marginea cealaltă a uliței găinile scăldîndu-se într-o pojghiță de pulbere, cu cocoșul lîngă ele. Strigă necăjită :

— Păsărelele mamii...

Automobilul se apropia în goana mare și găinile nici nu se sinchiseau. Desperată brusc că o să dea mașina peste ele, baba se repezi să treacă, să le ferească de primejdie. Nu apucă însă să ajungă decît pînă în mijlocul uliței. Șoferul răsuci aprig volanul și automobilul țîșni pe lîngă ea ca o săgeată, gata să intre în șanț ca să n-o calce. Țipete de femei izbucniră din mașină, iar de peste drum, glasul nevestei lui Vasile Zidaru :

— Nicule, unde ești, că te omoară mașina !

Baba Ioana încremenise pe loc. Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoşul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut într-o grămăjoară de pene însîngerate. Bătrîna îl luă de o aripă şi îl tîrî spre casă, bodogănind înăbuşit :

— Fire-ar al dracului !

5

Cu un viraj îndrăzneţ, automobilul stopă scurt în faţa scării. Grigore, care auzise zgomotul eşapamentului şi semnalele sirenei, aştepta pe trepte împreună cu Titu Herdelea. Şoferul închise motorul, sări jos şi se repezi de deschise portierele, să poată coborî boierii cotoşmăniţi în blănuri, pleduri, măşti şi ochelari ca nişte exploratori polari.

Cel dintîi Gogu Ionescu izbuti să se descurce din învelitori şi să ia contact cu pămîntul. Stătuse lîngă şofer. Era enervat şi plictisit din pricina emoţiilor călătoriei. Strînse mîna lui Grigore, declarînd ursuz :

— Dragul meu, bine te-am găsit, dar să ştii că pe mine nu mă mai prindeţi pentru astfel de experienţe ! M-am săturat !

— Ce s-a întîmplat, Gogule, de eşti aşa de supărat ? întrebă tînărul Iuga, nepricepînd nimic.

— Dacă nevastă-ta are poftă de emoţii tari, să-şi aleagă alţi clienţi, nu pe mine ! urmă Gogu Ionescu, smulgîndu-şi ochelarii de pe faţă.

— Gogule, eşti un caraghios ! strigă un glas vesel de femeie. Ţi-e frică să mergi cu automobilul !... Să-ţi fie ruşine !

Toţi rîseră, numai Gogu se înfurie :

— Desigur. Eu n-am temperament pentru aventuri şi nici n-am chef să-mi frîng gîtul pe şosele de dragul sportului automobilistic !

Supărarea lui înveseră pe ceilalţi, care între timp îşi scoaseră măştile şi ochelarii. O clipă mai stătură

în fundul mașinii toți trei, așa cum călătoriseră, Nadina la dreapta, Eugenia la stînga și între ele Raul Brumaru. În sfîrșit, Nadina se ridică în picioare, zicînd :

— Toate ca toate, dar cu baba, adineaori, a fost serios ! Dacă Rudolf n-avea prezență de spirit, ori intra ea sub roate, ori intram și ne răsturnam noi în șanț... Bravo, Rudolf !

Șoferul zîmbi recunoscător, iar Nadina se aruncă drept în brațele bărbatului ei, continuînd cu glas convențional tandru :

— A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine !

Grigore îi sărută obrazul, jenat de cuvintele ei și mai ales de felul cum le-a rostit. Numai acuma recunoscuse pe Brumaru. În același moment privirea lui alunecase dincolo de mașină, pe rondul cu flori roșii, inima înflorită pe care iubirea lui o așternuse în fața cuibului Nadinei. Întinse mîna lui Brumaru, murmurînd nehotărît :

— Tu erai ?... Nici nu te recunoșteam sub deghizarea asta...

Nadina interveni repede cu explicația :

— L-am cules și pe el ca să fim compania mai mare... Nu te superi ?

— O, se poate ? Din...

Vruse să zică „dimpotrivă", își luă seama, se întrerupse, ocoli mașina pe la spate și, sărutînd mîna Eugeniei, o ajută să coboare. Cîțiva servitori se învîrteau să descarce lucrurile și nu știau ce să facă. Nadina observă și zise șoferului :

— Vezi, Rudolf, să nu se piardă ceva de-a coniței Jenny !

Titu Herdelea stătea deoparte, foarte rușinat că nimeni nu-l băga în seamă. Grigore îl văzu, își aduse aminte de el și se grăbi să-și repare greșeala :

— Dați-mi voie !... L-am uitat, uita-l-ar necazurile !... Să vă prezint pe prietenul și mosafirul meu, Titu Herdelea !...

Tînărul se înclină surîzînd discret. Nadina îl examină o secundă și-i întinse mîna. Titu nu se uitase

bine la ea ; numai atîta văzuse că e foarte frumoasă.

Eugenia îi surîse drăgălaș, zicînd :

— Ce surpriză !

— De altfel voi trebuie să-l cunoașteți, că doar v-ați întîlnit împreună ! spuse Grigore lui Gogu, observînd că privește pe Titu ca pe un străin necunoscut. E cumnat cu Jenny și face poezii !

— A, da, firește ! făcu Gogu apropiindu-se de tînărul Herdelea. Așa-i !... Ce mai faci ?

Tot nu-și amintea de el, dar nu voia să arate că nu l-a recunoscut. Se jena să pară că n-are memorie, fiindcă asta ar fi semn de bătrînețe. Titu văzu încurcătura lui și avu un cuțit în inimă, gîndindu-se cum l-a mai invitat astă-vară să vie încoace și să stea la dînsul și toată ziua numai poezii să scrie. Schimbară două vorbe și apoi Gogu se întoarse iar la Grigore :

— Puiule, noi nici nu ne mai urcăm, ne ducem acasă, la Lespezi, că am și dat ordin să facă foc și să ne pregătească masa... Of, și cînd mă gîndesc că tot cu mașina trebuie să mergem !

Tînărul Iuga protestă că nu se poate să nu se odihnească măcar cîteva minute, fără să mai puie cît s-ar mîhni bătrînul.

— Se vede că te-a zdruncinat rău de tot mașina dacă-ți trece prin minte să faci asemenea mojicie ! observă batjocoritor Nadina, adăogînd apoi simplu : Aideți înlăuntru !... Jenny dragă, te rog !... Raul !

În hol ardeau lămpile și era călduț, iar dulceața aștepta oaspeții. Curînd apăru și bătrînul Iuga, care îmbrățișă foarte afectuos pe Nadina :

— În sfîrșit, am mai pus și noi mîna pe tine, strengăriță frumoasă și nestatornică !

Ea, măgulită, îl sărută, murmurînd drăgălaș :

— Cine-i mai dulce și mai adorabil ca tăicuțul nostru ?

Gogu profită să se plîngă iarăși de peripețiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc și două la motor. Au omorît nenumărate gîște, rațe, găini și un purcel. Erau să calce nu se știe cîți oameni și să

se ciocnească cu diverse care şi căruţe. Şi asta se cheamă, pentru Nadina, plăcere. De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-şi cumpere automobil cînd în toată ţara de-abia sînt două-trei duzini de descreieraţi cu asemenea dihănii periculoase. Nu e păcat să cheltuieşti o avere ca să plăteşti întîi maşina şi pe urmă o leafă de profesor universitar unui pîrlit de neamţ care să o conducă, în loc să mergi binişor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap ?

— *Mais voyons*, Gogule, *si c'est sérieux, tu es plus que ridicule !* [1] zise Nadina. Cred că-mi pot permite şi eu o plăcere cum vă permiteţi voi atîtea ! Mîine-poimîine, cînd şi bărbierii vor avea automobilul la uşa frizeriei, n-are să mă mai intereseze. Azi însă un „Benz" solid şi elegant poate să-ţi dea frisoane !

— Mersi, eu renunţ la frisoane d-astea ! strigă Gogu cu mîinile spre tavan, stîrnind ilaritate generală.

Peste cîteva minute îşi luă rămas bun. Eugenia invită pe Titu să meargă şi pe la ei, deşi ei nu sînt aşa de bine aranjaţi la Lespezi.

— Ai să ne faci plăcere, adăogă ea cu un surîs bun. Dar să nu amîi, că noi nu zăbovim pe aici mai mult de cîteva zile !

— Am să viu chiar mîine ! murmură Titu Herdelea fericit.

— Foarte bine !... Nu-i aşa, Gogule ? zise Eugenia către bărbatul ei.

— Mai încape vorbă ? aprobă dînsul. Ce zici tu e sfînt !

După plecarea lor, Nadina povesti cîte ceva din vilegiatura ei prelungită, adresîndu-se însă mai cu seamă bătrînului Miron. Apoi deodată se întrerupse şi spuse lui Grigore :

— Micule drag, nu vrei tu să te ocupi puţin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze ?... Te rog, dragul meu... El e mai străin !

---

[1] Dar, Gogule, dacă (vorbeşti) serios, atunci eşti mai mult decît ridicol ! (fr.)

Tînărul Iuga conduse pe Brumaru. Titu Herdelea îi însoţi de teamă să nu fie aici de prisos. Observase puţin pe Nadina şi i se părea tot frumoasă, dar de o frumuseţe care îl uluia şi-l cutremura.

Miron Iuga, rămas în patru ochi cu Nadina, o privi un răstimp atît de scrutător, că ea se miră şi întrebă :

— Vrei să-mi spui ceva, tăicuţule ?

— Da ! făcu bătrînul cu seriozitate. Am aflat că vrei să vinzi Babaroaga !

— A, asta e ? zise Nadina cu un fel de decepţie. Te interesează ?

— Trebuie să-ţi închipui cît de mult, răspunse Miron. Poate c-aş cumpăra-o eu.

— Bine, să stăm de vorbă ! surîse Nadina. Deşi nu-mi place să fac afaceri cu rudele, dar tăicuţul drag merită o excepţie. Vrei o arvună de la mine ? Uite !

Îl sărută pe amîndoi obrajii. Bătrînul îi luă capul în mîini, o privi în ochii lunecoşi :

— E foarte serios, Nadino !

— Evident ! confirmă ea cu acelaşi surîs indiferent.

Miron Iuga nu era tocmai mulţumit cu răspunsurile ei. I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui. Poate că pentru ea vînzarea unei moşii n-are importanţa unei tranzacţii serioase, dar se mai poate să fie şi un fel de a se strecura... Se retrase, ca s-o lase să-şi odihnească puţin şi ea oboseala drumului. Astfel Grigore, cînd se întoarse, o găsi singură, într-un fotoliu, cu ochii închişi, parc-ar fi dormitat.

— De ce l-ai adus aci pe ăsta ? îi zise el cu imputare, observînd că e trează.

— Care ăsta ? se miră ea. Apoi rîse scurt, ironic : Pe Raul ?... O, o !... Iar eşti gelos, Grig ? Nu te mai vindeci de boala asta urîtă ?

Se sculă, întinse braţele în lături, ca şi cînd ar fi aşteptat o îmbrăţişare. Corpul ei zvelt şi nervos avea o vibraţie nevăzută, care răspîndea împrejur moleşeală şi ispită. Se uita la Grigore cu nişte ochi

blînzi în care palpita o neastîmpărare eternă. Gura ei fină şopti melodios :

— Prostule mic... Nu mă mai iubeşti ?

Bărbatul respira aerul ei, căuta să reziste şi îşi dădea seama că se pierde. Îi trecu prin gînd cu o fulgerare dureroasă că îşi bate joc de el. Pe urmă i se topiră toate gîndurile în minte într-o singură dorinţă stăpînitoare. Ea se apropiase şi-şi lipise corpul de el cu braţele mereu răsfirate. Nu mai vedea decît ochii ei, gura ei, sînii ei. O cuprinse brusc de mijloc şi o răsturnă pe fotoliu, acoperind-o cu sărutări lacome. Nadina îi murmură la ureche cu acelaşi glas :

— Nu aici... Nu vreau aici...

Îi alunecă din braţe. Apoi îl luă de mînă. Şi el o urmă ca un cîine credincios.

6

A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi. Toată noaptea îşi făcuse planuri, iar dimineaţa le-a aruncat ca fiind inutile. De la Gogu Ionescu nu mai avea nimic de aşteptat. Dacă nici măcar nu l-a recunoscut !

Îşi amintea el, de cînd a venit, că satul Lespezi e aproape de tot, cam distanţa dintre Pripas şi Jidoviţa, pe care o făcea odinioară în fiecare zi de cîte două şi trei ori. Pentru orice eventualitate vru să întrebe pe logofăt. În ograda conacului dădu peste un flăcău care i se păru cunoscut şi care scosese pălăria zîmbind.

— Ce faci pe aici, domnule căprar ? zise Titu, aducîndu-şi aminte deodată de Petre Petre de la cizmarul Mendelson.

— Iacă sosii şi eu acasă ieri şi am mai venit pe la curte, răspunse Petre.

Tînărul Herdelea îi dădu mîna. Flăcăul se oferi bucuros să-l conducă el pînă la Lespezi, fiindcă tot n-are nici o treabă. Sub pretext că umblă să se intereseze de despăgubirea ce o făgăduise boierul cel bătrîn pentru accidentul cu pădurea din iarna trecută, venise să vază niţel pe Marioara. Din pricina mosafirilor şi mai ales a Nadinei, însă, la curte era zarvă mare şi toate fetele alergau şi zoreau ca sfîrlezele, încît de-abia a putut schimba două vorbe cu Marioara. Era mulţumit şi cu atîta. Dăduse ochii de altfel şi cu boierul Miron, care l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oştire.

Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori tînguindu-se că ar vrea să se aşeze şi dînsul, că biata Marioara destul l-a aşteptat doi ani, dar nu ştie dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulţi şi nici fata n-are, nici el. Titu Herdelea, fără să vrea, îşi aduse aminte de Ion al Glanetaşului, care tot aşa se plîngea de sărăcie. Îl mîngîia cu cîte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva.

— Dar poate că s-or îndura boierii să ne dea pămînt, că aşa se aude, zise Petre, uitîndu-se la el întrebător, ca şi cînd s-ar fi agăţat de un fir de nădejde.

— Cum să vă dea boierii ? se miră Titu. De pomană ? Să împartă cu voi moşiile ?

— Apoi da, că dumnealor au prea mult şi noi n-avem de loc, făcu flăcăul. De altminteri am auzit şi la Bucureşti pe mulţi boieri că trebuie să se împartă moşiile la oameni, că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pămînt, care îl muncesc.

Tînărul Herdelea clătină din cap :

— De, bine ar fi să fie cum zici, dar eu, îţi spun verde, nu cred. Nimeni nu împarte de bunăvoie cu alţii ce are. Dumneata ai împărţi ? spune drept.

— Aşa-i, nici vorbă, murmură Petre abătut. Dar atunci noi trebuie să pierim, că nu mai putem duce povara.

Merseră cîteva clipe tăcuţi, apoi flăcăul urmă, parcă l-ar fi chinuit un singur gînd :

— Dacă dumnealor nu se îndură de bunăvoie, cine poate să-i silească ?... Noi n-avem nici o putere...

Titu observă decepția tovarășului său de drum, îi părea rău că i-a sfărîmat o speranță și nu știa cum s-o dreagă. Din fericire ajunseră la Lespezi și astfel putu schimba vorba :

— A, dar e aproape de tot... Nici n-apuci să pornești și ai sosit !

Dintr-o ogradă le ieși în cale, grăbit și important, un om în capul gol, cu părul lung și încîlcit, cu o bărbuță cafenie rară, cu niște ochi mari negri, foarte vii, îmbrăcat cu un suman larg cenușiu, care-i ajungea pînă la genunchi, desculț și cu o traistă vărgată în băț. Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pîndit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare :

— Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecății și are să-ți pară rău că n-ai ascultat glasul. Trîmbițele dreptății sună și oamenii nu le aud, că și-au astupat urechile cu noroiul păcatelor. Și vor veni călăreți cu săbii de foc pe armăsari albi, iar oamenii se vor minuna și nu vor pricepe că ia trimis Dumnezeu să pedepsească lumea cea plină de rele...

Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfățișarea omului. Petre îl ostoi :

— Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de brașoavele tale !

Omul se încăpățînă :

— Nu-s brașoave, măi Petrică ! Numai cei nepricepuți nu pot pătrunde rostul cuvîntului, că eu nu vorbesc din capul meu, ci vorbesc după poruncile celui care știe toate cîte sînt și nu sînt !

— Bine, bine, rămîi sănătos ! făcu Petre, pornind înainte cu Herdelea și spunîndu-i pe urmă că Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din mănăstire și acuma, de ani de zile, propovăduiește năzdrăvănii și trăiește din mila oamenilor.

Conacul din Lespezi era bătrîn, modest și prietenos. În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea

stingheră o cabrioletă cu un cal negru. Titu Herdelea recunoscu pe fiul arendaşului Platamonu, pe care-l întîlnise deunăzi cu învăţătorul Dragoş. Tînărul îi spuse că e aici cu tatăl său, care a venit la Gogu Ionescu, proprietarul moşiei. El n-a vrut să intre pentru că îl plictisesc conversaţiile de afaceri. Între timp Petre se înţelese cu Ileana să vestească pe boieri că a sosit un domn de la Amara. Şi numaidecît fetişcana pofti pe Titu în casă. Eugenia îl primi drăgălaş :

— Ai venit ?... Ce bine-mi pare !

Într-adevăr se bucura. Avea acum douăzeci şi cinci de ani şi era măritată de patru. Gogu Ionescu o iubea ca şi în prima zi şi îi îndeplinea toate dorinţele, dar avea aproape de două ori vîrsta ei. Eugenia nu-şi permitea nici măcar să se gîndească la alţi bărbaţi, socotind că datoreşte soţului ei nu numai credinţă, ci şi recunoştinţă pentru devotamentul lui fără margini. Totuşi simţea uneori nostalgii nelămurite pe care nu i le astîmpăra viaţa mondenă cu artificiile şi convenţiile ei. Nadina glumea şi nu înţelegea cum poate o femeie frumoasă ca Eugenia să fie fericită cu Gogu, care a ajuns să-şi vopsească şi părul ca să pară mai berbant. În realitate, Eugenia, deşi îşi însuşise felul de a fi şi obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese sufleteşte fata preotului Pintea de la Lechinţa. De aceea se simţi în tovărăşia tînărului Herdelea parcă s-ar fi întors cîteva clipe acasă. Vorbiră despre Laura, sora lui, şi despre George, fratele ei, îşi aduseră aminte de Sîngeorz şi numai de oameni şi locuri din Ardeal. Pe urmă îşi luă seama, zîmbi melancolic :

— Dar Gogu întîrzie cu arendaşul lui... Ia să-i spunem c-ai venit !

Întredeschise o uşă. De dincolo răspunse glasul lui Gogu :

— Gata, suflete scump...

Apăru în deschizătură, văzu pe Titu :

— A, de ce nu m-ai vestit, puişor iubit ?... Eu isprăvisem de mult cu grecul socotelile şi ne-am apucat să facem nitică politică !

Scutură călduros mîna mosafirului. Părea mai tînăr ca ieri și era bine dispus. Chemă dincoace și pe Platamonu, îl ocărî că l-a înșelat, dar îl pofti să mai stea, să ia o cafea bună, cu toate că nu merită decît pușcărie pe viață. Grecul rîdea cordial, se scuză că mai are puțină treabă în sat și apoi e dator să se prezinte coniței și stăpînei Nadina. Se oferi chiar să ducă și pe tînărul Herdelea, înapoi la Amara, dacă-i face plăcere.

— Atunci mai zăbovește prin sat, zise Gogu, jovial. Că doar n-o să îndrăznești să-mi momești oaspeții cu teleguța dumitale? De altfel fii sigur că Nadina nu e grăbită să-ți vază mutra, căci știe bine cît o înșeli și pe ea!

Conduse pe Platamonu și apoi se întoarse frecîndu-și mîinile de mulțumire:

— Ei, acuma să vedem ce mai spune poetul nostru!

Îl descusu cînd și cum a venit în țară, ce-a făcut aici, ce rost și-a găsit. Auzind deslușirile tînărului, se indignă, se scuză și strigă:

— Dar se poate una ca asta? Un poet ardelean să nu se poată aciui în Romînia? Revoltător!... Bietul băiat!

Tînărul Herdelea era mișcat de atîta interes, iar Gogu, în cele din urmă, declară patetic:

— Te rog să faci bunătatea și să nu fii amărît! Asta-i una! Iar al doilea să știi că eu, ăsta care mă vezi, voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în țara romînească!... Nu-i așa, suflete scump? adăogă scurt către nevastă-sa.

— Firește! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el!

Cînd în sfîrșit reveni Platamonu să ia pe Titu, Gogu găsi un nou pretext să-l ocărască:

— Fiindcă ne-ai luat mosafirul, să știi că am să-ți scumpesc arenda!... Și spune-i coniței Nadina că mîine mergem să dejunăm la ei, ca s-o învăț să-ți scumpească și ea! Uite-așa, Efialte!

7.

Platamonu mîna calul, vorbea cu Titu Herdelea și cu fiul său, dar gîndurile îi rătăceau în altă parte. Nu voia să arate nici chiar iubitului Aristide, lumina ochilor lui, cîtă zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara. De rezultatele ce le va obține depinde viitorul familiei Platamonu. Îi era drag pămîntul nu numai pentru cîștigul ce-l produce, dacă e muncit bine și cu chibzuială, ci mai ales pentru stabilitatea ce o oferă posesorului. A fi proprietar de moșie i se părea cea mai mare fericire și a fost visul lui de cînd s-a apucat de arendășie. Acuma în sfîrșit visul se apropia de împlinire. O proprietate mai frumoasă ca Babaroaga nici nu se putea. Numai la preț să se nimerească. Pe Nadina o știe veșnic în nevoie de bani. I-a avansat și el de atîtea ori. Și la proprietatea pămîntului nu ține de loc, ba o consideră o corvoadă. Ea însăși l-a întrebat astă-primăvară dacă nu-i poate găsi un cumpărător serios și a adăogat că vor sta de vorbă la toamnă, cînd el a observat modest că amatori ar fi dacă ea n-ar pune condiții prea grele, fiindcă banii s-au scumpit rău în timpurile din urmă, iar pămîntul nu mai rentează ca odinioară. Firește, făcuse aluzie că el ar fi amatorul, și ea a înțeles.

Era grec născut în țară. Nu știa grecește decît vreo zece cuvinte. Dragostea pentru elenism și-a manifestat-o botezîndu-și copiii cu nume eroice, băiatul Aristide și fata Elena. Altfel, se naturalizase și spera că fiul său, făcînd politică, va ajunge deputat. De aceea cheltuia cu el să studieze dreptul și-i împlinea toate dorințele. Aristide însă nu moștenise hărnicia tatălui său. Îi plăceau mai mult petrecerile și femeile decît cărțile. Era de trei ani student și încă nu luase nici un examen, pretextînd că vrea să fie perfect pregătit.

— Noroc, noroc, cucoane! îi strigă cîrciumarul Busuioc, din prag, văzîndu-l trecînd.

Arendașul răspunse vesel cu o glumă. Știa să vorbească după inima țăranilor și se bucura de simpatia lor mai mult ca ceilalți moșieri dimprejur. Oamenii cu necazuri întîi la grecul alergau, fiindcă el nu era mîndru, îi asculta totdeauna și îi mulțumea măcar cu o vorbă bună.

Trase în ograda conacului, nu în fața castelului, ca să nu indispuie pe boieri. Avusese intenția să ia și pe Aristide la întrevederea cu Nadina : în fața unui băiat nostim orice cucoană tînără vrea să rămîie numai fermecătoare. În ultimul moment se răzgîndi. Cine știe cum se pot întoarce lucrurile, și de ce să fie băiatul de față dacă s-ar întoarce în rău ?

După primele schimburi de cuvinte, Platamonu își zise că înțelept a procedat lăsînd pe Aristide peafară. Nadina era cu bărbatul ei și cu Raul Brumaru, și îl întîmpină cu o drăgălășie care nu-i prevestea nici o bucurie :

— Tocmai despre dumneata vorbeam... Parc-ai dat cu bobii !

Arendașul își compuse surîsul de circumstanță și-i sărută mîna. Bărbații se retraseră cu explicația că fiind vorba de afaceri... Îl pofti să șeadă pe fotoliul ce-l ocupase Raul, lîngă căminul în care fosneau cu flăcări lenețe două buturugi uriașe. Se așeză și ea pe celălalt fotoliu, murmurînd feciorelnic :

— Așa... Acuma putem vorbi liniștiți !

Platamonu cunoștea ceremonialul. Excesul de gentilețe înseamnă că are mare nevoie de bani. Încercă să previe primejdia și începu să-i pomenească despre recolta care... Ea îl întrerupse rîzînd :

— Știu, știu... Totdeauna recolta e sub prevederile cele mai pesimiste, fiindcă a plouat sau a fost secetă, și niciodată n-are preț, fiindcă s-au scumpit banii. Mai bine să-ți spun eu ceva mai interesant !

Îi spuse că în cele trei luni, cît a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante, că a trebuit să facă apel și la bărbatul ei, deși i-a fost penibil, pentru că Grigore are amabilitatea să nu se amestece în socotelile ei și nici ea, în schimb, nu vrea să-i ceară nimica, mai ales în cazuri cum a fost călătoria

recentă, întrucîtva împotriva voinței lui. Platamonu își permise să observe că dînsul a răspuns prompt la scrisoarea dumneaei și i-a trimis cu cîteva luni de anticipație cîștiul de toamnă, deși numai biet de el știe cum a făcut rost de o sumă atît de grea în niște vremuri atît de nenorocite. Nadina nu se tulbură. Îi mulțumi cochet și continuă că s-a întors literalmente fără franc, ba chiar cu o datorie la fratele ei, Gogu. A venit acuma la țară, cu toate că ar fi avut mare nevoie de puțină odihnă după atîtea osteneli, numai spre a se înțelege cu el ca să-i avanseze cît mai curînd cîștiul viitor sau cel puțin o bună parte, ca să-și poată lichida plictiselile materiale.

Arendașul suspină adînc. În loc de vînzare, arenda anticipată — bun noroc. Și cu ce speranțe așteptase el toamna asta !... Răspunse trist că a fost totdeauna dornic să-i satisfacă orice pretenții și a făcut toate sacrificiile ca să iasă cu fața curată. Din nefericire împrejurările nu i s-au arătat favorabile. A muncit din răsputeri și în zadar. E amenințat să-și piarză și micul capital cu care a venit pe moșiile astea. Dumneaei vrea arenda înainte, iar el n-a putut acoperi nici pe cea veche. Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mînă, că oricît s-ar sforța, nu e chip să realizeze, cu prețurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gîndească la un cîștig cît de mic pentru dînsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... Nadina își pierdu drăgălășia o clipă. Se reculese însă repede și surîse : arendași sînt destui, numai moșii să fie. Platamonu confirmă că, da, sînt, dar depinde cum sînt. Ș-apoi cine cunoaște meseria nu poate oferi nici jumătatea arendei pe care el a plătit-o pentru că așa a apucat. Adevărat că prin unele părți s-au mai urcat arenzile. Dar acolo se speculează țăranii pînă la exasperare și nu se știe dacă nu vor avea urmări triste. Țăranii s-au deșteptat, vor ei înșiși pămînt și nu mai rabdă fără a crîcni înșelăciunile și neomenia. Chiar și pe aici, unde sînt învoieli cinstite și nu-i păgubește nimeni nici cu o

para, se codesc și se frămîntă și murmură. Ce o fi pe-acolo, Dumnezeu știe...

Pe Nadina o plictisea pologloghia asta. Arendașul observă și-și opri elocvența. Urmă o pauză mai lungă. Nadina îl privea cercetător, parc-ar fi vrut să afle ce se ascunde sub vorbăria grecului, care făcea o figură blîndă, aproape umilă și mai cu seamă impenetrabilă.

— În sfîrșit ! zise brusc Nadina, enervată puțin și cu un gest ca și cînd s-ar fi hotărît să puie capăt convorbirii.

Lui Platamonu i se păru că a întins prea mult coarda și aștepta un prilej să dea înapoi. O știa excesiv de ambițioasă și în stare într-adevăr să-și caute alt arendaș. Ar fi culmea ca, în loc să cumpere moșia, să o piarză de tot.

În momentul acesta intră Grigore. O anunță că au venit niște țărani care vreau să o roage să-i asculte și pe ei, că și ei ar dori să cumpere moșia. Nadina se ridică surprinsă :

— Dar nici n-am discutat cu domnul așa ceva !

Era încurcată. Grigore stăruia să-i primească. Sătenii sînt bănuitori și, dacă n-or auzi un răspuns din gura ei, se vor crede nedreptățiți. Nadina n-avusese relații cu țăranii și nici nu voia să aibă. Îi socotea sălbatici și răi. După o ezitare, zise dînd din umeri :

— Bine, dacă crezi tu, Grig... Dar vezi să nu-mi facă murdărie ori să-mi umple casa cu cine știe ce mirosuri !

Luca Talabă intră cu cîțiva tovarăși, aducînd o undă violentă de usturoi, care cuprinse repede toată odaia.

— Aideți, spuneți coniței fără frică tot ce aveți pe inimă ! îi îndemnă Grigore.

Pe țărani îi vestise adineaori cîrciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mîntuie tocmeala pentru Babaroaga. După convorbirea de ieri cu boierul Miron, oamenii s-au mai sfătuit și s-au înțeles să nu se dea bătuți, ci să stăruie și la cuconița de la București. Acuma însă erau zăpăciți, mai cu

seamă că se afla de față și arendașul. Într-un tîrziu, Luca Talabă, biruindu-și sfiala, vorbi uitîndu-se drept în ochii Nadinei :

— D-apoi, coniță, să nu vă supărați că am cutezat, dar noi, dacă am auzit că umblați să vindeți moșia, ne-am tot chibzuit și am socotit că de ce s-o înstrăinați, că doar noi am muncit-o totdeauna și ne-om învrednici și noi să...

Pe Nadina o indispusese întîi Platamonu, pe urmă mirosul de usturoi și vorbirea țăranului. Ea în realitate nu se gîndea să vîndă Babaroaga. A spus astă-primăvară arendașului c-ar vrea să scape de moșie, dar fără să fie hotărîtă și mai mult ca să zică ceva, fiindcă omul nu pleca și nu-l putea concedia nedelicat, tocmai cînd îi numărase o sumă de bani. Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieșit o întreagă poveste. Ieri, pe nepusă masă, socrul ei ; azi, țăranii. Acuma se dumeri pentru ce s-a plîns adineaori Platamonu că e prea grea arenda. Nu-și putu ascunde un surîs ironic, aruncîndu-i o privire. Ședea în același fotoliu, cu ochii la țărani, cu o mirare încremenită pe față, care voia să-i mascheze tulburarea, căci în creieri îi ardeau usturător numai cuvintele : „Uite norocul meu !"

Cînd crezu că au vorbit destul, Nadina îi întrerupse spunîndu-le că deocamdată n-are de gînd să-și vîndă proprietatea și că e mulțumită cu Platamonu, care plătește cinstit și nu asuprește lumea. Oamenii se grăbiră să aprobe ca să nu se supere arendașul :

— Noi ne-am învoit totdeauna cu dumnealui, ce-i drept nu-i păcat !

Dacă s-ar hotărî, continuă Nadina, îi va asculta și pe ei, nu-i va uita. Să nu se ia însă după zvonuri, că zvonurile le scot cei care au anume interese ori care nu sînt cu sufletul curat. Platamonu înghiți în sec, deși ea nu se uitase la el, și nici țăranii.

Rămînînd iar singuri, arendașul întrebă blînd :

— Atunci cu mine ce faceți, coniță ?

Nadina răspunse simplu :

— Am să reflectez și să văd ce pot face.

Platamonu simțea că-i fuge pămîntul de sub picioare. Încercă să insiste : cînd să mai vie ? Doamna ezita : nu știe cîte zile mai rămîne pe aici și...

— V-ați supărat pe mine, coniță ? zise arendașul deodată, desperat.

— O, de ce ? făcu Nadina, întinzîndu-i mîna. Nu mi-ai făcut nimic. Se poate ?

Coborînd treptele, Platamonu bîigui în sine, amărît :

„Bine am nemerit-o, n-am ce zice ! Bravo mie !"

8

Marți după amiazi începu o ploaie mărunță, rece. A început domol, ca să ție lung, ca ploile adevărate de toamnă. Gogu Ionescu venise cu Eugenia la dejun, la Amara. A fost o masă veselă, sfîrșită cu planurile de întoarcere la București. El trebuie să fie joi negreșit în capitală. Nu poate întîrzia nici un ceas. E doar deputat, peste vreo două săptămîni se deschide Camera și în prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici. Propuse lui Titu Herdelea să meargă cu ei, dar Grigore protestă : se poate să-i răpească oaspetele ? El avea de gînd să-l trimită cu Nadina, ca să nu plece singură cu Brumaru.

Mai înainte de a se așeza la masă, Grigore luase la o parte pe Gogu și pe Titu la o consfătuire intimă. Cînd află Gogu despre Baloleanu, se supără. Cum își închipuie că Baloleanu va face într-adevăr un serviciu dezinteresat ? Se vede că Grigoriță nu-l cunoaște, deși i-e prieten. Are să-l poarte cu vorba pînă i se va urî și va renunța... Grigore protestă mai cu jumătate gură, adăogînd că, în orice caz, băiatul, adică Titu, nu poate rămînea în vînt și că prin urmare...

— Uite, eu te asigur că, în douăzeci și patru de ore după ce sosesc în București, tînărul va fi plasat !

făcu deputatul cu emfază. Are cuvîntul meu ! Şi eu nu sînt Baloleanu !

— Evident, dacă vrei tu să te ocupi... zise Grigore. Dar şi tu eşti cam lăsător, dragă Gogule, şi...

— Te rog, te rog ! rîse Gogu. Ştiu eu cînd trebuie să fiu lăsător şi cînd nu !

— Ai noroc ! şopti Grigore lui Titu, rămînînd pe urmă un moment în doi. Se vede că te protejează Eugenia, de l-a cuprins atîta energie !

Tînărul Herdelea nu scosese nici un cuvînt ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, îşi zicea în gînd, încîntat. Şi la masă a mîncat cu poftă, iar la urmă, venind vorba de doine ardeleneşti, a cîntat *Lungu-i drumul Clujului* şi a stîrnit ovaţiile tuturor. Pînă şi Miron l-a felicitat, în vreme ce Nadina, care obişnuia să strîmbe din nas cînd auzea muzică romînească, îi luă promisiunea să-i cînte la Bucureşti toate doinele pe care le ştie...

Gogu cu Eugenia plecară pe ploaie. Nadina, văzînd din uşă cum răsucea firele de apă un vînt aspru, se zbîrli :

— Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la Bucureşti.

Bătrînul Iuga îşi freca mîinile mulţumit :

— Lasă, drăguţo, că asta e minunată pentru semănăturile de toamnă ! Asta face multe milioane, multe de tot !

— O fi, papa, dar eu nu sufer ploaia nici la oraş ! La ţară baremi o detest !

Grigore se schimbase de cînd sosise Nadina. Numai după ce a strîns-o iar în braţe şi-a dat seama că fără ea viaţa lui ar fi zdrobită. Îi scuză toate greşelile, acuzîndu-se pe sine pentru ele. O femeie ca ea are dreptul şi chiar datoria să trăiască, să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră, cum ar fi vrut-o el dintr-un egoism meschin. Rezistenţa ei firească el a socotit-o lipsă de ataşament veritabil. I-a imputat cochetăria ca o crimă, în loc să o vază drept ceea ce este : dorinţa firească de a străluci. El n-a înţeles că, prin persistenţa ei de a-i

oferi mereu ceva nou, de a fi veşnic alta, ea căuta şi izbutea să-i fie amantă şi soţie în acelaşi timp. Dacă el n-a fost în stare să-i admită nici capriciile cele mai obişnuite, dacă i-a făcut o vină din plăcerea de-a dansa sau de-a călători!

De altfel şi acuma trebuia să se observe la fiece moment ca să-şi domine instinctele. Prezenţa lui Raul Brumaru continua să-l sîcîie, deşi nenorocitul făcea sforţări uriaşe să-şi dovedească utilitatea : povestea anecdote, trîntea calambururi neroade, se interesa de creşterea vitelor şi asculta ca un martir teoriile agricole ale lui Grigore, juca tabinet cu bătrînul şi se tutuia cu tînărul Herdelea, fiindcă observase că Grigore ţine la el, căuta să învioreze pe Nadina cu glume franţuzeşti cînd o vedea prea plictisită... Totuşi Grigore nu-l slăbea din ochi şi-i urmărea discret toate mişcările, oricît recunoştea în sineşi că exagerează. Se surprindea suspectînd şi pe Nadina, chiar în clipele cele mai intime. I se părea că sărutarea ei n-a fost sinceră, că a rostit cutare cuvînt de iubire cu o intonaţie ciudată... Îi era mereu teamă că îşi bate joc de sentimentele lui.

Noua înflăcărare amoroasă îl îndemna să-şi grăbească şi el plecarea la Bucureşti. Cel mai tîrziu peste o săptămînă isprăvea aici toate treburile. Încercă să momească pe Nadina să-l aştepte.

— Cred că aş muri dacă ar trebui să mai stau o săptămînă în noroaiele astea infernale! zise ea surîzînd. De ce nu renunţi şi tu o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri? Să plecăm împreună.

Grigore făgădui că pînă duminecă termină, dar pe ea n-o mai reţine ; nu vrea să se simtă rău ; doreşte chiar s-o ştie numai veselă şi fericită.

Hotărîră să plece joi. Ploua însă aşa de urît, că Nadina a amînat-o pentru vineri. Grigore a înţeles că a fost un pretext ca să mai rămîie o noapte. Era fermecat.

Dimineaţa de vineri vestea o zi bună. Ploaia încetase de cu noapte. Pe uliţă însă noroiul şi băltoacele erau pînă la genunchi. Automobilul trase la scară, înconjurînd rondul în formă de inimă împo-

dobit cu flori roşii tomnatice, care rîdeau sub mîngîierea soarelui ieşit brusc din pînzişul de nori. Cînd se urcă în maşină, după ce se sărutase de mai multe ori cu Grigore, Nadina văzu florile şi-i zise drăgălaş :

— Uite inima ta, Grig.

Printre servitorii ce se îmbulzeau să fie de folos la plecare, Titu Herdelea zări pe Petre, care dădea tîrcoale curţii şi de dragul Marioarei, şi în speranţa că se va putea oploşi şi dînsul pe aici. După ce se despărţi de Miron Iuga şi mulţumi înduioşat lui Grigore, tînărul Herdelea dădu mîna şi cu Petre :

— Rămîi sănătos şi s-auzim de bine !

— Dumnezeu să vă ajute, conaşule ! răspunse flăcăul cu glas fierbinte.

Auzind glasul străin, Nadina întoarse capul. Privirea ei curioasă se încrucişă un moment cu privirea lui strălucitoare.

Maşina porni pe aleea pietruită, mergînd la pas, fiindcă Grigore îi însoţea cu capul gol. Nadina, între cei doi bărbaţi, îi făcea bezele cu mîna înmănuşată ridicată în sus. Cînd ajunseră la poartă, Grigore strigă şoferului să oprească puţin. Se sui pe scară :

— Iertaţi-mă, vă rog mult, să spun Nadinei două vorbe la ureche...

Se aplecă peste portieră, luă în mîini capul femeii şi-i sărută bumbul urechii, şoptind :

— Te iubesc !

Nadina gînguri rîzînd cu nările în vînt :

— *Mais tu es fou, petit chéri !* [1]

Apoi automobilul zvîcni ca un alergător de cursă. Grigore se uita după el şi nu vedea decît o mînă mică plutind în aer, deasupra capetelor, ca o turturică albă.

Pe cînd maşina se depărta vertiginos, împroşcînd pînă-n marginile uliţei vîrtejuri de apă turbure cu bucăţi de noroi, tînărul Iuga auzi deodată un glas mînios :

[1] Dar eşti nebun, micule drag ! (fr.).

— Fire-ar al dracului !

Baba Ioana, care venea pe marginea uliței, era numai noroi din cap pînă-n picioare și-și scutura hainele bombănind.

Din jos se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculță, cu un copil la țîță și altul, de vreo patru ani, de mînă. Băiețelul, desculț, ca și mă-sa, împiedecîndu-se în poala cămășii lungi cu care frămînta noroiul, se scîncea într-una :

— Mi-e foame, mamă !

Și femeia îl ostoia, tîrîndu-l de mînă, necăjită :

— Taci, maică, taci-taci !

Mașina dispăruse cu mîna albă ca o turturică. Grigore Iuga se cutremură, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Nu mai auzea decît scîncetul copilului și mulcomirile femeii și mormăitul babei :

— Fire-ar al dracului !

IV

LUMINILE

1

Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a păţit şi cum a petrecut la ţară. L-a descusut întîi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, cînd nu vorbea de Jenică sau de Mimi, murea să afle toate despre toţi şi să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaş, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit anume să se intereseze de suferinţele ţăranilor şi să-i explice, fierbînd de revoltă, că nelegiuirile sociale sînt atît de provocătoare, încît mulţimea exasperată va fi silită să-şi facă singură dreptate şi atunci se va prăbuşi în foc şi sînge toată baraca.

Tînărul Herdelea se lăuda şi se înălţa, firește, dar cu măsură. Pînă nu va vedea cu ce se va alege din mondenismele astea, nu îndrăznea să-şi ia vînt. Îndeosebi despre Nadina vorbea cu mare entuziasm. I se părea fiinţa cea mai fermecătoare şi lăsa să se înţeleagă că-l simpatizează, deşi ea nu prea l-a luat în seamă şi chiar în automobil abia i-a adresat cîteva cuvinte, întreţinîndu-se mereu şi în franţuzeşte numai cu Raul Brumaru.

În sfîrşit, duminecă înainte de amiazi se înfiinţă în strada Argintari, la Gogu Ionescu. Promisese el, ce-i drept, că în douăzeci şi patru de ore îi va aranja situaţia, dar nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politeţe.

— Gata ! strigă triumfător deputatul. Mîine să te prezinţi la *Drapelul* şi să-ţi începi serviciul. Întrebi de domnul Deliceanu, să nu-i uiţi numele, el e directorul gazetei, şi-i spui că vii din partea mea. Leafa nu e prea strălucită, dar mai tîrziu vom căuta s-o dregem.

Titu Herdelea înlemni de mirare şi de bucurie. De-abia putu articula cîteva cuvinte de mulţumire şi admiraţie. Lui Gogu îi plăcea să fie admirat. Cînd apăru şi Eugenia, pe care n-o pusese în curent tocmai ca să-i ofere o surpriză, le istorisi cu mare lux de amănunte toate fazele luptei... Şi-a zis : ce să se căciulească el, cogemite deputat serios, pe la *Adevărul* şi *Universul,* să rişte vreun refuz, cînd are jurnalul partidului. Deliceanu i-e coleg de Cameră şi prieten. Hai la Deliceanu ! El, drăguţ şi fin, acceptă fără nici o dificultate, dar îl trimite să se înţeleagă şi cu administratorul. Hai şi la el ! Acolo, răceală şi văicăreală. Administratorul, un ovrei gras şi cu ochelari de aur, îl ia cu teorii şi cu cifre, că ziarul are cheltuieli formidabile şi nu se vinde de loc, deşi e scris superb, fiindcă cititorii de azi nu mai sînt capabili să guste verva stilistică şi spiritul polemic, ci umblă numai după crime şi scandaluri, că...

— După vreo oră de discuţie mi-am pierdut şi eu calmul ! făcu Gogu cu mîndrie. M-am sculat, mi-am înfipt mîinile în buzunar şi am declarat ritos : „Nu vreau să ştiu nimic ! Doresc să fiu satisfăcut, altfel !..." Atîta a fost suficient. L-am dat gata. Zice : „Bine, coane Gogule, dacă mă iei aşa nu pot să te refuz !"

Nu putea spune admiratorilor săi că atunci cînd şi-a înfipt mîna în buzunar a scos portofelul şi a achitat anticipat pe şase luni leafa protejatului său, suma fiind contabilizată în registre ca donaţie din partea domnului deputat Gogu Ionescu.

Eugenia îl îmbrăţişă şi-l felicită graţios, satisfăcîndu-i astfel pe deplin amorul propriu. Pe urmă

amîndoi făcură urări tînărului și-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul.

— Vezi, mai pune și despre mine cîte-o notiță din cînd în cînd ! îi șopti Gogu conducîndu-l, între glumă și serios.

Titu Herdelea era nerăbdător mai întîi să cunoască *Drapelul*. Nu-l văzuse niciodată și nici măcar nu auzise despre un asemenea ziar. Colindă zece chioșcuri pînă să descopere un exemplar. Îl desfăcu îndată, îl examină cu atenție. Îl găsi idiot, gol și fad ca un discurs parlamentar. Avu o clipă de decepție. Altceva rîvnise dînsul. Ce are a face acuma ? Pentru început...

Acasă se așeză să citească *Drapelul* de la titlu pînă la girantul responsabil, ca să se familiarizeze cu atmosfera. Pe cînd se lupta cu un studiu kilometric, semnat de un senator, îi bătu în ușă Jean :

— Vino, monșer, nițel, să te cunoască și sorămea, că ți-a făcut Lenuța o reclamă de parc-ai fi moaștele de la Mitropolie !

Doamna Alexandrescu, dorind să fie agreabilă familiei lui Jenică, se străduia să găsească pețitori Tanței, mai ales că bătrînii erau foarte preocupați de soarta fetei, care n-avea altă zestre decît frumusețea de la Dumnezeu. Ochise deocamdată pe Titu și-l lăuda că plătește corect chiria, că nu e haimana, că umblă numai între boieri și, fiind ziarist, mîine-poimîine îl vezi deputat, cum a ajuns și Costel Petrescu, care a fost coleg cu bărbatul ei la școala militară.

— Uite ce îngeraș s-a abătut pe la noi, domnu Titu ! suspină doamna Alexandrescu, topindu-se de duioșie.

Tanța roși. Era înăltuță, delicată și avea niște ochișori verzi cu luciri umede învăluitoare. Tînărul se zăpăci puțin. Doamna Alexandrescu observă mulțumită și, după cîteva minute, interveni diplomatic :

— Ei, acuma noi plecăm, că sîntem, vezi, și îmbrăcați. Am vrut numai să o vezi și s-o admiri. Dar

lasă, nu fi mîhnit ! Uite, îţi promit că te luăm într-o după-amiază în familia lor şi acolo poţi pe urmă să-i faci şi curte dacă-ţi place !

Titu Herdelea reluă studiul senatorului. Dintre rîndurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanţei şi surîsul buzelor ei, ca o ispită neaşteptată şi cu atît mai atrăgătoare.

A doua zi se duse la *Drapelul*. Un băiat îl introduse la secretarul de redacţie. Într-o cameră vastă, singur, la un birou voluminos, un domn neras, ursuz, cu ochelarii după urechi, manevra într-un morman de jurnale cu nişte foarfeci uriaşe. Aruncă o privire spre vizitator şi îşi continuă operaţia. Cînd isprăvi, mătură jos resturile de gazete, ca să-şi libereze masa. Aflînd că Herdelea caută pe Deliceanu, zise plictisit :

— Directorul nu dă pe la redacţie decît întîmplător, aşa că greu ai să-l nimereşti. Dacă însă ai ceva pentru ziar, poţi vorbi cu primul-redactor, care trebuie să pice, sau poţi să-mi spui şi mie !

Titu îi spuse. Secretarul strîmbă din nas :

— Mhm... Ne înmulţim mereu. Avem mai mulţi redactori decît cititori, şi totuşi, dacă n-ar fi foarfecele, n-am putea ieşi. La leafă e îmbulzeală, la scris codeală. Dar asta-i treaba direcţiei. Eu mi-am declinat de mult orice răspundere...

Ca să se convingă, aruncă două cuvinte pe un petec de hîrtie şi trimise băiatul la administraţie. Răspunsul sosi prompt şi secretarul continuă :

— În regulă ! Eşti angajat ! Foarte bine ! Poate că dumneata ai şi mîncărimea scrisului ? Ce ?

Încetul cu încetul se mai descreţi. Avea suflet bun. Se credea cel mai iscusit secretar de redacţie din Romînia şi, deoarece lumea nu-l aprecia ca atare, se simţea nedreptăţit. Îi era scîrbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alţii, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă şi se lansează prin redacţiile jurnalelor de mare tiraj.

Pentru că tînărul Herdelea era de „dincolo", secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană și ungurească știrile despre Romînia și romînii subjugați. Îi oferi imediat un teanc impresionant de ziare virgine. Nimeni din redacție nu cunoștea altă limbă străină decît franceza, încît n-avea cine să le citească. Poate să le ia acasă, să le răsfoiască pe îndelete. Să nu mîzgălească mult. Note concise, vibrante, asta trebuie unui jurnal viu. Din nenorocire, *Drapelul*... Firește, ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie și cîte un articol de fond, măcar unul pe săptămînă. Ia să încerce. L-au sastisit politicianii tîmpiți cu colaborările constipante. Dar să nu uite că *Drapelul* e oficiosul guvernului și deci să fie prudent, mai ales că partidul, pe lîngă șeful în funcție, are o droaie de pretendenți la șefie care fac opoziție clandestină și abia așteaptă vreo gafă ca s-o exploateze împotriva conducerii oficiale.

— Așa, puiule ! sfîrși secretarul amical. Poți să lucrezi și acasă pînă te vei obișnui cu meseria. Dimineața însă te rog să fii aici totdeauna, că poate am nevoie de tine !

Se numea D. Roșu.

Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui și începu să lucreze cu pasiune. Își zicea că de acuma i s-au deschis toate drumurile. Numai vrednic să fie și să nu se descurajeze. Doamna Alexandrescu plecase cu Jean la părinții lui, la o partidă de cărți cu prelungire. Era liniște desăvîrșită ; rareori pătrundea pînă la dînsul cîte un țipăt sau vreo sudalmă din curtea cu mulți chiriași. Spre seară, tocmai cînd terminase de scris, auzi pași în antreu. Își închipui că trebuie să fie eleva lui, Marioara. Se bucură. După atîtea ore de muncă, era binevenită o ființă feminină, chiar și Marioara. Se repezi la ușă, să o primească.

— Măicuța nu e acasă ? întrebă foarte natural Mimi.

Tînărul răspunse surprins :

— Nu este, dar... poftim înăuntru, doamnă !... Imediat am să...

Doamna mică și blondă avu o fluturare de surîs pe buze zicînd :

— Ei, hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului !

Titu se aprinse, îi sărută mîna de mai multe ori și o rugă să stea cîteva clipe, să se satur măcar privind-o, că de cînd a văzut-o deunăzi, n-o mai poate uita... Mimi îl întrerupse, parcă nici nu l-ar fi ascultat sau pentru că știa dinainte ce are să-i spuie :

— În camera asta stăteam și eu înainte de a mă mărita, în vacanțe, cînd mă întorceam de la pension. Pe atunci măicuța nu închiria... Cîte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta !

Încurajat, tînărul stăruia să-i scoată mantoul, murmurînd într-una :

— Doamnă Mimi, te rog... Nu mușc, zău ! Nu mușc !

Mimi izbucni în rîs :

— Te cred, fiindcă nici nu ți-aș permite... să-mi faci semne !

Pe urmă, ca să-l potolească, adăogă sentimental :

— Mi-ești simpatic, dar...

Titu își pierdu cumpătul, o luă lacom în brațe și-i închise gura cu o sărutare însetată, căutînd s-o apropie de pat. Ea primi îmbrățișarea cu o gîngureală mulțumită, apoi se desfăcu ușor, șoptind :

— De ce nu ești cuminte ? Vrei să-mi pară rău c-am intrat ?... Nu se poate acuma, crede-mă ! Altă dată ! Ai răbdare !

Își îndreptă pălărioara peste buclele aurii. Era cu spatele în ușă. Spre a evita un nou asalt, puse mîna pe clanță :

— Drăguț și cuminte, înțeles ?... Fug. Trecusem numai ca să știe măicuța c-am fost aici... Pe curînd, grăbitule !

În urma ei rămase un surîs promițător.

2

Sezonul se anunța mai bogat și mai vesel ca totdeauna. Nadina era în friguri. Avea, numai pentru novembre, deschiderea Parlamentului, reprezentațiile Eleonora Duse și Féraudy, în afară de concertul Paderewski. Își adusese de la Paris cîte ceva, cînd s-a întors în țară, dar observa cu groază că, față cu multitudinea evenimentelor care-i reclamau imperios prezența, ea se afla de fapt dezbrăcată.

Grigore sosi de la țară cu întîrziere de cîteva zile. N-a putut scăpa de tatăl său pînă ce n-au încheiat toate socotelile, să fie liniștiți pînă în februarie. I-a convenit și lui, mai ales că era hotărît să rămîie toată iarna în capitală, lîngă Nadina.

— În sfîrșit ! zise ea cînd îi auzi hotărîrea.

Imediat îl puse în mișcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificînd că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întîmpla să lipsească de la vreunul. Bărbatul alergă, se osteni. Nadina vru să-l mai cruțe :

— Dacă te plictisesc cursele, să-l trimitem pe Raul. El e foarte abil în lucruri d-astea.

Grigore protestă că nu-l plictisesc de loc, deși îl plictiseau. Ținea să îndepărteze din preajma ei pe Raul, fără să se bage de seamă. Nu din gelozie, își zicea el, ci pentru că e prea imbecil. Noua lui iubire disprețuia gelozia. Trebuie însă să fie soț și amant, cum e și ea, ca s-o păstreze.

Nadina era prea prinsă în vîrtejul preocupărilor mondene și nu observa străduințele lui Grigore. De altfel, nici în alte împrejurări n-ar fi observat. I se părea natural și obligatoriu să fie iubită. Așa a fos' obișnuită de totdeauna, începînd cu tatăl ei, care a idolatrizat-o și chiar azi se înviorează cînd o vede. În fond, nu avea sentimente de dragoste decît pentru sine însăși. Nu-și refuza nimic, socotind că i se datorează tot. Nici măcar plăcerile nu le putea gusta în bucuria inimii sau spre a-și satisface o tentație, ci numai pentru că îi apăreau ca atributele firești

ale frumuseții ei. Niciodată n-a înșelat pe Grigore dintr-o pornire de pasiune, întocmai precum nu fuma de dragul beției tutunului. Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra altor femei ca o statuie divină. Se contempla în oglindă îndelung, goală din cap pînă-n picioare, și se minuna cum s-au putut îmbina atîtea forme și linii superbe într-un singur corp. Umbla goală în apartamentul ei toată dimineața ca să se poată admira în voie.

Raul Brumaru era un capriciu și o codiță, necesar unei femei elegante ca un cățel sau un talisman. El ofta de mult, ca și alții. În cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferență. Conta în lume ca un băiat spiritual și făcea figură onorabilă în suita ei. Se jena mai puțin de el decît de Grigore. Pentru soțul ei păstrase orișicum un respect cel puțin teoretic. Față de Raul nu simțea nevoie de nici un fel de menajament sufletesc. Nici el nu pretindea așa ceva și se mulțumea cu firimiturile ospățului. Era mai ales dansatorul ei și, în calitatea aceasta, util.

Grigore avea o repulsie instinctivă de bărbații în genul lui Brumaru. Îi disprețuia. Socotea sincer că Nadina se compromite tolerînd pe lîngă ea asemenea cavaleri. Se învinovățea pe sine că n-a știut să împiedece alunecarea aceasta, nu prin scene care să o fi înverșunat în perseverare, ci printr-o iubire mai comprehensivă. Dacă el ar fi știut s-o înțeleagă dintru început, nu ar fi pierdut patru ani de fericire și n-ar fi îngăduit să se creeze între ei un gol peste care acuma trebuie să clădească punți noi de comunicație.

În clipa cînd și-a recunoscut greșeala, în mod firesc și-a luat și hotărîrea de a repara generos tot trecutul. Nadina să fie ferită de orice tentații, nu prin abaterea lor, ci prin prezența lui gata de a le satisface. Înțelegînd acuma frămîntările ei materiale, se oferi spontan să le împlinească, găsind o explicație măgulitoare:

— Nevasta mea vreau să fie cea mai strălucitoare!

Nadina nu-și credea urechilor. Era obișnuită ca el, sub forme delicate, cu motive plauzibile, să se dezintereseze de mondenismul ei prea costisitor. Totuși răspunse cu indiferență:

— Ești drăguț și-ți mulțumesc, dar mi-e să nu te sperie cifrele.

— Pentru tine nici o cifră nu mă poate speria! replică Grigore cu o privire în care ardea focul unei iubiri supuse.

Ce nu făcuseră în cursul căsniciei lor pînă azi făcură acuma: se consultară foarte grav despre toaletele Nadinei. Ea îi etală cele mai noi numere din revistele de modă, îi explică detalii de croială, de ștofe și de garnituri, iar el se interesa de aproape și cu toată seriozitatea, parcă ar fi fost vorba de probleme vitale. Consfătuirile continuară zile de-a rîndul și Nadina descoperi cu uimire că Grig are, și în materie de îmbrăcăminte feminină, un gust delicat și idei originale. Îi și zise o dată:

— Credeam că numai agricultura te pasionează. Văd că m-am înșelat.

Grigore surîse:

— Tu ai fost adevărata mea pasiune de cînd te-am întîlnit. Trebuie să mă fi înșelat și eu cînd am putut crede altfel.

În zilele acestea, vreo două săptămîni după stabilirea lor în București, se anunță iar Platamonu. Nadina ezită să-l primească. Din moment ce Grigore s-a oferit să o ajute, nu mai avea nevoie imediată de serviciile arendașului, fiindcă Gogu o va mai păsui pentru plata datoriei ce-a făcut-o la el în străinătate.

Platamonu își motivă mai întîi venirea în capitală: a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-și facă inscripțiile la universitate și l-a însoțit cu gîndul să împrăștie norii neînțelegerilor regretabile dintre dînsul și Nadina. Cu băiatul a isprăvit repede, fiindcă se întoarce acasă unde poate mai bine să citească pentru examenele ce vrea să le dea negreșit după Crăciun. Astfel i-a rămas timp

de alergătură, s-a străduit și a încherbălit jumătate din cîștiul de primăvară și l-a adus ca să-i dovedească stăpînei că e în stare să facă și imposibilul spre a fi pe placul ei. Nu cere decît o mică favoare și e sigur că, văzînd ea credința lui, nu i-o va refuza. Firește, e vorba tot despre Babaroaga. El a auzit deunăzi din gura ei că deocamdată nu intenționează să vîndă. Totuși, pentru că zvonurile stăruie (de la țărani a aflat că și boierul Miron ar umbla să cumpere), îndrăznește și dînsul să se declare amator. O roagă deci ca, primind avansul pe arenda anului viitor, să menționeze că în cazul înstrăinării moșiei și în cazul cînd, eventual, oferta lui ar fi mai avantajoasă și acceptată, suma aceasta să fie socotită în arvuna prețului de cumpărare. Pentru ea e o simplă formă, pentru el o vagă asigurare, prețioasă mai mult ca o indicație de încredere și recunoaștere a vechilor lui servicii leale.

Nadina l-a lăsat să vorbească în voie. Important i se părea numai că Platamonu a adus bani. De la tatăl ei știa că banii nu se refuză niciodată. Favoarea ce i-o reclama era fără obiect, de vreme ce ea nici nu se gîndea să vîndă Babaroaga. Vînzarea ar fi și mai plictisitoare ca arendarea. Plictiselile au început chiar numai la zvonul că ar avea de gînd să vîndă.

— De unde veniți toți să-mi scoateți în vînzare moșia ? zise Nadina. Toată lumea știe că vînd și-mi face propuneri, numai eu nu știu nimic. Și poate s-ar cuveni să știu și eu ceva... Ei bine, domnule, îți spun dumitale, care ești mai de înțeles : nu vînd, categoric nu, și nici nu intenționez ! E clar, precis și definitiv ?

— Cu atît mai puțin vă poate deranja mica mea rugăminte ! insistă Platamonu onctuos, adăogînd în sine că la cucoane nimic nu e definitiv și clar, și cum a vrut ieri și nu vrea azi, poate să vrea iarăși mîine.

— Atunci... făcu ea nepăsătoare. Bine. Cum vrei. Am ținut să te previn, să nu zici mai tîrziu că...

Îi povesti și lui Grigore pe urmă aranjamentul cu arendașul. Nu voia să-i ascundă asemenea lucruri și îndeosebi că a primit o sumă importantă și deci cheltuiala lui cu ea va fi mai mică. Grigore îi repetă, ca totdeauna, că ea e stăpînă deplină pe veniturile ei și el nu dorește să se amestece în gospodăria ei. Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-și lege ea mîinile pentru viitor?

Nadinei îi păru rău că i-a spus. Degeaba, Grig e tipicar și agasant. El observă neplăcerea ei și se grăbi să adaoge:

— Poate că eu exagerez... Nu te supăra, Nadina, te rog!... Fii veselă! Surîsul tău e viața mea!

3

— Măi Chirilă, tu nu știi carte? Păcat!... Ia vino-ncoace să-ți arăt ceva!

Într-o odăiță cu o masă de brad și cîteva scaune fără spetează, unde avea cancelaria moșiei — în corpul caselor de argați — Platamonu scoase din portofelul umflat o hîrțoagă albă și o flutură sub ochii logofătului.

— Vezi tu zdreanța asta, Chirilă?... O vezi bine... Uită-te!... Ei, asta e Babaroaga, băiete! strigă arendașul cu o bucurie exuberantă. Uite asta! Poți să le și spui oamenilor, ca să știe și să nu-și mai bată picioarele de pomană pe la curte!

— S-o stăpîniți sănătos! zise Chirilă cu respect.

— Să dea Dumnezeu! mulțumi Platamonu. Am muncit, Chirilă, toată viața și merit să am la bătrînețe o bucată de pămînt. Nici noaptea n-am odihnă, că tu mă știi, și alerg și mă zbat și nu mă codesc a pune osul alături de voi, nu ca alți boieri care beau cafea în cerdac și așteaptă să le vie toate de-a gata. Și totuși oamenii nu încap de mine și

umblă să mă dea la o parte. Apoi asta-i drept, măi Chirilă ? Spune tu, că eşti om cu chibzuială !

— Oamenii nu s-au ridicat împotriva dumneavoastră, conaşule ! protestă logofătul. Dar de, boierule, nici ei n-au pămînt, şi de aceea se tot sfarmă să cîştige.

— Nici eu nu zic să nu cîştige, s-ar putea ? făcu arendaşul împăturîndu-şi la loc hîrtia. Să cîştige, Chirilă !... Dar tocmai moşia mea, Chirilă ?

Platamonu de mult aştepta să se răcorească. I se părea că ţăranii au fost nerecunoscători cînd s-au prezentat Nadinei să-l concureze. Chitanţa însă n-o socotea chiar aşa de preţioasă cum se arăta şi deocamdată o întrebuinţa numai pentru consolidarea prestigiului său în faţa lumii lui sătească. Avea nevoie de mîngîierea aceasta şi din pricina lui Aristide. Faptul că băiatul a ţinut să se întoarcă acasă, în loc să se bucure a petrece în Bucureşti, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atît mai urîtă, cu cît n-o putea împărtăşi nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger. Îi era frică să nu se fi încurcat cu vreo fată de pe aici şi să-şi prăpădească viitorul sau să facă vreo nebunie. Aristide era extrem de discret şi nu-i spunea niciodată nimic, iar lui, ca părinte, îi venea greu să-l descoase şi astfel, poate, să-l jignească. Numai inima îl ustura şi-i tremura.

Chirilă Păun ardea acuma să spuie oamenilor vestea auzită de la Platamonu. Peste săptămînă nu putea lipsi din Gliganu, de la curte. Numai duminecă avu răgaz să se repează pînă acasă, în Amara, să-şi mai vază de necazuri şi să-şi descarce sufletul. Opri căruţa la cîrciuma lui Busuioc, unde se strîngeau totdeauna oamenii după biserică, şi se dădu jos, iar pe muiere şi pe fată le trimise înainte acasă. Pe afară, pe sub streşini, cîţiva mai oropsiţi se fereau de ploaie şi-şi spovedeau oftînd nevoile. Chirilă dădu bineţe şi trecu înlăuntru. Luca Talabă se hărţuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau. Cum văzu pe Chi-

rilă, Luca strigă bucuros, parcă i-ar fi sosit un ajutor :

— Bine că te aduse Dumnezeu, Chirilă !... Ia hai, că tu trebuie să ştii !...

Cîrciumarul profită de ocazie să-şi organizeze clientela :

— Da' de ce staţi în picioare, măi creştini, şi încurcaţi locul, de nici nu mai poate să se mişte lumea ?... Aşezaţi-vă la masă, că nu vă muşcă şi nici nu vă cer parale !... Uite colea !... Haideţi binişor, fraţilor ! Hai, măi dom' primar, că după tine se iau şi ceilalţi !

Izbuti să-i aşeze şi să le servească cîte ceva.

Ion Pravilă se înverşuna în gura mare, vorbind despre Babaroaga, că nu-i drept ca unii care-s mai înstăriţi de la Dumnezeu să mai ia pămînt, iar cei săraci să rămîie tot necăjiţi.

— Uite-aşa mă fierbe de un ceas ! făcu Luca, supărat, către Chirilă Păun.

— D-apoi că are dreptate primarul ! se amestecă iarăşi Trifon Guju. Ce faci nu faci bine, măi nea Luca ! Nu, nu !... Că dacă dumneavoastră umblaţi să cumpăraţi, cum o să mai împartă vodă pămînt la oameni ?

Faţă de murmurul de aprobare dimprejur, Talabă întrebă aspru :

— Cine ţi-a spus ţie, măi creştine, că vodă împarte pămînt la oameni ?

— Toată lumea ştie, numai voi nu auziţi ! răspunse Trifon cu imputare.

— Trebuie să împartă, că altfel nu mai putem trăi ! adăogă un glas gros şi înăbuşit, parc-ar fi răbufnit din adîncurile pămîntului.

Luca Talabă înţelese că mulţimea e împotriva lui şi urmă cu alt glas :

— Bine-ar fi să fie cum credeţi voi, fraţilor, dar mă tem că noi om rămînea cu vorbele şi alţii cu pămînturile !... C-apoi eu dacă mă lupt, pentru mine lupt, măi Trifoane ? Ori pentru toţi ?... Eu, slavă Domnului, tot mă mai chivernisesc... Dar, zic, de ce să ia alţii moşia muncită de noi şi de ce să n-o cu-

prindem noi, toți dimpreună? Că doar n-am s-o împart eu numai cu Marin Stan, ci cu toți oamenii de omenie care vreau să muncească. Și cu tine, Ignate, și cu tine, Trifoane, și cu care vă poftește inima, numai să ne ajute Cel-de-sus să punem mîna pe ea... Așa-i, măi oameni buni?

Explicațiile fură lungi. Primarul zîmbea batjocoritor. Era jignit că s-au ascuns de el. Chirilă Păun însă se simțea rușinat. Tot îi venea să oprească pe Luca și tot nu îndrăznea, văzîndu-l atîta de încrezător. În sfîrșit, cînd îl auzi spunînd că grecul a umblat și pe la București să stăruie pentru Babaroaga, socoti momentul potrivit și îngăimă:

— A umblat și pare-mi-se că n-a umblat în zadar!

Luca își curmă brusc însufleţirea. Se apropie și Busuioc de la tejghea să asculte.

— De ce tăcuși, bre, și ne-ai lăsat să ne tocmim și să ne sfădim, dacă grecul are hîrtia în portofel? se bosumflă chiar Pravilă după ce Chirilă le povesti ce-a aflat din gura arendașului.

Cîțiva mormăiră ceva pe de lături. Primarul, uitîndu-și jignirea, făcu îngrijorat:

— De...

Atunci Luca Talabă, parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul și înfățișarea, se ridică de pe scaun, fără voia lui, și vorbi printre dinți:

— Apoi nici să fim batjocoriți așa nu ne-om lăsa!

Și alte glasuri, care mai molcome, care mai dîrze, repetară:

— Nu, nu!...

4

Capitala rîdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce fîlfîiau pe clădirile principale. Calea Victoriei era presărată cu nisip fin, cenușiu. Mulțimea invadase trotuarele. Soarele galben privea indiferent printre nouri. Cortegiul regal înainta agale

spre Mitropolie. Copitele escadroanelor de escortă pîrîiau prelung pe macadamul străzii. În frunte, într-o trăsură, prefectul poliției, în picioare, cu cilindrul pe ceafă, se agita țanțoș, strălucitor, ca un capelmaistru răsfățat, uitîndu-se înapoi în răstimpuri.

Camera zumzuia discret, ca un stup în ajunul roitului. Tribunele pline de doamne păreau niște straturi de flori multicolore. Briliantele licăreau ca stropii de rouă, dimineața, pe petalele catifelate. Însăși tribuna diplomatică era înflorită de uniformele ataşaților militari, printre care miniștrii străini, în costumul internațional al breslei lor, făceau impresia unor rozete bătrîne și ursuze.

În incintă străluceau plastroanele, cheliile și decorațiile. Sute de mîini se întindeau și se strîngeau. În fața estradei prezidențiale era un vălmășag de fracuri. Ici-colo, cîte un reprezentant al națiunii ridica ochii spre tribune, căutîndu-și invitații sau schimbînd bezele cu vreo floare zîmbitoare.

— Uite pe Gogu ! șopti Eugenia mișcată Nadinei, care avea pe figură un surîs de satisfacție.

De jos, Gogu Ionescu, jovial, făcea niște semne pe care nimeni nu le înțelegea, dar la care Nadina, închipuindu-și că întreabă dacă e mulțumită cu locurile ce i le-a procurat, răspunse fără glas și numai din buze :

— Foarte bune. Mersi. Perfect. Ai fost încîntător.

Gogu dispăru printre fracuri. Peste cîteva clipe însă apăru din nou de mînă cu Raul Brumaru, care saluta de zor și spunea ceva ce nu se auzea.

— Dar ăsta ce caută în incintă ? întrebă, din spatele Eugeniei, Grigore.

— Cum ce caută ? zise Nadina firesc. El nu lipsește de nicăiri. Și pe urmă are foarte multe relații, încît intră pretutindeni...

Deodată se făcu o mișcare în incintă. Pe ușile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru. Din dreapta intrau arhiereii, ceremonios, lucind de podoabe, din stînga, în uniforme de gală, numai fire-

turi și strălucire, generalii. Pe estradă domni gravi se înșirau în ordine. Un glas speriat răcni lîngă o ușă :

— Maiestatea-sa regele !

O clipă de tăcere frămîntată, urmată brusc de o răpăială furtunoasă de aplauze, ce nu mai încetară decît atunci cînd regele, luînd o hîrtie din mîna șefului guvernului, scoase ochelarii, îi așeză tacticos pe nas și începu să citească :

— Domnilor senatori ! Domnilor deputați !

La mai fiecare frază aplauzele reizbucneau, cînd mai liniștite, cînd mai impetuoase, și regele trebuia să se oprească și se uita pe deasupra ochelarilor la mozaicul de figuri cu privirile îndreptate spre dînsul, ca mii de raze în focarul unei lentile miraculoase.

— ...grija mea statornică pentru propășirea țărănimii muncitoare, temelia puternică și sănătoasă a statului, de care depinde viitorul națiunii.

În ropotul aplauzelor se amestecă acuma glasul lui Grigore, uscat de emoție :

— Bravo ! Bravo !

Nadina întoarse puțin capul spre el cu o mică privire dojenitoare.

Apoi lectura se sfîrși, ovațiile petrecură pe rege pînă la ieșire și toată lumea se urni să plece.

— Foarte nostim spectacol ! murmură Nadina pe culoar. Nu-i așa ?... Și regele ce bine a fost !

Afară, trăsuri elegante, automobile zgomotoase, zîmbete multe și strîngeri de mîini. Și muzica militară a companiei de onoare cîntînd un marș marțial...

Cîinele lătra să se omoare. Ploua vîrtos.

— Ia ieși, măi bărbate, să nu muște cățeaua pe cineva, să mai pățim altă poznă !

Ignat Cercel se urni de pe laviță bombănind. Cînd deschise ușa spre tindă, porcul, care rîcîise într-una să intre, dădu buzna printre picioarele lui în odaie. Ieși făcînd : „Acu lasă-l dracului !" În ușa tinzii strigă :

— Huo, potaie, fire-ai a dracului să fii tu cu neamul tău !

De-acolo văzu în mijlocul ogrăzii, bălăcind prin noroi și apărîndu-se cu umbrela deschisă de cîinele ce se repezea mereu, pe perceptorul Bîrzotescu, urmat, la cîțiva pași, de straja satului.

— Așteptași, măi Ignate, să viu eu la tine și încă pe vremea asta, ai ? Nu ți-a fost milă de ostenelile mele, ai ?

Țăranul uluit aruncă întîi după cîine :

— Huo, javră ! Nu pricepi de vorbă ?! Pe urmă își îndulci glasul : Ce să aștept, domnule, păcatele noastre ! Da' uite, ne ține sărăcia în brațe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm... Că altfel veneam, vai de mine, cum să nu viu ! Că doar știu destul de bine unde-i primăria și nici picioarele nu mă dor, slavă Domnului.

Perceptorul ajunse la el. Închise umbrela scuturînd-o binișor de ploaie și zicînd :

— La plata birului hop cu sărăcia, altfel însă dă-i cu cîrciuma ! Lasă că vă știu eu, Ignate ! Pe mine nu mă prostiți, degeaba ! Cu voi îmi prăpădesc tinerețea și sănătatea !

— Ce cîrciumă ? protestă țăranul. N-am mai pus țuică-n gură de nici nu mai țiu minte, că unde să ne mai ardă de băut dacă...

— Ia lasă vorba, că n-am venit la taifas ! îl întrerupse Bîrzotescu intrînd în casă.

Muierea încremenise lîngă vatră, cu cei patru copii lîngă ea, ca o cloșcă speriată de uliu. Porcul grohăia mulțumit și ridică rîtul mirat... Perceptorul se înțepeni în mijlocul odăiței și se uită împrejur cercetător. Lung și deșirat cum era, ajungea cu capul pînă în grinzile tavanului. Luă registrul de la strajă, însemnă ceva și rupse o foaie.

— Ascultă, Ignate ! zise pe urmă sever. Acu ți-am scris porcul, că altceva de preț văd că n-ai. Ai auzit ? Nu-l iau deocamdată, să nu zici că-s rău. Dar să nu crezi că am să te aștept mai mult de o săptămînă, că nici pe mine nu mă așteaptă cei mari, și nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin

cele bălțoace, că voi nu-mi cumpărați altele și m-ați lăsa să umblu desculț... Așa, Ignate, să vii curînd-curînd, că altfel vine porcul la mine și nici nu se mai întoarce !

Atunci femeia izbucni amărîtă :

— Aoleu, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămîie copiii flămînzi, că atîta avem, și-am rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ține dacă nu-i nutreț, și porumbul...

Bîrzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existența ei, ieși plecîndu-se adînc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. Ignat îl petrecu, după cuviință, pînă-n ogradă, abătut, bîiguind mereu ca o scuză și o plîngere :

— Apoi ce să facem, dom' perceptor, ce să facem ?

Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puțin pe fata logofătului, pe Gherghina. Ea are să știe să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.

Era singur acasă. Bătrînul avea un proces la Costești, la judecătorie, și pusese martor și pe Chirilă Păun. Plecase cu brișca de dimineață împreună cu doamna Platamonu, luînd și pe Chirilă cu nevastă-sa. Au vrut să-l plimbe și pe Aristide puțin, dar el a refuzat. Tocmai va profita de singurătate ca să citească serios. Soră-sa se afla de o săptămînă la Pitești, într-o familie prietenă, să se mai distreze.

Gherghina intră cu sfială în camera tînărului stăpîn, împreună cu servitoarea.

— Uite, fetițo, tu ești deșteaptă și îndemînatică și ai să-mi faci un serviciu...

Aristide îi explică. Fierul se încălzise. Pe masă erau întinși pantalonii alături de cîrpa udă. Izgoni pe servitoarea neghioabă, să n-o vază în ochi.

— Eu am să încerc, conașule, zise Gherghina, speriată și ea de cearta servitoarei. Dar nu știu dacă am să pot bine...

Se apucă de lucru. Aristide, lîngă ea, o privea. Trupul ei mlădios era plecat uşor peste fierul de călcat. Basmaua roşie, legată la spate, îi strîngea capul şi-i lăsa gol gîtul plin şi puţin îndoit. Printre umăr şi capul lăsat într-o parte tînărul îi vedea, sub iia subţire şi descheiată, sînii rotunzi, mărişori, cu nişte sfîrcuri ca mugurii plăpînzi. Se aplecă uşor şi-i atinse gîtul cu buzele. Gherghina tresări şi întoarse spre dînsul doi ochi plini de spaimă.

— De ce crezi tu că te-am chemat, Gherghino ? şopti Aristide, luîndu-i fierul din mînă şi aşezîndu-l pe un suport. Pentru astea ? urmă apoi arătînd dispreţuitor fierul. Pe o fată frumoasă ca tine ?

Gherghina se retrăgea spre uşă cu aceiaşi ochi în ochii lui. El o apucă de mînă :

— Ţi-e frică de mine ?... Spune drept !... Se poate ?... Şi eu numai pentru tine n-am rămas la Bucureşti, de dragul tău...

Fata încercă iar să se apropie de uşă. Atunci tînărul întoarse cheia în broască şi o cuprinse de mijloc, continuînd cu acelaşi glas lacom şi fierbinte :

— De ce nu vrei să rîzi niţel, Gherghino ?... De ce te uiţi aşa ? Nu, nu, nu vreau să te uiţi aşa !

Îi sărută gura, ochii, obrajii. Gherghina murmură :

— De ce-ţi baţi joc de mine, conaşule ?

Şi simţindu-se dusă spre colţul unde văzuse canapeaua, adăogă :

— Nu vreau !... Nu vreau !... Ţip !... Să ştii că ţip !...

— Nu fi proastă, Gherghino !... Nu, nu ! bodogăni Aristide crîmpoţindu-i gura cu gura lui.

Cortina căzu în ropote de aplauze. Luminile ţîşniră brusc în sala încinsă de căldură şi de miros de oameni mulţi. Cîteva minute urmară rechemările actorilor, apoi lumea se linişti şi intrară în funcţie binoclurile. Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adoraţia credincioşilor. Îşi alunecă alene ochii peste parter, schimba salutări cu cîte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore :

— Ai văzut ? Pînă și Predelenii sînt toți în păr... Ce-o fi pățit zgîrciitul de-a cheltuit atîția bani ?

— Și nici măcar n-am trecut pe la ei ! zise bărbatul cu regret. Nu știam că s-au întors de la țară...

Începură defilările. Loja se umplu de extaz :

— A, a fost superb !... Ce mare artist !... A jucat încîntător !... Am văzut piesa și la Paris... Da, tot cu el...

Grigore profită de îmbulzeală și se repezi la loja lui Predeleanu. După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare :

— Dar te-ai schimbat de tot !... Parcă ești alt om !

— Se cunoaște ? făcu Grigore. Mi-e cam rușine și totuși... Sînt îndrăgostit rău !

Olga îi aruncă o privire cu un surîs strengăresc. Tecla, însă, uitîndu-se o clipă la loja Nadinei plină de o diversitate de admiratori, murmură pe gînduri :

— Ce-i drept, parcă s-a făcut mai frumoasă și mai fermecătoare...

Tînărul Iuga îi sărută mîna, recunoscător.

Cînd se ridică iar cortina și se întunecă sala, Nadina șopti :

— Unde mergem după spectacol, Grig ?

Și mai tîrziu, în momentul culminant al dramei de pe scenă, continuă cu drăgălășie :

— A descoperit Raul un local nou, absolut parizian și retras, unde nu merge decît lumea cea mai bună... L-am trimis să ne rezerve o masă și să fie aici, la sfîrșit, să ne conducă. Am făcut bine ?... Vine și Gogu cu consoarta lui...

— Tot ce faci tu e bine ! răspunse Grigore mîngîindu-i pe furiș brațul gol rezemat pe speteaza fotoliului.

Un mic restaurant de noapte, într-o străduță dosnică. Exterior modest. Înăuntru însă lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pursînge și cîteva atracții senzaționale. Patronul, om dintr-o familie boierească, cu nume distins, care și-a mîncat o avere imensă la Paris și din resturi a înjghebat localul de curînd, ca să aibă o ocupație,

își primește clienții personal și ceremonios ca un senior pe invitații săi la o recepție selectă. Raul Brumaru, firește prieten cu proprietarul, face spiritual prezentările. Și Nadina surîde încîntată și repetă într-una :

— *Ah, oui, c'est vraiment très chic, très parisien !* [1]

Mica sală s-a umplut de domni în frac și doamne decoltate. Chelnerii se strecoară ca umbrele, echilibrînd tăvi de argint încărcate. O dansatoare spaniolă, într-un pătrat rezervat, acompaniată de o orchestră specială de chitariști spanioli, își învîrtește temperamentul cu stridente vibrații de castaniete. Orchestra mai continuă un răstimp cu arii madrilene și sevilane, apoi dispare pe urmele dansatoarei, făcînd loc unui pianist care preludează somnolent și nonșalant, pregătind intrarea unui șansonetist francez, drăguț, elegant și foarte răsfățat, primit cu ovații frenetice de publicul cunoscător. Cîntărețul surîde galant în dreapta și în stînga, lumina se stinge, rămîn numai cîteva becuri albastre — e romanța reveriei. Urmează altele, fiecare cu lumina ei. Apoi un chelner îi oferă o chitară, lăsată pe colțul pianului de un spaniol, se face lumină trandafirie și răsfățatul publicului se apropie de Nadina și cîntă înfiorat cupletul amorului fără speranță.

Aerul s-a îmbîcsit de fum și de aburi de vinuri grele. Ochii lucesc. Lumina albă tremură pe fețele obosite. Glasurile bîjbîie distrate...

În trăsură, îmbondorită în blană, Nadina spuse bucuroasă :

— Bine c-au început și Bucureștii să devie oraș mai civilizat, nu tot mititei și lăutari și mojicie !... Nu-i așa, Grig ?

— Da, sigur !

— Și șansonetistul, foarte interesant ! adăogă ea după o pauză. Ai văzut că numai mie mi-a cîntat ?

---

[1] Ah, da, este într-adevăr foarte frumos, foarte parizian ! (fr.).

Grigore o simțea lîngă dînsul, fericită și caldă. Zise cu o voce avidă și supusă :

— Tu ești cea mai frumoasă !

— Tu ești, Petrică ?

— Eu, eu ! Hai, deschide, mamă, hai !

Intră. În casă era întunerec. Numai focul din vatră răspîndea un rotocol de lumină roșcată.

— Mi se pare că nici nu dormeai ? întrebă Petre.

— Ce să dorm ? Că pînă le-am dat de mîncare, pînă s-au culcat ei, a trecut vremea, zice maică-sa horobăind pe lîngă foc. Dar și tu, dragul mamei, tîrziu mai vii și greu mi-e și mie că sînteți mulți și nu mai știu cum să împart ca să-ți opresc și ție, să-i satur și pe ei, of, Doamne !

Petre se așează pe laviță. Oftă :

— Apoi nu stau nici eu de bine și de petreceri, mamă !

Smaranda îi puse pe masă o farfurie cu mîncare. Un răstimp nu se mai auzirâ decît sorbiturile lui flămînde și molfăitul fălcilor. Pe altă laviță, într-un pat și pe cuptor dormeau ceilalți copii, cu respirații grele. Pe urmă, după ce își mai potoli puțin foamea, Petre începu să-i spuie, printre îmbucături, că tot n-a izbutit să o rupă la boierul cel bătrîn nici așa și nici așa. Logofătul zice mereu că o fi, c-o păți, că boierul se ține de vorbă cînd făgăduiește, că lui i-a spus atunci, astă-iarnă, să plătească boul, dar n-a spus să nu oprească datoria...

— Așa m-a purtat și pe mine, de au trecut săptămînile și lunile, că în curînd se împlinește anul de cînd s-a prăpădit bietul tată-tău ! bolborosi femeia cu glas lăcrimat.

— Ei, dar de lăsat nu mă las, să știu de bine că se întîmplă orice ! făcu flăcăul hotărît. Nu las, că-i dreptul nostru și nu cerem de pomană, că taica pentru dînșii a muncit pînă l-a luat Dumnezeu...

Sorbi ultimele linguri din farfurie. Tăcu îndelung. Se uita la flăcările roșii ce fîlfîiau în vatră cu un duduit leneș. Apoi cu glas mai molcom zise iarăși :

— Rabzi, rabzi și oftezi pînă nu mai poți, ș-apoi...

Iar tăcu și, după un răstimp, urmă gînditor :

— Că spuneau și oamenii și se sfătuiau cum să mai facă și ce să facă. D-aia am și întîrziat așa... Se întrerupse, parcă și-ar fi adus aminte, și întrebă : Da' de ce nu aprinseși lampa, mamă ? Ori nu mai e gaz ?

— Ba mai e niţel, dar ziceam că e destulă lumina focului...

Petre dădu din cap, apăsînd :

— Că bine zici, face și focul lumină cînd nu-i alta !

O flacără trosni aţîţîndu-le și pe celelalte. Fata lui Petre se roși. Umbra lui juca pe perete și peretele parcă se clătina.

5

Titu Herdelea scrise acasă despre toate prin cîte a trecut pînă ce acuma poate zice că i-a ajutat Dumnezeu de s-a aranjat bine de tot. Se lăuda în scrisoare și lăuda *Drapelul* ca fiind un jurnal foarte important. Îi trimise bătrînului Herdelea, pentru că îl știa mare amator de ziare, un pachet voluminos cu diferite foi, avînd grijă să încadreze cu roșu în *Drapelul* tot ce scrisese dînsul și mai ales cele două articole de fond în care se lupta viguros cu însuși contele Apponyi. Nu uită, firește, să ridice în slavă pe Grigore Iuga (a cărui nevastă e o minune de frumusețe și eleganță, de s-ar prăpădi de admirație toate domnișoarele de prin Amaradia și împrejurimi cînd ar vedea-o), să povestească cum a petrecut la castelul lor de la ţară, ceva în felul castelului grofilor de la Beclean, și cum s-a întors la București cu automobilul, o distanță cam cît de la Bistrița pînă la Cluj. Transmise bătrînului complimente prietenești de la Gavrilaș, care este pentru dînsul ca un părinte, iar din parte-i salutări tuturor cunoștințe-

lor și îndeosebi preotului Belciug, fiindcă în cele din urmă s-a purtat așa de frumos, încît trebuiesc uitate micile neînțelegeri din trecut. Adăogă că îl așteaptă pe Belciug să vie în Țară, cum a făgăduit pe cînd se muncea cu clădirea bisericii noi din Pripas ; cum e el văduv și cu stare, poate veni lesne și nu-i va părea rău de cheltuială, căci Bucureștii e un oraș mai simpatic ca Budapesta, afară că e inima romînismului. Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă și o îndemnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent. Rău îi pare că va lipsi de la nuntă, dar are acuma atîtea ocupații că nici nu se poate gîndi să le întrerupă, mai ales că nici banii nu prea îl dau afară din casă deocamdată.

Nu pomeni însă nimic despre micile lui afaceri amoroase, deși știa că în special pe Ghighi ar interesa-o grozav. Nu voia să se mai afle prin Amaradia că el și aici umblă după lucruri neserioase, deși în ultimele săptămîni, de cînd a scăpat de grija vieții de toate zilele, tocmai lucrurile acestea îl preocupau mai mult.

Doamna Mimi s-a ținut de cuvînt și a revenit să-și vază camera de fată într-o după-amiază cînd știa că mamă-sa nu e acasă. S-a dezbrăcat singură și îndată s-a vîrît în pătuceanul ei de odinioară. Pe urmă, de cîte ori venea, se dezbrăca la fel, lepădîndu-și acuma și cămașa, încît rămînea goală cum a născut-o doamna Alexandrescu ; își admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc, tot de pe vremea fecioriei ei, și apoi repede se ascundea în pătuceanul cu visurile.

Titu a primit-o cu emoție mare întîi și s-a simțit mîndru că a cucerit o femeie atît de încîntătoare. Curînd însă a înțeles că nu este el singurul mîndru și fericit, că lui îi revin numai rămășițele și că cucerirea lui se datora unui capriciu întîmplător al ei de a fi iubită de un poet. De altfel Mimi însăși nu s-a sfiit să-i spuie clar că nu trebuie să fie pretențios și nici să o plictisească cu gelozia, fiindcă destul o sîcîie bărbatul ei cu d-astea. Firește, tînărul s-a resemnat cu situația. Își zise că, la urma

urmelor, ea îi dăruiește ce poate și de ce ar refuza el pe o femeie drăguță cînd nici nu-l costă nimic.

Totuși, se iviră și inevitabilele mici complicații. Eleva lui, Marioara, a mirosit ceva și a început să-i facă imputări că ea nu e fată de pe străzi, că dacă n-o iubește cu adevărat, pentru ce nu-i spune pe față, nu să-și bată joc de ea înșelînd-o cu cine știe cine, și sfîrșind printr-o discretă amenințare că se va plînge doamnei Gavrilaș de purtarea lui neleală. O seară întreagă a trebuit să-i explice și să-i jure că numai pe ea o iubește, ca s-o astîmpere.

Ba într-o zi s-a pomenit cu doamna Alexandrescu că îl apostrofează atît de jalnic, de parcă ar fi părăsit-o Jenică :

— Domnu Titu, din suflet te rog și te implor, ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata Mimi !... Ea te-o fi iubind, sărăcuța, c-am observat de atunci că îi ești simpatic, dar dumneata trebuie să fii mai cuminte și s-o ferești, să nu care cumva să prindă de veste Vasile, că se întîmplă o nenorocire... Nu zic și nu-ți reproșez, că pasiunea așa vine, pîrdalnica, și Mimi, sărmănuța, nu-i de mirare că i s-a urît și ei cu un bărbat ciufut și mojic, dar...

Tînărul Herdelea ascultă cu resemnare lamentațiile gazdei sale și numai la sfîrșit articulă un slab protest, menit mai mult să-i evidențieze cavalerismul decît să fie crezut. În realitate se jena de doamna Alexandrescu din pricina Tanței, căreia începuse a-i face curte foarte stăruitor. Doamna Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinții fetei, l-a prezentat și l-a lăudat, iar pe urmă el a devenit un mosafir asiduu în casa din dosul gării, proprietatea domnului Alexandru Ionescu, șef de birou la Finanțe. Tanța era acum iubirea lui cea frumoasă și adevărată. Grație ei i-a revenit inspirația poetică. În fiecare seară, scăpat de obligațiile pentru *Drapelul,* învăluit într-un nour de fum de țigări, scria versuri de glorificare a făpturii divine. De altfel Tanța răspundea cu aceleași sentimente. Deși sfioasă, i-a mărturisit că nici n-ar mai putea trăi

fără el. Trei zile dacă nu-l vedea, născocea motive să vie la Lenuța, confidenta dragostei ei, care, firește, chema pe Titu.

Toate acestea nu-l împiedecau să-și împlinească meseria, ba chiar îl stimulau. În fiecare dimineață se prezenta conștiincios la *Drapelul*, cu manuscrisul pregătit. Găsea totdeauna numai pe Roșu, la același birou, parcă nici nu s-ar fi clintit de-acolo. Spre amiazi își mai făceau apariția reporteri, redactori, veșnic grăbiți și agitați și nemulțumiți, discutînd violent și abținîndu-se permanent de a scrie. Altminteri, însă, Herdelea era singurul tovarăș redacțional al lui Roșu, care îi spunea deseori :

— Să știi, puiule, că tu ai să ajungi ! Ascultă-mă pe mine ce-ți vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnișorii ăștia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rînd cumsecade. Ai să ajungi, băiete, pentru că îți place munca și nu te codești ! Să știi !... Ai și talent, ești și sîrguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun. Nu zic, se poate să te lași de meseria asta, că te văd băiat cinstit și corect, și anevoie răzbești în gazetărie cînd ești așa, dar oriunde te-ar duce destinul, ai să faci treabă, să știi de la mine !

Titu Herdelea se credea la rîndu-i obligat să-i raporteze cînd a luat masa la Gogu Ionescu sau cînd a fost poftit la Grigore Iuga, și alte asemenea evenimente de ale sale de interes mai public. Secretarului nu-i plăceau și le considera apucături de arivism, enunțînd dogmatic că ziaristul să rămîie în lumea lui, să nu se vîre printre ciocoi, să-și adoarmă conștiința. Gazetarul trebuie să-și păstreze virgină facultatea de a protesta și a biciui necontenit, mai cu seamă în țara noastră, unde fărădelegea e singura lege perfect valabilă.

— Deschide ochii, puiule, și uită-te împrejur ! Te-ai plimbat la țară în automobil și prin castele ciocoiești și n-ai pus urechea la pămînt să asculți glasurile care nu se aud. Din automobil nu se vede și nu se aude nimic. Și nici pe trotuarele Bucureștilor. E falsă și artificială toată aparența asta de

lux și civilizație. Realitatea e alta, tinere! Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale, și cîteva milioane de țărani n-au nici porumb pentru mămăliga cotidiană! Înțelegi ce va să zică asta? Cu luminile Bucureștilor ne înșelăm pe noi înșine. Nu ne aruncăm privirea dincolo, fiindcă știm că dincolo e prăpastia și numai privind în ea ne-am cutremura... Nu lux, nu automobile și castele, puiule! Astea-s pojghița care acoperă un vulcan de dureri. Ca mîine se sparge pojghița și atunci...

Titu se obișnuise deja cu catastrofismul. Nu era om să nu lăcrimeze, de îndată ce venea vorba de stările generale, asupra durerilor țărănimii, complectîndu-le cu profețiile crîncene de rigoare. Așa a fost probabil totdeauna și va fi totdeauna. Orășenii, care cunosc țara din vilegiaturi pitorești, au o mare predilecție pentru țăranii veșnic porniți să se revolte, tocmai pentru că sînt asigurați că țăranii romîni nu sînt în stare să se revolte aievea niciodată.

6

— Ce-ar fi, Grig, să facem Crăciunul la țară? zise Nadina cu mare voioșie într-o zi cînd se apropiau sărbătorile.

Grigore Iuga răspunse numai cu o privire plină de recunoștință. Propunerea o considera o atenție delicată pentru dînsul. Nimic nu l-ar fi putut bucura mai mult decît dovada aceasta de apropiere sufletească. Iubirea lor ajunge astfel să se cimenteze prin înțelegerea reciprocă. Pasiunea trupească devine în sfîrșit durabilă, fiindcă se alimentează din esența inepuizabilă a sufletelor. Dacă ar fi adoptat de la început față de ea atitudinea de azi, cîte amărăciuni și-ar fi cruțat unul altuia. Fericirea n-o poți gusta decît cînd te-a purificat nefericirea.

Detaliile le stabiliră ușor. Grigore se mulțumea să înregistreze dorințele ei, ca să-i fie toate împlinite cu sfințenie. Primul punct era că vor petrece Crăciunul la Amara, dar revelionul îl vor face negreșit în capitală. Acceptat. Al doilea, că trebuie să fie un Crăciun vesel, cu lume multă și lăutari buni. Acceptat, firește. Vor fi prezenți toți vecinii lor mai subțiri de la țară. Despre asta va îngriji bătrînul, care are să fie plăcut surprins de hotărîrea lor. Îi va scrie să poftească și pe prefectul județului, de la Pitești, ca să fie reprezentat și guvernul la veselia lor. Nadina surîse ; i se părea comic cu prefectul... Grigore întrebă :

— De la București luăm pe cineva sau mai bine nu ?...

— A, s-ar putea ? se miră Nadina. Apoi dacă ar fi numai moșieri și arendași, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereți de plictiseală !

Trebuie să conteze neapărat pe Gogu și Eugenia, care au invitată la țară și familia unui frate al ei, profesor, sau așa ceva, la Giurgiu. Evident, au să vie dimpreună cu mosafirii lor. Pe urmă cîțiva băieți mai spirituali, să aibă cu cine sta de vorbă. Măcar doi-trei. Cînd rosti numele lui Raul Brumaru, observă, sau i se păru, o ușoară crispare pe figura lui Grigore, încît adăogă repede :

— Dacă nu-ți convine, renunț, Grigule !... M-am gîndit însă la Raul pentru că e totdeauna vesel și...

— O, de ce ? Foarte bine !... Bietul Raul ! zise bărbatul cu o compătimire disprețuitoare.

— Uite, poate să vie și tînărul cela, cum îl cheamă, din Ardeal ? continuă Nadina. Îl vom pune să ne cînte colinde ardelenești...

Crăciunul cădea într-o joi. Nadina hotărî să plece cu toții marți după-amiazi la Amara, să doarmă acolo în tihnă, ca să fie odihniți pentru seara din ajun. În Gara de Nord îi aștepta numai Raul ; ceilalți trei cavaleri mondeni se scuzaseră în ultimul moment. De-abia dincolo de Chitila apăru și Titu Herdelea, radios și aferat. Minți că a sosit chiar cînd pleca trenul și s-a instalat în alt comparti-

ment. De fapt venise cu o jumătate de oră înainte și și-a asigurat un loc bun în clasa a treia, deoarece călătorea pe buzunarul lui și de ce să-și risipească gologanii ?!

Numai Grigore îi ascultă scuzele și explicațiile. Nadina îi surîse indiferentă, rămînînd atentă la Brumaru, care îi relata o povestire picantă după *Vie Parisienne*[1], fără a se întrerupe decît o secundă pentru a întinde lui Titu mîna stîngă și a-i zice : „Ce mai faci, monșer ?" Tînărul Herdelea mai făcu puțină politică cu Grigore, află că Gogu Ionescu e la Lespezi de trei zile și se bucură că se va întîlni cu Alexandru Pintea, pe care-l cunoscuse de asemenea la Sîngeorz. Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său, fiindu-i frică să nu dea conductorul peste el și să-l facă de rîs că stă la clasa întîia cu bilet de a treia.

Zăpada ce o lăsaseră în București era o jucărie față de ce găsiră la Amara. La sosire, în Costești, îi așteptau sănii. Nadina tresălta de bucurie. Cum ajunseră acasă, porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania prin împrejurimi.

Grigore se sculă mai devreme, să îngrijească de plimbarea proiectată. Avu însă o surpriză neplăcută. Aseară, Ichim, bătrînul vizitiu de nădejde, după ce a deshămat iepele de la sania cea bună și le-a adăpat, cînd le-a băgat în grajd să le lege la ieslele lor, nu se știe cum și ce, dar s-a pomenit cu iapa roibă, sperioasa, că începe să sară în două picioare și-apoi să zvîrle din copite pînă tot l-a zdrobit pe bietul om de l-au scos pe cergă afară. Așa că nu-i chip să mai iasă dînsul cu sania, iar ceilalți vizitii nici unul nu s-ar încumeta să mîie iepele prea buiestre. Grigore era plictisit și pentru Ichim, dar mai cu seamă din pricina Nadinei, care, fiind amatoare de iuțeală, nu ar fi mulțumită să o plimbe cu caii de purtare. Atunci logofătul Bumbu își dădu părerea că ar putea chema pe Petrică al Smarandei, c-a fost doar căprar la artilerie și a

[1] *Viața pariziană* (fr.).

strunit acolo tot felul de cai, încît are să se joace cu iepele. Îl chemară degrabă.

Totuşi, abia spre amiazi porniră. Nadina luă lîngă ea pe Titu, pe Raul îl trecu în sania a doua cu Grigore, care o sărută în gînd pentru acest gest. După indicaţiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte avînd să facă circuitul Ruginoasa, Bîrlogu, Babaroaga, Gliganu, Lespezi şi acasă. Înfăşuraţi în bunzi imense, cît nişte pelerine medievale, acoperiţi cu pleduri groase şi îmblănite, sfidau gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămînă. Cum ieşiră din Amara, cîmpia albă se desfăşura în faţa lor ca o nesfîrşită mantie de hermină, scînteind în lumina soarelui muşcător. Şoseaua tăia o dîră lucioasă, rectilină, pe care sania aluneca vertiginos. Petre, în picioare, puţin plecat înainte, îndemna iepele arar cu un plescăit de limbă energic. În sumanu-i cenuşiu, cu căciula neagră de miel pe o ureche, părea mai înalt şi mai voinic de cum era.

Nadina nu mai tăcea din gură, atîta era de entuziasmată. Aci spunea ceva lui Titu, aci scotea un strigăt nearticulat, aci lălăia un început de galop cantabil şi din cînd în cînd striga către vizitiu cu o încurajare aţîţătoare :

— Hai, băiete, hai, nu şovăi !

— Nu şovăiesc, coniţă, n-aveţi grijă ! mormăia Petre, fără a se întoarce, cu glas în care tremura un rîs puţin batjocoritor.

Goana vijelioasă ţinea de un ceas. Trecură prin Ruginoasa, prin Bîrlogu, prin Babaroaga, prin Gliganu. Pe cînd alergau acum spre Lespezi, văzură de departe un cîrd de ciori, poate cîteva sute, de-a curmezişul şoselei, o împroşcătură de cerneală pe o colosală coală de hîrtie. Flămînde şi obraznice, ciorile numai cînd sania era să dea peste ele zbucniră brusc de pe pămînt cu zgomotos fîlfîit de aripi şi croncăneli. Iapa înaintaşă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta, să se ferească parcă de primejdie. În aceeaşi clipă Petre o croi cu biciul peste burtă. Durerea o sperie mai tare, încît

zvîcni drept înainte, pe șoseaua netedă, într-un galop furios, stîrnind și frica tovarășei sale de oiște.

— Ce faci ? Ce faci ? țipă deodată Nadina. Ne omoară !... Ajutor !

Se agăță îngrozită de gîtul lui Titu, în vreme ce caii, sforăind și ciulind urechile, goneau nebunește, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al săniei. Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător :

— Nu vă speriați și nu vă fie frică, coniță, dacă sînteți cu mine !

Glasul acesta aspru și ciudat îi împrăștie deodată orice teamă. Auzi acuma și pe Titu, care nu-și pierduse cumpătul, zicînd :

— Doamnă, doamnă, nu e nimic, fiți liniștită !

Încercă să zîmbească, parcă i-ar fi fost rușine de spaima trecută. Petre, cu spinarea îndoită ușor înapoi, țeapăn ca o stîncă, strîngea hățurile, repetînd lin și totuși poruncitor :

— Hohoho !... Hohoho !...

Privindu-l, Nadina parcă vedea cum i se încleștează mușchii brațelor ca niște cîngi de oțel și cum îi cresc mereu puterile cu cît își înfige picioarele mai dîrz în pămînt. Își recăpătă calmul complect. Ajunse iarăși veselă în Amara și, coborînd din sanie, rîse de toată întîmplarea, ciripind gălăgios :

— Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic !

Petre își întoarse spre ea fața îmbujorată de bătaia gerului, cu mustăcioara aburită și pișcată de sloiuri, cu ochii mici, sfredelitori, în care jucau licăriri vii de bucurie. Spuse :

— Apoi iepele-s buiece, coniță, că-s iepe boierești, toată vremea numai odihnesc și mănîncă bine și nu muncesc... Cum să nu le ardă de nebunii ?

Și scuipă triumfător între crupele pline ale iepelor extenuate.

— Bravo, Petre, bravo ! strigă Titu Herdelea, care în sfîrșit izbutise a se descotoșmăni dintre blănuri și, sărind jos, îl bătu protector pe umăr.

Nadina povesti la dejun întîmplarea, complectînd-o cu mici înfloriturі pe care Titu, galant, le confirmă. Înfloriturile se înmulțiră și întîmplarea deveni o aventură, iar Nadina însăși o eroină cînd repetă povestirea de mai multe ori invitaților ce începură să sosească mai spre seară. Cu cît observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atît era mai mîndră, rîdea și declara nepăsătoare că îi plac grozav emoțiile violente și îi pare bine c-a văzut și moartea cu ochii.

— Era să mă pierzi, Grig drag... M-ai fi regretat? zise sentimental, într-un moment, soțului ei, care răspunse mîngîind-o ca pe un copil nepriceput:

— Asta înseamnă că trebuie să fii prudentă cu plăcerile, oricît te-ar tenta!

— O plăcere prudentă nu mai e plăcere! ripostă Nadina răsfățată.

Miron Iuga își primi oaspeții cu o bonomie ce-i ședea bine. Nu poftise dintre vecini pe Platamonu, deși Grigore crezuse că ar fi fost delicat de vreme ce e arendașul Nadinei și al lui Gogu, și nici pe Cosma Buruiană, căruia încă nu-i iertase minciuna cu furtul, oricît arendașul, ca să-l îmbuneze, răsplătise pe țăranii anchetați și bătuți de pomană cu cîte un sac de porumb.

Pe la șapte seara sosiră, ultimii, prefectul Andrei Boerescu și generalul Dadarlat, amîndoi cu nevestele, venind direct de la Pitești și urmînd să plece pe urmă de aici fiecare la moșia lui, unul la Rociu, celălalt la Humele, unde aveau să petreacă sărbătorile. Prefectul era un bătrînel mărunțel și rotofei, cam de vîrsta lui Miron, plin de viață și de vioiciune. Studiase odinioară medicina și chiar avea tăblița cu titlul pe zidul casei la Pitești, dar n-a practicat niciodată, simțind o repulsie fizică față de boli și suferințe. Nevastă-sa îi semăna, parcă i-ar fi fost soră, și la înfățișare și la temperament. Generalul Dadarlat, în schimb, cu toate că avea o inimă ca untul proaspăt, părea fioros ca un haiduc mai ales din pricina mustăților mari, negre, vopsite, cu vîrfurile răsucite dîrz, care contrastau cu părul

de pe cap, rar și cam cărunt. Doamna general, voinică și înaltă ca și bărbatul ei, era mai tînără mult ca dînsul și încă cochetă.

Marele hol ajunsese aproape neîncăpător. Prefectul, neuitîndu-și calitatea, își luă pentru început un aer de gravitate, pe care însă îl lepădă repede, ca să nu-și strice pofta de mîncare. Cînd află că Titu Herdelea e ziarist din București, și încă de la gazeta guvernului, îl trase într-un colț și-l chestionă amănunțit asupra situației politice, demonstrîndu-i că în județul lui lucrurile merg strună și că el e popular și iubit.

În centrul interesului general continuă să rămîie aventura Nadinei, constituind de altfel și un subiect la care putea participa toată lumea cu deplină competență. Însuși Ioniță Rotompan, o fire mai închisă și chiar ursuz, trăind singuratic la moșia-i Goia de cînd și-a măritat fata, îi puse cîteva întrebări și dădu din cap ocrotitor. Colonelul pensionar Ștefănescu, arendașul moșiei Vlăduța, își adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălașe, în speranța că Nadina, cu relațiile ei în lumea bună, va fi adus de la București și tineri serioși. Nadina le-a îmbrățișat într-adevăr foarte amabil și a poruncit lui Raul să le facă curte, însărcinare de care el se achita conștiincios și cu cîte-o privire tainică desperată după Nadina. Căpitanul Lache Grădinaru, crezîndu-se irezistibil pentru că numai cu săbioara lui a cucerit proprietatea Cantacuzu, de peste trei mii pogoane, ca supliment la o nevastă urîțică și prostuță, bătea zelos din pinteni pe lîngă Nadina și-și sublinia străduințele cu cîte un suspin însoțit de întoarcerea ochilor pe dos. Ca să scape de el, Nadina fu obligată să se retragă puțin deoparte cu Titu Herdelea.

— E idiot rău căpitanul ăsta! zise ea plictisită.

Titu se socotea întrucîtva tovarăș și complice. Aflîndu-se acuma în patru ochi cu ea, i se păru și mai frumoasă, decoltată adînc și cu brațele goale cum era, și cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică. Îi șopti cu entuziasm reținut:

— M-am ales și eu cu ceva din pățania de azi — că v-ați încolăcit brațele pe gîtul meu cu atîta ardoare de parcă...

— Vezi, nici nu mi-am dat seama, zîmbi Nadina. Îți închipui, însă, că n-a fost cu intenție...

— Din nenorocire ! făcu tînărul Herdelea.

În clipa cînd să se așeze la masă, afară, sub ferestre, răsună o colindă. Toată lumea o ascultă cu plăcere. Mai urmară două. Era corul de fete și flăcăi, înjghebat de învățătorul Dragoș înadins pentru a face o surpriză bătrînului Iuga, care fu într-adevăr mulțumit. Porunci să-i ospăteze bine pe toți, iar pe Dragoș îl felicită și-l opri la masă.

Firește, cina se prelungi pînă spre miezul nopții, stropită cu vinuri variate, animată de muzica vestitului Fănică de la Pitești și de inevitabilul toast al prefectului, pe care bătrînul colonel pensionar Ștefănescu se simți dator să-l complecteze cu complimente galante la adresa Nadinei și a celorlalte cucoane prezente... Pe urmă Nadina ceru să danseze și dansul se generalizâ fără să se ridice masa. Peretele de sticlă dinspre hol se dădu în lături, lăutarii trecură la mijloc și astfel fură împăcați și cei rămași în jurul mesei, și dansatorii, care se puteau frămînta în largul lor dincolo.

Nadina reuși să înduplece pînă și pe Miron Iuga să facă un vals bătrînesc cu ea. Totuși aici rolul principal revenea lui Raul, care, pentru a fi pe placul Nadinei, dansă pe rînd cu toate cucoanele. Singură soția prefectului îl refuză, scuzîndu-se amabil că nu mai e în vîrsta cînd unei femei îi șade bine să-și arate grațiile. Gogu Ionescu, în ciuda celor aproape cincizeci de ani, făcea o concurență redutabilă lui Raul ; adevărat că el juca mai mult cu Eugenia și de dragul ei. Nici Titu Herdelea nu vroia să rămîie mai prejos, îndeosebi pentru plăcerea de-a dansa cu Nadina, căreia îi și spuse languros în timpul unui boston :

— Soarta mă răzbună pentru azi-dimineață... Și-i strînse mijlocul.

Nadina îi zise cu indiferență :

— La seamă, că porneşti pe urmele căpitanului!

Tînărul se pleoşti, parcă ar fi primit un duş rece. Îi era ruşine că a fost fără tact şi se retrase la masă, aşezîndu-se modest lîngă învăţătorul Dragoş. De acolo urmări un răstimp pe Nadina, care acuma dansa cu Brumaru.

— Cel puţin sper că observi cît mă sacrific? întrebă Raul ajungînd cu ea într-un colţ mai depărtat.

Nadina se lipi de el, fără să-l privească, în loc de răspuns.

— Sînt exasperat... Nu mai pot!... De ce mă chinuieşti aşa? continuă Raul, strîngînd-o şi alunecîndu-şi braţul pe spatele ei.

— Ai răbdare! murmură Nadina. Nu mă strînge aşa, că ne observă lumea...

— Mi-ai promis solemn, Nada, nu-i aşa? insistă el. Te aştept, Nada, auzi?... Vii?... Vii? Te rog... Nada...

— Da, da... Sss... Taci! şopti ea, încleştîndu-şi nervos mîna stîngă pe braţul lui, fiindcă în aceeaşi clipă auzi, aproape, glasul căpitanului întovărăşit de vijelioase bătăi din pinteni:

— Coniţă, mai fie-vă milă şi de noi ăştia care...

Nadina părăsi pe Brumaru şi trecu în braţele căpitanului, ciripind:

— Domnul are dreptate... Tu aşteaptă, Raul! Să te mulţumeşti cu sfîrşitul!...

Căpitanul Grădinaru, încîntat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos şi triumfal.

Titu Herdelea văzu pe Brumaru rămas în mijlocul holului, cu ochii după perechea ce dispărea. Zîmbi în sine satisfăcut că şi Raul o fi păţit ca dînsul sau ceva similar şi-şi zise cu admiraţie: „Minunată femeie!"

Lîngă el, la masă, discuţia era în toi. Prefectul Boerescu adusese vorba despre guvern, lăudîndu-l negreşit şi astfel stîrnind criticele din ce în ce mai vii ale colonelului pensionar Ştefănescu, care nu se sfia să declare că „mergem spre dezastru sigur dacă se tolerează anarhia". El nu face politică şi nu-i pasă ce partid e la putere, dar pretinde ca guvernul să

fie energic, să știe ce vrea și să păstreze ordinea și disciplina, altfel ne prăpădim...

— Lasă, colonele, că anarhia numai dumneata o vezi, pentru că ești în opoziție, zise prefectul cu superioritate. Degeaba spui că nu faci politică... N-ai votat cu dumnealor acum doi ani?... Care va să zică?...

— Domnule prefect, eu votez cu cine-mi spune conștiința mea de cetățean cinstit! strigă colonelul aprins. Nu sînt înscris în nici un partid, nici la ei, nici la dumneavoastră, tocmai ca să-mi păstrez libertatea judecății!

— Nu te supăra, colonele, degeaba! reluă Boerescu blajin. Eu nu te acuz că ai votat cum ai vrut, dar nu pot admite să fim denigrați pe nedrept. Atît!

Apoi, fără a mai aștepta să-și vie în fire pensionarul, se adresă deodată, parcă printr-o inspirație fericită, învățătorului Dragoș, care tăcuse pînă atunci:

— Ascultă, domnule... ăsta... cum te cheamă, că ți-am uitat numele... domnule învățător!

— Dragoș! complectă învățătorul.

— Da, Dragoș... Spune dumneata, că trăiești în mijlocul țăranilor și ești ieșit din popor, dar spune deschis, fără nici o sfială: este liniște și ordine pe aici ori e cum zice dumnealui? Poftim! Te rog!

După o ușoară ezitare, învățătorul răspunse uitîndu-se drept în ochii prefectului:

— Este pace și liniște, dar e și multă sărăcie!

Boerescu se încruntă puțin:

— Sărăcie, da, firește... Sărăcia însă nu intră în atribuțiile guvernului. Asta depinde de împrejurări și de oameni. Guvernul trebuie să țină cumpănă dreaptă și atît!

Dragoș, ca o justificare, continuă mai viu:

— Desigur, dar vedeți dumneavoastră, sîntem de-abia la Crăciun și marea majoritate a oamenilor nu mai au porumb... E îngrozitor! Gîndiți-vă, ce vor face nenorociții pînă în toamna viitoare? Sînt siliți să cerșească pur și simplu. Ce-a fost azi aici, la

domnul Iuga, o jale... Zeci de femei și de bărbați să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, și să se îndatoreze peste puterile lor. Și ce-a fost aici e pretutindeni, dacă nu și mai rău...

Colonelul Ștefănescu își redobîndi încrederea și-l întrerupse, adresîndu-se prefectului:

— Va să zică întocmai ce afirmam eu, iubite domnule prefect! Exact! Oamenii nu se ajung și murmură și se agită și amenință. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?... Și încă am avut un an mai bunișor, de s-au făcut de toate, potrivit. Închipuiți-vă însă dumneavoastră ce s-ar întîmpla dac-ar da Dumnezeu o secetă sau altă pacoste! Ei, ce să vă mai spun, cred că țăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu și mai rău!

Boerescu era încurcat mai ales din pricina lui Titu Herdelea, care s-ar putea să bată toba pe la București ce-a auzit în județul lui și să-i scoată faima că e prefect slab. Se gîndea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte și se enerva. Între timp, Miron Iuga observă liniștit:

— Toate astea sînt efectele demagogiei deșănțate ce se face la orașe. De acolo pornește răul și se propagă nemulțumirea țăranilor și spiritul de dezordine. Cînd oamenii pretinși serioși proclamă că țăranii nu pot trăi fiindcă n-au pămînt, cum să nu ceară țăranul pămînt și cum să mai respecte învoielile? Aici e buba.

— Coane Miroane, vorbișI din inima mea! strigă colonelul. Țăranul șade la cîrciumă, își bea acolo toată munca și pe urmă se vaită că nu se ajunge...

Învățătorul nu se putu opri să nu zică:

— Adevărat, sînt mulți beți, dar nu...

Pensionarul nu-i dădu voie să sfîrșească și continuă:

— Toți sînt îndărătnici și lacomi, domnule! De aceea trebuie o mînă de fier să-i dezmeticească, altfel...

Prefectul întrerupse batjocoritor, parcă și-ar fi găsit replica definitivă:

— Dumneata vrei un guvern care să-ţi dădăcească ţăranii, colonele ! Ei, bată-te să te bată ! De ce nu spuneai ?... Ai văzut ce cere dumnealui de la guvern, domnule Herdelea ? Ia să scrii asta la *Drapelul*, să-şi dea seama şi cei mai mari cîte de toate ni se cer nouă care îi reprezentăm !

Titu Herdelea surîse înţelegător, iar prefectul trase cu ochiul.

Atunci însă doamna Pintea dădu semnalul plecării, la care se ralie îndată şi soţia prefectului. Grigore şi Miron zadarnic mai încercară să se împotrivească. În cîteva minute toţi oaspeţii, spăimîntaţi că orele sînt aproape patru, se ridicară. Se ivi totuşi o problemă gravă, pusă de doamna Pintea însăşi : cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină şi acuma dormeau duşi ? Îi era milă să-i scoale şi frică să nu se îmbolnăvească ieşind, încălziţi, în gerul de afară. Toată lumea luă parte la dezbatere cu diferite soluţii. Grigore hotărî să rămîie şi soţii Pintea să doarmă aici, iar mîine vor trece la Lespezi unde au stat şi vor mai sta destul. Au la dispoziţie o cameră bună chiar alături de a copiilor, care e lîngă a Nadinei, aşa că vor fi ca acasă...

După ce, încetul cu încetul, mosafirii se risipiră şi Miron Iuga se retrase în vechiul conac, cei rămaşi se suiră împreună la etaj. În hol mai stătură de vorbă cîteva minute, apoi se despărţiră. Soţii Pintea, cu precauţia necesară, îşi aruncară ochii în odaia copiilor înainte de-a se retrage în odaia lor. Titu Herdelea şi Brumaru, ale căror camere erau alăturate şi dincolo de deschizătura mare a verandei cu geamlîc albastru de deasupra intrării principale, trecură de asemenea la culcare. Cum prin geamlîcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul holului şi de acolo, întorcîndu-se spre Nadina şi Grigore, zise melancolic, cum şade bine unui poet :

— Ce noapte divină !

Nadina deschisese ușa iatacului ei. În lumina palidă a candelei se vedea patul mare, alb și cald, cu portretul ei deasupra. Grigore întrebă încet :

— Ești mulțumită, iubirea mea ?

— M-am amuzat foarte, foarte bine, murmură Nadina și, după o mică pauză, abia stăpînindu-și moleșeala, adăogă : Dar acuma sînt așa de obosită că...

Bărbatul o privea. Îi era milă de extenuarea ei vădită. Îi șopti blînd :

— Ai dansat prea mult... Ce are a face ! Bine că ești mulțumită... Eu te las, inima mea ! Noapte bună !

O strînse în brațe și-i sărută buzele fierbinți ca flăcările. Desfăcîndu-se alene din strînsoarea lui, Nadina zîmbi :

— Cît ești de drăguț că nu... Noapte bună, Grig drag !

Grigore rămase o clipă în fața ușii ce se închise. Auzi de jos șoapte și pași, servitorii care făceau puțină ordine înainte de-a se duce la odihnă. Stinse lampa ce atîrna din tavan. Razele albăstrite ale lunii se îngînau cu întunerecul negru. Își cunoștea prea bine drumul prin coridorul mic și îngust la dormitorul lui obișnuit, aflat mai în fund, cu fereastra spre conacul vechi.

Se dezbrăcă, se trînti pe pat. Somnul nu venea. Inima-i era plină de o bucurie neastîmpărată. Dorea pe Nadina cum n-o mai dorise de mult. Și totuși s-a retras aici singur. Dacă ar fi insistat... Dar e mai bine așa. Altfel ce deosebire ar fi între iubirea lui și a unui bădăran care nu cunoaște decît împlinirea poftei cu orice preț ?

Gîndurile îi alergau, se împleteau, se goneau, făureau planuri, le sfărîmau, stîrneau speranțe... Trecuse mai bine de un ceas, și nici urmă de somn. Poate e și prea cald în odaie. Se sculă, îmbrăcă un halat, aprinse o țigară. Trebuie să se răcorească puțin. Întunerecul era acuma mai negru. În hol razele lunii se zvîrcoleau neputincioase. Ajunse bîjbîind în deschizătura verandei unde erau cîteva foto-

liuri și mescioare. Își pipăi un jilț și se așeză încet, cum și venise, parcă i-ar fi fost teamă să nu turbure somnul celorlalți. Ședea cu spatele spre peretele care-l despărțea de iubirea lui. În față, pieziș, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat și curios al lunii. Tăcerea, mai mare aici decît în dormitorul lui, îi făcea bine, ca și răcoarea ce-l înconjura și-i mulcomea bătăile inimii. Lăsă capul înapoi pe rezemătoarea fotoliului și închise ochii, zicîndu-și amuzat: „Ce nostim ar fi să adorm așa!" Din cînd în cînd însă trăgea din țigară schițînd cîte un rotocol de lumină roșiatică.

Deodată i se păru că o ușă s-a deschis și s-a închis atît de domol, că nici nu i-a auzit zgomotul. Ascultă o clipă, apoi, nemaiputîndu-și stăpîni răbdarea, se ridică brusc în picioare. Jilțul se lovi de perete cu zgomot lînced de vată. Se uită întîi în stînga, spre iatacul Nadinei, pe urmă în dreapta. Pe zidul dintre ușa lui Herdelea și a lui Brumaru parcă tremura o umbră cenușie în bezna complectă. Grigore se apropie intrigat. Umbra era lipită cu brațele întredeschise. O apucă de umărul gol și-n aceeași secundă, recunoscînd-o:

— A, tu?... Credeam că vreo servitoare...

Simți umărul moale, rece și puțin jilav. Își smulse mîna, parcă ar fi atins o piele de șarpe. Cuprins de scîrbă șopti:

— Tîrfă!

Apoi întoarse spatele și porni prin întunerecul îngroșat spre fund, grăbit, ca și cînd un val de friq ar fi amenințat să-i înghețe inima...

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decît toți, coborî spilcuit, fericit, fredonînd vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. Jos dădu peste Grigore.

— A, Grig?... M-ai întrecut, monșer... Credeam că voi fi cel dintîi! strigă apropiindu-se cu mîna întinsă.

Grigore, fără să-i observe mîna, răspunse întunecat:

— Pleci imediat la București!... Sania e la scară.

Brumaru îngălbeni, bolborosi vorbe fără șir, se miră. Grigore insistă:

— Ai un sfert de oră. Grăbește-te!

Peste un sfert de oră Raul era îmbarcat. Petre, care ținea încă locul lui Ichim, ridică biciul. Pe cînd porneau, din capul scării Grigore strigă:

— Ia seama, Petre, cu iepele!

V

FRIGURI

1

Toată lumea regretă a doua zi plecarea subită a lui Brumaru, o comoară de bună dispoziție. Totuși lipsa lui nu împiedecă să domnească o veselie atît de deplină, că doamna Pintea, văzînd că soțul ei se întinde la conversație cu Miron Iuga și cu Titu, trebui să fie energică:

— Aidem să plecăm, Alexandre dragă, altfel ne apucă aici a doua noapte!

Nadina, ca să ia nițel aer și să se mai dezmorțească, îi însoți pînă la Lespezi. Se întoarse tîrziu, tocmai la masă.

După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toți la Gogu. Bătrînul Iuga avea să rămîie singur; el nu-și schimbă obiceiurile de-a nu se mișca de acasă în zilele de sărbători. Acuma însă Grigore anunță că nici el nu se va putea duce, fiindcă trebuie să se repeadă negreșit pînă la Pitești, unde a fost chemat de niște afaceri foarte importante și care nu suferă amînare.

Titu Herdelea se bucură că va întovărăși singur pe Nadina, deși ea părea cam plictisită. La Lespezi, unde au fost opriți și la cină, s-a plîns de bărbatul ei, spunînd că sensibilitatea firească îi e maltratată în căsnicia asta în fiece moment. Spre seară s-a mai înviorat, iar la întoarcere a fost drăguță și veselă, a ciripit tot timpul, a rîs de glumele lui Titu, a oprit

sania ca să admire luna și a lălăit felurite cîntece franțuzești cu glasul aburit de ger.

Nadina într-adevăr se simțea într-o situație încurcată și nu știa ce atitudine să aibă din pricina lui Grigore, care, fără să bage de seamă ceilalți, nu i-a mai adresat nici un cuvînt, necum să-i ceară vreo explicație. Bănuia că Grig s-a dus după Brumaru, ca să se bată în duel. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorțul. Dacă se înlătură duelul, atunci poate Grigore a găsit alt aranjament, mai puțin romantic. De aceea a și vorbit ea la Gogu despre căsnicia ei într-un ton care să justifice orice eventualitate ulterioară...

A treia zi de Crăciun, pe cînd se întorcea dintr-o plimbare pe jos, un grup de țărani o întîmpină în curtea conacului. Se roși și se enervă. Între țărani era și Petre, pe care oamenii îl luaseră socotind că are să fie ascultat cu mai multă bunăvoință, fiindcă a purtat-o cu sania. Flăcăul însă n-apucă să rostească nici trei vorbe că Nadina îl și întrerupse cu asprime :

— Ce, ați început acuma să-mi ațineți calea ? Nu v-am spus că nu vînd ? Atunci ce mai vreți ? De ce nu mă lăsați în pace ? Eu am venit aci să fiu liniștită, nu să...

Trecu înainte și urcă treptele mînioasă :

— Atîta necuviință nici n-am mai pomenit !

Tînărul Herdelea o urmă speriat și clătinînd din cap. N-ar fi crezut-o capabilă de o izbucnire așa de energică.

Țăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alții nedumeriți. Într-un tîrziu Marin Stan, potrivindu-și căciula, făcu glumeț :

— Îndrăcită muiere !

Petre însă bombăni mohorît :

— Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună !

După masă, la Dragoș, Titu Herdelea trebui să asculte iarăși durerile satului.

În același timp, Miron Iuga discuta mai pe îndelete cu Nadina, firește despre Babaroaga.

În sfîrșit duminecă, a patra zi, pe înserate, sosi Grigore. Se scuză că a lipsit atîta vreme și era vesel, parcă toate i-ar fi mers în plin. Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească. Simțind în glasul și în ochii lui o vioiciune melancolică, Nadina întrebă cu un zîmbet de ispitire :

— Vrei să mergem sus la mine ?

— Nu, nu ! protestă bărbatul, închizîndu-se brusc ca în fața unei primejdii.

Se retraseră într-un salonaș unde Grigore zise liniștit și simplu :

— Iată ce-am hotărît definitiv !

Că mîine, luni, cu acceleratul de după-amiazi, ca să aibă timp să se pregătească, va pleca la București. Se va pune fără zăbavă în legătură cu un avocat și va face ea cererea de divorț. Motivul l-a creat el : părăsirea domiciliului. N-a fost, bineînțeles, la Pitești, unde n-avea ce căuta în zilele de sărbători, ci la București, să-și mute toate lucrurile personale la mătușă-sa Mariuca, văduva generalului Constantinescu. A făcut gestul, oricît i-a venit de greu, spre a evita scandalul. Cu condiția ca ea să nu tărăgăneze divorțul. Altminteri n-ar garanta că va rămînea pasiv pînă la capăt. Tînărul Herdelea o va întovărăși, ca să nu călătorească singură. A luat el biletele la Costești, așa că n-au decît să se urce în tren.

Nadina îl privise întîi intrigată, pe urmă l-a ascultat calm, cu o ușoară fluturare de ironie în colțurile gurii.

— Bine ! făcu la sfîrșit și ieși urmată de aproape de Grigore.

La masă declară că i s-a urît și mîine pleacă acasă. Miron încercă s-o mai oprească. În zadar. Îl lasă însă pe Grig aici, dacă domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăș de drum. Firește, domnul Herdelea primi cu entuziasm și de dragul ei, și de bucurie că poate să economisească cheltuiala de tren.

Despărțirea se făcu în hol. Afară era un ger năprasnic. Nadina, înmănușată și îmbondorită, întinse mîna natural :

— La revedere, Grig !

— Adio ! şopti aproape imperceptibil Grigore deabia atingînd mănuşa, parcă i-ar fi fost frică.

Bătrînul Miron o conduse pînă la uşa care rămase un răstimp deschisă, lăsînd să pătrundă înlăuntru un val de aer proaspăt şi înviorător.

— Ce femeiuşcă nostimă şi simpatică ! murmură bătrînul, frecîndu-şi mîinile. Păcat că ai lăsat-o să plece aşa curînd, Grigoriţă !

Cînd află despre divorţ, Miron se cruci. Nu se poate ! Asta e nebunie. Toate explicaţiile lui Grigore fură zadarnice, mai ales că el nu-i mărturisea tocmai motivul hotărîtor. Bătrînul refuza să admită, deşi nu spunea, socotind că prin divorţ ar pierde speranţa de-a mai fi preferat la vînzarea Babaroagei.

— Cred că ea e mai înţeleaptă ca tine şi nu va cere despărţirea ! făcu Miron Iuga.

— Ar fi mai dezagreabil pentru ea ! zise Grigore.

2

Gerul ţinea de patru săptămîni, dinainte de Crăciun, şi nici gînd să se mai înmoaie. Satul părea îngropat în zăpadă pînă-n brîu. Focul în vatră nu se putea stinge. Boierul Miron s-a îndurat de suferinţa oamenilor şi i-a lăsat să-şi aducă din pădurea lui crengi, uscături, fără parale şi fără să-i însemne în catastife. Dar iarna se lungea, şi uscăturile — puţine în pădurea boierească. Unii începură să-şi puie pe foc gardurile, alţii să-şi taie pomii de prin grădini.

Dumineca următoare primăria se umplu de oameni. Primarul Pravilă, venit mai devreme, a aşteptat liniştit să se adune lumea şi n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit. Numai cînd a văzut că şi tinda e ticsită şi nici în cancelarie nu mai încap alţii, a început să vorbească cu glasul uşor

tremurat de sfertul de țuică ce-l dăduse repede peste cap la Busuioc, trecînd încoace, ca să-și dreagă energia. După ce se lăudă că e om milos, că se poartă bine și creștinește cu lumea și că acoperă multe greșeli, se plînse că totuși Amara ar fi pe cale să ajungă satul hoților, fiindcă de la Crăciun n-a fost noapte să nu se întîmple vreun furtișag. Arendașul Cosma Buruiană e jăcmănit ca-n codru și e amenințat să rămîie fără porumb de sămînță.

— Apoi ne-au omorît destul jandarmii astă-toamnă din pricina dînsului ! mormăi Serafim Mogoș, de-l auziră toți.

Primarul recunoscu, dar scuză pe arendaș că a despăgubit pe toți anchetații de atunci, deși n-ar fi fost obligat. Leonte Orbișor strigă din tindă :

— Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar !

Cosma Buruiană, totuși, n-a reclamat, ca să nu mai afle boierul cel mare și să iasă iarăși pacoste pe oameni. De vreo săptămînă răufăcătorii dau tîrcoale și pe la curtea boierului Miron. Și încă boierii ca boierii, că omul ciupește de la boier și zice că nu-i păcat, că tot din munca lui vine. Dar s-a furat și de la oameni, cutăruia o găină, cutăruia porumb... Părintelui Nicodim, baremi, știe tot satul, acum trei zile i-au luat toată carnea de la doi porci tăiați de Crăciun. Ginerele dumnealui, Filip Ilioasa, e de față ; să spuie dacă e adevărat !... Primarul făcu o pauză, ca să dea răgaz ginerului să răspundă. Filip, greoi și tihnit, se scormoni, tuși, dădu din cap, pregătindu-se să dojenească mai aspru pe ticăloșii care au păgubit pe însuși slujitorul bisericii. Pînă să deschidă el gura, Ignat Cercel zise în doi peri :

— Cine fură fură de la cine are... Că de la alde mine ce să fure ? Sărăcia ?

Cîțiva rîseră, și în cancelarie, și mai cu seamă în tindă. Primarul se supără :

— Lasă gluma, Ignate, că nu v-am strîns eu aci pentru glume, să știi !

— Nu-i glumă, dom' primar ! făcu țăranul, reluîndu-și glasul umil obișnuit. Că porcul mi l-a luat

perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig...

— Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată și Leonte Orbișor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieșim. Ori murim, ori...

— Așa-i, așa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă. Murim!

Din vălmășag se desprinse mai clar o voce ascuțită :

— De trei zile n-am băgat nimica-n gură, de nici nu știu cum mă mai țin pe picioare, uite, asta mi-e crucea!

Primarul, ca să-și redobîndească autoritatea, răcni mînios :

— Ho!... Ho!... Destul! și, potolindu-se puțin zgomotul, urmă iarăși mai blînd : Sărăcie este, c-o vedem, și foame, berechet, n-am ce zice. Dar așa mîine ai să-mi pui mîna-n beregată, că ți-e foame. Se poate?

— Apoi da, făcu glasul ascuțit de adineaori cu un ton care putea fi și afirmativ și negativ.

Era Melente Heruvimu, înalt, supt, cu fața galbenă, parc-ar fi fost bolnav de lingoare și cu niște ochi negri, aprinși de desperare. Avea acasă trei copii și o nevastă care zăcea de astă-toamnă de nici nu trăia, nici nu murea.

Pravilă primi răspunsul în înțelesul bun și, reluînd firul de unde se încurcase, declară că de azi încolo el se spală pe mîini și va da pe mîna jandarmilor orice nelegiuire, să descopere ei pe făptași și să facă ordine în sat. Serafim Mogoș iar mormăi, ca și cînd ar fi avut un spin în inimă :

— Că nici jandarmii nu-s puși să batjocorească și să chinuiască degeaba pe oameni!

— Dar și oamenii să fie de omenie, Serafime! replică primarul energic. Și de altfel — continuă către ceilalți — eu am isprăvit de spus. Să mai spuneți și dumneavoastră ce știți și cum socotiți. Numai pe urmă să nu zică nimeni că-s om rău și că n-a știut!

Porniră mai mulți deodată să vorbească, fiecare despre altceva. Petre Petre, care stătea lîngă Nicolae Dragoș, strigă milităreşte :

— Staţi, oameni buni ! Unul cîte unul să spuie ce vrea, ca să ne putem înţelege ca oamenii !

Începu Luca Talabă fără a zăbovi însă cu nici un cuvînt asupra grijilor primarului, ci ocupîndu-se îndată de Babaroaga, care nu-l lăsa pe el să doarmă. Iarna, oricît de grea, trece ca părerea, ca mîine se desprimăvărează şi vin muncile :

— Ce facem, măi oameni ? Stăm aşa cu braţele încrucişate şi ne uităm cum o ia grecul ?... Cucoana ne prosteşte cu vorba, ba ne şi ocărăşte cînd o luăm mai de scurt. Apoi dacă stăm şi nu ne mişcăm, să nu se mai vaite nimeni de sărăcie, că sărăcia are să ne mănînce capul !

Petre socoti trebuincios să comunice o lămurire care complica lucrurile, anume că cuconiţa se desparte de cuconul Grigoriţă. I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte. Aşa că cine ştie cînd şi cum va mai veni cuconiţa pe-aici, ca să mai poată vorbi cu dumneaei.

Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la cîrciumă. Imputările se îngroşau. Trifon Guju, mai încruntat şi cu glas mai ursuz ca totdeauna, aruncă în obraz primarului că pînă mai deunăzi şi el a spus că nu-i bine ce face Luca, iar azi o întoarce pentru că simte rost de chilipir. Pravilă se roşi, răcni, se dezvinovăţi, dar Toader Strîmbu îi acoperi glasul, strigînd din tindă :

— Decît să umblaţi împotriva sărăcimii, mai bine ne-am duce cu toţii la boierii cei mari să-i rugăm să împartă moşia la oameni, dacă tot nu-i mai trebuieşte cucoanei şi o leapădă !

— Uite-aşa, da ! aprobă ascuţit Leonte Orbişor. Asta-i vorbă înţeleaptă !

În mijlocul vălmăşagului stîrnit se auzi iar glasul lui Trifon Guju, mai pătrunzător :

— Ne ducem şi pînă la vodă să ne facă dreptate !

Primarul se răcorise răcnind ; continuă deci mai liniştit şi chiar cu o undă de batjocură :

— Măi oameni, măi oameni, de ce vorbiţi voi numai prostii ? C-altminteri parc-aţi fi oameni de treabă ca toţi oamenii !... Unde-aţi mai pomenit voi ca un boier să-şi arunce moşia cum arunci gunoiul ? Că Trifon ăsta care pălăvrăgeşte nu ţi-ar da o coajă de mămăligă, dreptu-i că nici n-are, ş-ar vrea ca alţii să-i dea lui o moşie întreagă : „Na, măi Trifoane, bagă plugul !..." Iacă, sînt şi eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit. Şi nici dumnealor, nici Luca, şi doar a fost primar înaintea mea, nici Filip, nici moş Dragoş, nici moş Lupu, măcar că-i mai bătrîn ca toţi... Numai bărbaţi de omenie, şi n-au pomenit !

— Apoi cine are de toate nu mai aude nimic, dar cine n-are nimic ascultă la toate şi trage nădejde ! se tîngui Ignat Cercel. C-altfel am pieri sau cine ştie ce am mai face.

— Rău, Ignate ! Foarte rău ! se înflăcără iarăşi primarul. Omul zdravăn pune umărul şi scoate carul din şanţ, nu stă să i-l scoată alţii.

— Muncim, slavă Domnului, pînă ne crapă ochii şi tot degeaba, bombăni Melente Heruvimu amărît.

— Negreşit, Melente, trebuie să muncim, că d-aia sîntem oameni, şi nu hoţi ! urmă Pravilă grav, adăogînd îndată cu alt glas : Dar văd că una am vorbit eu şi la altele aţi ajuns voi. Acu nu-i nimica, numai să ştiţi că de aci înainte eu nu mai acoper pe nimeni, ci vă las pe seama jandarmilor !

— D-apoi o viaţă avem, nu o sută ! bufni Serafim Mogoş.

Răspunsul lui Mogoş supără însă atît de rău pe primar, deşi fusese dat cu glas mai liniştit ca altele, încît izbucni :

— Ei, ş-acu să ieşiţi afară ! Că la voi vorba bună e ca ovăzul la gîşte !

Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind.

— Nu le vine la socoteală, cum să le vie, să asculte durerile oamenilor ! zise Ignat Cercel într-un grup mai gălăgios.

— Vezi bine că nu, făcu și Toader Strîmbu. Că dacă stăpînirea împarte moșia, apoi are s-o împartă la cei săraci și fără pămînt, iar dînșii suflă a pagubă !

— D-aia tot umblă s-o ia dînșii, ca să n-apuce stăpînirea să ne-o împartă nouă ! complectă mînios Trifon Guju. Dar lasă, că nici noi n-om dormi...

Petre plecă cu fratele învățătorului și cu cîțiva bătrîni. Ardea să aducă iar vorba de conul Grigoriță, ca să spuie oamenilor cît s-a purtat de frumos cu dînsul și cum deunăzi, cînd s-a întors de la Costești, de dusese pe cuconița la gară, după ce l-a ascultat din fir în păr, a chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, și i-a poruncit să șteargă din catastife toată datoria tătîne-său și să-i plătească numaidecît prețul unei perechi de boi, nu numai a celui omorît de pădure, pe deplin.

Pomenindu-se despre despărțirea boierilor, Petre se grăbi să dea amănuntele puține ce le cunoștea de la Marioara lui și să adaoge :

— Cucoana e țîfnoasă și îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriță, cum îl știți, drept și milostiv și bun de parcă nici n-ar fi boier. Că binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormînt...

3

Titu Herdelea află în tren de la Nadina vestea divorțului. Nu credea. De-abia cînd, peste vreo zece zile, i-a confirmat-o Grigore, s-a convins. Și a exclamat cu multă părere de rău :

— Cu toate astea ce femeie drăguță !

— Prea drăguță ! a surîs Grigore.

Oricît de mult ținea însă la Grigore Iuga și oricît admira pe Nadina, tînărul Herdelea nu mai avea răgaz să se ocupe deosebit de încurcăturile lor. Se întîlnea deseori cu Grigore, se ducea pe la dînsul

și mîncau cîteodată împreună. Vedea și pe Nadina uneori la cîte un spectacol sau la Gogu Ionescu, cînd era poftit la masă. Altfel însă vîltoarea ziaristicii îl absorbea tot mai mult. Sub pretext că evenimentele politice se intensifică, Roșu îi multiplica într-una însărcinările. Ca să ridice *Drapelul*, ambițiosul secretar de redacție voia să-l doteze cu diferite rubrici noi și, neavînd alți redactori docili, punea pe Herdelea la contribuție, iar el, zelos, primea fără a crîcni. Așa a devenit titularul unei rubricii de curiozități, al alteia de ecouri politico-mondene și al cronicii teatrale, singura pe care o făcea cu plăcere, fiindcă îi era drag teatrul și acuma se putea duce mai des și gratis.

Dar îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu, gazda lui limbută și amoroasă. Tot descosîndu-l cum a petrecut la țară și neascultîndu-l cu atenție, ceea ce pe el îl cam jignea, se pomeni deodată că-i zice foarte încîntată :

— Știi că în lipsa dumitale Tanța a fost mereu pe aici și mereu mi-a vorbit despre dumneata... Ce fată, domnu Titu ! Nici nu-ți închipui dumneata... Numai Mimișor a mea a mai fost ca ea, cuminte și frumoasă și deșteaptă !

Apoi, după ce îl stîrni iar să povestească, peste două minute iar îl întrerupse, amenințîndu-l cochet cu degetul și învăluindu-l în niște priviri de complicitate :

— Hoțomanule, hoțomanule ! Mi se pare că ai pus gînd rău Tănțichii noastre... Ce să-ți spun, n-ai gust prost ! Fete ca Tănțica nu se găsesc pe toate potecile — și frumoasă, și de familie bună, și cu educație... De ! Adevărat că și dumneata ești băiat bine, cu un cîștig bun, cu viitor mare... Ați fi o pereche cum nu se poate mai potrivită, numai să dea Dumnezeu să iasă cum cred eu !

Și vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte aiurit explicațiile, combinațiile, planurile, sfaturile, îndemnurile ei într-o succesiune vertiginoasă și amețitoare. Se înfricoșă. Iubea pe Tanța fără să-i

fi trecut măcar prin minte posibilitatea însurătoarei, care, în situația lui, i s-ar fi părut cel puțin ridicolă.

Tanța într-adevăr venea mai în fiecare după-amiazi la doamna Alexandrescu, și Herdelea se simțea din ce în ce mai încurcat. Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită, care să-i piarză urma. Într-o zi însă, pe cînd se afla la doamna Alexandrescu de vorbă cu Tanța și tocmai cînd doamna Alexandrescu își căuta un pretext să-i lase singuri, fiindcă ochii verzi ai Tanței îșI îndeseau implorările drăgălașe, se auzi deodată o timidă bătaie în ușă, după care, fără să mai aștepte răspuns, intră Marioara.

— Vă rog să mă scuzați, zise ea puțin speriată mai ales observînd pe Tanța, căci de doamna Alexandrescu nu se jena. Venii pentru lecție și găsii încuiat și...

— E cheia în ușă, dragă Marioară ! sări Titu roșindu-se și vrînd să meargă spre ea.

— Așa ? N-am observat... Atunci trec dincolo... Scuzați ! făcu fata dînd ușor din cap și retrăgîndu-se cu un mic surîs către Herdelea.

Cum se închise ușa, Tanța, palidă, se sculă și-și luă haina să plece. Zadarnice fură explicațiile îmbelșugate ale doamnei Alexandrescu. Tanța se declara înșelată : de ce nu i-a spus nimica despre „stîrpitura" asta care intră în camera lui ca la ea acasă ? Plînse și se liniști puțin, dar nu vru să mai rămîie. Plecă posomorîtă ca o martiră.

— Vezi ce-mi făcuși ? îi impută pe urmă doamna Alexandrescu. Mă așteptam că ai s-o pățești odată cu lecțiile dumitale, că nu te mai astîmperi și n-ai răbdare de loc... Ei, acuma ce te faci ? Trebuie să fii delicat cu Tanța, că ea e foarte sensibilă și inimoasă !

Dincolo îl aștepta altă scenă, cu Marioara, pe care însă o îmbună mai repede.

Seara, încheindu-și bilanțul zilei, fu totuși mulțumit. O întîmplare neprevăzută i-a adus o soluție. Tanța s-a supărat, aventura s-a încheiat. A doua zi Tanța n-a mai venit. Nici a treia. S-a isprăvit.

Era sîmbătă, pe la începutul lui februarie. Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru *Drapelul*. Directivele i le-a dat însuşi Deliceanu şi, deci, ţinea enorm să se prezinte cu ceva excepţional, să se convingă şi directorul că are într-însul un colaborator meritos. De aceea fu vesel cînd doamna Alexandrescu îl anunţă că se duce cu Jean la părinţii lui, unde vor sta tîrziu, şi deci să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine şi să ascundă cheia la locul ei.

Se dezbrăcă. Îşi puse un halat vechi şi nişte papuci ieftini, îşi pregăti cîteva ţigări şi se aşternu pe muncă. În odăiţă făcuse călduţ. În soba de tuci duduia focul. Acoperi mai multe file cu o lesniciune de parcă i-ar fi dictat cineva. Gîndurile i se înşirau ca mărgelele pe aţă. Fumul de tutun îi învăluia capul ca un nouraş de vată, iar pe duşumele mucurile aruncate la întîmplare punctau pauzele inspiraţiei lui ziaristice. Pe la cinci, cînd începea să se întunece, nu-i mai lipsea decît o încheiere de efect. Ca să-şi scormonească avîntul reciti tot articolul, mormăind şi cu glas cîte o frază ce i se părea mai sonoră şi mai rotundă.

„Bravo ! îşi zise la urmă. Perfect ! Dacă nici asta nu face senzaţie, atunci..."

Sfîrşitul de efect însă tot nu-i venea. Căutîndu-l în rezervoriul minţii, se ridică, luă lampa de pe noptieră şi o duse pe masă să aprindă lumina. Scoase abajurul, apoi sticla, cu multă băgare de seamă, mereu îngîndurat. Uitîndu-se după cutia de chibrituri, i se păru că aude un ciocănit sfios în uşă. Pînă să se întoarcă, uşa se deschisese.

— Tanţa ! făcu dînsul atît de mirat, că-i fu în aceeaşi clipă ruşine de tonul întrebării.

Tanţa rămăsese lîngă uşă, cu ochii mari asupra lui, parc-ar fi nimerit într-o casă străină.

— Iartă-mă, Tănţico ! reluă Titu dezmeticit. Uite cum mă găseşti !... Lucram, voiam să fac lumină şi...

Pentru că pornise spre ea, îl opri cu un gest instinctiv şi, după cîteva secunde, şopti :

— Așteptai pe cineva ?

Cînd tînărul vru să răspundă, altă întrebare îl iscodi cu un surîs tulbure :

— Nici pe mine ?

El tăgădui din cap.

— Și vezi, eu totuși am venit ! murmură ea cu o privire stranie.

Înfășurată în haina de iarnă, cu blana de vulpe în jurul gîtului, cu o căciuliță de catifea înfundată pe cap, fata parcă răspîndea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.

— Ai adus bucurie în camera asta mohorîtă...

Titu Herdelea amestecase o tremurare romanțioasă în cuvinte, ceva teatral și prefăcut, deși inima îi era într-adevăr sinceră. Tanța auzi numai glasul inimii și se apropie cu brațele întinse, recunoscătoare :

— N-am să te deranjez... Mă mulțumesc numai să te privesc cum scrii, să fiu aici cu tine...

— În orice caz...

Glasul lui Titu se schimbase. Apropierea ei îl tulbura. Nici nu putu sfîrși. Îi cuprinse amîndouă mîinile și le strînse la inimă. Apoi, fără trecere, îi scoase haina, în timp ce ea însăși își lepăda căciulița.

Întunerecul se infiltra nesimțit în casă. Lucrurile luau înfățișări mai rotunde, își pierdeau contururile, se confundau. Numai fereastra ce dădea în curte păstra o culoare alburie și în cadrul ei se îmbulzeau și se întreceau fulgii strălucitori de zăpadă, ca un roi de fluturi albi în căutarea unui adăpost împotriva frigului și întunerecului.

— Unde să stăm ? întrebă Titu, cuprinzîndu-i mijlocul. Vezi, aici la mine nici n-avem unde să stăm împreună, alături...

Tanța purta pe față un surîs curat de fericire. Ei toate i se păreau acuma fermecătoare. Se așeză simplu pe marginea patului, uitîndu-se cum Titu punea două lemne în sobă, cum întorcea cheia în broască... De-abia cînd el îi luă capul în mîini și o sărută

pe buze mai apăsat ca altă dată, avu o tresărire și murmură cu o imputare șovăitoare :

— De ce-ai încuiat ușa ?

Întrebarea însă rămase suspendată în aerul îmbîcsit de tutun. Titu alunecase în genunchi, la picioarele ei, și-și ascunsese obrajii în poala ei, încolăcindu-i și mîngîindu-i șoldurile cu brațele. Ea se simțea mîhnită că i-a lăsat întrebarea fără răspuns și începu să-și plimbe, nervos, degetele prin părul lui. Ochii ei priveau în neștire jocul funigeilor în fereastră, prin creieri îi trecea necontenit ușa încuiată și gîndul că trebuie să plece numaidecît. În aceeași vreme totuși buzele ei șopteau strîns :

— Titule drag, te rog mult, fii cuminte... foarte cuminte... Îmi promiți ?... Promite-mi !

El se sculă brusc, ca și cum s-ar fi trezit din vis, și zise aspru :

— Îți jur !... Jur !

Se așeză lîngă ea, pe dunga patului. Jurămîntul li se părea acuma amîndurora exagerat. Cuvîntul parcă destrămase din vraja ce se țesea în jurul lor. Tanța, ca o scuză și un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. Nu se gîndise să vie pe aici nici azi. De ce să mai vie dacă el n-o iubește mult, nespus de mult ? Cînd a văzut însă că Lenuța cu Jenică au picat la ei și au să stea cine știe cît de tîrziu, a înțeles că trebuie să fi rămas singur și atunci și-a zis că el nu-și dă seama cît îl iubește ea și de aceea nu-i prețuiește suficient iubirea... Ce să mai asculte aceleași clevetiri ale cucoanelor bătrîne cînd ar avea atîtea de vorbit cu el ? Și fiindcă de mult trebuia să întoarcă vizita unei prietene, a ieșit repede și...

Nu se uita de loc la Titu, care ascultase fără a înțelege vorbele, și se lipise tot mai strîns de ea, auzindu-i bătăile inimii din ce în ce mai clar, simțindu-i uneori tresăririle trupului. Apoi deodată Tanța se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare, și se ridică murmurînd :

— Acuma însă trebuie să plec... Lasă-mă, te rog, Titule drag ! Unde mi-ai pus haina ?

Titu Herdelea se spăimîntă. Îl durea numai închipuirea că va rămîne iarăşi singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect. Acuma tot ce nu era Tanţa i se părea fără importanţă. Nimica-n lume nu poate înlocui încîntarea ce a vrăjit-o prezenţa ei în odăiţa năclăită de fumul ţigărilor. În clipa aceasta tot rostul şi toată înţelepciunea lumii se aflau pentru dînsul în verdele cald al ochilor ei, în glasul blînd şi şoptit care picura cuvinte misterioase, în corpul fierbinte, cu tresăriri speriate. Desperat că ar putea-o pierde, îi aţinu calea, o îmbrăţişă şi, scufundîndu-şi privirea în ochii ei, îngînă răguşit :

— Nu se poate să pleci... aşa...

Îi fu ruşine de ce a spus, dar ea, parc-ar fi fost un ecou al inimii ei, răspunse cu un surîs mirat, care repeta întocmai vorbele lui. Mîinile lui se încurcară în bluza ei subţire şi albă, prinsă în faţă cu cîteva copci. Cu acelaşi surîs mirat, Tanţa îi ajută să descheie bluza, şoptind totuşi instinctiv o imputare :

— Lasă bluza, Titule... Nu, nu, te rog... vreau să plec...

Titu spunea şi el ceva, cu glas uscat, fără să-şi dea seama ce. Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.

Pe urmă Tanţa rămase dreaptă, cu picioarele strînse, numai în cămaşa scurtă, din sus de genunchi, lipită de corpul gol ca o apărare inutilă. Braţele ei se încrucişau pe piept să ascundă sînii care, cu sfîrcurile lor mici, păreau singurul sprijin al cămăşii gata să alunece.

— Mi-e frig... suspină Tanţa aproape imaterial.

Tînărul o luă în braţe ca pe un copil somnoros, o aşeză în pat şi o înveli. Acolo ea rămase cu faţa-n sus, cu ochii în ochii lui Titu, care-i potrivea mereu învelitoarea. Apoi deodată se pomeni cu el alături. Mîinile lui reci îi netezeau sînii împietriţi, coborau pe pîntecele fierbinte. Atunci ea începu iarăşi să

bolborosească în neştire „nu, nu, nu", răsucindu-se însă spre el şi încolăcindu-i gîtul cu amîndouă braţele. Mai simţi un genunchi străin desfăcîndu-i picioarele...

Într-un tîrziu se dezmetici. Titu şedea pe marginea patului, îi săruta lacrimile de pe obraji. Îi auzi glasul :

— Îţi pare rău, Tanţa ?... Nu vreau să-ţi pară rău !

Ea deschise ochii, care parcă luceau în întunerecul ce umpluse odaia. Îşi legănă capul pe pernă, zicînd cu o dulceaţă nouă în voce :

— Nu...

Iar după un răstimp ea întrebă :

— Acuma mă mai iubeşti ?

Titu răspunse cu un val de sărutări. Îl opri cu o nouă întrebare :

— Acum crezi că te iubesc ?

— Nu m-am îndoit niciodată, făcu tînărul Herdelea. Numai tu te-ai îndoit de iubirea mea.

— Să nu mă mai îndoiesc ? murmură Tanţa.

— Nu ! zise Titu, crîmpoţindu-i buzele.

Cînd rămase singur, Titu Herdelea lăsă perdeaua şi aprinse lampa. Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. În cameră mai plutea parfumul corpului ei, ameţitor şi misterios, precum pluteau cuvintele, gemetele şi zvîrcolirile ei... Îşi dădu seama acuma că dragostea aceasta a luat o întorsătură plină de răspunderi. Şi tocmai cînd el a început să-şi croiască de-abia un rost în lume ! O iubeşte pe Tanţa, negreşit, dar are el dreptul să-i zdrobească viaţa, legînd-o de destinul lui atît de puţin asigurat din toate punctele de vedere ? Cum va fi el în stare să întreţie o soţie cînd întreţinerea lui în viitor e numai semne de întrebare ?... Îşi găsi îndată scuze : că el a rezistat, că Tanţa însăşi a venit, că nu orice iubire, cît de mare, trebuie să ajungă la ofiţerul stării civile, că şi alte cazuri... Îşi curmă însă gîndurile de scuză, scîrbit de ele, şi-şi zise cu dojană :

„Eşti un ticălos, Titule ! Să-ţi fie ruşine !"

4

Grigore Iuga nu mai putea sta la țară. Singurătatea îl îngrozea tot atît ca și stăruințele tatălui său să nu-și distrugă căsnicia pentru neînțelegeri firești și trecătoare. Îi era rușine și silă să-i mărturisească adevărul. Se credea umilit în bărbăția lui că în cinci ani n-a fost în stare să inspire soției sale măcar respectul elementar să nu-l înșele chiar în propria-i casă. Totuși nu se simțea sigur nici de inima lui. Se surprindea căutînd scuze Nadinei, parcă iubirea lui încă n-ar fi murit și ar aștepta numai un pretext ispititor pentru a uita și a continua. Se disprețuia și se temea de slăbiciunea lui. Cel puțin în vacarmul Bucureștilor nu va fi singur.

Și-a reluat camera în care a stat cînd era student la mătușă-sa Mariuca. A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă. Văzînd că-i place, mătușă-sa îi zise încîntată :

— Îți place, Grigoriță ?... Eu am aranjat-o. Vreau să te simți la mine ca acasă și să nu-ți lipsească nimica, să nu regreți că...

Tăcu. Știa că Grigore știe cît n-a iubit ea pe Nadina și nu voia să-i pomenească tocmai acuma despre ea. Grigore, ca niciodată, răspunse :

— În privința regretelor, fii liniștită, dragă tanti !

Tînărul Iuga ceru o întîlnire lui Gogu Ionescu. Se întîlniră a doua zi la un club. Gogu era consternat. Nu pricepea nimic. A rămas îngrozit cînd i-a spus Nadina. Cum e posibil ? El îi credea în cea mai dulce armonie. Nu-și permite să se amestece și nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingașă, dar... Lui i-e drag Grigoriță ca un frate și-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie. Firește, Nadina e o femeie cam dificilă. Oricît obișnuiește dînsul să fie de rezervat față de afacerile intime chiar ale rudelor, ei i-a spus de mai multe ori, ca unei surori, că exagerează cochetăria și abuzează de toleranța amabilă a bărbatului ei... În sfîrșit, se însărcină să se intereseze, din partea lui Grigore, la Nadina, dacă

a început demersurile divorțului și în ce stadiu se găsesc, înțelegînd perfect că Grigore, din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea pentru o mie și unu de motive. Ziua următoare se revăzură în același loc și Gogu Ionescu îi relată amănunțit că Nadina, îndată ce s-a întors de la țară, deci cu vreo zece zile în urmă, a chemat pe avocatul Olimp Stavrat și l-a rugat să introducă neîntîrziat cererea de despărțire. E probabil că în clipa aceasta hîrtiile se află la tribunal. Grigore îi mulțumi, transmițînd mulțumiri și Nadinei, cu asigurarea că va accelera lucrurile cu toate stăruințele posibile, fiind în interesul amîndurora să termine cît mai curînd toate formalitățile și să-și recapete libertatea.

Grigore se duse la Baloleanu. El încă nu știa nimic. Se miră. Regreta. Melania de asemenea. Îl opriră la dejun. Trebuie să rămîie. Acuma nu mai are pretext... Grigore se înarmase cu o cuirasă împotriva tuturor consolărilor. Înainte de-a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu își luă o mutră oficială :

— Va să zică e serios și irevocabil, Grigoriță ?

— Bine, dragă Alexandre, dacă tu crezi că eu pot glumi cu astfel de...

— Atunci am să mă ocup și eu nițel de afacerea asta și te asigur că vei fi divorțat în minimul de timp admisibil ! zise avocatul cu o siguranță gravă, adăogînd însă, după cîteva clipe, iarăși jovial : Fiindcă la Palatul de Justiție sînt totdeauna la putere grație modestului meu talent !

— Sper însă că intervenția ta nu va fi tot atît de promptă cum a fost pentru prietenul meu ardelean, ți-aduci aminte ? glumi Grigore Iuga.

Baloleanu se uită perplex o fracțiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală :

— Se poate, Grigoriță, să-mi pomenești numai acuma de tînărul acela, am și uitat cum îi zicea ?... N-a fost vorba să vie pe la mine, să... Bine, puiule, de ce nu vine băiatul ?

— Acu lasă-l pe el, că l-am băgat la *Drapelul*, încît...

— Aha, l-aţi şi acaparat pentru partid ! rîse Baloleanu. Şi tot voi ne faceţi pe noi sectari !

Tînărul Iuga merse cu Baloleanu la tribunal de cîteva ori, ca să fie sigur. Iar după ce văzu împlinite primele formalităţi, se socoti suficient de liniştit ca să se poată înfăţişa la Predeleanu. Se auzea pe el însuşi declarînd emfatic : „Sînt îndrăgostit", şi amintirea propriului său glas îl ruşina... Numai cu Predeleanu, în patru ochi, a discutat despre ea, fără să-l fi întrebat. Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nici o explicaţie... La masă şi nici mai pe urmă, Tecla n-a pomenit de loc de Nadina, de altfel ca şi domnişoara Postelnicu, pe care totuşi a surprins-o de cîteva ori privindu-l cu o curiozitate abia stăpînită. Vorbiră numai despre lucruri agreabile, nici măcar politică. Îndeosebi dezbătură pe larg numeroasele baluri, spectacole, recepţii şi petreceri de tot felul care agitau Bucureştii şi-i dădeau o culoare zvăpăiată. Predeleanu chiar observă, mai mult ca să tachineze pe cumnată-sa :

— Sezonul parc-ar fi comandat special pentru Olguţa, dans şi dans pretutindeni...

— Cu petrecerile lumea îşi mai uită necazurile şi primejdiile, zise Tecla.

— Da, dar nu ştiu dacă aţi băgat de seamă că toate dansurile au început să ia o alură erotică şi senzuală, încît uneori ţi-e ruşine să priveşti pe dansatori, adăogă Victor cu un ton mai serios.

— De ce nu spui mai bine, moralistule, că ţie în general nu-ţi place dansul şi de aceea îi găseşti toate defectele ! replică Olga cu vioiciune, apărîndu-şi pasiunea.

Grigore nu se amestecă în controversă de teamă să nu ajungă la Nadina. Discuţia alunecă asupra marii serbări ce o pregătea societatea filantropică „Obolul", pentru 10 februarie, la Teatrul Naţional. Era evenimentul monden cel mai important. Întreaga familie regală avea să fie de faţă şi toată lumea cea mai bună. Locurile, deşi cu preţuri fabuloase, se re-

ţinuseră. Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a se putea satisface baremi cererile cele mai simandicoase. În program figura un fel de revistă scrisă de trei domni foarte spirituali, deşi din societatea înaltă, şi jucată numai de doamne şi domnişoare din aceeaşi societate. Olga avea un rol, firește de dans, şi se găsea în frigurile creaţiei.

Cînd află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfîrşit, divorţul a pornit, lăsă la o parte discreţia şi se apucă să-i povestească nepotului cîte a ştiut despre Nadina şi nu i le-a spus pînă acuma, ca să nu-l întristeze sau să-şi închipuie că vrea să-i strice casa. Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare cu Nadina, firește delicat, fiindcă în cazuri d-astea orice povaţă negativă e rău venită. De fată s-a cunoscut ce femeie are să fie. Nu zice nimeni, unei fete îi şade bine vioiciunea, cochetăria, flirtul — totuşi cu oarecare măsură. Nadina sperie lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei, cu ceata de admiratori după ea. Măcar după ce s-a măritat să se fi potolit. Profitînd de iubirea oarbă a bărbatului, nu s-a sfiit să-şi ia un amant din primul an de căsnicie, dacă nu din prima lună. Alţii au urmat în serie. Numai ea a aflat precis despre cinci, ultimul Raul Brumaru, cu care s-a plimbat astă-vară şi prin străinătate, nu se ştie pe ai cui bani, căci unii spun că Brumaru trăieşte din expediente de club, iar alţii că ar fi bogat şi Nadina îl toacă îngrozitor.

Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile. De vreme ce s-a hotărît să se despartă, i-e indiferent ce face şi cu atît mai mult ce a făcut Nadina. El, pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-şi amintească decît lucrurile de care n-are nevoie să roşească. O fi o prostie acest fel de a privi viaţa, dar el... În zadar, tanti Mariuca nu se potoli pînă ce nu-i zugrăvi şi pe ceilalţi patru domnişori care s-au bucurat de graţiile Nadinei. Ş-apoi, în fiece zi revenea cu cîte un amănunt, cu cîte o ştire nouă primită caldă de la vreo prietenă binevoitoare, încît Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea şi-l bătea

gîndul să se mute mai bine la un hotel, ca să-şi redobîndească liniştea sufletească.

Din norocire, pe la sfîrşitul lui ianuarie sosi şi tatăl său la Bucureşti. Mariuca încercă să-i servească ultimele noutăţi despre Nadina. Miron Iuga o ascultă puţin cu ochii mari şi pe urmă o opri sever :

— Isprăveşte cu clevetirile, Mariuco ! Nu e demn de văduva unui general romîn să colporteze toate prostiile care, fatal, circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar eşti şi tu ca biata nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba aţi fost surori. Voi vă închipuiţi că toate femeile trebuie să ţie coada cratiţei ori să împletească ciorapi de iarnă pentru soţii lor. Ei, s-au mai schimbat vremurile, Mariuco !

— Bine, dar Grigoriţă e în divorţ cu ea, Miroane ! obiectă doamna Constantinescu deconcertată ; îi era frică de Iuga, pe care-l cunoştea foarte ciufut, cum nu i-a fost niciodată de generalul, care fusese un om ca o bomboană şi nu ieşea din cuvîntul ei.

— Tu te uiţi la Grigoriţă, care-i copil ? se miră bătrînul, fără să îngăduie fiului său să-l întrerupă. Dar cine ţi-a spus ţie că o cerere de divorţ înseamnă divorţul ? Pînă ce nu s-a transcris definitiv o despărţire e o simplă neînţelegere între soţi, dragă Mariuco !

Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pămînturilor, o chestie mai grea acum, fiindcă îi ajunsese la ureche că ţăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut. Moşia Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă şi se înverşuna s-o achiziţioneze cu orice sacrificii. Proiectul de divorţ al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav pe care trebuie neapărat, şi în primul rînd, să-l înlăture.

Înainte de-a vedea pe Nadina se hotărî totuşi să treacă pe la Dumescu, la Banca Romană, să schimbe numai două vorbe prealabile, discuţia în fond rămînînd s-o facă după ce va cunoaşte preţul şi condiţiile de plată. Grigore îl însoţi pînă în faţa băncii, avînd şi el o întrevedere cu Baloleanu. Pe drum, bătrînul

se uita mereu la afișele și pancartele fără număr, care toate chemau lumea la diferite distracții și petreceri.

— Aici oamenii știu că trăiesc bine! murmură Miron disprețuitor. Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie și desfrîu. Ce le pasă! Noi muncim ca să poată ei să benchetuiască!

Constantin Dumescu se lumină la față văzînd pe Miron. Îl îmbrățișă cu o efuziune care părea aproape neverosimilă pentru firea lui tăcută și înfățișarea-i închisă. Își potrivi pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoție la el, iar ochii, de obicei reci, îi rîdeau. După cîteva minute de întrebări și răspunsuri afectuoase, Miron Iuga zise:

— Tu ai de lucru aici, dragă Costică, și eu n-am venit să te încurc. Într-o zi d-astea ne-om întîlni și vom vorbi mai pe îndelete de ale noastre. Acuma nu vreau să-ți răpesc decît două-trei secunde. Uite deci ce e, Costică!

Îi spuse. Dumescu ascultă cu multă atenție. Iuga observă cum i se întunecă mereu fața. Și la sfîrșit directorul băncii vorbi:

— Ei bine, iubite Miroane, sîntem prea vechi prieteni ca să mă codesc a-ți da imediat un răspuns categoric...

Răspunsul categoric era: nu. I l-a îndulcit pe urmă cu explicații. Nu e acuma momentul pentru a cumpăra pămînt. Miron are destul. Harnic și sănătos să fie să-l muncească. Refuzul e numai în interesul lui. Dacă nu l-ar iubi, l-ar împrumuta cu orice sumă, fiindcă banca se poate despăgubi oricînd, scoțîndu-i în vînzare domeniul. El, Dumescu, preferă să-l mîhnească azi, decît să-l lase pe drumuri mai tîrziu. Își împlinește o datorie de adevărat prieten.

— Apoi mă mir, Miroane, de planurile tale! Tu trăiești pe sub pămînt? Tu nu vezi și n-auzi nimic? Nu simți cum se precipită lucrurile, cum pîrîie ceva?... Mîine-poimîine ne putem pomeni cu o expropriere generală a marii proprietăți — ce te-ai face tu cu niște sarcini atît de împovărătoare?

Ideea se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitaţia ţăranilor... Nu, nu, nu trata chestiile astea cu dispreţ. N-o fi la tine, poate, dar agitaţia e o realitate. Poate chiar ea a făcut ca ideea exproprierii să se înfiripeze — nu ştiu. Şi iarăşi nu afirm că pericolul e iminent. Nu ştiu. Dar există. Şi în asemenea clipe nu te mai poţi gîndi serios să cumperi moşii. Pămîntul a devenit o valoare îndoielnică pînă ce se vor lămuri situaţiile. Aşa că... Nu te uita la viaţa de praznic permanent din Bucureşti. Asta e un semn de boală. Epidemia balurilor şi a dansurilor şi a chefurilor prevesteşte totdeauna un rău, sau îl subliniază. Faţada prea strălucitoare ascunde veşnic ceva putred. O casă solidă nu paradează şi nu caută să-ţi ia ochii cu faţada. Eu nu fac nici o politică şi nici măcar nu mă interesează certurile lor. Dar aici, la bancă, se simte mai precis pulsul vieţii. Şi pulsul vieţii noastre bate prea neregulat. Organismul are friguri, Miroane ! Trebuie să fim prudenţi pînă vom găsi leacul !

Miron Iuga nu era convins de loc, dar cu atît mai ofuscat. Se sforţa să nu-şi arate nemulţumirea. Se despărţiră promiţîndu-şi că vor mai vorbi, că deocamdată a fost o luare de contact, că... Şi Miron avea siguranţă că Dumescu nu va rezista pînă la capăt.

„Bietul Costică ! îşi zise în cele din urmă bătrînul. Băiat bun, păcat că-i strîmt la minte, cum a fost de cînd îl ştiu şi-l iubesc !"

Îi trecu supărarea mai repede decît credea. De fapt nici n-ar fi trebuit să se încurce cu Dumescu înainte de-a se descurca cu Nadina, căci acolo e hopul cel mare. Banii îi va găsi dînsul în toată Romînia, numai să aibă ce să facă cu ei.

Nadina, vestită dinainte, îl aştepta. Era o nimfă. Îl primi cu drăgălăşia-i obişnuită, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat de cînd s-au despărţit în Amara, cu o lună în urmă.

— Te-aş opri la masă, papa, dar nu ştiu dacă... ? îi zise îndată după ce-l introduse în salonaşul ei favorit, cu un surîs nevinovat şi întrebător.

— O, rămîn cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina ! făcu Miron galant şi satisfăcut.

Abordară chiar înainte de masă amîndouă chestiile care-l interesau pe Iuga. În privinţa divorţului, îi propuse o împăcare, adăogînd negreşit că propunerea nu e autorizată de Grigoriţă, dar garantînd că-l va înduplecа în cazul cînd ea ar reveni. Nadina refuză zîmbind, dar ferm. Iniţiativa n-a pornit de la ea, ci de la Grigore. Ea ar fi continuat, deşi în multe privinţi a avut nemulţumiri. Acuma neînţelegerile lor au devenit publice. Toată lumea ştie că sînt în divorţ. O revenire i-ar face şi ridicoli. Pe urmă azi mai poate fiecare să-şi croiască o viaţă nouă. Mîine poate ar fi mai greu... Miron stărui s-o convingă. Nadina îl întrerupse :

— Mă măgulеşte insistenţa ta, papa drag... E o dovadă de iubire care mă înduioşează. Dar, te rog, uite... (împreună mîinile ca la rugăciune) te rog, dă-mi dovada supremă de iubire şi... să vorbim de altceva !

— Despre ceea ce aş fi vrut să mai vorbesc, nici n-aş mai putea pomeni, dacă hotărîrea ta e într-adevăr definitivă şi irevocabilă ! murmură bătrînul abătut. Numai după o pauză continuă : Cu noră-mea puteam discuta despre Babaroaga, cu fosta nevastă a fiului meu mi-ar fi imposibil.

Nadina rîse cu dinţii fildeşii :

— Vai, cît te înşeli, dragă papa !

Tocmai dimpotrivă. Numai cu fosta sa noră va putea discuta cu adevărat despre moşie. Nu era hotărîtă să vîndă şi nici n-ar fi vîndut dacă rămînea cu Grigore. Acuma însă, imediat ce va putea dispune singură, va lichida Babaroaga. I-ar fi şi penibil să mai aibă afaceri chiar şi numai în vecinătatea proprietăţilor lui Grigore. Ar fi fost bucuroasă să scape mai repede, dar pînă nu va fi divorţată nu poate face nimic, pentru că i-ar trebui consimţimîntul soţului. Într-o lună, cel mult două, formali-

tăţile despărţirii speră să fie terminate. Atunci se va repezi la ţară, are conacul de la Lespezi al lui Gogu, unde poate sta, şi nu va pleca de acolo pînă nu va fi încheiat vînzarea...

— Ehe, negustoreasă, nu glumă! zise bătrînul Iuga. Vom avea de furcă cu tine!

Zîmbea, glumea şi nu era de loc mulţumit. Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă. Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul-viu. Parcă mai mult obţinuse cînd i-a pomenit întîia oară la Amara. Atunci fusese vorba să fie preferat. Degeaba, divorţul i-a îngreuiat lupta. Tocmai de aceea nici el n-are să renunţe. Nu i-e frică de piedeci. Pentru orice eventualitate mai sondă vreo două bănci unde avea prieteni. N-a fost respins net („să vedem, să ne consultăm, să mai discutăm"), dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate aproape cu aceleaşi cuvinte, parcă ar fi fost înţeleşi cu toţii. Reluă conversaţiile cu Dumescu, neoficial, la mese în doi. A obţinut o promisiune vagă. Costică îl iubea atît de mult că nu se putea menţine pînă la urmă în atitudinea brutală de refuz. Sperau amîndoi că vor sfîrşi prin a se convinge: Dumescu pe Iuga să renunţe la cumpărare, Iuga pe Dumescu să-i înlesnească cumpărarea.

Grigore ştia pentru ce se zbate tatăl său. Din înfăţişarea lui şi din unele cuvinte ce-i scăpau, înţelegea că nu e prea încîntat de rezultate. Anunţase de cînd a sosit că vrea să vază şi pe Predeleni. După vreo săptămînă, se duseră împreună.

Şi bătrînului îi plăcea familia Predeleanu. Oameni de treabă, zicea despre ei totdeauna, gîndindu-se în primul rînd la tatăl lui Victor, cu care se cunoscuse. Spre exasperarea domnişoarei Postelnicu, pentru care tot interesul lumii se concentra în jurul serbării „Obolului", peste cîteva zile, s-a vorbit toată vremea numai despre agricultură, firească, ca să fie pe placul lui Miron. Impresionat totuşi de „considerentele" lui Dumescu, oricît nu era convins de seriozitatea lor, Iuga căuta pretutindeni un sprijin împotriva lor

și se mohora că nu-l găsea. Și Predeleanu spuse că există oarecare efervescență între țărani, nu în proporțiile cum se colportează la București, negreșit, dar există. La el, la Delga, după informațiile de încredere ale administratorului, țăranii reclamă noi învoieli, firește mai favorabile lor. Proprietari și arendași de prin Moldova cu care a vorbit, oameni ponderați, cunoscători ai țărănimii, i-au zugrăvit situația de acolo mult mai îngrijorătoare. Asta ar denota că fenomenul e general, că aceleași cauze au produs aceleași efecte pe tot cuprinsul țării. Explicațiile nu lipsesc, se etalează chiar cu un lux de motivare unde nu te aștepți, fără a fi concludente. Ce e valabil pentru o regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni, și totuși este.

— Fiindcă nu vrem să recunoaștem realitatea, Victore, interveni deodată Grigore cu pasiune, după ce se stăpînise îndelung, pentru a nu se contrazice cu tatăl său. Țăranul lucrează pretutindeni în pagubă, grație sistemului de învoieli ce i s-a impus. După fiecare an datoria a sporit, pînă ce azi a ajuns insuportabilă. La noi, majoritatea oamenilor sînt atît de îndatorați că, muncind tot anul viitor, nu numai că n-ar lua absolut nimic pe munca lor, dar nici nu și-ar putea plăti trecutul întreg și ar mai rămînea împovărați și pentru viitor. Față de asemenea perspective, de ce să ne mirăm că țăranii se agită ? E normal și natural !

Miron Iuga surîse puțin ironic de explicațiile fiului său, apoi, ca și cînd nici n-ar fi meritat să le ia în seamă, zise către Predeleanu :

— Țăranii nu stau pe roze tocmai pentru că și proprietarii stau prost și pentru că toată agricultura romînească merge anapoda ! Au fost ani grei, cînd moșiile n-au produs nimic sau aproape, și țăranii totuși nu s-au agitat, ci și-au văzut de necazuri, au răbdat și au suferit ca și noi ! Acuma, slavă Domnului, am avut un an oarecum normal. Cine a fost cumpănit a agonisit și are cît îi trebuie, cine a lenevit și a fost bețiv n-are. Așa e ordinea lucrurilor de cînd lumea și pămîntul. Pot să admit eu la Amara

o nemulțumire serioasă, unde țăranii umblă forfota să cumpere moșia Nadinei, să facă concurență altora ?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-ați spune. Buba e slăbiciunea guvernului, care tolerează demagogia tuturor neisprăviților erijați în apărătorii țărănimii. Ia să-i apuce nițel de guler guvernul pe toți domnișorii cuprinși de dragoste subită și suspectă pentru bieții țărani și să umple temnițele cu dînșii, să vezi cum va dispare imediat toată agitația țăranilor !

— Evident că opoziția profită de neputința guvernului, pe care-l preocupă micile și eternele disensiuni personale, aprobă Victor. Nu mai puțin vinovată e însă opoziția cînd recurge la astfel de agitații neleale !

— Nu neleale, domnule ! strigă Miron, aprinzîndu-se. Zi criminale ! Ce e mai criminal decît să atîți poftele unei mulțimi lacome ? Și ei asta fac ! Promit averea noastră țăranilor, ca să stîrnească dușmănie între noi și țărani. Ce le pasă lor dacă astfel se dă foc țării ? Pentru ei nu există interesul țării, ci numai interesul partidului lor. Sînt stăpînii orașelor, care nu exploatează cum vor. Nu le ajunge. Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile si creditele lor, nici prin industria lor. Numai noi le mai rezistăm. Și, pentru că n-au izbutit să ne doboare altfel, iată-i apărătorii țăranilor împotriva noastră, ei, care n-au trecut bariera orașelor lor de frică să nu-și mînjească ghetele. Vor să împartă pămînturile noastre țăranilor, dar nu se gîndesc să împartă cu nimeni beneficiile fabricilor și băncilor lor. În fond vor să decapiteze pe țărani, omorîndu-ne pe noi, căci turma țărănească fără păstori va fi pe urmă complect la cheremul lor... Te revoltă și te indignează mai ales cînd vezi că noi, cei condamnați la moarte, stăm și ne ținem de cancanurile șefiei, de intrigile remanierii și de toate fleacurile !...

Pentru a tempera puțin atmosfera ce o crease izbucnirea bătrînului, Grigore făcu zîmbind :

— Nici nu mi-aș fi închipuit, tată, că te poate pasiona atît de mult politica!

— Crima nu e politică, Grigoriță! răspunse Miron potolit, dîndu-și și el seama că a exagerat o discuție de masă. Crima e crimă. Ce fac ei nu e politică, e crimă.

— Sînt lipsiți de orice scrupule, adevărat, observă și Predeleanu tocmai ca să netezească asperitățile. O revoluție în țara romînească numai ei ar fi capabili să facă, dacă ar fi în interesul partidului lor...

Cu concursul doamnei Predeleanu veni rîndul unor subiecte mai blajine, și, spre fericirea domnișoarei Olga, ajunseră și la marele eveniment al serbării „Obolului". După un răstimp bătrînul și aci găsi prilej de obiecție:

— Nu zic de „Obolul", care poate servește într-adevăr scopuri bune. Dar, în general, se abuzează de lux și de veselie în București. Îți face impresia unei destrăbălări uriașe. Cum se potrivește asta cu temerile de agitații de la țară, nu știu. Puțină decență n-ar strica. Firește, tot guvernul ar trebui să puie frîu. Lumea poate fi inconștientă, guvernul, nu. Țăranii care ar vedea cheful monstru permanent de aici ce-ar zice? Ei n-au de mămăligă, și boierii nu-și încap în piele de petreceri!

Își luă seama, rîse prietenos și șterse efectul de dojană. Pînă la urmă fu așa de drăguț, că Olga, care se speriase întîi de gravitatea lui rece, îndrăzni să-l poftească la serbare, s-o vază cum dansează. Miron zise surîzător:

— Îmi pare rău, frumoasă domnișoară, că n-am să te pot admira. Pe mine mă așteaptă la țară alt spectacol, mai puțin vesel, care nu suferă amînări. Dar las pe Grigoriță să te aplaude și din partea mea!

Grigore n-a lipsit, firește, de la marea serbare, cum n-a lipsit nimeni din cei ce alcătuiau înalta societate. Era sala cea mai elegantă ce a pomenit vreodată Teatrul Național. Pînă și la galerie, la

locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile. Unele doamne din comitetul societății, alergînd de ici-colo aferate, șopteau fericite prietenilor în treacăt :

— Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele Romîniei !

Înainte de a se ridica cortina, Grigore, întorcînd capul întîmplător, văzu în fotoliul din spatele său pe Titu Herdelea.

— Ei, bată-te ! Ce cauți aici între ciocoi ? îi zise cu bucurie. Ne vedem în antract !

Titu era oficial, pentru cronica teatrală. Se gătise cu hainele cele negre și totuși se cam rușină la început cu ele între atîtea fracuri. Își recăpătă încrederea văzînd și pe ceilalți colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstrație că ei sînt aici la datorie, nu la petrecere.

Senzația serii a fost Nadina în „dansul apașilor", ultima noutate pariziană. Partenerul ei era Raul Brumaru. Au dansat cu atîta brio, că au fost obligați să biseze după insistențele tumultuoase ale selectei asistențe. Tînărul Herdelea nu s-a entuziasmat peste măsură. Era frumoasă „doamna Nadina", cum îi zicea el acuma, și juca grațios, dar i-ar fi stat parcă mai bine un dans mai puțin prăpăstios și mai demn de ea. A observat de curiozitate pe Grigore în timpul cît Nadina se învîrtise pe scenă cu Raul. Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească... Lui Titu i-a plăcut mai mult o domnișoară drăgălașă într-un fel de suită de dansuri românești. Nu știa cine o fi, căci nu se îndurase să cumpere program, vînzătoarele fiind cucoane mari, care pretindeau cine știe ce sume în folosul societății lor.

În antract se întîlni cu Grigore Iuga și se retraseră într-un colț al vestibulului să fumeze o țigară. Titu era încîntat și căuta să-l convingă pe Grigore, parcă l-ar fi bănuit de altă părere, că iată, lumea bună a aranjat un spectacol foarte drăguț și în romînește, ceea ce dovedește cîtă dreptate au avut

studenții cînd au protestat să nu se mai zbenguiasca în limbi străine. Și ca să-și sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnișoara care a jucat romînește și căreia regretă că nu-i știe numele, s-o laude la *Drapelul* în darea lui de seamă.

— Se poate să nu recunoști pe domnișoara Olga Postelnicu, onorate domn ? zise Grigore cu un reproș glumeț. Pe cumnata lui Predeleanu ?

Victor Predeleanu se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl denunță :

— Uite-l ! N-a recunoscut pe Olga... Nu știa cine e domnișoara care i-a plăcut mai mult din tot spectacolul și pe care vrea s-o laude la gazetă.

— Olguța are să fie fericită, domnule Herdelea !... Nu face nimic că n-ai recunoscut-o. Asta înseamnă doar că trebuie să mai poftești pe la noi, ca să nu ne uiți ! făcu Victor strîngîndu-le mîna.

Disecară pe interpreți amănunțit, sărind însă cu toții pe Nadina și pe Brumaru. Pe cînd criticau și lăudau de zor, năvăli la dînșii Gogu Ionescu, asudat de entuziasm, strălucitor și răgușit, întrebînd frenetic, cum întreba pe toată lumea :

— Ei, ce ziceți de Nadina cu Raul ?... Au fost formidabili !... Au un talent fenomenal !... Dar succesul ? S-a cutremurat sala și policandrul începuse să balanseze în tavan de clocotul aplauzelor...

Observînd încurcătura pe fețele celor trei, își dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu orice preț. Și, după o mică pauză, continuă cu același glas vijelios :

— Dar de sezonul ăsta extraordinar ce ziceți ?... Copleșitor, nu ? N-am pomenit de cînd sînt atîtea dansuri și petreceri ca în iarna asta... Și eu, care trebuie să merg pretutindeni, fiindcă Nadina...

Se întrerupse. Iar a pomenit pe Nadina. Altă gafă. Are ghinion. Își pierdu însuflețirea. Adăogă, ștergîndu-și fruntea, cu un suspin :

— Pe mine mă obosește, ce să spun... Parc-a înnebunit toată lumea !

5

Ion Pravilă nu se putea amesteca făţiş între oamenii care umblau pentru Babaroaga. Îi era frică de boierul Miron că va prinde de veste şi nu numai că-l scoate din primărie, dar cine ştie ce rău îi mai face, de să nu mai aibă trai în sat. Bun suflet boierul, nici vorbă, dacă nu-i ieşi din porunci. Pravilă a tras destule foloase fiind supus şi credincios. Totuşi nu-l răbda inima să stea molcom. I-ar prinde şi lui bine o halcă de pămînt. Prilejul de acuma nu se întîlneşte de multe ori. Cînd află că boierul bătrîn s-a dus la Bucureşti, desigur pentru moşia cucoanei, a chemat pe Luca Talabă şi s-au înţeles să plece şi oamenii să mai stăruiască la cucoana, iar dacă n-or face nici o ispravă cu dînsa, să se plîngă celor mai mari, că doar şi prin alte părţi au fost înlesniţi ţăranii să cumpere moşii şi să le împartă între ei, ba chiar odată, pe cînd era Luca primar, a venit şi un ordin de la minister ca oamenii să fie povăţuiţi a se întovărăşi pentru cumpărări de moşii, făgăduindu-li-se tot sprijinul autorităţilor. Bine ar fi să poată merge cît mai mulţi, ca să vază boierii că întreg norodul cere pămînt, deşi cheltuiala e mare şi oamenii greu o să-şi rupă din sărăcie. Primarul, cu toată zgîrcenia-i cunoscută, se oferi să plătească el cheltuiala unuia mai sărac, şi anume lui Petrică al Smarandei, care le va fi de mult ajutor în Bucureşti, unde a stat trei ani în armată.

Îndată ce se întoarse Miron Iuga la Amara, oamenii porniră la Burdea şi se suiră în tren. Erau şapte. Sosiră în Bucureşti dimineaţa şi nimeriră tocmai bine spre amiazi în strada Argintari. O domnişoară cu şort alb îi întîmpină în capul scării şi le spuse că cucoana de-abia acuma se scoală, c-a avut petrecere mare azi-noapte, şi să aştepte afară, adică pe stradă, pînă-i va chema. Aşteptară pe trotuar, liniştiţi. Ce altă treabă au şi de ce-au venit?... Într-un tîrziu altă domnişoară îi strigă înlăuntru, supraveghindu-i să se şteargă bine pe picioare. Cu-

coana era veselă, le-a vorbit frumos, i-a lăsat și pe ei să vorbească, dar, pînă la urmă, i-a făcut să înțeleagă că ea va vinde cui dă mai mult și numără toți banii. Petre, mai îndrăzneț, îi spuse :

— De, coniță, noi am cheltuit și-am venit atîta cale c-am socotit că dumneavoastră, inimă bună, o să vă fie milă de noi și-o să ne vindeți mai lesne, că...

Nadina întoarse ochii spre el cu mirare. Recunoscu pe vizitiul de odinioară. Îl privi lung, să-l domine. Petre îi înfruntă privirea, simplu, ca și cînd ar fi zis că el nu se sperie de o muiere, fie și boieroaică. Apoi Nadina răspunse puțin disprețuitor :

— Crezi că pentru ochii voștri am să-mi risipesc averea ? Nu, băiete, și nu, oameni buni ! Eu vînd moșia ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...

În colțul străzii țăranii se opriră și se sfătuiră pînă ce îi pătrunse frigul la os. Porniră prin vifornița ce se înverșuna spre Gura Moșilor, unde Petre avea un cunoscut bun, de la Costești, care ținea un han și care-i va găzdui mai ieftin. Îmbucară din merindele de acasă și iar se sfătuiră pînă tîrziu noaptea în odaia de lîngă bucătărie ce le-o dăduse hangiul. Și a doua zi, cum se lumină, se cărăbăniră la Ministerul Domeniilor. Trebuiră să aștepte în curte. „Numai după unsprezece e voie să intre publicul", le-a strigat, printre gratiile ușii, un glas cu barbă neagră. Mai veniră și alți oameni, de prin alte părți, tot cu necazuri, înfrigurați și înfricoșați ca și dînșii. Cînd s-a deschis poarta, s-au îmbulzit înăuntru. Portarul, scund, urîcios și cu barbă pînă-n brîu, i-a oprit :

— Încet, hăi, c-aici nu e teatru !... Ce poftiți și pe cine căutați ?

Începură respectuos să-i povestească durerea lor. Satisfăcut, portarul se înmuie și nu-i ascultă pînă la capăt :

— Domnul ministru încă n-a venit... Poate să vie mai tîrziu... Mai stați pe aici să vă încălziți nițel...

Stătură. Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi. Mîine. Se întoarseră la han și se mai sfătuiră.

Ziua următoare avură noroc. Portarul îi trimise sus : a venit domnul ministru. Rătăciră pe coridoare, ajunseră într-o cancelarie cu lume multă și căldură mare. Un domn tînăr, pudrat și zîmbitor, îi primi foarte prietenos :

— Ei, fraților, ce-i cu voi ? Ce vă aduce pe aici tocmai de unde ?... Din Argeș... Da...

Lupu Chiriţoiu începu povestea de departe, cu înfloriturі. Domnul nu-și pierdu de loc răbdarea, dar cînd bănui despre ce e vorba, îl întrerupse :

— A, moșie de vînzare... Am înțeles. Stați niţel.

Apăsă pe un buton, scrise două rînduri pe un bilet și-l dădu unui aprod ce intrase, continuînd :

— Uite, fraților ! Domnul ministru are de lucru mult și nu poate sta de vorbă cu voi... Dar vă trimit la un domn care are putere de la domnul ministru să rezolve chestiile astea, așa că dumnealui o să vă facă dreptate. Așa, fraților !... Aprod, să-i duci la domnul director general...

Se ţinură gaia după aprod pe diferite coridoare, pînă se pomeniră în fața unui domn bătrîn, chel și ursuz, care-i lăsă să-și spuie toată povestea din fir în păr. Pe urmă îi întrebă dojenitor :

— Vreți să cumpărați moșia cucoanei, ori vreți s-o luați cu japca ?

— Ba noi... încercă să protesteze Luca Talabă.

— Să taci acuma ! se răsti directorul. Ați vorbit destul. V-am ascultat... Ministerul n-are dreptul și calitatea să intervie în tranzacțiile dintre vînzătorul unei proprietăți agricole și amatorii de a cumpăra, afară de anume cazuri prevăzute de lege, iar aici nu e cazul. V-ați învățat să umblați cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiți cu boierii voștri și să fiți oameni de omenie. Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereți și pămînturile boierilor pe prețuri de batjocură, ori chiar de pomană. Ați ajuns să nu vă mai cunoașteți lungul nasului... Potoliți-vă, măi

oameni, ascultați de boieri și munciți ! Fiți harnici și nu vă luați după îndemnurile rele ! Voi sînteți talpa țării, voi...

Luca Talabă, care din toate vorbele ce le auzea înțelegea numai că se duce Babaroaga și că toate alergăturile și cheltuielile lor au fost zadarnice, nu se mai stăpîni și izbucni deodată dîrz :

— Apoi, domnule, de ce să ne ia alții pămîntul...

Nu avu răgaz să isprăvească. Directorul general sări în picioare, cu fața și chelia parcă i-ar fi turnat o călimară cu cerneală roșie în creștetul capului, răcnind :

— Taci din gură, obraznicule ! Să taci, că imediat te trimit la poliție să-ți înmoaie oasele, nemernicule !... Eu îmi sfarm pieptul și-mi pierd vremea să-i învăț și să-i luminez, iar el necuviincios !... (Se reculese și continuă mai calm.) Ați apucat pe căi rele, nenorociților ! Nu vă mai mulțumiți cu ce v-a dat Dumnezeu și vă lăcomiți la averea altora ! Veniți-vă-n fire ! Duceți-vă acasă și vedeți de munca voastră cinstită, care-i bogăția țării noastre iubite ! Și dacă aveți poftă să cumpărați cu adevărat proprietatea cucoanei, rugați-o pe dumneaei și pe ceilalți boieri ! Vorba dulce mult aduce, ați înțeles ?

Țăranii se uitau la gura lui cu dinți de aur. Ieșiră urmăriți de glasul hîrîitor al directorului. Rătăciră pe coridoare pînă se pomeniră iar la ușa cabinetului ministerial. Luca spusese, cînd a scăpat din biroul chelului, să nu se mulțumească și să mai încerce a pătrunde pînă la ministru. Nici n-apucară bine să-și găsească loc și iată că un aprod, spăimîntat de respect, se năpusti la dînșii :

— La o parte ! Dați-vă la o parte, că pleacă dom' ministru !

Ușa cabinetului ministerial se deschise. Un boier îmblănit și înșoșonat, cu o căciulă de lutru peste urechi, cu fața galbenă, greoi și plictisit, apăru însoțit de domnul tînăr de adineaori. Văzînd pe țărani, ministrul, ca să arate lumii de pe coridor că nu e mîndru și se interesează de soarta plugarilor,

care este în seama departamentului său, se opri o clipă și întrebă obosit :

— Ce-i cu voi, băieți ? Ce vînt vă aduce pe aici ?

Domnul tînăr îi șopti două cuvinte. Ministrul continuă, trecînd înainte mulțumit :

— A, da... Da ! Va să zică ați fost ?... Bine. Atunci dumnealui v-a spus ce trebuia. Să-l ascultați, că vă cunoaște toate păsurile și știe să vi le lecuiască...

Coborî încetinel pe treptele de marmoră. Țăranii rămaseră cu căciulile în mînă. Lumea se risipi, parc-ar fi apus soarele.

— Apoi hai să plecăm, că pe aici am isprăvit ! făcu Petre.

— Hai, hai ! bîigui Luca Talabă, înfundîndu-și căciula pe cap.

Merseră de-a dreptul la gară. Sperau să nimerească un tren ori, de nu, să petreacă noaptea pe acolo, că-și sleiseră banii și nu mai aveau decît pentru bilete. Avură noroc. Cînd porni trenul, își făcură cruce toți deodată.

În vagon era cald. Călători multișori și mai ales țărani, care de prin Ialomița, care de prin Muscel, care din Teleorman ori mai de departe. La căldură limbile se dezmorțiră. Cei șapte de la Amara, însă, strînși într-un colț, mocneau și numai arar își aruncau cîte-o vorbă. Doar Lupu Chirițoiu se plîngea că au cheltuit atîția bani degeaba. Luca recunoscu și înghiți în sec. Încetul cu încetul, dezmeticindu-se parcă, începură să-și despice pățaniile și să le cîntărească, fiecare socotind că are cîte o lămurire de adăogat sau cel puțin o oftare că dacă n-ar fi fost cum a fost, poate că toate ar fi ieșit altfel. În tînguirile lor se amestecară apoi și alți oameni, unii numai din curiozitate, alții pentru că au mai auzit asemenea lucruri ori au pătimit și ei.

— Eu le-am spus dumnealor de la începutul începutului că boierii nu poftesc a vinde moșiile la oameni și n-au vrut de loc să mă asculte, pînă ce m-am luat și eu după capul lor ! zise într-un rînd

bătrînul Lupu, vrînd să arate tuturor din vagon că nu degeaba are pletele cărunte.

— D-apoi eu v-am auzit cum vă plîngeţi, oameni buni, şi tare m-am mirat că n-aţi ştiut treaba asta, că doar toată lumea o ştie ! făcu atunci un bărbat frumos şi chipeş, îmbrăcat curat şi cu nişte ochi albaştri plini de blîndeţe cuceritoare. Şi pe la noi s-au tot străduit oamenii să cumpere pămînturi de la boieri şi n-a fost chip niciodată, că totdeauna au sărit alţi boieri, ca nu cumva moşiile să ajungă pe mîna oamenilor, să nu mai aibă dînşii cu cine să le muncească. Uite, acuma poate să fie un an, aşa am umblat şi noi şi-am alergat şi ne-am zbătut şi tot ca dumneavoastră am ieşit.

— Da' matale de prin ce parte eşti ? întrebă Luca Talabă.

— De pe lîngă Focşani, dacă cumva aţi auzit dumneavoastră, răspunse omul. Departe. Tocmai în partea cealaltă...

— Am auzit ! se lăudă Marin Stan. Eu am şi fost prin părţile celea cînd eram în armată, cu manevrele... Da' oare şi pe acolo tot aşa greu o duc oamenii ?

— Greu ! oftă străinul, clătinînd din cap. Parcă şi mai greu ca pe aici, de-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap. Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare ? Aoleu ! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru. Dar dacă muncim toţi, cu nevastă şi copii, din primăvară pînă-n iarnă şi nu ne iese nici să ne ţinem zilele, iacă, fac şi asta pînă ne-o ajuta Dumnezeu să căpătăm şi noi pămînt ! Că pe la noi oamenii trag nădejdea că, în curînd, vodă are să înceapă să împartă moşiile, cum se şi aude mereu de mulţi ani...

— De auzit se aude mereu, ce-i drept, observă dintr-un colţ unul mărunţel, cu faţa roşie, asudată.

— Aşa vorbesc oamenii şi pe la noi — zise Lupu Chiriţoiu, uitîndu-se la cel din colţ — dar eu nu cred să-l lase boierii pe vodă, că nici boierii nu-s proşti, ş-apoi în mîna lor e toată puterea !

— Că tocmai asta am vrut să vă spui și eu! adăogă omul cu icoanele. Nici vodă nu poate face de capul lui dacă nu-l ajută nimeni și dacă boierii se împotrivesc. Se aude pe la noi că la muscali a început împăratul lor să împartă pămînturile boierești. Dar muscalii s-au sculat mai an, cu mic cu mare, și-au pus mîna pe topoare și-au făcut o vîlvătaie de a mers vestea în toată lumea. Au pierit ei mulți, nici vorbă, că nici boierii lor nu s-au dat bătuți și-au scos călărimea și tunurile să-i potolească. Iar țarului lor, cînd a văzut atîta sînge și omor, i s-a făcut milă de toți și le-a dat poruncă mare : „Stați, măi boieri și măi oameni, să fac eu dreptate și să pun pace-ntre voi". Și toți l-au ascultat și s-au mulcomit și s-au întors pe la casele lor. Și atunci țarul a început să taie din moșiile boierilor și să le dea oamenilor ca să aibă și ei...

Se făcuse o tăcere grea în vagonul în care luminile galbene, aprinse singure, se legănau mereu și aruncau umbre ciudate cînd încoace, cînd încolo. Pe urmă, cîțiva țărani oftară. Petre Petre, care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi :

— Apoi pînă n-om pune mîna pe topoare nici noi n-om...

Se opri brusc, parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui. Oamenii îl auziseră, dar nimeni nu întoarse capul spre el. Numai Lupu Chiriţoiu bîlbîi cu glas moale :

— Ia taci, măi Petrică, ia mai taci !

Se făcu iar tăcere. Roțile de oțel bocăneau surd, ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat. În întunerecul ferestrelor se răsuceau mereu fîșii de fum cu mii de scîntei sclipitoare. În aerul asudat din vagon, printre luminile tavanului și umbrele mișcătoare, rămăsese ca un ecou speriat glasul bătrînului :

„Ia taci, măi Petrică, ia mai taci !"

VI

VESTITORII

1

Platamonu rămase înmărmurit cînd văzu pe Chirilă Păun, logofătul și omul lui de credință, atît de amărît.

— Da' ce-i, Chirilă, ce pacoste a dat peste tine?

Chirilă Păun îl săgetă cu o privire urîtă, răspunzînd :

— Apoi lasă, cucoane, că dumneata știi mai bine, că e feciorul dumitale și...

— Ce ți-a făcut feciorul meu, Chirilă, vai de mine? făcu arendașul cu o bănuială.

— Ce-a făcut să-i plătească Dumnezeu dacă nu se poate să-i plătească oamenii! zise țăranul abătut. Rău m-a batjocorit și mare rușine mi-a făcut, și n-aș fi crezut una ca asta pentru nimica-n lume, că doar v-am slujit cu credință!

Arendașul se zăpăci. I-a fost mereu frică, de cînd a venit Chirilă cu fiică-sa la curte, să nu se lege Aristide și de ea. I-a și spus și, iată, totuși s-a întîmplat. Nici nu știa cum să-l împace. Îi veni în gînd să încerce a lua lucrurile mai puțin dramatic și, bătîndu-l pe umăr, zise prietenos :

— Lasă, măi Chirilă, și fii om cu socoteală, că aste-s ale tinereții, s-au mai întîmplat și n-a pierit lumea. Vom chibzui noi și-om vedea ce...

— Ba nu, cucoane! se feri logofătul, mai jignit. Că dumneavoastră nu vă pasă și puteți vorbi fără

durere, dar noi cu fata ce ne facem? S-o măritărm cu burta la gură ori cu plodul în brațe, de rîsul oamenilor?

— Chirilă, Chirilă, ia seama! întrerupse Platamonu nehotărît, mai mult ca să spuie ceva.

— Acu nu-i nimica, cucoane! urmă țăranul. Dumnezeu e sus și vede și judecă... Numai să știi și să-ți cauți alt om, că eu de azi înainte nu vă mai slujesc. Mi-au spus oamenii că aici e iadul, dar n-am ascultat. Dumnezeu să vă răsplătească și de răfuit ne-om răfui altă dată!

Pe Platamonu îl spăimîntă amărăciunea și îndrăzneala cu care l-a înfruntat Chirilă cel atît de supus pînă azi.

Alergă la fiul său care, după ce stătuse o lună în București, fără să se fi prezentat la vreun examen, se găsea iarăși acasă.

— Ce-mi făcuși, dragul tatii! strigă parcă mai impresionat în fața băiatului vinovat decît fusese în fața țăranului. Nu te astîmpărași nici cu fata lui Chirilă și acuma...

— Ia fugi, tăticule, cu tragedia! zise Aristide cu superioritate. Gherghina e fată nostimă. Doar nu era să umblu după slutele satelor!

— Bine, dar... vru să obiecteze Platamonu cu aceeași teamă în glas, totuși mai liniștit în suflet de siguranța tînărului.

— Știu, știu! îl opri băiatul. Mi-a spus Gherghina mai demult și mi-a plîns. Am învățat-o destul ce să facă, i-am oferit și bani, că nu era o sumă mare, și n-a vrut... Cine-i de vină că acuma va afla toată lumea și va rămîne de rușine? Dacă mă asculta, nici mama ei n-ar fi știut nimica și toate erau bine... Firește, cu toate astea, nu zic, va trebui să vezi dumneata mai tîrziu, să cheltuiești eventual ceva ca să-i împaci, și pe Chirilă și pe fată. Găsești dumneata forma, că ești deștept și știi să-i iei pe țărani!

— Desigur! făcu arendașul, venindu-și în fire. Nu trebuie să exagerăm lucrurile. Dacă n-ajungea aci, ar fi fost mai bine... În sfîrșit!

Chirilă Păun fierbea de durere. Cînd i-a povestit nevastă-sa păţania fetei, le-a bătut pe amîndouă. Pe urmă i-a părut rău. Se găsea mai vinovat pe el însuşi că, din lăcomie prea mare de cîştig, a intrat în slujba grecului, deşi le cunoştea năravurile.

Simţea totuşi nevoia să se răcorească într-un fel, mai ales după ce s-a întors în Amara. Mîine-poimîine va afla tot satul. Cum să iasă între oameni cu ruşinea asta în obraz ? Se duse la preotul Nicodim, îi povesti, se plînse şi-i ceru povaţă. Preotul era şi el necăjit. După ce îi slăbise vederea, acuma începea să-l cam lase şi urechile. Cînd înţelese despre ce e vorba, se miră, se închină şi strigă pe fiică-sa :

— I-auzi, Niculino, ce-a păţit bietul Chirilă cu feciorul grecului !

Niculina se revoltă, blestemă pe greci, chemă pe soţul ei :

— N-ai auzit, Filipe, ce poznă i-a făcut lui Chirilă băiatul grecului, studentul ?...

Filip ascultă liniştit, clătină din cap în semn de indignare şi întrebă, greoi, tacticos :

— Ei, ş-acuma ce-ai de gînd să faci, Chirilă ?

— Apoi tocmai d-asta venii la sfinţia-sa, să mă înveţe, că eu nici nu mai ştiu pe ce lume sînt ! zise ţăranul cu ochii în pămînt.

— De ! făcu Filip şi, după o tăcere lungă, repetă tot aşa de grav : De !

Chirilă Păun plecă fără învăţătură, dar totuşi uşurat, ca şi cînd, împărţindu-şi cu alţii durerea şi auzind cuvinte de ocară împotriva grecului, i s-ar mai fi îndulcit sufletul. Pe seară merse la învăţătorul Dragoş. Acolo se cunoştea păţania Gherghinei, cum de altfel se cunoştea acuma în tot cuprinsul satului, ajungînd pînă şi la urechea bătrînului Miron Iuga, care, foarte urît impresionat, a spus de faţă cu Isbăşescu şi logofătul Bumbu :

— Iacă, de porcării d-astea se ţin dumnealor, şi pe urmă ne mirăm că ţăranii murmură şi se frămîntă !

În familia Dragoș fuse, tocmai în vederea venirii probabile a lui Chirilă, o discuție aprinsă. Știrea a auzit-o Nicolae, fratele învățătorului, de la Petre a Smarandei cu care s-a întîlnit întîmplător pe uliță. Flăcăul s-a făcut Dunăre de mînie. De mult tot spunea că ori ia pe Gherghina, ori nici nu se mai însoară niciodată, fiindcă altă fată ca ea n-are să găsească.

— Vezi ce cuminte ai fost că nu te-ai pripit ? îi zise acuma cumnată-sa Florica.

— Ba dacă te-ai fi grăbit și ai fi luat-o de cînd ai îndrăgit-o, biata fată n-ar mai fi ajuns de batjocura cațaonului ! făcu învățătorul compătimitor.

Nicolae bufni, sudui și în cele din urmă rugă pe frate-său să ajute cumva pe Chirilă, că nu se poate să rămîie așa asemenea fărădelege. Florica sări indignată :

— Ionel, să mă asculți pe mine și să nu te bagi, că de cîte ori m-ai ascultat bine ne-a mers și cînd nu m-ai ascultat numai necazuri am avut. Oamenii să-și caute de nevoile lor fiecare, că doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dînsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce...

Chirilă Păun pică tocmai cînd Florica aprindea lampa, abia puțin după ce se ostoise discuția și se luară cu vorba despre alte treburi. După ce îl ascultară toți cu mare atenție, Florica, mereu înfricoșată pentru bărbatul ei, zise aproape sec :

— Proastă treabă, nea Chirilă ! Să fi fost mai cu luare-aminte, că știai ce poamă e feciorul arendașului !

— Mai proastă nici nu se poate, văd ! recunoscu țăranul, uitîndu-se trist în ochii ei. Dacă ar ști omul dinainte ce-l paște, s-ar feri, dar așa...

— Te lăcomiși să slujești pe grecotei ș-acu plătește Gherghina ! mormăi Nicolae cu imputare.

— Acu lasă-mă și nu mă mai năpăstui și tu, măi băiete, că destul m-a bătut Dumnezeu ! făcu Chirilă amărît. Că eu dacă am știut că Gherghina e în dra-

goste cu tine, n-am mai păzit-o prea tare, că mă bizuiam și pe tine, de !

— Apoi eu tot nu mă las pînă nu l-oi cotonogi pe grecotei, n-ai grijă matale ! scrîșni flăcăul ieșind brusc din casă, parcă n-ar mai fi putut asculta.

Chirilă Păun stătu pînă ce se așezară la cină. Și plecă mai împăcat. Orice cuvînt de mîngîiere era acuma pentru dînsul un balsam pe o rană proaspătă.

De aci încolo cu cine se întîlnea îi spunea păţania Gherghinei. Primarul îl îndemnă să fie răbdător, că poate s-or îndrepta cumva lucrurile. Luca Talabă, după ce îl compătimi puțin, începu a-l descoase despre arendaș : oare ce preț a oferit el pentru Babaroaga și cît cere cucoana ?

Numai Trifon Guju, cînd l-a oprit într-o zi Chirilă și i-a povestit, i-a răspuns ursuz :

— De, nea Chirilă, matale baremi ai hambarul doldora, dar eu, că dinainte de Bobotează mă lupt cu o casă de copii și fără o oca de porumb ?

— Așa-i, Trifoane, adevărat ! zise Chirilă. Fiecare cu dureri...

— Cînd ți-e burta plină parcă și durerea-i mai blajină ! mormăi Guju.

Pînă și lui Pantelimon Văduva, scăpat pentru două zile în concediu de la regiment, găsi prilejul să-i istorisească întîmplarea. Pantelimon era soldat, și uniforma îi ședea bine și se purta ca o fată, să nu fie cumva pedepsit și să nu-i mai dea voie de la companie. Îl muncea mereu frica să nu-l uite Domnica și să se mărite pînă isprăvește el armata.

Petre a Smarandei tot tărăgănase și el însurătoarea. Se ținea după Marioara Irinii, care slujea la curtea Iuga, o iubea de mult și, totuși, nu îndrăznea să se hotărască din pricina sărăciei. Acuma, după întîmplarea Gherghinei, se sfătui iarăși mai îndelung cu maică-sa, care se arătă foarte bucuroasă de gîndurile feciorului. Ea l-a îndemnat destul și, de-ar fi ascultat-o, azi ar fi așezat gata. Smaranda începu a doua zi tocmeala cu mama Marioarei și apoi cu mătușă-sa Profira.

Fiindcă se afla în toiul tocmelii cînd l-a întîlnit Chirilă Păun și i-a spus lui ce-a pătimit de la arendaș, Petre i-a răspuns scrîșnind :

— De, nea Chirilă, eu nu l-aș fi iertat măcar de m-ar fi și omorît pe urmă !

— Bine zici, Petrică, bine ! încuviință Chirilă umil.

2

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas. Era îmbrăcat bine, cu palton nou, antereu nou, barba tunsă frumos, în sfîrșit, curat și gătit ca un pețitor, cum nu-l văzuse niciodată pe acasă.

— Mi-am luat *congrua* pe șase luni și am venit, că tot mi-era frică să nu mă strîngă Dumnezeu și să nu mai apuc să văd și eu țara noastră ! zise Belciug cu surîsul lui sfios și cu o mare bucurie în toată înfățișarea. Azi-dimineață am sosit, și de la hotel am venit drept aici, ca să nu mă rătăcesc pînă m-oi obișnui !

Tatăl lui Titu, ca să-și înalțe odrasla, dăduse preotului ideea să-l caute la *Drapelul*, unde-l va găsi neapărat și mai repede ca acasă. Tînărul Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacție și apoi ieșiră împreună să dea o raită prin centru și mai ales să poată vorbi în tihnă. Preotul trebui să-i povestească toate întîmplările mari și mici de prin Amaradia și în special despre nunta Ghighiței, despre care i-a scris mamă-sa ceva, dar nu atît de amănunțit cum ar fi dorit el.

Apoi Titu deveni călăuza lui Belciug în București. Îl duse întîi la statuia lui Mihai Viteazul, unde preotul se închină cu mare evlavie, luînd chiar, după îndemnul tînărului, o frunză veștedă dintr-o coroană agățată de grilaj cine știe de cînd, s-o păstreze ca amintire prețioasă și s-o arate și celor

de pe acasă. Vizitară cîteva biserici, muzeele, intrară în magazinele mari. La Cameră și la Senat n-a avut norocul să asiste decît la ședințe obișnuite și plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut și așa, cum îi plăcea tot ce vedea și auzea, parcă nici nu s-ar fi putut să nu-i placă ceva cînd a făcut atîta drum și cheltuială. Baremi la Teatrul Național, după ce a fost de două ori cu Titu, se ducea mai în fiecare seară, atît de drag îi era.

Peste vreo săptămînă nu mai avu nevoie de tovărășia tînărului Herdelea și nici nu voia să-i răpească tot timpul. Și-a descoperit cîteva cunoștințe vechi, între care un funcționar de la poștă și un farmacist, foști colegi de școală de la Amaradia. Firește, a cunoscut și pe soții Gavrilaș și chiar a mîncat la ei de vreo trei ori, încîntat de calitățile culinare ale rotunjoarei doamne Gavrilaș și fericind pe Titu că a nimerit-o așa de bine cu masa.

Titu însuși, oricît îi era de simpatic să umble cu preotul din satul lui, se simți ușurat cînd îl mai putu lăsa singur. Afară că îl costase și oarecare parale, fiind obligat să ia masa cu dînsul în oraș uneori și să-și plătească partea, căci lui Belciug nici nu-i trecea prin minte să-l cinstească — ba ar fi primit bucuros să fie el cinstit — își cam neglijase gazeta, încît Roșu i-a făcut observație că a început și el să fie ca ceilalți.

Numai cîteva zile după sosirea preotului i se ivi o încurcătură atît de urîtă, că-i era frică să nu iasă dintr-însa vreo boroboață gravă, s-o afle și Belciug și să umple Amaradia. Tanța venea la el tot mai des și, firește, cînd nu era acasă doamna Alexandrescu. Degeaba îi spunea dînsul să fie mai prudentă ; ea răspundea că nu-i mai pasă de nimeni și de nimic, de vreme ce îl iubește. Titu se socotea vinovat față de ea și nu îndrăznea să fie energic și să-i explice că au să observe chiriașii din curte ori doamna Lenuța și se vor face amîndoi de rușine. Teama lui s-a dovedit curînd prea îndreptățită. Începuse a bănui ceva și Marioara Rădulescu, eleva lui, și chiar umbla să-l surprindă. Din fericire, într-o zi, ducîn-

du-se la masă, ca de obicei, nu mai întîlni pe Marioara. Doamna Gavrilaș l-a lămurit indignată că a dat-o afară, pentru că a prins-o pe stradă stînd de vorbă și sărutîndu-se cu un domn mai în vîrstă, „aproape ca Gavrilaș". Se plîngea că fata asta, pe care a răsfățat-o și a corcolit-o ca pe copilul ei, a fost o stricată. A observat ea că-i joacă ochii după băieți, dar a gîndit că așa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriță. Dar să se înhăiteze cu oameni bătrîni pe stradă, înseamnă că are dezmățul în sînge.

— Nu știu cum s-o fi purtat cu dumneata, domnule Titu, sfîrși doamna Gavrilaș melancolic. Dar să nu te superi că am alungat-o. De stricate de-astea e plină lumea !

Peste cîteva zile, Titu, despărțindu-se spre seară de Belciug, alerga să ajungă mai repede acasă să primească pe Tanța, care-l anunțase de ieri că vine, fiindcă Jean cu doamna Alexandrescu iar merg la ei la pocher prelungit. Petrecură vreo două ore pasionate, apoi Titu aprinse o lumînare, ca Tanța să se poată îmbrăca, să nu întîrzie prea mult. Tanței îi era lene să se urnească din căldura patului. Se întindea, gîngurea, se giugiulea ca o pisică blondă răsfățată. Tînărul Herdelea, văzînd-o așa, n-ar fi lăsat-o să plece, dar își stăpînea ardoarea numai de grija ei, să nu aibă neplăceri pe acasă. Tanța, nepăsătoare de ce va fi la urmă, parcă tot căuta să-l ațîțe și-i zicea și rîdea :

— Vreau să știu cît mă iubești, Titișor !

— De ce mă stîrnești și nu mă lași să fiu cuminte ? murmură Titu. Știi doar că eu numai pentru tine și în interesul tău mă silesc să fiu cuminte, altfel nu te-aș lăsa să pleci pînă mîine dimineață !

— Ei, atunci nici nu mai plec pînă mîine ! făcu Tanța, lăsîndu-se pe spate și trăgînd plapoma să se învelească. Stinge lumînarea și...

Titu se repezi s-o îmbrățișeze. Tanța se împotrivea :

— Nu, nu !... Lasă-mă !... Am glumit !.... Titule...

— Acuma s-a isprăvit ! se înflăcăra tînărul. Nu mai pleci pînă...

În clipa aceea un ciocănit discret în uşă îi amuţi pe amîndoi şi-i încremeni pe jumătate îmbrăţişaţi. După o tăcere de cîteva secunde, în vreme ce Tanţa se ascundea sub plapomă pînă-n bărbie cu ochii plini de spaimă, Titu Herdelea se apropie de uşă în vîrful picioarelor, făcîndu-i semn cu degetul să nu se mişte, şi întrebă răguşit :

— Cine-i ?

— Eu, eu... Nu te deranja de loc !... Numai o secundă... Îmi dai voie ? răspunse din antreu o voce.

De emoţie, Titu nici nu o recunoscu. Tanţa însă, scuturînd desperată din cap, şopti către tînărul care o privea uluit :

— Jenică...

Mai zăpăcit, cînd înţelese cine era, Herdelea întrebă iar :

— Dumneata eşti, domnule Jean ?... Ce este, ce s-a întîmplat ?

— Nimic, nimic... Dar deschide un moment, dacă nu te superi ! continuă Jenică de afară stăruitor.

Titu Herdelea se uita îngrozit şi întrebător la Tanţa, care, cu o hotărîre subită, se vîrî complet sub plapomă, mai şoptind înainte de a dispărea :

— Ascunde-mi hainele !

Îi strînse în grabă hainele aruncate pe scaune, cămăşuţa căzută jos lîngă pat, şi le dosi lîngă dulap, mormăind între timp, ca să justifice întîrzierea :

— Da, da... Imediat deschid, numai să... puţin... Eram în pat şi...

Apoi întoarse cheia şi Jenică intră surîzător :

— Scuză-mă că dădui aşa buzna peste dumneata, dar... Erai singur ?

— Desigur. Cu cine să fiu ? făcu tînărul Herdelea nehotărît.

— Nu de alta, mi s-a părut că aud glasuri şi d-aia am bătut, că venisem să-mi iau ceva din odaia Lenuţei şi...

Jean vorbea şi se uita prin odaie intrigat şi neconvins. Venise fără ştirea doamnei Alexandrescu,

pe care o lăsase la părinții lui, antrenată la o partidă interesantă de cărți. Pretextase că-l doare nițel capul și iese numai pînă-n stradă să ia puțin aer, ca să nu se mai îndoape cu piramidoane... Fusese prezentat de vreo lună fiicei subdirectorului său de la minister, o fată drăguță și cu zestre, singură la părinți. Domnișoara părea să-l simpatizeze, iar el, la a treia întrevedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenții serioase. Era o partidă strălucită, dublată de o protecție eficace în cariera lui funcționărească, subdirectorul fiind un stîlp important al ministerului. Asigurîndu-și adeziunea fetei, se consultă în mare taină, ca să nu prindă de veste Tanța și să scape vreun cuvînt către Lenuța, cu părinții lui, care fură încîntați. De frică să nu aibă vreun scandal cu doamna Alexandrescu, se hotărîse să-și care acasă pe furiș toate lucrurile ce le avea la ea, încetul cu încetul, iar într-o anume zi, în locul lui, să se prezinte la Lenuța bătrînul Ionescu și să-i explice cum stau lucrurile, convingînd-o să-l lase în pace... Și acuma se repezise să-și mai ia cîte ceva. A intrat în odaia cealaltă, dar n-a găsit chibriturile, și pe ale lui le lăsase Lenuței să puie cutia pe gologanii de joc, că îi poartă noroc. Plictisit, era să plece cu mîna goală. Bîjbîind prin antreu spre ieșire, a auzit glasuri în camera chiriașului. O clipă a ezitat : cum să deranjeze pe om cînd poate să fie cu o damă ? Pe urmă s-a gîndit că de ce să fi făcut un drum degeaba numai fiindcă-i lipsește un chibrit. Și, totuși, Titu era singur ! Vorbind mereu își rotea ochii prin odaie pînă ce descoperi pe masă, chiar lîngă lumînarea aprinsă, o pălărioară de fetru ce părea o pată de umbră. Se întrerupse și, trăgînd cu ochiul spre pălărie, făcu șiret :

— Craiule, craiule !

Prins cu ușa, Titu Herdelea se înfurie :

— Ei, nu, te rog... Nu ți se pare că exagerezi ?... Am sărit, ți-am deschis, destul. Spune-mi ce dorești și...

Jean nu-şi mai putea stăpîni curiozitatea : unde să fi dispărut dama ? Răspunse cercetînd cu privirile toate colţurile :

— Un chibrit !

Titu se aşezase pe marginea patului. Zise ursuz, arătîndu-i pe noptieră cutia :

— Poftim ! Şi...

— Mersi, monşer, şi nu fi supărat că... Iacă mă duc !

Se apropie de noptieră. Întinzînd mîna după chibrituri, i se păru că plapoma e mai bombată într-un loc. Luă cutia zicînd foarte vesel :

— Va să zică acolo ?... Ei, bată-vă dragostea ! Ştii că nici nu mi-ar fi trecut prin minte să... Dar nu, nu vă deranjez, iacă ! Nu te mai uita aşa urît la mine, că sînt băiat discret şi vă las să continuaţi...

Îndreptîndu-se spre uşă adăogă cu voce galantă :

— Scuză-mă, duduie, pentru deranj !

Rîse şi deschise. Din prag mai întrebă pe Titu clipind :

— Numai atîta spune-mi, craiule, e nostimă ?

Încordarea nervoasă făcea pe tînărul Herdelea să şovăiască între mînie şi răbdare. În aceeaşi secundă îşi zicea că ar trebui să ia de guler pe Jean şi să-l zvîrle afară, şi că rău a făcut de i-a deschis şi l-a lăsat înlăuntru. Vrînd să scape de el mai repede, întoarse capul cu dispreţ şi nu-i mai răspunse. Jean reveni spre dînsul :

— De ce te superi aşa, monşer, ce Dumnezeu, că doar nu ţi-am mîncat-o pe...

Ajuns lîngă pat, curiozitatea îl birui. Cu un gest fulgerător ridică colţul plapomei, dezvălind pe jumătate pe Tanţa şi sfîrşind fraza gingaş :

— ...pe duduiţa asta frumoasă !

Cînd o recunoscu pe Tanţa, surîsul curios de pe faţă i se transformă într-o strîmbătură. După o clipă însă, venindu-şi în fire, continuă dojenitor :

— A, va să zică dumneata erai duduiţa nostimă, domnişoară ? Ei, bravo, ce să-ţi spun, frumos îţi şade ! Să-ţi fie ruşine obrazului !

Titu Herdelea sărise în picioare, dar nu știa ce să facă. Se crezu obligat să intervie, deși își dădea seama că intervenția lui are un romantism ieftin, nepotrivit cu împrejurările :

— Domnule, te rog să...

— E sora mea și aș avea dreptul s-o iau de urechi ! făcu Jean cu o gravitate pe care Titu o socotea tot atît de deplasată.

Atunci Tanța zise foarte calmă :

— Ascultă, Jenică, știi bine că eu nu-ți permit să-mi faci mie morală ! Nici acuma, și niciodată ! Să fim înțeleși ! Așa că ar fi mai bine să-ți vezi de... Lenuța ta și să ne lași pe noi în pace !

Calmul și energia ei deconcertară pe Jenică. Își pierdu cumpătul. Bîlbîi ceva, puse chibriturile pe noptieră și în sfîrșit, cu un ton fals de superioritate și poruncă :

— Lasă că vom mai vorbi noi împreună... Acuma însă aide, imediat să te îmbraci și să o ștergi acasă ! Imediat ! Nu mă mișc de aici pînă ce nu pleci !

Tanța răspunse cu dispreț :

— Voi pleca atunci cînd voi crede eu, fiindcă, știi prea bine, ordinele tale nu mă impresionează de loc, absolut de loc !

— Așa ?... Mă și înfrunți ? izbucni Jean, găsind astfel un pretext de a se retrage cu demnitate. Bine ! Rămîi și continuă orgia ! Ai să dai tu socoteală, n-ai grijă !

Titu Herdelea, aiurit, închise ușa după el. Tanța observă cu un surîs silit :

— A ținut deschisă ușa idiotul și s-a răcit odaia !

Totuși se îmbrăcă repede. Titu ar fi vrut să-i spuie cuvinte de îmbărbătare sau măcar de dragoste, și-i era teamă să nu pară ridicol. Tanța însă era atît de liniștită, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Pe tînărul Herdelea îl mira liniștea și siguranța ei. El era convins că Jean va provoca scandal. Nu bănuia și nici Tanța nu-i spusese că siguranța ei are un temei : maică-sa i-a comunicat planul lui Jenică de a părăsi pe Lenuța, Jenică va afla că îi cunoaște secretul și

prin urmare nu va cuteza să vorbească despre ea de frică să nu vorbească și ea despre el.

— Mă iubești, Titișor? întrebă Tanța, lipindu-se de el, la despărțire.

— Mult, dragostea mea cea mai frumoasă! zise Titu cu glas tremurat.

Două zile tînărul Herdelea stătu pe spini, așteptînd din moment în moment o prăbușire. Pe Jean nu-l întîlni, de la Tanța nu mai avu nici o veste, iar doamna Alexandrescu își continua ciripirile amoroase ca totdeauna.

Tocmai se gîndea că se vor fi aranjat lucrurile cînd, a treia zi după-amiazi, doamna Alexandrescu îl strigă. O găsi singură și mîhnită:

— Vezi, domnu Titu, ce-mi făcuși?... Mi-a spus Jenică numai mie, că nu vrea să întristeze pe părinții lui, săracii. Se poate, domnu Titu? Să abuzezi de un îngeraș nevinovat?... Nu m-am așteptat, îți jur, la una ca asta! Eu credeam că ardelenii sînt oameni așezați, cuminți, și cînd colo... Te-am introdus în casa oamenilor cu gînduri frumoase, nu să ne batem joc de biata fată neștiutoare. Acum ce vrei să faci? Că de s-ar întîmpla să afle bătrînul, cît e dînsul de sensibil la onoarea familiei lui, ar fi în stare să tragă și cu revolverul!

Tînărul Herdelea înțelegea ce răspuns așteaptă gazda lui, dar nu-l putea da. Declară că el iubește pe Tanța, că iubirea lor nu e ceva trecător și pe urmă se pierdu în bolboroseli despre nesiguranța situației lui, despre speranțele viitorului, cînd se va putea pecetlui dragostea... Observă totuși că doamna Alexandrescu nu insistă cum se temuse dînsul. Pe ea o interesa Jenică în primul rînd. Și Jenică îi interzisese să mai primească pe Tanța cît va avea chiriaș pe Titu. De dragul lui Jenică doamna Alexandrescu rugă pe Titu să-și caute altă locuință, mai ales că tot era sfîrșitul lunii. De altfel și fără întîmplarea aceasta nu l-ar mai fi ținut, căci e posibil să aibă nevoie Mimi de cameră. Nu voia să-i spuie, nici chiar lui Jenică nu-i spuse, că pe Mimi a surprins-o zilele trecute soțul ei ieșind din apartamen-

tul unui admirator mai vechi al ei și acum se află tocmai în discuțiile despărțirii, Vasile fiind hotărît să n-o ierte și s-o izgonească din casă dacă nu pleacă ea de bunăvoie.

În două zile Titu își găsi o odaie mai bună, cu același preț, în strada Imprimeriei, aproape de redacție și mai în centru. Soții Gavrilaș, care aveau neînțelegeri cu niște chiriași, și erau hotărîți de vreo lună să se mute, tărăgănind numai din cauza tînărului Herdelea, descoperiră în aceeași stradă o locuință potrivită. Cînd îl duse să-i vază noul domiciliu, preotul Belciug îi zise :

— Bine c-ai scăpat de-acolo unde ai fost, dragă poete ! Că mie nu mi-a plăcut de loc doamna ceea bătrînă și pictată ca o teatralistă, care tot cînta și trăgea cu ochiul și se sucea și se răsucea de parcă zbiera după amor... De muieri d-astea să te ferești, că trebuie să fie tare periculoase...

3

— Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă și amenință ! se tîngui Cosma Buruiană frîngîndu-și mîinile. N-aș mai fi vrut să vă supăr cu necazuri d-astea, dar e primejdie, coane Miroane, cu oamenii. Ori au înnebunit, ori cine știe ce i-a cuprins, că nu i-am mai pomenit așa de îndîrjiți niciodată !

Miron Iuga îl iertase în sfîrșit pentru boroboața cu porumbul de astă-toamnă. Îi era milă de el, dar nu se putu opri să nu-i zică :

— Ia seama să nu ți se năzare ca atunci cu furtul !

Cosma se închină umilit :

— Lăsați-mă, coane Miroane, c-am pătimit destul din pricina aia ! De la Crăciun nu e noapte să nu fi fost dijmăluit și n-am mai cutezat nici să vă spun și-am răbdat. Dar ce-i acuma e grav de tot !

Arendaşul îi spuse apoi că ţăranii între dînşii vorbesc că, şi de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieşi pînă ce nu li se va împărţi moşia Babaroaga, care nu-i face trebuinţă cucoanei şi umblă s-o vîndă la alţi boieri, că ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă şi sîngerează muncindu-l şi deci al lor trebuie să fie, că aşa vrea şi regele şi chiar mulţi boieri, numai cei de la cîrmă se împotrivesc şi-i ţin cu sufletul la gură. Lui i le-au povestit toate astea slujitorii mai de încredere, încît trebuie să fie adevărate.

— Rezultatele demagogiei uite-le, dacă într-adevăr e cum spui ! zise bătrînul. Dar mă mir că eu n-am auzit încă despre treburile astea !

— Apoi dumneavoastră nu îndrăznesc ei să vă spuie, coane Miroane ! făcu Cosma. Că li-e frică şi ruşine !

Iuga nu se grăbise cu învoielile pentru că tot proiecta să facă unele modificări pe care le socotea favorabile şi pentru dînsul, şi pentru ţărani. De altfel, cu parte din săteni încheiase din toamnă, încît continuitatea muncilor o avea asigurată... Chemă pe logofătul Bumbu, care mărturisi că şi lui i-au cam vorbit oamenii despre schimbări, că chiar unii din cei ce s-au tocmit astă-toamnă zic că nu vor ieşi la muncă dacă nu se îndreaptă învoiala. Cînd însă Miron Iuga îl privi întrebător, logofătul, înfricoşat, adăogă că ţăranii aşa vorbesc în toţi anii în preajma primăverii şi se frămîntă, şi pe urmă, neavînd ce face, se învoiesc şi ies la muncă.

— Stai, măi Leonte, omule, că tu prea iei lucrurile uşurel ! zise arendaşul îngrijorat. Au vorbit ei, oamenii, şi altă dată, dar ce-i acuma n-a mai fost niciodată. Că doar şi eu cunosc pe ţărani şi cu ei trăiesc şi am trăit...

— Vreme mai este destulă — făcu Bumbu mai şovăitor — că pămîntul încă nici nu s-a spălat bine de rugina zăpezii.

Bătrînul Iuga nu voia să se arate impresionat, deşi cele auzite nu-i plăceau de loc. Firește că arendaşul, fricos şi plîngăreţ cum i-e firea, mai umflă

realitatea. În orice caz, prevederea nu strică. Porunci logofătului să înceapă de mîine chiar încheierea învoielilor și într-o săptămînă să isprăvească cu toți. Renunță la modificările meditate. Dacă oamenii sînt învrăjbiți le-ar putea socoti împovărătoare pentru dînșii.

A treia zi, Leonte Bumbu înștiință pe boier că nici un om n-a iscălit încă și că toți vor să-l roage pe dumnealui să-i ușureze, fiindcă nu mai pot răzbi cu învoielile vechi.

În aceeași zi, după-amiazi, se prezintă învățătorul Dragoș. Mai fusese de două ori după Crăciun, în chestii de școală. Miron l-a primit cu toată bunăvoința, ca o urmare a surprizei bune ce i-a făcut cu colinzile și imputîndu-și că l-a apreciat prea sever înainte din pricina unor impresii poate superficiale, cînd, în fond, învățătorul e bărbat copt și potolit. Deși acuma era plictisit de ce-i spusese logofătul și n-avea chef de conversații, venirea învățătorului, după o clipă de chibzuire, i se păru folositoare, zicîndu-și că prin el va putea influența spiritele sătenilor întru restabilirea liniștii și a ordinii tradiționale. Îl pofti să șeadă, îi oferi o dulceață, îl întrebă despre mersul școlii... Ion Dragoș era puțin palid. O emoție grea i se citea pe față și-i tremura în degete.

— Te-am luat cu vorba și nu te-am întrebat ce vînt te aduce ? zise în sfîrșit Miron prietenos. Spune dumneata întîi, că pe urmă am să-ți spun și eu altele !

Învățătorul îngălbeni mai tare. Mîinile, așezate pe genunchi, își jucau nervos degetele.

După primele cuvinte ce rosti, observă că Iuga se întunecă. Asta, însă, în loc să-l intimideze, îl întărîta și-l îndemna să continue mai calm și cu mai multă siguranță.

— În definitiv dumneata ce dorești ? îl întrerupse apoi deodată bătrînul.

Întreruperea nu-l tulbură de loc. Continuă a-i expune că el, personal, nu dorește nimic, că și-a permis să vie și să-i tălmăcească durerile sătenilor,

numai fiindcă sufletele sînt prea agitate din cauza foamei şi a mizeriei. Ţăranii văd încă în Miron Iuga pe părintele lor, de la care nădăjduiesc o îndulcire a soartei ce-i apasă. Învoielile actuale sînt însă atît de grele că nu se mai pot suporta. Pe urma lor majoritatea oamenilor au flămînzit îngrozitor toată iarna. Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor...

— Dumneata în numele cui vorbeşti ? întrebă iarăşi Iuga.

— În numele sătenilor, domnule Iuga ! zise Dragoş simplu.

— Te-au însărcinat ei pe dumneata să-mi comunici doleanţele lor ?

— Nu, nu m-a însărcinat nimeni, domnule Iuga, dar eu m-am crezut obligat, fiindcă mi s-au plîns şi...

— Atunci pune punct ! făcu bătrînul sever. N-am nevoie de mijlocirea dumitale pentru a afla ce doresc oamenii mei ! Mijlocitorii de teapa dumitale sînt pacostea sătenilor. În loc să fiţi luminătorii poporului, îi otrăviţi sufletul şi încurajaţi toate nemulţumirile, ca din exploatarea lor să vă creaţi merite şi popularitate... Degeaba, prima impresie nu mă înşeală pe mine niciodată. Bine te-am văzut eu şi te-am judecat de cînd am făcut greşeala de te-am adus în sat, ca să-mi turburi viaţa bieţilor oameni !

— Vă rog să credeţi, domnule Iuga, că eu... zise învăţătorul cu un involuntar zîmbet de supunere.

Pe Miron îl sîcîia eternul „domnule Iuga", care i se părea sfidător. Îi reteză vorba mai energic :

— Destul ! Eu nu discut cu samsarii nepoftiţi !

— Conştiinţa mi-a dictat să-mi fac datoria şi mi-am făcut-o ! murmură Dragoş puţin abătut. Dumneavoastră veţi decide cum credeţi de cuviinţă... Spuneaţi însă că vreţi să-mi comunicaţi şi dumneavoastră ceva.

— Nu, nu ! protestă Iuga. Cu dumneata eu nu mai am ce vorbi. Alţii ar trebui să vorbească cu dumneata !

Întoarse spatele. Învăţătorul se retrase fără zgomot.

Cînd venise încoace avusese bătăi de inimă dureroase și emoția îi uscase cerul gurii și gîtlejul. Își aranjase în creieri cele ce voia să spuie bătrînului boier Miron. Toate erau limpezi, strâvezii și convingătoare. Imposibil să nu fie înțeles și aprobat. Se înfățișa o situație excepțională, cu primejdii excepționale și iminente. El le simțea și le vedea și le auzea. A le păstra pentru dînsul și a le ascunde ar fi fost neleal față de omul care, printr-un gest, ar putea să înlăture miasmele ce turbură văzduhul, să restabilească încrederea și răbdarea pînă la o soluție mai trainică.

Pleca acuma dezamăgit de sine însuși, nu de Miron Iuga. Își blestema neputința de a-i fi lămurit ceea ce în sufletul său era atît de limpede. Transformate în fraze, lucrurile care-i sîngerau lui inima apăreau reci, mărunte și fără nici o importanță, încît nu încape mirare că Iuga le-a primit fără înțelegere.

Ajunse în uliță cu surîsul supus uitat pe față. Călca cu băgare de seamă, sprijinindu-se în umbrelă ca într-un băț, ferind noroiul și băltoacele, ținînd marginea. Din ograda babei Ioana îl strigă deodată glasul lui Anton nebunul :

— Domnule Nică !... Stai, nu fugi !

Anton se cuibărise, de cum a dat iarna, la baba Ioana, care-l ocăra și-l răbda. Învățătorul își continuă calea. Din urmă însă Anton se apropia, desculț, înflăcărat :

— De ce fugi, domnule Nică ? C-ai fost la boierul cel bătrîn ? Să nu-ți fie rușine și nici rău să nu-ți pară, că s-a apropiat ziua judecății și a socotelilor, iar cine a stat cu mîinile-n sîn are să răspundă ! Cînd vor sosi călăreții pe armăsari albi cu vestea cea mare, atunci dumneata ai să te ridici să strigi că...

În clipa aceasta glasul babei Ioana se auzi chemător :

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări...

Nebunul încetă brusc și se întoarse, parcă ar fi fost chemarea lui, bolborosind supus :

— Stai că viu, maică Ioană !

Ion Dragoș îi auzi pașii desculți, leopăind în tină și depărtîndu-se, și glasul babei :

— Păsărelele mamii...

4

Cîteva zile după ce se mutase, într-o dimineață, intrînd în redacție, Titu Herdelea găsi pe Roșu mai ursuz ca de obicei.

— Ei, văzuși dreptatea mea, puiule ? zise cu o strîmbătură batjocoritoare. Acuma ce mai spui, ai ?

Tînărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbește secretarul, căci el în toate și întotdeauna își descoperea dreptatea lui. Răspunse cu un surîs vag de aprobare. Roșu insistă :

— Sper că ai citit în ziarele de dimineață ! Dar ce e în ziare e floare la ureche. Ministerul de Interne dă drumul numai telegramelor inofensive. Realitatea, ehe, băiete, realitatea e...

Încheie cu un gest care voia să exprime maximul de îngrijorare patriotică. Cum însă Herdelea continua să tacă nedumerit, secretarul continuă misterios :

— Dansul macabru a început ! Și boierii noștri își pierd capul ! Să-l vedem acuma pe gentilul nostru Deliceanu cum o întoarce, că eu i-am atras de mult atenția...

Tocmai după un sfert de ceas de ocoluri, ghici și Titu că Roșu vorbește despre niște tulburări țărănești izbucnite undeva prin Moldova. Mici notițe și telegrame apăruseră de cîteva zile în toate jurnalele, fără să li se dea importanța ce le-o atribuia secretarul *Drapelului*. Se vorbeau mai multe prin oraș, dar cu oarecare satisfacție și nu cu temeri.

Tînărul Herdelea căută să liniştească pe Roşu cu motivarea ce o auzea pretutindeni, anume că e vorba doar de mici corecţiuni aplicate ovreilor, care exploatează prea neomenos pe bieţii ţărani de prin satele moldoveneşti.

— Nu-i nici o pagubă dacă se vor pierde cîţiva perciuni ! zise Titu rîzînd. Numai aşa o să mai scape satele de ei, că prea s-au înmulţit !

Secretarul sări ars :

— Bravo, puiule ! Aci am vrut să te aduc ! Asta e mentalitatea care duce ţara de rîpă, huliganismul ăsta, care vede în ovrei cauza tuturor relelor... Eu aş admite totuşi chiar barbaria contra ovreilor dacă mi-ai garanta că prin ea se evită răul cel mare care e pe drum ! Poţi însă dumneata să garantezi unde se opreşte operaţia asupra perciunilor ? Eşti sigur că mîine sau poimîine ţăranii nu vor continua operaţia prin bărbile boierilor şi arendaşilor creştini ?

Titu Herdelea îşi aduse aminte că Roşu e ovreu şi-i păru rău că a făcut o glumă ieftină în faţa lui, atingîndu-i susceptibilitatea firească de rasă. Ca să-şi repare greşeala, se grăbi să aprobe tot ce spunea Roşu, subliniind cu cîte un „desigur" sau „evident". Şi secretarul se străduia să-i demonstreze că toate revoluţiile aşa încep, cu cîte o tulburare neluată în seamă sau considerată fără importanţă. E avertismentul. Dacă se iau măsuri potrivite imediat, dezordinea se poate localiza şi potoli fără consecinţe grave. Altminteri, focul se întinde pînă ce cuprinde o provincie, o ţară, un continent.

— Acum însă ce se întîmplă, amice ? Lumea nu vede în cele ce se petrec în Moldova decît o agitaţie contra ovreilor. Şi, cum spuneai şi tu adineaori, ce pagubă dacă o să mănînce bătaie nişte jidani ? Lasă-i să mănînce. E o supapă de siguranţă. Bătînd pe jidani, ţăranii se vor răcori şi vor uita pe ceilalţi boieri şi arendaşi, care nu-s jidani, dar îi exploatează la fel, dacă nu şi mai rău. Să nu-ţi închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule ! Urmăreşte toată presa ! Pretutindeni, mai în surdină, mai pe faţă, sînt justificate, aprobate, chiar blagoslovite sălbă-

tăciile țăranilor răzvrătiți, cu scuza subînțeleasă „jos jidanii". Se spune că e o cauză sfîntă la mijloc și, desigur, așa este, căci cauza țăranilor e sfîntă și dreaptă. Cu toate astea, în loc să i se caute soluții cinstite, care să aline cît de cît mizeria țărănească, toți toarnă untdelemn pe focul încins. Opoziția, bine, să zicem, e opoziție și vrea să profite chiar de o catastrofă ca să puie mîna pe putere... Cel puțin guvernul de-ar fi cuminte! Aș! Face mai rău decît opoziția, fiindcă nu face nimic. Și-a pierdut capul sau încă nu-și dă seama de situație. Destul că pîrjolul se întinde și nimeni nu ia o măsură de apărare a ordinii. Ș-atunci iacă de ce-ți spun eu că e grav și că a început rostogolirea spre prăpastie!

Roșu își scotea mereu ochelarii de după urechi, îi ștergea atent, îi punea la loc și continua mai pasionat, vrînd cu orice preț să convingă pe tînărul Herdelea, parcă de convingerea lui ar fi atîrnat liniștirea tuturor primejdiilor. Titu era convins în sineși că elocința secretarului s-a dezlănțuit mai cu seamă din pricina nedelicateței lui involuntare și se credea obligat să asculte cu resemnare, deși în buzunar îl ardea o scrisorică găsită adineaori la portar, rămasă necitită, cu slovele Tanței. Spre norocul lui sosi Antimiu, un reporter gras, asudat, într-o blană soioasă, cu căciula de lutru fals pe ceafă și cu o gravitate pe față, ca și cînd ar fi fost deținătorul secretelor supreme de stat. Fără să învrednicească pe Herdelea măcar cu o privire, se prăvăli pe un scaun la biroul secretarului, oftînd:

— Nene Roșule, se încurcă urît de tot chestia cu tulburările... După-masă e convocat Consiliul de Miniștri pentru a hotărî chemarea rezerviștilor!

Secretarul făcu triumfător către Titu:

— Ce-ți spuneam eu, onorabile?... Ai auzit?... Rezerviștii!

Reporterul se pregătea să scrie informația. Roșu îl opri cu amărăciune:

— Anunță numai Consiliul de Miniștri. Restul nu poate merge la *Drapelul*. Asta-i soarta noastră ticăloasă. Cînd ai o știre senzațională trebuie să-ți muști

unghiile și să te uiți cu jind cum o publică *Adevărul*...

Peste cîteva minute, din cabinetul directorial apăru însuși Deliceanu, ras, subțire, delicat. Fără surîsul lui obișnuit părea mai bătrîn.

— Scrie tu, Roșule, că ești mai iute ! zise directorul. Am să-ți dictez o informație care e de fapt un comunicat... Gata ?... Va să zică : „Față de știrile alarmante ce se publică de cîteva zile într-o anumită presă, ni se comunică din sursă autorizată că în țară domnește cea mai perfectă liniște și opinia publică n-are nici un motiv serios de îngrijorare. Micile incidente strict locale se datoresc unor agitații de rea-credință. Guvernul de altfel este ferm decis a menține ordinea împotriva oricui, întrebuințînd toate mijloacele legale." Așa !... Ia citește acuma !

Roșu citi. Directorul aprobă :

— Da !... O pui în capul informațiilor politice pe două coloane cu doisprezece aldine !...

Dădu să plece. Secretarul întrebă :

— Dar despre chemarea rezerviștilor dăm ceva ?... Mi-a adus acuma...

— Nu, nu ! întrerupse Deliceanu. Lasă numai comunicatul ! De altminteri, chestia cu rezerviștii încă nu e sigură. E de văzut dacă în Consiliul de Miniștri se va decide asta sau poate altceva...

Titu Herdelea profitase și se retrăsese la o masă mai depărtată să-și citească scrisoarea. Tanța de-abia acuma aflase că s-a mutat. Jenică n-a spus nimic părinților, dar o spionează și a amenințat-o cu scandal dacă se mai duce la doamna Alexandrescu. Are să-i povestească multe, i-e dor și vrea să-l întîlnească. Să-i lase, tot la portar, într-un plic, noua adresă și apoi ea va veni negreșit... Titu ascunse scrisoarea, își însemnă adresa pe un petec de hîrtie, fără nume. Îi era și lui dor de ea, de glasul ei blînd și de ochii ei cu priviri învăluitoare. În zadar s-a bucurat, cînd s-a mutat de la doamna Alexandrescu, că a scăpat. Tanța îi rămăsese în suflet, de unde n-o putea smulge, oricît i se părea că e necesar să se despartă de ea. Lipsa ei îl durea și-l inspira.

În fiecare seară dorul şi-l plîngea în strofe fierbinţi. Nu mai cizela şi nici nu le scria cu gîndul să le publice, ci doar ca să-şi mîngîie inima.

Roşu, după ce plecă Deliceanu şi reporterul, îşi reluă explicaţiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare. Tînărul Herdelea se făcea că-l ascultă, dar vorbele îi intrau pe o ureche şi-i ieşeau pe cealaltă, ca nişte sunete fără sens. Îl preocupa numai Tanţa. Se gîndea să adaoge la adresă şi o oră prin care să-i indice că o aşteaptă. Dacă ea nu va putea veni la ora aceea ? În loc de oră, adăogă : „Te iubesc".

Cînd ieşi de la redacţie, răsuflă : în sfîrşit s-a isprăvit cu tulburările ! I se părea că tulburările sînt numai o altă formă a eternului subiect de discuţii care este aici chestia ţărănească. E obiceiul ţării să se vorbească mereu despre lucrurile cele mai grave fără să se facă nimic. Vorbind, oamenii au iluzia că şi-au împlinit datoria. Importantă e vorba, nu fapta. Mai ales cînd vorba poate propovădui toate grozăviile.

La masă Gavrilaş îl întreţinu tot despre tulburări. El a auzit pe la poliţie lucruri urîte : că un orăşel oarecare ar fi fost devastat de ţăranii răsculaţi şi că se vorbeşte despre mobilizarea armatei... După-amiazi se întîlni cu preotul Belciug, foarte îngrijorat :

— Mi se pare că am nimerit rău cu venirea în Ţară. Se aud întîmplări întristătoare, nu ştiu cît sînt de adevărate. La hotel îmi spune portarul c-au sosit jidani de prin Moldova, care povestesc grozăvii mari...

— Pe-aici aşa-s oamenii, domnule părinte ! zise Titu cu o siguranţă în care începea totuşi să se amestece neliniştea. Le place să facă din ţînţar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici aşa cum se vorbeşte...

— Mă gîndesc dacă n-ar fi cuminte să mă duc eu frumuşel acasă, să nu mă apuce pe aici vreo revoluţie sau chiar un război, Doamne fereşte, să se închidă graniţele şi să se oprească trenurile !

— Ia fugi, nu mai vorbi copilării ! făcu tînărul Herdelea cu o strîngere de inimă. Ce crezi dumneata, că asta-i ţară de haram, domnule părinte ? Fii liniştit şi nu mai asculta toate prăpăstiile !

A doua zi se pomeni la *Drapelul* cu Grigore Iuga. Nu se întîlniseră de vreo două săptămîni. Venea să se intereseze care este adevărul în vălmăşagul de ştiri ce circulau şi se băteau cap în cap. La club se colportau lucrurile colorate după partide. Chiar oamenii despre care se ştia că sînt în relaţii intime cu miniştrii sau nu ştiu nimic precis, sau ascundeau înadins adevărul. Nu mai fusese la Amara de la Crăciun, şi din pricina divorţului, şi din alte pricini. Dacă ar fi vreo primejdie, s-ar socoti obligat să rămîie la ţară, lîngă tatăl său.

— Cred că ziarele cunosc adevărul, deşi scriu minciuni, zise Grigore cu un surîs silit. Predeleanu îmi spune să-mi văd de treburi, că nu poate permite guvernul să se întindă dezordinile în toată ţara. Alţii însă zic că guvernul e neputincios şi nu mai poate stăpîni mulţimea întărîtată...

Titu Herdelea nu-i putea da nici o lămurire inedită sau măcar cu pretenţie de autenticitate, nici nu voia să-i spuie simple basme auzite prin oraş. Îi făcu însă cunoştinţă cu Roşu, care fu încîntat şi, după ce lăudă pe Titu, zise aproape solemn :

— Adevărul, domnul meu, e mai negru decît bănuieşte lumea ! Mişcarea se întinde mereu, zi cu zi, ceas cu ceas, şi nu se ştie dacă se mai poate lua vreo măsură care s-o poată stăvili. Iacă, aci am ajuns ! Din fericire încă nu s-a vărsat sînge, încă nu s-au pierdut vieţi omeneşti, dar nimeni nu ştie ce poate aduce ziua de mîine.

Îi zugrăvi amănunţit ce-a fost în cutare sat sau oraş, ce s-a prădat şi ce s-a distrus, iar după toate declară ca un orator la tribuna Camerei :

— Se mişcă ţara, domnul meu ! Toată ţara !

Grigore Iuga, impresionat de tonul profetic al secretarului, se hotărî să plece chiar mîine la Amara, invitînd şi pe Herdelea să-l însoţească, cu promisiunea că nu vor sta decît două-trei zile, iar de-ar

trebui să rămîie mai mult, pe el îl va trimite în orice caz la București. Titu ar fi fost încîntat să meargă, mai ales în vremea aceasta, și se uită întrebător la Roșu, care spuse protector :

— Poți să te duci, puiule ! Sigur ! Se poate să te refuz pe tine ? Te pomenești că-mi aduci un reportaj interesant și pentru *Drapelul*. Ar fi senzațional. Adică, pardon... E vorba de Argeș... Pe acolo deocamdată pare să fie liniște. Totuși nu strică prudența nicăiri la țară în zilele astea tulburi. Așa că ia seama, puiule, să nu puie mîna pe tine țăranii !

— Ei, parcă eu sînt moșier! rîse Titu.

— Nu rîde, amice ! făcu secretarul. Crezi că bieții ovrei care pătimesc acuma sînt boieri ?

5

— Eu îmi fac datoria să te avertizez, draga mea, că nu e prudent să pleci acuma la țară ! zise Gogu Ionescu cu o seriozitate neobișnuită. Firește, dacă nu mă asculți, eu nu te pot opri și în orice caz conacul de la Lespezi îți stă la dispoziție oricînd. Cred însă că ai să mai reflectezi și...

— Am reflectat ! îl întrerupse Nadina ironic. Și n-am putut descoperi nici un motiv care să mă reție. Din contră, toate mă îndeamnă să nu amîn lichidarea, și lichidarea nu se poate face fără mine decît riscînd să fiu înșelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sînt femeie și toți speră să mă înșele. De altfel nu merg singură. Iau și pe avocatul meu !

— Așteaptă cel puțin să se mai clarifice situația !

— Nu plec mîine, Gogule ! glumi Nadina. Încă n-am fixat ziua. Aș vrea să se mai usuce nițel pămîntul și să se îndrepte șoseaua... Și-apoi de unde atîta frică pe tine, cînd prin părțile astea e liniște deplină ?

— Dă-o încolo de moșie acuma ! făcu Gogu. O ai arendată, lasă pe arendaș să se descurce cu țăranii.

— Tu crezi serios că țăranii se războiesc cu femeile ? Aida-de !

— Bine, nu insist, fiindcă insistența mea te face să te încăpățînezi mai rău ! zise Gogu. Am vorbit și cu tata. Și dumnealui crede că e o nebunie ce vrei să faci... Nu-ți mai spun de Jenny, care știi cît te iubește. Nu-i așa, iubirea mea ?

Eugenia avea ochii plini de lacrimi. Vru să spuie ceva. Cînd deschise gura o podidi plînsul. Gogu se sperie :

— Iubirea mea, sufletul meu, ce-i asta ? Se poate ?

— Numai tu ești de vină, Gogule, că alarmezi lumea fără nici un motiv ! protestă Nadina. Să mă ierți, Jenny dragă, te rog ! Dacă știam că voi face atîta tulburare nici nu vă mai spuneam că plec...

Erau invitații ei la masă. De cînd Nadina se afla în divorț mîncau aproape permanent împreună, sau ei la ea, sau ea la ei.

— Dă-mi voie să-ți spun, dragă Nadina, că e o nebunie, pur și simplu nebunie ! strigă în cele din urmă Gogu Ionescu, exasperat de îndărătnicia ei.

— Tocmai fiindcă e nebunie mă ispitește ! zise Nadina cu o lucire mai vie în ochi.

Într-adevăr, Nadina se înverșuna mai ales pentru că toată lumea o sfătuia să renunțe. Avocatul Olimp Stavrat, care-i susținea divorțul, un bătrînior cochet, cu o bărbuță îngrijită, a fost cel dintîi. Îi făcea puțină curte, uneori mai indiscret. Suspina în fața ei și ridica ochii spre cer, în semn de supremă pasiune. Cînd a auzit însă că trebuie să meargă cu ea la țară, s-a crezut obligat să-i atragă atenția asupra primejdiilor. O privire ironică a Nadinei a fost suficientă să-i schimbe părerea :

— Firește, n-am vorbit, pentru mine, ci pentru dumneavoastră, coniță ! Din parte-mi sînt gata oricînd să vă însoțesc și pînă la marginea pămîntului ! (Oftă și continuă.) Poate că în sfîrșit veți observa că și în pieptul unui avocat bate o inimă...

Raul Brumaru refuză brutal :

— Ce-ţi trece prin gînd, Nadina ? Acuma ? La ţară ?... Vrei să-ţi baţi joc de mine ? Nu, nu ! Eu stau binişor la Bucureşti !

Pînă şi şoferul Rudolf găsise de cuviinţă să obiecteze că excursiunea aceasta e cam periculoasă.

Apărîndu-i astfel ca o aventură, plecarea la ţară o pasiona. Desigur, n-avea motive serioase să se grăbească şi ar mai fi putut aştepta. Divorţul se pronunţase, adevărat, dar pînă la transcriere mai erau vreo două săptămîni. Nici nu se gîndea să încheie definitiv vînzarea pînă ce nu o va putea face pe numele ei. Dar îşi zicea că trebuie să hotărască cui vinde, să fixeze tot, încît în ziua cînd se va transcrie divorţul, să poată iscăli actul şi să sfîrşească orice contact cu ţara.

— De ce vrei tu, Gogule, ca ultima mea călătorie la ţară să fie banală ? zise Nadina. Am oroare de banalitate !

6

Sîmbătă dimineaţa, pe cînd explica pentru clasa a patra domnia fanarioţilor, învăţătorul Dragoş se pomeni în şcoală cu un jandarm care-i spuse încet că domnul plutonier îl poftеşte urgent pînă la post, avînd a-i face o comunicare. Învăţătorul, parcă l-ar fi aşteptat, răspunse liniştit :

— Bine, vin imediat...

Şi, fiindcă jandarmul rămase pe loc, adăogă :

— Sau vrei să mergem împreună ?... Şi mai bine !

Se uită împrejur. Nu-şi amintea unde şi-a pus pălăria. Era pe masă. O văzu în sfîrşit, dar întîi îşi luă paltonul. Iar întrebă pe jandarm :

— Să dau drumul copiilor, ori... ?

Şi cum jandarmul strînse din umeri neştiutor, continuă :

— Adică, firеşte, de ce ?... Bumbu Ştefan, ieşi la catedră ! Să ţii linişte şi să-mi scrii pe tablă pe cei

ce nu ascultă și fac gălăgie, ai înțeles?... Să fiți liniștiți și cuminți, copii, că mă întorc numaidecît!

Se uită la jandarm, parcă ar fi vrut să vadă pe figura lui ceva. Fața jandarmului nu spunea nimic. Ieșind în uliță, îi zise mai hotărît:

— Trebuie să ne abatem un minut și pe la casa mea, să nu creadă nevastă-mea cine știe ce!

Doamna Dragoș se îngrozi văzîndu-l cu jandarmul după el. Începu să plîngă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ținea hangul.

— Stați, nu mă jeliți, că încă n-am murit! făcu Dragoș enervat de lacrimile lor. Stați, că nici nu știu de ce mă cheamă!

— Ia îmbracă-te, socrule, și du-te cu dînsul, nu ședea așa ca bolovanul! strigă Florica.

Bătrînul se iuți, parcă glasul l-ar fi dezmeticit dintr-o toropeală. Învățătorul ar fi vrut să spuie ceva, doar pentru asta a venit cu jandarmul. Dîndu-și seama că nu poate întîrzia, bîigui pierdut:

— Dacă s-ar întîmpla să nu mă întorc, atunci... Adică lasă că i-oi spune tatii, dac-o fi așa, că tot vine și dumnealui... Ei, haidem să mergem!

Se gîndi că ar trebui să-și sărute nevasta, cel puțin pe ea, dar își opri dorința, ca nu cumva să tragă a rău sau să o sperie mai mult. Ieșind, făcu mai slab:

— Rămîneți sănătoși!

În fața postului de jandarmi era căruța cu doi căluți a lui Lupu Chirițoiu. Învățătorul întrebă cu o tresărire:

— Încotro, moș Lupule?

— Nu știu, dom' Nică! răspunse bătrînul. Mi-au poruncit dumnealor să viu cu căruța și cu merinde pentru cai și a trebuit să viu!

Plutonierul Boiangiu îl aștepta în curte și-l primi cu o mutră de ușurare, parcă i-ar fi fost teamă că n-are să sosească. Își dădură mîna ca totdeauna și intrară în cancelarie.

— Ce s-a întîmplat, domnule șef, de m-ai luat chiar din clasă? zise Dragoș cu mirarea celui ce nu bănuiește nimic, deși în sineși era sigur că tre-

buie să fie efectul supărării lui Miron Iuga de acum trei zile.

Boiangiu făcu un gest vag, care voia să arate că el n-are nici o vină. Pe urmă îi spuse că a primit ordin telegrafic să-l trimită foarte urgent la Piteşti şi să-l prezinte domnului prefect personal.

— Şi pentru care motiv, domnule plutonier ? zise învăţătorul aproape solemn.

— Eu am un ordin, domnule Dragoş, şi trebuie să-l execut ! răspunse Boiangiu. Aşa că îmi pare rău, dar...

— Vai de mine, nu-ţi fac nici un reproş ! protestă Dragoş. Credeam numai că poate cunoşti motivele, cu toate că în fond ar fi acelaşi lucru... Atunci cînd zici să plecăm ?

— Cît mai repede ! Aşa-mi sună ordinul ! spuse plutonierul. Dacă însă vrei să-ţi aducă ceva de acasă, mai putem zăbovi vreo oră, dar mai mult nu, căci pînă la Piteşti e cale lungă, şi căluţii lui moş Lupu...

— Foarte bine ! întrerupse învăţătorul, căutînd să păstreze o ţinută demnă, mai cu seamă simţind că începea să se clatine. Auzişi, tată, porunca ?... Acu du-te degrabă şi dă întîi drumul copiilor acasă, că i-am lăsat singuri în şcoală, şi apoi spune-i Floricăi să-mi aducă ce crede dînsa pentru drum, dar iute, să nu pierdem vremea şi să-l încurcăm pe dumnealui !

Plutonierul oferi un scaun învăţătorului. Vorbiră despre lucruri indiferente. Un moment apăru şi doamna Boiangiu să întrebe pe Dragoş ce mai face Florica. Pe urmă, peste vreo jumătate de ceas, năvăli Nicolae, fratele învăţătorului, care nu fusese acasă şi aflase de la oameni. Era speriat şi furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără : să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia... Sosi Florica cu merinde şi cu schimburi.

— Atunci, domnule Dragoş, sîntem gata ? zise plutonierul. Va să zică putem pleca ?...

Deschise ușa de la camera jandarmilor, ordonînd :

— Bogza !... Aide !... Gata !...

Un jandarm înarmat se ivi în ușă, bătînd din călcîie.

În ogradă și în uliță erau strînși vreo treizeci de țărani. Vestea că învățătorul a fost arestat s-a răspîndit în sat ca focul. Boiangiu se încruntă. Îi era frică să nu se întîmple vreo complicație. Îi luă totuși cu blîndețe :

— Da' voi altă treabă n-aveți, măi oameni ?... Faceți loc !... Veniți să căscați gura, parcă ar fi panoramă !

Marin Stan se apropie confidențial, socotindu-se mai prieten cu șeful :

— Don' plutonier, fii bun, zău... E păcat de don Nică, zău așa ! Dumneata, dacă vrei, poți !

— Marine, vezi-ți de treabă, că mă superi ! mîrîi Boiangiu.

Fiindcă se mai găsiră și alții să stăruie, plutonierul zori pe Dragoș, care-și lua rămas bun de la Florica :

— Aidem, domnule învățător, aidem !... Și te rog foarte mult să ai toată grija pe drum, să nu se întîmple ceva, căci jandarmul are ordin să tragă !

— Fii liniștit ! zîmbi Dragoș, adăogînd către țăranii care înconjurau căruța : Să ne vedem cu bine, oameni buni !

— Dumnezeu să-ți ajute ! răspunse mulțimea.

Căruța porni. Dragoș nu mai întoarse capul. Lîngă el arma jandarmului se clătina ca un avertisment. Florica, cu obrajii uzi, porni pe mijlocul uliței, după căruța ce se micșora mereu. Boiangiu răsuflă ușurat c-a scăpat de-o grijă mare. Acuma explică mai blajin oamenilor adunați :

— Credeți că eu fac de capul meu ?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sînt soldat și soldatul nu crîcnește !

— Apoi asta așa-i ! aprobară cîțiva țărani.

Mulțimea totuși rămase în șosea, vorbind, sfătuind, întrebînd. Deodată Nicolae Dragoș izbucni amărît :

— Stați, stați și sporovăiți ca babele în loc să mergeți la boierul Miron, să vă rugați să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică... Și nu vreți să știți că numai din pricina voastră s-a stricat cu boierul și...

Țăranii ascultau, unii aprobau, mai mulți tăceau. Cineva zise : „Putem să ne ducem, că n-are să ne omoare", altul mormăi gros : „Parcă boierul are să se uite în gura voastră", iar unul strigă sfătos : „Da' de ce nu te duci tu, Nicule, și îndemni numai pe alții ?"

— Zic eu că nu merg ? se înfurie flăcăul. Crezi că mi-e frică de boier, ca vouă ?

Alți țărani soseau mai alarmați. Începură să se amestece și femei și copii printre bărbații care umpleau ulița de la postul de jandarmi pînă la baba Ioana. Tot vorbind și tocmindu-se, mulțimea ajunse pe nesimțite în fața conacului Iuga. Pe cînd Luca Talabă spunea într-un grup că în alte părți oamenii nu se lasă așa călcați în picioare, Trifon Guju răbufni cu glasu-i pătrunzător :

— Aidem, măi oameni, că-i mai mare rușinea să ne tot ciorovăim ca babele !

Intrară în ograda argaților. Un stol de porumbei se ridică în văzduh, iar galițele se risipiră speriate. Curtea se umplu. Leonte Bumbu, logofătul, ieși mirat dintr-o odaie, în capul gol :

— Da' ce-i, de-ați venit tot satul ?

Răspunseră mai multe glasuri deodată. Logofătul se scărpină în ceafă :

— Are să se supere boierul că...

— Las' să se mai supere și dumnealui, că noi ne-am supărat destul ! strigă din grămadă un glas necăjit.

Întîmplarea aduse în clipa aceea pe Miron Iuga. Deșteptarea primăverii parcă-l întinerise.

— Ce-i, Bumbule, cu oamenii ăştia, ce poftesc?

Marin Stan începu rugămintea, alţii o continuară pînă ce Iuga se dumeri :

— A, va să zică l-au arestat?... Foarte bine au făcut!... Acuma cred că o să vă vie şi vouă mintea cea bună a rumînului!

Cîţiva strigară obraznic să-l ierte. Miron se înfurie :

— La mine nu se prind treburile astea! Mă mir că încă nu mă cunoaşteţi, că doar împreună trăim! Eu v-am socotit oameni de omenie, dar mă tem că am greşit. Acuma veniţi grămadă, iar la învoieli vă codiţi!

— Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi! ţipă Toader Strîmbu. Îmi pier copilaşii de foame, măcar că am muncit de...

— Nu mai puteţi? făcu Miron Iuga. Foarte bine! Staţi acasă şi leneviţi şi văitaţi-vă!... Cine-i harnic şi cumpănit poate să trăiască din muncă cinstită...

— D-apoi că nimeni nu şade, cucoane, că muncim toţi destul, dar şi dumneavoastră trebuie să ne mai ajutaţi! zise Serafim Mogoş domol şi hotărît.

— Eu la tocmeală nu stau cu nimeni şi nici nu vă rog! spuse bătrînul Miron aspru. Pămînt să fie, că braţe de muncă se găsesc cu miile! Dacă voi nu vreţi să munciţi, vom aduce oameni din Transilvania!

— Ba străini să nu vie, cucoane, că pămînturile astea noi le-am muncit totdeauna, nu străinii! strigă Trifon Guju.

— Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule? se revoltă Miron Iuga. Asta vă mai lipsea, obrăznicia!... Aideţi, am terminat cu voi! Să-mi curăţaţi locul numaidecît!

— Apoi aşa nu-i bine, cucoane! făcu Luca Talabă dîrz. Nu-i bine de loc.

Miron Iuga nu se clinti pînă ce se goli curtea. Apoi porunci scîrbit :

— Bumbule, închide porţile!

7

A doua zi, duminecă, pe cînd ieșea lumea de la biserică, se răspîndi vestea că adineaori ar fi trecut prin sat doi călăreți pe cai albi cu porunci de la vodă. În fața cîrciumii, pe bătătura unde se ținea hora, pîlcuri de oameni se opriră să afle noutăți. Mulți născoceau amănunte alandala. Ignat Cercel, ca un cîine de pripas, trecea de la un grup la altul, cu aceeași întrebare :

— Oare n-o fi poruncit despre pămînturi, măi oameni ?

Primarul Ion Pravilă, după ce ascultă în dreapta și-n stînga, strigă în batjocură :

— Măi, nu cumva or fi cai verzi pe pereți călăreții voștri ?

Nu rîse nimeni. Un bătrîn îl probozi :

— Degeaba batjocorești, don' primar, că astea nu-s de batjocorit ! Că nici strîmbătatea nu poate stăpîni mereu și trebuie să vie vremea dreptății !

— Apoi dreptatea nu vine călare, moșule ! făcu Pravilă cu alt glas.

— Vine cum poate și bine că sosește ! bîigui bătrînul.

Leonte Orbișor povestea că Anghelina lui Nistor Mucenicu s-ar fi întîlnit cu călăreții. Așa i-a spus lui cineva, nu știe cine. Lupu Chiriţoiu socotea că trebuie să fie ceva adevărat, fiindcă și el a auzit multe la Pitești ieri, cînd l-a dus pe don' Nică.

Peste un răstimp, Vasile Zidaru aduse pe Anghelina să mărturisească dînsa ce-a fost și cum. Femeia se codea și se rușina să vorbească în fața atîtor oameni care o încunjurau cu ochii lacomi :

— Aoleu, păcatele mele, mi-am lăsat copiii singuri și...

Primarul vru să o ia ca la instrucție. Anghelina se sperie și se apără că trebuie să-i mai fi văzut și alți oameni, că doar călăreții nu se fereau și nici n-aveau de ce...

— Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănîncă nimeni ! o îndemnă Ignat cu blîndeţe. Vrem să ştim şi noi poruncile şi să nu greşim !

În sfîrşit Anghelina îşi luă inima-n dinţi :

— Plecasem cu băieţelul de mînă pînă la soacră-mea, să-mi mai împrumute niţel porumb... Cînd treceam pe la biserică tocmai trăgeau clopotele de sfînta evanghelie şi mă închinam, şi-mi era ruşine că de atîtea griji şi necazuri nici la sfînta slujbă nu mai pot răzbi. N-apucai bine să mă închin, că şi văzui venind pe uliţă doi călăreţi pe cai albi, de m-am mirat. Veneau din sus, dinspre Lespezi. Mă dădui la marginea uliţei, dar numai ce mă pomenii că unul mă strigă şi zice : „Unde te duci, muiere ?" Zic : „Numai colea, la soacră-mea..." Şi celalt zice : „Văd că eşti necăjită rău, dar n-ai grijă, că noi aducem veste mare, că pe noi ne-a trimis vodă să dăm de ştire oamenilor că toate moşiile sînt ale lor de-aci înainte, şi să se apuce de îndată să le împartă după dreptate, iar pe boieri şi pe arendaşi să-i alunge şi să le ardă conacele şi curţile şi toate acareturile, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi ! Ai înţeles, femeie ?... Şi să nu întîrzie de loc oamenii, că aşa e porunca lui vodă, şi cine nu ascultă porunca amarnic are să ispăşească !" Uite aşa mi-a spus călăreţul, şi eu zic : „Am înţeles, dar..." „Apoi atunci bine ! Rămîi sănătoasă !" „Dumnezeu să v-ajute şi dumneavoastră !" Dînşii au pornit devale şi eu m-am întors şi m-am uitat după ei o bucată de timp, ş-apoi mi-am văzut de drum şi i-am spus socrului ce mi-au spus călăreţii, şi s-a mirat şi dumnealui...

Oamenii tăcură, pînă ce Ignat Cercel zise, clătinînd din cap :

— Mare minune şi asta !

Mai aflară de la Anghelina că cei doi călăreţi erau îmbrăcaţi în alb şi că au trecut ori spre Ruginoasa, ori spre Vaideei. Pe urmă primarul o trimise acasă să-şi vază de copii.

Într-un tîrziu veni şi Anton Nacu, care avusese nişte treburi la Ruginoasa, şi povesti că şi el s-a

întîlnit pe drum cu călăreții albi și i-au spus tot așa, că oamenii să-și împartă fără zăbavă pămînturile boierilor și cine se împotrivește să nu fie cruțat, cum n-au fost nici oamenii cruțați de dînșii.

Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorîtă, cu cerul de plumb. Oamenii zgribuleau, dar nu se risipeau. Pe la amiazi, Matei Dulmanu sosi cu alți cîțiva din Lespezi, aducînd știrea că și pe la ei au trecut călăreții. Irimie Popa, pîndarul arendașului Cosma, se întorcea din Vaideei și spunea că și acolo se minunează lumea ce să fie cu călăreții care au poruncit ca oamenii să bage plugurile îndată în moșia boierului...

— Ce să fie, măi Irimie? îl deslușI Leonte Orbișor. Ne-a mai venit și nouă rîndul!

— Nu v-aduceți aminte de cînd vă spun mereu că vodă vrea să împartă oamenilor pămînturile? făcu Ignat Cercel cu mîndrie. N-ați vrut să mă credeți. Acu se adevărește de-a binelea!

Primarul amuțise; trecu la cîrciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste cîteva minute o șterse acasă, nevrînd să fie de față cînd oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat, amintea lui Luca Talabă cît au alergat prin București pentru moșia cucoanei, și încheie:

— Bine că nu ne-am încurcat!

— Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărți moșiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunțuros și ursuz, se înălță peste șovăirile țăranilor:

— Da' noi ce facem, măi creștini? Șezătoare, ori...?

— Așa-i, așa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desțelenite. Că de vorbe și de sfaturi ne-am săturat!

— Apoi da! făcu Melinte Heruvim tăios ca o limbă de cuțit. Să se mai hrănească și boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat...

FOCURILE

VII

SCÎNTEIA

1

În aceeaşi duminecă, pe la amiazi, Grigore Iuga cu Titu Herdelea coborau în gara Burdea, unde îi aştepta brişca galbenă de la Amara cu Ichim pe capră.

— Toate bune pe aici, Ichime? întrebă Grigore.

— Deocamdată pace, conaşule! zise vizitiul.

Răspunsul cu „deocamdată" nu-i plăcu lui Grigore, totuşi nu insistă. Destul îl plictisise călătoria cu trenul. Într-un vagon a fost numai el cu Herdelea. Celelalte, de asemenea, aproape goale. În toate gările, în schimb, vălmăşag de oameni speriaţi, care-şi povesteau grozăvii despre ţăranii răzvrătiţi şi mai ales despre intenţiile lor. Toţi recunoşteau pînă la urmă că la ei e linişte, ce-i drept, dar că se pregătesc lucruri nemaipomenite. Grigore ştia bine că prin părţile acestea nu s-a întîmplat încă nimica şi de aceea minciunile îl supărau, socotindu-le ca o propagandă directă pentru stîrnirea dezordinelor. În gara Titu, avu apoi ghinionul să se mai întîlnească şi cu Ilie Rogojinaru, arendaşul cu care călătorise astă-toamnă şi-l exasperase cu teoriile lui agrare practice. Nu mai scăpă de el pînă la Costeşti.

— Ei, cucoane, am avut ori n-am avut dreptate cu ţăranii? îl apostrofase arendaşul, mereu jovial şi zgomotos.

Pe urmă a venit în compartimentul lor, să le mai treacă urîtul. Le-a povestit că se repezise la București fiindcă prinsese din vînt o vorbă cum că moșia Babaroaga a doamnei Iuga ar fi de vînzare. De mult tot umblă el să se tragă mai aproape de capitală și i-ar fi convenit de minune un petec de pămînt în Argeșul de jos, în regiunea unde și-a început meseria asta grea de agricultor. S-a interesat niței și s-a dus în strada Argintari. Nu știa că boierii sînt în divorț și încă a întrebat pe doamna (tare mai e frumoasă, nu-i fie de deochi) ce mai face conul Grigore, de i-a venit să-i plesnească obrazul de rușine cînd a auzit cum e situația chiar din gurița cuconiței. Au discutat și au rămas să se întîlnească la țară acuma, zilele astea, că dumneaei merge acolo tocmai pentru vînzarea proprietății. Și iată că s-a pornit răzmerița și trebuie să plece degrabă și el acasă, la Olena, să-și apere bruma de agoniseală, că el știe cum să vorbească și să se tocmească cu țăranii.

— Poate că ne-o feri Dumnezeu de pîrjol! zise Rogojinaru într-un rînd. Numai stăpînirea să fie cuminte și energică. Țăranului îi trebuie dreptate, cucoane, dar și stăpîn. Dacă stăpînul e slab, dreptatea nu-i mai ajunge. De aceea zic că fără o mînă tare nu se vor liniști oamenii. Eu nu mă iau după jurnale, că jurnalele spun mai multe minciuni decît adevăr. M-am întîlnit însă alaltăieri cu un arendaș ovrei de pe lîngă Vaslui. Ce mi-a povestit bietul om nici nu-ți vine a crede. Cu țăranii s-ar fi înțeles el, cum s-a înțeles și altă dată. Dar la încheierea învoielilor s-a pomenit cu prefectul, care le-a spus să nu se lase înșelați de arendașul jidan și mai bine să-l ia la goană. Auzi dumneata, prefect să îndemne pe țărani să ia la goană pe arendaș! Oamenilor atît le-a trebuit, că s-au și apucat să dea foc conacului, să omoare vitele și cîte ticăloșii... Și de ce credeți că i-a ațițat prefectul? Din ură contra jidanilor? Aș! Un cumnat de-al lui umbla să ia cu arendă moșia și nu putea. Acuma, dacă a alungat pe ovrei, credea că vor pune ei mîna pe bunătatea de proprietate. Numai că socoteala a ieșit pe dos, că țăranii

s-au ridicat pe urmă să împartă între ei pămîntul. Prefectul s-a supărat, firește, și a scos armata. Degeaba, oamenii nu s-au înfricoșat nici de armată, că știau bine că armata n-are voie să tragă, și unde mi-au început să se repeadă în soldați cu furci, cu pietre, de nici n-au nimerit, sărmanii, încotro să fugă !... Ei, apoi vedeți dumneavoastră, cum să se potolească oamenii și cum să fie ascultători, dacă tocmai cîrmuirea îi învață la rele ? Destul că opoziția își face de cap și țipă prin toate jurnalele că țăranii au dreptate și că sînt niște mielușei...

De altfel, plictiseala lui Grigore creștea cu cît se apropiau de Amara, parcă atmosfera s-ar fi încărcat mereu de mai multe presimțiri rele. Tînărul Herdelea, văzîndu-l cum se posomorăște, regreta că a venit și se întreba de ce l-o mai fi luat. Grigore își dădu seama și-i zise amărît :

— Să mă ierți că sînt cum sînt, dar nici eu nu mai știu ce e cu mine !

Brișca înainta anevoie pe șoseaua desfundată de ploile începutului de primăvară. Vizitiul îndemna telegarii, bombănind :

— Nu s-a zbicit de loc drumul... Dacă tot plouă și nu mai dă soarele...

Grigore observa cu atenție și satele și cîmpurile, parc-ar fi căutat să ghicească o taină. Sub bolta mohorîtă, pămîntul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure, iar prin sate țăranii, ca dumineca, mai pe la cîrciumă, mai pe la cîte-o casă, se sfătuiau ca și altă dată. Lui Grigore însă i se părea că în ochii lor lucește ceva deosebit și că toată înfățișarea lor ar fi mai dîrză. După ce ieșiră din Lespezi, întrebă deodată pe vizitiu :

— Cu muncile cum mai stați, Ichime ?

— Apoi stăm bine, conașule, că nici nu le-am început ! răspunse vizitiul cu o șovăire. Și vremea a fost rea, c-a tot plouat, și nici oamenii nu s-au cumpănit încă la învoieli...

— A, nici învoielile nu le-ați făcut ? zise Grigore.

— Nu le-am făcut, conașule, că oamenii se codesc și trăgănesc, că pe aici a venit vestea că tre-

buie să se împartă moşiile la oameni, ş-apoi oamenii aşteaptă împărţeala...

În Amara, în jurul cîrciumii lui Busuioc, era mai multă lume ca de obicei. Ichim spuse că s-au adunat oamenii şi din celelalte sate din pricina călăreţilor care au trecut de dimineaţă cu poruncile lui vodă.

Grigore deslusi pînă şi pe faţa tatălui său o îngrijorare, cu toate că bătrînul se silea s-o ascundă. Ştia că de la el nu va afla nimic şi că va trebui să ia contact direct cu ţăranii, ca să-şi dea seama de adevărata atmosferă, deşi chiar puţinele cuvinte ale lui Ichim i-o zugrăviseră suficient. Vorbi întîi cu logofătul Bumbu, care mărturisi că trăieşte cu spaima-n sîn şi nici măcar nu poate să-i spuie boierului cum stau lucrurile, şi pentru că se sfieşte, şi de teamă să nu-l supere. Dacă ar fi consimţit acum trei săptămîni să îndulcească numai niţeluş condiţiile învoielilor, azi n-ar mai avea nici o grijă. Atunci oamenii s-ar fi mulţumit cu cîteva fărîmături, acuma nici nu mai vor să audă de ce-a fost. Mai ales de cînd umblă fel de fel de zvonuri despre împărţirea moşiilor, nu e chip să te mai înţelegi cu nimeni...

Ieşind apoi cu Titu Herdelea în sat, plutonierul Boiangiu le spuse că pînă acum e linişte şi doar arestarea învăţătorului Dragoş a cam aţîţat pe săteni. El nu cunoştea motivele arestării, prin sat însă merge zvonul că boierul Miron ar fi provocat-o, pentru că Dragoş a intervenit în favoarea ţăranilor.

Se amestecară, în sfîrşit, între oamenii adunaţi la cîrciumă. Grigore îi întrebă de necazuri. Auzi răspunsuri blînde, dar în doi peri. Nu îndrăzneau sau nu voiau să-şi deschidă inimile, cu toate că privirile lor nu erau duşmănoase, ci mai curînd întrebătoare. Ispiti îndeosebi pe Petre, a cărui faţă aspră părea mai frămîntată de înfrigurare. Petre se zăpăci. El iubea pe Grigore ca pe un arhanghel, mai ales de cînd cu plata boilor şi ştergerea datoriei, şi ar fi fost în stare să sară în foc pentru el. Bîlbîi încurcat :

— De, coane Grigoriță, ne-am luat și noi după alții, că învoielile vechi au fost prea grele și nu putem trăi... Moș Lupule, ia spune matale conașului, că ești mai bun de gură și mai bătrîn !

— Spune, moș Lupule, să te-auzim ! îl îndemnă și Grigore cu o curiozitate prietenoasă.

— Apoi, conașule, unii s-au învoit, alții au mai chibzuit, cum i-a mînat mintea și simțirea pe fiecare ! făcu Lupu Chirițoiu trăgănat. Da' oamenii o duc tare greu, conașule, credeți-ne și pe noi ! Eu sînt bătrîn, și cine știe de-oi mai apuca Crăciunul, dar mergem din rău în mai rău. Eram flăcău pe vremea bunicului matale, coane Grigoriță, și știu ce-a fost. Era uite-așa ca matale și la fel de bun și de milos, și nu suferea să vadă un om flămînd ori necăjit, că îndată poruncea să-i dea de la curte ce-i lipsea. Lua boierul din zece una și așa ne ajutam și ieșeam deasupra nevoilor. Și pămînt era destul, că și oamenii erau mai puțini...

Se întinse la amintiri pînă ce alții îl întrerupseră întrebînd pe Grigore ce să fie cu călărețiii care au vestit poruncile regelui și cînd și cum o să înceapă împărțirea pămînturilor.

Întorcîndu-se spre casă, tînărul Iuga ceru impresiile lui Herdelea.

— Mie oamenii mi se par liniștiți, zise Titu. Dacă-i iei cu binele te poți înțelege cu dînșii. Nu se știe însă pînă cînd, căci...

— Și tocmai asta e întrebarea cea mare ! murmură îngrijorat Grigore.

Seara rămase în patru ochi cu bătrînul să discute împreună situația și mijloacele de întrebuințat pentru a evita o nenorocire posibilă. Miron Iuga strînse din sprîncene de îndată ce auzi că Grigore, pentru liniștea spiritelor, a stat de vorbă cu oamenii. Iar cînd tînărul îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învățătorului, bătrînul izbucni :

— Adică să mă umilesc eu în fața țăranilor ?

— Nu e umilință, tată ! zise Grigore. Dragoș n-a săvîrșit nici o crimă care să...

— Dragoşul tău e instigatorul sătenilor mei! spuse Miron grav. El mi i-a zăpăcit, mi i-a aţîţat şi le-a scormonit toate nemulţumirile. Ce-aţi făcut voi la oraşe, a făcut el aici, încît mi-a distrus toată munca mea de treizeci de ani !... De altfel, dacă nu ştiai, află că eu am cerut, motivat, prefectului să mi-l ridice imediat din sat, şi te asigur că lipsa învăţătorului tău nu e de loc spre răul ţăranilor !

— Te înşeli, tată ! Dragoş e indispensabil aici în momentele acestea. Numai el ar fi în stare, prin influenţa lui firească, să mai înfrîneze pornirile de ură !

— O, dacă am fi ajuns în aşa hal, ar fi rău de noi, Grigoriţă ! zise batjocoritor bătrînul. Frîna sînt eu, Grigoriţă !

Tînărul se spăimîntă. Înţelegea că tatăl său trăieşte pe altă lume sau nu vrea să-şi dea seama de realitate. Îi expuse toate cîte le-a aflat, subliniind că n-a avut timp să afle decît cine ştie a cîtea parte din nemulţumirile care ameninţă să se transforme în incendiu. Îl rugă, în sfîrşit, să-l lase pe dînsul să încerce a se învoi cu ţăranii.

Bătrînul refuză. Era convins că Grigore, cu metodele lui feminine, ar îngreuia situaţia. Avea atîta încredere în propria-i experienţă şi cunoaştere a oamenilor, că s-ar fi considerat înjosit dacă, tocmai în zilele grele, şi-ar fi renegat mijloacele sale cu eficacitate experimentate în trei decenii şi ar fi trecut mîna unui tînăr cu capul plin numai de teorii.

— Orice clipă de slăbiciune, orice ezitare, orice lipsă de energie n-ar face decît să încurajeze în rele pe nenorociţii înfierbîntaţi de agitaţiile voastre ! zise Miron ocrotitor. De altfel tu exagerezi mult, desigur fără să-ţi dai seama, gravitatea stărilor de lucruri de aici. Ce-o fi în alte locuri nu ştiu. Bănuiesc că exagerările tendenţioase au creat atmosfera apăsată în general. Cu oamenii mei însă eu am metodele mele încercate. Întîi supunere şi pe urmă tocmeală. Firește, cu două sisteme în acelaşi timp nu se poate lucra şi nu se pot obţinea rezultate. Dacă

m-ai fi întrebat pe mine, te-aș fi rugat să nu te amesteci între țărani și să nu le culegi revendicările. E un semn de slăbiciune, după părerea mea, și-apoi mă descoperi pe mine ca pe un tiran fără inimă și-mi încurci socotelile.

— Cînd apare un conflict, e bine să fie un intermediar care... obiectă Grigore.

— Nu, nu ! întrerupse bătrînul mai vioi, fiindcă își amintea cum și învățătorul îi vorbise deunăzi cam la fel. Eu nu cunosc nici un conflict și nici nu admit măcar posibilitatea de conflicte între mine și țărani. Ar însemna că și eu caut să-i exploatez, ca alții, sau să profit de neputințele lor. Și tu știi că nu e în obiceiul nostru să ne îngrășăm din stoarcerea țăranului.

Discuția se lungi pînă tîrziu după miezul nopții. Tînărul Iuga încercă toate argumentele și rugămințile. Insistențele enervară de cîteva ori pe bătrînul Miron, precum încăpățînarea bătrînului enerva pe Grigore, care trebui să-i spuie neted că atitudinea aceasta de sfidare a realității poate să-i pericliteze averea și viața.

— S-a făcut tîrziu și ne certăm în zadar ! zise la urmă Miron. Îmi pare rău că n-ai ajuns încă să știi că tatăl tău nu cedează niciodată cînd e convins de dreptatea lui și că nu se pleacă decît înaintea lui Dumnezeu.

— Atunci mie nu-mi rămîne decît să plec cum am venit ? întrebă Grigore uluit.

— Cred că da ! mormăi bătrînul, dînd din cap. Mi-ar fi fost drag să te am alături de mine, dar mi-e teamă că, în loc de a avea un sprijin, aș avea o piedecă. Întoarce-te liniștit la București și lasă-mă pe mine să-mi apăr pămîntul. Cît trăiesc eu, asta e datoria mea...

A doua zi de dimineață Grigore vru să reia convorbirea. Tatăl său îl opri hotărît, sfătuindu-l să plece. S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este asta. Altfel, ar avea în fiece moment controverse

care i-ar paraliza orice mișcare. Mai cu seamă că și Nadina și-a anunțat sosirea. Tînărul numai acuma află vestea și se revoltă :

— Ce impresie are să facă asupra lumii comerțul dumitale cu fosta mea nevastă ? Bună, nu, cu siguranță. Nici chiar asupra sătenilor !

— Pentru că s-a despărțit de tine a devenit o ciumată cu care nu mai poți avea legături de curtenie sau de afaceri ? făcu bătrînul. Ca-n toate, exagerezi și aici.

— Nu știu care exagerăm, tată, dar știu că eu, într-adevăr, nu pot rămînea să mă întîlnesc cu Nadina în preajma transcrierii divorțului ! spuse Grigore.

— Un motiv mai mult să mă lași singur spre binele amîndurora ! aprobă Miron Iuga grav.

Îndată după dejun trebui să plece, ca să poată prinde la Costești acceleratul. Brișca galbenă cu Ichim trăsese din vreme la scară. Miron își îmbrățișă odrasla fără emfază, ca totdeauna. Grigore îl sărută pe amîndoi obrajii, înduioșat și de-abia stăpînindu-și firea :

— Am să reviu peste cîteva zile, tată ! Sper că atunci te voi găsi singur !

— Să revii cînd va fi liniște, Grigoriță ! răspunse bătrînul plin de încredere.

Însoți brișca pînă în fața noului conac, lîngă rondul în formă de inimă, răvășit de intemperiile iernii. Ieșind pe poartă, Grigore întoarse capul. Bătrînul era în același loc, ca un stîlp înfipt în pămînt...

În dreptul cîrciumii, țăranii stăteau ca și ieri, parcă nici nu s-ar mai fi mișcat de acolo.

— Ce mai așteaptă oamenii, Ichime ? zise Grigore.

— Parcă ei știu ce așteaptă, conașule ? bolborosi vizitiul. Uite-așa, ca proștii...

Titu Herdelea se simțea de prisos, cum se simțise toată vremea. Se bucura că pleacă mai repede. I se părea că scapă dintr-un cazan clocotitor.

2

— Oare de ce-o fi plecînd așa degrabă ? întrebă Ignat Cercel cu ochii după brișca galbenă ce se depărta.

Țăranii se uitau toți după brișcă, mai mult din obișnuință.

— Apoi ce să caute aici ? zise cineva. Se duce unde-i mai bine și mai cald.

— Rămîne boierul cel bătrîn, n-ai grijă ! făcu Serafim Mogoș acru. Nu scapi de boieri cu una, cu două, Gherasime !

— Măcar de-ar fi toți ca dumnealui ! strigă Petre. L-ai văzut și ieri cum a venit între oameni... Dacă n-ar fi bătrînul...

— Păi da, vezi bine, numai că bătrînul poruncește ! zise Serafim.

Bătea puțin vînt. Oamenii își strîngeau sumanele și-și înfundau căciulile. Nu se îndurau de loc să se împrăștie. Unii se mai repezeau pe acasă, să-și mai vază de vite ori să mai îmbuce, dar se întorceau curînd, parcă le-ar fi fost frică să nu se întîmple ceva în lipsa lor. Cei din satele vecine, care fuseseră ieri să întrebe despre călărețiі albi, au venit și azi, aducînd și alți tovarăși, ca la o șezătoare mare. Vorbeau despre aceleași necazuri, ca totdeauna, doar mai cu luare-aminte, ca și cînd s-ar feri să nu-i audă cineva. Nu se prea priveau în ochi fie de teamă să nu vadă ce pîlpîie în ochii celorlalți, sau să nu vadă ceilalți focul din ochii proprii. Pe toate fețele, însă, juca o întrebare, aceeași, posomorîtă și pătimașă, care aștepta un răspuns.

Primarul, de cîte ori trecea, striga :

— Da' ce, măi oameni, voi n-aveți case, n-aveți neveste, n-aveți copii ?

Îi răspundea mereu Vasile Zidaru, cu aceeași glumă, stîrnind același rîs aspru :

— Ne-am ciocoit și noi, don' primar, c-așa au venit vremurile !

De-abia către seară se mai risipiră, după ce văzură pe colonelul Ştefănescu trecînd cu careta spre conacul Iuga, iar mai pe urmă pe arendaşul Cosma Buruiană. Pe grecul, însă, nu l-a zărit nimeni, pentru că a sosit pe întunerec, cînd numai în cîrciumă mai erau cîţiva întîrziaţi.

Miron Iuga îi adunase pe toţi, chiar şi pe Platamonu, ca să se documenteze. Cel mai speriat era colonelul pensionar. Se văicărea ca o babă că-şi pierde acuma tot rodul unei vieţi de trudă. Grija cea mare o avea însă din pricina celor trei fete pe care le-ar fi trimis undeva, să nu le pîngărească cumva bestiile astea turbate. Luat mai de scurt de Miron, mărturisi că la el e linişte şi pace, învoielile făcute, numai muncile nu le-a început încă. Îi era frică de ziua de mîine, pentru că bestiile astea turbate nu merită nici o încredere.

— Cum să fiu calm, domnule Iuga, cînd îi cunosc cum îi cunosc eu ? strigă Ştefănescu plîngător. Dumneata ai jandarmii colea, sub streaşină. Eu nimic, sînt singur cu bietele fete la cheremul tîlharilor. Cerui generalului Dadarlat măcar un pichet de soldaţi, pentru paza copilelor cel puţin. Aş ! Nu poate. Nici la moşia lui n-are decît o ordonanţă. Şi să mai faci agricultură în ţara asta !... Cum să nu te jupoaie de viu ţăranii dacă guvernului nu-i pasă de soarta noastră ?

— Dacă vorbeşti aşa şi faţă de ţărani, să nu te miri de ce ţi-or face ! zise Iuga ironic.

— Se poate, coane Miroane ? se indignă colonelul. Dar cum îţi închipui ? Eu vă spun aci, dumneavoastră, ca unor fraţi de suferinţă ! Cu ţăranii însă fac miliţie în toată regula ! Se poate ?

Mai liniştit era Platamonu. Fata o expediase la Piteşti mai de multişor, iar el cu nevasta şi feciorul n-aveau de ce să se teamă. Ei stau pe loc, orice s-ar întîmpla, şi nici n-ar avea unde să meargă, toată averea lor fiind vîrîtă în cele două moşii. Firește, nu pomenea nimic despre rezervele în monetă bună ce le avea la banca din Bucureşti. Asta îl privea. De altfel, el se află foarte bine cu ţăranii. Nu i-a bruf-

tuluit niciodată, nu i-a bătut, așa că n-are nimeni de ce să-l urască. Bietul Chirilă Păun s-a supărat pentru întîmplarea fetei cu Aristide, dar și pe el are să-l împace. Pentru proprietatea Lespezi s-a învoit perfect cu oamenii ; i-a mai înlesnit puțin, ce-i drept, totuși speră că se va despăgubi altfel. Numai cu Babaroaga e bocluc. Țăranii, de unde odinioară umblau s-o cumpere ei, acuma cer să fie parcelată între dînșii gratis. Din fericire mîine sosește doamna Nadina și se va lichida și încurcătura cu Babaroaga.

Cosma Buruiană n-avea nici o noutate să-i comunice. Frica lui o cunoștea Iuga prea bine. Ce nu voia să spuie Cosma nimănui era că-și pregătise familia să fie gata în orice clipă de plecare. Mai bine să se ducă pe gîrlă toate, numai să scape cu viață.

Miron Iuga le recomandă sînge rece și energie, deși își dădea seama că recomandația lui e vorbă în vînt. Oamenii aceștia sînt morți de frică de acuma. Îi convocase, în realitate, ca să se controleze pe sine însuși. El, după cîte aflase, credea că zvonurile despre intențiile de răzvrătire ale țăranilor lui sînt în bună parte exagerări de ale celor fricoși. Credința și-a găsit-o deplin confirmată de lamentațiile arendașilor, încît acuma era lămurit.

Mai multă încredere avea în primarul satului și în șeful postului de jandarmi, cu care stătu mai lung de vorbă în aceeași seară, după ce se retraseră arendașii. Amîndoi raportară că oamenii sînt liniștiți, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar numai să se îndrepte puțin vremea și toți se vor da pe brazdă. De cumpărarea moșiei Babaroaga s-au lăsat, fiindcă le-a intrat în cap că stăpînirea le-o va împărți lor pe degeaba. Așa s-a născocit și povestea cu călărețiii albi care vestesc împărțirea pămînturilor... Oamenii mereu asta visează, mai cu seamă primăvara. Totuși primarul Pravilă observă respectuos că trebuie să meargă mînă-n mînă cu jandarmii, că de s-ar ivi niscai smintiți să facă vreo răutate, să poată fi puși îndată la locul lor. Boiangiu de asemenea spuse că și primarul să fie cu ochii în patru, că postul e slab, abia cinci oa-

meni cu dînsul împreună. Miron Iuga făgădui că va atrage atenţia prefectului, care are să treacă pe aci într-o zi d-astea, să vadă dacă nu s-ar putea să-i mai trimită cîţiva jandarmi. Adăogă însă că ordinea nu depinde de mulţimea paznicilor, ci de vigilenţa lor.

— Oamenii trebuie să simtă că există o autoritate ! zise bătrînul Miron. Nici provocări, dar nici şovăiri ! Orice încercare de dezordine, înainte de a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energic şi exemplar !

— Am înţeles, cucoane ! murmură primarul supus.

— Trăiţi ! făcu Boiangiu umflîndu-şi pieptul, ca să arate că are energie mai multă chiar decît trebuie.

3

Titu Herdelea şi Grigore Iuga sosiră la Bucureşti pe înserat. Acceleratul era ticsit de oameni îngroziţi care-şi părăsiseră gospodăriile de frica ţăranilor, fugind la Bucureşti, singurul loc unde sperau să fie la adăpostul primejdiilor.

— Asta e începutul panicii ! spuse Grigore trist. Îţi închipui cum alimentează asta nenorocirile !

Nefiind chip să puie mîna pe o birjă în îmbulzeala din Piaţa Gării de Nord, se agăţară de un vagon de tramvai cu cai, arhiplin, de asemenea. În Piaţa Teatrului Naţional coborîră. Grigore spunea că se va duce la Predeleanu, iar Titu voia să iasă mai tîrziu în oraş să mai culeagă noutăţi. În clipa cînd îşi dădură mîna să se despartă, se apropie un ţigănuş cu ziare, ţipînd cît îl ţinea gura :

— *Adevărul,* ediţie specială !... *Adevărul !*... Specială !

Cumpărară amîndoi. Titlul gras sărea în ochi : *Tulburările ţărăneşti în discuţia Camerei.* Fără o vorbă, se retraseră împreună sub un felinar să ci-

tească. O interpelare prilejuise o dezbatere furtunoasă în jurul dezordinelor țărănești, care se întindeau vertiginos. Cîțiva deputați din opoziție acuzau guvernul că n-a fost capabil să împiedece izbucnirea nemulțumirilor, apărau pe țărani și protestau vehement ca nu cumva să se recurgă la represiuni sîngeroase. Mai mulți guvernamentali imputau opoziției că încurajează pe răufăcători și că agenții ei îndeamnă pe țărani la nelegiuiri.

— Bună propagandă! murmură Grigore Iuga. Țara arde și dumnealor își fac complimente!

Titu Herdelea o luă pe Calea Victoriei. N-auzea decît „răscoale" „țărani", „tulburări", „arendași"... Coti la dreapta pe bulevard, spre casă. Un glas cunoscut îl opri:

— Ei, domnule Herdelea!... Ce mai faci?... Ce zici de răscoale? Ce? Văzuși surpriza ciocoilor? Dumnealor credeau că s-a găsit țapul ispășitor: jidanii sînt vinovați că ciocoii exploatează pe țărani! Știi, la noi totdeauna jidanii sînt pricina tuturor relelor. Ei, dar țăranii s-au întors împotriva ciocoilor, și acuma nu mai sînt buni țăranii. Acuma scoate armata, ucide-i, spînzură-i!

Era tînărul Mendelson, fiul cizmarului din Buzești. Herdelea nu-l mai întîlnise de cînd s-a mutat. Vorbea cu un zîmbet ciudat, care pe Titu îl supăra, încît îi răspunse cu imputare:

— Nu e nici un motiv de bucurie, domnule Mendelson, în...

— Da' ce, eu mă bucur? protestă tînărul atît de vehement, că intonă cuvintele cu un accent ovreiesc aproape comic. Cine ți-a spus dumitale că mă bucur?... Mai întîi eu, ca socialist, sînt contra violențelor și deci nu pot să mă bucur. Pe urmă eu știu că bieții țărani vor plăti cu mult sînge curajul lor de-a se ridica împotriva boierilor...

Un sfert de ceas îi făcu teoria nedreptăților sociale, să-i dovedească de ce pe el îl dor mai mult mișcările actuale decît pe alții. Herdelea, ca să scape de vorbăria lui, se scuză că trebuie să meargă acasă, că vine de pe drum, dar tînărul Mendelson

îl întovărăşi pînă în faţa porţii şi nu-l slăbi pînă nu-şi termină expozeul.

Acasă îl aşteptau pe Titu două scrisorele. Una, sosită prin poştă, îl anunţa că Tanţa va veni miercuri, după amiazi, pe la şase, cînd se mai întunecă puţin, şi se încheia cu mii de sărutări. Cealaltă i-o lăsase aseară preotul Belciug, comunicîndu-i că pleacă în mare grabă, fiindcă revoluţia a luat proporţii mari de tot şi are să ajungă curînd şi la Bucureşti, încît orice întîrziere ar putea să-l coste viaţa... Lui Titu îi părea rău că părinţelul a fugit aşa. Ar fi vrut să trimită şi el acasă măcar cîteva nimicuri, să primească şi ai lui ceva de la dînsul din Bucureşti. Cu bileţelul popii în mînă însă se pomeni gîndindu-se :

„Cînd zice Tanţa că vine ? Miercuri ?... Azi e luni... Va să zică tocmai poimîine..."

A doua zi se înfiinţă mai devreme la *Drapelul*. Ca niciodată odaia lui Roşu era plină de redactori şi de gălăgie. Se discutau întîmplările de ieri de la Cameră şi mai cu seamă un articol-manifest apărut în *Glasul poporului,* oficiosul opoziţiei, semnat de un fost ministru. Directorul Deliceanu tuna şi fulgera comentînd pasagiile, pe care un redactor roşcovan, veşnic revoltatul Bebe Antoniade, le citea cu glas tare.

— Stai, şefule, ascultă, că acuma vine partea cea mai tare ! strigă Bebe triumfător. Ia ascultaţi : „Cu cîtă durere de inimă văd insuficienţa, nedestoinicia guvernului în faţa gravelor evenimente. Cînd ţăranii nu cer decît putinţa de a trăi, cînd putinţa aceasta li se refuză cu obrăznicie, cînd dreptatea muritorilor de foame strigă la cer, pe d. prim-ministru îl preocupă drepturile cîştigate. Ce drepturi cîştigate ? Acelea de a extermina pe ţăranii noştri, pe aceia care sînt talpa, tăria, fiinţa ţării întregi ?" Staţi, staţi, că acuma e şi mai frumos ! „Nu există decît un singur drept, care e mai presus de orice, anume dreptul ţăranilor de a trăi în ţara lor, de a nu fi jefuiţi, de a fi ocrotiţi contra venalităţii unei administraţii corupte, de a fi sprijiniţi în lupta pen-

tru recucerirea pămîntului lor strămoşesc din mîinile murdare ale exploatatorilor fără milă. Şi cine nu înţelege lupta aceasta de trei ori sfîntă trebuie să se coboare la locul care este mai potrivit cu gradul lui de înţelegere a lucrurilor. Să se ştie că toate au o margine, chiar şi în ţara noastră binecuvîntată, şi că pietrele s-ar ridica singure să ne lovească dacă am tolera ca sîngele romînilor să plătească incapacitatea guvernului !"

După o clipă de consternare generală, Deliceanu exclamă în culmea indignării :

— Asta e provocare directă la rebeliune ! La asta nu există decît un singur răspuns demn : arestarea individului, indiferent cine ar fi ! Cu atît mai ruşinos că e un fost ministru !

— Aşa-s ăştia, şefule, zise redactorul cititor, sentenţios. Cînd vor să răstoarne guvernul, nu mai aleg mijloacele.

— Ei, tocmai de aceea, guvernul nu poate răspunde la astfel de crime decît printr-un singur gest: la Văcăreşti ! declară directorul marţial. Sau, dacă nu se simte în stare, atunci mai bine să se retragă şi să-i lase pe demagogi să potolească mişcările pe care le-au provocat !

— De ce să-i lase, domnule ? protestă bătrînul reporter Davidescu, înfricoşat de perspectiva opoziţiei. Mai bine să-i bage pe toţi la dubă şi să-i înveţe omenie !

Titu Herdelea, care se strecurase într-un colţ, intimidat de sanhedrinul redacţional, deveni centrul interesului cînd Roşu îl întrebă ce-a văzut la ţară. După ce tînărul povesti că în general a găsit linişte şi numai atmosfera i s-a părut apăsată, Deliceanu observă :

— Firește ! Unde n-au ajuns încă instigatorii dumnealor e liniște... Trimiteți însă articolul onorabilului fost ministru şi să vedem dacă va mai fi liniște !

Roşu nu mai rămase singur pînă la amiazi, deşi grozav ar fi dorit să spuie lui Titu, confidentul său de toate zilele, cîteva amănunte extraordinare, pe

care numai el le cunoștea. De aceea, cînd Herdelea se pregăti să plece, îi zise semnificativ :

— N-ar fi rău să treci după masă pe la Cameră, puiule ! Poate să fie iar ceva interesant ! Și mîine să vii mai de dimineață la redacție, ai înțeles ?

4

Marți dimineața soarele scoase capul de după perdeaua de nori plumburii. În bătaia razelor calde țăranii se îmbulzeau împrejurul cîrciumii lui Busuioc, să afle ce-o fi pus la cale aseară boierii la curtea bătrînului. Primarul, mieros și glumeț, le spunea mereu :

— Măi băieți, nu vă pierdeți vremea degeaba, măi !... Ori așteptați să mai vie călăreții cei năzdrăvani ?... Vedeți-vă de treburi, măi oameni !

— Ei, săracii călărești, că bine-au mai glăsuit ! zise Marin Stan, puțin cherchelit, după ce poposise un răstimp la tejgheaua lui Cristea. Altfel cine ar mai fi adunat pe boierii noștri la sfat și la tocmeală ?... Ehei, fraților, frica-i mare cucoană !... Nu-i așa, dom' primar ?

— Măi Marine, cum îți vine ție, om în toată firea, să vorbești atîtea bazaconii ? făcu Pravilă în batjocură. Da' de cine să le fie frică boierilor, măi Marine ? De tine, mă ?... Vai de căpățîna ta, Marine !

Unii rîseră, dar alții strigau amenințător :

— Ba să le mai fie frică și de noi !

— Apoi de bine și de bucurie nu s-au strîns ei ! zise Serafim Mogoș.

— Poruncile cu împărțirea pămînturilor o fi umblînd să le dosească ! zise Ignat Cercel.

— Bine că ne-au spus călărețiii, că nici noi nu ne-om lăsa ! zise Toader Strîmbu.

Primarul întrerupse energic :

— Ia mai ţineţi-vă gura, măi, că pe urmă mă supăr ! Eu vă vorbesc frumos, iar voi dă-i şi dă-i cu prostia ! Apoi aşa nu ne împăcăm, fraţilor !

Marin Stan, cu o privire galeşă caraghioasă, întrebă deodată :

— Don' primar, eu poate c-am băut ceva, nu zic, dar matale cu plutonierul ce-aţi cătat azi-noapte la boierul cel bătrîn, ai ?

— Da' ce, tu crezi că noi ne ascundem de tine ori de cineva ? ripostă Pravilă semeţ. Ce, mi-e ruşine că m-a chemat boierul Miron ? Nu-s eu primarul comunei ? Apoi ?... Şi ce, am pus la cale lucruri de ruşine ? Cine umblă să ţie linişte şi pace în sat face rău, ai ? Aşa zici tu, măi Marinică ?

— Ba nu, Doamne fereşte ! răspunse Marin serios, parcă i-ar fi trecut şumeneala. Că noi linişte şi pace vrem, şi dreptate !... Dar credeam că boierul te-a întrebat şi pe matale cum şi în ce fel să împartă pămînturile la oameni...

— Apoi tocmai pe boierul Miron l-ai nimerit să împartă pămînturi, Marine băiete ? rîse primarul. Nu-l ştii tu pe dumnealui cît i-e de dragă moşia ?

— De bunăvoie cine-şi împarte averea ? mormăi Ignat Cercel. Dar dacă-i porunca de la vodă ?... Mie nu mi-a luat porcul pentru bir ? Ş-am tăcut, că n-am avut ce face, şi copilaşii rabdă de foame !

Văzînd că n-o scoate la capăt, primarul Pravilă mai făcu vreo două glume şi apoi o şterse la cancelarie. Pe la amiază pică însă Matei Dulmanu de la Lespezi cu ştirea, aflată de la argaţii conacului, că azi are să sosească cuconiţa de la Bucureşti cu automobilul, că a şi făcut foc în toate odăile şi curăţenie... Între ţărani se începu o fierbere ca şi cînd intră dihorul între găini. Glasuri felurite porniră şi se încrucişară în mulţimea răscolită :

— Da' de ce mai vine ?... Ori tot vrea să vîndă Babaroaga altora ?

— N-o lăsăm, cum s-o lăsăm ?

— Mai bine să le dăm foc !

— Poate că are şi dumneaei vreo poruncă pentru împărţire...

— Trebuia să băgăm plugurile și nu să tot așteptăm!

— Lăsați-o să vie, oameni buni, că noi ce păzim? strigă Petre Petre mai tare ca toți.

În vreme ce oamenii se frămîntau așa, Pavel Tunsu, un bărbat uscățiv, cu cap mic și cu ochi hrăpăreți, ginerele babei Ioana, se tocmea cu copilașul său Costică:

— Du-te, măi băiete, la mă-ta mare să te joci cu copiii, c-așa ți-a poruncit mămica! Du-te, Costică, nu te ține după mine, printre picioarele oamenilor, c-aici nu-i de copii, nu vezi? (Și cum Costică tăcea și se agăța de mîneca lui:) Pleacă, măi, că te bat, auzi? Ori nu vrei să auzi?

— Mi-e frică de cîini, se scînci copilul.

— Ce cîini, că nu-i nici un cîine pînă la mă-ta mare, că-i numai colea! îl îndemnă Pavel. Aide, du-te, dragul tatii, nu mă necăji! Du-te binișor!

Costică, mai convins, mai de teama bătăii, căci tată-său îl cam snopea cînd se supăra, porni tîndălind devale pe uliță. Era desculț, cu capul gol, cu o cămașă murdară, ruptă și cu mînecile largi. Cum se depărtă puțin, își recăpătă zburdălnicia obișnuită, iar ajungînd la cocioaba babei Ioana, înainte chiar de a intra în ogradă, începu să cheme pe Nicu, băiețelul lui Vasile Zidaru, de peste drum, cu niște strigăte de să răscoale toți vecinii.

Baba Ioana era necăjită cu o găină care căzuse cloșcă, o așezase pe ouă, și acuma, după o săptămînă, nu mai voia să stea, încît o făcea să alerge după ea prin cea ogradă și grădină. Auzind glasul nepotului, mormăi bosumflată, gîndindu-se că numai adineaori i-a plecat de pe cap nebunul de Anton:

— Abia scăpai de un nebun și-mi vine altul, mai îndrăcit!

Cînd în sfîrșit Costică, împreună cu Nicu, se ivi în pragul casei, bătrîna îl bombăni fără să-l privească:

— Ascultă, băiete, să vă jucați frumos și să nu mă mai amărăști și tu, că sînt eu destul de amărîtă, fire-ar a dracului !

Costică nu luă în seamă cicăleala ei și, după ce se învîrti puțin prin casă și se hărțui cu cîinii, se văită că i-e foame.

— Te trimite și nemîncat, să te hrănesc eu, că nu v-am hrănit destul ! bufni baba Ioana. Vezi că-i mămăliga pe masă, învălită în prosop, și oala cu lapte pe vatră ! Du-te și crapă pînă-i plesni !

Bătrîna își văzu de ale ei, iar copiii de jocurile lor. Din cînd în cînd însă îi mai ocăra, îi mai blestema, ca să nu-și facă de cap :

— Măi dracilor, lăsați cîinii în pace c-o să vă muște !... Costică, fire-ai al dracului, nu-mi hîșăi găinile, că se sperie și nu se mai strîng acasă !... Băiete, nebunit-ai ori nu mai ai mult ? Cum te sui tu călare pe purcel, să mi-l deșăli, bată-te Dumnezeu !

Mai tîrziu, Costică ieși în uliță, unde avea mai mult loc pentru a arăta lui Nicu alte năzdrăvănii. El, fiind mai mare, se socotea obligat să întreție admirația tovarășului de joacă prin toate obrăzniciile posibile față de bunică-sa. După un răstimp baba Ioana iar strigă din casă :

— Măi băiete, stai în ogradă și nu te mai juca în uliță, să te calce vreo căruță și să-mi mai găsesc beleaua din pricina ta !

Numaidecît răsună de peste drum și glasul nevestei lui Vasile Zidaru :

— Nicușor ! Vin' la mămica și nu te mai ține după zănaticul de Costică ! Vino, să-ți dea mămica ta ceva !

Costică se juca de-a calul, fugea de ici-colo și, de cîte ori trecea pe lîngă Nicu, necheza triumfător. Nicușor era atît de fermecat de joc, că nici nu auzi glasul mămicăi.

Pe baba Ioana o înfuria orice amestec al nevestei lui Vasile. Mai ales, însă, nu suferea să-i ocărască

nepotul. Cu mîinile ude, cum spăla o cratiță, ieși la portiță, în uliță :

— Costică, drace, acu să vii înlăuntru, auzi ?... Ce mi te zbenguiești pe drum ? Ograda nu-ți ajunge?... N-auzi, măi băiete ?... Ori înlăuntru, ori pleacă acasă !

Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc :

— Ce-ai cu mine, ma-mare ?... Lasă-ne să ne jucăm, că nu facem nimic !

Bunica, dezarmată, bolborosi ceva, trînti portița și se întoarse la cratiță :

— Să te duci dracului acasă, să nu-mi scoți mie sufletul, că n-am vreme să mă țin de coada ta, fire-ai al dracului !

Nici n-apucă bine să-și bage iar mîinile în cratiță, că se și auzi de departe un tutuit de automobil. Cît era de mînioasă, baba tot mai strigă după odorul de nepot :

— Fugi de-acolo, băiete, să nu te calce aia !

Nicu, fricos, nu mai așteptă glasul mămicăi și se retrase grabnic după portiță, mulțumit să privească printre uluci. Costică însă, viteaz, se înfipse în mijlocul uliței și de acolo făcu falnic :

— Uite, Nicule, mie nu mi-e frică !... Uite ! Uite !

Întinse brațele, încît mînecile largi îi atîrnau ca niște aripi de liliac și scoase limba mare în batjocură spre mașina ce apăruse și se apropia în goană, cu gemete stridente de sirenă.

— Măi Costică, unde ești, ia seama, fire-ai al dracului ! răsună iar glasul babei la ușa cocioabei.

Automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de pași și copilul nu se clintea din loc în ciuda avertismentelor nervoase ale trompetei. Observînd îndărătnicia copilului, șoferul dădu să-l ferească la dreapta. Costică trecu de asemenea la dreapta, parc-ar fi vrut cu tot dinadinsul să se arunce sub roți. Cu o răsucire bruscă de volan trăsura viră la stînga, dar tot atît de brusc trecu și copilul la stînga. Atunci frînele scîrțîiră cu oftări ruginite și mașina stopă scurt în țipetele doamnei din fund. În clipa

următoare șoferul fu lîngă copilul care rămăsese cu limba scoasă, încremenit, la doi pași de botul automobilului.

— Rupe-i urechile, Rudolf, să se învețe minte, blestematul! strigă domnul cu bărbuță din mașină.

Șoferul zgîlțîi zdravăn urechile băiatului, îi mai arse și cîteva palme peste cap și apoi îl azvîrli pe podeț, lîngă portița în dosul căreia Nicu amorțise de frică cu gura căscată și lumînările sub nas:

— Acolo să stai, hoțule, nu înaintea mașinilor!

Pe cînd automobilul cotea, puțin mai jos, în curtea conacului Iuga, răcnetele lui Costică umpleau văzduhul și adunau vecinii. Baba Ioana, speriată, sosi într-un suflet:

— Ce-i, Costică?... Ce-ai pățit?

Copilul răspunse printre sughițuri de plîns:

— Eu m-am... m-am... m-am jucat... și... aoleu, aoleu, urechile mele!

— Ce s-a întîmplat, măi Nicușor, că tu ai văzut? întrebă baba.

— L-a bătut domnul dacă n-a vrut să ferească! bîigui Nicu, suspinînd de emoție.

— Bine ți-a făcut! Prea bine! făcu baba Ioana, venindu-și în fire, către nepotu-său bătut. Trebuia să-ți sucească gîtul, afurisitule, că n-asculți, oricît îmi bat gura cu tine!... Aide, pleacă acasă! Du-te dracului cu cine mi te-a trimis să-mi mai sară inima și pentru tine!... Acu să pleci, că te iau și eu la bătaie, drac împielițat ce ești!

Copilul se ridică și, fără să se uite la nimeni, porni pe uliță în sus, ținîndu-se cu mîinile de urechi și urlînd:

— Aoleu, că mi-a rupt urechea!... Aoleu, că m-a omorît!

— Tare-i neastîmpărat și nebunatic băiatul ăsta! clătină din cap o femeie.

— Hai acasă, Nicușor! zise nevasta lui Vasile Zidaru, luîndu-și odrasla cu mîndrie de mînă. Tu

ești cuminte, Nicușor, așa-i, dragul mamei ? Tu nu ești obraznic cu oamenii, așa-i, Nicușor ?

Baba Ioana se întoarse în ogradă închinîndu-se și apoi blodogorind :

— Fire-ați ai dracului să fiți !

5

Tribuna presei era aproape goală. Doar vreo trei redactori, care dezbăteau, împreună cu Titu Herdelea, probabilitatea căderii guvernului, și bătrînul reporter parlamentar de la *Universul*, Bididiu, care, în colțul său rezervat, dormita gîfîind în așteptarea deschiderii ședinței. Trecuse de cinci, și jos în incintă numai cîțiva deputați obscuri și plictisiți căscau cu gravitate de mameluci. Tribunele însă gemeau de lume. Un redactor tinerel, plimbîndu-și privirea peste fețele înroșite de curiozitate și enervare, remarcă diplomatic :

— Numai moșieri și arendași în tribune... Parcă discursurile de aici o să-i apere de furia țăranilor !

Titu Herdelea știa că noutăți numai jos, în culoare, ar putea auzi. Dar el venea rar la Cameră și nu îndrăznea să coboare ca alți confrați specializați. Deocamdată se cam plictisea și el. Subtilitățile pentru și contra guvernului, pe care le vînturau cei trei, nu-l prea interesau. Nu cunoștea culisele luptelor dintre partide și în partide, iar dintre oamenii politici numai pe cei cîțiva despre care se vorbea mai des în ziare, și numai din nume.

Deodată intră, misterios și important, un reporter slab, mic și cocîrjit, Popescu-Răcaru de la *Dimineața*. Cel de la *Universul* se trezi din moleșeală și întrebă căscînd :

— Ce-i, monșer, începe ori nu începe, că eu o dau dracului de afacere !

— Taci, bre, că începe ! zise Popescu-Răcaru. Dar ședința e fleac. Să vă spun eu mai bine o știre ex-

traordinară și senzațională. A adus-o adineaori șeful de cabinet de la Interne. E caldă... Zice că într-un orășel de la Dunăre, n-a vrut să comunice ce oraș, trebuie însă să fie Giurgiu, azi-dimineață rezerviștii concentrați s-au revoltat contra ofițerilor, pe doi i-au ucis, pe mai mulți i-au rănit foarte grav și apoi s-au risipit prin satele lor, luînd și armele cu ei. Ai ? Asta nu mai e glumă ! Vă închipuiți ce panică a produs în guvern știrea asta. Va să zică nici armata nu e sigură. Și tulburările au ajuns în Vlașca. Se pare că și din Ilfov, împrejurul Bucureștilor, s-au primit informații că țăranii se agită. Ce-ar fi să se năpustească asupra capitalei și armata să treacă de partea lor ?... Guvernul se zice că se gîndește foarte serios să ceară intervenția armatelor austriace, altfel e pericol să se ducă peste cap țara...

Informațiile reporterului stîrniră consternare. Gîturi curioase din tribuna vecină se întindeau să audă. Un redactor obiectă totuși :

— Cîte basme circulă acuma...

— Ce basme, bre ? se indignă Popescu-Răcaru. N-auzi că știrea e proaspătă, adusă de șeful de cabinet de la Interne și spusă într-un grup de deputați ?... Da' ce, azi mai e nevoie de basme ? De altfel eu o și duc la gazetă. Nu știu însă dacă ne-o lăsa-o guvernul s-o dăm.

— Eu nici n-o mai comunic, făcu Bididiu, somnolent. Ar fi inutil. Noi nu publicăm decît informații cu ștampila oficialității.

— D-aia sînteți organul lașității de cugetare ! surîse un tînăr bătăios.

— Zi, băiete, cît poftești ! murmură redactorul, strîngînd din umeri. Ce, *Universul* e jurnalul meu ?

Incinta începea să se învioreze. Pe estrada prezidențială forfoteau secretari și funcționari. Se auzeau glasurile aprozilor de pe culoare : „Poftiți la ședință, domnilor deputați !" Examinînd figurile de jos, Titu Herdelea zări pe Gogu Ionescu, care se uita la tribuna doamnelor, căutîndu-și soția, cu care schimbă cîteva semne. Eugenia văzuse pe tînărul Herdelea și i-l arăta din ochi lui Gogu. Peste cîteva clipe

Gogu veni sub tribuna presei și de acolo strigă lui Titu :

— Ia pe Eugenia la sfîrșitul ședinței și așteptați-mă jos !

Herdelea numai acuma descoperi pe Eugenia, care-i zîmbea prietenos. O salută cu o plecăciune reverențioasă.

Ședința în sfîrșit se deschise. Zgomotul continua în incintă în timp ce în jurul președintelui se morfoleau procese-verbale, sumare și alte lucruri pe care nu le asculta nimeni. O figură incoloră se pierdea pe banca ministerială. Apoi glasul expeditiv al președintelui anunță :

— Domnul raportor are cuvîntul !

Un domn mustăcios și vînjos se urcă la tribună și citi cu voce mîndră de bariton proiectul de lege pentru scutirea de orice taxe a benzinei întrebuințată de automobile. Deputații din bănci, cu convorbirile lor zeloase, înăbușeau cuvintele raportorului, ca și cînd le-ar fi fost rușine de ele.

— Uite de ce le arde dumnealor în momentele astea, să ușureze pe cei treizeci de milionari care se plimbă cu automobile ! mormăi redactorul *Universului*, scriindu-și cronica.

Peste cîteva minute apoi răsună iarăși chemarea aprozilor : „Poftiți la vot, domnilor deputați !"

— Aideți, domnilor, că nu mai e nimic ! zise un gazetar, strîngîndu-și grăbit filele și plecînd.

Titu Herdelea stătu pînă văzu pe Gogu Ionescu defilînd în fața urnelor de vot, iar pe urmă coborî cu Eugenia.

— Nu știu cine-mi spuse, mi se pare Deliceanu, c-ai fost cu Grigore la Amara ? îl întrebă foarte agitat Gogu. Ce-i pe acolo ?... Nici idee n-ai cît sîntem de îngrijorați ! Închipuiește-ți, dragă, Nadina tocmai acuma s-a găsit să se ducă la țară, să-și vînză moșia ! Azi la prînz a plecat cu automobilul... Ce zici dumneata de treaba asta ?

Tînărul Herdelea căută să-l liniștească, povestindu-i că într-adevăr numai aseară a sosit de la

Amara, unde stăpînea ordine și pace. Gogu Ionescu reluă aproape lăcrimînd :

— Da, dar n-ai auzit că și în Vlașca au început devastările și omorurile ?... Nici în București nu mai este deplină siguranță și ea se duce la țară !... Doamne, parcă tot nu-mi vine a crede c-a plecat ! Ce capriciu și îndărătnicie ! N-am mai pomenit ! În vremuri d-astea dai încolo și moșii, și bani, numai viața să ți-o salvezi. De unde pînă unde graba asta să lichideze moșia ?... Nu știu, am impresia că un demon a ispitit-o, altfel nu se poate înțelege.

Îl luară pe Titu cu dînșii, îl opriră la masă și toată seara vorbiră despre Nadina.

6

Țăranii vorbeau tocmai despre cuconița, care adineaori trecuse cu automobilul spre conacul boierului Miron, cînd copilul lui Pavel Tunsu se apropie văitîndu-se ca din gură de șarpe :

— Aoleu, că mi-a smuls urechea !... Aoleu, că m-a omorît !

Vasile Zidaru, aflîndu-se mai la margine, îl întrebă :

— Da' cine te-a bătut, măi Costică ?... Ai ?... Nu vrei să spui ?... De ce nu spui, mă, cine te-a bătut ?

Pavel Tunsu plecase acasă. Copilul înțelese că tatăl său nu poate să fie între oameni, altfel ar fi sărit să vadă de ce plînge. De aceea nici nu răspunse lui Vasile, ci își văzu de drum, continuînd urletele mai cu foc, parcă s-ar fi fălit cu ce-a pățit și ar fi vrut să dea de știre la tot satul.

O femeie, venind în urma copilului, se crezu obligată să răspundă ea lui Vasile :

— L-au mustruluit nițel boierii, că nu s-a ferit din uliță cînd a venit mașina !

Zidaru clătină din cap :

— Da' dumnealor ce-și mai pun mintea cu copiii ?

Vreo doi țărani, alături, făcură de asemenea :

— Așa-i, de ce să bată copilul ?... Că doar nu le-a mîncat averea !

Iar Ignat Cercel se burzului :

— Acu nu le mai ajunge că ne schingiuiesc pe noi, încep să ne oropsească și copilașii. Pe ai mei i-au lăsat flămînzi, că le-au luat purcelul... Bine stăm, n-am ce zice !

Alții se amestecară :

— Apoi să lase-n pace copiii !... Ce-au și cu bieții copii ?... Nici de dînșii nu mai încap ?... Of, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit !... Dacă sîntem și noi molîi și fricoși !... Ia să te știe că pui mîna pe par, să vedem, ar mai îndrăzni să te batjocorească ?

Toader Strîmbu, cu fața roșită, cu ochii bolbocați, răcnea :

— Să fi fost copilașul meu, c-apoi le arătam eu !

Și într-un grup, mai aproape de ușa cîrciumii, Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniștit, doar cu ochii încruntați ca totdeauna :

— Boierii numai de frică știu omenie !

Glasurile se împleteau, se încurcau și se întreceau. Oamenii se îmbulzeau cînd într-o parte, cînd în alta, ascultînd, bombănind, blestemînd. Parcă un vînt nehotărît ar fi împins-o încoace și încolo, mulțimea se zvîrcolea și se aprindea.

Cîrciumarul Busuioc, care ieșise în prag, înțelegînd pricina forfotelii, strigă către Trifon :

— De-al lui Pavel vorbiți ? De băiețel ?... Ia lăsați-l dracului, măi creștini, că-i obraznic și neastîmpărat de n-are pereche !... Că doar și tu l-ai ocărît deunăzi aici, Trifoane, cînd nu știu ce făcuse...

Vorbele cîrciumarului căzură peste oameni ca o undă rece pe o fîlfîire de aburi. Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulțimea s-ar fi dezmeticit dintr-o aiureală. Trifon, aproape rușinat, deschise gura să recunoască :

— Apoi...

Îi curmă însă brusc șovăirea glasul lui Petre Petre, înveninat de imputare aspră :

— Dar dumneata de ce sudui copilul, nea Cristache ?... Pentru că l-au bătut boierii ?

Și deodată fierberea izbucni din nou ca flacările dintr-un jăratec scormonit la timp. Trifon, care n-apucase a închide gura, continuă acum înfuriat :

— Apoi tălică se vede că tot spre ciocoime tragi, d-aia n-ai simțire în suflet și nu te doare cînd ne bate pe noi !

Busuioc mirosi o dogoreală din grămada de țărani turburați. Deși adineaori i se părea caraghios să se zbuciume niște oameni în toată firea pentru că, pe bună dreptate, a fost tras nițel de urechi un copil cunoscut de toți ca cel mai deșucheat din sat (cîte zile amare i-a făcut lui Pavel Tunsu îndrăcitul ăsta de băiat, numai sufletul lui știe), fu cuprins și el, fără voia lui, în vîrtejul indignării, și izbucni, umflîndu-se de mînie :

— Adică cum, măi Trifoane, eu trag cu ciocoii ? Nu ți-e rușine să-mi arunci tu mie așa ocară ? Tocmai tu, mă, care, de, mi-ai mîncat din strachină destul ? Apoi tu te iei după alde Petre, mă, care linge toată ziua la curte și pe urmă vine aci să mă înfrunte pe mine, mă ?

— Da' de ce ling eu, măi nea Cristache ? strigă Petre îmbulzindu-se să se apropie de el. Cum ling, nea Cristache ?... Că muncesc la boieri, d-aia ling ?... Mie mi-a dat boierul ăl bătrîn brevet de cîrciumar să înșel oamenii și să mă umplu de bani și de toate, ori matale ?... Ia lăsați-mă, măi oameni, să trec și să-mi răspundă, că doar n-oi răbda să mă rușineze dînsul pe mine în fața satului, parc-aș fi cîrpa lui...

— Apoi gură mare ca a ta mai rar, măi Petrică ! zise cîrciumarul mai împăciuitor, văzînd zvîrcolirile flăcăului pe care țăranii îl ostoiau. Și țifnă, și semeție ! Lasă, că te-am păscut de cînd te-ai întors de la oaste ! Parcă numai tu ești om în sat !... Stai, băiete, că ești tinerel ! Lasă-ne și pe noi să trăim și să mai spunem cîte o vorbă așezată !

Petre, cu cît îi ațineau drumul oamenii și-l opreau și cu cît Busuioc își înmuia glasul, cu atît se înverșuna și răcnea :

— Dă-te la o parte, nea Leonte ! Lasă-mă, nea Toadere, n-ai auzit cum m-a ocărît ? Vreau să-mi spuie burduhosul ce-am greșit eu de mă ocărăște în așa hal ?

— Taci, băiete, că nu ți-a dat cu paru-n cap ! făcu Leonte Orbișor, zgîlțîindu-l de braț, mîndru că e amestecat și el în harță.

— Mai bine-mi dădea o palmă decît să mă trăsnească cu vorbe d-astea ! strigă Petre mai zbătîndu-se, dar totuși mai domolit. Că nici nu i-am furat nimic și nici nu l-am huiduit dac-am luat partea băiețelului !

— Așa-i soarta noastră ! zise Toader Strîmbu amărît. Cînd ne bat boierii, în loc să întoarcem bățul ori măcar să țipăm, ne apucăm să ne batem între noi pe bătaia lor !

— Bine zici, Toadere ! bombăni și Ignat Cercel cu glasu-i jalnic. Uite-așa-i cum ai zis !

— Ba eu arțăgos nu sînt, că nu mi-e felul, dar cînd își bate joc de mine, sfîntul din cer să fie, și nu mă las pînă nu-i plătesc cu vîrf și îndesat ! făcu Petre potrivindu-și hainele ce i se cocoloșiseră în vălmășeală.

Tocmai cînd se mai potoli vrajba sosi și Pavel Tunsu cu o mutră jalnică, de parc-ar fi venit de la un mort. În jurul lui, țăranii se îngrămădiră cu nouă curiozitate, ca și cînd din gura lui ar fi așteptat cuvîntul de mîntuire. Cîrciumarul, și ca să dreagă vorbele de adineaori, rupse gheața, din prag :

— Da' ce-i, Pavele, cu băiețelul tău ?... Ce-a pățit cu boierii ?

— Aoleu, nu mă mai întreba, Cristache, și lasă-mă-n plata Domnului, că amărît ca mine nu mai poate fi om sub soare ! răbufni țăranul cu un glas în care era mai multă ură decît durere.

Și povesti el, pe îndelete, cum s-ar fi întîmplat lucrurile : că Costică ședea pe podeț, la maică-sa mare, și se juca liniștit cu copilașul lui Vasile Zi-

daru ; că a venit apoi mașina, iar copiii, și de frică, și de dragul petrecerii lor nevinovate, au rămas frumos la locul lor și numai s-au uitat după ea, cum se uită toată lumea și cum s-au uitat și oamenii cînd a trecut pe aici adineaori. Ce li s-o fi părut boierilor din mașină, ce nu li s-o fi părut, Dumnezeu știe, destul că a oprit deodată și neamțul a sărit jos și a dat fuga spre copii ; Nicușor al lui Vasile, mai micșor și mai sperios, a zbughit-o în ogradă, spre norocul lui, că altfel pătimea și el poate mai rău. Dacă nu se știa cu nici o vină, Costică a stat liniștit, ba încă se și mira ce-o fi vrînd neamțul care trîmbițează la cîrma mașinii ? Neamțul, însă, nici una, nici alta, înșfacă de urechi pe copil, și trage și sucește pînă i le sfîrtecă de-a binelea, apoi se pune cu palmele și cu picioarele pe dînsul pînă l-a făcut una cu pămîntul. Pe urmă, după ce l-a bătut cît a poftit, l-a mai și înjurat pe nemțește, cum o fi zis, și s-a suit în mașină și s-a dus dracului la boierul cel bătrîn...

— Acu au și prins să-i curgă urechile și să-i coacă, nu le-ar ajuta Maica Precista ! urmă Pavel închinîndu-se ca la altar. Îl lăsai să-l oblojească muierea ș-am trimis și pe țața Nastasia a lui Nistor, să-i ajute, că-i mai bătrînă și a vindecat și pe fata lui Zamfir acum doi ani, cînd i-a zdrobit mîna mașina de treierat... Nea Luca m-a sfătuit, că-l întîlnii venind încoace, să-l duc la spital la Pitești. Și chiar am să-l duc, că n-am încotro și tare mi-e milă de cît suferă, vai de păcatele lui. Numai mă gîndesc să nu fie degeaba și să mai cheltuiesc cine știe cît bănet și să-mi rămîie și neom pe toată viața... Of !

Sfîrși cu un suspin și cu un gest de desperare. Țăranii, care clătinaseră mereu din cap în semn de compătimire, cît a vorbit Pavel, tăceau. Numai după cîteva clipe Vasile Zidaru observă, tărăgănat și ușurat, parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă :

— Mă miram eu să fi îndrăznit băiețelul să le facă vreun rău !

Zeci de glasuri aprobară acuma grăbite și cu diferite apăsări :

— Nu, nu, cum să îndrăznească copilul!

Dintre toate însă se desprinse tocmai glasul cîrciumarului Busuioc, aproape poruncitor:

— De ce nu-ţi iei tu copilul de mînă, măi Pavele, să te duci cu dînsul, aşa oblojit şi chinuit cum e, la curtea boierului şi să ceri să-ţi plătească durerea acuma, îndată?

Pavel întoarse capul spre cîrciumar, încurcat, în vreme ce împrejurul lui se înălţau alte îndemnuri gălăgioase:

— Du-te, Pavele!... Că bine zice Cristea! Aide, Pavele, nu mai sta în cumpănă!... Trebuie să-ţi plătească!

În sfîrşit ţăranul bîigui şovăitor:

— Aoleu, oameni buni, mă mînaţi să mă stîlcească şi pe mine?... Că doar n-o să se sperie dînşii de o umbră de om!

— Hai, Pavele, că merg şi eu cu tine! sări Petre, îndreptîndu-şi sumanul pe umeri.

— Să ne ducem cu toţii! strigă un om mic şi îndesat, cu o căciulă uriaşă dată pe ceafă. Că doar n-au să ne bată pe toţi!

— Taci, Gavrilă, nu fi copil! zise repede Ignat Cercel. Nu ne-am dus deunăzi mai tot satul pentru don' Nică şi nu ne-a izgonit boierul Miron ca pe nişte cîini?

— Apoi dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! făcu gros şi ursuz Trifon Guju.

— De ce să ne lăsăm?... Să nu ne lăsăm!... Că nu sîntem cîini! izbucniră de-a valma mai mulţi.

— Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor! răcni singuratic un glas subţire ca un fir roşu şi atît de limpede, parc-ar fi coborît din văzduh.

Toţi se întoarseră spre Melinte Heruvimu, care ţinea capul sus, să arate că nu se ascunde de ce a spus. În aceeaşi clipă, însă, din jos se auzi, ca o chemare de alarmă, zgomotul stăpînitor al automobilului.

— Vine, vine ! şoptiră multe glasuri înfiorate, ca şi cînd ar fi uitat brusc îndemnul lui Melinte.

Mulţimea de ţărani cuprindea şi bătătura pentru horă şi uliţa din şanţ în şanţ, fără să se mişte şi închizînd drumul, parcă ar fi vrut să oprească trecerea. Totuşi, cînd se arătă în zare maşina, cineva strigă împăciuitor :

— Feriţi, măi oameni, feriţi, că vine !

Cu mişcări încete, silite, ţăranii deschiseră calea, strîngîndu-se pe marginile uliţei. Maşina repeta, stăruitor şi poruncitor, acelaşi avertisment ascuţit ca un ţipăt mînios. Uruitul motorului şi pocniturile eşapamentului se înăspreau cu cît se apropia, dominînd toate glasurile şi toate zgomotele satului. Oamenii, rînduiţi ca nişte străjeri vechi pe amîndouă părţile drumului, priveau cu ochi tulburi şi cu feţe întunecate goana automobilului. Numai cîrciumarul Busuioc, din pragul lui, scoase căciula cu plecăciunea obişnuită. O mînă delicată îi răspunse din maşină cu o fluturare amicală. În acest moment, parcă nu s-ar mai fi putut stăpîni, Petre Petre ţîşni în mijlocul uliţei, în urma maşinii, urlînd furios :

— Huo !... Huo !

Din vreo sută de gîturi izbucni aproape simultan şi furtunos acelaşi „huo" revoltat, pe cînd Trifon Guju, apucînd o piatră, o zvîrli după automobilul ce se depărta, scrîşnind :

— Soarele şi dumnezeii voştri de tîlhari !

Zgomotul motorului era însă mai puternic decît huiduielile oamenilor. Domnul cu bărbuţă din maşină, totuşi, parc-ar fi bănuit ceva, se uită o clipă înapoi şi văzu feţele mînioase, pumnii ridicaţi şi pe Trifon Guju zvîrlind. Îngrozit şi buimăcit, întoarse repede capul şi strînse umerii, aşteptînd lovitura. Apoi cu cît depărtarea potolea uruitul automobilului, cu atît se îngroşa şi se umfla vuietul îngrămădirii de ţărani în mijlocul uliţei, din care se ridică întocmai ca o poruncă un glas răguşit :

— Mama voastră de ciocoi !

VIII

FLĂCĂRI

1

Ziua următoare, miercuri, înainte de amiazi, Platamonu sosi la Lespezi cu cabrioleta, aducînd și pe avocatul Olimp Stavrat, pe care-l găzduia la Gliganu.

— Iacă, ajungem cu bine, domnule avocat! zise arendașul, care mîna calul, avînd alături de dînsul, în față, pe Stavrat, iar în fund pe Aristide.

— De ajuns văd că ajungem, dar cît de bine, vom vedea la urmă! răspunse Stavrat nervos, mîngîindu-și bărbița ciupită puțin de cărunțeală și uitîndu-se mereu în toate părțile, parcă i-ar fi fost frică să nu răsară de undeva o ceată de țărani răzvrătiți.

— N-aveți nici o grijă, onorate domnule avocat! reluă Platamonu atît de ocrotitor, că devenea ironic. Nu sînt oamenii așa de nebuni cum crede lumea la oraș! Țăranul e foarte cuminte din fire, poate chiar prea cuminte!

Olimp Stavrat nu se putea însă liniști cu asemenea consolări platonice. Îi intrase în suflet o spaimă care-l tortura necontenit și-i zugrăvea toate primejdiile în niște culori atît de sumbre, că pretutindeni vedea numai stafii. Își blestema în gînd inspirația nenorocită de-a se lua după capriciile unei cucoane inconștiente. Ce-i trebuia lui să-și părăsească pacea și siguranța din București și să se aventureze prin satele străbătute de fiorii răzvrătirii? Nu i-ar ședea

lui mai bine, ca un om în vîrstă ce este, să citească despre tulburările țărănești în jurnale, acasă la el, în fotoliu, sorbind o cafeluță dulce și fumînd o țigară de foi, în loc să tremure pe aici ? Știa dînsul, și din alte experiențe proprii, că a pune sentimentalism în relațiile de afaceri înseamnă a compromite și afacerile și sentimentul. Ce l-a găsit să se ambaleze după clienta asta în așa hal prostesc ? Bine, e frumoasă și pofticioasă, dar iată unde l-a adus. Și măcar de-ar fi profitat ceva. Ba deocamdată nici onorariul pentru procesul divorțului nu i l-a achitat. S-a ales cu avansul ce i l-a luat la început, cînd o trata ca pe o clientă distinsă. Nu-și va ierta niciodată mai ales greșeala de a nu fi refuzat baremi în ultimul moment să plece, cînd toate ziarele anunțau că dezordinele și sălbăticiile au cuprins toată țara. Sau să se fi oprit în Pitești, unde e armată, după ce a văzut prin toate satele din calea lor țărani cu mutrele fioroase, în pîlcuri, șoptind cine știe ce și complotînd la lumina zilei și sub ochii lumii... Toată noaptea s-a zvîrcolit fără somn, cercetînd de nenumărate ori dacă e bine încuiată ușa și tresărind de groază la fiece zgomot de afară. Nu avea mare încredere nici în arendaș, oricît se arăta de amabil. Cine garantează că nu e și dînsul înțeles cu țăranii în taină, să se pomenească deodată cu tîlharii în cameră ?

Înainte de a coti pe poarta conacului, avocatul zări un grup de vreo cinci țărani într-o ogradă.

— Uite-i ș-aici ! zise dînsul, tresărind și arătîndu-i arendașului cu degetul.

— Oameni de treabă, domnule avocat ! îl liniști Platamonu. Îi garantez eu pe ăștia !... Îi cunosc bine !... Cel cu căciulă albă e Matei Dulmanu, bărbat cu stare și de inimă. Poate să aveți de-a face și dumneavoastră cu dînsul, că e dintre cei care se întovărășiseră să cumpere proprietatea coniței Nadina !

Avocatul Stavrat se oprise și ieri, de două ori, în curtea conacului bătrînesc, cînd au sosit și cînd pe

urmă s-au înapoiat de la Miron Iuga, fără să fi intrat în casă. Totuși acuma examină clădirile și ograda, parcă niciodată nu le-ar mai fi văzut, observînd ursuz :

— În conacurile astea nu e nici o siguranță... Deschis peste tot, intră cine poftește, te gîtuie și-ți dă foc și pleacă pe aci încolo nesupărat de nimeni...

Platamonu nici nu mai răspunse și se mulțumi să zîmbească, pe cînd în dosul lor Aristide rîdea pe înfundate de lașitatea avocatului, ținîndu-și gura cu mîinile să nu bufnească.

De fapt conacul, într-adevăr, era cam neglijat, mai ales în privința dependințelor. Întreținerea cădea în sarcina arendașului, care avea dreptul să-l utilizeze după bunul său plac, afară de clădirea principală, pe care Gogu Ionescu o restaurase acum cîțiva ani și o rezervase pentru el și soția sa. Platamonu întrebuința numeroasele acareturi de aici mai mult ca magazii și depozite. Grajdurile și cotețele stăteau aproape goale. Un căluț pentru îngrijitorul conacului, Dumitru Ciulici, o vacă de lapte, cîteva păsări, ca să aibă boierii, cînd vin pentru cîteva zile sau măcar pentru trebuințele imediate. Dacă stau mai îndelung, arendașul se îngrijește să trimită de la Gliganu complectările necesare. În toată harabaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, adică nevasta și patru copii. Arendașul l-a moștenit și-l păstrează, fiindcă e de ispravă. Muierea lui Dumitru a fost bucătăreasă la Pitești și deci știe să gătească perfect pentru boieri, iar fata cea mai mare, Ileana, s-a învățat a face serviciul în casă ca o jupînească de la oraș. Pentru alte nevoi, Dumitru s-a obișnuit să cheme oameni sau femei din sat. Totuși conacul nu-și capătă înfățișarea de viață decît rareori, cînd se adună mai mulți boieri. Numai atunci se înviorează curtea de oameni, de mișcare și de zgomot.

Acuma, într-un șopron, șoferul curăța automobilul, fluierînd de zor o melodie nemțească. Și cîteva găini și rațe se plimbau prin curte, bucuroase de căldura soarelui. Dumitru Ciulici, cu fața osoasă,

mustăcioasă, puțin adus de mijloc, se iuțea să ajute boierilor a coborî. Întrebat, înștiință pe Platamonu că conița s-a odihnit bine, s-a sculat mai adineaori și în clipa aceasta se află la oglindă, gătindu-se.

Din cerdacul care apăra intrarea, arendașul introduse pe Stavrat într-un vestibul mare, unde așteptară cîteva minute pînă ce apăru Ileana să le spuie că conița vine numaidecît și să poftească dumnealor în salon. În stînga era salonul și un fel de cameră de lucru pentru Gogu Ionescu, în dreapta sufrageria, despărțită printr-o altă odăiță de odaia de culcare, care de altfel comunica direct și cu vestibulul. Gogu împărțise în două odăița de la mijloc și instalase o baie modernă, care dădea numai spre dormitor. Din sufragerie, spre fund, un coridor ducea într-o cămăruță transformată în oficiu. Pe urmă venea bucătăria mare și mai încolo încăperile pentru servitori, în care locuia Dumitru Ciulici cu ai săi.

Nadina intră fragedă și frumoasă ca o rază de soare primăvăratic. În ochii ei lucea o bucurie trandafirie.

— Ei, tot speriat, cavalerul meu viteaz ? zise cu o ironie drăgălașă către Stavrat. Vai, dacă aș fi știut că ai să fii așa de circumspect, te-aș fi cruțat : mi-aș fi ales alt avocat !

— O, dumneavoastră glumiți, coniță, pentru că n-aveți experiența vieții ! murmură avocatul, îngrijorat. Din nefericire...

— Nu, te rog, încetează, domnule Stavrat, cu lamentările ! reluă Nadina serios. Ori vrei cu tot dinadinsul să mă faci să regret c-am venit ? Nu voi regreta, fii sigur ! Din contra, parcă niciodată nu mi s-a părut mai interesant la țară ca acuma ! Primăvara aceasta e mai superbă ca toate sau poate mi se pare mie așa, pentru că sînt pe cale să... Dar mai bine să vorbim despre afacerile noastre !

Cei doi schimbară o privire de înțelegere. Despre „afacerile" Nadinei vorbiseră ei aseară, după cină, pe îndelete, pînă spre miezul nopții. Discuția i-a convenit avocatului, fiindcă astfel se întîrzia retragerea la culcare, de care îi era groază. Platamonu

i-a explicat, și Stavrat a fost de acord, că doamna trebuie să se hotărască întîi cui vinde, ca să se poată trata serios. Stînd de vorbă în același timp cu mai mulți amatori, fără a se intra în detalii practice, înseamnă vreme pierdută și frămîntare zadarnică pentru toți. El ar avea dreptul să ceară a fi preferat. Nu vrea totuși să se spună că ar fi forțat mîna cucoanei. E sigur că moșia, dacă se va vinde, numai el va cumpăra-o, căci numai el își dă seama cît face și cît rentează. Bine și înțelept ar fi fost să fi încheiat tranzacția atunci cînd i-a propus el și a stăruit. Atunci însă Nadina n-a vrut să trateze. Azi situația s-a schimbat în defavoarea ei. Cu mișcările țărănești actuale, nimeni nu mai cutează să-și vîre capitalul în proprietăți rurale, cînd nu se știe ce va aduce ziua de mîine. El, în orice caz, acuma n-ar mai reflecta decît cel mult la o opțiune, urmînd ca eventuala definitivare să se facă după ce se vor mai liniști lucrurile.

Nadina asculta puțin nerăbdătoare obiecțiile și scrupulurile avocatului, se jena să-l întrerupă și să-i spuie că a făcut apel la dînsul tocmai pentru că ea nu știe să se descurce, iar nu ca el să-i demonstreze și să multiplice încurcăturile. Totuși în cele din urmă îi zise :

— Eu îți comunicasem, dacă nu mă înșel, că vînd cui îmi plătește mai mult și îndată ! Acuma amănuntele urmează să le aranjezi dumneata...

— Da, dar nu putem face licitație publică ! observă Stavrat.

— Nu putem asculta ce oferă fiecare și pe urmă să decidem ? surîse Nadina.

— S-ar putea în alte împrejurări, coniță, dacă-mi dați voie și mie să mă amestec în vorbă ! interveni Platamonu. Momentul însă nu e prea potrivit pentru astfel de încercări.

— Adică din pricina țăranilor, răspunse Nadina. Prea bine. Eu nu mă dau în lături să vînd țăranilor. Le-am promis că vom sta de vorbă cînd va fi cazul. N-avem decît să stăm de vorbă !

— Cred c-ar fi de prisos, coniță ! făcu iar arendașul. Țăranii, și cînd se zbăteau să cumpere, se gîndeau și la preț redus și la mari înlesniri de plată, deoarece ei n-au alt capital decît munca lor...

— A, nu, în asemenea condiții nu ! protestă Nadina.

— Ei vor, firește, și azi, să ia proprietatea dumneavoastră, dar vor s-o ia gratis ! continuă Platamonu.

— Cum gratis ? Cum s-o ia ?

— Adică fără să plătească nimica și să împartă pămîntul între dînșii !

— O, o, ce idee !

— Cu toate astea ei speră și așteaptă, pentru că așa bate vîntul acuma ! zise arendașul.

— E puțin anacronic să ne mai mirăm de pretențiile sătenilor cînd știm din ziare, cel puțin, că în multe locuri au început să-și puie în aplicare speranțele într-un mod cît se poate de evident ! bombăni Stavrat. Nu încape, prin urmare, nici o îndoială că momentul nu e excesiv de fericit pentru a trata vînzarea unei moșii, și încă la fața locului. Tatonările acestea se puteau face perfect și la București.

— Înțeleg reproșurile dumitale, ripostă Nadina contrariată. Dar de ce nu mi le-ai făcut la București ?

— V-am prevenit că e periculoasă călătoria la țară și nu m-ați ascultat.

— Să lăsăm călătoria cu pericolele. Dacă-mi spuneai că nu se poate trata vînzarea acuma sau că o putem face mai bine în București...

— Aveți dreptate, coniță. Am neglijat, recunosc...

Avocatul se simțea vinovat că a făcut prostia de a pleca din București, nu că n-a sfătuit-o pe ea. De aceea nici nu-l mai interesau acuma pe el afacerile ei, ci necazurile lui. În sinea sa se gîndea numai cum s-ar putea aranja ca diseară să nu mai doarmă la conacul din Gliganu, ci să fie cel puțin în drum spre București. N-a îndrăznit să spuie nici Nadinei, nici arendașului ce a văzut ieri în Amara cînd a în-

tors capul în mașină. Nu l-ar fi crezut și ar fi rîs de el. El însuși nu era prea sigur dacă n-a fost cumva o simplă închipuire a lui de om cu nervii exasperați. Dar chiar de n-ar fi fost ieri decît o viziune, mîine scena poate să devie realitate. De ce s-ar expune el, om bătrîn și cu mintea sănătoasă, să fie măcelărit de țăranii înnebuniți ? Ba chiar trebuie să profite pînă ce mai e posibilă salvarea.

— Acuma, coniță, să mai aveți și dumneavoastră nițică răbdare ! reluă Platamonu. Ați făcut foarte bine c-ați venit, să vadă oamenii că nu vă lepădați de moșie, cum ziceau dînșii. Chestie de cîteva zile, pînă ce se va mai domoli dîldora asta cu răzmerițele. Azi o să treacă și domnul prefect pe aici, că e prin județ, să vorbească cu țăranii, să-i astîmpere și să le scoată din cap închipuirile...

— Dar bătrînul Iuga ? întrebă Nadina. Ieri i-am zis doar bună ziua. E imposibil să mă eschivez. Trebuie să discutăm cu dînsul, să nu creadă că vreau să...

— Nu, nu, coniță ! zise arendașul. Fiți sigură că nici dumnealui nu se gîndește în clipele astea la tratative ! Deocamdată azi stați liniștită și odihniți-vă, iar mîine vom vedea ce va mai fi. Dacă domnul Iuga va dori să vă spuie ceva, vă trimite dumnealui știre, n-aveți grijă !

Nadina, nemulțumită totuși cu soluțiile acestea, deși trebuia să le recunoască cuminți, zise deodată cu o candoare parcă acum s-ar fi deșteptat :

— Atunci de ce am mai venit ? Dacă era să aștept să treacă potopul, cum îmi spune de-abia acuma domnul Stavrat, de ce m-am mai deranjat încoace ?

— Să nu vă pară rău, coniță ! o liniști Platamonu. Ați făcut o plimbare frumoasă și veți face și o afacere bună cu ajutorul lui Dumnezeu !

Convorbirea se prelungi. Vreo două ore fură sucite și răsucite aceleași întrebări cu aceleași răspunsuri și rezultate. Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ție de urît. Arendașul se retrase, făgăduind că spre seară va reveni să ia pe domnul avocat.

— Sper că ai să-mi faci curte, iar nu să mă sperii cu ororile țăranilor ! glumi Nadina către Stavrat pe cînd Platamonu își lua rămas bun.

Olimp Stavrat își mîngîia zăpăcit bărbuța, cu un surîs în care îngrijorarea se lupta cu cochetăria.

Afară, în curte, Aristide era nerăbdător. Ciupise puțin pe Ileana, în glumă și de față cu tatăl ei, cu care se apucase să discute, ca să-și omoare plictiseala, despre mișcările țăranilor de prin alte părți, Dumitru interesîndu-se grav dacă e adevărat că are să se dea pămînt oamenilor.

— Aidem, puiule, c-am isprăvit ! strigă Platamonu, coborînd grăbit din cerdac și suindu-se îndată în cabrioletă. Aidem — adăogă mai încet, cînd Aristide luă loc lîngă dînsul — că maică-ta o fi speriată !

Îndată ce ieșiră în uliță, dădură peste Matei Dulmanu cu oamenii de adineaori, care parcă-i așteptau. Într-adevăr, Matei făcu semn să oprească puțin și apoi se apropie singur.

— Ce-i, Matei ? Ce te doare ? zise arendașul prietenos ca totdeauna.

Țăranul trecu pe sub botul calului de partea cealaltă, lîngă Platamonu. Fața îi era mai întunecată ca de obicei și în ochi avea o pîlpîire mocnită. Puse un picior pe scărița cabrioletei și, aplecîndu-se la urechea arendașului, rosti tainic :

— Cucoane, să te astîmperi cu Babaroaga, că-i rău !

Platamonu îngălbeni, dar, ca să nu-și arate turburarea, răspunse cu același glas blajin :

— Da' ce s-a mai întîmplat, omule ? Nu ți-am spus eu chiar ție că nu mă bag și nu mă amestec dacă o luați voi ?

— Apoi atunci ce cată aici cucoana ? întrebă țăranul bănuitor.

— Bine, ea o fi vrînd să o vîndă, că doar e moșia ei !

— Apoi d-aia, să nu te bagi, că noi nu putem lăsa să ne ia nimeni pămîntul ! făcu Matei cu o amenințare.

— Din parte-mi să n-aveţi grijă, băiete ! Numai cu dumneaei să vă înţelegeţi ! bîigui arendaşul cu un glas care voia să fie ocrotitor şi nu izbutea.

— Apoi cu dumneaei om vedea noi ce-om face ! spuse ţăranul. Aşa, cucoane ! să nu zici că nu ţi-am spus !

— Măi Matei, la mine vorba-i sfîntă ! zise Platamonu mai sigur de sine. La mine pe unde iese vorba iese şi sufletul ! Să ştii, Matei !... Rămîi sănătos !

Ţăranul se dădu la o parte bombănind, în vreme ce arendaşul îşi îndemnă calul :

— Hi, Ortac !... Haidem, că-i tîrziu !... Ţţţţ !

2

— Da' ce-o fi azi cu oamenii de stau toţi ascunşi pe-acasă ? se minună Busuioc, ieşind pentru cine ştie a cîtea oară în pragul cîrciumii şi uitîndu-se pe uliţă. Că de la muşterii ca tine slabă nădejde de viaţă, măi Spiridoane !

Spiridon Răgălie băuse o măsură de ţuică şi o plătise. Ar mai fi cerut, dar ştia că Busuioc nu-i dă pe datorie, fiindcă mai e scris acolo la catastif şi nu se înlesneşte cam de mult să zvîrle ceva şi să-l mai scază. Răspunse dulce, să fie pe placul cîrciumarului :

— Apoi dacă s-a îndreptat vremea s-or mai fi apucat şi dînşii să curăţe plugurile, să fie gata cînd o veni împărţeala pămîntului !

— Cum nu, că boierii nu vezi cum se îmbulzesc să-şi lepede moşiile ? făcu Busuioc din prag, cu spatele şi batjocoritor ; apoi, întorcîndu-se şi trecînd după tejghea, adăogă : Mă Spiridoane, tu eşti beţiv şi oropsit, dar tot parcă ai mai multă minte ca ceilalţi, că baremi nu te mai osteneşti de pomană !

Ţăranul, slăbănog şi bătrîn, îşi potrivi o mutră mai amărîtă şi zise plîngător :

— D-apoi că alții mai beau și de bine, dar eu numai de supărări și de necazuri, măi nea Cristache! Că de cînd mi-a murit baba, uite-așa mă zbat, că noră-mea nu mă rabdă și mă huiduiește și nu mă-ngrijește...

— Lasă că-ți știu eu povestea, Spiridoane taică! i-o curmă cîrciumarul.

— Cum să n-o știi tălică, vezi bine c-o știi, bolborosi bătrînul jignit, întorcînd privirea spre ușa deschisă pe care tocmai intra un copil al lui Filip Ilioasa, încălțat și curat.

— M-a trimis tata-mare să-mi dai... să-mi dai...! strigă copilul, lipindu-se de tejghea, cu glas subțire, cu ochii alunecînd peste rafturile din fund.

— Ce să-ți dau pentru părințelul, Antonel? întrebă Busuioc surîzător.

— Să-mi dai... un litru de gaz, dar cu sticla matale, c-a noastră s-a spart! zise copilul încîntat că și-a adus aminte.

— Bani ai, ori să...?

— Am, uite-i! făcu Antonel cu mîndrie, arătîndu-i gologanii strînși în palmă.

Doamna Dragoș a picat adineaori de la Pitești, unde fusese să-și vadă soțul întemnițat. Pînă la Costești a venit cu trenul și de acolo cum a putut. Nici o birjă nu se încumetă să plece la țară, de frică, deși învățătoreasa ar fi plătit bine.

Se întorcea mai mîhnită de cum s-a dus. A stat toată ziua de luni pe la ușile domnilor, degeaba. Procurorul numai cu mare greutate a admis să-i lase merindea și banii. Totuși, ea nu s-a dat bătută. Ieri, marți, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici și așa a izbutit să vorbească cîteva minute cu Ionel, care nici pînă azi nu știe de ce l-au închis, pentru că nimeni nu i-a spus și nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. Învățătorul însă e convins că-l ține acolo ca să nu asmută pe oameni împotriva boierilor. Cînd i-a spus asta a și rîs bietul Ionel și a adăogat că e mai bine pentru dînsul că se află acuma departe de Amara, fiindcă de-ar fi

fost acasă și s-ar fi întîmplat ceva în sat, numai pe dînsul l-ar fi învinuit boierii de toate.

Florica povestea și plîngea, iar bătrînii își frîngeau mîinile ascultînd.

— Apoi lasă că nici noi n-om mai răbda mult și le-om da lor ce li se cuvine ! mormăi Nicolae Dragoș deodată, cu o ură care parcă înnegrea cuvintele.

— Ba mai stai mulcom, Nicule, și nu te tot băga în răutățile oamenilor ! protestă Florica, ștergîndu-și lacrimile. Că de n-or ieși bine lucrurile, vina iar pe bietul Ionel are să cadă, c-o să zică lumea că el te-a învățat să...

— Să știu că mă taie bucățele și mă aruncă la cîini și nu mă las pînă ce n-oi plăti cui trebuie și ce trebuie ! făcu flăcăul. Nu, nu, degeaba te superi, că n-ascult nici de tatăl din ceruri, așa să știi !

— Noroc, noroc, Trifoane ! strigă Leonte Orbișor din uliță, oprindu-se o clipă, cu sapa de-a umăr. Te-ai apucat de treburi ?

— Ce să facem ? Pe lîngă casă, răspunse Trifon Guju de pe prispă, ciocănind de zor.

— Bați coasa, Trifoane, ori... ? întrebă Leonte fără mirare.

— O bat să fie bătută ! zise Trifon fără să ridice capul.

— Mi se pare că vrei să cosești înainte de-a semăna...

— Apoi dacă trebuie... De !

Carul cotea pe poarta veșnic dată în lături. Marin Stan, cu o închipuire de bici în mînă, strigă din urma carului gol către copiii ce se jucau în bătătură :

— Fugi, băiete, din picioarele boilor !... Dați-vă la o parte !

Apoi deodată, necăjit, se repezi înaintea vitelor, care o luaseră razna spre fundul ogrăzii :

— Fire-ați ai dracului de zăpăciți, unde vă duceți ?... Hooo !... Ho !... Ia seama că am să-ți dau

bătaie !... Hooo !... Ce, nu ţi-e bine ? Te-ai boierit, ai ?... Apoi stai, că-ţi dau eu !

Îl plesni cu coderiştea biciului peste bot, întîi pe unul, apoi pe celălalt, scrîşnind :

— Să nu fii boier că te-a luat dracul !

— Nu ştiu ce să mă fac, socrule, zise Filip Ilioasa către preotul Nicodim, care şedea pe un jilţ, în ceardac, la soare. Văd că vremea s-a îndreptat, pămîntul s-a zbicit şi mă tot bate capul să începem aratul, că parcă mă şi doare să stăm degeaba. Dar văd că oamenii...

Tăcu întrebător. Preotul bolea şi de bătrîneţe şi de amărăciunea cu fiul său, care-l obseda mai mult cu cît se simţea mai slăbit. Toată iarna a suferit ba de una, ba de alta şi a spus mereu că nu mai apucă vara. O dată însă cu primele raze de soare, se mai înviorase şi-şi recăpătase pofta de viaţă... Răspunse îngrijorat ginerelui său, care stătea lîngă el, în picioare, gros, greoi, ca un butuc :

— De, Filipe, ar trebui, văd şi eu, dar dacă oamenii... Apoi cu glas schimbat : Dar mă mir, ce mai aşteaptă şi oamenii de nu se apucă de munci ?

— Se iau unii după alţii şi se îndeamnă, bolborosi Filip. Dar pînă una-alta, am rămas fără învoială cu boierul, ş-apoi numai cu pămînturile noastre.

Niculina aducea o ulcică de lapte fierbinte pentru tatăl său. Adineaori se sfătuise Filip şi cu ea. Se burzului cu vioiciunea ei obişnuită :

— Oamenii au înnebunit de tot şi umblă după cai verzi pe pereţi de o să rămînem cu toţii muritori de foame ! Uite aşa are să fie !

— Mai rău e că nu se alege nici aşa, nici altfel ! făcu Filip, morfolindu-şi alene cuvintele. Ca să ştim ce facem...

— Împotriva oamenilor nu ne putem pune, zise preotul strîngînd în palme ulcica cu lapte, ca să-şi încălzească mîinile. Ce face toată lumea vom face şi noi, că n-avem încotro...

— Apoi dacă lumea s-o apuca de blestemății, Filip n-are să se mai amestece, că el e om cu casă grea și nu poate să se ia după cei dezmățați, care n-așteaptă decît să strice și să prade cum ne-au furat și nouă carnea astă-iarnă ! reluă Niculina revoltată. Că oamenii nu ne-or da nici de mîncare și nici n-or sări pentru noi. Sînt pățită eu cu oamenii, de nici să nu mai aud de ei !

Filip, bucuros de energia soției sale, mormăi greoi :

— S-a stricat lumea și s-a înrăit cum nu se mai poate...

După o clipă, Niculina, parcă și-ar fi adus aminte, zise îngrijorată :

— Da' ce-o fi pățit Antonel de nu mai vine de la cîrciumă cu gazul, că a plecat de multișor și...

— Muiere, să taci ! Auzi ori n-auzi ? Să taci, că de unde nu, te plesnesc să mă ții minte și să nu mă mai înveți tu pe mine ce și cum ! strigă Ignat Cercel mînios, din ogradă, către nevastă-sa, care-l cicălea mereu din tindă.

— Apoi ție ți-i ușor să sudui, că umbli toată ziulica de ici-colo, dar eu ce să mă fac cu copilașii ăștia, bărbate, ce să mă fac ? Și cu ce să le astup gura ? Că de unde am putut am cerut și m-am împrumutat și m-am zbătut de-am ajuns să nu-mi mai dea nimeni nici un pumn de mălai...

Ignat înțelegea că femeia are dreptate și de aceea se supăra mai tare. Se apucase, că n-avea nici o treabă, să mai dreagă gardul, și cioplea și bocănea de mama focului. Se opri o clipă, cu toporul pe tăietor :

— Măi muiere, tu nu pricepi de vorbă bună ?... Ce vrei să fac ? Să mă spînzur ? Ei, iacă, am să mă spînzur ca să te mulțumesc... Că tu nu mai ai răbdare cum au și alți oameni și bați mereu din clanță : ham, ham, ham, parcă ai fi cîine și nu om ! Că doar vezi bine că ne zbatem și trebuie să ne ajute Dumnezeu și nouă !

Femeia boscorodea în tindă. Glasul ei tînguitor îi borşea sîngele. Lîngă dînsul stătea liniştit, sorindu-se, cîinele jigărit şi flămînd. Văzîndu-l, fu cuprins de o furie prostească, parcă odihna cîinelui l-ar fi sfidat. Îi trînti brusc un picior, rostogolindu-l la cîţiva paşi :

— Mai du-te dracului şi tu, nu-mi sta-n picioare !

Cîinele chelălăi prelung şi jalnic. Chelălăiala îi făcea bine lui Ignat, ca o mîngîiere. Murmură răcorit într-un tîrziu, reluîndu-şi meremetiseala :

— Fire-ai al dracului să fii !

— Alo !... Alo !... Da, da, postul Amara !... Aici şeful postului, plutonier Boiangiu !... Poftim ?... Tu eşti, Popescule ? Bată-te, nu-ţi cunoşteam glasul... Pe-aci bine, linişte, Popescule ! La voi, la Izvoru ?... Tot bine... Ce zici ? Au dat foc conacului ? Unde ? În Dobreşti ? A, Teleorman... E departe, prin mijlocul judeţului. Dar, oricum, nu-i bine. Jandarmii ce-au făcut ?... A, nu sînt jandarmi... Atunci d-aia, fiindcă altfel... Spune, spune, Popescule, ascult !... Va să zică a fost domnul prefect cu domnul căpitan la Izvoru şi au plecat de o oră. Bine. Ştiu că trebuie să vie şi-i aştept, dar mulţumesc că mi-ai dat de ştire. Aici o să pice atunci mai după amiazi, aşa-i ?... Bine, bine, perfect. Eu te înştiinţez îndată, orice s-ar întîmpla aici. Şi tu de asemenea despre situaţia de la voi. Aşa, Popescule !... La revedere şi noroc ! Ce face madam Popescu, bine ?... Didina mea foarte bine. Mersi. Spune-i şi tu din partea noastră !...

Boiangiu, vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă pînă isprăveşte. Agăţînd receptorul, zise plictisit :

— Ce vrei, soro ?... Mai lasă-mă acuma că am de lucru...

Doamna Boiangiu citea *Universul* foarte regulat şi era spăimîntată de veştile despre tulburările ţăranilor, tot mai stăruitoare şi eclipsînd toate crimele şi faptele diverse ce o interesau de obicei pe ea în jurnal. De vreo două zile însă, de cînd citea despre

lumea care se refugiase la oraşe, îşi întreba într-una soţul că ea ce face şi cum rămîne aici s-o omoare ţăranii ? Plutonierul îşi simţea subminat curajul militar prin intenţiile ei de fugă, iar pe deasupra, cum doamna vorbea şi în faţa jandarmilor şi chiar a civililor, îi demoraliza oamenii şi răspîndea între sătenii lui gînduri de rebeliune. A admonestat-o cu frumosul, a şi înjurat-o, dar cucoana se ţinea scai :

— Cu mine ce-ai hotărît, bărbate ? Mă ţii aici să mă...

— Ascultă, Didino, mă scoţi din sărite ! izbucni Boiangiu, profitînd că erau singuri. N-auzişi cu urechile tale că vine prefectul cu comandantul companiei ?

— Am auzit, dar...

— Atunci să mă slăbeşti ! Am să-ţi bag pe foc *Universul*, fi-ţi-ar al dracului !... Nici nu-mi mai pot face serviciul în tihnă din pricina smiorcăielilor tale ! Te omoară şi te omoară ţăranii ! Parc-ai turbat !... Dac-o fi să te omoare, las' să te omoare cu mine împreună, că d-aia te-am luat şi te-am făcut cucoană de militar din ce n-ai fost !

Didina ieşi plîngînd :

— Of, nu ţi-ar ajuta Dumnezeu ţie cum îţi baţi tu joc de durerile mele !... Fire-ar...

— Of, Doamne, Doamne, rău mă mai chinuiesc, măi Melentie, şi nu mai vine moartea să mă ia şi să ne scape pe toţi ! Că de cum s-a lăsat toamna zac şi mă perpelesc şi mă rog lui Dumnezeu să aibă milă de bieţii copilaşi, că mi se rupe inima cît sînt ei sărăcuţii de golaşi şi de flămînzi... Aoleu, aoleu... nu mai pot, mă năbuş... Uite, cum mi s-au răcit mîinile !... Aoleu, Maică Precistă !

În cocioabă era un aer greu de sudori şi de suspinuri. Pe geamurile murdare de-abia pătrundeau cîteva raze de soare. În vatră fîşîia un ciot verde bolbocînd şomoioage de fum. Un băieţel de doi ani se juca gîngurind vesel cu un pisoi bălţat, la picioarele patului, jos, pe pardoseala de lut umed.

Melentie Heruvimu stătea lîngă patul de scînduri, cu mîinile împreunate în față, cu gîtul plecat puțin și se uita la femeia bolnavă cu ochii îndureraţi de milă. Obrajii lui galbeni și supți zvîcneau cînd își auzea maţele chiorăind, parcă i-ar fi fost frică să nu audă și ea. Într-un tîrziu o întrebă :

— Te doare rău ?

Pe fața femeii trecu o undă de înviorare, ca și cînd glasul lui i-ar fi alinat suferința. Răspunse cu un început de zîmbet :

— Nu mă doare, numai... Aoleu, aoleu !

Se zvîrcolea ca o rîmă zdrobită.

Peste cîteva clipe dădu buzna pe ușă înlăuntru o fetiță de vreo cinci ani, îmbujorată și bosumflată. Începu din prag să pîrască :

— Tată, Păvăluc mi-a zis că... și eu am zis că... și el a zis...

— Du-te și te joacă pe-afară cu copiii, Lenuțo, du-te, că maică-ta e bolnavă și...

Fetița n-ascultă pînă la capăt. Se retrase satisfăcută. Din tindă începu să strige de se auzi bine în casă :

— Păvăluc, a zis tata că...

Leonte Bumbu intrase să povestească repede nevestei ce-a aflat de la niște oameni care au trecut adineaori cu căruța spre Mozăceni : că au întîlnit, mai devale, în Teleorman, cete de țărani umblînd din sat în sat, alungînd pe boieri, luîndu-le moșiile și dînd foc conacelor, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi...

Logofătul era mai îngrijorat ca boierul să nu se întîmple cumva să se scoale țăranii. Deși zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa, că el n-a năpăstuit pe nimeni și a ajutat unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică, adăoga că țăranii, cînd o pornesc razna, nu mai țin socoteală de nimic. Avea dînsul destui oameni de credință, care-l înștiințau ce se petrece în sat și care mereu îl asigurau că-l iubește toată lumea ca pe un frate. Pe asigurările astea însă nu prea conta, știind ce asigurări oferă și dînsul bătrî-

nului Miron Iuga și cît sînt ele de adevărate. De altfel, fără a mai avea nevoie de informații, simțea el de ajuns că țăranii fierb și tot își iau vînt să facă ceva, fără să știe nici ei ce anume. Dacă acuma vor prinde de veste ce fac alții în alte părți, n-ar fi de mirare să se ridice și cei de aici și să se apuce de fărădelegi. Cum sînt oamenii de îndîrjiți, te poți aștepta la orice... Pe cînd nevastă-sa tocmai îl liniștea că Dumnezeu e bun și o să-i ferească, un argat veni să-l vestească puțin speriat că-l cheamă repede boierul.

— Măi Leonte, băieții ăștia ai noștri de la curte ce treabă învîrtesc acuma? întrebă Miron. Stăm și noi ca nenorociții ceilalți s-așteptăm revoluția? Aceia, săracii, s-au îmbătat de ațîțările derbedeilor și trebuie să-i lași să le treacă beția. Dar noi sîntem încă treji, Leonte! Să ne vedem de treburile noastre, Leonte! Dacă nu putem începe muncile pe afară, pune-i cel puțin să curețe grădinile și parcul, c-a venit primăvara și mai mare rușinea de halul în care ne găsește!

— Prea bine, cucoane, am înțeles! zise logofătul ca un caporal în fața generalului.

— Ș-apoi să nu uităm că e aici și conița Nadina — continuă bătrînul — și după-amiazi vine prefectul și pe urmă...

— De unde vii, măi Toadere? făcu Serafim Mogoș, ieșind în uliță.

— Numai de-aici, din Vaideei. Fusei pînă la cuscru-meu Zaharia, răspunse Toader Strîmbu, oprindu-se.

Vorbiră despre vreme, despre pămînt, despre sărăcie. Toader îi spuse că în Vaideei s-aude că prin alte locuri oamenii au și pus mîna pe ce-au putut și-au alungat pe boieri și au început să-și ia fiecare cît pămînt îi trebuie.

— Of, că nu mai vine și la noi, să-mi iau și eu măcar nițel porumb de cel boieresc, să-mi satur copilașii, că greu am mai dus-o iarna asta! oftă Toader Strîmbu.

— Ba eu parcă m-aș lipsi de toate, dar tare mi-e sete să-i dau șefului numai două scatoalce, știi, romînești, să le ție minte și-n groapă ! făcu Serafim printre dinți, întunecîndu-se la față, parc-ar fi băut otravă. Uite-atîta poftesc, Toadere, și pe urmă poate să-mi taie capul !

Trăsura cea bună cu caii cei buni stătea la scară de un ceas, încărcată cu fel de fel de pachete și legături, și Cosma Buruiană încă nu se îndura să iasă. Vreo doi argați cu pîndarul Iacob Mitruțoiu se învîrteau pe lîngă trăsură, ajutau, potriveau...

În sfîrșit, apăru arendașul cu toată familia, nevastă și copii, îmbondoriți și fiecare cu cîte o cutie sau un pachețel în mînă. Vătășelul Lazăr Odudie, omul de încredere al lui Cosma, venea în urma lor, cu capul gol, ascultînd respectuos potopul de instrucții. În vreme ce doamna Buruiană și copiii se instalau în trăsură, printre bagaje, arendașul mai spuse vătășelului :

— Așa, Lazăre... Cred că ne-am înțeles !... Să ai grijă de toate și să nu cumva să-mi lași casa singură, să te duci pe la cîrciumă sau după alte parascovenii...

— Vai de mine, conașule, se poate ? protestă Odudie. Nu mă cunoașteți dumneavoastră ?

— Bine, bine, dar să iei seama, Lazăre ! zise Cosma Buruiană urcîndu-se și el sus pe capră, lîngă vizitiu.

— Am înțeles, conașule ! făcu vătășelul plecat, adăogînd după o clipă, nedumerit : Iertați că vă întreb, conașule, dar ca să știu pentru... Dumneavoastră adică nu vă mai întoarceți ?

— Ce vorbă-i asta, Lazăre ? strigă arendașul. Cum să nu mă mai întorc ? De ce să nu mă întorc ?... I-auzi vorbă ! O să-mi las eu averea vraiște? Și ce, e vreo pricină ?... Se poate să-ți închipui așa ceva, Lazăre ?... Nu, băiete ! Noi diseară sîntem înapoi, aici, nu ți-am spus ? Ori, da, nu ți-am spus... Diseară ne întoarcem, mai devreme, mai tîrziu, cum ne-o ajuta Dumnezeu. Ne ducem numai la Costești,

să tîrguim cîte ceva pentru copii, că vine vara și trebuie, iar la Pitești e prea departe... Așa, rămîi sănătos, Lazăre !... Hai, dă-i drumul, băiete !

Vizitiul țîțîi la cai. Trăsura se urni scîrțîind și ieși din curte, cotind spre dreapta. Cînd dispăru, un argat rîse :

— Ăsta s-a dus dorului... Nu se mai întoarce cum nu plec eu !

— D-apoi să se întoarcă numai cînd l-oi chema eu ! mormăi Iacob Mitruțoiu.

— Gura, gura, băieți ! făcu Lazăr Odudie, vătășelul, fără convingere, ca o obligație mașinală.

— Ce vînt te-aduce, Luco, pe la noi ?... Ia șezi !... Dă-i un scaun, măi babo, nu te mai zăpăci degeaba, că n-a venit la petit ! făcu Lupu Chirițoiu cînd se pomeni cu Luca Talabă în casă.

— Apoi lasă, maică Paraschivo, c-am tot șezut ! zise Luca așezîndu-se.

Voia să se înțeleagă cu moș Lupu cum și ce să facă cu moșia Babaroaga, care nici azi nu-l lăsa să doarmă. Cît a fost vorba de cumpărat cinstit, cum știa că se cuvine, s-a străduit, a alergat, s-a luptat în toate felurile. Nu s-ar da bătut nici acuma, dar a aflat că oamenii umblă să bage plugurile fără nici o învoială, să cuprindă care ce s-o nimeri.

— Eu în treburi d-astea nu m-am amestecat, moș Lupule, drept îți spun, și nici nu mi-au plăcut !... Acu oamenii tot vin să mă ispitească, ba unul, ba altul, să nu ne lăsăm și, dacă am început isprava, s-o și isprăvim... „Bine, bine, zic, am început-o, dar voi ați cîrmit-o altfel !" „Apoi am cîrmit-o — zic dînșii — pentru că a venit dreptatea noastră, și după dreptate, ale noastre trebuie să fie toate moșiile..." Eu văd bine că nu-i bine și totuși ei nu mă slăbesc, de nici nu mai știu pe ce lume sînt !

— Ba eu spun în fața oricui că-mi văd de necazurile mele și nu mă bag, nu mă amestec ! se feri bătrînul Lupu. D-astea am mai pomenit eu, că-s cu părul alb. Tot așa, c-o fi și c-o drege, ș-a venit pe urmă potopul !... Nu, nu, Luco, nu-i bine !

În sufrageria conacului de la Vlăduța, o fetișcană așternea masa pentru o singură persoană. Era întîia oară, căci numai ieri au plecat domnișoarele la oraș și colonelul s-a întors azi-noapte tîrziu și mîncat. Încercase întîi să așeze tacîmurile la locul unde ședea de obicei colonelul, dar i se părea masa prea bearcă. Pe urmă a mutat farfuriile în jurul mesei, poposindu-le la fiecare margine pînă ce a ajuns iar la locul obișnuit.

— Acu de i-o plăcea bine, de nu, să-mi spuie dumnealui cum e mai bine! murmură fata resemnată și nemulțumită, aruncîndu-și ochii pe fereastra mare deschisă dinspre curte, unde colonelul Ștefănescu vorbea și nu mai isprăvea cu țăranii.

Bătrînul pensionar arendaș avea o înfățișare mai vioaie și glasul cutezător. Într-un moment de inspirație, alaltăieri, și-a adus aminte de maiorul Tănăsescu, care i-a fost camarad de promoție și de regiment ani de zile, la Severin, pe cînd erau căpitani. Nevastă-sa, fie iertată, a fost bună prietenă pe atunci cu Tănăseasca. Mutați de curînd la Pitești și fără copii, ar putea găzdui perfect pe cele trei domnișoare Ștefănescu pînă va trece primejdia la țară. Nici n-a mai scris să-i întrebe. S-a îmbarcat ieri dimineață cu fetele și cu o încărcătură respectabilă de provizii diferite. A revenit singur și fericit. Scăpase de grija cea mai mare. Acuma putea vorbi liniștit cu țăranii, să mai și glumească și să-i batjocorească:

— V-ați boierit și voi, mă! Vă vine cu strîmbul munca! E mai ușor să stai cu luleaua-n gură decît să dai cu sapa, cum nu! Și să ocărăști pe boieri și să pui la cale rebeliuni! Ce zici, măi Ștefane?

— De, don' colonel — făcu Ștefan cu fața zîmbitoare — mai încercăm și noi marea cu degetul...

— Vrem să vedem și noi cum o mai fi și altfel, că ce a fost am văzut și n-a fost bine! adăogă altul, întunecat.

— Numai să nu vedeți pe dracul, măi băieți! zise colonelul,

Peste cîteva minute, din vorbă-n vorbă, țăranul zîmbitor întrebă :

— Da' pe domnișoare le-ați dus la oraș, don' colonel ?

— Ați fi poftit să le las aici să vă bateți voi joc de tinerețea lor, ai ? răspunse pensionarul cu ton glumeț. Nu vă cunosc eu ce tîlhari sînteți voi ?

— De ce, don' colonel, păcatele noastre ?

— Fiindcă sînteți, Ștefane ! Nu m-am trudit eu destul cu alde voi la armată ? Vă știu și măselele din gură !... Dar mie ce puteți să-mi faceți ? Să mă omorîți ? Ce, mi-e frică mie de moarte, mă ? D-aia-s eu militar, mă ?... Ori să mă prădați ? Prădați-mă, dacă vă dă mîna ! Că eu tot ce am, aici am băgat și cu voi am împărțit... Nu-i nimic, băieți ! Dumnezeu e sus și vede !... Eu nu v-am bătut, nu v-am înșelat, nu v-am năpăstuit, v-am ajutat, v-am ocrotit, v-am învățat. Acu puteți să-mi trageți cu parul. Așa-i ?

Colonelul se uită pe rînd la țărani, așteptînd o vorbă de protestare sau de recunoaștere. Oamenii tăceau. De-abia într-un tîrziu Ștefan, cel mai deschis, făcu :

— De !

Glasul se stinse gol ca o bășică de săpun.

— Oare ce-i cu tine, Petrică, dragul mamei, de nu mai ai stare și nu te strîngi și tu pe acasă ca oamenii ? se tîngui Smaranda.

— D-apoi acu nu-s acasă, mamă ? făcu Petre aspru.

— Ești, maică, dar stai mereu pe spini... Și, Doamne, groază mi-e să nu pățești ceva dacă te amesteci în toate, în loc să vezi de sărăcia noastră !

— Nu m-amestec eu, mamă, că nici n-am ce să m-amestec ! mormăi flăcăul. Dar dacă mă cheamă oamenii trebuie să mă duc, c-ar fi rușine să stau !

— Ba nu-i rușine, dragul mamei ! Că io-s văduvă și copiii ceilalți sînt mai micșori și numai în tine mi-i nădejdea să ne mai înlesnim. Că destul mi te-au ținut acolo, la oaste, și eu am fost singurică să mă lupt...

— Apoi tocmai s-aude că iar ne cheamă pe toți la regimente din pricina...

— Doamne ferește și ne păzește și ne mîntuiește ! se închină deodată femeia, cuprinsă de spaimă.

— Dar pe aici încă n-a venit ordin, că ne-ar fi spus primarul, urmă Petre. Acu ce-o fi o fi, nu-ți mai face grijă și supărare de pomană !

Și, după un răstimp, parcă să-și smulgă un cui din inimă, reluă înăbușit :

— Numai cucoana asta de n-ar mai sta pe aici, că, nu știu, dînsa poartă toate relele... Baremi de s-ar duce cu Dumnezeu, să nu ne mai amărască !

Smaranda se înfurie brusc :

— Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului !

Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă frecîndu-și mîinile mulțumit :

— Singur, Cristache, singur ?... Uite-așa-mi place ! Dă-mi repede un ciocănel că sînt grăbit !... Cîte am eu pe cap acuma, nici nu mai știu pe ce lume sînt !

— Vine, vine prefectul ? întrebă Busuioc servindu-l.

— De l-ar aduce Dumnezeu mai degrabă, să se mai potolească și oamenii ! zise primarul dînd peste cap țuica dintr-o înghițitură.

— Apoi parcă s-au mai mulcomit, că stau pe-acasă, murmură cîrciumarul cu părere de rău. Numai Spiridon mi-a ținut de urît pînă adineaori de l-am și dat afară...

— Ehei, băiete, liniștea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine ! făcu Pravilă misterios. Cîinele cînd mușcă nu mai latră !

— Ai simțit ceva, ai auzit ceva ?

— Ce s-aud și ce să simt ? Parcă oamenii cînd fac ceva spun ? Ori știe cineva ?... Începe unul și ceilalți ca oile, Cristache !

— Urîte timpuri, don' primar !

— De, după nimereală !... Măcar de nu s-ar urîți mai rău !

Își aduse aminte că e grăbit și, pornind spre ușă, strigă cu glas schimbat, poruncitor :

— Ia vezi, Cristache, să fie ordine și la tine ! De unde știi că nu-i vine domnului prefect să intre și să-ți facă o inspecție ? Mai bine să fii pregătit !

— Să vie sănătos !... Dar nu cred că-i mai arde nimănui de inspecția cîrciumilor. Sînt focuri mai mari acuma !

3

Miercuri dimineața Titu Herdelea merse foarte devreme la *Drapelul*, să comunice lui Roșu știrea despre revolta rezerviștilor și uciderea ofițerilor, mai ales că nici în *Dimineața* n-o văzuse apărută.

— Cunosc ! zise secretarul cu superioritate. Știu și altele mai grozave. *Dimineața* a încercat s-o publice, dar a fost avertizată că va fi imediat confiscată toată ediția și-a trebuit să renunțe. Știu, puiule. Eu să nu știu ?

Se sculă de la biroul său acoperit de jurnale, luă pe tînărul Herdelea de mînă ca pe un școlar și-l duse la o hartă a Romîniei bătută cu piuneze pe un perete.

— Vezi tu potcoava asta, puiule ? îl dăscăli cu un glas de corepetitor experimentat, urmărind cu arătătorul sinuozitățile granței. O vezi, va să zică... Îți aduci aminte, acum vreo zece zile, cînd am vorbit noi despre tulburările țărănești, ce ți-am spus ? Ei, am avut dreptate ?... Iacă, d-aici au pornit, sus de tot, colțul dinspre Bucovina, cu jidanii... Ș-a mers așa cîteva zile și-a coborît mereu și mereu cu „jos jidanii" și „jos perciunii". Îți aduci aminte că și tu credeai că ar fi vorba numai de niște perciuni de jidani. Ș-acuma uite colea a ajuns, în Teleorman ! Vezi ? Și se întinde vertiginos mai departe pîrjolul. Te asigur că în trei-patru zile va fi la Severin, adică va fi cuprins toată potcoava... Acuma

au băgat-o pe mînecă domnii cu „jos jidanii". Acuma simt pe pielea lor că ţăranul nu face deosebire între jidan şi creştin cînd s-a ridicat să-şi caute singur dreptate. Ba tocmai unde nu-s jidani mişcările au început să ia un caracter mai sălbatic. În Moldova se pare că n-au fost omoruri şi nu s-a vărsat sînge ; pe cînd pe-aici mulţi proprietari şi arendaşi au fost măcelăriţi de ţăranii revoltaţi.

Se aşează iarăşi la birou. Din mormanul de ziare numai capul i se vedea cu ochelarii care sticleau ca nişte ochi monstruoşi... Titu Herdelea a ascultat îngrozit, mai cu seamă de cînd i-a pomenit de Teleorman. Asta înseamnă că şi Amara e în primejdie, şi deci Nadina, despre care a vorbit aseară mereu la Gogu Ionescu.

— Domnule Roşu, te rog mult — zise deodată tînărul Herdelea — din Argeş ai vreo informaţie gravă ?

— Încă nu, răspunse secretarul. Dar anevoie va fi ferit şi Argeşul de potop, dacă bîntuie în Teleorman, adică în vecini. Ei, ce vrei ? Întrebaşi din cauza amicului tău ? De. e periclitat foarte serios, deşi nu se poate şti. Depinde mult şi de capriciul soartei. În orice caz, fiindcă te interesează mai de aproape chestia, am să-ţi dau o sursă de informaţie sigură şi promptă. Du-te la Ministerul de Interne, la directorul Modreanu... Spune-i că te-am trimis eu, din partea gazetei. La el se centralizează toate ştirile acuma, cele oficiale, fireşte. Are o însărcinare specială. E un om simpatic şi subţire, mare amator de reclamă. Îţi spun detaliile astea ca să ştii cum să-l iei...

Titu mulţumi mişcat. Era fericit că va putea servi şi el pe Grigore Iuga îndeosebi, care l-a îmbrăţişat atît de călduros de la prima întîlnire şi nu s-a dezminţit de loc, apoi şi pe Gogu Ionescu, care, sărmanul, e atît de îngrijorat din pricina Nadinei...

Uşa directorului se întredeschise subit şi în crăpătură apăru capul lui Deliceanu :

— Roşule, mai ai ceva ?

— Nimic !... Poate mai spre amiazi. Am să telefonez și viu să anunț ! zise secretarul fără să ridice nasul din jurnale.

Cînd se închise ușa, Titu întrebă uimit :

— A și venit ?

— Ehe ! Chiar înaintea mea ! rîse Roșu ironic. Ne clătinăm, ne clătinăm !

— Guvernul ? făcu Herdelea.

— Și guvernul, și toată banda, urmă Roșu, ursuz ca de obicei. Ne ducem dracului cu toții azi-mîine...

— Cel puțin în opoziție vom putea lucra cu mai multă libertate ! zîmbi naiv tînărul.

— De opoziție să nu te bucuri, amice, pentru că e cu mari primejdii pentru noi ! mormăi secretarul, apucîndu-se să-și frece nervos ochelarii, încît fără ei figura lui părea neputincioasă și mai acră. Văzuși ce armată de redactori, pararedactori și reporteri avem azi, toți mai mult sau mai puțin sinecuriști ? Ei, mîine mă pot pomeni c-am rămas singur cu foarfecele astea, dacă cumva nu voi fi dat și eu afară !... Asta-i gazeta de partid, tinere ! Care poate profită cît e la putere, pe urmă... Dar tu nu-ți face inimă rea, puiule ! adăogă cînd își potrivi ochelarii după urechi și văzu cum s-a îngălbenit Herdelea. Tu mai ești asigurat cîteva luni, întîmplător. Pînă atunci ai vreme suficientă să te aranjezi...

Redacția apoi începu să se populeze. Fiecare nousosit aducea cîte o veste, toate care de care mai rele. Că răscoala s-a întins în județul cutare, că țăranii au ucis în cutare regiune atîția arendași sau moșieri, că armata s-a ciocnit într-un sat cu revoltații și au fost sute de morți și răniți de ambele părți, că în altă parte sătenii au alungat cu pietre un detașament de infanterie, că multe județe sînt complect izolate fiindcă țăranii au tăiat firele telegrafice și telefonice, că o doamnă proprietăreasă surprinsă de răsculați a fost dezbrăcată în pielea goală și purtată așa prin mai multe comune, că ministrul de război e idiot, pentru că trimite trupele recrutate din cutare ținut să reprime dezordinile tocmai în ținutul respectiv, încît soldații ar trebui

să tragă în părinții și frații lor proprii, că astfel un caporal, după ce a împușcat pe tatăl său, care se afla printre țăranii răzvrătiți, a cerut voie căpitanului să-l înmormînteze și a fost decorat și citat pe ordinea de zi a întregii armate, că în anume orășele s-au format gărzi naționale pentru a se apăra de eventuale atacuri ale bandelor de țărani dobitociți, că la marginea județului Ilfov, azi-noapte, o patrulă de cavalerie de-abia a putut împrăștia o ceată de cîteva mii de țărani pornită asupra Bucureștilor...

Pe la unsprezece intră grav, ca un ministru fără portofoliu, Antimiu, reporterul gras, cu blana soioasă și căciulița de lutru fals, mai asudat ca alte dăți, căci afară bătea soarele și, dînd mîna plictisit cu cîțiva, șoptind „bonjur, monșer", se prăvăli pe un scaun liber de lîngă Roșu. Intrarea lui, ca unul ce culegea informații politice din izvoare înalte, potoli zelul limbuților gălăgioși. Observînd că tace, ca să-și dea mai mare importanță, Roșu îl întrebă ironic, dar și curios :

— Ai adus ceva, Antimiule ?

— Ceva foarte important, nene Roșule ! exclamă reporterul patetic. Din nenorocire nu pentru noi, cu toate că pe noi ne privește de aproape, fiindcă e soarta noastră la mijloc...

— Spune, frate, nu mai face literatură ! îl întrerupse enervat secretarul.

— Ei bine, guvernul e căzut ! zise reporterul, păstrînd mereu un accent de durere în glas. Cel mult mîine seară avem guvern nou !

Pe urmă povesti celor doritori de amănunte că primul-ministru a avut adineaori o audiență la rege, în care i-a raportat că tulburările agrare au luat proporții atît de grave încît e nevoie de o urgentă și energică expediție de represiune. I-a arătat cu dovezi că nu s-ar mai putea conta deplin pe armata noastră pentru asemenea însărcinare tragică și l-a rugat să facă apel la concursul armatei austriace, adăogînd că aceasta ar fi singura salvare și că altfel țara este amenințată de o complectă distrugere.

Regele însă a refuzat net să recurgă la amestec străin pentru pacificarea unor dezordini interioare și a cerut primului-ministru o soluție potrivită împrejurărilor și demnității țării. Neavînd altă soluție, și din cauza opoziției, care nu e dispusă să-i dea concurs nici chiar în situația actuală, primul-ministru a oferit regelui demisia cabinetului. Demisia s-a primit în principiu, dar nu se va anunța pînă ce se va stabili succesiunea, ca să nu se sporească haosul. Pentru că guvernul viitor ar putea să aibă nevoie de anume legi urgente, trebuie să i se asigure deocamdată colaborarea actualului Parlament, ceea ce ar mai avea și înfățișarea unei uniuni naționale în fața gravității împrejurărilor și ar înlesni luarea de măsuri severe. Șeful guvernului și al partidului trebuie deci să se consulte cu prietenii săi și să raporteze din nou regelui. Dar acestea nu mai sînt decît formalități care se vor împlini foarte repede.

— Va să zică crunta opoziție ? zise Roșu cu un surîs acru. Ia stai, să vedem dacă Deliceanu e în curent...

Trecu în cabinetul directorului. Peste cîteva clipe Deliceanu se ivi în prag, cu fața puțin aprinsă, strigînd :

— Ce tot spui, Antimiule ?... Ia vino-ncoace !

— Șefule, ne-am curățat ! zise reporterul iarăși patetic, dispărînd în camera lui Deliceanu cu pași legănați de năduf.

Titu Herdelea se strecură afară. Roșu îi vîrîse un cuțit în suflet. De unde își închipuise că, muncind conștiincios, are asigurată o lefșoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă. Trebuie să se lămurească mai bine cu Roșu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri.

Deocamdată căuta să nu se lase copleșit de gîndurile negre. Răul te chinuiește destul cînd a sosit, de ce să-i înmulțești efectele suferind și în așteptarea sosirii lui ? Fiind aproape de amiazi, se îndreptă spre Ministerul de Interne să găsească pe Modreanu. Trebui să aștepte împreună cu alți ga-

zetari, veniţi de asemenea după noutăţi. Directorul lucra cu ministrul, comunicîndu-i probabil tocmai dosarul telegramelor şi rapoartele primite în cursul nopţii şi al dimineţii. În sfîrşit, sosi afabil, surîzător şi sclivisit, zicînd dulce ca o cucoană întîrziată la întîlnire :

— Domnilor, dragii mei, scuzaţi-mă... Ministrul !... Timpuri grele, domnilor !... Numai un minut să lichidez dosarul ăsta şi sînt al dumneavoastră !

Sunase. Un funcţionar bătrîn şi necăjit la faţă luă dosarul roşu, îl încuie într-un sertar şi-i dădu cheia. În răstimp Modreanu trecuse în mijlocul ziariştilor şi le spuse cîteva noutăţi răsuflate. Ca să le şteargă decepţia, adăogă că după amiazi la cinci are să le comunice lor ce-i va mai sosi, chiar înaintea ministrului.

Ziariştii se retraseră cu gălăgia cuvenită. Titu Herdelea rămase singur, la urmă, se prezintă şi întrebă în particular dacă are cumva vreo informaţie din Argeş, arătîndu-i că se interesează din pricina lui Grigore Iuga.

— A, domnul Iuga ? exclamă Modreanu aranjîndu-şi cravata la gît. Mi se pare c-am avut plăcerea să-l cunosc odată în tren... Cum nu, domnule Herdelea, bucuros, vino oricînd şi-ţi stau la dispoziţie. Pînă acuma însă poţi asigura pe prietenul dumitale că în Argeş e linişte !

Titu Herdelea coborî scara ca şi cînd ar fi aflat ştirea cea mai senzaţională, zicîndu-şi mulţumit :

„Trebuie să fiu şi eu recunoscător măcar cît pot, că nu se ştie ce aduce ziua de mîine."

4

Era plină de ţărani şi curtea primăriei, şi uliţa. Aşteptau de vreun ceas şi prefectul nu sosea. Primarul Pravilă, zelos şi înfrigurat, zorise lumea să se adune, parc-ar fi izbucnit pîrjolul.

— Nu-i nimic, băieți ! zicea dînsul cînd unuia, cînd altuia, prietenos și ca o scuză. Noi s-așteptăm pe domnul prefect, nu domnul prefect pe noi, c-așa-i omenia !

Țăranii așteptau cu răbdarea tradițională, fiindcă timpul n-are preț decît în toiul muncilor. Și așteptînd, gurile se osteneau. Unii spuneau că prefectul vine să împartă pămînturi, că tot așa s-a întîmplat și într-alt județ și s-au liniștit creștinii și s-au apucat de lucru. Alături însă alții vorbeau domol despre ce-au făcut oamenii în Teleorman, cum s-au sculat cu mic cu mare, cum au izgonit pe toți boierii și au ajuns ei stăpîni pe toate.

— Alt fel de oameni sînt pe acolo, mormăi un glas amărît. Nu ca noi ! Acolo oamenii au și pămînt și nici nu-s flămînzi și nevoiași ca pe aici !

— Apoi norocul numai de cei îndrăzneți se ține, nu de neputincioșii cu inima-n izmene !

— Numai noi parcă avem terci în loc de sînge !

— Binișor, binișor, băieți !

Plutonierul Boiangiu, în uliță, cu ochii în direcția de unde trebuiau să sosească boierii (de altfel un jandarm, postat în dreptul cîrciumii lui Busuioc, la încrucișarea drumurilor, avea ordin să vie în pas alergător să anunțe din vreme apropierea), tăifăsuia cu țăranii dimprejurul lui, aruncînd și cîte o glumă care stîrnea negreșit mari hohote, dar păstrînd totuși demnitatea cuvenită. Un țăran își îngădui chiar să-l întrebe cu gravitate :

— Oare, don' plutonier, ne dă pămînt ori nu ne dă ? Că dumneata trebuie să știi și, Doamne, bine ne-ar mai prinde, don' plutonier, de ne-ar da !

— Crezi că mie nu mi-ar prinde bine, băiete ? zise Boiangiu. Aolică !... Ori voi credeți că și eu am moșii ca boierul Miron ?... Sabia și pușca și lefșoara, fraților, asta mi-e moșia !

— Și ce mai pică pe de lături, don' șef ! complectă un mucalit.

Țăranii porniră pe rîsete. Plutonierul se supără :

— Apoi vezi, măi, că sînteți porci ?... Care-i ăla, să-l văd și să-l cunosc !... Așa sînteți, măi, fără ru-

şine şi fără obraz şi vă mai miraţi cînd luaţi la ceafă ce vi se cuvine !... Ieşi, măi, ăl cu neruşinarea !

— Iartă-l, don' şef, c-a glumit şi el ca prostul...

— Apoi tocmai, să-i dau şi eu o glumă...

Dar sosi într-un suflet jandarmul şi raportă că trăsura cu domnii tocmai a cotit spre curtea lui Miron Iuga. Între ţărani ştirea provocă o mişcare. Primarul, care se apropiase să afle ce-a spus ştafeta, se crezu obligat să explice că nici nu se putea să nu treacă prefectul pe la boierul bătrîn, cu care e vechi prieten. Lămurirea nu curmă agitaţia, ci mai mult o spori : ce-o fi punînd la cale prefectul cu boierul Miron ?

Peste un sfert de oră trăsura greoaie şi voluminoasă a prefecturii oprea în mijlocul ţăranilor. Lîngă prefectul Boerescu şedea în fund Miron Iuga, iar pe scăunel, în faţa lor, căpitanul de jandarmi Tiberiu Corbuleanu, cu o mustaţă ţanţoşă pe o figură brună, lătăreaţă.

— Noroc, băieţi, bine v-am găsit ! strigă Boerescu, coborînd tacticos.

— Trăiţi, domle prefect ! răspunse Ion Pravilă supus, îndesîndu-se să dea o mînă de ajutor, în vreme ce Boiangiu stătea ţeapăn cu dreapta la cozorocul chipiului.

— Tu eşti primarul ? întrebă prefectul văzîndu-l. Da, te cunosc !... Ei, linişte pe aici, ai ?... Ordine ?

— Toate bune, domnule prefect ! declară primarul dulce, subliniindu-şi convingerea cu o înflorire de zîmbet nehotărît pe faţă.

— Aşa-mi place, băieţi, bravo ! strigă prefectul Boerescu, rotindu-şi privirea peste ţăranii care se uitau la dînsul şi la trăsură tăcuţi, cu căciulile-n cap. Să fiţi cuminţi şi paşnici, oameni buni, cum trebuie să fie romînul !

Coborîse şi Miron Iuga. Prefectul îl luă de braţ şi intrară împreună în curtea primăriei. Căpitanul rămase puţin în urmă, ascultînd raportul plutonierului cu aprobări din cap... Apoi se opriră toţi în dreptul uşii cancelariei. În jurul lor ţăranii se îmbulzeau. Rămase liber numai un mic cerc dinaintea

prefectului, care examina parcă înfăţişarea oamenilor şi mai cu seamă privirile lor. Se silea să zîmbească şi să pară prietenos şi binevoitor, deşi se simţea obosit rău, fiind a doua zi de cînd se afla pe drum, în turneul de constatări, observaţie şi îmbărbătare. Mai mult decît oboseala îl supăra şi aproape îl jignea atitudinea ţăranilor, pretutindeni prea puţin cuviincioasă şi uneori chiar provocătoare. Se obişnuise să fie primit, în cursul inspecţiilor, cu izzucneri de „trăiţi" şi voie bună, şi numai pe urmă să vie plîngerile şi reclamaţiile. Acuma sătenii îl întîmpinaseră peste tot cu tăcere şi cu ochi încruntaţi şi bănuitori. Dacă n-ar fi fost ambiţia lui de a-şi feri judeţul de tulburările ce bîntuiau aiurea, n-ar fi tolerat obrăzniciile acestea. Îşi rezerva în sine să-i înveţe omenie mai tîrziu, după ce se va restabili ordinea în ţară. Se credea cel mai destoinic prefect şi spunea cu mîndrie că primul judeţ din Romînia, în ordine alfabetică, e condus de primul prefect, în ordine calitativă. Faptul că judeţele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii, iar într-al lui nu se semnalase încă nici un incident, îl considera ca o dovadă a excelentelor metode administrative aplicate de dînsul. A întreprins turneul de inspecţie de acuma convins profund că ţăranii, văzîndu-l şi ascultîndu-l, vor fi atît de sugestionaţi de autoritatea lui încît, chiar de-ar fi avut gînduri rebele, vor continua a fi cuminţi şi a păstra ordinea. Cînd a plecat din Piteşti a spus căpitanului Corbuleanu, care socotea imprudentă călătoria prin sate în asemenea zile de surescitare, că el stă sau cade cu deviza lui, iar deviza, citită undeva de curînd şi adoptată, era : pumn de oţel în mănuşi de catifea. Cu atît mai mult ţinea să-şi puie în evidenţă calităţile de gospodar judeţean eminent, cu cît ministrul ezitase să-l numească şi marcase oarecare preferinţe pentru un avocat care mai ocupase demnitatea de prefect în guvernarea trecută. A trebuit să puie piciorul în prag, adică să intervie direct şi prin anume prieteni influenţi de la Bucureşti, ca să frîngă rezistenţa ministrului.

— Încă o dată, băieți, bine v-am găsit ! repetă Boerescu cu glas puternic de întrunire publică.

Făcu o mică pauză, așteptînd vreun răspuns de mulțumire, cum se obișnuiește. Oamenii tăceau. Numai cîțiva în uliță se mai zbăteau să se apropie, bombănind și chicotind. Prefectul nu-și pierdu cumpătul. În clipa cînd vru să continue, primarul răcni energic :

— Oameni buni, faceți tăcere !... Tăcere !... S-auzim pe domnul prefect !

Boerescu ținu apoi o cuvîntare patriotică. Își umfla glasul, gesticula, se roșea. În gura lui, cu cîțiva dinți de aur și alții falși, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gîlgîiau ca niște bășici goale, care pocnesc inutil într-un bîlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate. Între multiplele calități politice ce-și atribuia prefectul era și aceea de neîntrecut orator poporan. Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge totdeauna drept în inima țăranului și o modelează după intențiile lui. Jongla și acuma cu frazele și cuvintele irezistibile : „opinca e talpa țării", „munca voastră sfîntă", „țăranul romîn cuminte și harnic", „regele și guvernul vă poartă de grijă", „aveți încredere în cîrmuitorii țării", „iubirea patriei", „interesul țării cere liniște și ordine, fraților", „romînul nu piere"... Țăranii ascultau și-l priveau nemișcați, cu ochi ca de sticlă. Sutele de fețe cu aceeași expresie păreau a fi ale aceluiași cap, cu aceleași gînduri și simțiri, un singur și același om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriașe. Imobilitatea și tăcerea lor îndărătnică l-au supărat și l-au cam speriat cînd le-a observat întîia oară în primul sat, încît de-abia a avut puterea să continue risipa de însuflețire oratorică...

Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară bătută-n piuă. Țăranului nu-i trebuiesc discursuri, ci sfaturi sau porunci. El atrăsese atenția lui Boerescu să nu piardă vremea cu vorbe și mai bine, printr-o consultare limpede și sinceră, să

caute a afla nevoile și dorințele oamenilor, din care să vadă ce se poate satisface și ce nu, iar promisiunile să nu rămînă vînt, ci să se transforme imediat în fapte. Prefectul n-a vrut, în ruptul capului, să renunțe la cuvîntarea lui, pe motiv că pretutindenea a ținut-o și a fost ascultată cu evlavie, o cuvîntare inteligentă (ca a lui, firește) fiind cea mai bună introducere pentru îndulcirea spiritelor și descoperirea adevăratelor stări. Văzînd efectul vorbăriei pe care numai căpitanul, plutonierul și primarul o gustau cu entuziasmul subaltern obligator, bătrînul Miron se simțea rușinat și aproape umilit în fața țăranilor.

În sfîrșit, după vreo jumătate de ceas, prefectul Boerescu își termină discursul, în loc de peroratie, cu un îndemn vibrant :

— Așa, copii !... Ș-acuma să-mi dați îndată o dovadă că sînteți buni romîni și cetățeni vrednici ! Vă cer dovada aceasta eu, părintele vostru și al județului nostru scump ! Ei bine, dacă vreți să-mi arătați că sînteți cuminți și cinstiți și muncitori, cum știu că sînteți, atunci să nu mai ascultați vorbele ce vi le spun răuvoitorii și nici zvonurile urîte, ci să vă întoarceți degrabă la plugurile voastre, la munca voastră cea frumoasă, care e temelia țării ! A dat Dumnezeu vreme bună, pămîntul cere munca și sudoarea voastră ca să rodească mai îmbelșugat spre binele vostru și al scumpei noastre țărișoare !... Ați auzit, copii ? M-ați înțeles voi bine, copii ?... Faceți voi cum v-am învățat eu, ori nu vreți să faceți ?

Ultimele cuvinte stîrniră un zgomot nehotărît. Din diferite părți ale mulțimii se porniră glasuri :

— Nu putem, cucoane !... N-avem pămînt !... Pe ce să muncim ?

Prefectul, auzind glasurile și considerîndu-le drept efectul discursului său potolitor de spirite, aruncă o privire semnificativă spre Miron Iuga, apoi strigă :

— De ce nu puteți, copii ?... Spuneți drept și pe față, ca să știm !

Mai multe glasuri răspunseră mai hotărît :

— N-avem pămînt !... Ne trebuie pămînt !... Fără pămînt nu mai muncim !

Boerescu luă o mutră de învăţător indulgent care dojeneşte nişte copii nepricepuţi :

— Cum se poate, oamenii lui Dumnezeu, să-mi spuneţi mie prăpăstii d-astea ?... Că n-aveţi pămînt !... N-a vrut dumnealui, domnul Iuga, să vă dea pămînt ? Ori ceilalţi boieri ?... Nu v-au dat dumnealor totdeauna ? Din moşi-strămoşi ? Că doar cu voi şi-a muncit moşiile, măi oameni, nu cu străini !

Toader Strîmbu se întinse în vîrful picioarelor, răcnind :

— Cum a fost nu mai putem, domle prefect, că ni-e munca în zadar şi ne omoară sărăcia !

— Adică vreţi alte învoieli ? zise Boerescu candid. Apoi staţi, măi băieţi, că...

— Nu mai vrem învoieli !... Să ne dea nouă pămîntul, că noi îl muncim ! îl întrerupseră alţii gălăgios.

Atunci Miron Iuga, nemulţumit de întorsătura ce o ia consfătuirea aceasta, făcu semn cu mîna că vrea să spuie şi el ceva. Ţăranii făcură linişte. Boierul cel bătrîn era pentru ei adevăratul stăpîn respectat, al cărui cuvînt trebuie totdeauna ascultat cu sfinţenie.

— Cum vine asta, măi care strigaţi ? întrebă bătrînul Iuga cuprinzînd cu o privire toată mulţimea. Pămîntul meu să vi-l dau vouă ?... Adică drept răsplată pentru că eu şi tatăl meu şi bunicul meu v-am primit pe moşiile noastre pe voi şi pe părinţii şi pe bunicii voştri şi v-am dat de lucru ca să puteţi trăi şi am împărţit cu voi cele bune şi cele rele, acuma aţi vrea să ne scoateţi de tot de pe moşia ce ne-a mai rămas şi din casele noastre, să ne alungaţi ca pe nişte venetici ?... Unde aţi mai pomenit voi dreptate de asta, măi creştini ?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mare, tu împarţi averea ta cu alţii ? Ia spune pe şleau, să te auzim !

Cei ce erau mai aproape întoarseră capetele rîzînd spre Toader Strîmbu, care însă răspunse dîrz :

— Eu aș împărți, cucoane, dacă aș avea ce, dar n-am !

— Cum n-ai, băiete ? insistă Miron. Dar casă n-ai, și petecul de pămînt pe care-i casa nu-i al tău ?

— Se surpă casa pe noi, cucoane, făcu Toader cu același glas.

— Va să zică, fiindcă se surpă, n-o împarți ! continuă bătrînul boier. Iar eu sau altul, fiindcă ne-am învrednicit de n-am lăsat-o pe a noastră să se surpe, noi s-o împărțim cu tine ? Parcă așa zici tu că ar veni socoteala ?... Apoi socoteala asta e strîmbă, măi oameni ! Cine v-a învățat și v-a sucit mințile rău a făcut, că iată v-ați pierdut cumpătul și umblați după potcoave de cai morți în loc să vă vedeți de treburi ca oamenii cumsecade. Și cine vă întărîtă să stăruiți în purtările astea își bate joc de voi, să știți ! Eu nu v-am mințit niciodată și nici nu v-am ademenit. Mie-mi place dreptatea și omenia. N-ați fost mulțumiți cu învoielile trecute ? Puteam sta de vorbă și dacă aș fi văzut că dreptatea e de partea voastră, le-am fi schimbat. Dar nu cu amenințare, ci cu vorbă bună, omenească. De amenințări mie nu mi-e frică și nu mă plec înaintea amenințărilor de oriunde ar veni. Cine are dreptate n-are de ce să amenințe, fiindcă dreptatea iese totdeauna singură deasupra. Cu strîmbătatea treci gîrla cîteodată, dar în rîu te îneci cu siguranță, pe cînd cu dreptatea treci și marea. Așa să știți, măi oameni ! Și vi-o spun și pentru că-s bătrîn și pentru că am pățit multe în viață și m-am izbit de multe. Băgați-vă mințile-n cap, potoliți-vă, că numai așa puteți trăi !

Din șovăirea tăcerii următoare, numai peste cîteva clipe se desprinse, ca un suspin al tuturor, cuvîntul plîngăreț și umil al lui Ignat Cercel, aflat în primele rînduri :

— Decît așa trai tot mai bună o fi moartea !

Glasul lui încurajă altele, cînd ici, cînd colo :

— Mai bine omorîți-ne, să scăpați de noi !

— Ori că mori de foame, ori de altceva, tot moarte se cheamă !

— Baremi dacă muncim de ne zdrobim oasele, s-avem cu ce să ne ţinem zilele !

— Nici aşa nu-i drept ca unii să plesnească de prea sătui, iar altora să li se usuce maţele de nemîncare !

Prefectului i se păru favorabilă evoluţia atmosferei. Cînd omul furios începe să discute e semn că a ajuns pe calea cuminţirii. Începu deci din nou şi mai băbeşte să explice oamenilor că a venit pentru împăciuire, căci pacea cea mai rea tot e mai bună ca bătălia cea mai vitejească. Ba a adus şi pe domnul Iuga în mijlocul lor, tocmai ca să se ajungă mai repede şi mai sigur la o pace frumoasă.

— Apoi cu dumnealui ne-om învoi noi, domnule prefect, vorbi Lupu Chiriţoiu, ieşind în faţa boierilor, ca şi cînd s-ar fi simţit dator, ca cel mai bătrîn, să dea lămuriri depline. Dar acu, dacă a venit răzmeriţa, oamenii vor s-apuce şi ei niţel pămînt, că n-au mai de loc, cum apucă toţi pe unde trece focul. Drept şi cinstit este ce-a spus boierul nostru, domnule prefect, că nu se cade să rîvneşti la moşia omului care o munceşte şi se trudeşte cu ea ca şi noi şi o are din moşi-strămoşi. Nici nu cred că rîvneşte nimeni dintre oamenii ăştia de treabă la averea boierului Miron, că doar cu dumnealui trăim şi ne ajutăm. Dar sînt moşii destule pe care boierii le-au lepădat şi le ţin alţii numai ca să stoarcă bani din ele şi să-şi bată joc de munca noastră. Oamenii nu-s răi şi stau liniştiţi, numai să le daţi pămînt, că fără pămînt nu pot trăi ! Iacă, v-am spus eu ce vrea satul, că dacă vorbesc toţi deodată nu-i chip de înţelegere !

Din toate părţile ţăranii izbucniră în aprobări gălăgioase, toate cuprinzînd cuvîntul „pămînt", încît glasul mulţimii părea un cor în multe voci, repetînd nesfîrşit acelaşi refren :

— Pămînt !... Pămînt !... Pămînt !

Prefectul Boerescu se zăpăci puţin şi dădu în altă pologhie de explicaţii : că el înţelege dragostea şi nevoia lor de pămînt, că doar şi dînsul e proprietar şi iubeşte ogorul strămoşesc, dar ce doresc

oamenii nu se poate împlini pe dată și cu japca ; sîntem o țară cu legi și trebuie să ne purtăm după ele. Să aibă răbdare și să stea liniștiți, fiindcă el, cum sosește la Pitești, va raporta guvernului, și guvernul, înțelept și cu grijă pentru necazurile sătenilor, va face legile care trebuiesc și va împărți pămînt celor ce au fost cuminți și pașnici... Promisiunea mincinoasă era o inspirație a momentului. Nu-i venise în minte s-o facă și în celelalte sate pe unde a umblat și-i părea rău. Interesul ordinii și siguranței în țară nu numai scuză, dar chiar obligă la asemenea pioase mijloace de persuasiune. Cînd se va restabili pacea, nu-și va mai aduce aminte nimeni de niște vorbe aruncate în vînt, sau cel mult va fi elogiată istețimea lui de-a trata pe copiii mari, ce sînt țăranii, cu vorbele potrivite pentru copii.

Dar țăranii întrerupeau făgăduielile prefectului cu glume și cu rîsete. Unul strigă ascuțit că s-au săturat de vorbe, altul adăogă că boierii numai cu minciuni i-au ținut, iar un al treilea că boierul, cum deschide gura, iese minciuna. Miron Iuga se înăbușea în mijlocul ploii de necuviințe. Prefectul însuși roși încurcat, neștiind ce să mai facă. Primarul, observînd că se îngroașă glumele, strigă deodată energic :

— Ia mai lăsați gura, băieți, lăsați gura !

Luca Talabă, aproape de ei, răspunse primarului :

— Ba mai bine să spuie tot, să știe și dumnealor ce-i doare pe oameni !

Totuși țăranii făcură iar tăcere, încît Boerescu, socotind că n-a fost destul de înțeles, încercă din nou să-i momească cu promisiuni.

Nici n-apucă însă acuma să deschidă gura, că Ștefan Mogoș îi reteză vorba :

— Am fost batjocoriți destul și mai rău ca vitele !

Și apoi Nicolae Dragoș, morocănos :

— Pe frate-meu cum l-ați batjocorit de l-ați închis fără nici o vină ?

Bătrînul Dragoș, mai potolit și respectuos, spuse de asemenea :

— Mare nedreptate, domle prefect! A rămas și satul fără învățător!

În vreme ce alți oameni strigau și zvîrleau mereu vorba „batjocură", prefectul, nedumerit, se plecă spre primar să afle despre cine e vorba, iar înțelegînd, făcu repede:

— Stați, stați!... Să ne înțelegem, copii!... Cazul învățătorului Dragoș nu e în mîna mea și nici nu depinde de mine. E în cercetarea justiției și deci...

Fiindcă zgomotul stăruia, Boerescu continuă mai tare:

— Cu toate astea am să rog pe domnul procuror să-i dea drumul imediat și să-l cerceteze în libertate. Ați auzit?... Sînteți mulțumiți, oameni buni?

Nicolae Dragoș mîrîi ceva, dar cum vorbeau mulți deodată și tot strigînd de-a valma, nu i se auzi glasul, ci i se vedeau numai dinții, albi și puternici ca niște colți de cîine care mușcă. Din gălăgia tot mai aprinsă se deosebiră apoi îndemnuri către Pavel Tunsu să iasă înaintea prefectului, să ceară despăgubiri pentru bătaia și durerile copilului. Pavel se lupta să străbată prin înghesuială, ajutat de glasuri silitoare:

— Du-te, Pavele, ce ți-e frică? Lăsați-l, măi creștini, să treacă omul, că are jalbă!...

Ajuns în cele din urmă în fața boierilor, Pavel Tunsu expuse cu mutră amărîtă și glas plîns pățania copilașului său și reclamă bani pentru batjocura îndurată. Diversiunile acestea erau pe placul prefectului, care socotea că, oferindu-le satisfacție în lucrurile mici, vor da uitării nebuniile cele mari. Puse lui Pavel diferite întrebări, îl compătimi și porunci primarului să facă îndată o anchetă oficială, să înregistreze plîngerea omului și justele lui pretenții, ca pe urmă el, prefectul, să poată obliga pe domnii automobiliști la plata cuvenitelor despăgubiri și în același timp să-i pedepsească după lege. Declarația, făcută cu o gravitate solemnă, stîrni într-adevăr mulțumiri, care se exprimau într-o mișcare de ușurare și în mulcomirea glasurilor.

De cum a apărut Pavel Tunsu cu plîngerea, Petre Petre prinse a se neliniști, a se roși și a mormăi. Se vîrîse dintru început în față, unde erau fruntașii satului. Stătea chiar alături de plutonierul Boiangiu. A ascultat cuminte și respectuos toate frazele prefectului și mai cu sfințenie pe ale bătrînului Iuga, ba de cîteva ori, cînd unii oamenii prea strigau, Petre s-a uitat urît spre dînșii, parcă i-ar fi dojenit. S-a schimbat însă la față cum a auzit de cucoana cu automobilul, mînia copleșindu-l ca o flacără arzătoare. Se stăpînea și stăpînirea mai mult îl durea. Apoi, cînd prefectul a pomenit despre domnii automobiliști, Petre a izbucnit, aproape fără voia lui, parc-ar fi vrut să împiedice o nedreptate, cu o voce aspră, răgușită și cu o văpaie în ochi :

— Numai cucoana e de vină, domnule prefect, c-a venit aci, peste noi, să ne zgîndăre necazurile !

Intervenția și mai cu seamă înfățișarea lui pătimașă păru tuturor atît de insolentă, că provocă indignare. Miron Iuga îi aruncă o privire de dispreț, căpitanul de jandarmi își mușcă buzele strivind o înjurătură, iar Boerescu îl apostrofă nervos :

— Ce vrei tu, băiete, ce ?

Pe Petre întrebarea parcă l-ar fi pălmuit. Adică același prefect, care a ascultat strigătele și batjocurile celorlalți, numai pe el îl bruftuluiește, ca și cînd el ar fi cel mai ticălos om din sat, tocmai el, care... Răspunse încruntat, în glas cu zvîcniri bolovănoase.

— De ce-a mai venit cucoana aci ? De ce ne batjocorește cucoana ?... Nouă nu ne trebuie, să se ducă de unde-a venit, la ciocoii ei, și să ne lase pe noi în pace, să nu ne chinuiască și să nu schilodească copiii oamenilor, că noi nu i-am făcut nici un rău, și nici să nu creadă că moșia are s-o înstrăineze, că...

Izbucnirea aceasta totuși nu găsi răsunet decît la o parte din oameni, ceilalți întorcînd doar capetele spre dînsul cu o uimire binevoitoare. Plutonierul Boiangiu însă, închipuindu-și că s-a aprins și vorbește urît fără să-și dea seama, încît mai tîrziu are

să-i pară rău că s-a făcut de rîs, ridică deodată mîna și-i acoperi gura cu palma, ca unui copil nepriceput. Gestul jandarmului scoase cu totul din minți pe Petre, care-l socotea ca o nouă înjosire a lui în fața satului. Respinse violent mîna plutonierului, se smuci înapoi peste oamenii din dosul lui, răcnind furios :

— Ia mîna de pe mine !... De ce pui mîna pe mine ?... Ce-s eu, sluga ta, să pui mîna pe mine ?... Mă batjocorești pe mine ?... De ce-ai pus mîna pe mine ?

Mulțimea de țărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre i-ar fi răscolit toate durerile. Înainte ca lumea să se dezmeticească și să pornească pe făgașul deschis de feciorul Smarandei, primarul Ion Pravilă sări la dînsul și-i zise prietenos dar și poruncitor, găsind tocmai glasul potrivit împrejurării :

— Taci, băiete, că n-a pus nimeni mîna pe tine și nici nu te-a batjocorit ! Taci, și mai bine du-te și-ți vezi de treabă și nu strica adunarea creștinilor !

Serafim Mogoș și Nicolae Dragoș, dintre cei mai de aproape, precum și alți cîțiva mai dinspre uliță mormăiră ca într-un glas :

— Să nu mai puie mîna pe dînsul !... De ce-a pus mîna ?

Primarul, profitînd de amestecul lor, continuă cu aceeași energie :

— Hai, Serafime, și tu, Nicule, haideți, luați-l voi și duceți-l să se răcorească !... Hai, hai, nu stați !

Sugestionat parcă de stăruința primarului, Petre își croi drum spre uliță, urmat de cei doi și apoi ici-colo de alții. Depărtîndu-se însă striga mereu aceleași cuvinte, parcă limba i s-ar fi răsucit astfel, încît altceva să nu mai poată rosti :

— De ce pune mîna pe mine, că nu-s batjocura nimănui... De ce pune mîna ?...

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă și oamenii, că băiatul cine știe ce are ori i s-o fi

năzărit, că altfel e foarte de treabă și așezat, și harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sucesc mintea multora și-i înfierbîntă cînd nici cu gîndul n-ai gîndi. Numai căpitanul Corbuleanu îngălbenise și-și mușca buzele într-o enervare de frică și nehotărîre ; el crezuse că răcnetele flăcăului vor dezlănțui pe loc răzmerița, dacă cumva n-o fi chiar semnalul dinainte stabilit de țăranii conspiratori.

Prefectul, după ce se potoli incidentul, își zise în sine că și-a făcut datoria și poate să plece mai departe, să pacifice și alte sate pînă diseară. Ca să încheie vizita cu mai multă solemnitate, se crezu obligat să le mai tragă un mic discurs cu „iubita noastră patrie", „țărișoara noastră scumpă", „regele venerat", „datoria cetățenească", „guvernul vă poartă de grije", sfîrșind jovial și mulțumit :

— Și acuma rămîneți sănătoși, copii !... Eu am încredere în voi, precum și voi să aveți încredere în mine ! Așa, copii !... Liniște, ordine și muncă !... Așa !... Aidem, căpitane !... Noroc și sănătate !

Țăranii năvăliră afară din curtea primăriei. Boerescu vru să conducă pe Iuga pînă acasă. Bătrînul refuză. Își luară rămas bun, îmbrățișîndu-se. Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul. Ei porniră în stînga, spre Lespezi, Miron Iuga în dreapta, pe jos, singur.

— Ți-a plăcut, căpitane, cum i-am liniștit și aici ? zise prefectul Boerescu cînd se mai depărtară.

— Aveți mare curaj și multă experiență, domnule prefect ! răspunse cu admirație căpitanul Corbuleanu, gîndindu-se în sine că liniștirile acestea mai mult încurajează pe țărani la dezordini.

Miron Iuga mergea pe mijlocul uliței, examinînd în trecere casele și ogrăzile, parcă de mult nu le-ar mai fi văzut, și regretînd că a consimțit să vie cu idiotul de Boerescu, care își închipuie că cu palavrele lui poate să influențeze pe oamenii cu sufletele tulburate de toate vînturile demagogiei orășenești.

În urma lui, la cîțiva pași, veneau primarul cu plutonierul, înconjurați de țărani, vorbind între ei în-

cetişor, parcă să nu supere pe boierul lor, care, cum mergea acuma în fruntea mulţimii, părea păstorul urmat de turma lui.

La cîrciuma lui Busuioc era gălăgie şi veselie. Din prag, cîrciumarul salută cu mare plecăciune. După ce trecu bătrînul Iuga, zgomotul, care încetase o clipă, reîncepu. Se auzea limpede glasul lui Petre :

— De ce să puie mîna pe mine ?

5

Oricît se silea avocatul Stavrat să-şi uite spaima şi să fie numai amabil şi curtenitor, îi era peste putinţă. Îşi zicea că ar da dovadă de mare nesimţire şi cinism dacă, în împrejurările acestea, cînd toate primejdiile roiesc în aer gata să se abată asupra lui, s-ar mai putea gîndi la aventuri amoroase. De altfel acuma toată „curtea" lui îi apărea sie însuşi mai mult ridicolă decît pasionată. Parcă ar fi înţeles subit că e om bătrîn şi nu-i şade bine să dea tîrcoale unei cucoane tinere şi mondene ca Nadina, care n-are ce găsi la dînsul, dacă vrea iubire, şi care, tolerîndu-i totuşi oftările, cel mult se amuză pe socoteala lui.

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă şi mereu zicea avocatului :

— Credeam că ai să-mi fii un tovarăş agreabil, să rîzi, să-mi faci curte sau baremi să-mi spui anecdote, în sfîrşit, să petrecem aici cîteva zile simpatice... Cînd colo, eşti un ursuz şi un fricos capabil să-mi strici toată dispoziţia !

Stavrat răspundea printr-un surîs amar, prin care parcă voia să-i demonstreze fără vorbe că numai neînţelegerea situaţiei o poate face să privească lucrurile cu atîta uşurinţă şi să gîndească la petreceri...

După masă, însă, compunîndu-şi o figură funerară, o rugă să-l asculte cîteva minute cu atenţie şi

seriozitate, și apoi, adunîndu-și toate darurile de persuasiune, îi explică amănunțit și elocvent că a mai rămînea aici, în mijlocul țărănimii agitate și gata în fiece clipă să se revolte, să devasteze și să masacreze, ar fi o nebunie. Dacă a dorit o escapadă extraordinară, a avut-o, căci a străbătut zeci de sate cu automobilul într-o vreme cînd nici trenurile nu mai sînt în siguranță, ba a mai dormit și o noapte într-un conac, nepăzită, expusă să fie atacată prin surprindere de țărani, fără vreo posibilitate de apărare. Scopul pentru care a riscat călătoria aceasta, sau poate numai pretextul, a căzut, cum prea bine i-a spus chiar și arendașul Platamonu, deși amator de-a cumpăra. Concluzia : trebuie să plece imediat de aci, dacă nu la București, pentru că ar fi prea departe și cu prea multe pericole, măcar la Pitești, de unde eventual ar putea continua călătoria cu trenul, rămînînd ca automobilul să vie mai tîrziu, cînd va fi posibil. E singura ieșire înțeleaptă din încurcătura aceasta tragică...

Nadina ascultă întîi cu o seriozitate prefăcută și malițioasă. Încetul cu încetul însă groaza care tremura în cuvintele cele mai banale ale avocatului și care îi stătea pe față ca o mască din ce în ce mai reliefată, i se strecură și ei în inimă. În curînd înțelese că Stavrat într-adevăr are dreptate și că primejdia e la ușă, gata să intre în casă. O fereastră a salonașului era deschisă larg. Se vedea curtea conacului, vastă și pustie. De afară nu pătrundea nici un zgomot. Liniștea era apăsătoare. Soarele lucea de undeva cu o lumină albă, făcînd mai dureroasă tăcerea în care vorbele speriate ale lui Stavrat bîjbîiau ca niște păsări fugărite. Nadina nu voia totuși să-și dea pe față îngrijorarea, ca și cînd ar fi fost o umilință pentru ea. Dorea să se împotrivească și, din pricina liniștii de afară, nu îndrăznea nici să deschidă gura. Numai cînd se auzi deodată, ca un semnal de salvare, o melodie fluierată sîrguincios de Rudolf, care probabil lucra ceva la mașină, Nadina își redobîndi încrederea și zise :

— Desigur, dar nici să nu exagerăm excesiv, domnule Stavrat ! Arendaşul ne-a asigurat, ştii bine, că ţăranii sînt pe aici liniştiţi şi...

— Arendaşul e zevzec, coniţă, iertaţi-mă ! exclamă avocatul cu vioiciune. De altfel oamenii care trăiesc permanent în primejdie ajung să nu-şi mai dea seama de ea. Numai aşa se explică de ce şi bătrînul Iuga, om ponderat şi cu scaun la cap, nu s-a arătat ieri de loc alarmat, sau poate că dînsul are şi alte motive de a fi calm ! Noi însă, care sîntem străini de împrejurările obişnuite, mirosim în aer lucrurile anormale, fiindcă sensibilitatea noastră e mai ascuţită şi nu s-a tocit prin contactul cu primejdiile zilnice...

Olimp Stavrat continuă cu mai mult elan pînă ce Nadina, după un răstimp de ezitări, între frică şi mîndrie, trimise pe Ileana să cheme pe Rudolf.

— Plecăm imediat ! zise ea şoferului. Dă drumul maşinii ! Imediat !

Rudolf răspunse simplu că, deocamdată, nu poate scoate maşina, fiindcă are un defect de magnetou ; chiar acuma lucrează şi se sileşte să-l repare. L-a demontat. În trei-patru ore însă speră să termine şi atunci ar putea pleca. Nadina îi porunci să zorească, adăogînd că trebuie neapărat să plece şi că nu mai vrea să petreacă noaptea aici cu nici un preţ.

— Vedeţi, coniţă, ghinionul ? făcu Stavrat cînd rămaseră iar singuri. Peste trei-patru ore se întunecă. Dacă ziua e periculos să umbli prin sate, noaptea vă închipuiţi ce poate să fie... Dar să avem răbdare. Mecanicii, ca să-şi dovedească utilitatea şi valoarea, exagerează uneori timpul unei reparaţii. Poate că amicul Rudolf, unde v-a văzut aşa de grăbită, va isprăvi mai curînd şi atunci...

De aici încolo fu rîndul avocatului să liniştească pe Nadina şi să se ducă, în cîteva rînduri, la şopronul unde lucra Rudolf, să vadă dacă mai are mult pînă să sfîrşească...

Pe la ora cinci apoi auziră gălăgie în curte. Era prefectul Boerescu, care, plecat din Amara, vorbise şi aici, în Lespezi, ţăranilor, şi acuma venea să facă

o scurtă vizită Nadinei, s-o felicite că tocmai în zilele acestea tulburi a coborît în mijlocul sătenilor, dînd pildă de curaj și virtute și altor proprietari... Platamonu, asistînd la întrunire împreună cu fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadina se află la conac. Boerescu, zorit cum era să ajungă la Costești înainte de a se întuneca, ar fi uitat-o, deși Miron îi spusese și chiar îl rugase s-o viziteze.

— Bine, bine, domnule prefect, dar ești sigur că pînă mîine nu se întîmplă nimic rău aici ? zise Nadina prea puțin încîntată de galanteriile lui Boerescu la care se adăogau discret și bătăile din călcîie ale căpitanului Corbuleanu.

— Vai de mine, coniță, se poate ? protestă prefectul trufaș. Pînă mîine ?... Mă ofensezi, coniță !... Pentru eternitate, coniță, pentru eternitate poți fi sigură aici de liniște !

Boerescu plecă repede, lăsînd în urmă-i o nouă serie de felicitări și complimente. Platamonu rămase să ducă pe avocatul Stavrat.

— Aș vrea să plec acuma ! zise Nadina cuprinsă deodată de mai mare frică. Trebuie să plec !... Nu mai vreau să dorm aici ! Mi-e urît !

— Fiți liniștită, coniță ! îi răspunse arendașul cu un calm ce răspîndea o undă de încredere. N-aveți nici o teamă !... Oamenii noștri sînt cuminți !... De altfel v-a spus și domnul prefect...

— Din păcate, prefectul dumitale e cam idiot și îngîmfat, observă Stavrat. Dacă ar fi după asigurările lui...

— Nu, nu, puteți dormi fără grijă ! repetă Platamonu cu un zîmbet protector și liniștitor. N-aveți nici o teamă !

Se înțeleseră că mîine dimineață, după răsăritul soarelui, Nadina va trece cu automobilul prin Gliganu și va lua pe Stavrat, care o va aștepta gata de drum. Nadina îi petrecu pînă în cerdac. Îi văzu urcîndu-se în caretă. Cînd porni calul, toți trei întoarseră capetele și o salutară ceremonios. Ea le răspunse cu un surîs, apoi întinse mîna spre ei, mîna

mică și albă a cărei mișcare părea o bătaie de aripă. Îi urmări cu privirea pînă dispărură pe poartă și apoi în dreapta, pe uliță. Dumitru Ciulici însoți careta cîțiva pași și rămase pe urmă în mijlocul curții, cu capul gol, nemișcat, parcă l-ar fi încremenit un gînd. Nadina stătea în același loc, cu mîna repetînd mereu același gest, cu ochii pierduți după cei plecați, murmurînd mereu, parcă fără voia ei, în neștire :

— Pe mîine... pe mîine...

Zări pe Dumitru, pe care nu-l observase pînă atunci, și avu o tresărire de spaimă, ca în fața unui dușman de moarte. Murmurul i se stinse, dar surîsul îi rămase atîrnat pe buze ca o amintire din alte vremuri.

6

— Cine-i?... Cine-i acolo ?... Cine bate ?

— Fii bun, Leonte, și scoală niței, că s-a întîmplat o...

— Dumneata ești, primare ? bîigui logofătul Bumbu, recunoscînd glasul. Uite-acu mă scol... Iacă viu !... „Oare ce s-o mai fi întîmplat, Doamne ferește ?" adăogă apoi în sinești, horobăind prin întunerec, speriat, fiindcă nu pricepuse, somnoros cum era, ce spusese primarul.

Cînd deschise logofătul ușa, Ion Pravilă, fără să-l lase să mai întrebe ceva, îl întoarse înapoi :

— Hai, bre, îmbracă-te repede să plecăm, că arde Ruginoasa !

— Aoleu !... Ruginoasa ? făcu Leonte Bumbu dîrdîind deodată. Nu se poate !

— Acu lasă, nu te mai tocmi, omule ! zise primarul nerăbdător. Nu vezi ? Că parcă-i lună !

— Aoleu, aoleu ! se cruci logofătul intrînd în casă.

De afară primarul auzi întrebările femeii și pe urmă văicărelile ei speriate. Se retrase mai deoparte, lîngă straja de la Ruginoasa, care venise să-l vestească. De buimăceală nici măcar nu l-a prea descusut ce și cum, ci a dat fuga încoace, la curte. Straja sufla greu și bolborosea într-una aiurit.

— Oare de mult arde, măi Nichifore? întrebă primarul, uitîndu-se spre Ruginoasa, unde cerul era roșu, parc-ar fi stat să răsară soarele.

— D-apoi cînd am luat eu seama încă nu cîntase cocoșii de miezul nopții, zise straja cu glas înăbușit. Acu nu știu cît să fie ceasul... O fi unu?... Că pînă am trezit oamenii, pînă am venit, o fi trecut vremea...

— Și de unde a pornit focul?

— Apoi întîi ardeau numai stogurile de paie și clăile de fîn, dar pe urmă au luat foc și acareturile, că bate niţel vînt, nu tare, ca ș-aici...

Logofătul apăru îmbrăcat. Din casă îl petrecu glasul nevestei, plîngător:

— Ia seama, Leonte... Fii mai lăsător și nu te înfurci cu oamenii, că-i știi cît sînt de oțărîți acuma și...

Porni cu primarul și cu straja, fără să întrebe nimic. Numai după cîțiva pași zise șovăind:

— Ce zici, dom' primar, n-ar fi mai bine să sculăm și pe boierul Miron?

— Ba lasă-l să se odihnească — bodogăni Pravilă — că are destulă vreme mîine să se tot supere și să se amărască!

Copacii din parcul conacului închideau ca un zid negru zarea din curte spre Ruginoasa. De-abia în uliță Leonte Bumbu văzu și înmărmuri cu mîna la falcă:

— Aoleu, mamă, mamă!

La răsărit, pe cer, atîrna o uriașă perdea de flăcări. Cu toate că satul se afla la peste trei kilometri, vîlvătaia părea atît de aproape, ca și cînd ar fi fost la marginea Amarei. Cerul era curat și luminos ca în zorii zorilor, doar cîteva stele mari mai pîlpîiau,

înfricoşate şi mirate, gata parcă şi ele să moară. Dintr-o vatră de jăratec, în care mîini puternice parcă zvîrleau mereu hrană nouă focului, limbile de flăcări ţîşneau, se zvîrcoleau, se împleteau neîncetat ca nişte şerpi apocaliptici, lingeau şi înţepau poalele cerului, zugrăvind răni în toate culorile, ştergîndu-le pe toate cu imense şomoioage de fum şi lăsînd pentru cîteva clipe numai cîte-o zdreanţă purpurie zvăpăiată care filfîia ca un ameninţător steag roşu... În luminile biruitoare ale focului umbre mari jucau şi se întindeau pînă în tării, parcă toată lumea ar fi început să se clatine şi să pîrîie.

— Aoleu, ce-i asta? gemu iarăşi logofătul.

— Acu lasă văicăreala, bolborosi primarul, care privise şi el flăcările cu aceeaşi înfricoşare. Haidem să sculăm şi pe şeful postului şi să ne ducem într-acolo...

Plutonierul Boiangiu tocmai ieşea pe poartă, îmbrăcat şi înarmat, însoţit de doi jandarmi. Cineva îl deşteptase adineaori şi el a sărit îndată.

— Ei, ce facem, domle primar? întrebă Boiangiu uluit.

— D-apoi trebuie să ne ducem la Ruginoasa, şefule, să vedem! răspunse primarul morocănos. Bine că au avut grijă să te scoale... Măi Nichifore, ia fugi tu pînă la curte, să iasă un argat cu căruţa, ca să mergem mai repede...

Cei rămaşi se holbau îngroziţi la jăratecul uriaş, care părea a creşte mereu, a se întinde şi a se apropia ca un potop. Leonte Bumbu murmură, ca o explicaţie, că acolo sînt cîteva mii de care de nutreţ, afară de clădiri, afară de magazii. Pe urmă nimeni nu mai îndrăzni să deschidă gura. În tăcerea grea parcă se auzeau trosniturile flăcărilor ce se răsuceau şi se zvîrcoleau pe bolta cerească. Împrejur satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o liniştе de mormînt, sporind fiorii de groază ce stăpîneau văzduhul. Şi totuşi cei din uliţă simţeau că în fiece casă şi la fiecare geam ochi lacomi priveau luminile focului, aşteptînd un semn sau o chemare tainică.

Apoi deodată, pe uliță, dinspre Ruginoasa, se văzu venind un pîlc de oameni, fluierînd de zor, parcă nici nu s-ar fi sinchisit de prăpădul din urma lor. Cu cît se apropiau, cu atît oamenii păreau mai îndrăzneți, ca și cînd ar fi vrut să batjocorească prin purtarea lor pe cei ce stăteau în fața postului de jandarmi. Trecînd, unul din grup strigă simplu :

— Bună seara !

Primarul, logofătul și plutonierul răspunseră deodată, grăbiți :

— Bună seara !

O clipă fluieratul încetă, ca și cum ar mai fi așteptat vreo întrebare sau chiar o dojană. Apoi cîțiva reluară melodia în vreme ce alții bufniră în rîsete, iar după ce se mai depărtară puțin, unul dădu un chiot prelung și ascuțit, parcă să ridice toată lumea în picioare. În același moment noianul de flăcări de la răsărit se învolbură mai năprasnic, parcă glasul omenesc de aici ar fi scormonit temeliile jărateculuí de acolo. O vîltoare de scîntei se ridică în văzduh, risipindu-se într-o vijelie de stele căzătoare. Mici și îndărătnice stoluri de păsări de foc, scînteile se revărsau spre Amara în zbor sinuos, ca împinse de o putere misterioasă.

Reculegîndu-se din tulburarea ce-i încătușa pe toți, plutonierul Boiangiu murmură cu un glas răgușit de spaimă :

— Mi se pare, măi creștini, c-a sosit revoluția !

IX

FOCUL

1

Joi dimineaţă soarele răsărea în Amara prevestit de zori mai roşii ca totdeauna.

Orizontul vopsit de flăcările pămînteşti se împurpura tot mai mînios, pînă ce se ridică greoi globul soarelui, un cap scăldat în sînge proaspăt. Atunci lumina vîlvătaiei începu să pălească înăbuşită de lumina zilei, scufundîndu-se parcă în zidul de foc ce tivea marginile cerului. Apoi, cu cît văzduhul se limpezea, cu atît deasupra răsăritului se îngrămădeau trîmbele negre de fum, care se încolăceau şi se frîngeau ca nişte braţe arse înălţate spre Dumnezeu.

Ţăranii se sculară împreună cu soarele, ca şi altă dată. Se învîrteau prin ogrăzi, se uitau la cerul senin şi mai ales la vîrtejurile de fum, ridicau nările să simtă mirosul, fără mirare şi fără bucurie, ca în faţa unor întîmplări firesti. Unii ieşeau în mijlocul uliţei, să vadă mai bine ori să schimbe o vorbă cu cine s-ar nimeri.

— Foc, nu glumă ! strigă Vasile Zidaru din ogradă către Leonte Orbişor, care, stînd mai sus cu două case, coborîse în uliţă tocmai fiindcă îl auzise tuşind şi scuipînd. Şi uite aşa arde de la miezul nopţii !... Cu ce arde acolo ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul, dacă nu şi mai mult !

— Apoi las' să se aleagă scrum și cenușă din toate, că ele stăteau acolo degeaba și noi pieream și nu ne auzea nimeni ! făcu Orbișor aproape piti-găiat, frecîndu-și cu plăcere coșul pieptului pe deasupra cămășii, parcă și-ar fi alungat o durere.

Peste drum baba Ioana, cu o strachină de boabe în brațe, își hrănea orătăniile, ocărînd pe cele mai hămesite, ocrotind pe cele fricoase, făcînd dreptate cu glasul ei veșnic morocănos.

— Văzuși pălălaia, maică Ioană ? strigă Vasile și către ea. Mi se pare c-o să avem nuntă... Ai, ce zici, maică Ioană ?

Baba întoarse numai o clipă fața spre dînsul, să-l cîntărească, apoi își văzu de păsările ei, bombănind :

— Numai la nuntă se mai îmbulzește lumea, fire-ar a dracului !

Alți vecini se apropiară, fiecare cu cîte-o întrebare sau cu vreo lămurire. După cîteva vorbe însă fiecare se uita la ceilalți, așteptînd un semn sau o poruncă mîntuitoare. Apoi, pe măsură ce se înmulțeau, fețele lor se înăspreau și glasurile se îngroșau, parcă o nerăbdare stăpînită le-ar fi sugrumat sufletele. Pînă ce Leonte Orbișor izbucni cu necaz :

— Da' noi ce ne holbăm de pomană, măi frații lor ?... Ori n-avem altă treabă ?... Ia haidem mai sus, să vedem și noi ce mai mișcă prin sat și să nu rămînem de căruță !

— Așa-i ! făcură ceilalți înviorați, ca și cînd le-ar fi vorbit din fundul inimii.

Pe drum mai întîlniră ici-colo oameni care se sfătuiau și care de asemenea se luară după dînșii. În bătătura cîrciumii baremi era bîlci. Pînă și femei și copii căscau gura amestecați prin mulțimea înfrigurată. Glăsuiau însă puțin și domol, parcă cuvintele ar fi avut greutăți de plumb. Numai uneori țîșnea cîte-o vorbă tare, ca un strop într-un nour încărcat, stîrnind uimire și întoarcerea capetelor.

— Înlăuntru care sînt ? întrebă Vasile Zidaru, auzind zgomot din cîrciumă.

— Apoi sînt mulți, răspunse Ignat Cercel, care umbla de colo pînă colo printre oameni. E și Marin, este și feciorul cel mic al lui Dragoș, mai e și Petrică al Smarandei, sînt mulți și petrec dacă au de ce...

— Adică de ce? iscodi mai departe Vasile.

— Ei știu de ce, mormăi Ignat tainic. Da' lasă-i, că fac bine ce fac.

— Nu-ți spuneam eu, nea Vasile, că i-am văzut azi-noapte cum se întorceau șuierînd din jos? zise Leonte Orbișor cu mîndrie. Că ieșisem în bătătură să văd cum arde și mă gîndeam așa singur, oare cine l-o fi pus că prea e mare și-a pornit deodată din toate părțile de parc-ar fi fost mai mulți...

— Ar putea să ne spuie și nouă, să nu zică pe urmă că ne-am codit și să ne lase fără parte! se amestecă în vorbă un bătrîn slăbănog și amărît.

— Dac-ar sta să ne-ntrebe pe toți, pînă-i lume nu s-ar mișca nimeni! spuse iarăși tainic Ignat, ca și cînd el ar fi știut mai multe.

— Asta cam așa-i! șoptiră cîțiva, clătinînd din cap.

Atunci într-alt grup, mai spre margine, porni un hohot mare de rîs și toată lumea dădu năvală într-acolo. Se auzi un glas bucuros și pizmaș:

— Luași toporul, Toderiță?... Nu cumva pornișî tocmai acuma la pădure după uscături?

Întrebarea păru atît de caraghioasă, că alt val de rîsete cuprinse mulțimea. Toader Strîmbu, cu toporul agățat pe brațul stîng, cu sumanul pe umeri, răspunse tot rîzînd, dezvăluindu-și dinții lungi, sclipitori, ca niște colți de fiară flămîndă:

— Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife, că doar așa ne-am învățat!

În ușa cîrciumii ieșise Nicolae Dragoș, boțit la față, parcă toată noaptea n-ar fi închis ochii și totuși mai vioi ca de obicei. Văzînd pe Toader Strîmbu, strigă din prag înlăuntru:

— Haideți, Petrică, nu mai stați, c-a venit și Toderiță!

Pe cînd el cobora în uliță, ieși din cîrciumă și Petre, înconjurat de o grămadă de oameni, mai ales flăcăi. În urma lor apăru și cîrciumarul, care trase de mînă pe Nicolae :

— Bine, băieți, băurăți cît v-a poftit inima și acuma plecați neplătiți ? Apoi asta-i treabă de omenie, Nicule ?... Adică așa să...

Petre îi reteză vorba batjocoritor :

— Ia vezi, nea Cristache, întoarce-te ușurel la tejgheluța matale și lasă-ne în pace, că ți-om plăti noi cînd om avea vreme !... Hai, hai, du-te și nu mai sta !

Busuioc se întoarse spre Petre, nedumerit. Vru să mai zică ceva, dar flăcăul urmă, săgetîndu-l cu o privire urîtă, deși cu același glas :

— Nu te uităm noi nici pe tălică, n-ai grijă, nea Cristache !... Ne-om socoti după cuviință, numai să-ți vie rîndul ! Că de-acu n-om mai zăbovi cu răfuielile, fii pe pace !

Oamenii dimprejur care rîdeau, care bombăneau. Cîrciumarul păli și bîigui foarte răgușit :

— Da' cu mine ce-aveți, măi Petrică băiete, că doar...

Petre îl împinse la o parte, fără răspuns, zicînd către Toader Strîmbu :

— Bine că venișI, că tocmai eram să plecăm, să nu te mai așteptăm, că uite, soarele e sus și vine prînzul și noi tot nu ne-am urnit !

— Lasă, c-avem vreme destulă, Petrică, și nu ne gonește nimeni ! făcu Toader. Pînă mi-am așezat copilașii, că i-am lăsat singuri...

Nicolae Dragoș puse capăt vorbăriei. Erau vreo douăzeci cei ce fusesră în cîrciumă și se aleseseră să pornească. Tocmai atunci sosi gîfîind de alergătură și Chirilă Păun, cu un băț noduros în mînă.

— Stați, băieți, să nu plecați fără mine ! strigă dînsul de-abia răsuflînd. C-ar fi mai mare rușinea să lipsesc eu, cînd știți doar bine ce-am pățit cu...

— Apoi nici să stăm pînă te scormonești tălică... îl întrerupse Nicolae, fără a-și sfîrși nici el

gîndul. Numai cînd observă că ceata gata de drum se dublase, adăogă schimbînd glasul : Nu mai veniţi atîţia degeaba, măi oameni, că n-avem lipsă ! Ş-apoi sînt şi acolo oameni să mai puie mîna de-ar trebui !

Bătrînul de adineaori, care se vîrîse în faţă, zise iar tînguitor :

— Văd că voi umblaţi şi faceţi şi de noi n-aveţi grijă, măi flăcăi !... Apoi aşa...

— Taci mulcom, moşule, că avem întîi nişte răfuieli, dar pe urmă om face noi cum o fi mai bine cu toţii ! zise Petre cam ţanţoş, ca un cocoş tînăr cînd se găteşte să cînte.

Grupul porni în sus spre Lespezi. Numai Toader Strîmbu cu toporul şi Chirilă Păun cu bătul, încolo toţi cu mîinile goale. Între ei parcă cel mai mîndru era Ilie Cîrlan, care se tot uita înapoi şi rîdea spre cei mulţi, rămaşi tăcuţi pe loc.

— Da' oare unde se duc tocmai în sus ? zise Vasile Zidaru după ce ceata se mai depărtă puţin. Ori umblă tot după Babaroaga ?

Cîrciumarul Busuioc, care rămăsese printre oameni, bolborosind înfricoşat, îşi recăpătă deodată curajul, ca şi cînd ar fi scăpat de primejdie :

— Ce mai întrebi, Vasile, unde se duc ?... Tu nu-i vezi că s-au apucat de revoluţie ?... Mai bine întreabă ce au cu mine băieţii ăştia ? Că eu n-am făcut rău nimănui, oameni buni, şi...

Ileana, fata lui Dumitru Ciulici, se culcase la uşa Nadinei, în odăiţa dintre dormitor şi sufragerie. Cucoana o pusese să zăvorească toate uşile, ba le-a mai şi încercat ea însăşi, să vază dacă sînt bine încuiate. I-a spus că i-e frică de tîlhari şi fata a rîs.

Acuma, dimineaţa, Ileana s-a trezit şi a ieşit binişor în sufragerie, să nu tulbure odihna cucoanei. Deschise uşa cerdacului şi ferestrele de la salon şi sufragerie ; voia să se poată apuca de dereticat pînă se va scula cucoana. Apoi îşi luă aşternutul să-l treacă, prin coridor şi bucătărie, acasă. În bu-

cătărie, unde duduia focul, erau părinții ei amîndoi supărați și spăimîntați.

— Hai, fato, nu dospi ca boierii, că nu-i vremea de dormit! o întîmpină tatăl său. Hai, c-am dat de mare belea, că numai astea ne mai lipseau!

Adineaori, cînd răsărea soarele, Dumitru s-a dus de-a sculat pe șoferul cucoanei, cum se înțelesese. A stat pînă ce a ieșit afară neamțul din odăița lui, apoi a plecat să dea o raită pe la hambare, ca în toate diminețile. Cînd s-a întors a găsit pe Rudolf în poartă, prăvălit la pămînt, plin de sînge, cu capul spart. Se vede că ieșise pînă în uliță, să se uite mai bine la focul cel mare dinspre Ruginoasa, și atunci l-au trăsnit cei care-l pîndeau. Nu știe cine să fie, dar aseară a auzit așa, o vorbă, că neamțul cucoanei n-are să scape de-aici fără să mănînce o bătaie soră cu moartea, pentru că și el ar fi bătut rău de tot niște copii în Amara, alaltăieri. L-a luat în cîrcă și l-a dus în odăiță, unde zace și acuma ca un bolovan, măcar că l-a spălat de sînge și l-a legat la cap... Ileana să-i spuie deci cucoanei, cînd se va trezi, ce s-a întîmplat, ca să chibzuiască dumneaei ce-i de făcut, deoarece, în halul în care se află, șoferul nu e în stare să ducă mașina. Dar nici să mai zăbovească pe-aici cucoana nu e bine. Focul de la Ruginoasa are să se întindă și încoace, negreșit, și oamenii sînt îndîrjiți. De aceea el s-a și gătit să pornească îndată cu brișca, numai să adape calul, la Gliganu, la stăpînul lui, să-i dea de știre...

Primarul Pravilă, cu plutonierul Boiangiu și cu logofătul Bumbu se întoarseră osteniți, negri de fum și de funingine. Căruța intră în curtea conacului, după ce oprise o clipă în uliță să se dea jos cei doi jandarmi. Boiangiu însuși numai cu mare greutate s-a lăsat convins să se prezinte boierului Miron, socotind că datoria lui acuma este să vegheze la post necontenit, să nu se pomenească cu vreun atac prin surprindere din partea sătenilor.

Miron Iuga era sculat și-i aștepta. Văzuse flăcările de la Ruginoasa și a aflat de la argați cîte ceva.

În primul moment a chemat pe Ichim, să puie caii și să plece la fața locului. S-a răzgîndit. Dacă s-a dus logofătul, se va fi făcut acolo ce se putea. Prezența lui cel mult i-ar fi stînjenit și poate ar fi precipitat alte urmări... De ieri, după întrunirea cu prefectul, a presimțit că se va întîmpla ceva ce nu se mai poate împiedeca. Intervenția prefectului a fost picătura de vitriol într-un pahar plin ochi. O atitudine energică sau un gest de autoritate, însoțit de măsurile respective, ar mai fi înfricoșat pornirile anarhice latente. Frica este singurul stimulent de ordine pentru oamenii primitivi. Prefectul a venit cu duhul blîndeții și cu tocmeala, semne de slăbiciune. Astfel s-a încurajat îndrăzneala celor ce încă șovăiau. Ceea ce vroise să încerce Grigore a încercat Boerescu. Flăcările de la Ruginoasa se înfățișau pentru Miron Iuga ca o cumplită confirmare a prevederilor sale.

Ascultă relatările celor trei cu un calm parcă nici n-ar fi fost vorba despre averea lui prefăcută în cenușă. I se spuse că focul a pornit de la șirele de nutreț. Cînd s-a prins de veste ardeau toate și flăcările cuprinseseră hambarele și grajdurile. Oamenii curții au sărit să salveze vitele. Cele mai multe însă au pierit, fiindcă abia se mai putea cineva apropia de acareturi. Chiar să fi fost apă și să fi dat ajutor toți sătenii, anevoie s-ar fi putut potoli prăpădul. Țăranii s-au urnit greu. Numai cei mai învecinați s-au ridicat să-și apere casele lor. Ceilalți dormeau parcă erau morți. Puneau mîna în silă și fiecare se gîndea numai să șterpelească cîte ceva... Plutonierul își exprimă părerea că focul a fost pus de oameni din Amara. Așa i-au spus cîțiva țărani întrebați, precum și colegul său de la Izvoru, care a venit de asemenea acolo mai spre dimineață.

— Ai vreo speranță să-i descoperi? întrebă bătrînul Iuga atunci cu o înviorare subită.

— Cred că i-aș descoperi, dacă...

Boiangiu ezită cîteva clipe pînă să mărturisească limpede că nu prea îndrăznește să întrebuințeze metoda lui obișnuită. Țăranii au devenit foarte tur-

bulenți și arțăgoși, cum s-a văzut și ieri, în fața domnului prefect. Cu vorba simplă sau cu amenințări nu se mai pot înfrîna. Nici cu forța nu cutează să procedeze deocamdată, pentru că n-are destui oameni și i-e teamă să nu provoace răscularea satului întreg și să-și atragă pe urmă vreo pedeapsă gravă. De aceea încearcă să mențină ordinea cel puțin în Amara prin indulgență și convingere, cum i-a recomandat, nu mai departe decît ieri, comandantul companiei. Altfel azi-noapte n-ar fi lăsat să treacă fluierînd grupul de țărani între care el e sigur că se aflau incendiatorii de la Ruginoasa.

Miron Iuga recunoștea că, în situația actuală, așa cum a fost lăsată să se dezvolte, plutonierul într-adevăr nu mai era în stare decît să-și apere propria-i piele. De altminteri nici lui nu-i rămînea altceva de făcut. Acuma nu mai poate fi vorba decît să dureze pînă cînd cei de sus vor înțelege, în sfîrșit, că răzmerița pe care au fermentat-o nu e o mascaradă ca manifestațiile lor de la București și vor lua măsuri s-o stîrpească. Totuși îndemnă pe primar și plutonier să-și facă datoria :

— Sînt și oameni cuminți în sat, poate mai mulți decît cei ticăloși. Puneți-i și pe ei să se miște și să nu se lase copleșiți de răufăcători, căci și ei sînt amenințați de prăpădul care vine. Popa Nicodim ce face ?... Să nu uite nimeni că are să vie și ceasul socotelilor, cînd toți vor trebui să dea seama !

În fața conacului din Lespezi, în uliță, cîțiva țărani vorbeau despre foc. Îl socoteau un semn. O fi bun ori o fi rău ? Matei Dulmanu, care fusese aseară prin Amara, se tot uita în jos, parc-ar fi așteptat pe cineva. Bodogăni ca pentru sine :

— Numai focul curățâ păcatele !

Ceilalți clătinară din cap și unul observă că asta-i vorbă cu tîlc mare. Matei zări atunci pîlcul de oameni din Amara apropiindu-se și zise ușurat :

— Vine ea și vremea dezlegării tîlcurilor, n-aveți grijă !

Amărenii se mai înmulțiseră. Pe drum i-a ajuns din urmă Pavel Tunsu, iar alții s-au agățat din curiozitate.

Se sfătuiră cu Matei Dulmanu și apoi se împărțiră în două. Cei mai mulți trecură cu Nicolae Dragoș înainte.

— Duceți-vă, duceți-vă, că sîntem destui aci! zise Petre. Și de-or mai trebui oameni, nea Matei știe vorba noastră!

— Eu rămîn cu tălică, nea Petrică! vorbi Ilie Cîrlan cu însuflețire.

— D-apoi dînșii ce treabă au? răspunse Matei Dulmanu, arătînd pe cei cu care stătuse.

— Tocmai! făcu Petre. Da' să nu pierdem vremea cu multă vorbă nici noi, că ceilalți uite-i cum zoresc!

2

Nadina transformase, cît s-a putut, după gustul ei dormitorul conacului. Gogu și Eugenia se mulțumeau la țară cu un confort relativ, în care nu intrau preocupări de frumos, ci numai de util. Nadina nu voia să renunțe la minimul de artistic nici în voiajuri, în camerele de hotel unde avea să petreacă o noapte, două. Patul monumental și masiv pentru două persoane, cu care se mîndrea Gogu, spunînd că te odihnești într-însul ca la sînul mamei, Nadinei i se părea c-ar înăbuși-o și prin scufundarea în moliciunea lui, dar mai cu seamă prin monstruoasa-i lipsă de proporții și de gust. În colțul dinspre vestibul, aproape de una din ferestrele mari, cu grilaj de fier, ce deschideau o vedere simpatică spre grădina de flori, i se pusese o canapea simplă, largă, pe care noaptea întîi a dormit scăldată după oboseala călătoriei. Azi-noapte însă somnul a ocolit-o, deși l-ar fi dorit mai mult ca oricînd, tocmai ca s-o scape de frica insistentă ce pusese stăpînire pe

toată ființa ei. Mereu i se năzărea că aude pași, prin grădină sau prin celelalte camere, că a bătut cineva în geam, că o mînă a încercat clanța de la vestibul... De cîte ori ajungea în semiluciditatea ce precedează somnul, cîte-un zgomot nou, straniu, o făcea să tresară, să-i îndepărteze odihna. De-abia spre dimineață, după ce a ascultat un răstimp cum își răspundeau cocoșii din sat, vestind apropierea răsăritului, a adormit de-a binelea. Tot un cîntec de cocoș, sub fereastra ei, în grădină, a deșteptat-o adineaori dintr-un vis atît de plăcut, că nici nu și-l putea aduce aminte, rămînîndu-i doar senzația și regretul că nu l-a putut visa pînă la sfîrșit. Fără să-și dea încă seama unde se află, cîteva clipe făcu sforțări, cu ochii încă închiși, să adoarmă iar, ca să poată continua visul sau măcar să și-l reamintească. În loc de aceasta, își redeșteptă frica urîtă cu care s-a luptat toată noaptea și deodată se dezmetici... Nu îndrăzni să deschidă pleoapele, parcă nevăzînd nimic ar fi mai în siguranță. Era o tăcere mare. Își auzi întîi vibrațiile firești și de obicei nebăgate în seamă ale propriilor ei nervi auditivi, ca un susur continuu, infinit de delicat, apoi zvîcnirile ritmice ale inimii în piept și, după un răstimp ce i se părea nesfîrșit, îi răsună în timpane, brusc și strident, cotcodăcitul indignat al unei găini în grădină, atît de clar, ca și cînd fereastra ar fi fost larg deschisă. Zgomotul acesta neașteptat îi zgîlțîi inima o clipă, dar îndată ce îl identifică, spaima i se transformă într-un sentiment de încredere. Întinse mîna spre mescioara pe care își pusese micul ei ceasornic de aur.

— Opt ! murmură ea examinînd cadranul. Cît sînt de obosită ! Parcă nici nu m-aș mai ridica din culcuș !... Și totuși trebuie să plec ! Am întîrziat... Aș putea fi pe drum dacă... Numai Rudolf să fie gata, eu într-o jumătate de oră sînt în mașină... Dar fata asta pe unde o fi umblînd ?

Începu să strige, lungind și cîntînd silabele :

— Ileana !... Ilenuța !... Unde ești, Ilenuțo ?... Ileana !...

Peste cîteva secunde capul fetei apăru în crăpătura ușii de la vestibul, încetinel, ca și cînd n-ar fi fost sigură dacă a auzit aievea glasul cucoanei sau numai i s-a părut.

— Hai, fetițo, intră !... Te-ai sculat ? zise Nadina întinzîndu-se alene sub plapomă și răsfățîndu-se ca o pisică la căldură. Rudolf a scos mașina ?

Ileana, frumușică și curățică, avea veșnic un rîs zglobiu, care-i plăcea Nadinei, încît o și întrebase dacă n-ar vrea să meargă cu ea la București. Acuma însă rîsul ei era speriat.

— Iar te-a certat maică-ta, Ilenuțo ? urmă Nadina văzînd-o așa. Aide, nu mai fi tristă, că nu-ți șade bine !

— Vai, coniță dragă...

Cum deschise gura, cum o năpădi plînsul. Abia printre lacrimi și oftări izbuti să spuie ce-a pățit șoferul și că arde Ruginoasa. Nadina înșăși, parcă n-ar fi pătruns cuvintele, nu-și dădu seama îndată de înțelesul lor și întrebă :

— Bine, bine, dar mașina e gata ? Fiindcă trebuie negreșit să plec...

Cînd apoi se dumeri, fu cuprinsă de o groază atît de violentă, că rămase împietrită în pat, cu plapoma pînă sub bărbie, uitîndu-se la Ileana cu niște ochi măriți, în care tremura o lucire sticloasă. Numai într-un tîrziu începu să bîlbîie cu un glas străin, frînt și neputincios :

— Ce fac eu acuma, Ilenuțo ?... Acuma o să mă omoare și pe mine, acuma...

Fata o iubea și-i era milă de frica ei. Prinse curaj și-i explică cu însuflețire și cu vorbe pline de încredere că tatăl său s-a dus de multișor să vestească pe boierii din Gliganu despre ce s-a întîmplat și boierii vor veni cu trăsura cea mai bună și o vor lua-o, așa că poate să fie liniștită și să nu-și facă inimă rea de loc. De altfel oamenii de aici nu sînt haini și n-ar cuteza să se dea la răutăți... Nadina o asculta și nu pricepea bine, dar glasul ei o mîngîia și-i alina în suflet rănile spaimei. Apoi deodată aruncă la o parte plapoma și zise pripit :

— Atunci să mă îmbrac, să mă găsească gata... Dă-mi tu, fetiţo, halatul, repede, şi pe urmă...

Se răsuci pe marginea canapelei, îşi potrivi tălpile în papucii moi, se ridică în picioare şi-şi scoase cămaşa de noapte, aruncînd-o pe aşternut. Rămase goală, cum îi plăcea atît de mult să umble acasă, în dormitorul ei, între oglinzile care-i răsfrîngeau toate rotunjimile corpului şi-i măgulea încrederea în frumuseţea ei. Acuma nu se gîndise să-şi admire goliciunea. Gestul fusese instinctiv. Deşi în odaie era cald, o cutremura un fior de frig.

— Aide, Ilenuţo, aide, că mi-e răcoare, murmură ea, strîngîndu-şi sînii cu braţele încrucişate pe piept.

— Doamne, coniţă, frumoasă mai sînteţi ! făcu Ileana în extaz, aducîndu-i halatul şi văzînd-o goală-goluţă.

Nadina surîse fără să vrea. Admiraţia o încînta totdeauna... Pe cînd fata îi punea pe umeri neglijeul de mătase moale, albă, şi ea căuta să-şi vîre braţul în mîneca largă, se auzi afară, în curte, gălăgie de glasuri.

— Uite c-or fi şi sosit boierii, coniţă dragă ! strigă Ileana cu bucurie.

— Du-te repede, fetiţo ! şopti Nadina cu vocea uscată de emoţie. Şi întoarce-te să-mi spui !

Ileana o zbughi afară prin vestibul. Nadina îşi simţea inima zvîrcolindu-se de nerăbdare. Îi tremurau genunchii. Îşi împreună în faţă foile halatului şi se lăsă pe marginea canapelei. Asculta, încordîndu-şi cu desperare auzul. Percepea un zgomot confuz din care se desprindea uneori un glas cu timbrul vag cunoscut. Se silea să aleagă vocea arendaşului sau pe a avocatului şi nu izbutea, parcă ar fi pierdut amintirea lor.

„Dar dacă nu sînt ei ?" îi trecu prin minte ca o străfulgerare.

Simţi o încleştare în inimă atît de dureroasă, că vru să ţipe. În clipa aceea însă auzi foarte desluşit nişte paşi bocănind grăbit în vestibul. Apoi uşa se deschise furtunos, parc-ar fi sărit din ţîţîni şi în faţa ei apăru un ţăran tînăr, voinic, osos, cu căciula

neagră, înfundată ţanţoş într-o parte, cu ochii negri, încruntaţi, cu laibărul negru peste cămaşa lungă, cu nişte bocanci grei în picioare. Trîntind uşa, Petre Petre se proţăpi înaintea Nadinei :

— Cucoană, de ce... ?

Glasul i se curmă brusc, ca şi cînd o mînă furioasă i s-ar fi înfipt în beregată. Nadina, în primul moment de spaimă, a început gestul de a se scula în picioare. Genunchii însă n-au rezistat, încît la mijlocul mişcării a căzut înapoi pe marginea divanului. Aripile neglijeului atunci s-au desfăcut, dezvelindu-i sînii, pîntecele, picioarele, fără ca ea să-şi mai dea seama. Ochii ei îngroziţi priveau pe ţăranul care năvălise în camera ei. Într-o frîntură de secundă i se păru cunoscut, îşi reaminti că este vizitiul care a plimbat-o cu sania cînd s-au speriat caii, şi cît a impresionat-o atunci forţa lui neobişnuită şi siguranţa lui liniştită, apoi că totuşi acuma tocmai acelaşi om a venit s-o omoare. În aceeaşi vreme îi auzea întrebarea răcnită şi îi vedea ochii. Observă în clipa următoare că i se îneacă glasul şi în privirea lui o strălucire nouă în locul încruntării. Strălucirea aceasta lacomă şi tulbure a remarcat-o de atîtea ori în ochii mai tuturor bărbaţilor şi totdeauna a măgulit-o, socotind-o ca dovada cea mai sigură a pasiunilor ce le deşteaptă frumuseţea ei. Privirea ţăranului o ardea ca o flacără. O simţea cum i se plimbă pe corp şi deodată înţelese că corpul i-e dezvelit. Sări în picioare strîngîndu-şi halatul pe piept şi strigînd desperată :

— Ce vrei să faci ?... Ajutor !... Nu !... Ajutor !

Petre tălmăci strigătul ei ca o chemare. Sîngele îi fierbea în vine şi-i roşise toată faţa, pînă şi bulbii ochilor. Nu mai vedea nimic afară de figura ei îngrozită şi cu atît mai ispititoare, şi de haina albă uşoară sub care îi zărise carnea. Întinse instinctiv braţele cu mîini mari, noduroase, ca şi cînd ar fi vrut să oprească o pornire ce nu se mai poate înăbuşi, bîlbîind neputincios :

— Apoi... de ce... să nu... te...

Nadina dădu să fugă spre cealaltă fereastră. O mînecă largă a halatului atinse o mînă întinsă a lui Petre. Degetele o înșfăcară singure.

— Lasă-mă, lasă-mă !... Ajutor !... Nu ! striga Nadina, zbătîndu-se să-și smulgă mîneca din mîna lui.

Deodată simți brațul lui vînjos cuprinzîndu-i mijlocul. Cu o lunecare de șopîrlă se smulse din haină, lăsînd-o în mîinile lui, iar ea, goală, alergă în colțul dinspre sufragerie și se piti după speteaza unui fotoliu. Lucirea mată a trupului ei stîrni mai aprig pornirea bărbatului. Zvîrli haina ce-o ținuse în mîini parcă i-ar fi oferit-o să se îmbrace și se apropie de fotoliu cu brațele deschise ca la un joc de-a ascunselea.

— Nu te-apropia !... Ajutor !... Ce vrei să faci ? țipă Nadina cu capul deasupra spetezei, urmărindu-i mișcările cu ochii holbați de spaimă.

Cînd Petre ajunse lîngă fotoliu, Nadina țîșni din ascunzătoare să treacă spre ușa vestibulului și pe acolo afară. Brațul lung al lui Petre îi aținu calea și-i încolăci mijlocul.

— Lasă-mă !... Ajutor !

Petre o ridică în sus ca pe o păpușă și o întoarse cu fața spre dînsul, cuprinzîndu-i cu celălalt braț picioarele peste șolduri. Își lăsă capul pe spate ca să-și înalțe privirea spre ochii ei. Nadina, zvîrcolindu-se, întîlni privirea aprinsă și-i văzu obrajii inundați de o bucurie mare. Începu să-l izbească cu pumnii peste față, peste cap, îi smulse căciula și-l lovi peste ochii în care pofta ardea ca o vîlvătaie. El răbdă loviturile ei ca niște mîngîieri pînă ce, luîndu-și seama, își ascunse obrajii pe pîntecele ei. Nadina nu simțise mîinile aspre care-i strîngeau șoldurile și mijlocul, dar acuma simțea cum îi zgîrie pielea mustățile și buzele lui fierbinți. Zbătîndu-se necontenit, corpul ei alunecă ușor în jos pînă ce gura țăranului ajunse să se scufunde între sînii ei mici și rotunzi. Buzele lui însetate se opriră deasupra unuia, mozolindu-l pătimaș cîteva clipe și, în sfîrșit, dinții mușcară ca într-o piersică pîrguită.

— Mă doare !... Ajutor !... Dă-mi drumul ! țipă Nadina, începînd iarăși să-l izbească peste cap.

Atunci băgă de seamă că Petre, strîngînd-o și sărutînd-o, se retrăsese pînă aproape de divanul cu plapoma boțită, de pe care se sculase ea adineaori. Și, fără a-și fi ridicat fața dintre sînii ei, călăuzit numai de lăcomia instinctului, o așează încet pe spate, de-a curmezișul canapelei, încolăcindu-i mijlocul cu un braț, iar cu celălalt sprijinindu-se. Nadina își înfipse degetele în părul lui, zgîlțîind cu furie. Deodată simți mîna lui grea ca un mai între pulpele ei lipite, despărțindu-le și făcînd loc genunchilor lui. Aceeași mînă îi pipăi o clipă pîntecele cu mișcări aspre. Nadina se zvîrcolea neputincioasă sub greutatea bărbatului, legănîndu-și capul pe dunga canapelei :

— Nu vreau !... Ajutor !... Ajutor !

Petre își ridică atunci capul dintre sînii ei și mormăi răgușit :

— Stai binișor... Stai, că doar nu te mă... Uite-așa !

Nadina avu o cutremurare dureroasă. Se mai zbătu cîteva clipe, apoi țipetele ei deveniră tot mai slabe, iar mîinile ei loveau numai ca niște aripi plăpînde. Apoi scîncetele ei se transformară în gemete sacadate, dominate și acelea de gîfîiturile flăcăului. Cu ochii strînși și gura întredeschisă, capul Nadinei se legăna mereu, în timp ce brațele ei încolăceau inconștient gîtul bărbatului care-i răscolea toată ființa într-o înfiorare amețitoare. Se simțea pătrunsă de o bucurie atît de intensă, parcă s-ar fi împărtășit dintr-o taină necunoscută, amară și dulce mai presus de toate.

Rămase istovită cu fața-n sus, nemișcată, cu pleoapele închise. Deodată, glasul lui Petre, puțin batjocoritor, răsună ca dintr-o depărtare mare :

— Apoi vezi, cucoană, degeaba ai țipat și te-ai zvîrcolit, că doar nu te-am...

Nadina se ridică, parcă s-ar fi trezit dintr-un coșmar. Își învăli goliciunea cu cămașa de noapte ce-i era la îndemînă și-și acoperi fața cu mîinile, simțind

numai o scîrbă infinită de corpul pe care şi-l adorase.

Petre îşi luase căciula de jos şi o înfundase în cap. Stătu o clipă examinînd pe Nadina, parcă deabia acuma ar fi văzut-o mai bine. Murmură în sine cu o ridicare din umeri :

„Cucoană, necucoană..."

Apoi adăogă cu un glas care se silea să fie poruncitor :

— Dacă ţi-e dragă viaţa, cuconiţă, să fugi !... Ai auzit ? Să fugi îndată, altfel...

Nadina se uită la dînsul ca şi cînd n-ar fi înţeles, fiindcă, apărîndu-şi trupul, a uitat primejdia adevărată. Din înfăţişarea lui se dumeri, îşi aduse aminte şi zise scîncit :

— Unde să fug ?... Scapă-mă !... Ce să fac ?

Petre nu voia să se înduioşeze. Repetă mai aspru :

— Fă ce te-o îndrepta Dumnezeu, cucoană, numai nu zăbovi de loc...

Ieşi morfolindu-şi sfîrşitul. Nadina îi auzi bocancii pe duşumele. Îşi căută ciorapii, bălăbănind cu mîna lîngă canapea şi şoşăind din buzele uscate, parcă ar fi vorbit cu cineva :

— Trebuie să plec... Unde să plec ?... Doamne, Doamne, unde să plec ?

3

Platamonu, ieşind azi-noapte, ca în toate nopţile, să dea o raită prin curte, a văzut lumina focului spre răsărit. Şi-a zis că trebuie să fie în Teleorman, la graniţa judeţului, sau poate la Izvoru. În orice caz era semn că răzmeriţa se apropie şi mîine-poimîine va izbucni şi pe aici. Hotărî deci că vor profita şi ei de plecarea Nadinei şi se vor agăţa de maşina ei pînă la Piteşti. Era cît p-aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă afară de bani şi bijuterii.

Azi-dimineaţă a deşteptat mai devreme şi pe Aristide, care obişnuia să doarmă pînă spre amiazi.

Aristide s-a cam bosumflat că i-a stricat somnul cel mai dulce şi l-a ironizat că a ajuns şi dînsul fricos ca avocatul Stavrat, care, de cînd a venit, numai într-un tremurici o duce. Totuşi s-a sculat, fiindcă în realitate lui îi era mai frică şi parada doar, ca să-şi dea aere eroice şi să se facă mai interesant în faţa tatălui său de a cărui dragoste profita şi abuza în toate felurile.

Pe la şapte erau toţi trei gata de drum. Olimp Stavrat baremi se pregătise de aseară şi dormise îmbrăcat, ca să nu-l surprindă un eventual atac nocturn. Firește, Platamonu se ferise să vestească pe cineva dintre slugi sau argaţi, să nu meargă cumva vestea prin sat şi să se alarmeze ţăranii ori să se încurajeze la tulburări. După ce vor fi plecat se va întîmpla ce-o vrea Dumnezeu.

La opt jumătate, pe cînd se impacientau că Nadina nu sosește, desigur pentru că n-a renunţat la lenevie şi cochetărie nici în momentele acestea de pericol, se pomeniră cu Dumitru Ciulici. După un minut de consternare, avocatul Stavrat îşi exprimă indignarea că „cucoana asta are să ne nenorocească pe toţi", adăogînd că de ce n-a venit şi dumneaei cu căruţa acestui om de omenie, că nu i-ar fi căzut de loc boieria, în loc să oblige pe toată lumea să aştepte acuma cine ştie cît pînă ce se vor năpusti ţăranii asupra lor să-i masacreze. Aristide propuse să meargă repede Dumitru cu careta şi s-o aducă încoace, iar pînă atunci să se pregătească trăsura cu care apoi să plece cu toţii la Costeşti. Platamonu găsi însă mai cuminte să se îmbarce îndată în trăsura cea mare, să treacă prin Lespezi s-o ia pe Nadina şi de acolo să iasă prin Cantacuzu în şoseaua judeţeană, care e sigură şi probabil păzită de jandarmi sau armată. Porunci deci să puie caii imediat.

Stăteau cu toţii în cerdac, aşteptînd să iasă trăsura şi cerînd în răstimp de la Dumitru Ciulici amănunte. Doamna Platamonu se mai învîrtea prin casă, plîngînd şi dînd mereu în grija slujnicilor să ia seama şi să-i apere lucrurile, că pe urmă nici ea n-are să le uite pe ele. Dumitru, învîrtind căciula

în mîini, tocmai spunea lîngă scară că lespezenii sînt liniştiţi şi le pare rău că se amînă mereu muncile, cînd o ceată de vreo patruzeci de ţărani năvăli pe poartă cu mare gălăgie, cîţiva învîrtind nişte beţe în aer. Cei trei încremeniră pe scaune. Într-o clipire oamenii înconjurară cerdacul strigînd, suduind, învălmăşindu-se, parcă fiecare ar fi vrut să ajungă mai în faţă. Dumitru singur rămăsese cu capul gol în mijlocul mulţimii mînioase. Argaţii ieşiră de prin grajduri, privind miraţi. Vizitiul apăru cu caii să-i înhame la trăsura scoasă din şopron.

Platamonu se reculese, se sculă în picioare şi întrebă cu o mutră nedumerită şi prietenească :

— Da' ce-i, oameni buni ?... Cine v-a supărat ?

Zeci de glasuri răspunseră deodată, răcnind care de care mai vîrtos. Erau sudălmi şi ocări şi ameninţări, toate topite într-un vacarm asurzitor din care nu se înţelegeau decît frînturi de vorbe murdare... Platamonu îşi rotea ochii holbaţi peste feţele strîmbate de furie şi recunoştea ţărani din Amara, din Lespezi şi din Gliganu. Îşi opri privirea asupra lui Chirilă Păun, care era mai în faţă, alături de fratele învăţătorului Dragoş, şi-i zise cu blîndeţe :

— Spune tu, Chirilă, care e necazul şi ce poftiţi de la noi, că tu ştii mai bine că eu nu mă codesc niciodată să...

Chirilă Păun începu cu glasu-i moale obişnuit, şi vorbind urcă cele patru trepte ale cerdacului, sprijinindu-se în băţul nou, încă verde, ce-l avea în stînga :

— D-apoi ce poftesc dumnealor au să-ţi spuie singuri, că au gură, dar eu am o răfuială mai veche pentru Gherghina cu tîlharul ăsta, care...

Ajunse în cerdac şi, cînd rosti vorba „tîlharul", se repezi la Aristide, care şedea aiurit şi cu un zîmbet nepriceput pe buze, şi-i trăsni peste obraz o palmă atît de zdravănă, de plescăi, parc-ar fi dat cu o lopată.

— Nu da, Chirilă ! apucă să strige Platamonu.

În clipa aceea însă țăranii tăbărau peste ei cu pumnii și cu picioarele, tăvălindu-i pe dușumelele ceardacului. Avocatul Stavrat țipa desperat :

— Nu mă omorîți, fraților !... Eu nu-s de-aici !... Aoleu !

Din casă izbucniră strigătele doamnei Platamonu și ale femeilor, care se amestecau în zgomotul loviturilor și al răcnetelor. Încăierarea ținu numai cîteva momente. Apoi răsună glasul lui Nicolae Dragoș, ca o poruncă :

— Ho !... Oprește !... Lasă-l, nea Chirilă !... Stați, măi oameni, că noi n-am alergat pînă aci pentru nițică bătaie !... Nu mai da în el, băiete, n-auzi ?... Pe grecoteiul ăsta am venit să-l jugănim, ca să nu mai poată sări pe fetele și nevestele oamenilor !

Urmă o secundă de zăpăceală. Unele glasuri întrebară „ce-a zis", altele strigară „vrea să-l jugănească", iar alții urlau „dar mai bine să-l omoare, că nu-i nici o pagubă". Aristide, uluit mai mult de năvala de lovituri ce se abătuse asupra lui, îngrămădit printre bocancii și opincile țăranilor, se gîndea cum s-ar putea furișa mai la o parte și apoi să se facă nevăzut. Platamonu însă începu să zbiere îngrozit :

— Iartă-l, Chirilă !... Oameni buni, fie-vă milă !... Măi Nicolae, iartă-l și tu !

Nu-l asculta nimeni. Cineva strigă : „Luați seama cu cei bătrîni !" Alții adăogară : „Faceți loc !... La o parte !"

Nicolae Dragoș apucă de un picior pe Aristide, care izbutise să se strecoare puțin mai departe, și-l trase la mijloc, întorcîndu-l cu fața în sus. Pe urmă strigă ca un căprar cînd împarte corvezile :

— Aideți, voi, Terente cu Vasilică, țineți-i mîinile, tu, Costică, șezi pe el să nu se miște, voi țineți-l de picioare, așa !... Țineți bine, băiete !... Hai, nea Chirilă, hai, scoate cuțitul, c-ai jugănit destui porci și ești meșter !

El însuși începu să descheie pantalonii lui Aristide, care, dîndu-și acuma seama ce i se pregătește, răcnea din răsputeri.

— Ia resfiraţi picioarele, băieţi ! strigă Chirilă Păun, îngenunchind tacticos cu cuţitul în dreapta. Ţine bine !

Ţăranii se îngrămădeau roată, privind cu ochi lacomi spectacolul. Platamonu se aruncă nebuneşte între dînşii :

— Nu tăia, Chirilă !... Aoleu !... Omorîţi-mă pe mine, măi oameni !... Aoleu !

Cîteva braţe îl opriră pe loc, cîţiva pumni îl izbiră, iar din mijlocul cercului glasul lui Chirilă rosti cu imputare :

— Uite, aşa mă jăluiam şi eu cînd mi-am văzut pe Gherghina cu burta plină şi hoţul ăsta rîdea şi mă batjocorea !

Aristide scoase atunci un urlet de zîngănire geamurile :

— Ajutor !... Ajutor !... Aoleu !... Tată, nu mă lăsa !

În vreme ce vaietele lui de durere se îngroşau şi răguşeau şi se transformau în grohăituri şi apoi în gemete cu sughiţuri, Chirilă Păun tăia şi vorbea liniştit, parc-ar fi operat un purcel :

— Taci, cocoşelul tatii, taci, că ţi-ai bătut joc destul de muierile noastre, de-acu să mai stai şi tu cuminte... Ehei, cum m-a usturat inima pe mine toată iarna şi m-am plîns şi m-am zbătut pe la toţi oamenii...

Nicolae Dragoş, întunecat, se uita şi bombănea şi din cînd în cînd arunca ochii spre Platamonu, care, mai deoparte, se zvîrcolea în mîinile ţăranilor, hohotind de plîns.

— Na, gata, uite-le ! făcu Chirilă, ridicîndu-se.

— Pune-i-le pe piept, nea Chirilă, să-şi facă tocană din ele ! zise gros Nicolae Dragoş, întorcîndu-se cu scîrbă.

Cîteva rîsete izbucniră, apoi strigăte şi-apoi gălăgia, care se potolise un răstimp. Aristide rămăsese întins pe duşumele, gemînd. Arendaşul se smulse dintre ţăranii ce-l ţinuseră şi se aruncă la fiul său :

— Dragul tatii, dragul tatii... Of, tîlharii!

Chirilă Păun coborî cu Nicolae în curte, iar ceilalți îi urmară, lărmăluind în neștire. Platamonu însă se dezmetici brusc, chemă pe nevastă-sa, care leșinase de cîteva ori de groază, îi spuse că trebuie să plece imediat cel puțin la Costești, la un medic, altfel se prăpădește băiatul. Pe urmă, cu o sforțare desperată, ridică pe Aristide de jos, îl luă în brațe ca pe un copil mic și porni cu el printre țăranii gălăgioși, care totuși se dădură la o parte și-i făcură loc, să traverseze ograda pînă la trăsura pregătită de adineaori, lîngă care vizitiul se învîrtea uluit. Și pășind greu, cu feciorul în brațe, urmat de doamna Platamonu și de două servitoare bătrîne, arendașul strigă:

— Mitrofane, repede, caii, să plecăm la spital, că moare băiatul!

Oamenii, auzindu-l și văzîndu-i, se mai liniștiră, ca și cînd i-ar fi mișcat durerea părintelui. Numai Dragoș bufni cu aceeași ură disprețuitoare:

— Duceți-vă, duceți-vă, că poate să i le puie la loc doftorii!

Nu mai rîse nimeni. Toți se uitau cum se așează arendașul în trăsură, ținînd mereu pe brațe pe Aristide, cum îi învelește doamna Platamonu și cum apoi se urcă pe capră, lîngă vizitiu, cum Dumitru Ciulici și cele două slujnice se sileau să le fie de ajutor. Apoi caii porniră spre poartă. Trecînd pe lîngă grupul de țărani, Platamonu, cu ochii plînși și glasul amărît, strigă:

— Lasă, Chirilă, că Dumnezeu e sus și are să te bată mai rău de cum m-ai lovit tu pe mine!

— Pînă la Dumnezeu m-ați pedepsit voi destul! răspunse Chirilă Păun.

— Mama voastră de grecotei! sudui printre dinți Nicolae Dragoș.

Trăsura ieși uruind pe poartă. După cîteva clipe Nicolae, mai răcorit, zise:

— Acu noi am isprăvit ce-am avut de isprăvit şi ne putem întoarce acasă, că mai avem şi alte treburi !

Un vlăjgan, nemulţumit, îl înfruntă :

— Da' noi cum rămînem, măi vere ? Că doar nu ne-am ridicat noi numai ca să puteţi jugăni pe feciorul grecului !

— Cum, băiete, noi să vă învăţăm ce să faceţi dacă aţi scăpat de ciocoi ?? se înfurie Dragoş. Voi n-aveţi cap şi minte ? Ori sînteţi copii de ţîţă ?... Hai, nea Chirilă ! Haideţi, măi oameni, care sînteţi din Amara, că noi om şti ce să facem şi nu i-om întreba pe dînşii !

— Aşa-i, aşa-i ! făcură cîteva glasuri. Umblaţi sănătoşi, că nici noi n-om sta de pomană !

Totuşi, după ce se depărtară amăranii, rămaseră în curtea conacului, încurcaţi, încît unul chiar exclamă :

— Ce-a fost asta, măi creştini ?

Apoi deodată, parcă s-ar fi mîniat că nu sînt în stare să facă nimic, începură să strige care de care, să înjure, să se îndemne :

— Puneţi-i foc, măi, ca la Ruginoasa !... Staţi, măi, să nu plecăm cu mîna goală !... De ce foc, fraţilor, mai bine să ne luăm fiecare, că-s pline hambarele !... Dumnezeu şi Maica Precista !... Hai, băieţi, nu pregetaţi !... Ce ţi-e frică, Ioane, că nu mai sînt boieri !

Unul năvăli spre cerdac unde slujnicile dereticau lăcrimînd. Ceilalţi, ca oile, năvăliră după el. Femeile fugiră în casă cu ţipete de spaimă. De pe uliţă soseau mereu alţi ţărani, care prinseseră de veste că se strînge lumea la curte. Cei pătrunşi în casă se înverşunau lărmăluind şi spărgînd, ca şi cînd s-ar fi luptat cu nişte duşmani de moarte. Cîte unul ieşea încărcat cu cine ştie ce lucruri care i s-au părut lui mai de preţ şi pleca să le ducă acasă, chiuind de mulţumire, grăbit să se întoarcă, să mai aleagă ceva pînă nu se prăpădeşte tot. Prin ogradă adulmecau cei veniţi în urmă, iar mulţi dădeau tîrcoale hambarelor. Conacul deveni curînd un fur-

nicar de bărbaţi, femei, copii, toţi îngrijoraţi să nu le ia alţii înainte la împărţire...

În răstimp, avocatul Stavrat, după vijelia de pumni care-l ameţise de tot în primul moment, profitînd de vălmăşeala ce a urmat în jurul tînărului Platamonu, s-a furişat în casă şi de acolo, pentru că cunoştea suficient distribuirea ieşirilor (le studiase în aceste două zile tocmai în vederea eventualităţii care s-a realizat acuma), trecînd prin bucătărie, a ajuns în dosul clădirii, într-o curticică de serviciu. Deşi aiurit de lovituri şi tăvăleală, a avut prezenţa de spirit să nu se ascundă prin vreo dependinţă a conacului, cum îi trecuse întîi prin minte, ci a escaladat gardul de uluci dinspre grădina de zarzavaturi şi a pornit curajos peste cîmp, să iasă în şosea prin dosul caselor sătenilor. Niciodată n-ar fi crezut ca, la cincizeci şi şase de ani, să fie capabil de sforţări fizice atît de extraordinare. Nici nu-şi mai aducea aminte că sufere puţin de cord, că are un început de astmă, că medicul i-a interzis să alerge... Păşea ca un vînător de munte prin brazdele năclăite, prin ochiuri de bălţi, adus puţin de spinare, să nu-l observe cineva, asudînd şi cu un sentiment de fericire care îi înnoia mereu puterile. În sfîrşit, ultima casă! Îl ispitea gîndul să se oprească, să răsufle şi să-şi usuce puţin năduşeala, dar îşi birui prudent lenea şi continuă marşul în diagonală, ca să se apropie de şosea. Deodată zări o trăsură. O recunoscu, începu să strige. Glasul i se pierdea în uruitul roţilor. Îl cuprinse o clipă deznădejdea. Dacă se va întîlni pe drum cu vreo ceată de ţărani? Trăsura se depărta în galopul cailor.

„Ce tîmpiţi şi ţăranii! îşi zise dînsul cu amărăciune. Se năpustesc asupra arendaşului să-l omoare şi pe urmă îl lasă să plece cu trăsura... Dacă ştiam, rămîneam şi eu pe loc şi nu mă mai chinuiam prin hîrtoapele astea!"

— Trebuie să plec numaidecît ! murmura Nadina necontenit, îmbrăcîndu-se cu o grabă desperată, ca şi cînd s-ar fi aprins casa. Unde mi-e pălăria ?... A, trebuie să plec !

Îşi adună micile obiecte de toaletă şi ceasornicul şi cîteva mărunţişuri, le înfundă în poşeta de piele roşie cu monograma de aur. Trecînd pe lîngă oglindă, îşi aruncă ochii fără să vrea şi se înfioră văzînd o figură străină parcă.

— O, săraca de mine ! bîlbîi pierdută. Şi toate astea numai pentru că... A, să plec repede, să...

Petre trecuse din vestibul în ceardac şi coborîse în curte unde, între timp, se mai adunaseră alţi lespezeni. Toader Strîmbu se hărţuia cu muierea lui Dumitru Ciulici din pricina Ilenei, care tot dădea să intre în casă, la cucoana ei, iar Toader îi tot aţinea calea, ba o dată i-a făcut şi vînt, de fata a început să bocească.

— Bine că vii, Petre, că erau să mă sfîrtice muierile ! zise Toader cu un rîs larg. Da' ştiu c-ai stat şi tu, Petrică !... Ori nu te-a mai lăsat cucoana să ieşi cînd a dat de bine ?

— Ia taci, măi Toderiţă, nu te mai porcăi ! se încruntă flăcăul. Că doar eşti om, nu cîine !... Am muştruluit-o eu de ajuns, n-ai grijă tu... Uite-acu pleacă şi ne lasă şi moşie şi tot !

— Bună treabă ! făcură vreo doi lespezeni.

Toader Strîmbu însă se roşi deodată :

— Da' ce, măi Petrică, aşa ne-a fost vorba ?... Apoi d-aia mi-am tocit eu picioarele pînă aci ?

— Da' tu ce vrei, Toderiţă ? întrebă Petre.

— Parcă ziceai că ne-a batjocorit destul şi...

— Pe tine te-a batjocorit, ori pe mine ?

— Dacă tu te laşi, treaba ta ! urmă Toader mai înfocat. Dar eu sînt văduv, mă, şi stătut şi... Na, Ilie, ţine-mi... ! adăogă brusc, întorcîndu-se către Ilie Cîrlan şi agăţîndu-i de braţ toporul. Că n-am să mă iau eu după alţii care...

Se repezi bodogănind în ceardac și dispăru în casă. Ileana, îngrozită, apucă pe Petre de mînecă :

— Petrică, nu-l lăsa că vrea s-o omoare !

— Da' fire-ar ai dracului, dacă nu m-ascultă, mormăi flăcăul stăpînindu-se. Că eu i-am spus și...

În clipa cînd Toader pătrundea în vestibul, Nadina, îmbrăcată, cu poșeta în mînă, ieșea din odaia de dormit. Zărind-o, țăranul se îndreptă spre ea, zicînd cu o glumă batjocoritoare :

— Unde pornișI, porumbiță frumoasă ?... Stai, dă-mi și mie o guriță !

Nadina ezită un fragment de moment, apoi țîșni ca o săgeată în salon și închise ușa cu cheia. Întărîtat, Toader, fără a mai încerca clanța, puse umărul în ușă și o împinse înlăuntru.

— Ajutor !... Ajutor ! țipă Nadina cu ochii ieșiți din orbite.

— Nu-ți plac, cucoană, ai ? rînji Toader. Lasă, că tu îmi placi mie !

O trînti jos, îi ridică fustele-n cap. Cu o supremă sforțare Nadina mai răcni :

— Ajutor !... Ajutor !

— Nu zbiera, putoarea dracului ! mormăi țăranul, înfigîndu-i mîinile în beregată.

Glasul Nadinei se stinse, parcă l-ar fi smuls din rădăcină...

Peste cîteva minute Toader Strîmbu reapăru în ceardac, cu poșeta Nadinei ascunsă în buzunarul sumanului, cu un rînjet de mulțumire pe față. Își luă toporul de la Ilie, zicînd cu un glas hîrîit :

— Hai, du-te și tu, Ilie, că poate să mai fie caldă !

Oamenii îl priveau cu o curiozitate speriată. Ileana însă izbucni :

— Aoleu, să știți c-a omorît pe conița !... Ucigașule ! Ucigașule !

— Aoleu ! făcu și Petre. N-oi fi făcut una ca asta, Toderiță ?

Toader Strîmbu răspunse liniștit :

— Ba a murit ca un pui de găină, zău așa ! Cum am strîns-o nițel să nu urle, cum n-a mai suflat...

— Aoleu ! făcu Petre iarăşi, mai abătut. Rău ai făcut, Toderiţă, că de-acuma...

Ţăranul se uită la Petre, apoi la ceilalţi cu o mirare ce se schimba treptat în indignare şi în mînie. Pe faţa-i lătăreaţă ţepile nerase de cine ştie cînd se burzuluiau, ochii mici, înfundaţi în cap, însîngeraţi, scînteiau ca doi cărbuni aprinşi peste care suflă un vînt năprasnic. Începu să urle ca o fiară scoasă din minţi, mişcîndu-se de ici-colo, parcă ar fi călcat cu tălpile goale pe jăratec, gîngăvind şi spumegînd :

— Da' ce-i dacă a murit ?... Dar muierea mea cum a murit de nemîncare cu zilele şi că nici n-am putut-o duce la doftor ? Sărit-a vreun ciocoi că de ce-a murit nevasta lui Toader Strîmbu ? Că şi azi mai sînt dator şi la oameni, şi la popa pentru înmormîntare, şi-s cu copilaşii flămînzi, şi-s fără o palmă de loc, şi-s stors de vlagă, şi muncesc pînă-mi sar ochii, şi n-ajung să-mi hrănesc copiii... Şi voi vă supăraţi că i-am făcut de petrecanie, în loc să săriţi cu toţii s-o scuipaţi, aşa moartă, că ea de bine şi de huzureală a venit să nu ne lase nouă pămîntul şi să-l dea la ciocoii ei... Dar eu îi omor pe toţi... care-mi pică în drum îi dau cu toporul... să nu mai rămîie picior de ciocoi, să le piară viţa şi sămînţa !

Învîrtea toporul deasupra capului... Glasul răguşit avea izbucniri de trîmbiţă spartă :

— Destul am răbdat şi-am suferit... Acu vreau să mă răcoresc !... Trebuie să beau sînge de ciocoi, altfel îmi ard bojocii !

Se repezi cu toporul la ferestrele conacului. Geamurile şi cercevelele se risipiră ţăndări, pe rînd. Ceilalţi ţărani, molipsindu-se îndată de furia lui distrugătoare, se năpustiră şi ei, cu ce le cădea în mînă, să spargă ori să dărîme ceva. Muierea lui Dumitru ţipa şi-şi smulgea părul că-i vor prăpădi şi lucruşoarele ei ; în aceeaşi vreme Ileana dădu fuga în casă, să vadă şi ea ce s-a întîmplat cu coniţa Nadina. Pavel Tunsu ochise dintru început automobilul. Descoperind într-o magazie un tîrnăcop, se apucă să izbească în maşină cu atît mai mînios

cu cît nu izbutea s-o sfărîme destul de iute și de vizibil. Cînd însă bägă de seamă că a spart rezervorul de benzină, lăsă jos tîrnăcopul, smulse o mînă de fîn din podeţul de lîngă şopron, făcu un şomoiog, se scotoci prin buzunare pînă găsi un chibrit, aprinse binişor fînul, aşteptă niţel să ardă cu flacără şi pe urmă îl aruncă sub automobil, pe băltoaca ce se scursese între timp. O flacără albăstruie învălui deodată maşina, se ridică pînă la acoperişul de şiţe, se prelinse în podurile cu fîn de alături. În cîteva clipe acareturile erau cuprinse într-un nour uriaş de fum din care ţîşneau limbi galbene în răsuciri neliniştite.

— Foc !... Foc ! izbucniră oamenii cu o bucurie sălbatică.

— Uiuiu, cum îmi încălzeşte inima ! răcni Toader Strîmbu cu faţa jilavă de sudori, alergînd spre acareturile aprinse, parc-ar fi vrut să se arunce-n foc.

Lîngă cerdac, Petre Petre rămăsese zăpăcit, uitîndu-se ca prin vis la lumea ce viermuia prin curte. Numai într-un tîrziu văzu că nici Matei Dulmanu nu s-a clintit din loc.

— Măi Petrică, ia să scoatem pe cucoana din casă, că dă focul peste dînsa şi-ar fi mare păcat să ardă în flăcări...

— Că bine zici, nea Matei, aprobă repede Petre. Că oamenii şi-au pierdut de tot minţile !

Tocmai atunci Ileana ieşea din casa primejdiilor, ţinînd în braţe pe Nadina, învălită într-un cearceaf alb.

5

Drapelul părea în doliu. Cînd veni, joi dimineaţa, pe la zece, la redacţie, Titu Herdelea nu văzu nici măcar pe Roşu la faimosul birou încărcat de ziare. Află, ce-i drept, că a fost şi a plecat adineaori, lăsînd vorbă că se întoarce într-o jumătate de oră.

Tînărul Herdelea întîrziase pentru că trecuse pe la Interne, la Modreanu, după informaţii despre Argeş, cum promisese ieri lui Grigore Iuga. N-a aflat nimic. De altfel aseară Grigore a vorbit la telefon cu directorul prefecturii de la Piteşti, care i-a spus că prefectul Boerescu e tocmai prin judeţ şi aşteptat să sosească în cursul nopţii, că deocamdată e linişte şi nu s-au semnalat nicăiri tulburări, deşi pericolul contaminării e mare din pricina vecinătăţii cu nebunia din Teleorman. Titu l-a căutat ieri toată după-amiaza şi de-abia seara l-a găsit la Predeleanu. Grigore s-a scuzat cu gluma că, totdeauna cînd vrea să-l găsească sigur, să întrebe întîi la casa Predeleanu, fiindcă în vremea din urmă mai mult stă aici decît acasă. Herdelea a zîmbit ; cam observase el că, în afară de prietenia lui Predeleanu, ochii frumoşi ai domnişoarei Olga Postelnicu nu sînt chiar străini de asiduităţile tînărului Iuga.

Pe Gogu Ionescu l-a întîlnit ieri după prînz. Şi el telefonase la Piteşti. Era mai abătut şi avea ochii mereu umezi, parcă o presimţire i-ar fi ros sufletul, oricît încerca Eugenia să-l liniştească.

Firește, Titu Herdelea îşi împărţise timpul aşa încît să fie acasă la cinci, cînd trebuia să vie Tanţa. A venit foarte punctual şi s-au îmbrăţişat şi au plîns puţin amîndoi de bucuria revederii. Lucrurile importante, pe care i le prevestise în scrisorică, nu prea aveau importanţă. Că Jenică s-a despărţit de doamna Alexandrescu a treia zi după ce s-a mutat Titu, că nu i-a cerut el să îndepărteze pe Titu, ci doamna Alexandrescu a vrut să-i rămîie camera, pentru că pe Mimi a izgonit-o definitiv bărbatul ei, că doamna Alexandrescu a căutat să facă scandal, că a venit la ei şi s-a certat cu toţi foarte urît, chiar Tanţei i-a strigat în gura mare că s-a tăvălit cu chiriaşul ei, că totuşi Jenică a rămas bun despărţit de ea şi s-a logodit îndată cu fata subdirectorului, că de altfel Jenică s-a purtat ca un adevărat cavaler, dezminţind energic ocările Lenuţei faţă de părinţii lor... Titu Herdelea a ascultat cu mult interes toate acestea, întîi fiindcă i le spunea Tanţa şi apoi pen-

tru că tot ce-o privea pe ea îl pasiona în realitate mai mult ca orice. Înduioşat, îi mărturisi că, dacă ar avea o situaţie materială cît de cît asigurată, mîine ar lua-o de nevastă şi că, în orice caz, ea tot a lui trebuie să fie pentru totdeauna. Iar, drept legămînt, de aci încolo, în loc de alte mîngîieri, are să-i zică numai „mireasa mea"...

— Venişi, puiule ? Bravo ! murmură Roşu intrînd şi găsind pe Titu cu nasul în jurnale. Va să zică gata, ai ?... După-amiazi avem guvern nou !

Şi după ce mai răsfoi cîteva gazete :

— Ai văzut cum au schimbat macazul onorabilii ?... Acuma nu mai e vorba de lupta sfîntă a ţăranilor. Acuma sînt numai tulburătorii ordinii publice împotriva cărora trebuiesc mijloace energice de represiune. Nu ţi-am proorocit eu toate astea de-acum trei săptămîni, puiule ? Dar să vezi curînd-curînd cum o să puie şi tunurile în bătaie ca să sugrume lupta sfîntă pe care au glorificat-o pînă ieri ! Nu observi ? I-au dat zor cu „lupta sfîntă" şi cu „să nu curgă o picătură de sînge romînesc" exact pînă ieri, adică pînă în ceasul cînd au fost siguri că vin la putere. Ceea ce înseamnă că au dat foc ţării cu premeditare şi fără nici un scrupul, căci ruina ţării, pentru ei, n-are importanţă, ci numai acapararea guvernului, chiar al unei ţări ruinate... Degeaba, sînt odioşi, amice ! Eu nu fac politică şi-mi sînt indiferente partidele cu aşa-zisele lor ideologii, dar ăştia sînt îngrozitori !

Zbîrnîitul telefonului îi întrerupse indignarea.

— Alo !... Da, da, *Drapelul !*... Domnul Herdelea ? Aici... Poftim !

Era Gogu Ionescu, care cerea ştiri noi, pentru că azi i-a fost imposibil să mai vorbească la Piteşti. Titu îi promise că va trece de la Modreanu pe la dînsul.

— De, bieţii oameni, se frămîntă şi suferă pentru că domnii ăştia au vrut cu orice preţ să ia guvernul ! zise secretarul de redacţie iar, parcă întreruperea l-ar fi întărîtat. Şi cîţi o să mai sufere şi cît sînge are să mai curgă ! Că ăştia vor ucide pe ţă-

rani cu aceeași dezinvoltură cu care i-au îndemnat la răzmeriță ! Ba te asigur că vor găsi chiar instigatori ai dezordinilor. Evident, nu pe ministrul care a proclamat lupta sfîntă. Nu, dragă ! Pe tine, pe mine, pe vreun învățătoraș sau preot care nu e în partidul lor, pe vreun socialist...

Iar întrerupse telefonul. Grigore Iuga anunța că va trece să ia pe Titu, să meargă împreună la Interne. Apoi mai bine de o oră și jumătate Roșu își revărsă asupra docilului redactor toată înțelepciunea-i politică.

Deși extrem de hărțuit, mai ales cu schimbarea guvernului, Modreanu primi pe Grigore Iuga cu mare afabilitate, îi reaminti întîlnirea din tren și palavrele lui Rogojinaru și pe urmă spuse că i-a parvenit azi-dimineață o notă telefonică de la Pitești cum că în cursul nopții s-a semnalat incendierea de către țărani a unui conac în sudul județului, cătunul Ruginita sau Ruginoasa, nu s-a putut recepta exact numele, fiindcă prefectul, care telefona personal, era foarte agitat și morfolea vorbele. Modreanu adăogă că, pentru a avea deslușiri complecte în privința Argeșului, a chemat el acum vreo oră Piteștii și a vorbit cu prefectul, care i-a comunicat că legătura telefonică și telegrafică cu partea de jos a județului ori s-a deranjat, ori a fost distrusă, așa că nu are nici o informație mai nouă pînă ce îi vor sosi prin eventuali curieri. Prefectul a mai subliniat că știrea despre arderea cătunului Ruginoasa a raportat-o cum a primit-o și el telefonic de la Costești, cu toate că el personal n-o crede exactă, poate să fi fost vreo farsă de prost-gust, deoarece dînsul numai azi-noapte a sosit din județ și a constatat tocmai în regiunea respectivă ordine perfectă.

— Prefectul dumneavoastră e o persoană foarte distinsă, dar de un optimism excesiv de robust ! surîse Modreanu.

Grigore Iuga îi mulțumi călduros. Mai vorbiră două minute despre schimbarea guvernului. Tînărul Iuga spuse că pentru postul de prefect la Argeș ar fi desemnat prietenul său, avocatul Baloleanu ; cel

puțin el o știe de la Baloleanu însuși. Modreanu cunoștea, firește, pe Baloleanu și socotea că ar fi un prefect eminent tocmai pentru vremurile acestea tragice...

Pe drum Grigore comunică lui Titu că, dacă într-adevăr va fi numit Baloleanu, va pleca și el neapărat spre Amara în tovărășia noului prefect. Mărturisi că e foarte îngrijorat de soarta bătrînului. Oprindu-se în fața Teatrului Național, pe trotuar, Grigore Iuga își consultă ceasornicul și șopti cu o tristețe amară în glas :

— Douăsprezece și jumătate... Doamne, Doamne, ce-o fi acuma la Amara ?

6

Pînă la amiazi toată Amara știa isprăvile celor ce plecaseră de dimineață la Lespezi și la Gliganu. Firește, trecînd din gură-n gură, întîmplările se umflau. Astfel se povestea că au fost jugăniți amîndoi grecii, și bătrînul și feciorul, că pe grecoaică a omorît-o cu securea un om din Gliganu și că avocatului din București i-au tăiat limba țăranii și apoi l-au izgonit din sat, desculț și numai în izmene. La Lespezi toți bărbații și-au bătut joc întîi de cucoana cea frumoasă, pe urmă Toader Strîmbu i-a sucit gîtul ca unui pui de găină și a azvîrlit-o în foc, iar Pavel Tunsu a bătut pe neamț pînă l-a lăsat mort lat... Totuși țăranii s-au întors mai mult răsfirați, nu grămadă cum porniseră, și de aceea nu s-a prea băgat de seamă cînd au trecut spre casele lor. Numai Pavel Tunsu a trecut chiuind ca un nebun și pe Toader Strîmbu l-ar fi văzut cineva cu o traistă grea în spinare, despre care alții au aflat c-ar fi fost plină cu galbeni și giuvaere luate de la cucoana omorîtă.

Primarul Ion Pravilă lăsase azi pe secretar la cancelarie, iar el stătu pe-acasă. Știa toate cîte se pe-

treceau în sat, dar nu voia să se mai amestece în nici un fel. Aflase că sînt unii oameni care şi-au pus în gînd să-l bată măr şi să-i aprindă casele din ură că i-ar fi năpăstuit cîndva. Şi din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-şi facă mendrele cum îi taie capul. De ce să-şi primejduiască dînsul viaţa şi averea dacă lumea s-a smintit? O să-i dezmeticească curînd-curînd stăpînirea şi atunci se vor căi amarnic. Pînă atunci el trebuie să joace cu lupii, ca să nu-l sfîşie.

Secretarul Chiriţă Dumitrescu, plictisindu-se singur în toată cancelaria, a chemat înlăuntru cele două străji şi dezbătea cu ele întîmplările. Dezaproba şi dispreţuia sălbăticiile ţăranilor şi lua partea boierilor cu entuziasm, considerîndu-se făcînd parte din boierime. Avea oglinjoara pe birou şi vorbind îşi arunca deseori ochii să se admire sau să-şi mai aranjeze gulerul şi cravata...

De la curtea Iuga pînă la jandarmerie, după întoarcerea de la Ruginoasa şi întrevederea cu bătrînul Miron, primarul a avut de dimineaţă o mică ciocnire amicală cu Boiangiu, fiecare căutînd să treacă asupra celuilalt atribuţiile poliţieneşti şi menţinerea ordinii în sat. La despărţire Pravilă a declarat că el se spală pe mîini, că nu mai are nici o putere. Plutonierul i-a răspuns cu o înjurătură în general şi apoi cu observaţia acră că numai la greu e bun jandarmul, încheind ameninţător:

— Să nu mă scoateţi pe mine din ţîţîni, că pe urmă vă împuşc pe toţi ca ciorile, mama voastră de ţopîrlani!

Boiangiu îşi făcea curaj în afară, dar în sineşi era pierit rău. Deocamdată socotea să se mai odihnească puţin, fiindcă azi-noapte de-abia apucase a aţipi cînd l-au sculat, şi acum se simţea frînt de somn. Unde să mai aibă răgaz de odihnă? A trebuit să se certe vreun ceas cu Didina, de era gata-gata s-o bată dacă nu sărea caporalul. Pe urmă a aflat despre plecarea grupului de ţărani spre Lespezi, desigur nu cu gînduri paşnice. Pe urmă au venit veştile despre isprăvile oamenilor. Şi în sfîrşit

Lazăr Odudie, vătășelul arendașului Cosma, adineaori, speriat, că o seamă de oameni dau mereu tîrcoale conacului și că i-e frică să nu-i puie foc.

Între timp, după ce a isprăvit cearta cu nevastă-sa, a ținut un fel de consiliu de război cu toți patru jandarmii. Pentru că sînt puțini trebuie să se prefacă a ignora dezordinile din satele vecine, care s-au petrecut sau care se vor petrece. Chiar în Amara vor închide ochii față de abaterile mai mici, cum au și făcut de altfel de vreo cîteva zile de cînd se frămîntă mai stăruitor lumea, dar vor împiedeca cu energie devastările sau incendiile. În caz de nevoie, întreg postul va ieși complect înarmat, ca să facă impresie mai puternică. Armele însă nu vor fi încărcate, ci se vor încărca la fața locului, de asemenea pentru a speria mulțimea. Dacă, Doamne ferește, s-ar ajunge să fie silit a comanda foc, prima oară vor trage peste capetele oamenilor și numai cînd nici asta n-ar avea rezultatul dorit, se va trage în plin. În așteptare nimeni nu mai părăsește postul și toți vor fi pregătiți pentru orice eventualitate cu echipamentul și armamentul la îndemînă.

— Măi Odudie, măi — zise Boiangiu vătășelului reclamant — ia seama că vouă acuma numai a revoluții vi se năzare cum vedeți doi oameni stînd de vorbă, așa de viteji sînteți, măi Odudie!

— Domle plutonier, eu nu mai răzbesc cu oamenii! făcu Lazăr Odudie resemnat. Matale să faci ce vrei, dar eu a trebuit să-ți spun, că pe urmă, cînd s-or întoarce boierii, să nu mă ia pe mine la rost că n-am purtat de grijă avutului dumnealor...

Plutonierul trimise mai tîrziu pe jandarmul Bogza, care era mai dezghețat, să constate situația reală. Bogza aduse vești mai rele. Conacul propriu-zis încă n-a fost atins, dar încolo e haram și oamenii cară fără sfială cu sacii și cu tîrnele porumb, fasole, grîu, ce se găsește. Au venit mulți și din Vaideei la împărțeala pe tăcute. Toate hambarele au fost sparte încă de azi-noapte. Un argat i-a spus că pîndarii arendașului sînt cei mai înverșunați și că tocmai ei ar fi chemat lumea la pradă. De fapt chiar Odudie

pare a se fi înțeles cu țăranii, că lui nu-i pasă ce fac dînșii cu hambarele și cu celelalte, numai de conac să nu s-atingă, dar acuma a prins de veste că oamenii umblă să dea foc conacului, sau măcar să-l strice și de aceea a venit să reclame. Acolo totuși nu e multă lume, căci fiecare ia ce dorește și pleacă. În bătătura cîrciumii însă sînt vreo cincizeci, poate și mai mulți, care stau de vorbă sau complotează.

Boiangiu se încruntă. Va să zică nu se astîmpără de loc țopîrlanii? Totuși, prudent, hotărî să-i lase în pace. Dacă nu fac tărăboi, de ce să-i stîrnească?

Peste mai puțin de jumătate ceas un jandarm, care stătea prin ogradă, năvăli în biroul șefului, raportînd cu sufletul pe buze:

— Dom' plutonier, foc!... Arde conacul!

Șeful ieși speriat afară. Da, în direcția conacului lui Cosma Buruiană bolboceau nori groși de fum. Nu mai putea rămîne nepăsător. Ar risca să fie trimis în judecata Consiliului de Război dacă s-ar afla, și s-ar afla cu certitudine, că jandarmii nu s-au mișcat nici cînd țăranii au pus foc conacului. Dădu cîteva ordine și se echipă repede și dînsul, în vreme ce Didina striga, frîngîndu-și mîinile:

— Silvestre, Silvestre, ia seama să nu te omoare!

Boiangiu era calm. Se stăpînea. Își zicea că mare lucru n-are să fie nici acuma. Doar să patruleze puțin, să facă act de prezență. Nu vrea să ațîțe pe țărani, ci să-i liniștească. Nu va lua cunoștință că focul a fost pus, ci va proceda ca și cînd ar fi un incendiu oarecare... Mai tîrziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia și se va răfui cu toți zurbagiii de azi.

În colțul cîrciumii, la încrucișarea spre conac, ulița era cuprinsă de țărani. Plutonierul, în fruntea celor patru jandarmi, se apropia cu pași rari, cu o figură deschisă și puțin surîzătoare, ca să le arate că nu vine cu intenții dușmănoase. Țăranii tăceau și îi priveau parcă cu indiferența cu care privesc îndeobște pe trecătorii străini. Numai cînd jandarmii ajunseră la doi pași, le făcură atîta loc cît să se strecoare prin mulțime. Boiangiu întrebă în glumă:

— Da' ce, băieți, nu ne lăsați să trecem ?

— Apoi ce să mai treceți, că arde el și singur ! strigă un glas batjocoritor.

Plutonierul se făcu a nu pricepe batjocura și se opri în mijlocul lor, zicînd :

— De ars văd eu că arde, dar noi trebuie să ne facem datoria ! Ori tu zici că nu, măi Serafime ? adăogă către Serafim Mogoș, care se afla chiar în fața lui, întunecat și dîrz.

Mogoș dădu din umeri, fără a răspunde. În locul lui glăsui Trifon Guju :

— Datoria matale lasă c-o știm noi... E ușor să bați oamenii cînd ai puterea în mînă, să-i chinuiești !

— De, dacă așa e slujba, Trifoane ? făcu Boiangiu tot împăciuitor, mai ales înțelegînd că țăranii umblă să-l întărîte.

— Dar tu ai gustat din papara asta, ori nu ? bufni deodată Serafim Mogoș. Ca să-ți arăt eu cum e, soarele și anafura și...

Îi cîrpi, una după alta, fulgerător, două palme zdravene pe obraji. Boiangiu nici nu mai avu timp să se dumirească. Într-o clipire loviturile îl copleșiră din toate părțile. Văzu ca prin vis că Trifon Guju i-a smuls pușca de pe umăr. Își ferea capul, lăsîndu-l pe piept și instinctiv nu căuta decît să scape din mijlocul mulțimii. Țăranii urlau și loveau. „Dă bine, mă !" „Arde-l !" „Fugi ! Fugi !" În spate auzea glasurile jandarmilor, spăimîntate : „Nu da !" Se avîntă cu capul înainte să-și croiască o trecere.

Iureșul ținu numai cîteva minute. Cu toată răpăiala de pumni, Boiangiu izbuti să înainteze și simți curînd că s-a rărit mulțimea după rărirea loviturilor ce le primea. În urma lui încăierarea continua însă cu aceeași furie, parcă țăranii n-ar fi băgat de seamă că el s-a smuls dintre dînșii.

— Fugi !... Fugi ! răsunau împrejurul lui glasurile batjocoritoare.

Fără să-și dea el seama, picioarele ascultau singure îndemnul și alergau mîncînd pămîntul. Alți pași tropoteau în urmele lui. Ar fi vrut să vadă

cine sînt, dar îi era frică să se uite înapoi. Strigătele continuau. După cîteva clipe de goană zări la dreapta o poartă deschisă larg. Recunoscu casa lui Marin Stan. Dădu buzna pe poartă, trecu prin ogradă spre grădină. Un cîine încercă zadarnic să-i taie calea hămăind cu mare furie. De-abia între pomii din dosul casei își încetini fuga și întoarse capul. După dînsul veneau cu aceeași iuțeală desperată cei patru jandarmi, la intervale care arătau în ce ordine au scăpat din încăierare. Toți patru erau fără arme, ca și șeful, iar doi în capul gol, pierzîndu-și capelele pe cîmpul de luptă. Țăranii victorioși, ajungînd în dreptul casei, se opriră și numai de-acolo huiduiau și înjurau, arătîndu-și pumnii și învîrtind pușțile rămase în mîinile lor. Mai liniștit oarecum, după ce a constatat că subalternii îl urmează, plutonierul întoarse iar spatele oamenilor care vociferau și continuă retragerea prin grădini, într-un ritm mai cumpătat, gîndind că se va uni cu trupa la adăpost și zicîndu-și, pe măsură ce se reculegea :

„Noroc că n-au fost încărcate armele, altfel tîlharii ne omorau !"

Pe cînd jandarmii dispăreau, pipăindu-și cucuiele și coastele, țăranii comentau bătălia cu rîsete și glume, cu sudălmi și ocări. Trifon Guju bălăbănea o pușcă în aer și chiuia și striga cu o vioiciune ce nu se potrivea de loc cu fața lui morocănoasă :

— Acu-i acu, fraților !... Acu-i acu !

Vestea izgonirii jandarmilor se răspîndi repede dintr-un capăt la altul al satului, împrăștiind o bucurie parcă tuturor li s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă. Băiețelul cel mai mic al Smarandei, care se nemerise prin preajma cîrciumii și văzuse bătaia, goni într-un suflet pînă acasă și începu din ogradă :

— Nea Petrică ! Mamă ! I-au alungat... pe jandarmi... oamenii... și i-au bătut... și...

Petre venise de la Lespezi mai demult și nici nu mai ieșise din casă. Era bosumflat și tăcut, ca și

cînd ar fi băut numai fiere. De-abia a schimbat două vorbe cu maică-sa și nici nu a vrut să mănînce. Bombăni cu imputare :

— Bine că s-au dus dracului, că n-au fost buni la nimic !

7

Pe la ora șase Bucureștii răsunau de strigătele țigănușilor :

— Ediție specială !... Noul guvern !... Manifestul către țară !

Grigore Iuga, de cînd se întorsese de la țară, mînca în fiece seară la Predeleanu. I-ar fi fost peste putință să stea acasă cu mătușă-sa Mariuca, să-i asculte fleacurile clevetitoare, sau pe la restaurante ori la club cu prieteni care pînă ieri mureau de dragul țărănimii și propovăduiau împărțirea moșiilor, cu gîndul ascuns că tot nu se va întîmpla și cu mîndria că totuși pot părea drept spirite înaintate, iar azi reclamau vehement să fie rase cu tunul toate satele care s-au revoltat și țăranii să fie bătuți pînă la sînge, toți, fără excepție, ca să servească de pildă și să nu mai îndrăznească nici pe viitor să ridice capul niciodată. Cu Victor se înțelegea, ca totdeauna, și apoi găsea la ei o atmosferă care-i era necesară mai ales acuma, cînd tatăl său sta singur la țară în primejdie, iar el aici fără nici o posibilitate de a-i sări în ajutor.

Mergînd, strînse toate edițiile speciale, să le citească și să le comenteze împreună cu Victor. Pe el nu-l interesa compoziția guvernului, ci manifestul în care se zvonea că vor fi anunțate mari reforme care vor opri imediat agitațiile țăranilor, fără să fie nevoie de represiune armată.

Pînă la masă avură timp să răsdiscute toate măsurile cuprinse în manifest, fără a se putea pune

totuşi de acord. Predeleanu socotea că guvernul debutează excelent şi că manifestul e o ramură de măslin în mîna celor ce vor fi trimişi să liniştească pe ţărani. Mai mult nu se putea promite, îndeosebi sub presiunea tulburărilor. Grigore credea, dimpotrivă, că pentru lumea satelor răsculate reformele promise vor părea o batjocură. Oamenii vor pămînt, au dat foc şi au făcut cruzimi ca să rămîie stăpînii pămîntului, iar guvernul nou vine şi, în loc de pămînt, îi scuteşte de nişte taxe, le făgăduieşte să le arendeze lor moşiile statului, să uşureze învoielile cu boierii şi alte asemenea lucruri, care ar fi fost foarte bune înainte de izbucnirea răzmeriţei, pe cînd azi...

— Eu am fost la Amara numai acum cîteva zile şi am pipăit pulsul ţăranilor ! urmă Grigore. Cu vreo lună înainte umblau şi se băteau să cumpere moşia Babaroaga. Azi nici prin gînd nu le mai trece aşa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moşiile. Şi acestor oameni vrei dumneata să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe ?... Ridicol !

— Ei bine, atunci va trebui să intervie forţa ca să-i potolească întîi, iar pe urmă, cînd se vor dezmetici, vor pricepe şi ei însemnătatea măsurilor ce s-au luat în favoarea lor ! zise Predeleanu senin.

— Da, aşa ! aprobă tînărul Iuga. Să nu umblăm cu ipocrizii ! Ţăranii s-au revoltat — să iasă armata să-i pedepsească. Punct. Reformele se discută cu oameni sănătoşi, nu cu bolnavi sau cu exaltaţi. Manifestul e o ipocrizie în plus, de aceea mă supără. Potolirea răscoalei nu se poate face fără vărsare de sînge. În loc să tragă cu gloanţe direct în răsculaţi, guvernul trage întîi în vînt cu manifestul, ca să se poată spăla pe mîini mai tîrziu că n-a vrut vărsare de sînge, dar... Un bizantinism ieftin, care va exaspera pe nenorociţii de ţărani şi va face să se cheltuiască mai mult sînge !

Tecla le interzisese să discute la masă despre răscoale şi politică. Vorbiră aproape numai despre

Miron Iuga. Doamna Predeleanu observă într-un rînd :

— Numai cînd îmi închipuiesc că Victor ar putea fi singur la țară în zilele astea, parcă îmi vine să înnebunesc !

Grigore Iuga aruncă o privire spre Olga. Tocmai atunci Predeleanu întrebă :

— Apropo, Grigoriță... Să mă ierți dacă sînt poate indiscret sau, știu eu, nedelicat. Am auzit că nevastă-ta...

— Fosta ! rectifică Grigore repede, roșind.

— Da, fosta ta nevastă ar fi plecată acuma la țară... Adevărat ? Fiindcă ar fi ceva...

— Nu știu ! murmură tînărul Iuga, întunecîndu-se. Pentru mine e moartă de mult.

8

Logofătul Bumbu ținea în curent pe bătrînul Iuga cu cele ce se petreceau în sat, cum îi poruncise. De azi-dimineață, de cînd a aflat despre Ruginoasa, boierul l-a chemat de cîteva ori, luîndu-l cu aceeași întrebare :

— Ei, ce ispravă au mai făcut oamenii noștri ?

Bumbu i-a ascuns numai uciderea Nadinei, de teamă să nu se încăpățîneze și să plece la Lespezi să se convingă. Cînd l-a întrebat de soarta cuconiței, a răspuns că n-a auzit nimic, dar probabil că nu mai este în sat. Iuga a exclamat bucuros :

— Evident. Nici n-avea ce să caute ea aici acuma. Bine c-a avut automobilul, să o poată șterge la timp, altfel cu oamenii noștri cine știe ce batjocură i se putea întîmpla...

După cină bătrînul a ieșit în curte, singur, ca în toate serile bune, să facă puțină mișcare înainte de a se culca. Cerul era curat, vînăt-închis, cu stele tremurătoare ca niște picături de rouă. Răcoarea primăverii îi înviora pașii. Ocoli clădirea cea nouă

pe aleea prunduită, curățată proaspăt, merse spre poarta cea mare dinspre uliță. Printre copacii parcului vedea în față, aproape, parcă numai la cîțiva metri, focul ce mistuia conacul lui Cosma Buruiană. Ardea potolit, fără flăcări mari, cu o roșeață ce păta văzduhul. Era ora zece. Furia incendiului se mulcomise, ca și gălăgia țăranilor, care se auzise pînă aici în liniștea amurgului. Satul dormea, parcă toate cîte se întîmplaseră în cursul zilei ar fi fost în vis. Numai lumina focului dovedea că n-a fost vis... În stînga, mai departe, altă pată roșie pe cer. Acolo a ars și arde conacul din Lespezi, dacă nu și cel din Gliganu. Chiar și în dreapta, spre Ruginoasa, mai stăruia o undă roză. Ce mai ardea, ardea tihnit, fără grabă, cum se cuvine cu rămășițele.

„Niciodată n-aș fi crezut ca oamenii mei să fie cei mai ticăloși, ca tocmai ei să ducă la vecini ticăloșia și să-i învețe neomeniile ! își zise Miron Iuga, oprindu-se o clipă lîngă poartă. Toate silințele mele cu ei n-au folosit nimic ! Degeaba, țăranul e destinat să rămîie sălbatic pînă la sfîrșitul lumii."

Se întoarse, ocoli casa pe dincolo, trecu pe lîngă clădirea veche în grădina mare din dos, unde nu erau arbori și se deschidea o vedere mai largă. În suflet îi picura tristețea din ce în ce mai apăsătoare. Pînă azi-dimineață, în ciuda tuturor întîmplărilor și zvonurilor, a fost convins în adîncul său că oamenii lui vor sta liniștiți, chiar dacă de jur împrejur toate satele s-ar răscula. Se simțea atît de înfrățit cu ei prin toată viața sa și a înaintașilor săi, încît i se părea peste putință ca țăranii să nu aibă instinctul aceleiași frății.

„Ar fi trebuit să mă duc totuși la Ruginoasa să-i dojenesc ! îi fulgeră iar prin creier gîndul care-l frămîntase toată ziua și pe care-l înlăturase mereu. Te pomenești că țăranii vor crede că mi-a fost frică și..."

Ajunsese la marginea grădinii, unde începea ogorul. Conacul rămăsese în urmă. Felinarele din curte pîlpîiau galben de departe, ca niște sfioase candele de veghe. Se opri și se întoarse pe loc să

mai vadă cum ardea conacul lui Buruiană. Bătrînul avu subit o strîngere de inimă. Privind de aici, focul părea că mistuie chiar propriile-i clădiri. Pata roşie pe cer era mai sîngeroasă şi pe ea se zugrăveau contururile conacului Iuga ca nişte ruine arse şi încă fumegînd. Gîndul i se risipi. Altele îi luară locul, înăbuşite însă şi ele :

„Asta nu se poate !"

La stînga se deslușea mai bine incendiul de la Lespezi, parcă s-ar fi apropiat şi s-ar fi înviorat. Între cele două focuri însă bătrînul Miron descoperi o nouă rană purpurie pe orizont, mărindu-se văzînd cu ochii şi înălţîndu-se pe cer.

„Într-acolo vine Cantacuzu... Va să zică şi la căpitanul Grădinaru au început !" murmură privind cu atenţie şi examinînd limbile de flăcări ce se îngroşau.

Învîrtindu-se spre stînga în direcţia Babaroaga şi Vlăduţa, adăogă în sine :

„Colonelul văd că a scăpat pînă acuma..."

Spre Curteanca însă, mai la stînga, ardea conacul lui Popescu-Ciocoiul, apoi în jos, pe valea Teleormanului, conacul generalului Dadarlat la Humele şi al lui Ioniţă Rotompan la Goia.

„Ei, săracul Ioniţă ! îşi zise Miron. Şi pe dînsul l-au prădat..."

Focul de la Goia apărea, de unde privea bătrînul, alături de Ruginoasa, dar mult mai viu, semn că începuse mai recent.

Alte învolburări de flăcări se zăreau mai jos de Ruginoasa, poate la Orodelu sau la Izvoru. Apoi altele deasupra pădurii Amara, poate la Dumbrăveni...

„Pretutindeni, pretutindeni foc şi prăpăd ! se gîndi Miron, ajungînd iarăşi cu faţa spre conacul său, după ce făcuse pe loc înconjurul orizontului. Am rămas ca o insulă."

Noaptea înnegrise văzduhul complect. Nici o adiere şi nici un zgomot pe întreg cuprinsul. Bătrînul nu auzea, în tăcerea profundă ce-l împresora, decît propria-i respiraţie, care părea aspră ca un

horcăit. Şi de jur împrejur focurile mute ca plăgile unui trup uriaş răstignit pe pămînt, din care se înalţă aburii roşii, cutropind întreg văzduhul.

Stînd nemişcat în întunerec, Miron Iuga simţi o înfiorare, parcă s-ar fi lăsat brusc un val de frig. Porni înapoi cu ochii la conacurile lui, deasupra cărora se zvîrcoleau luminile focului. Şi iar murmură dîrz :

„Asta nu se poate !"

X

SÎNGELE

1

În zorii zilei de vineri țăranii din Amara se sculară fiecare cu grija să nu-i ia ceilalți înainte. Unii mai sîrguitori au cărat pînă noaptea tîrziu de la conacul arendașului ce-au putut mîntui din flăcări. Baremi Pavel Tunsu s-a bătut, de erau să se omoare, cu Iacob Mitruțoiu, din pricina unui juncan pe care pusese mîna să-l ia acasă și de care pîndarul zicea că-i al lui, că l-a ochit mai bine de o săptămînă, cum poate mărturisi și Zamfir Chelaru... Cînd a izbucnit focul s-au bucurat grozav toți, dar pe urmă le-a părut rău că l-a pus cine l-a pus înainte de-a fi adunat ce era folositor, mai ales după ce au scăpat de grija jandarmilor. Acuma s-au prăpădit degeaba atîtea bunătăți în flăcări. Și tocmai cei săraci s-au ales cu mai puțin, că ei întîi n-au îndrăznit și cînd au îndrăznit nu mai aveau ce alege.

Ignat Cercel se făcu borș de cum deschise ochii, fiindcă muierea nu era mulțumită de loc că n-a luat și un purcel, ca să aibă și copilașii ei cu ce să-și mai îndulcească inima. În zadar îi amintea bărbatul că a adus trei saci de porumb, să le ajungă pînă-n miezul verii, de era să-și rupă spinarea, că toată noaptea l-a durut mijlocul, ea o ținea lanț cu purcelul.

— Măi muierea dracului, dar cum era să aduc eu cogemite porcul ? În spate ? strigă Ignat. Că doar porcul nu merge ca omul ori ca boul, să-l mîi dinapoi !

— D-apoi alţii cum au luat, bărbate ?... Şi încă oameni care au tăiat cîte doi porci de Crăciun, nu ca noi de ni l-a mîncat perceptorul, mînca-l-ar şerpii şi pe el să-l mănînce ! Doar îmi spuse aseară Tinca lui Ioniţă că şi ginerele popii şi-a băgat în coteţ trei purceluşi de la arendaşul...

Aici Ignat ar fi recunoscut dreptatea muierii dacă n-ar fi fost prea supărat. De fapt dînsul, lăcomindu-se la porumb, ca săracul care n-are de mămăligă, nici nu s-a gîndit ieri de loc că s-ar putea sau ar trebui să-şi rostuiască un porc. Răspunse deci furios :

— Ba să se bage dracii-n pielea ta cea afurisită, că te faci a nu şti că popa şade numai peste drum de conac şi-i venea uşor lui Filip să treacă drumul cu toţi porcii arendaşului !

Se mai învîrti puţin prin casă şi prin bătătură, apoi luă un streang şi plecă drept la locuinţa perceptorului. Ştia că Bîrzotescu a fugit, împreună cu nevastă-sa, încă de ieri dimineaţă, cu noaptea-n cap, îndată ce a văzut focul de la Ruginoasa. De frică nici n-au cutezat să o apuce pe drum, ci prin grădini şi peste cîmp, fiecare cu cîte o bocceluţă în spinare. Vreo doi oameni i-au întîlnit, dar i-au lăsat dracului, că prea erau speriaţi. În casă rămăsese numai o toantă de slujnică să păzească averea ce şi-o încherbălise Bîrzotescu de cînd a fost mutat aici goluţ şi sărmănuţ de-ţi era mai mare mila... Ignat Cercel intră în ogradă şi merse glonţ la coteţul în care grohăiau şi guiţau trei porci. Slujnica încă nu le dăduse de mîncare. El îi scoase binişor afară, îi cîntări, îşi alese pe cel mai grăsun, îi înnodă streangul de piciorul dinapoi şi-l porni spre portiţa rămasă deschisă. Slujnica, nemaiauzind guiţatul obişnuit de dimineaţă, ieşi repede din casă cu o strachină de porumb în mînă. Ignat, fără nici o vorbă, îi înhăţă strachina şi o luă înainte, scuturînd

boabele, iar porcii după el. Toanta, dezmeticită, începu să țipe :

— Aoleu ! Săriți !... Hoții !... Mi-a furat porcii ! Ajutor !

Ignat, parcă nici n-ar fi auzit-o, ieși pe poartă urmat de toți trei porcii. În mijlocul uliței le aruncă un pumn de porumb, așteptă pînă ce culeseră boabele și apoi își continuă calea. Țipetele servitoarei făcură pe vreo doi vecini să iasă să vadă ce s-a întîmplat.

— I-ai luat, nea Ignate ? îl întrebă unul cu o prietenie invidioasă.

— D-apoi că și dînsul mi l-a luat pe-al meu ! răspunse Ignat foarte natural, adăogînd apoi cu rîvnă și scuturînd strachina : Țug, țug, țug, țugul, țugul !

Ajunse cu bine acasă. Numai șireangul s-a pierdut pe drum, căci l-a uitat la piciorul porcului de s-a tîrît pînă s-a dezlegat. Intrînd în ogradă cu porcii, făcu falnic către nevastă-sa, trecîndu-i strachina :

— Porumb ai, porci ți-am adus, dar să nu mai cîrtești acuma, că să știi că mă pun cu parul pe spinarea ta, fire-ai să fii a dracului de muiere !

Femeia holbă întîi niște ochi cît cepele, apoi, venindu-și în fire, bolborosi lacom :

— Aoleu, Maică Precistă !... Țugu mamei, țugu, țugu, țug !

Melentie Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel ca să nu trezească pe nevastă-sa, care se zvîrcolise în dureri toată noaptea, ațință focul, jumuli o găină și o puse să fiarbă, apoi așternu o față de masă. El, de cînd a plecat arendașul Cosma, tot pe lîngă conac s-a învîrtit, să fie acolo de s-ar întîmpla ceva. Și-a adus dînsul cîțiva saci de porumb, dar grija cea mare îi era să apuce oarecare lucruri mai bune de mîncare, să-și poată ospăta o dată boierește muierea și copilașii, că prea mult au flămînzit. Era convins că biata femeie numai de nemîncare a căzut la pat și zace de atîta amar de vreme și că, hrănită zdravăn măcar cîteva

zile, s-ar împiciorongi mai bine decît cu orice leacuri. Apoi, văzînd că oamenii numai prin hambare scotocesc, s-a repezit el singur la vătășelul Lazăr și l-a luat de piept, să-l dea la o parte ca să poată intra în casă. Lazăr, mai voinic, era mai-mai să-l biruiască, dacă nu săreau și alți oameni care, după ce l-au smintit pe Lazăr în bătaie, s-au împrăștiat prin toate odăile să strice și să ia ce le poftea inima. Melentie a mirosit pînă ce a nimerit în cămara plină cu de toate. A încărcat în două coșuri, găsite acolo, borcane de dulceață, sticle de vin și de lichioruri, brînză, o pîine albă, mezeluri, un mușchi și o șuncă, măsline și ce i-a căzut în mînă. Cînd a sosit cu coșurile acasă era seară. Nici nu le-a mai arătat, ci le-a ascuns în tindă cu gîndul ca mîine dimineață să întindă o masă ca-n basme.

Golind acuma coșurile și înșirînd pe fața albă toate bunătățile, Melentie avea o strălucire de bucurie care-i îmbujora obrajii tăbăciți. Cînd isprăvi și se dădu un pas înapoi să admire minunea, întîile raze ale soarelui tocmai rîdeau în geamurile murdare. Întoarse capul spre patul femeii. Ochii ei mari, negri, îl priveau puțin speriați. Bărbatul, surprins, zise zîmbind și ca o scuză :

— Credeam că dormi... Uite ce bunătăți ! Pentru tine le-am adus toate, că copiii mănîncă orice, numai mîncare să fie, dar tu trebuie să te hrănești cu lucruri mai bune, ca să te înzdrăvenești, c-ai zăcut destul ș-ai suferit. Am pus și o găină în oală să-ți fac o ciorbă fierbinte și...

Se întrerupse deodată. Ochii îl priveau mereu, nemișcați, cu aceeași umbră de spaimă, deși gura întredeschisă parcă voia să vorbească.

— Aoleu, doar n-oi fi murit ? bîigui Melentie zăpăcit.

Se apropie, pipăi brațul uscat sprijinit pe dunga patului și cu degetele atîrnînd în jos.

— A murit ! făcu omul abătut, uitîndu-se lung în ochii încremeniți cu privirea spre masă. Tocmai acuma s-a prăpădit și ea cînd...

În pat, la picioarele moartei, copilaşul cel mai mic se ridică, scîncind şi frecîndu-şi ochii. După cîteva clipe, văzînd pe tatăl său, se însenină şi întinse mînuţele spre dînsul. Melentie îl luă în braţe şi iar se uită la femeie, parcă nu i-ar fi venit a crede, strîngînd la piept şi mîngîind în neştire copilaşul. Apoi sculă pe ceilalţi doi :

— Hai, c-aţi dormit destul ! Hai, că nu-i vreme de dormit !

Copiii se urniră anevoie şi bombănind. Cînd descoperiră însă masa încărcată, se înviorară şi-şi amintiră că li-e foame. Melentie îi aşeză pe toţi trei pe laviţă.

— Mîncaţi ce vă place, copii, pînă vă săturaţi !... Numai să nu vă bateţi şi să nu faceţi gălăgie, că măicuţa a murit şi ar fi ruşine !... Păvăluc, tu, că eşti mai mare, ia seama să nu dea în foc oala asta de ciorbă, că eu mă duc să chem o vecină s-o scalde !

Colonelul Ştefănescu sări din pat, îşi puse halatul şi, în papuci şi capul gol, ieşi repede afară. Soarele de-abia răsărit îl izbi drept în faţă, încît, în primul moment, fiind şi după somn, nici nu văzu bine mulţimea de ţărani ce năpădise curtea lărmăluind. Strigă la întîmplare :

— Da' ce, măi băieţi, din somn şi în izmene mă luaraţi ?

Cei de pe aproape, care-l auziră, izbucniră în rîsete, ceilalţi însă vociferau mai aprig. Atunci observă bătrînul pensionar că mulţi au venit cu furci, cu topoare, cu sape, ca la o bătălie. Colonelul îşi păstrase din militărie curaj şi îndrăzneală în faţa primejdiei. Frică i-a fost de o eventuală ridicare a ţăranilor numai din pricina fetelor pe care le iubea ca lumina ochilor şi-i era să nu se întîmple să se năpustească asupra lor ticăloşii, să le nenorocească pentru toată viaţa. Acuma însă se simţea la largul său. Fără să se impresioneze de urletele lor, strigă iarăşi mai tare, să-l audă toţi :

— Ho ! Ho ! mai lăsați răcnetele, să mă auziți și să vă aud !... Ei, ce-i ? C-ați venit cu arme, văd, voi mai mult de o sută și eu unul singur !... Ce-i ? Ce poftiți de la mine ?

Țăranii, care se liniștiseră o clipă, porniră din nou să țipe într-un cor infernal :

— Să pleci de aici !... Nu mai vrem învoieli !... Lasă moșia, don' colonel, că-i a noastră !... I-uite cum ne înfruntă hodorogul !... O să-ți dăm bătaie !... Ne-ai înșelat și ne-ai jupuit destul !... Pământul !... Pământurile !... Pământul nostru și munca noastră !

Bătrînul Ștefănescu privea și asculta cu o față prietenoasă, ca și cînd oamenii l-ar fi hiritisit. Apoi cînd se mai potoli puțin gălăgia, reveni :

— Voi vorbiți o sută deodată, cum să vă înțeleg ?

După vreun sfert de ceas de tărăboi se aleseră doi țărani care să parlamenteze. Colonelul dădu din cap mulțumit :

— Așa, băieți ! Acum știu cu cine vorbesc... Zi tu, Ioane !... Ori vrei tu, nu știu cum te cheamă, că nu te mai țin minte...

— Io-s Găligan Ștefan, don' colonel ! făcu țăranul umflînd pieptul.

— Bine zici, așa-i... Îți uitasem numele, Fănică, uita-te-ar necazurile ! strigă Ștefănescu jovial. Atunci zi tu, Fănică.

— Apoi ce să zicem, don' colonel ? Mata nu știi c-a venit revoluția ? zise Găligan cu mîndrie.

— Eu văd c-a venit, dar nu știu ce are cu mine revoluția, că eu...

— Lasă că știi matale prea bine ! făcu celălalt țăran mai aspru. Numai te prefaci a nu ști !... Ș-apoi, ori știi, ori nu știi, nouă ne trebuie moșia, că tălică ai stăpînit-o destul și ne-a venit rîndul și nouă !... Dacă o dai cu binele, bine de bine, dacă nu, noi tot o luăm !

— Dar luați-o, oameni buni ! vorbi colonelul dînd din mîini, parcă s-ar fi lepădat de diavolul. Da' ce, a mea e moșia ?... Băgați plugurile, copii, și s-o stăpîniți sănătoși !... Din partea mea, vai de mine, toată voia !

— Zici matale așa acuma, că ți-e frică de noi, dar mîine ai să zici c-ai uitat ! reluă țăranul. Nu ne mai înșeli tălică pe noi, don' colonel ! Că te-am păscut noi, slavă Domnului !... Dar să faci bine să-ți strîngi bocceluțele și să te duci de aici, că noi nu te mai răbdăm și nu mai răbdăm picior de boier pe pămînturile noastre, iacă !

— Unde să mă duc, Ioane ? întrebă bătrînul cu candoare.

— De unde ai venit, domle colonel ! zise Ion. Că nu te-am adus noi și nici nu te-am chemat !

— Cum să plec așa, măi omule ? Cum ?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram ? Se poate, Ioane ? stărui colonelul arendaș.

— Se poate ! Că din munca și sudoarea noastră-s toate !

— Apoi așa am venit eu aci, gol cum mă vezi, ai ?

— Ce mai la deal la vale, să-ți pară bine că nici nu te-am înjurat și nici nu te-am bătut, cum au pățit alți boieri, că poate-i fi auzit și matale ! zise țăranul neînduplecat. Pleacă sănătos și să ne vedem cînd ne-om vedea ceafa !

Colonelul nu se dădu învins. Încercă toate argumentele. Ajunse să le propuie să-l ia și pe dînsul tovarăș la revoluție, numai să-și poată salva capitalul ce-l avea investit în inventarul moșiei, aproape toată zestrea fetelor. Țăranii ascultau, chiar rîdeau uneori de cîte o glumă de a lui, dar găseau replici la orice și, unde nu, se îndîrjeau că e munca lor și revoluția nu mai îngăduie să se amestece boierii în treburile oamenilor.

— Ne-om descurca noi, n-ai grijă matale, spuse Găliganu. Oamenii cu oamenii, boierii cu boierii. Tălică du-te la oraș, că acolo-s boierii și-i locul matale !

Întîi ceruseră să plece pe jos numai cu o boccea cît poate duce în spinare. În cele din urmă i-au permis să meargă cu trăsura și să ia ce poate duce trăsura. Stînd atîta timp în răcoarea dimineții cu capul gol, colonelul începu să strănute :

— Na, că m-am ales și cu un guturai după toate necazurile celelalte !

— Dar care s-au ales cu bătaie ori mai rău, ce să mai zică ? strigă cineva.

— D-apoi m-ați bătut voi destul, măi creștine, că mă lăsați pe drumuri, lipit pământului, om bătrîn și cu trei fete de măritat ! făcu colonelul cu amărăciune.

Petre se apucase de dimineață să dreagă poarta dinspre uliță, din care numai stîlpii mai erau întregi în picioare. Nevoie așa mare n-ar fi fost. Cum a stat un an și jumătate, de cînd s-a prăpădit tatăl său, ar mai fi putut sta. Dar Petre voia să aibă de lucru ca să nu se mai ducă cu oamenii nicăiri și să nu se mai amestece.

De cînd s-a întors ieri de la Lespezi, numai a bolit și a rumegat. Mă-sa a auzit de la vecini ce s-a întîmplat și era îngrozită. El n-a vrut să-i spuie nimic. Doar cînd Smaranda l-a învinuit că de la dînsul se trag toate, că așa zic oamenii, a răspuns mînios că cine zice minte, fiindcă el n-are nici un păcat pe suflet, martor i-e Dumnezeu.

De altfel același lucru și-l zicea mereu și în sinea lui și totuși nu-și putea mulcomi mustrările. Îi părea rău că nu și-a căutat de necazurile lor de la început și s-a tot vîrît ba să fie la cumpărarea moșiei, ba acuma la împărțirea pămînturilor, pretutindeni. Cu el boierii s-au purtat destul de frumos. Baremi Grigoriță părinte să-i fi fost și mai mult nu-i putea face. Și drept răsplată dînsul s-a înverșunat împotriva cucoanei Nadina, așa, din senin. Că l-a batjocorit pentru că n-a vrut să le vîndă Babaroaga... Tocmai el s-a găsit dintre toți mai batjocorit, iar ceilalți au putut sta liniștiți. I-a intrat în cap că trebuie s-o batjocorească și el, încă de astă-iarnă cînd au fost la București. De atunci numai asta o visa și parcă-i părea bine că se ațină oamenii, ca să-i poată veni și lui mai lesne să-și sare inima. Nu s-a gîndit mai dinainte ce anume răzbunare să fie, cum a făcut feciorul lui Dragoș cu Chirilă Păun. Își zicea că va

vedea el atunci cum s-o ia. Acolo, la Lespezi, parcă i s-a aprins mintea. S-a repezit înlăuntru s-o strîngă de gît şi s-o omoare... Numai cînd s-a pomenit în faţa ei şi-a dat seama că mai curînd s-ar omorî el decît s-o omoare pe ea. Şi totuşi Toader Strîmbu a omorît-o... I-a trecut lui prin minte să nu-l lase pe Toader să intre şi nu l-ar fi lăsat dacă nu i-ar fi fost ruşine să nu zică oamenii că s-a dat de partea cucoanei cine ştie de ce. Şi pe urmă, în vreme ce oamenii dărîmau şi prădau la conac, lui mereu i-a venit să-l sugrume pe Toderiţă pentru că a săvîrşit nelegiuirea asta, şi numai de ruşine şi-a stăpînit mînia. S-a întors singur de la Lespezi, lăsîndu-i pe ceilalţi împrejurul focului. Dacă şi Matei Dulmanu s-a supărat că a omorît-o ! Nu îndrăznea să-şi mărturisească nici în străfundul său de ce l-a amărît într-atîta moartea cucoanei. Dar îşi zicea necontenit că el nu e vinovat şi, fiindcă s-a întîmplat omor fără voia lui, el se dă deoparte. Nici n-a mai ieşit din ogradă şi nici nu mai voia să iasă, orice s-ar întîmpla şi chiar de ar rămînea, din pricina asta, fără pămînt, numai el, din tot satul... Azi-noapte a şi visat pe cucoana. Parcă o ţinea în braţe şi ea nu mai ţipa, ci îl mîngîia şi-i zicea : „De ce lăsaşi să mă omoare ?" S-a deşteptat din somn cu glasul ei mustrător în urechi...

Acuma cioplea şi bocănea de zor, ca şi cînd ar fi vrut să uite sau cel puţin să înăbuşe amintirea întîmplării. Dar oricît se trudea, mereu îi săgeta în creieri cîte o întrebare, şi fiecare îl durea şi-l ustura şi-l chinuia...

2

Două ceasuri după răsăritul soarelui era o vier-muială în Amara de parcă satul ar fi pornit să-şi mute locul ca o şatră cînd s-a isprăvit popasul.

Pe bătătura din faţa cîrciumii se încrucişau toate veştile şi zvonurile. Şi veneau atît de multe şi de

deosebite, că oamenii fierbeau așteptînd mereu să se mai întîmple ceva, dar ceva mai însemnat decît cele întîmplate, care acuma li se păreau lucruri de toate zilele.

Din cînd în cînd se găsea cîte cineva să pomenească de boierul cel bătrîn, mereu cu un semn de întrebare în privire. Ceilalți schimbau vorba, parcă i-ar fi speriat întrebarea sau cel puțin n-ar fi vrut s-o înțeleagă. Chiar Trifon Guju, răgușit de cît răcnise și se fudulise de cînd cu bătaia jandarmilor pe care el o socotea biruința lui proprie, numai mîrîia și dădea din umeri.

Mai spre amiazi însă se pomeniră cu Anton nebunul. Sosea din jos, mai zdrențos de cum plecase acum cîteva zile, asudat și murdar, însă cu fața mîndră, ca și cînd ar fi culeș în sufletul său toate fericirile. Și îndată se apucă să povestească cum n-a rămas nici picior de boier între Roșiori și Alexandria, pe unde a rătăcit el zilele astea, iar conacele toate le-au făcut oamenii una cu pămîntul, ca nici să nu se mai cunoască urmele unde au fost, apoi cum se adună pe acolo oamenii, cu mic cu mare, pe sate, și se înarmează și stau de pază să nu se mai întoarcă cumva înapoi ciocoii și să-i împiedece la împărțeala pămînturilor, ba sînt unii care se pregătesc să se ducă pînă la București să mîntuiască pe vodă din prinsoarea boierilor, că numai boierii nu-l lasă de loc pe vodă să trimită porunci oamenilor precum că bine au făcut de au izgonit pe boieri și să nu întîrzie de loc de a face împărțeala dreaptă sărăcimii din toate moșiile...

Țăranii erau obișnuiți cu proorocirile nebunului și-l luară mai mult în rîs. Unii, glumeți, îl întrebară cum de n-a avut norocul să-l ia oamenii și pe el drept boier și să-i mai scurteze puțin limba, să scape lumea de năzdrăvăniile ce le vorbește. Pe cînd se hărșuiau astfel din gură cu nebunul, se ivi și un om în toată firea, Marin Vîlcu de la Izvoru. Era cu căruța și se ducea la Costești cu un copil, să-l arate doftorului, că trăgea să moară. A oprit la cîrciumă să lase caii să înbuce și să-i odihnească puțin, că

au iernat rău fără nutreț și de-abia se țineau pe picioare. Marin povesti că azi-noapte s-a aflat pe la ei cum că vodă a scos din slujbă pe boierii care au cîrmuit pînă acuma, pentru că nu s-au purtat bine cu prostimea și n-au vrut să le dea pămînt, și a pus pe alții care au făgăduit să nu mai rabde nici un boier la sate și să împartă toate moșiile între oameni, ca fiecare să bage plugul și să-și muncească numai locul său. Dar cîrmuitorii pe care i-a scos vodă s-au învoit între dînșii și nu vor să asculte poruncile și au făcut tocmeală cu gheneralii să omoare pe vodă și pe urmă să pornească cu armata și cu tunurile să ia înapoi moșiile de la oameni, pe unde le-au cuprins, și să-i împuște pe toți care s-au sculat împotriva boierilor. Atunci vodă, ca să nu fie biruit de boierii cei neascultători, a trimis într-ascuns, noaptea, cîți slujitori credincioși a avut la îndemînă, să alerge și să dea de veste țăranilor și să le poruncească să nu mai îngăduie nici un boier printre dînșii, să-i alunge pe care mai sînt și să nu cumva să-i lase să-și ia înapoi moșiile, că strașnic are să-i pedepsească pe cei ce se vor învoi cu boierii, pentru că boierii i-au călcat în picioare poruncile. Iar cei care sînt mai aproape de București să se ridice degrabă și să vie cu mulțime mare să-l ajute împotriva boierilor, că el numai cu oamenii ține și vrea să le facă dreptate și de aceea îl năpăstuiesc și pe dînsul boierii...

Dacă le-ar fi spus astea Anton și încă s-ar fi mirat. Dar cînd ies din gura unui bărbat de omenie? De altfel nici nu pornise bine Marin Vîlcu cu căruța și iată că mai pică un om din Găujani, care povesti aceleași porunci, auzite chiar din gura unui țăran ce a trecut dis-de-dimineață prin satul lor, călare și cu o cruce de argint pe piept. Pe urmă, ceva mai tîrziu, unul din Vaideei aduse aceeași veste sosită la ei prin Mozăceni...

Printre oameni se stîrni o îngrijorare grea. Se vedeau pedepsiți și rămași fără pămînt fiindcă ei n-au împlinit porunca lui vodă. Adevărat că n-au știut-o, dar acum au aflat. Mai mulți strigară că trebuie să

meargă la boierul cel bătrîn, să-i spuie cum a venit porunca şi că nu-l mai pot îngădui între ei, că nu vor să se supere regele. Alţii adăogară că trebuie să meargă cu toţii, nu unii să stea ascunşi în casă pînă e greul, iar apoi să se îndese la cîştig. Cîţiva îndată pomeniră pe Filip Ilioasa, ginerele popii, care s-a codit de cîte ori l-au chemat oamenii, dar de la arendaşul Cosma a sărit să-şi tragă acasă trei porci cît viţeii.

— Hai la primărie ! răcni Trifon Guju. Să-l întrebăm pe dom' primar cum de nu ne-a spus porunca lui vodă pînă azi ?

Porniră cu urlete de însufleţire, dar găsiră numai pe secretarul Chiriţă şi un agent de percepţie, amărît şi înfricoşat, crezînd că au venit să-l omoare pe el, fiindcă el a umblat mai mult iarna trecută după biruri. Chiriţă se încolţi cu oamenii şi mîncă la repezeală nişte pumni de la Toader Strîmbu, care de mult îl păştea.

— Ai dat în mine, Toadere, să ţii minte ! zise tînărul Chiriţă Dumitrescu grav şi jignit. După crima de ieri, asta ţi-a mai lipsit ! Nu-i nimic ! Ne-om răfui noi, n-ai grijă !

— Cum să nu dau dacă tu eşti porc-de-cîine, dom' Chiriţă ! strigă Toader rînjind. Şi am să mai dau de nu te astîmperi !

Dacă i-ar mai fi plesnit o palmă peste obraz şi încă nu l-ar fi durut pe secretar cît tutuirea în faţa atîtor oameni. Nu mai spuse nimic, mulţumindu-se a întoarce spatele cu dispreţ. De altfel nici ţăranii nu-l mai luară în seamă, căci primarul Pravilă, auzind că mulţimea a dat buzna în cancelarie, sosi într-un suflet, galben, speriat şi plîngător :

— Ce-i cu voi, măi creştini ? Nu v-ajunge să vă războiţi cu boierii de-aţi început şi cu statul ? Aţi nebunit, oameni buni, ori nu mai aveţi mult ?

Trifon Guju însă sări înfruntîndu-l :

— De ce-ai ascuns porunca lui vodă, dom' primar ?

Pravilă, aflînd numai acuma despre ce e vorba, se scuză că el n-a primit nici o poruncă de nicăiri de

alaltăieri, cînd a plecat prefectul, că poșta nu a mai venit, iar telefonul s-a stricat tot de atunci, fie că s-or fi tăiat firele undeva, fie din altă pricină. Trifon îi ceru, cu glas poruncitor, parcă el ar fi fost mai mare în sat, să trimită străjile să cheme toată lumea la cancelarie, ca pe urmă să se ducă cu toții la boierul cel bătrîn.

— Ba eu nici nu trimit străjile și nici nu mă duc cu voi ! zise Pravilă. Că dacă ați făcut ce-ați făcut cum ați vrut și fără mine, apoi eu nu mă mai bag și nu mă amestec ! Treaba voastră cum vă descurcați, că eu sînt primar și nu mă pot lua după vorbe și basme !

— Ba ai să trimiți, că de nu, să știi că mănînci bătaie ! se răsti deodată Trifon, ridicînd pumnul.

— Tu să dai în mine, măi Trifoane ? Tu să-mi poruncești mie ? făcu primarul cu o înflăcărare mînioasă și mîndră. Ia poftim, Trifoane ! Dă !

Trifon se repezi înjurînd, dar țăranii îl opriră. Urmă o hărțuială lungă cu urlete și răcnete, la care luară parte toți cîte puțin, ca să-l convingă pe primar să fie alături de oameni, nu împotriva lor, că nu șade bine, amenințîndu-l chiar că altfel nu va fi părtaș nici la pămînturi. Ion Pravilă, și din ambiție că o cîrpă de om ca Trifon Guju a îndrăznit să se răstească la dînsul, și de teamă că mîine-poimîine se vor întoarce lucrurile cum au fost, rămase nezdruncinat, declarînd chiar că mai bine se lipsește de pămînt decît să fie călcat în picioare. Trifon, atins, sări iarăși :

— Matale te-ai învățat să fii primarul boierilor, dar nouă ne trebuie primarul nostru, să știi mata, că nu mai merge cum a fost !

— Poate că oamenii te-or pune pe tine primar ? Iacă, să te puie ! zise Pravilă batjocoritor.

Atunci Trifon Guju, furios, chemă străjile și le porunci el să meargă din casă-n casă și să strîngă pe oameni la primărie. Observînd că toată lumea era de partea lui Trifon, primarul socoti cuminte să tacă. Doar după ce porniră străjile, în continuarea

certurilor, se lăudă că i-ar fi putut împiedeca dacă ar fi vrut, căci în cancelarie numai el are dreptul să dea porunci.

Ţăranii nici nu mai plecară din curtea primăriei în aşteptarea celorlalţi. Plănuiau şi strigau şi se sfătuiau. Se înfuriau unul de la altul şi începeau să suduie ori să scrîşnească din dinţi. Se încurajau reciproc să nu le fie frică de nimeni, că dacă vodă s-a dat pe faţă de partea lor, apoi boierii nu vor mai îndrăzni să-i asuprească. Unii explicau că şi de-ar veni soldaţi, cît de mulţi, n-are de ce să le fie frică, fiindcă soldaţii sînt tot ţărani şi nu vor trage în oameni, ba, dacă s-or întărîta, vor trece şi ei de partea astalaltă, şi atunci să-i vezi pe ciocoi... Se pomenea din ce în ce mai des de boierul Miron, fără să se mai ferească nimeni. Se ridicau şi glasuri care-l înjurau, iar Toader Strîmbu ajunse să strige în gura mare :

— Numai hoţul cel bătrîn e de vină că ne-a copleşit atît de rău sărăcia, că ceilalţi hoţi după dînsul s-au luat de ne-au asuprit şi ne-au flămînzit !... Dar şi cînd i-oi pune mîna-n ceafă, ehehe, să te ţii, moşule, cum ţi-o fi de bine !

Alţii erau înfricoşaţi că din pricina bătrînului vor pierde cîştigurile răzmeriţei, că dînsul n-are să-şi dea moşia din mînă de bunăvoie, şi cu sila cine să i-o apuce ?

— Da' ce, acu merge pe voia lui ? se încruntară cîţiva. Ce, tot el are să ne poruncească ? D-aia a venit revoluţia, să suflăm noi în ciorba lui ori dînsul într-a noastră ?

— Lăsaţi, fraţilor, că ţîţăie sufletul într-însul, şi numai să ne strîmbăm o dată la el, că fuge, cîtu-i de bătrîn, de nu-l prinzi nici cu ogarii ! observă unul spîn şi slab, stîrnind rîsete de mulţumire.

Trecuseră trei ceasuri de cînd cancelaria şi curtea erau pline de oameni. Străjile se întorseseră, după ce colindaseră tot satul. Lumea însă nu se urnea, aşteptînd mereu pe fruntaşi. Trifon, ca şi cînd el ar fi

fost capul satului, mereu ieșea pe afară și întreba : „N-a venit Luca Talabă, nici moș Lupu, nici Marin Stan, dar Filip Ilioasa ?..."

În sfîrșit sosiră unul cîte unul, parcă n-ar fi știut de ce sînt chemați. Se codiră fiecare în parte, că ei n-au ce să se amestece.

— Dar la împărțirea moșiilor o să vă îmbulziți ! strigă Toader Strîmbu. Lasă că vă știm noi ! Ați umblat să cumpărați cu bani grei Babaroaga și nici n-ați vrut să ne cunoașteți pe noi, sărăcimea. Atunci era bun pămîntul. Acu, pentru că se împarte la toți, nu vă mai place.

— Ba mie-mi place, măi Toderiță, numai să-mi dați ! zise Marin Stan voios.

— Apoi ți-ai luat și de la arendașul Cosma ce-ai putut, dar acu te faci că nu ne cunoști ! vorbi Leonte Orbișor cu imputare.

— M-a chemat cineva pe mine, Leonte ? Spune tu... Apoi atunci ? făcu Marin înțepat deodată.

— Dar la cumpărat cine te-a chemat ? Și ai umblat cu limba scoasă ! sări din nou Toader.

Discuția se înfierbînta. Mulțimea se aținea, socotind că bătrînii se împotrivesc numai ca să încurce pe cei săraci în dobîndirea pămînturilor. Cu cît șoviăiau mai mult, cu atît participarea lor părea oamenilor mai trebuincioasă, de teamă că altminteri se vor învîrti lucrurile așa încît la împărțire vor fi dați la o parte cei ce n-au și vor lua iarăși cei înstăriți, cum au făcut și cînd au umblat să cumpere moșia cucoanei... Vorbele se îngroșau și amenințările cu sudălmi sporeau. Luca Talabă se înfurie că de ce-l înjură pe el, că nu e sluga nimănui. Filip Ilioasa, jignit, vru să plece acasă, dar cineva îi pomeni de porcii arendașului. Atunci se născu o încăierare. Filip, încercînd să-și facă loc de trecere, parc-ar fi rupt un zăgaz de mînie, se pomeni deodată cu o revărsare de pumni și ghionturi din toate părțile, care nu se domoli decît cînd Luca strigă speriat și dînsul :

— Da' ce, măi oameni, ne-aţi poftit aci să ne luaţi la bătaie ?... Aşa merge treaba ?

— Aşa, nea Luca ! răspunse Trifon Guju dezvălindu-şi dinţii. Cine nu pricepe de vorbă trebuie să priceapă de bătaie !

3

— N-am mai fost la Cameră poate de trei ani, dar la şedinţa de azi aş fi fost în stare să şi plătesc, numai să nu lipsesc ! zise Roşu către Titu Herdelea, urcînd Dealul Mitropoliei şi oprindu-se uneori să respire, fiind puţin astmatic. Trebuie să văd schimbările la faţă, că prea sînt extraordinare. Ştii cum vine afacerea asta ? Eu m-am certat cu tine, şi atunci, ca să-ţi fac rău ţie, dau drumul de aci, din vîrful dealului, pe panta asta pe care, în sfîrşit, am suit cu ajutorul Domnului, dau drumul, zic, unei stînci formidabile să se rostogolească la vale pentru că, ameninţînd să prăbuşească tot în calea ei, şi casa ta şi ale altora, tu ai să te sperii şi îmi vei cere scuze. Tu, cînd vezi că eu am nebunit, vii repede : „Hai, nene, să ne împăcăm !" Iar eu, deşteptul, încep să strig, ca să opresc rostogolirea mai departe : „Opreşte, că ne-am împăcat ! Nu mai e nevoie să distrugi !"

Tribuna presei era plină de astă dată, ca de altfel toate tribunele. O atmosferă de mare premieră la un teatru oficial. La Cameră şedinţele anunţate pentru ora trei încep obişnuit după patru. Azi, la trei fără un sfert nu mai lipsea decît noul guvern. Şi Roşu numai cu ceartă izbuti să-şi cucerească un locşor de şezut. Titu Herdelea rămase în picioare în fund... Incinta gemea de lume, fiindcă veniseră şi senatorii să asiste la spectacol. Pe toate feţele însă se citea mai multă spaimă decît solemnitate, încît Stan Răcaru, primul-redactor al unui ziar indepen-

dent și efemer, apărut recent, zise în gura mare, desigur ca să-l audă și lumea din tribunele vecine :

— Noul guvern, dacă ar fi democrat și într-adevăr iubitor de țărani, cum s-a lăudat în opoziție, ar putea acuma să decreteze și exproprierea moșiilor sau măcar s-o anunțe, iar ăștia de jos, cît sînt de îngroziți de răscoala țăranilor, ar aplauda cu frenezie, pe onoarea mea !

— Tu glumești, Nicule — replică reporterul *Universului* — dar să știi că așa este cum ai spus ! Eu am vorbit cu mulți deputați și senatori care declară că ei primesc orice reforme, oricît de radicale, chiar exproprierea, căci altfel nu mai e chip să se întoarcă la țară nici după potolirea tulburărilor.

— Spun oamenii multe, dar cînd a trecut primejdia și mai multe se uită ! observă un fost deputat și bătrîn gazetar cu barbă impozantă, recoltînd un succes de ilaritate care-i făcu atîta plăcere că pe urmă pufni de rîs toată vremea pînă la sfîrșitul ședinței, enervînd lumea dimprejur.

Deodată se făcu rumoare generală. Noul guvern intrase. Ședința începea. Primul-ministru, un bătrînel gîrbovit, cu glas de văduvă necăjită, începu o cuvîntare patetică, pomenind în fiece frază de „scumpa noastră țărișoară", „țărișoara noastră scumpă", „a noastră scumpă țărișoară", întrerupîndu-se deseori să-și usuce lacrimile de pe obraji și încheind cu „țărănimea rătăcită", „măsuri energice" și „concursul tuturor bunilor romîni". Îi răspunse fostul prim-ministru și actualul șef al majorității parlamentare, un bătrîn mai arătos și cu barbă albă, gîngăvind de asemenea fraze despre „țărișoara" noastră și făgăduind noului guvern concursul necondiționat al vechiului Parlament. Atunci noul prim-ministru se duse la fostul prim-ministru, la tribună, îi strînse amîndouă mîinile și apoi se sărutară pe amîndoi obrajii. Deputații și senatorii, împreună cu publicul din tribune, acompaniară cu un uragan de aplauze scena aceasta de înfrățire patriotică. Mulți ochi se umplură de lacrimi și o duioșie înfioră chiar

inimile cele mai rezistente. Numai prim-redactorul independent de adineaori nu-şi ţinu gura şi spuse în tribuna presei :

— Pupăturile astea o să usture teribil spinarea ţăranilor !

Atunci Max Streşin, vechi redactor la *Glasul poporului*, oficiosul noului guvern, nu se putu stăpîni şi izbucni indignat :

— Nu-ţi permit, domnule, să tulburi asemenea momente înălţătoare prin glume insipide, bune numai pentru presa dumneavoastră jidovească !

Stan Răcaru replică cu sînge rece :

— Ascultă, băiete ! Cu indignarea ta patriotică eu fac ceva, căci se ştie cît e de dezinteresată, dar ce-oi fi avînd cu presa jidovească tocmai tu care, de, eşti niţel cam jidov de-acasă ?

Streşin mai bolborosi cîteva cuvinte de revoltă şi, profitînd de un nou ropot de aplauze, părăsi ţanţoş tribuna presei. În răstimp, în incintă manifestaţiile de entuziasm continuau, susţinute viguros de publicul spectator, deoarece, după îmbrăţişarea şefilor, membrii noului guvern s-au coborît să strîngă mîinile membrilor vechiului guvern şi altor fruntaşi, fiecare acoladă fiind pecetluită cu urale şi aplauze cu atît mai prelungite, cu cît cei ce îşi împreunau emoţiile împăcării fuseseră pînă ieri mai vajnici duşmani, ocărîndu-se şi înjurîndu-se mai fără cruţare.

În atmosfera de concordie duioasă fură apoi votate cu aclamaţii proiectele de legi ale noului guvern, toate privind restabilirea ordinii şi, în primul rînd, autorizaţia de a decreta starea de asediu unde va fi trebuinţă.

— Asta-i, fraţilor ! mormăi Stan Răcaru cu ironia-i mult gustată de confraţi. Ce-mi umblaţi mie cu mofturi şi acadele patriotice ? ! Că doar noi sîntem stăpînii !

Roşu, care nu scosese nici un cuvînt, zîmbi acum sarcastic şi se întoarse după Titu Herdelea. Tînărul dispăruse. Zărise pe doamna Gogu Ionescu şi ieşise s-o aştepte. Vroia să le spuie că Grigore Iuga, care

pleacă mîine dimineață în Argeș cu noul prefect Baloleanu, l-a rugat cu multă insistență să-l însoțească și el, să nu fie acum singur la Amara, unde nu știe ce va găsi. El, deși n-ar fi momentul să lipsească de la gazetă, nu poate refuza pe Iuga și trebuie să meargă. Dacă s-a dus pentru distracție odinioară, cu atît mai mult e obligat să fie lîngă Iuga acuma, cînd s-ar putea să-i fie folositor într-un fel sau altul.

Gogu urcă să ia pe Eugenia înainte de sfîrșitul ședinței și găsi pe coridor, la ușa tribunei, pe Titu. Trebuind să aștepte cîteva minute, Gogu Ionescu profită să spuie tînărului Herdelea, într-ascuns de Eugenia, pe care nu mai voia s-o amărască, fiind și așa destul de îngrozită, că un deputat piteștean i-a comunicat adineaori lucruri foarte grave despre caracterul ce l-au luat tulburările în sudul Argeșului. Nu se știe încă nimic precis, căci legături directe nu mai sînt de vreo două zile între Pitești și părțile de jos ale județului, dar se zvonește că s-ar fi săvîrșit și omoruri.

— Acuma închipuiește-ți inima mea, dragă Herdelea! zise Gogu. Nadina în mijlocul revoltaților care comit asasinate! Ce-o fi cu ea, a izbutit să fugă, a încăput pe mîinile țăranilor? Bietul tata își mușcă mîinile de desperare că n-a oprit-o. Cum e bolnav și bătrîn, și cu slăbiciunea lui pentru Nadina, cred că s-ar prăpădi dacă ar afla că i s-a întîmplat ceva. În sfîrșit, o tragedie întreagă!... Să dea Dumnezeu să se potolească lucrurile, dar eu știu că nu mai vreau să aud de moșie și de țărani, măcar să trăiesc cît bolovanii. Sînt în stare să și dăruiesc Lespezii și să scap. Cît am îndurat noi zilele astea, nu doresc nici dușmanilor mei!

Eugenia era mișcată de solemnitatea ședinței. Ea sfătui pe Titu, secondată fără convingere de Gogu, să nu se ducă la țară, să nu pățească și el ca Nadina, mai ales că armata poate să tragă și să se întîmple cine știe ce bătălii sîngeroase. Tînărul Herdelea răspunse cu o modestie de erou pornind la război:

— O, doamnă, de mine n-ar fi nici o pagubă!

De-abia cînd soarele se apropia de asfinţit, mulţimea izbuti să se urnească de la primărie, în jos, spre curtea Iuga, sporovăind şi gîlcevind, parc-ar fi mers la nuntă. Cît s-au tot certat mai mult s-au întărîtat, încît acuma toţi erau înfierbîntaţi. La gălăgie se adunaseră şi copiii să caşte gura.

— Măi nea Cristache, ia mai lasă tejgheaua! strigă Trifon în fruntea mulţimii, trecînd pe la cîrciumă şi văzînd pe Busuioc în uşă. Că ori eşti de-al nostru, ori de-al altora, ca să ştim şi să te însemnăm pe răboj!

— Iacă viu, măi frate Trifoane! răspunse cîrciumarul grăbit şi înfricoşat. Se poate să lipsesc eu cînd e tot satul ?... Măi muiere! adăogă apoi înlăuntru. Auzi tu ? Ieşi şi stai în prăvălie, că eu mă duc cu oamenii!

Dinlăuntru glasul femeii boscorodi ceva, dar Cristea Busuioc se amestecă în mulţime, cu o mutră veselă, potrivită împrejurărilor. Inima îi veni puţin la loc observînd printre oameni şi pe fruntaşii satului şi chiar pe primarul Pravilă.

— Aşa da, fraţilor! făcu cîrciumarul către cei dimprejurul său. Dacă ne ţinem de mînă cu toţii nu mai poate să ne înfrunte nimeni!

Miron Iuga ştia de întrunirea sătenilor şi de pregătirile lor împotriva lui. Isbăşescu, care pînă azi nu scosese nasul din registre, socotind că pe dînsul nu-l interesează controversele dintre proprietari şi săteni, el fiind un simplu negustor de cifre, fu cuprins de groază cînd logofătul Bumbu îi spuse, mai mult în glumă, că ţăranii tocmai pe el îl urăsc mai tare din pricina catastifelor cu datoriile şi evidenţele învoielilor. Astfel de azi-dimineaţă, îndată ce auzea vreun zvon de pe la argaţi sau alţi oameni umblători pe la curte, se ducea repede să-l comunice bătrînului Miron, adăogînd mereu că părerea lui ar fi să profite de ezitările ţăranilor şi să părăsească Amara cît mai e timp, căci orice rezistenţă

ar fi inutilă față de starea spiritelor prea încărcate. Miron Iuga asculta, dar se făcea că nu aude poveţele contabilului. Numai cînd Isbăşescu îşi permise să insiste, bătrînul se enervă puţin şi-l admonestă să-şi caute de registrele lui şi să-l scutească de poveţe.

— Vin ţăranii, coane Miroane ! strigă în cele din urmă Isbăşescu desperat, năvălind în apartamentul stăpînului. E tot satul, cucoane !... E prăpăd mare !... Doamne, Doamne, cum nu m-aţi ascultat şi pe mine !

— Ia mai închide gura şi nu mi te prăpădi cu firea ! zise liniştit bătrînul Iuga. Lasă-i să vie ! Bine că vin, ca să ne lămurim !

Isbăşescu se hotărîse să rămîie cam primprejurul boierului. Ce-o păţi boierul să păţească şi el, îşi zicea, în speranţa că boierul, fiind foarte respectat de oameni, nu va păţi nimic şi prin urmare nici dînsul.

— Ce faceţi, cucoane ? întrebă contabilul iar, observînd că bătrînul se plimbă prin odaie cu mîinile la spate. Nu ieşiţi înaintea lor, să nu dea cumva buzna aici, peste dumneavoastră ?

Miron Iuga îşi continua plimbarea fără a-i răspunde, mormăind numai în sine vorbe neînţelese. În realitate nici el nu ştia ce să facă cu oamenii aceştia, care, numai în cîteva zile, au ajuns să dărîme toate zăgazurile autorităţii şi, dintr-un sat organizat, să se transforme într-o turmă inconştientă, trasă şi împinsă de pofte primitive după bătaia vînturilor. Firește, alungarea jandarmilor, incendiile, devastările şi toate destrăbălările ultimelor zile au fost numai concluzia inerentă a unor permanente abdicări ale autorităţii, provocate de nedestoinicia guvernanţilor şi de demoralizarea lor sistematică prin promisiunile înşelătoare ale demagogilor, care toate au încurajat naşterea şi propagarea spiritului de nemulţumire întîi şi în sfîrşit de răzvrătire în sufletul simplist al ţăranului. Pornirile anarhice trebuiesc curmate în primul moment, cînd sînt în germene. Atunci e suficientă persuasiunea energică. După ce au prins rădăcini şi au început să se ma-

nifeste, numai forța brutală le mai poate stăvili distrugerile. Își dădea deci perfect seama că dînsul singur nu mai poate lupta cu mulțimea care și-a pierdut cumpătul. Dar nici nu putea dezerta de la datoria de a-și apăra pămîntul. Simpla-i prezență, prin prestigiul persoanei sale, constituia o piedică în dezlănțuirea anarhiei complecte. Țăranul are instinctul respectului de bătrîni și fruntași, cu atît mai mult de stăpînul din moși-strămoși. Unde și cît va fi prezent dînsul, oamenii se vor sfii a trece la prădăciuni. Au pus foc la Ruginoasa, fiindcă el nu era acolo... Desigur, mai ales după incendierea conacului din vecini al lui Cosma Buruiană, chibzuind azinoapte îndelung, și-a pus întrebarea dacă totuși n-ar fi mai înțelept să se retragă deocamdată pînă ce vor interveni forțele care să dezmeticească pe nebuni ? A înfrunta o ceată de răzvrătiți care și-au pierdut judecata nu e oare și din parte-i o nebunie, cînd nu se bazează pe altă armă decît teama și rușinea ce poate să le inspire persoana lui ? Și în clipa cînd zăgazul respectului s-ar rupe, n-ar fi socotită prezența lui ca o sfidare, aținînd mai violente dezlănțuiri de furie ?... Și-a întrerupt întrebările atunci, fiindcă i s-au părut primele simptome ale lașității. Numai lașitatea scormonește după argumente și considerente care s-o justifice. Ce va fi se va vedea atunci cînd va fi să fie...

Acuma Miron, plimbîndu-se prin odaie, auzea afară glasurile care-i spuneau că a sosit momentul hotărîtor. Lîngă o fereastră Isbășescu privea înfrigurat, cu interjecții de spaimă. Își zicea că ar trebui să iasă, să-i întîmpine, dar amîna mereu, parcă fiece minut de întîrziere ar fi fost un cîștig pentru dînsul.

Afară, zgomotul de pași și de glasuri se înteța. Mulțimea se revărsase din uliță în ograda și în parcul conacului ca un rîu care și-a schimbat brusc albia. Pe aleea prunduită și curățită de curînd țăranii se îmbulzeau și se fereau să nu calce pe marginile cu firicele de iarbă de-abia încolțită. Ici-colo cîte-un glas dojenea :

— Ferește, măi creștine, nu strica iarba, că-i păcat de muncă !

De altfel gălăgia mai contenise, ca și cînd le-ar fi fost rușine și s-ar fi simțit vinovați că au intrat prin parc, pe unde țăranii n-aveau voie să umble. Numai lîngă rondul din fața castelului Trifon Guju îndrăzni să chiuiască gros și prelung, parc-ar fi vrut să-și încerce curajul și să spargă liniștea care-i amorțea pe toți...

Cei mai mulți, intrați pe dincolo, prin curtea conacului, erau mai gălăgioși. Dinaintea lor porumbeii se ridicară în văzduh, iar orătăniile se împrăștiară orăcăind speriate. De prin grajduri și acareturi apăreau slujitori și argați de toate felurile, privind cu o curiozitate copilărească sosirea satului, rîzînd, schimbînd glume, parc-ar fi venit la clacă cu lăutari. Numai bătrînul Ichim se uita mirat și nedumerit. Logofătul Bumbu se oprise, cu tremurături în genunchi și cu o înfățișare resemnată, lîngă ușa locuinței sale, în fund, în vreme ce nevastă-sa dîrdîia înlăuntru, pîndind de după perdea.

— Ați venit, ați venit ? întrebă prostește logofătul cînd oamenii din capul cetei ajunseră lîngă dînsul.

Auzind că alții au intrat prin parc, trecu și el dincolo, parcă s-ar fi supărat că au îndrăznit să intre pe acolo și ar fi vrut să-i alunge. Curtea interioară dintre castel și conacul vechi era plină de țărani. Logofătul, mai zăpăcit, aruncă cîte o vorbă bună cînd unuia, cînd altuia, iar pe urmă se proțăpi în dreptul ușii, între doi stîlpi ai cerdacului, parcă s-ar fi pregătit să oprească lumea de a năvăli asupra stăpînului său, dar cu fața mereu umezită de un surîs sortit să-i ascundă frica și să-i cîștige bunăvoința tuturor.

Înmulțindu-se mereu, oamenii se îmbulzeau și vacarmul creștea. Unele glasuri înțepau și pe logofătul zîmbitor, care, cînd înțelese, făcu nevinovat :

— Ce-i, băieți ? Ce vreți voi ?... Spuneți-mi mie că...

Rîsete batjocoritoare şi cîteva huiduieli îi acoperiră vorbele. Bumbu se fîstîci complect. Deodată Lupu Chiriţoiu, care, fără să vrea, fusese împins aproape în faţă, strigă :

— Du-te, omule, nu mai sta şi spune boierului să iasă pînă afară c-a venit satul !

— Iacă mă duc, mă duc ! bolborosi Leonte Bumbu, dezmeticindu-se şi repezindu-se în casă.

Bătu la uşa bătrînului Miron şi, fără a mai aştepta răspuns, intră :

— Poftiţi, conaşule, c-a venit satul !

Miron Iuga se întoarse, parcă vestea l-ar fi surprins, cu toate că de cîteva minute auzea de afară murmurul de oameni din ce în ce mai neliniştitor. Se uită un moment în ochii logofătului :

— Bine, Leonte !... Să mergem să vedem ce mai pofteşte satul !

Îşi luă de pe o mobilă căciuliţa ce o purta obişnuit prin curte, şi-o potrivi bine pe cap şi păşi spre uşă. Bumbu îl opri o clipă, apucă din cuierul de lîngă uşă o haină scurtă de piele căptuşită cu blană şi i-o ţinu s-o îmbrace, bîiguind supus :

— E cam răcoare, conaşule, şi puteţi răci dacă...

— Ce dracu mă mai întorseşi din cale ! mormăi Miron, îmbrăcînd totuşi haina şi încheind cu atenţie toţi nasturii, parc-ar fi plecat la drum lung.

Isbăşescu, stană de piatră lîngă fereastră, nu clintise nici cînd a intrat logofătul. Văzînd pregătirea de ieşire a boierului, i-a venit inspiraţia să rămîie el mai bine pe loc. E mai prudent pentru orice eventualitate. De ce să se expuie de prisos el, care, în fond, e un biet proletar aflat în situaţia dramatică de-a fi urît de nişte oameni la fel de săraci şi de oropsiţi ? Leonte Bumbu, urmînd pe Miron, îi făcu o întrebare mută : „Nu vii ?" Mut răspunse şi Isbăşescu : „Nu".

Apariţia bătrînului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Cîteva căciuli şi pălării se ridicară instinctiv. În marginea cerdacului, la nivelul oamenilor, Iuga se opri. Dintr-o singură ochire observă că ţăranii au cuprins toată împrejurimea co-

nacului pînă la castelul lui Grigoriță și toată ograda argaților. Soarele coborîse spre asfințit în spatele caselor, adumbrind cerdacul și însîngerînd sutele de capete cu privirile strîmbate de puterea luminii.

— Văd că într-adevăr ați venit tot satul, cu căței, cu purcel ! zise Miron calm, cercetînd fețele, parc-ar fi vrut să vadă cine lipsește.

— De, cucoane ! răspunseră cîteva glasuri nesigure, între care bătrînul Iuga recunoscu pe al lui Ignat Cercel, zărindu-i chiar mutra plîngăreață undeva, fără să-l intereseze însă, ci numai ca o fulgerare a conștiinței.

Trecură cîteva clipe. Pauza păru tuturor nesfîrșit de lungă. Pe urmă, brusc, Miron Iuga strigă poruncitor :

— Cine v-a chemat pe voi aci, să-mi stricați straturile și rondurile și potecile la care am muncit din greu cu oamenii ?... Cine v-a dat voie ?... Adică dincolo, în curte, nu puteați aștepta ? Acolo nu mai e bine ? V-ați boierit, ai, de cînd umblați cu revoluția și cu blestemățiile ?

Vorbind, se aprindea și nu se mai putea domina, deși își dădea seama că merge prea departe și riscă să provoace tocmai efectul contrar celui scontat. Într-adevăr, cineva îl întrerupse obraznic :

— Da' ce, noi am venit să ne probozești matale ori să te probozim noi pe mata ?

Miron Iuga ezită o fracțiune de clipă dacă să rețină obrăznicia ori să n-o audă. Continuă cu același glas :

— La mine nu merge cu boieria, băieți, că eu muncesc ca și voi și cu voi împreună, așa că noi putem vorbi, ca totdeauna, și dincolo, între noi, nu aici unde e loc de odihnă... Dar acuma, dac-ați venit, nu face nimic... Aide, să v-aud durerile !

Atunci ieși în față obraznic, cu căciula pe ceafă, Trifon Guju :

— Cucoane, s-au dus vremurile alea... Mata n-ai auzit porunca lui vodă, ori nu vrei s-o asculți ?

Bătrînul Iuga făcu o sforțare cumplită să nu-l plesnească imediat peste ochi, în loc de orice alt

răspuns. Îl ştia pe Trifon leneş şi rău, deci dintre ţăranii cu care dînsul nici nu obişnuia să stea de vorbă. Ca şi cînd nici nu l-ar fi auzit, Miron întoarse capul să întrebe pe alţii despre ce anume poruncă e vorba. Isbăşescu îl pusese în curent de ieri, dar credea că e bine să se facă a n-o cunoaşte. Cîţiva oameni de treabă se grăbiră să-i explice cum şi ce s-a aflat. Boierul asculta liniştit şi se pregătea să vorbească. Trifon întrerupse din nou, mai provocător, jignit că nu l-a întrebat pe el :

— Stai, cucoane, să te lămuresc eu, că dînşii sînt proşti şi nu...

— Eu cu oameni necuviincioşi şi fără obraz nu vorbesc, zise bătrînul Miron, măsurîndu-l cu dispreţ, şi apoi urmă către ceilalţi : Spune tu, Profire, va să zică...

Ascultînd spusele încurcate ale celor întrebaţi, Miron Iuga simţea cum i se urcă tot sîngele în obraz. Îndrăzneala lui Trifon îi fierbea creierii, oricît se sforţa să se calmeze şi oricît îşi dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărite, ca astfel să aţîţe pe ceilalţi. În acelaşi timp şi Trifon Guju se socotea umilit că boierul nu-l lăsa pe el să explice, deşi el s-a străduit mai mult de i-a ridicat şi i-a adus pe toţi aci. Cum şi mulţi alţii păreau a fi de partea lui, bombănind că de ce să-l bruftuluiască boierul şi nici nu-i dă voie să vorbească, Trifon mai rău se umfla şi se înfuria.

În sfîrşit, bătrînul Iuga nu mai avu puterea să asculte bîiguielile cu porunca regelui şi, tăindu-le vorba cu mîna, întoarse faţa spre mulţimea ce începuse a prinde glas :

— Apoi după basme d-astea vă luaţi voi, măi băieţi, şi daţi buzna aci de-mi călcaţi şi-mi stricaţi grădina ? Şi veniţi claie peste grămadă, oameni în toată firea, adică să mă speriaţi pe mine, ori ce ?... Ei, ruşine să vă fie ! Şi mai ales vouă, care eraţi oameni de omenie şi v-am cinstit ! Uite, primarul satului ! Frumos îţi şade, n-am ce zice ! În loc tu să potoleşti pe cei smintiţi şi fără chibzuială, te bagi între ei la răzmeriţă... Halal de aşa primar !

— Să ne iertați, cucoane, dar dacă ne-a luat satul noi ce putem face ? boscorodi Pravilă umil și plecat.

— Și tu, Luca ! urmă Miron înflăcărîndu-se mereu. Și tu, Lupule, om bătrîn, cu plete cărunte, mai mare ca mine, între neisprăviți ca alde Trifon ! Ei, măi creștini, mi-e și silă de voi !

Vorbind, îi trecea neîncetat prin minte că și-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri, întocmai ca alergătorul care din greșeală și-a luat vînt pe o coastă piezișă și e dus la vale irezistibil, deși știe că se apropie de o prăpastie. Efectul dojanei de altminteri îl încuraja să continue. Gloata de țărani amuțea pe măsură ce glasul lui se înăsprea și biciuia. Parcă instinctul de frică și supunere s-ar fi redeșteptat brusc în sufletele tuturor, oamenii clătinau din cap îngrijorați sau murmurau scuze monosilabice.

Pe cînd cuvintele bătrînului Iuga șerpuiau amenințător peste capetele mulțimii surprinse, ca pleasna unui bici în mîna îmblînzitorului, gata să se abată în fiece moment, Trifon Guju își legănă deodată trupul, parcă și-ar fi strîns mijlocul cu o curea, și izbucni cu glas spart :

— Ia stai, cucoane, că noi nu ne-am sculat de florile mărului...

Glasul lui se încurcă și se ciocni în văzduh cu glasul bătrînului Miron Iuga. O clipă glasul lui Iuga, surprins, se înecă. Dar imediat se ridică cu o furie nouă, pornită parcă să ardă tot în calea ei :

— Tu să taci, ticălosule !... Să taci, tîlharule !... Să taci !... Să taci !...

Cu ochii bolbocați, cu o spumă subțire în colțurile gurii, Miron Iuga răcnea scuturînd pumnul spre Trifon Guju, care însă, după o secundă de șovăire, îi înfruntă privirea cu un rînjet obraznic. Apoi, fiindcă boierul nu mai contenea cu „să taci", deși abia mai hîrîia de oboseală, Trifon strigă gros și sfidător :

— Da' de ce să tac ?... Iacă, nu vreau să tac !... Ai să-mi poruncești dumneata ? Ce, sînt sluga dumitale ?

Miron Iuga nu mai vedea, dar fiece cuvînt îi plesnea obrajii de-i ţiuiau urechile. Continuă cu aceeaşi mînie :

— Să taci... şi să ieşi îndată din curtea mea !... Ieşi afară, ticălosule ! Acu să ieşi, hoţule, că altfel...

Trifon Guju îşi resfiră picioarele şi întinse genunchii, ca să se înfigă mai puternic pe loc, răspunzînd în acelaşi timp mai dîrz şi încruntat :

— Uite că nu ies, cucoane ! Nu vreau să ies !... Că nici nu mai e curtea dumitale şi nici n-am poftă să ies, uite-aşa !

— Nu ieşi ?... Din ograda mea ?... Şi mă înfrunţi tu pe mine ?... Ei, stai atunci că te învăţ eu pe tine omenie, tîlharule !

Vocea bătrînului Iuga se schimbase şi se înmuiase. Intră repede în casă. La fiece pas îşi zicea că trebuie să se calmeze. Îi tremurau însă şi mîinile şi genunchii, numai în inimă îi bătea un ciocan cu lovituri asurzitoare. În camera de culcare, deasupra patului, atîrna o puşcă de vînătoare, veşnic încărcată. O smuci din cui.

Afară toate limbile se dezlegaseră. Numai Luca Talabă îi strigă lui Trifon că nu face bine împungîndu-se cu boierul cel bătrîn. Din toate părţile se ridicau în schimb aprobări gălăgioase :

— Bine făcuşi, Trifonică !... Nu te lăsa !... De ce să-l asuprească şi să-l batjocorească ?... Trebuia să-i pui mîna-n beregată şi...

Un glas subţire strigă, mai departe, stîrnind veselie împrejur :

— S-a încins moşul, fraţilor, nu-i fie de deochi !

Ignat Cercel bîlbîi îngrijorat :

— Ia vezi, Trifoane, să nu te pomeneşti cu boierul că te...

Cînd reapăru Miron Iuga cu puşca în mînă şi cu ochii umflaţi şi roşii ca cepele, fu întîmpinat cu un murmur de mirare şi de nemulţumire. Bătrînul se opri la trei paşi de Trifon Guju, unde fusese adineaori, şi porunci, fără să mai ţipe, dar mai apăsat şi cu o voce grea de energie :

— Imediat să ieşi de aici, hoţule, ori de unde nu, o să ieşi pe targă !

— I-ascultă, boierule, nu vreau să ies, ai înţeles?... strigă întărîtat Trifon. Şi încearcă numai să... c-apoi vezi dumneata pe dracul, cît oi fi de boier, că doar...

Nu apucă să isprăvească. Iuga ridicase arma la ochi după primele lui cuvinte. Răsunară două detunături una după alta, atît de apropiate parcă a doua ar fi fost ecoul celei dintîi. Faţa lui Trifon Guju, cu gura largă de vorbe, primind descărcăturile în plin, se ciurui brusc ca de vărsat negru. Ochii mici avură o clipire mirată. Se prăvăli ca un sac greu.

— Tîlharule ! mormăi Miron Iuga, văzîndu-l cum se frînge, cu o satisfacţie care-i îngrăşa inima.

Cînd răsunară împuşcăturile, cîţiva oameni de pe lîngă Trifon îşi feriră capetele, retrăgîndu-se cu spaimă peste cei dinapoia lor. Ţipete diverse ţîşniră într-o îmbrînceală generală. Printre glasurile speriate însă porniră deodată înjurături şi ameninţări. Toader Strîmbu, la cîţiva paşi, răbufni cu o mutră roşie de ură :

— Ce, boierule, vrei să ne omori ?

În aceeaşi clipă mişcarea mulţimii se învolbură. Deasupra lui Trifon se aplecaseră cîţiva să-l sprijine. Oamenii se îmbulzeau valvîrtej, într-o înnebunire subită. Pe cînd rostea Toader Strîmbu întrebarea, un băţ de rădăcină cu măciuca cît un pumn de copil se înălţă în aer lîngă Miron Iuga. Măciuca îl lovi în cap cu atîta sete, că se auzi împrejur un pîrîit. Căciuliţa boierului se turtise în creştet.

— Cum îndrăzneşti, hoţule, să ridi... ? începu Miron fără să mai poată sfîrşi.

Zeci de alte beţe se agitau izbind la întrecere într-o vălmăşeală furioasă. Bătrînul Miron Iuga, fără cunoştinţă, cu ţeasta zdrobită, rămase în picioare în mijlocul ţăranilor, care, îndesîndu-se să-l lovească, parcă-l sprijineau să nu cadă.

Cerdacul deschis cu stîlpii pătraţi se umplu de oameni care izbeau în dreapta şi în stînga, în neştire, parcă pretutindeni şi chiar în aer ar fi fost numai duşmani. Geamurile ferestrelor ţipau strident sfărî-

mîndu-se. Mulţimea, frămîntată ca o baltă răscolită de o furtună năprasnică, se îndoia cînd încoace, cînd încolo, căutînd parcă să-şi descarce mai repede furia ce o sugruma. Urletele pe toate glasurile, înjurăturile îmbălate se încrucişau într-un vuiet prelung, care înăbuşea strigătele desperate ale celor cîteva slujitoare de la curte... În izbucnirea de furie, descătuşată într-o singură clipire, ca un trăsnet clocit mult între nori şi căzut fără obişnuitele tunete şi fulgere pregătitoare, ţăranii se năpustiră şi asupra argaţilor, în vreme ce logofătul Bumbu, deşi aflat lîngă bătrînul boier, a scăpat numai cu îmbrînceli, parcă în toiul vijeliei nimeni nu l-ar fi recunoscut.

După numai cîteva clipe, cei ce se oţărau împrejurul bătrînului Iuga îl părăsiră unul cîte unul, răcoriţi sau flămînzi de alte fapte. Fără sprijinul ţăranilor, Miron Iuga se prăbuşi cu faţa-n jos, scormonind pămîntul şi mirosindu-i mai lacom ca totdeauna aroma dulce-amară, pentru ultima oară. Nimeni nu se mai sinchisea de dînsul. Ţăranii, îmbrîncindu-se fără odihnă, treceau peste trupul lui, îl călcau în picioare, apăsîndu-l şi frămîntîndu-l cu pămîntul în care îşi înfipsese din viaţă toate rădăcinile.

5

— Petrică, sai, că oamenii au omorît pe boierul cel bătrîn ! strigă în gura mare Marioara, năvălind în ogradă. Vino, Petrică, degrabă, să nu se apuce de vreo poznă şi mai mare !

Petre Petre isprăvise poarta şi ciocănea în fundul bătăturii, la grajd, numai ca să aibă de lucru şi să nu fie mînat a se mai amesteca în nimica. A auzit de la maică-sa Smaranda că satul a pornit la curtea boierului cel mare şi l-a ispitit un moment să meargă şi el, nu să strice ori să aţîţe, ci dimpotrivă să oprească ce s-ar putea să facă alde Toader

Strîmbu și alții de teapa lui. Dar s-a încăpățînat să rămîie acasă, ca și cînd ar fi vrut să-și rumege mai îndelung durerea ce-i clocea în inimă, precum și pentru că socotea peste putință ca oamenii să îndrăznească a se atinge de boierul Miron, chiar ducîndu-se la dînsul cu răzmeriţa.

— Vai de mine și de mine! făcu deodată Petre, parcă l-ar fi lovit în moalele capului.

Nici nu se uită la Marioara, cu toate că o iubea și avea planul să facă nunta după Paști. I se părea străină și necunoscută și indiferentă. Numai glasul ei îi zbîrnîia în urechi urît ca niciodată.

Fără altă vorbă își curmă lucrul și porni grăbit, aproape fugind. Marioara îl urma ca un cățel și-i povestea gîfîind întîmplările de la curte. Petre o auzea din urmă și cuvintele ei parcă-l împingeau înainte. Își zicea, totuși, în același timp, că se duce degeaba, căci el singur n-are să se poată lupta cu tot satul și nici să oprească pe oameni de-a se răcori.

De departe curtea Iuga vuia de gălăgie. Petre își iuți mai mult mersul. Era fără suman, ca la muncă, și avea în mînă barda cu care cioplise și pe care a luat-o fără să-și dea seama, ca un băț cînd pleci la drum.

În ograda cea mare a conacului oamenii alergau de ici-colo năuciți, cu fețele aprinse, vociferînd și neștiind ce să facă. Unii se hărțuiau cu argații, alții se certau între dînșii din senin, gata să se ia de piept. La fîntînă cîțiva îngrijeau pe Trifon Guju, care gemea. Petre aruncă o privire, dar nu se opri. La ușa locuinței lui Leonte Bumbu se grămădeau unii cu răcnete amenințătoare, pe care însă le întreceau țipetele nevestei logofătului, dinlăuntru. Alături, în cancelarie, se învîrteau mai mulți, spărgînd ce le cădea în cale și războindu-se mai ales cu registrele în care erau însemnate învoielile și datoriile oamenilor.

Petre trecu în curtea cealaltă. Între cele două clădiri înghesuiala era mai mare. Mulțimea se frămînta

în același loc, așteptînd parcă o poruncă sau măcar un semn.

— Unde-i boierul cel bătrîn ? întrebă Petre într-un grup de mînioși.

— Adineaori l-au dus în casă, răspunse totuși un glas.

Flăcăul nu recunoscu nici pe cel ce-i răspunse, nici pe ceilalți, parc-ar fi fost din altă lume. Intră în conacul vechi. În cerdac se rărise lumea. Geamurile sparte căscau guri negre în pereți. Pe ușile deschise larg unii intrau și alții ieșeau, ca la moară. În a treia odaie erau cîțiva oameni tăcuți, cu capetele goale. Aici se plimbase adineaori Miron Iuga, cu mîinile la spate. Acuma zăcea întins, cu mîinile pe piept, pe canapeaua dintre două ferestre. Hainele îi erau mînjite de pămînt, iar pe față parcă purta o mască de lut. Bătrînul vizitiu Ichim l-a cules dintre picioarele țăranilor, bucătăreasa Profira a așternut cearceaful alb pe canapea și i-a aprins la căpătîi o lumînare a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărîmate. Profira se trudea să curăță puțin pămîntul de pe hainele și figura mortului. Primarul Ion Pravilă, aflat acolo printre alți oameni, îi zise domol :

— Lasă, muiere, lasă-l să se odihnească așa cum a orînduit Dumnezeu...

Voia să spună că pînă va veni vreo anchetă care să stabilească împrejurările morții, dar nu îndrăznea.

Petre privea lung fața noroită a bătrînului boier. Vedea pe obrazul stîng o dîră de sînge năclăit cu humă, ca o panglică de catifea neagră ieșită de sub căciula turtită. Tresări cînd auzi glasul primarului cu o imputare ascunsă :

— Mi se pare că nu fuseși aci, Petrică ?

— Bine că n-am fost, Doamne iartă-mă ! bîigui flăcăul. Că ce-o mai ieși din toate astea numai Cel-de-sus poate să știe !

— De, se vede că ne-a fost nouă scris să...

Pravilă iar nu cuteză să sfîrșească. De altfel Ichim îi luă vorba din gură :

— Du-te tu, Petrică băiete, că pe tine poate să te asculte, și nu lăsa să mai jefuiască și să strice, că-i destul cît au făcut și ce-au făcut ! De-aia am și trimis pe Marioara după tine... Aide, du-te, că și boierii ți-au făcut bine și te-au ajutat cînd ai fost la necaz !

Petre mormăi întunecat :

— Multora le-a făcut bine și uite răsplata !

— Și dumnealui a fost prea proclet și iute, Dumnezeu să-l ierte ! făcu atunci Luca Talabă foarte blînd.

Tăcură toți un răstimp. Apoi Petre, luîndu-și seama, rosti aspru :

— Care n-aveți treabă aici să faceți bine să ieșiți afară !

Nu mai așteptă să vază dacă l-au ascultat, ca și cînd ar fi fost sigur că va fi. Și în curînd mortul rămase numai cu Ichim, cu Profira și cu Marioara să-l privegheze.

Petre, cu același glas hotărît, cărăbăni pe toți țăranii care mai rătăceau prin casă. Cînd însă ajunse în cerdac, se întîlni cu o ceată care nu se îndura să plece cu mîna goală. Se înfurie :

— Ce, voi nu înțelegeți de vorbă bună, că-i mortul în casă ? Nu v-ajunge că l-ați omorît, nici să se odihnească nu vreți să-l lăsați în pace ?

În vreme ce oamenii se retrăgeau bombănind, Petre observă că alții se îmbulzesc să intre în castelul cel nou ale cărui uși fuseseră smulse din țîțîni. Îi trecu prin gînd că e tocmai clădirea lui Grigoriță, căruia el îi datorează numai recunoștință. Și se repezi într-acolo strigînd speriat :

— Nu stricați, oameni buni !... Faceți loc !... Dați-vă la o parte !... Nu mai intrați, că n-aveți ce lua !... Nea Serafime, fii tălică mai cuminte !

Își croi drum cu coatele și pătrunse înlăuntru. În marele hol de la parter oamenii umblau cu oarecare sfială, pipăiau lucrurile, vorbeau încet. Petre strigă mai mult rugător decît poruncitor :

— Ieșiți afară, măi oameni !... Ia ieșiți, că n-aveți ce căuta aici !

Auzi paşi sus, la etaj. Urcă în goană pe scara de stejar. În camerele deschise cotrobăiau după obiecte pe care să le poată căra. O femeie strînsese într-un cearceaf diferite boarfe, bolborosind într-una jeluitor că de ce să se piardă toate astea şi să nu le folosească mai bine ea, care-i sărmană. Petre năvăli într-o odaie unde zărise mai multă lume, repetînd mereu aceleaşi vorbe :

— Ia ieşiţi afară, măi oameni, că...

Era odaia de culcare a Nadinei, cu patul larg, cu fotografia ei mare la căpătîi, pe perete. Petre străbătu pînă lîngă pat şi dădu brusc cu ochii de Nadina. Se buimăci, parc-ar fi fost vie. Glasul i se uscă în gîtlej, numai buzele i se mişcau, arse. Aproape goală, Nadina se uita tocmai la dînsul cu priviri galeşe, în care însă juca un dispreţ jignitor. Oamenii se holbau ca şi dînsul şi nici nu cutezau să deschidă gura în prezenţa ei. În sufletul flăcăului răsărise întîi numai bucurie, ca şi cînd ar fi regăsit ceva ce căuta în zadar. În clipa următoare îi căzu vălul de pe ochi. Dispreţul privirilor ei îi sfredelea inima şi i-o otrăvea. Se simţea înşelat şi pălmuit. Izbucni deodată răguşit :

— Uite drăcoaica asta cum ne batjocoreşte !

Îşi aminti numai atunci că şi-a luat barda. O învîrti deasupra capului, sări pe pat şi izbi cu toată puterea. Zgomotul sticlei zdrobite păru o tînguire prelungă şi înţepătoare. Cioburile împroşcau din locul loviturii ca stropii de sînge dintr-o rană. Cîteva ţăndări îl plesniră peste obraji, zgîriindu-l ca nişte gheare de pisică. Petre lovea repede, gîfîind lacom. Trupul Nadinei, ciopîrţit, se scoroji în zdrenţe de carton, dar ochii rămaseră dispreţuitori şi galeşi, chiar cînd figura se umplu de crestături.

— Daţi, băieţi, ce staţi ! răcni Petre cu ochii însîngeraţi de mînie.

Parcă de mult şi numai atîta ar fi aşteptat, oamenii se năpustiră. În cîteva clipe sfărîmară tot ce se găsea în odaie, zvîrlind pe ferestrele scoase din pervaze picioare de scaune rupte, rufe sfîrti-

cate, oale de noapte, perne spintecate și cu fulgii împrăștiați, rame de tablouri...

— După mine, fraților! strigă Petre peste un răstimp.

Prin celelalte odăi și la parter toată lumea spărgea și urla. Petre alerga ca un nebun, agitînd barda.

— Foc!... Foc!... Praf și cenușă să se aleagă! poruncea Petre coborînd în parter către cei ce soseau de afară.

— Puneți foc, fraților! strigau alții învîrtindu-se pe loc.

— Apoi așa da, Petrică! făcu Serafim Mogoș văzîndu-l cu barda știrbită. Că destul am răbdat toate nedreptățile!

Petre se pomeni afară. Soarele scăpătase în spatele conacului vechi. Amurgul își cernea lin întunerecul. Oamenii păreau mai grăbiți și mai mînioși. Fața flăcăului lucea de sudoare și de amărăciune.

— Da' ce-i, Petrică? întrebă primarul Pravilă, văzîndu-l atît de schimbat.

— Dumneata nu vezi ce-i, ori nu vrei să vezi? se strîmbă Petre cu răutate.

— D-apoi că rușinea asta... începu Lupu Chiriţoiu, care se afla alături, cu glas de dojană și părere de rău.

Petre nu-i dădu răgaz să isprăvească:

— Ia mai tacă-ți clanța, hodorogule! Că destul ne-ai bătut capul și ne-ai ținut în loc cu brașoavele și cu miorlăielile tale!

— Ai nebunit și tu, băiete, vai de tine! bîlbîi bătrînul, crucindu-se. Numai să nu-ți pară rău pe urmă!

— Ce să-mi pară rău, că doar o singură moarte are tot omul! strigă Petre depărtîndu-se grăbit fără să știe unde.

În cîteva ferestre ale castelului se iviră fuioare de fum.

— Focul!... Focul! răcni un glas cu o bucurie sălbatecă.

Dar focul se încingea greoi. Ardea numai înlăuntru și mai mult afuma. De-abia cînd se înnoptă de-a

binelea flăcările mari izbucniră prin coperiș ca o coroană luminoasă, scăpărînd milioane de scîntei. Oamenii umblau în jurul focului, parcă n-ar mai fi avut nici somn, nici case. Toți răgușiseră urlînd și totuși urlau mereu vorbe fără șir și sudălmi cu care voiau să răscumpere toate tăcerile trecutului.

În spatele castelului în flăcări, vechiul conac apărea negru și adormit. Numai într-un geam pîlpîia tainic o luminiță galbenă. Cînd se uitau într-acolo, oamenii se cutremurau involuntar. Ignat Cercel, ca să-și încălzească inima, bolborosi singur :

— Iacă, l-a săturat Dumnezeu și de pămînt, și de toate !

XI

PETRE PETRE

1

Toată noaptea spre sîmbătă cerul Amarei fu însîngerat de jocul flăcărilor ce mistuiau castelul Iuga. Mulţimea de ţărani, furioasă şi gălăgioasă, nu se dădea de loc dusă, parcă şi-ar fi pierdut somnul. Chiotele unei bucurii năprasnice înăbuşeau trosniturile focului. În lumina roşie oamenii viermuiau ca nişte umbre fără odihnă, cu glasuri aspre, hîrbuite, care se topeau într-un zgomot straniu, izbucnit parcă din rărunchii pămîntului... Tîrziu după miezul nopţii coperişul cu căprioriı arşi se prăbuşi peste tavanul etajului. Un nour uriaş de scîntei răbufni brusc şi se împrăştie în văzduhul roşu, urmat de un cîrd de flăcări proaspete, desprinse din mormanul de jăratec. Din sute de piepturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulţumire. Apoi, ca şi cînd numai acest semn de izbîndă deplină l-ar mai fi aşteptat, ţăranii se risipiră încetul cu încetul. Doar cîţiva se încăpăţînară a rămînea de teamă să nu se mai întîmple ceva şi ei să lipsească. Astfel, înspre ziuă, curtea se mai linişti de oameni şi focul însuşi ardea mai potolit şi sătul, cu pîlpîiri somnoroase.

În fereastra bătrînului conac veghea aceeaşi lumină sfioasă. Scînteile mari zburătăceau ca fluturii pe coperiş şi se stingeau atingînd olanele bătrîne, parc-ar fi căzut pe gheaţă. Ichim închisese uşile spre

cerdac, să nu mai intre nimeni să tulbure odihna casei. Un răstimp a privegheat el lîngă boierul ucis, apoi bucătăreasa, apoi logofătul, apoi bărbatul bucătăresei. Acuma, de vreun ceas, clipocea Marioara pe jilțul din colț, în camera mortului. Îi era somn și mai ales frică. Nu se uita de loc spre canapeaua pe care zăcea Miron Iuga. O spăimîntau de ajuns umbrele ce se legănau pe pereți ca niște stafii neostoite. Pe geamurile sparte intra răcoarea din ce în ce mai tăioasă. De cîteva ori i s-a părut, tocmai cînd închisese ochii, că aude un fîșîit ciudat. O singură dată a îndrăznit să privească într-acolo. Cum se clătina flacăra lumînării, mortul părea că se mișcă. S-a închinat repede de trei ori... După ce își mai veni puțin în fire, auzi deodată foarte deslușit un suspin greu și dureros ca un geamăt. De groază nici nu putu scoate glas, dar sări în picioare. În aceeași clipă o voce speriată rosti :

— Marioară, să nu țipi că mă nenorocești !... Sînt eu, Isbășescu !

Ieși anevoie de sub canapea. Era amorțit. Se ascunsese de cînd a văzut pe bătrînul Miron că ia pușca, bănuind ce are să se întîmple. Chircit acolo a mulțumit lui Dumnezeu că i-a dăruit ideea salvatoare, altfel desigur brutele l-ar fi masacrat. I-a fost teamă dintîi să nu aprindă casa țăranii și să ardă ca un șoarece. Se gîndise să nu miște pînă va simți el că a trecut orice primejdie, chiar de-ar fi să stea o săptămînă. Pe urmă, cuprins și de neputințe, și de groaza mortului ce zăcea deasupra lui, și-a zis că ar fi mai cuminte să o ia cumva la sănătoasa, mai cu seamă cînd a văzut că a venit la priveghi Marioara, în care inima lui avea mai mare încredere.

Ca să nu-l zărească cineva de pe afară, se piti după o perdea și de acolo întrebă cu de-amănuntul pe Marioara asupra tuturor celor petrecute. Cînd auzi că țăranii au bătut și pe Leonte Bumbu, ba și pe nevastă-sa, și i-au cam prădat locuința, se gîndi în sine că pe dînsul cu siguranță l-ar fi jupuit de viu. Fata îi mai spuse apoi că poate să plece fără frică, prin grădină, că abia de mai sînt oameni prin

curte. Atunci îi veni o nouă inspirație : numai îmbrăcat țărănește ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele cîteva sate pînă la Costești. Trimise pe Marioara să ceară un rînd de haine, oricît de rupte, de la unchiul ei și să le aducă prin dos, să n-o vadă nimeni, făgăduindu-i o răsplată bună și recunoștință veșnică. Cu hainele veni însăși Profira, să-i ia în schimb pe cele nemțești, ca să nu păgubească dacă cumva contabilul nu s-ar mai întoarce.

— Ei, țață Profiro, Dumnezeu să-ți răsplătească binele ce mi l-ai făcut, că mi-ai salvat viața ! zise lăcrimînd și strîngîndu-i mîinile. N-am să vă uit niciodată.

Pe cînd se crăpa de ziuă Isbășescu se strecura prin grădină spre Bîrlogu, fără să fi văzut cum arde castelul Iuga și fără să se mai uite înapoi...

Apoi, puțin înainte de răsăritul soarelui, tavanul etajului, prefăcut de mult într-o băltoacă de jăratec, se scufundă, uruind și trosnind, peste tavanul parterului, care, încins și slăbit, se prăbuși de asemenea. În cuprinderea zidurilor înnegrite, prin găurile ferestrelor, se vedea clocotul flăcărilor cu răsuciri mînioase de scîntei.

Curînd începură să se adune iar țăranii, unul cîte unul. Se uitau la foc, clătinau din cap, aruncau cîte-o vorbă și repede întorceau ochii spre conacul vechi. Li se părea, chiar spusese cineva, că treaba nu e sfîrșită cît timp tocmai casa cea bătrînă boierească rămîne în picioare. Dar din pricina mortului nu cuteza nimeni să se apropie, oricît jinduiau. De altfel cei mai mulți veneau pentru pradă. Sărăcimea se lăcomea mai cu seamă la porumb. Un hambar de sămînță a fost golit de aseară. Mai erau două magazii cu rămășițe. Pavel Tunsu aduse înadins un drug de fier și izbuti să iasă cel dintîi cu un sac plin în spinare, numai pînă în vecini, la baba Ioana, soacră-sa, care se necăjea cu păsările și cu odorul de nepot, Costică.

— Hai, soacră, hai, nu sta, să-ți iai și tălică nițel porumb, că oamenii se îndeasă la pomană și pe

urmă degeaba te-ai mai duce ! strigă Pavel sfătos, înapoindu-se degrabă la conac.

— Fire-ar a dracului ! bombăni baba, văzîndu-şi de treburi, parcă nici nu l-ar fi văzut şi nici auzit.

În vreme ce mulţimea se îmbrîncea în jurul magaziilor, unii mai îndrăzneţi se ciorovăiau din pricina vitelor. Marin Stan scoase din grajduri o pereche de boi şi voia să-i ducă acasă. Leonte Orbişor era indignat şi răcnea :

— Să-ţi fie ruşine să pui tu mîna pe boi, că doar tu ai şi nu-ţi fac trebuinţă, iar eu nu mi-am putut agonisi niciodată şi n-am cu ce munci !... D-aia fii bun şi lasă boii, Marine, că eu fac şi moarte de om dacă nu-i laşi !

— Adică asta-i dreptatea, să ia ce-i mai bun tot care au, iar noi să fluierăm a pagubă ? ameninţă altul.

— Eu nu vreau să ştiu nimic ! făcu Marin Stan furios. Aici nu merge pe tocmeală, că nu e bîlci. Cine ce a apucat e bun stăpîn !

Leonte Orbişor îi puse mîna în piept. Se smuciră cîteva clipe şi se suduiră. Marin, simţind că toţi îi sînt potrivnici, se înmuie :

— Apoi lasă c-om vorbi noi altă dată, dacă-i aşa povestea !... Nu face nimic, Leonte, ai să mai vii tu la moara mea !

— De ce nu te-ai agăţat de cai, pricopsitule, că n-ai şi ţi-ar prinde bine ! strigă Orbişor în batjocură. Ce zici, nea Ichime ?

În uşa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mînă. Răspunse :

— De căişorii mei nu se atinge nimeni cît oi trăi eu !

— Ia seama c-o să-ţi dăm foc şi dumitale, nea Ichime, că vezi bine cum mai arde de frumos conacul ! mormăi un glas.

— Mai bine să ardă decît să ajungă de batjocura voastră ! făcu bătrînul vizitiu cu o mîndrie parcă el ar fi fost boierul.

Ţăranii nu voiau să-şi puie mintea cu Ichim, şi că era bătrîn, şi că îl ştiau trăsnit din fire, cu toate că

se credeau în drept să ia fiecare ce-i place şi ce poate, că doar din munca lor s-a făcut averea boierului şi deci între ei trebuie să se împartă. Unul îi şi impută mînios :

— Degeaba umbli să te faci stăpîn pe munca noastră, nea Ichime, că nu te-om răbda ! Dacă n-am răbdat noi nici pe boierul cel mare, darmite pe tălică !... Stai niţel, să vie Petrică şi ai să vezi !

Petre însă dormea dus. Se dusese tîrziu acasă şi atît de ostenit cum nu s-a mai simţit niciodată. S-a trîntit pe laviţă, îmbrăcat cum era, căciula drept pernă, şi îndată a adormit ca mort. Acuma toată casa se sculase, numai el nu se urnea. Pentru că nu i se mai întîmplase să-l găsească soarele în pat, Smaranda încercă să-l deştepte. Flăcăul murmură cu ochii închişi :

— Lasă-mă, mamă, să mă mai odihnesc, că vai ce somn mi-e !

— Dormi, dragul mamei, dormi ! zise femeia. Mai bine să dormi toată ziua decît să te mai duci pe unde-ai fost !

2

— Am plecat foarte exact ! observă Titu Herdelea examinîndu-şi ceasul şi văzînd că la nouă jumătate precis trenul s-a pus în mişcare.

— Măcar de-am sosi cu bine ! zise Grigore Iuga cu o emoţie abia stăpînită.

Baloleanu, cu capul scos pe fereastra compartimentului, agita o batistă de mătase şi murmura într-una cu vocea înecată :

— La revedere, Melanie !... La revedere !... La revedere !

Cînd se aşeză, după ce ieşiră din gară, avea ochii umezi. Surîse totuşi :

— Sărăcuţa !... A rămas foarte îngrijorată... Ce-i drept, cred şi eu că are de ce, cu toate că m-am

silit s-o conving că nu e nici un pericol. Dacă nu mi-ar fi cerut-o șeful cu insistență, nici n-aș fi primit o misiune atît de covîrșitoare! Vă dau cuvîntul meu, n-aș fi primit!... Biata femeie, cum mai plîngea! Mi se rupea inima...

Trenul era compus numai din cîteva vagoane, și acelea aproape goale. În afară de cîțiva noi prefecți, doar niște ofițeri și negustori au cutezat să mai părăsească Bucureștii. Mecanicul era instruit să conducă garnitura cu mare atenție, pentru că circulau zvonuri că țăranii ar avea intenția să ridice șinele și să oprească trenurile, ca să întîrzie sosirea trupelor în regiunile răsculate.

Numai Titu Herdelea își păstrase seninătatea. El era ferm convins că toate știrile cu tulburările țăranilor trebuie să fie mult exagerate. Observase că în Romînia oamenii nu cunosc decît extremitățile, zeflemeaua sau tragedia, deopotrivă de gălăgioase și nestatornice. Așa și cu răscoala aceasta: întîi toată lumea a luat-o ca o diversiune politicianistă, un ingenios mijloc de a răsturna guvernul, iar acuma toată lumea e desperată și anunță prăbușirea țării.

Grigore Iuga era mai îngrijorat chiar decît Baloleanu. Aseară, la Predeleanu, a fost sfătuit să nu se hazardeze inutil pînă ce se va pacifica județul. Nimeni nu știe precis ce e la țară. Ori că merge, ori că așteaptă la București, el nu mai poate fi de nici un folos bătrînului Iuga. Iar argumentul suprem s-a rostit mai în șoaptă: dacă soldații vor refuza să tragă și vor trece de partea țăranilor?... Tocmai acest argument l-a încăpățînat să plece. Altfel poate s-ar fi răzgîndit, mai cu seamă că și Olga îl reținea cu o privire umedă de duioșie. Mai tîrziu, găsindu-se o clipă singuri, ea i-a șoptit brusc: „Rămîi, dacă mă iubești!" Grigore a fost așa de surprins că, sărutîndu-i mîna, de-abia a putut răspunde: „Trebuie să plec tocmai fiindcă te iubesc atît de mult!" Acasă, pe urmă, replica aceasta i s-a părut complect idioată și i-a fost rușine că a rostit-o, deși Olga n-a

găsit-o probabil așa de proastă, pentru că n-a rîs nici atunci și nici mai tîrziu.

Șoapta Olguței i-a răscolit sufletul și i-a trezit întrebări pe care nu le cunoscuse pînă acuma sau pe care poate le înăbușise înadins. Se simțea demascat în fața sa însuși. Prietenia lui cu Victor era veche, evident, dar se pare că ochii Olguței au strîns-o mai mult în ultima vreme. Și totuși el nu și-a mărturisit niciodată că s-ar putea ca vizitele și mesele lui cotidiane la Predeleanu să aibă și alte motive. Nu s-a gîndit că iubește pe Olga, cu toate că iubirea îi umplea inima, și nici vreo aluzie de dragoste nu i-a făcut măcar în glumă. Cel mult ochii lui au vorbit, fără voia lui.

Se învinovățea însă că, în momentele acestea de durere generală, preocuparea lui cea mai mare e o iubire nouă. Îi mijea în minte gîndul că repudiarea Nadinei, atît de ireconciliabilă, a făcut-o ca să-și înlesnească apropierea de Olga. Desigur, Nadina l-a jignit așa de crunt că nu mai putea fi vorba de a continua împreună căsnicia. Totuși, dacă n-ar fi fost Olga la mijloc, el n-ar fi avut tăria s-o alunge cu atîta brutalitate. Cu deosebire începea să-l chinuiască ideea că a lăsat pe tatăl său singur la țară, numai din egoismul de-a rămîne aproape de Olga, de a nu renunța să o vadă, cel puțin, în fiece zi. Degeaba își zicea că și-a făcut datoria ducîndu-se acasă și oferindu-se să stea acolo, că a trebuit să respecte ordinul bătrînului părinte. Acuma era sigur că, în alte împrejurări, adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mișcat din Amara...

Emoția lui Baloleanu se manifesta printr-o irezistibilă avalanșă verbală. Din clipa cînd a fost desemnat pentru postul de prefect al unui județ răzvrătit, a simțit nevoia să se înfățișeze pretutindeni ca un martir trimis la eșafod. Prin București se vorbea în taină că armata nu mai e de loc sigură și că, pînă la urmă, va trebui totuși să se facă apel la austriaci pentru adevărata pacificare. Se zicea că nici noul guvern n-are încredere mare în soldații ță-

rani, dar nu vrea să cheme ajutor străin înainte de a face o supremă încercare.

— Dragii mei, trăim cea mai cumplită tragedie din istoria neamului romînesc ! zise Baloleanu cu glas înecat. Însuşi şeful a fost mişcat ieri după-amiazi, cînd ne-a dat instrucţiile pentru executarea penibilei misiuni. Recunoştea că avem o sarcină extrem de dificilă şi mai ales primejdioasă. „Contez, zice, pe tactul, pe inteligenţa şi energia dumneavoastră ! Aveţi manifestul cu reformele care satisfac doleanţele cele mai urgente. E o armă pacifică excelentă, pe care s-o mînuiţi cu toată abilitatea. Unde însă persuasiunea nu va fi suficientă, unde veţi întîmpina rezistenţă războinică, veţi utiliza forţa armată cu toată hotărîrea şi toată vigoarea. La violenţă veţi răspunde prin violenţă, căci ordinea trebuie restabilită cu orice preţ..." Aşa, şeful. Eram zguduiţi de emoţie. Momentul era istoric... Ne-a îmbrăţişat apoi pe fiecare... Se pune acuma întrebarea : ce vom găsi la faţa locului ? Eu sînt democrat prin toată educaţia mea şi umanitarist convins. Vă închipuiţi ce-ar fi pentru sufletul meu dacă ar trebui să ordon o represiune sîngeroasă. Şi totuşi interesele superioare ale neamului !... Îngrozitoare dilemă !

Titu Herdelea îl asculta cu toată gravitatea cuvenită, dar în sinea sa se gîndea că acest Baloleanu e un mare farsor. Îşi aducea aminte cu cîtă emfază predica odinioară, la „Enache", împărţirea moşiilor la ţărani. Şi acuma cum caută să justifice mai dinainte uciderea aceloraşi ţărani dacă nu se vor mulţumi cu reformele în care nici pomeneală nu mai este de împărţirea pămînturilor. Îi venea mereu să-i reamintească promisiunile de odinioară. În locul său vorbi Grigore, parcă şi pe el l-ar fi muncit aceleaşi gînduri :

— Cînd ţăranii au apucat să se scoale pentru pămînt, greu se vor mulţumi numai cu reforme platonice !

— Cum, crezi că ar trebui să li se împartă moşiile ? făcu Baloleanu puţin surprins.

— Eu nu, dar tu credeai! răspunse Grigore simplu.

— O, bine, altceva e o credință intimă și alta e posibilitatea realizării, zise prefectul confuz. În orice caz asemenea măsuri revoluționare nu se pot decreta sub presiunea teroarei țăranilor, nu-i așa? De altminteri chiar tulburările actuale, atît de tragice, arată cu elocvență că țăranul nostru are încă nevoie de multă, multă educație socială. Barbariile pe care le-au săvîrșit, dacă ar fi numai pe jumătate adevărate, justifică toate aprehensiunile, dragul meu. Și fii sigur că eu, care, cum știi, iubesc pe țăran, nu voi șovăi să pedepsesc cu cea mai mare severitate orice sălbăticie. A iubi pe țărani nu înseamnă să le tolerezi nebuniile și nici să le accepți tîlhăriile. Țăranul trebuie să fie supus și respectuos de lege și de avutul altuia, ca toată lumea. Altfel unde ajungem?

Grigore Iuga surîse ironic:

— Eu mă îndoiesc numai de efectul reformelor în care tu ai încredere. Atît. Îți închipui că eu aș avea poate și motive personale să reclam toate fulgerele împotriva țăranilor, mai ales dacă, după cum se pare, nu ne-au cruțat de loc nici pe noi, care am trăit între ei și ne-am făcut totdeauna datoria față de dînșii...

— Care va să zică sîntem de acord, Grigoriță! făcu Baloleanu. M-aș fi și mirat să fie altfel, că doar amîndoi iubim deopotrivă țara aceasta scumpă și pe țăranii noștri. Astăzi nu mai e vorba de politică, ci de salvarea Romîniei!

Iar se încălzi și povesti amănunte înduioșătoare despre despărțirea lui de Melania, despre presimțirile ei, despre curajul lui... Vorbea toată vremea numai de el. Doar prin gări se întrerupea și examina cu atenție lumea. De cîte ori descoperea un grup de țărani, îi arăta cu o ușoară spaimă, zicînd încet, parcă să nu fie auzit de ei:

— Uite-i cum complotează!... Degeaba, țăranul nu înțelege decît de frică!

Apoi își relua firul despre reforme, despre șef și iar despre Melania, cînd mișcat, cînd cu patetism și mereu cu un tremolo care să-i acopere înfricoșarea.

În răstimp trenul înainta prudent, fumegînd mai abondent ca altă dată... Sirena locomotivei, agitată des și prelung, avea un răsunet zgîrietor, ca țipătul cucuvelei.

3

— Ia seama, tăicuțule, să nu pățești ceva cu oamenii ! zise Niculina, văzînd că preotul Nicodim și-a luat patrafirul și crucea. Doar știi bine cît sînt de apucați...

— Hai, dascăle, hai la datorie ! murmură bătrînul preot fără să asculte pe fiică-sa. Că ne-a fost stăpîn și ne-a zidit biserica, și ne-ar bate Dumnezeu dacă nu i-am da toată cinstea creștinească ! Ș-apoi după-amiazi avem înmormîntarea femeii lui Melentie... Hai, hai !

Mergea greu și se sprijinea în cîrjă și se oprea să se odihnească pe drum. La curtea Iuga se mărise gălăgia. Castelul ardea mereu, înfundat. Bucătăreasa Profira sărută mîna preotului și-l conduse în odaia mortului.

— Of, Doamne, Doamne, amară soartă ai hărăzit omului ! bolborosi preotul, punîndu-și patrafirul, după ce s-a uitat o clipă la cadavrul boierului Miron. Ascunse sînt cărările tale, Doamne, blagoslovit fie numele tău în vecii vecilor, amin !

Sosirea preotului nu stînjeni de loc fierberea țăranilor. Cîțiva se uitară după el pînă intră în casă, apoi își continuară sfătuirile. În timp ce unii mai urlau în neștire sau umblau să mai găsească ceva de luat, cei mai mulți, în grupuri răzlețe, vorbeau numai despre împărțirea pămînturilor, sperînd fiecare să aibă o parte mai mare. Acuma, că nu mai sînt boieri, socoteau că ar fi bine să nu tărăgăneze mă-

surătoarea, că dacă vor apuca să-şi ia ce li se cuvine, apoi degeaba se vor mai întoarce ciocoii, că oamenii nu vor da înapoi pămîntul nici morţi. Toţi aveau păreri cum ar trebui făcută împărţirea ca să fie mai dreaptă, firește fiecare chibzuind că adevărat dreaptă nu poate fi decît cea care i-ar atribui lui lotul cel mai bun şi mai aproape de sat şi mai măricel. Cînd cineva spuse că şi celelalte sate s-ar putea să ceară parte din moşie, a sărit toată lumea cu mare mînie, gata să-l ia la bătaie. Sărăcimea ar fi vrut să înlăture de la împărţeală pe cei care mai au pămînt. Li se imputa că au alergat cu limba scoasă să cumpere Babaroaga şi că s-au codit la revoluţie, aşteptînd să le vie toate de-a gata. Se tocmeau aşa între ei fiindcă toţi erau oameni mai slăbuţi şi nimeni nu avea autoritatea de a se impune ca conducător şi a se face ascultat. Încerca el Toader Strîmbu să ridice glasul, dar oamenii nu-l luau în seamă cînd era vorba de o treabă aşa de însemnată. El şi Trifon erau buni la sfadă, unde trebuie numai gură şi obrăznicie. Acuma trebuiau oameni aşezaţi, gospodari şi cuminţi, care ştiu să cîntărească şi să judece înţelept. Dacă popa Nicodim ar fi fost mai tînăr şi mai sprinten, el ar fi fost chemat să facă dreptate, sau şi mai bun învăţătorul Dragoş, dacă nu l-ar fi închis boierii.

— Văd că nici Petrică n-a mai venit şi doar se lăuda aseară că nici de odihnă nu mai vrea să audă pînă ce n-om avea dreptatea deplină ! zise într-o vreme Ignat Cercel într-un grup mai mare. Dînsul ar fi bun la sfat, că-i dezgheţat şi ne-ar putea îndrepta pe calea cea bună !

— Apoi aşa fac toţi, că li-e frică !

— Ce face ? sări Ignat. Lui Petrică ?... Fugi, omule, ce băzneşti ? Petrică se joacă cu trei ca tine şi tu zici că i-e frică !

— Apoi atunci de ce şade acasă ? Că uite, s-a făcut de amiazi !

— Ei, o fi avînd şi el ale lui, ca orice om... Dar cînd a început Petrică o treabă, n-o lasă ne-

isprăvită ! Că și tatăl său, fie iertat, a fost om de frunte și de ispravă !

Tocmai în clipa aceea pică și Petre împreună cu Nicolae Dragoș. Petre s-a certat rău cu maică-sa, care n-a vrut să-l lase să mai iasă din casă și plîngea și se jeluia că are să se nenorocească. Baremi Nicolae a avut să ție piept și părinților, dar și cumnatei sale, cea mai înfricoșată, ca pe urma faptelor lui să nu pătimească Ionel al ei. Cei doi flăcăi s-au înțeles fără cuvinte. Și-au făcut socoteala în sine că de acuma nu mai pot da înapoi și deci trebuie să meargă pînă la capăt, orice s-ar mai întîmpla. Amîndoi și-au dat seama, după ce s-au trezit puțin din beția mîniei, că ei vor ispăși mai crunt pentru faptele tuturor dacă cumva se vor întoarce lucrurile iarăși cum au fost... De aceea, venind, au intrat pe la postul de jandarmi. Casa era pustie, ușile vraiște, obiectele răsturnate și răvășite. Ei sperau să găsească măcar cîteva cartușe pentru armele luate de la jandarmi, ca să se poată apăra de va fi trebuință. N-au găsit. Nevasta plutonierului se zicea că s-a ascuns la cineva în sat, nimeni nu bănuia unde.

Cum se amestecară în mulțime, fură iar cuprinși de amețeala obștească. Discuția asupra împărțirii moșiilor o reluară de la început. După multă vorbărie zadarnică, Petre hotărî :

— Asta nu e treabă de oameni ca noi, degeaba, că noi ne-om sfădi și ne-om bate și nu ne-om potrivi. Asta e treabă de ingineri ! Să mai așteptăm să se așeze lucrurile și să se facă pace și atunci stăpînirea o să trimită ingineri să facă împărțirea cum se cuvine, fiecăruia după dreptate, să măsoare și să taie tuturor cît se ajunge... Nu zic bine, oameni buni ?

— Bine !... Așa e ! încuviințară oamenii. Să ne trimită ingineri, că d-aia îi plătește stăpînirea !

— Apoi da, că inginerul, dacă nu-s boieri, împarte drept și cum scrie la carte ! adăogă Ignat foarte mulțumit.

— Cu boierii am isprăvit ! strigă Leonte Orbișor țanțoș. Nu ne mai trebuie boieri !

— Noi am fi isprăvit, Leonte, dar poate că n-au isprăvit ei ! zise gros Nicolae Dragoș.

Atunci toți din toate părțile protestară că nu mai vor boieri și că mai curînd mor pînă la unul decît să fie iarăși batjocoriți și asupriți.

— Apoi las' să vă vedem la treabă, că de gură știu că sînteți buni ! făcu Petre.

4

În gara Pitești aștepta un alai întreg de proprietari și arendași refugiați. În fruntea lor se afla fostul prefect Boerescu, care, avînd în vedere primejdia națională, a lăsat la o parte considerațiile de adversitate politică și s-a hotărît să dea în primire prefectura noului titular și mai ales să-l puie în curent cu situația. Mai mult însă decît motivele superioare era la Boerescu amorul propriu, profund jignit de țăranii nerecunoscători, care-l făcea să-și calce pe inimă și să stea de vorbă cu urmașul său. Cînd el personal s-a ostenit de a cutreierat mai toate satele și i-a sfătuit și i-a dăscălit ca un părinte și ei totuși s-au dedat la ticăloșii cum a întors spatele — asta nu le-o putea ierta țăranilor. Unde să mai pui că netrebnicii nu s-au rușinat să incendieze și să devasteze chiar conacul lui de la Rociu...

Grigore Iuga făcu prezentările, căci Baloleanu, străin, nu cunoștea pe nimeni. Pe urmă el, cu Titu Herdelea, se retrase, ca să nu-l încurce în afacerile oficiale, înțeleși să se întîlnească diseară și să ia masa împreună.

Mulțimea de sinistrați înconjurase pe noul prefect și-l asalta cu tot felul de plîngeri. Baloleanu asculta pe unii, compătimea pe alții, dar văzînd că astfel nu se va putea urni din gară, strigă cu glas tremurat de emoția obligatorie :

— Domnilor, înțeleg durerea dumneavoastră și apreciez revolta firească ce fierbe în sufletul tutu-

ror din cauza nelegiuirilor ale căror victime sînteți! Am venit să iau măsurile de îndreptare și de represiune pe care le reclamă situația. Dați-mi deci un răgaz de cîteva ore, să mă orientez întîi, să iau cunoștință oficială de cele ce s-au petrecut în acest județ, iar pe urmă voi aviza. Vă rog să aveți încredere că vom face tot ce este posibil ca să vă alinăm măcar în parte suferințele!

La braț cu Boerescu își croi drum printre oamenii deșperați și înfuriați. Numeroase glasuri lăcrimoase repetau același strigăt:

— Ne-au sărăcit tîlharii!...

Cel mai gălăgios și mai amărît era colonelul pensionar Ștefănescu, care îl petrecu pînă la trăsură, jelindu-se:

— Am rămas calic, domnule prefect!... Toată munca mea de patruzeci de ani e cenușă și ruină!... N-am avut nici o apărare. Și-au bătut joc de noi hoții cum au vrut... Numai viața mi-au lăsat-o, domnule prefect!

Grigore Iuga strînse în pripă multe mîini cunoscute și auzi crîmpeie de tînguiri. Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său și despre Amara, totuși nu cuteza să întrebe direct pe nimeni, dîndu-și seama pe de o parte că toți acești oameni sînt prea plini de suferințele lor și deci fără înțelegere pentru suferința altora, dar mai ales de teama să nu se confirme presimțirile ce-l zbuciumau cu atît mai dureros cu cît se apropia momentul cînd va trebui să descopere realitatea. Deodată îi răsună în spate un glas foarte cunoscut:

— Coane Grigoriță!... Coane Grigoriță!

— Ei, domnule Buruiană! Și dumneata pe aici? zise tînărul Iuga bucuros de întîlnire. Ce-i pe la noi? Spune, spune repede că dumneata nu se poate să nu știi!

Cosma Buruiană nu voia să-i mărturisească numaidecît că el a fugit înainte de a se fi întîmplat ceva. Mai plîngător ca de obicei, răspunse totuși:

— Păcatele noastre, coane Grigoriță! Pîrjol și prăpăd!... Uitați-vă, așa am scăpat cum mă vedeți!

Cînd vă spuneam eu că ţăranii noştri sînt cîini, dumneavoastră mă batjocoreaţi şi nu credeaţi... Şi iată, nicăiri n-au fost mai multe blestemăţii ca la Amara ! Acolo e cuibul revoluţiei şi de acolo au pornit toate !... Ce să vă mai spui, nenorocire mare ! Şi încă eu tot mulţumesc lui Dumnezeu că mi-am salvat cel puţin viaţa şi familia, că dacă ascultam pe conu Miron, cine ştie ce-aş fi pătimit. Dar eu, prudent cum mă ştiţi, n-am mai aşteptat să izbucnească focul şi m-am încărcat cu familia în trăsură, şi mînă, şi mînă !

— Dar tata a rămas pe loc, ori... ? insistă Grigore.

— De, coane Grigoriţă, eu, drept să vă spun, acolo l-am lăsat ! zise arendaşul cu o ezitare. Că dumnealui, îl ştiţi dumneavoastră...

— Ei, şi ce anume s-a întîmplat la noi ? urmă tînărul Iuga mai nerăbdător.

— Pe aici se vorbesc multe, coane Grigoriţă, reluă Cosma Buruiană mai încurajat. Dar nu poate să ştie nimeni adevărul, că de miercuri noaptea s-a întrerupt legătura telefonică şi nu se poate comunica de loc cu comuna. Ce veşti umblă, sînt aduse din gură în gură, încît nu ştii ce să alegi. Bine însă nu poate să fie, coane Grigoriţă. Şi stricăciuni trebuie să fi făcut multe oamenii noştri, că sînt capabili de orice. Aşa, ieri dimineaţa mă întîlnii cu judecătorul de la Costeşti. Ce mi-a povestit, m-am crucit. A venit în tren cu un avocat de la Bucureşti care a fost cu coniţa Nadina la Lespezi pentru vînzarea Babaroagei. Poate că-l şi cunoaşteţi. Ei, cîte-a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte, alergînd peste cîmpuri de la Gliganu pînă la Costeşti, unde-a ajuns într-un hal fără hal. N-aş fi crezut totuşi, dacă azi nu mă întîlneam cu Platamonu, care...

Buruiană povesti cu multe înfloriturі păţaniile lui Platamonu, ca astfel să evite a-i spune ce se vorbea prin oraş despre Miron Iuga şi Nadina. Ieşiră din gară şi o luară pe jos pe bulevard spre

oraș. Din urmă îi ajunse grăbit colonelul Ștefănescu, care căuta pe Grigore, fiindcă-l văzuse în tovărășia noului prefect. Îl și rugă îndată să-i mijlocească o întrevedere cu prefectul, căruia voia să-i ceară un detașament de soldați, dacă se poate și tunuri, ca să-și recucerească averea și să pedepsească pe banditii care l-au izgonit și l-au prădat. Apoi, după ce își zugrăvi în toate amănuntele suferințele fără margini, spuse lui Grigore, fără nici un înconjur, că pe aici se zvonește că Miron Iuga ar fi fost măcelărit de țărani, adăogînd totuși că el nu crede să fie adevărat, fiindcă tîlharii au săvîrșit toate blestemățiile, ce-i drept, dar sînge n-au vărsat. La fel umblă vorba că ar fi omorît-o și pe Nadina, după ce în prealabil ar fi fost necinstită de o ceată de netrebnici. Știrile acestea trebuiesc primite cu multă rezervă. Trecînd din om în om, toate se deformează și se exagerează.

— Nu e nevoie de exagerări cînd adevărul adevărat e mai mult decît îngrozitor ! urmă colonelul. Parcă trebuie să te omoare ca să te nefericească ? Iacă eu, dacă nu m-aș fi gîndit la bietele fete, care rămîneau singure în lume, m-aș fi luat de piept cu bestiile...

Reluă povestea suferințelor sale, întrerupt des de Cosma Buruiană, care încerca să-și istorisească din nou pe ale sale. Grigore Iuga nu-i mai auzea. Pricepuse suficient chiar din ezitările lui Buruiană. Adaosurile colonelului, prin brutalitatea lor cazonă, mai mult l-au indispus decît l-au impresionat. Din fericire la grădina publică reuși să scape de amîndoi. Titu Herdelea numai atunci îndrăzni să-l consoleze fără convingere :

— Poate totuși să nu fie adevărat tot ce...

— E adevărat, dragă prietene, zise Grigore abătut. Am presimțit că are să se întîmple nenorocirea de cînd am fost deunăzi la Amara. Regret numai că atunci n-am rămas acasă, chiar împotriva voinței

tatii. Dacă eram eu, poate n-ar fi ajuns aci lucrurile !

Între timp Baloleanu sosi la prefectură, unde aștepta alt grup de refugiați de la țară. Boerescu îi prezentă cîțiva funcționari și pe urmă, cu harta județului pe birou, îi indică localitățile răzvrătite și-i predă dosarul cu rapoartele despre tulburări, neuitînd să-i atragă atenția că pînă și conacul lui a fost devastat. După mulțumiri și diverse mici amabilități avocățești, Baloleanu se cotorosi de dînsul, înțelegînd că își pierde vremea zadarnic. Și nu voia să piardă nici un minut. Avea ambiția să dovedească șefului că a fost bine inspirat cînd a făcut apel la Baloleanu.

Convocă imediat pe primul-procuror, pe căpitanul de jandarmi și pe comandantul trupelor din regiunea Pitești, precum și pe președintele tribunalului, mai mult însă ca un gest de deferență pentru justiție. Pînă la sosirea lor, studie dosarul cu rapoartele și harta județului.

— Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, liniște și pace în județ ! declară dînsul grav și solemn către cei patru șefi de autorități, în cabinetul său.

Le ținu un mic discurs patriotic vibrant și energic. Făcu impresie. Primul-procuror Toma Grecescu, slăbuț, spîn și placid, se uita cu admirație la figura plină și impozantă a prefectului, care răspîndea atîta siguranță. Căpitanul de jandarmi Corbuleanu aproba din cap fiecare cuvînt al noului său șef. Președintele tribunalului, Manole Obogeanu, bătrîn, zgîrcit, îmbrăcat prost, se simțea străin la consfătuirea aceasta, dar avînd și el o mică proprietate prin apropiere și fiindu-i frică să nu i-o devasteze țăranii, era bucuros să cunoască măsurile de protecție pe care le prepară noul guvern. Numai generalul Dadarlat, obișnuit cu familiarismul lui Boerescu, a încercat să întrerupă de două ori și s-a pomenit admonestat foarte fin, dar categoric.

— Acuma aveți dumneavoastră cuvîntul, domnule general, căci eu am terminat ! făcu Baloleanu cu un surîs ironic, drept încheiere.

Generalul voise numai să arate că și el a fost păgubit de rebeli. Acuma mai observă, tușind viguros, că, după părerea lui, trebuie procedat cu ultima energie, altfel focul va cuprinde și părțile unde țăranii încă nu s-au mișcat.

— Tocmai de aceea am fost trimis în acest loc de grea răspundere ! zise prefectul cu gravitate.

După ce află de la Corbuleanu că în satele răzvrătite jandarmii au fost bătuți și alungați pentru că erau puțini și n-au avut voie să facă uz de arme, Baloleanu întrebă pe generalul Dadarlat dacă trupele de sub ordinele lui sînt sigure pentru orice eventualitate.

— Domnule prefect, trupa totdeauna execută ordinele ! răspunse generalul cu mîndrie.

— Evident, nu m-am îndoit de trupe, zise Baloleanu, puțin încurcat. Nu m-ați înțeles exact. Am vrut să spun dacă soldații, mai ales rezerviștii, sînt siguri ? Căci, poate știți, pe-alocuri au fost mici defecțiuni și n-aș dori să avem și noi surprize.

— Nu, nu, domnule prefect, eu garantez pentru oamenii mei ! repetă generalul.

— În orice caz, spre a evita orice eventuale ezitări, vă rog să luați măsuri, domnule general, ca în detașamentele desemnate pentru represiune să nu fie înglobați soldați din regiunea tulburată ! zise prefectul cu mai multă gravitate.

Pe urmă discutară puțin itinerariul expediției de pacificare. Baloleanu hotărî ca un detașament de o mie de oameni cu șase tunuri să fie mîine, duminecă, la ora opt dimineața lîngă gara Costești, unde va sosi și dînsul cu reprezentanții Parchetului.

— Orice rezistență va fi imediat reprimată cu forța armată, fiește după somațiile legale ! sfîrși marțial Baloleanu.

— Ce ne facem, domnule prefect, dacă în spatele trupei se ridică din nou satele ? zise generalul Dadarlat, care ţinea negreşit să dovedească tuturor că are idei şi e circumspect ca orice bun comandant.

— Satele acelea vor fi complet rase cu tunul, domnule general ! făcu prefectul ridicînd semeţ capul şi scoţînd înainte burta.

— Aşa da, perfect ! recunoscu Dadarlat.

Pînă seara apoi Baloleanu primi pe moşierii sinistraţi care se văitau mai vehement şi reclamau despăgubiri imediate sau cel puţin ajutoare băneşti substanţiale ca să nu moară de foame pe trotuarele oraşului. Cei mai mulţi cereau trupe speciale, să-i însoţească la moşiile lor şi să-i păzească de furia ţăranilor, pe cînd alţii doreau neapărat tunuri, spre a distruge pe cei care le-au distrus averea. Prefectul le oferi tuturor multe promisiuni bune, scuzîndu-se că deocamdată nu se poate ocupa de doleanţele lor, prima sa grijă fiind restabilirea ordinei. Îi asigură că vor fi despăgubiţi şi-i invită să depună cererile respective cu specificarea detaliată a stricăciunilor suferite.

De-abia pe la nouă se întîlni cu Grigore Iuga şi cu Titu, la restaurant. Deoarece aflase de la Boerescu despre Miron, prefectul îmbrăţişă patetic pe tînărul Iuga :

— Nu-ţi închipui cît m-ar durea dacă ar fi adevărat, dragă Grigoriţă ! Dar să sperăm că providenţa va fi fost mai îndurătoare !

Mîncă şi bău cu mare poftă, uitînd că se balonează, sporovăind necontenit şi mai ales lăudîndu-se cu dispoziţiile ingenioase ce le-a luat. Găsi un prilej să le explice că mîine îi primeşte bucuros şi pe ei să-l însoţească pînă la Costeşti, dar mai departe, cu regret, n-ar putea, pentru că intră în exerciţiul dureroasei funcţiuni pe teren, unde persoanele neoficiale nu pot fi admise.

— Cu toate astea, chiar fără permisiunea ta, eu te voi urma la o distanţă oarecare ! zise Grigore Iuga ferm. Pentru mine e o datorie, Alexandre !

— Negreșit, nici nu încape discuție ! reveni prefectul cu elan. Să nu crezi că eu nu înțeleg starea ta, iubitule ! Am vrut numai să spun că în mod oficial...

— Dacă oficialitatea n-a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedeci să nu-mi puie ! zise Grigore cu imputare.

— Evident, dar evident ! făcu Baloleanu împăciuitor și, căutînd să schimbe vorba, urmă mai volubil : De altfel, să vezi, am dat ordine foarte severe ca...

5

Duminecă dimineața se răspîndi vestea în Amara că vine armata. Niște cărăuși din alte sate, mai devale, întorcîndu-se dinspre Pitești, au întîlnit pe drum sumedenie de soldați și tunuri, iar un ofițer călare i-ar fi și înjurat de mamă și că „vă arăt eu vouă revoluție". Alți oameni, sosiți din comunele de sus, povestiră că împrejurul Costeștilor e armată cîtă frunză și iarbă, gata să pornească încoace, să aducă înapoi pe boieri, dacă cumva n-o fi și pornit...

Amara începu să clocotească. Întîi știrea, făcînd ocolul satului, stîrni curiozitate. Țăranii și-o împărtășeau cu mirare și nedumerire, clătinînd din cap și întrebîndu-se din ochi. Pe urmă, pe măsură ce se convingeau că trebuie să fie adevărată, mirarea se transforma în uimire :

— Dar ei nu știu porunca lui vodă ?... Ori nici ei nu mai vor să asculte poruncile și s-au dat de partea ciocoilor ?

Și încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare și de mînie. În bătătura cîrciumii se strînse repede o mulțime de oameni și de femei. Toți vorbeau răstit și pe toate fețele era încrustată o desperare aprigă. Întrebările se ciocneau într-un vîrtej :

— De ce mai vine armata ?... Să ne omoare pe noi ?... Ce le-am făcut noi lor ?... Cîini sîntem ori oameni, de nu ne lasă să trăim ?... Nu ne-au asuprit destul boierii ?

Porneau răspunsuri de ici-colo, mai sfioase la început, apoi îndrăzneţe şi răcnite :

— Să vie şi armata, că noi tot nu ne lăsăm !... Mai bine murim cu toţii, ca să scăpăm de toate !... Nu ni-e frică nouă de armată !... Cu furcile o să-i alungăm dacă vin asupra noastră !... Nu mai răbdăm, fraţilor !... Puneţi mîna pe topoare !...

Femeile ţipau mai vîrtos ca bărbaţii. Anghelina lui Nistor Mucenicu, atît de amărîtă şi de plîngăreaţă, cu copilaşul în braţe, zbiera ca o năucă, cu ochii ieşiţi din orbite :

— Mi-au ucis bărbatul în reghimentele lor şi tot nu le ajunge, mînca-i-ar cîinii ! Mînca-i-ar toate relele şi boalele ! Arde-i-ar focul iadului cum mi-au ars ei mie inima !...

Cîrciumarul Busuioc, ieşit în faţa prăvăliei, cu o figură satisfăcută, ascultînd un răstimp gălăgia, n-avu de lucru şi zise în chip de mustrare :

— De, măi oameni, n-aţi ascultat pe cine vă învăţa să vă astîmpăraţi ş-acu...

Parcă i-ar fi atins cu un sfîrc de bici, ţăranii se năpustiră asupra lui cu sete, bucuroşi că pot să-şi mai răcorească puţin sufletul. Cu chiu cu vai Busuioc reuşi să se refugieze în prăvălie şi de acolo în casă. Cîrciuma fu invadată. Unii spărgeau şi sfărîmau ce se nimerea, alţii se repezeau la sticlele cu băuturi.

Iureşul ţinu însă numai cîteva minute. Afară sosi Petre cu un pîlc de bărbaţi mai tineri şi flăcăi.

— Vine Petrică !... A venit Petrică !... Uite şi pe Petrică ! Staţi, c-a picat Petrică !

— Da' ce-i, oameni buni ? întrebă dînsul, văzînd vălmăşeala în cîrciumă. Ce-a mai făcut nea Cristache de v-aţi apucat să-l jăcmăniţi ca pe-un ciocoi ?

În vreme ce unii ocărau pe cîrciumar, alţii se frămîntau să-i vestească apropierea armatei, care

cu spaimă, care cu mînie și toți cu priviri întrebătoare, ca și cînd de răspunsul lui ar fi atîrnat soarta tuturor. Ignat Cercel vorbi mai jalnic :

— Acu ce-i de făcut, Petrică ?... Învață-ne tu, să știm cum să ne purtăm fiecare !

Petre scrută cu ochii lui aprinși mulțimea care-l înconjura. Pe fața-i osoasă mușchii jucau sub pielea oacheșă întinsă și lucitoare. Și deodată gura i se strîmbă într-un rîs larg și plin de dispreț :

— Apoi dacă vi-e frică de armată de ce n-ați stat mulcom ?... Nu trebuia să vă sculați asupra boierilor dac-ați crezut că boierii or sta cu mîinile în buzunar și ne-or lăsa pe noi să le luăm moșiile, ba să-i și cotonogim ici-colo ! Pămînt de pomană nu se află nicăiri ! Ori îl plătești cu bani, ori cu altceva, dar fără plată nu se poate !

— Nu ni-e frică nouă nici de armată, în zadar ne batjocorești ! mormăi Ignat cu glasu-i plîngăreț. Dar dacă vine, trebuie să știm ce facem !

— Nici n-ar trebui să ne fie frică — urmă Petre — că armata vine numai să ne sperie !

— Așa-i, Petrică ! strigă Toader Strîmbu mînios. N-au voie să ridice armele asupra noastră, că și noi am fost soldați și știm !

Iar Nicolae Dragoș, ca fost sergent, adăogă că, chiar dacă ar comanda foc ofițerii, soldații nu vor trage în oameni, ci în vînt, ba s-ar putea să nici nu mai asculte comenzile și să treacă unde sînt frații și părinții lor.

— Bine-ar fi să fie cum ziceți voi ! făcu Serafim Mogoș necrezător. Numai că în nădejdea asta să nu ne lăsăm, că peste cîteva ceasuri, de nu și mai curînd, ne-om pomeni în sat cu compăniile și cu jandarmii ș-apoi atunci să vedeți bătăi și schingiuiri !

Recunoscu și Petre că Serafim are dreptate. Soldații nu vor trage în oameni, dar vor aduce înapoi pe jandarmi și pe boieri.

— Nu, nu !... Nu putem răbda să intre peste noi armata ! strigă Petre. N-are ce să caute armata în satul nostru !... Nu ne trebuie aici armata !... Să stea

la orașe, să păzească pe boieri, că noi ne păzim și singuri !

Strigînd, se înflăcăra și se înfuria, ca și cînd s-ar fi sfădit cu dușmani nevăzuți. Țăranii, împrejur, gîfîind încă de ostenelile din cîrciumă, răcneau cînd și cînd, ca să-și dovedească puterile și curajul. Cei care nimeriseră la băuturi nu se mai urneau din cîrciumă și horeau cu foc un cîntec vitejesc, înjurînd pe Busuioc sau pe ciocoi.

— Toată lumea, cu mic cu mare, să iasă în capul satului ! porunci Petre, ascuțit și sec, ca la armată.

Trebui să explice de mai multe ori că nimeni să nu vie cu mîna goală, ci fiecare să se înarmeze cu ce poate, măcar cu o furcă de fier.

— Apoi de-acuma ce-o vrea Dumnezeu ! murmură Petre, închinîndu-se.

6

— Dragă Grigoriță, acuma ne despărțim, zise Baloleanu în clipa cînd trenul intra în gara Costești. Dacă vrei să asculți sfatul meu, tu oprește-te și așteaptă aici un cuvînt de la mine. Sper că pînă diseară vom reuși să pacificăm satele, inclusiv Amara voastră. Atunci vei putea merge fără primejdii. Așa, dragul meu ! Va să zică la revedere !... La revedere, domnule Herdelea !

Le strînse mîinile foarte mișcat. Fața lui durdulie era palidă. Emoția îi schimbase vocea. Coborî pe peron grav, aproape întunecat. Maiorul Tănăsescu, comandantul trupelor, mustăcios și sprîncenos, cu privirea tăioasă și glasul aspru, se prezintă raportînd că, conform ordinelor primite atît direct de la generalul Dadarlat, comandantul diviziei, cît și de la comandantul regimentului său, se pune la dispoziția prefectului.

— Ce trupe aveți, domnule maior ? întrebă Baloleanu.

— Un batalion cu efectiv de război și o baterie cu șase tunuri ! zise ofițerul.

Prefectul mulțumi rece și se uită împrejur. În afară de cîțiva ofițeri, un grup compact de refugiați ocupa și aici peronul. Socotind că este în interesul popularității sale personale și a partidului său, se apropie de ei :

— Domnilor, am venit să restabilim ordinea și vom restabili-o fără întîrziere ! Aveți deci toată încrederea și ajutați-mă și dumneavoastră prin puțină răbdare !

Colonelul pensionar Ștefănescu, sosit cu același tren, nu se ostoi pînă ce nu mai șopti comandantului trupelor să nu cumva să-l uite, fiindcă într-însul și-a pus toată nădejdea. Dumnezeu și norocul lui au făcut ca tocmai Tănăsescu să fie însărcinat cu conducerea detașamentului mixt, vechiul camarad în familia căruia se adăposteau azi fetele de frica țăranilor și unde s-a retras și dînsul cînd a fost izgonit.

Prefectul Baloleanu trecu apoi repede la primărie, urmat de membrii Parchetului și comandantul trupelor. Administratorul de plasă îi comunică toate informațiile ce le avea asupra situației din comunele răsculate. Nu erau de loc îmbucurătoare, mai ales că prevedeau o rezistență dîrză din partea țăranilor. Știrile veneau negreșit de la oamenii care au fugit sau au fost fugăriți din sate, răspîndind spaimă și groază de puterea, îndărătnicia și sălbăticia răzvrătiților. Totuși Baloleanu, oricît îi tremura sufletul, își păstra aparența de liniște și hotărîre :

— În orice caz, noi vom proceda fără pripire și fără ură ! Noi aducem pacea pentru cei pașnici. Față de ceilalți avem constrîngerea. Nu dorim vărsare de sînge, dar nu vom șovăi a întrebuința arma unde va fi nevoie. Acestea sînt normele generale, domnule maior și domnilor procurori !

Apoi, cu harta județului pe masă, repetă itinerariul pe care-l discutase aseară la prefectură în Pitești. Decisese ca el cu primul-procuror să meargă, într-o trăsură, în fruntea coloanei. Maiorul îi atrase

atenția că ar fi periculos și-l rugă să-i permită să întrebuințeze prescripțiile militare în privința înaintării. Baloteanu își dădu seama că era să-și riște viața și acceptă propunerea comandantului ca o patrulă puternică, în frunte cu un ofițer, să recunoască întîi satele și să impună respectul ordinii...

În acest timp Grigore Iuga, rămas în gară cu tînărul Herdelea, fu înconjurat de diferiți cunoscuți care se îmbulzeau, cu mutre de circumstanță, să-i exprime condoleanțele lor sincere. Grigore dădu cu ochii de Isbășescu :

— Vino-ncoace, vino, domnule, să aflu în sfîrșit și eu ce-a fost !

— Să trăiți, coane Grigoriță ! făcu contabilul zăpăcit. Să mă iertați că n-am îndrăznit... De altfel mai sînt pe aici și alții de la noi, care numai Dumnezeu știe cum au scăpat din ghearele tîlharilor !

Grigore nu observase pe plutonierul Boiangiu și nici pe perceptorul Bîrzotescu, deși se găseau împreună cu Isbășescu. În mai puțin de douăzeci și patru de ore primise atîtea vești dureroase că sufletu-i era complect răscolit. Și totuși în fond nu știa nimic precis. Toate informațiile le auzise de la oameni care și ei numai le auziseră. Nesiguranța îl chinuia mai mult decît dacă ar fi cunoscut adevărul, oricît de crud. Nerăbdarea lui de-a ajunge grabnic la Amara îl tortura mai cu seamă din dorința de a dobîndi certitudinea. Avea convingerea că o dată cu certitudinea va veni și liniștea sufletească.

Plecară cu toții și pe drum trebuiră să-i povestească pe rînd fiecare ce știa. Bîrzotescu îl plictisi cu peripețiile fugii sale. Îl și întrerupse. Boiangiu se plînse întîi că i-a rămas nevasta în mijlocul țăranilor. Cît l-a rugat ea mereu să o ducă undeva ! Dacă o fi pățit ceva, va avea-o pe conștiință pînă la moarte... Pe urmă spuse cum l-au dezarmat și fugărit rebelii. Firește, ca să nu iasă coborît, își ticluise o versiune oarecum eroică : îndată ce a izbucnit focul la Ruginoasa, a alergat, a luat măsuri pentru localizarea incendiului, cum scrie la regula-

ment. Din nenorocire a întîmpinat rea-voinţă din partea ţăranilor pe de o parte, iar de altă parte a lipsit apa, aşa că nu s-a putut salva mai nimic. Dar cel puţin a putut să descopere urmele răufăcătorilor care au pus focul. Dimineaţa a raportat boierului Miron, care a poruncit să închidă ochii, ca să nu aţîţe mai rău pe ţărani. N-a apucat nici să răsufle bine, că i-a venit vestea că şi la Lespezi s-a pus foc, ba s-ar fi săvîrşit şi răutăţi mai mari. Şi apoi, numaidecît, că arde conacul domnului Cosma. Atunci, fără zăbavă, a ieşit să facă ordine, chiar de-ar trebui să verse sînge. Era clar că hoţii lucrau după un plan şi că este la mijloc un complot în toată regula. Aproape de cîrciumă a întîlnit o îngrămădire de săteni care păreau liniştiţi şi paşnici. A pătruns în mulţime şi...

Grigore Iuga ascultă pînă-şi isprăvi povestea. Afla cel puţin începutul tulburării. De la Isbăşescu avea să afle restul. De altminteri vestea uciderii lui Miron Iuga de la Isbăşescu a aflat-o lumea. De ieri, de pe la ora zece, cînd a sosit, îmbrăcat ţărăneşte, în tîrguşorul Costeşti, a fost eroul zilei. A trebuit să istorisească cel puţin de douăzeci de ori tuturor domnilor din Costeşti ororile petrecute la Amara. Administratorul plăşii a telefonat ştirea imediat oficial prefecturii, îngrozind pe demisionarul Boerescu, de la care a cunoscut-o curînd tot oraşul. Primarul i-a oferit ospitalitate chiar în familia sa şi i-a făcut rost de la judecătorul supleant de un costum de haine nemţeşti, pe care însă Isbăşescu, spre a-şi păstra cît mai mult aureola de martir, nu le-a îmbrăcat decît azi-dimineaţă.

— Povestea mea e mai lungă, coane Grigoriţă ! zise contabilul cu glas jalnic potrivit împrejurării. Dacă vreţi să mă ascultaţi, ar fi mai bine să vă ostenitţi pînă la gazda mea, la primarul tîrgului, că sîntem aproape, să vă spun toate din fir în păr !... O, Doamne ! Prin cîte am trecut şi ce-am văzut parcă nici mie nu-mi vine a crede că s-au întîmplat aievea ! Şi baremi eu am scăpat cu viaţă, slavă

Domnului, pe cînd sărmanul conu Miron, Dumnezeu să-l ierte...

— A murit ? făcu Grigore sugrumat.

— L-au ucis tîlharii...

— Cînd ?... De mult ?

— Alaltăieri, vineri, spre seară ! răspunse Isbăşescu.

— Aidem la gazda dumitale să-mi spui tot ! murmură Grigore cu glas bolnav.

Conferinţa prefectului cu militarii şi procurorii se prelungi. Baloleanu avea obiceiul să repete de zece ori o explicaţie în toate amănuntele, ca să fie sigur că a fost înţeles bine. Făcea el aceasta acasă, în cancelaria lui, cu secretarul, pentru mici lucruri de procedură, dar azi cînd era vorba de nişte hotărîri atît de grave, de care poate să depindă viaţa lui sau soarta ţării ! În sfîrşit, socotind că s-au lămurit deplin, rosti sacramental şi într-o atitudine eroică :

— Şi acuma, domnilor, înainte, la datorie !

Deşi trăsura în care luase loc el cu primul-procuror era precedată de o companie de soldaţi cu armele încărcate şi cartuşierele pline de gloanţe, Baloleanu îşi simţea inima sfîrîind. Îi veni în minte Melania, plînsă şi îngrijorată, cum a lăsat-o pe peronul Gării de Nord. Măcar de n-ar fi o prevestire ! Cu ţăranii ăştia, cuprinşi de nebunie colectivă, nu poţi fi sigur de nimic. Sînt aşa de mulţi că nici o armată nu i-ar putea stăpîni. Ce-ar fi să se pomenească înconjuraţi şi atacaţi din toate părţile de cîteva mii de deseraţi ? În realitate nici în armată nu poţi pune absolută încredere cînd porneşti împotriva ţăranilor ; în orice moment te poţi aştepta să te măcelărească propriii tăi soldaţi.

— Domnule prim-procuror, cum îţi explici dumneata că tocmai în acest judeţ frumos, dezordinile au luat nişte proporţii atît de întristătoare ? întrebă deodată Baloleanu ca să-şi risipească gîndurile negre şi să-şi alimenteze curajul.

Toma Grecescu nu făcea teorii sociologice decît rareori, în rechizitoriile de la juraţi, cînd era silit să combată pe vreun apărător mai pretenţios. Firește, atunci se pregătea. Întrebarea prefectului îl zăpăci. El n-a avut răgaz să mediteze asupra cauzelor răscoalei actuale. În timpul liber se distra şi dînsul, ca toată lumea bună piteşteană, la vreo partidă de pocher. Răspunse tatonînd:

— A fost o relaxare generală a spiritului de ordine şi de autoritate, domnule prefect. Nu ştiu cum şi de ce, fiindcă nu intră în atribuţiile mele asemenea cercetări, dar parcă în ultimul timp a slăbit disciplina socială cam pretutindeni. La ţăran, ca la toţi primitivii, reacţiunea se manifestă fatal în explozii de sălbăticie...

Maiorul Tănăsescu, încălecînd un roib impozant, plecase în trap leneş înaintea grosului coloanei şi chiar a avangardei, pe urmele patrulei de recunoaştere. Baloleanu îl văzu venind înapoi într-un galop furtunos. Se cutremură. În aceeaşi direcţie se zărea conturul unui sat. Puse mîna pe braţul procurorului, să-i oprească sforţarea intelectuală :

— Un moment... Ce s-o fi întîmplat oare, de goneşte aşa maiorul ?

Tănăsescu se grăbea doar să-i anunţe că satul Vlăduţa e liniştit. Au dat foc conacului şi au prădat, adevărat, dar acuma oamenii s-au dezmeticit şi cer iertare. Pentru a se evita orice poftă de eventuală reizbucnire a dezordinii, va lăsa în sat o secţie de soldaţi sub comanda unui ofiţer.

— Perfect, domnule maior ! Mulţumesc ! zise Baloleanu uşurat.

În uliţă, în faţa ruinelor conacului, era adunat tot satul. Cînd sosi trăsura cu prefectul, maiorul Tănăsescu, care galopase iar înainte, strigă :

— În genunchi, hoţilor, că vă fac piftie !

Toată lumea căzu la pămînt. Baloleanu, recunoscător maiorului pentru energia ce o desfăşoară, coborî din trăsură şi se apropie de mulţimea pros-

ternată, strigînd și el, dar cu o milă oficială în voce :

— Ce-ați făcut, nenorociților !

— Iertați-ne, domle prefect !... Fie-vă milă ! gîngăviră sute de guri plîngătoare.

— Vă pare rău de ce-ați făcut ? continuă prefectul.

— Păcatele noastre !... Milă și îndurare ! plînse corul în genunchi.

După ce le puse în vedere că vor trebui să plătească toate pagubele pînă la un ban și că cei ce se vor dovedi vinovați vor suferi asprimea legii, le citi manifestul guvernului, însoțindu-l cu multe explicații. Peste vorbele lui, promițătoare și iertătoare, maiorul adăogă o cruce :

— Cine va mai face vreo nelegiuire, oricît de mică, sau nu va asculta o poruncă, va fi imediat împușcat fără judecată ! Nimeni n-are voie să iasă din sat fără voia ofițerului care rămîne aici cu trupa !

Ordonă apoi sublocotenentului să stea la dispoziția colonelului Ștefănescu, care are să sosească în curînd, și să-i dea tot concursul său și al trupei.

Prefectul era foarte mulțumit. Așa-l voise și el pe comandantul trupelor. Dacă se va menține pînă la capăt, se gîndea să-l propuie pentru decorație. El, ca civil și reprezentant politic al guvernului, trebuie să fie mai indulgent. Guvernul are nevoie de simpatiile cetățenilor și chiar ale țăranilor. Armatei i-e indiferentă simpatia oricui. Toată lumea e obligată să o iubească. Cine n-o iubește sau se ridică contra ei, mănîncă pușcărie. Ce bine-ar fi dacă și guvernul ar putea impune poporului o iubire perpetuă !

În satul Ionești, următorul, prefectul ținu o cuvîntare mai caldă, fiindcă nu fusese nici o dezordine ; adevărat că nici conac boieresc nu se găsea.

Îndată ce ieși coloana din Ionești, maiorul Tănăsescu trecu la compania din urmă, să dea ultimele dispoziții căpitanului însărcinat cu pacificarea satelor de pe malul drept al Teleormanului pînă la Izvoru. Într-o brișcă, un procuror cu administratorul de plasă reprezentau autoritatea civilă...

În Babaroaga, un pluton, comandat de un locotenent, fu detașat pe linia Gliganu-Lespezi ca flancgardă. Avînd informații că în Gliganu dezordinele au fost mai grave, locotenentul urma să-și ia toate măsurile de precauție. Dacă va fi nevoie, va rămînea cu plutonul întreg să ție ocupat satul, trimițînd o simplă patrulă la Lespezi, locul de raliere, pentru a raporta despre situație.

Coloana principală continuă calea spre Bîrlogu pe drumul mai puțin umblat de care. În Bîrlogu prefectul fu agreabil surprins văzînd mai în fiecare poartă cîte o bucată de pînză albă, atîrnată ca o închipuire de steag al păcii.

— Ei da, asta e comună de omenie ! declară Baloleanu, aflînd că nu s-a întîmplat nimic rău și că modestul conac, nelocuit și servind doar ca magazie, a rămas neatins.

Un grup de țărani aștepta la primărie sosirea armatei. După ce îi lăudă că au fost cuminți, prefectul le spuse patetic că și guvernul are grijă de nevoile lor și a hotărît să facă toate înlesnirile celor ce s-au purtat bine și să-i ajute în toate. Iar ca o dovadă a solicitudinii guvernului, citi rar și cu glas muiat în emoție manifestul cu reformele, lămurind pe graiul poporului ceea ce i se părea mai puțin lămurit. Țăranii ascultară cu capetele goale, cu frunțile încrețite, cu priviri ciudate și nedumerite.

— Rămîneți sănătoși, oameni buni, și să nu vă abateți nici în viitor de pe calea cea dreaptă ! strigă Baloleanu sfîrșind și urcîndu-se în trăsură.

Pînă la Lespezi, o jumătate de oră, nu mai conteni a scoate în valoare meritele acestor bravi să-

teni care, în mijlocul furiei incendiare ce a cuprins toată regiunea, au avut tăria sufletească să păstreze ordinea. Primul-procuror Grecescu își permise să observe, bazat pe vechea sa experiență în materie penală, că ar fi mai practic să întreprindă imediat, în satele prin care trec, cîte o cercetare sumară, să afle pe agitatorii și răufăcătorii principali și să-i aresteze, ca astfel să împiedice mai sigur reînceperea dezordinelor.

— Evident, din punct de vedere procedural așa ar fi ! zise prefectul foarte volubil. Dar trebuie să ținem seama și de factorul politic, domnul meu ! Dezordinele s-au generalizat prea mult și spiritele sînt prea înfierbîntate. Primul scop trebuie să ne fie o pacificare a spiritelor. Țăranii să se liniștească fără teama unor represiuni care i-ar putea exaspera și care deci ar agrava situația. Vinovații vor fi pedepsiți, negreșit, exemplar, dar după ce vom asigura o destindere generală. Pe urmă va începe și opera justiției, care va aplica sancțiuni necruțătoare spre a evita în viitor repetarea unor astfel de nenorociri naționale !

În Lespezi, la marginea comunei, maiorul Tănăsescu raportă clocotind de indignare :

— Domnule prefect, aici e un sat de criminali ! Aici s-au comis omoruri !... Aici trebuie să...

— Calm, calm, domnule maior ! zise Baloleanu speriat. Sarcina noastră e prea dureroasă și tocmai de aceea trebuie să ne păstrăm sîngele rece.

Bombănind și scrîșnind înjurături, maiorul conduse pe Baloleanu direct la biserică. Un preot tinerel și spîn, în odăjdii, aștepta în poartă, cu o față onctuoasă și îngrozită, căci adineaori maiorul Tănăsescu îl înjurase și-i făgăduise că-l va împușca.

— Domnule prefect, noi am fost neputincioși să împiedicăm ce... îngînă preotul cu o plecăciune umilă.

— Dă-te la o parte, banditule ! sîsîi maiorul, înlăturîndu-l cu cotul din ușă.

Lîngă altar, pe un catafalc improvizat, acoperit cu un giulgiu, zăcea cadavrul Nadinei. Maiorul ridică un colț, dezvăluind figura învinețită și scofîlcită. Baloleanu întoarse privirea bîlbîind :

— O, bestiile, bestiile !... Sărmana femeie !

Ieși repede afară. În nări îi stăruia un miros necăcios și atît de răscolitor, de parcă-i întorcea stomacul pe dos. Își umplu plămînii de cîteva ori cu aer proaspăt, gîfîind cuvinte de revoltă, pînă ce dădu cu ochii de tînărul preot care rămăsese înlemnit lîngă intrarea bisericii.

— Bine, părinte, cum ați putut îngădui asemenea nelegiuire ?... Bietul Grigoriță ! Are să fie zdrobit cînd...

Preotul se scuză plîngător. Toate s-au petrecut așa de năprasnic, că nici el, nici nimeni n-a putut interveni. Ulterior a aflat și dînsul că niște oameni din Amara ar fi fost aținătorii relelor și le-ar fi săvîrșit chiar pe cele mai mari. El îi știa pe toți vinovații, cum îi știa tot satul, dar nu îndrăznea să-i divulge de frică să nu-și facă traiul imposibil în Lespezi. Povesti prefectului cum a salvat Matei Dulmanu cadavrul cucoanei cînd norodul a pus foc conacului, cum apoi dînsul l-a așezat în biserică, aproape de altar, ca nu cumva vreun smintit să-l pîngărească în vreun fel, ceea ce s-ar fi putut întîmpla în zilele acestea de răsturnări fără seamăn. În sfîrșit, mai spuse cum a adăpostit el și a ascuns, cu multe riscuri, în propria-i casă, pe șoferul neamț, rănit și amenințat a fi măsacrat de mulțimea pornită pe răzbunări...

— Destul ! strigă Baloleanu înfiorat. Vom lua la timp măsurile cuvenite ! Pînă atunci... Unde este primarul comunei ?

— Noi n-avem primar în sat, fiindcă ținem de Amara...

Pe Baloleanu nu-l mai interesa răspunsul preotului. Se întoarse spre primul-procuror și îi vorbi

despre Nadina și Grigore, plîngîndu-i pe amîndoi deopotrivă.

— Și totuși trebuie să ne păstrăm calmul, să ne stăpînim ! oftă dînsul întristat și demn. Înainte, la datorie !

Coborî în uliță morfolind în minte cuvîntarea ce voia s-o țină țăranilor adunați în fața ruinelor rămase din conacul lui Gogu Ionescu. Era hotărît să-i mustre sever, dar fără să-i exaspereze, spre a nu compromite opera de liniștire pornită sub auspicii suficient de favorabile... Maiorul, care se depărtase să mai dea ordine, se înapoie mai furios :

— Tîlharii ăștia nu pricep de vorbă, domnule prefect !... Dacă continuăm așa, riscăm să fim atacați, domnule prefect !... Banditii își închipuiesc că ni-e frică de ei, domnule prefect !

De la locotenentul plutonului trimis spre Gliganu a primit un raport că trebuie să rămînă pe loc, situația fiind prea tulbure. În același timp i s-a atras atenția asupra unui nour de fum din direcția Bîrlogu. Drept răspuns la vorbele bune și laudele de adineaori, la reformele și înlesnirile din manifestul guvernului, ticăloșii au incendiat conacul îndată ce trupele au părăsit satul. Asta era grav. Dacă ei îndrăznesc să se răscoale și în spatele armatei, înseamnă că duhul răului e mai adînc înrădăcinat decît se crede... Maiorul Tănăsescu declară ritos prefectului că, avînd răspunderea întreagă pentru siguranța trupelor, el nu poate îngădui să fie încercuit. Baloleanu fu cuprins de spaimă. Se și vedea înconjurat de cete de țărani sălbăticiți, bătut, schingiuit și omorît. Presimțirea Melaniei sale era aproape să se împlinească.

— Domnule maior, vă rog să luați dispozițiile pe care le credeți utile ! zise dînsul brusc, cu glasul puțin tremurat.

Un detașament de două plutoane fu trimis să restabilească ordinea în Bîrlogu. Va fi pedepsit exem-

plar și imediat tot satul, bărbați, femei, copii, fără nici o excepție, prin bătaie. Dacă s-ar schița vreo rezistență, se va trage în plin și, la nevoie, se vor aduce tunurile și se va distruge cuibul de rebeli din temelii.

În clipa cînd cele două plutoane porneau în marș forțat spre Bîrlogu, dinspre Amara sosi patrula de recunoaștere, raportînd că țăranii de acolo, înarmați cu coase, furci, topoare și cîteva arme de foc, s-au concentrat la marginea satului și au refuzat să permită trupei să-și continue calea, amenințînd pe ofițer cu moartea dacă ar încerca să pătrundă în comună.

Baloleanu păli. Avea impresia că a căzut într-o capcană îngrozitoare. Administratorul de plasă a avut dreptate că țăranii sînt bine organizați și în stare să înfrunte chiar armata.

— Ei, domnule maior ? Acuma ? întrebă perplex și răgușit.

Maiorul Tănăsescu avea scăpărări furioase în ochi. Răspunse războinic :

— Domnule prefect, avem noi ac de cojocul tîlharilor !

Dădu ordine. Trupele își reluară înaintarea. Urcîndu-se în trăsură, Baloleanu, parc-ar fi încercat suprema supapă de siguranță, mai întrebă o dată pe Tănăsescu, încet, să nu-l audă alții :

— Oamenii dumneavoastră sînt, sper, siguri, domnule maior ?

— Soldatul romîn execută ordinele, domnule prefect ! E cel mai leal soldat din lume !

Ieșind din Lespezi, prefectul se spovedi confidențial și primului-procuror :

— În asemenea situație îți închipui ce-ar fi dacă n-am putea conta pe disciplina armatei !... Ce catastrofă !... Vorbesc, firește, în general, fără să ne mai gîndim la soarta ce ne-ar aștepta pe noi ăștia care ne sacrificăm aici pentru fericirea țării !

7

În marginea satului țăranii trepădau de nerăbdare, umplînd șoseaua și împrejurimea. Cu fețele roșii, cu ochii înflăcărați așteptau și se îndemnau ca la o nuntă mare. Toți aveau de spus cîte ceva, ca și cînd ceilalți n-ar fi știut nimic sau nici n-ar fi fost de față, și toți spuneau același lucru și aproape cu aceleași cuvinte. Uneori, arar, se făcea liniște și atunci toți se simțeau cuprinși de o înfiorare apăsătoare, pe care încercau apoi să o alunge cu alte urlete mai năvalnice, parcă le-ar fi fost frică tuturor să nu se trezească dintr-o beție fericită.

— Uite-i că iar vin! strigară deodată cîteva glasuri.

Toate capetele se întoarseră spre Lespezi. Știau că iar vor veni, că trebuie să vie, și fiecare nădăjduise în taină că totuși nu vor reveni.

— Să vie, să vie, că doar pe ei îi așteptăm! răcni Petre Petre cu un glas subțire, atît de schimbat, parcă nici n-ar fi fost al lui.

Nicolae Dragoș, alături, strîngînd o furcă de fier în mînă, mormăi cu o ură care-i învinețea vorbele :

— Lasă că le facem noi de petrecanie, soarele și dumnezeii și precista și...

. . Sudălmile i se încîlciră în cerul gurii pînă se înecară într-un scrîșnit. Chirilă Păun, ținîndu-se pe lîngă Nicolae, țipa ca o babă, amenințînd cu o pușcă luată de la jandarmi și întrebuințată în chip de măciucă. Mai departe, în mijlocul unei îmbulzeli, Toader Strîmbu, înarmat la fel, se jura că n-are să se astîmpere pînă ce nu va zdrobi căpățîna ofițerului care comandă trupele, măcar de-ar fi gheneral. Tăcut și încruntat, Serafim Mogoș avea de asemenea o armă, chiar pe a plutonierului, pe care o purta agățată de curea pe umăr ca un recrut silitor, cu toate că nu făcuse armată niciodată. În

dosul lui Petre, parc-ar fi fost umbra lui, se zbuciuma Ilie Cîrlan, agitînd și el o pușcă și hăpăind într-una, ca și cînd n-ar mai fi fost în stare să găsească altceva: „Nea Petrică!... Nea Petrică!..." Strigătele și înjurăturile răbufneau cînd ici, cînd colo. Furia țîșnea din ochi și din gîtlejuri ca un abur otrăvit, încingînd sutele de oameni în aceeași ceață invizibilă. Coase, topoare, furci, sape se învîrteau în aer, cercînd parcă să sperie și să oprească prin amenințări apropierea primejdiei. Glasuri ascuțite de femei și copii spintecau lărmuirea bărbaților ca împunsături de ace într-o pînză groasă de cîlți.

În vreme ce țăranii se vînzoleau, coloana de soldați se tîra pe șosea ca o uriașă rîmă neagră. Raze de soare jucăușe, căzînd pe luciul baionetelor înfipte pe arme, se răsfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh. În curînd se deosebiră rîndurile și cei cîțiva călăreți și trăsura cu prefectul și procurorul, apoi tunurile trase de cîte șase cai, încheind trupul apocaliptic ca o coadă turtită cu solzi metalici.

Cu cît oastea tăcută se apropia, cu atît gălăgia țărănească se învolbura ca un cor sălbatic amețitor. Grămădirea de oameni se resfira în părți de-a curmezișul șoselei, subțiindu-se, parcă toți ar fi vrut să vază mai bine pe vrăjmași și să-i înfrunte.

O comandă aspră răsună în vîrful coloanei militare. Două companii se desfășurară în linie, una în dreapta și alta în stînga șoselei, oprindu-se apoi la o distanță numai de vreo sută de pași de gloatele țărănești. Între ele, pe șosea, apărea trăsura prefectului Baloleanu, escortată de maiorul călare.

— Calm, domnule maior! Să nu ne pierdem calmul! bolborosi Baloleanu, foarte galben, coborînd șovăitor din caleașcă, urmat de primul-procuror, care părea cel mai liniștit dintre toți.

— Cum ordonați dumneavoastră, domnule prefect! făcu maiorul Tănăsescu, agitîndu-și atît de vijelios cravașa cu mîner de argint, încît calul ciu-

lea urechile. Deşi acuma îi vedeţi şi-i auziţi şi vă puteţi convinge că nu merită altceva decît gloanţe şi baionete !

— Nu, nu ! bîigui Baloleanu. Trebuie mai întîi să...

I se împleticeau picioarele şi-i clănţăneau dinţii. O frică nătîngă îi rodea inima, că soldaţii se vor înfrăţi cu ţăranii şi-l vor măcelări.

Mulţimea de ţărani începu deodată o mişcare pe loc ca o apă bătută de un vînt nehotărît. Era o legănare într-o parte şi într-alta căreia clocotul de urlete îi împrumuta o înfăţişare războinică.

— Nu ne trebuie boieri !... Aţi venit să ne omoriţi ?... Noi nu ne speriem de soldaţi !... Destul ne-au batjocorit ciocoii !... Huo ! huo !... Să nu trageţi, fraţilor !...

Prefectul împietrise pe şosea, privind vălmăşagul de ţărani şi murmurînd în neştire :

— Calm, calm, domnilor...

Primul-procuror Grecescu rămăsese cîţiva paşi mai înapoi, iar maiorul, abia strunindu-şi nerăbdarea, gîdila cu pintenii coastele calului, care dansa şi trepida.

Apoi din gloata ţărănească ţîşni deodată Anghelina lui Nistor Mucenicu, cu copilaşul cel mic în braţe, cu basmaua alunecată pe spate şi părul ciufulit.

Ajunse pînă aproape de Baloleanu, zbierînd şi blestemînd cu un glas desperat.

Ca şi cînd ar fi vrut s-o apere, Anton nebunul fugi după ea şi o smuci înapoi strigînd :

— Să n-o ascultaţi pe muierea asta, că e amărîtă şi nu ştie ce-i iese din gură !... În lături, Anghelino ! Şi taci mulcom şi lasă să le spun eu ce mi-a poruncit Dumnezeu !... Că a venit ceasul judecăţii şi oamenii trebuie să afle adevărul !... Nu staţi, fraţilor, încruntaţi la faţă şi cu armele întinse spre fraţii voştri cei oropsiţi ! Întoarceţi armele asupra diavolului care v-a trimis să ucideţi nevinovaţi şi să...

Cuvintele se revărsau ca o vîltoare de scîntei gata să aprindă tot ce întîlneşte în cale. Glasul se ridica stăpînitor peste vuietul mulţimii, parc-ar fi fost al unui cîntăreţ extraordinar acompaniat de un uriaş cor barbar.

În faţa gloatelor gălăgioase, soldaţii, de o parte şi alta a şoselei, stăteau neclintiţi, negri şi reci ca nişte maşini în formă de oameni. Numai ochii pe feţele negricioase clipeau cu luciri arzătoare.

Pe şosea, între cele două ziduri de soldaţi, ca într-o poartă deschisă spre altă lume, se agitau într-o zăpăceală galbenă prefectul Baloleanu, primul-procuror şi maiorul Tănăsescu, avînd în spate trăsura cu doi cai şi trupul nemişcat al grosului armatei în coloană de marş, cu bateria de tunuri în coadă.

— Ce facem, ei, ce facem ? strigă prefectul nervos, cu manifestul guvernului mototolit în dreapta. Domnule maior, ce facem ?... Domnule prim-procuror ?

— Tîlharii au înnebunit de tot, făcu maiorul, învîrtindu-şi calul încoace şi încolo ca la o paradă. Sînt în stare să atace trupa, aveţi să vedeţi, domnule prefect !

— Totuşi trebuie să le comunicăm manifestul, domnilor ! reluă Baloleanu, complect buimăcit, cu ochii mereu la mulţimea furioasă de ţărani care părea că se apropie, deşi stătea pe loc în aceeaşi aţîţare. Dumneata ce zici, domnule prim-procuror ?

— Să nu ne pierdem capul ! zise Toma Grecescu cu spaimă. Legea trebuie respectată, domnule prefect !

— Trompet, trompet ! răcni Tănăsescu. Unde umbli, zevzecule ?... Aici, lîngă mine să stai, înţelegi ?

Trompetul batalionului, un sergent călare, sosi în galop cu trîmbiţa sprijinită reglementar pe genunchiul drept.

— Ordonaţi, domnule maior !

Tănăsescu întoarse spatele. Auzea vorbele lui Anton, care-l supărau mai mult ca orice, parcă l-ar fi

insultat pe el personal. Se gîndea să se repeadă la dînsul şi să-l cravaşeze în faţa mulţimii, ca să fie pildă şi altora care ar mai cuteza să sfideze trupa. Se pomeni însă răstindu-se aproape la prefect :

— Domnule prefect, dumneavoastră nu auziţi îndemnul la nesupunere şi rebeliune către trupele de sub comanda mea ?... Eu trebuie să iau măsuri, domnule prefect !... Eu am răspundere pentru siguranţa trupelor, domnule prefect !

— Domnule maior, nu-ţi permit să ridici tonul ! strigă deodată, înfuriat, Baloleanu. Dumneata eşti aici sub ordinele mele, nu eu la ordinele dumitale !

În acelaşi moment, Anghelina, care nu încetase a zbiera, începu să alerge prin faţa frontului, cu copilul în braţe, arătînd şi bătîndu-şi bucile :

— Să vă fie ruşine ! Soldaţi sînteţi voi, ori tîlhari ?... Ruşine !... Nu mi-e frică de puştile voastre, iacă !... Trageţi colea, dacă îndrăzniţi !... Trageţi !... De ce nu trageţi ?... Uite colea ! Uite colea !

Tănăsescu, văzînd-o, agită iar cravaşa :

— Uite, scîrnăvia dracului, cum îşi bate joc de trupă !... Mama ei de scîrnăvie !... Puneţi mîna pe ea, băieţi !...

Zidul militar nici nu clipea, parc-ar fi fost de oţel. În schimb, din mulţimea răzvrătită porniră brusc alte strigăte :

— N-o lăsaţi, măi oameni, s-o omoare !... Săriţi, băieţi !... Pe ei, fraţilor !

Ici-colo cîte un pîlc de îndrăzneţi se avînta spre frontul soldaţilor, în timp ce alţii împroşcau cu bulgăraşi de pămînt sau cu pietre. Calul maiorului, lovit de un bolovan rătăcit, se ridică speriat în două picioare.

— Dumneata aştepţi să ne masacreze banditii ? se răsti Tănăsescu la primul-procuror. Nu vezi că au început să ne bombardeze ? Apoi continuă cu glas de comandă : Trompet, sună !... Trompet !

În secunda următoare văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiţei. Calul trompetului

mișca urechile după cum obrajii sergentului se umflau și se roșeau.

— În numele legii...

Cuvintele procurorului, înfricoșate și uscate, nu le auzi nici prefectul Baloleanu. Numai glasul trîmbiței, necruțător și amenințător, șerpuia peste capetele oamenilor ca un bici de foc. Pe cînd trîmbița suna, maiorul Tănăsescu ridică sus cravașa cu o comandă scurtă. Două sute de țevi de pușcă se îndreptară cu același gest spasmodic asupra țăranilor. Vociferările sălbatice se curmară o clipă, parcă le-ar fi retezat un paloș, dar numai spre a reizbucni mai tumultuoase :

— N-au voie să tragă !... Nu-ți fie frică, moșule !... Hai, băieți, că nu vă împușcă !... Aoleu, că v-a întrecut Anghelina !

Apoi răsunară alte comenzi aspre, ascuțite ca niște scîrțîituri de fierăstrău ruginit. Zidul de soldați executa mașinal, sacadat, aceeași mișcare de arme. Țevile cu cîte o dungă albă de soare se ridicară deodată la ochi, degetele apăsară deodată pe trăgaci și salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită.

În vreme ce, cu aceleași gesturi automate, soldații coborau armele de la ochi și le reîncărcau, din mulțimea de țărani izbucniră țipete de spaimă. Ca și cînd o perdea de uragan ar fi măturat cîmpia, oamenii se simțeau cuprinși într-un început de mișcare de fugă.

— Au tras în aer ! răcni Petre cu ochii bolbocați. N-aveți frică, fraților !... Stați pe loc !... Unde te îndeși ?... Nu fugiți !... Înainte, oameni buni ! Pe ei !... Să le luăm puștile și gloanțele !

Parcă pînza de gloanțe, cu pocnetele ei, ar fi spălat toate zgomotele ce murdăreau văzduhul, se făcuse o clipă de tăcere mare și dureroasă. O groază mare părea că a rărit și risipit aerul, încît pe fața pămîntului n-a mai rămas decît un vid imens, chinuitor de suflete. În tăcerea aceasta goală, glasul

lui Petre cădea ca o ploaie fierbinte, asmuțitoare. Din toate piepturile izbucni deodată un urlet care parcă aprinse văzduhul mai violent ca salva de gloanțe de adineaori. Pe urmă glasurile se vălmășiră iar într-o larmă tulbure și cleioasă ca o băltoacă răscolită de grindină.

— Domnule maior ! strigă prefectul Baloleanu cu pălăria pe ceafă, cu fața pămîntie. Ne asaltează țăranii, domnule !... Nu vezi ?... Domnule procuror !...

I se părea că mulțimea smintită își ia vînt să se năpustească asupra armatei. Frica îi sfîșia inima, dar în același timp îl sugruma și o furie mare împotriva comandantului care îl lasă să fie măcelărit de banda răzvrătiților.

Maiorul Tănăsescu nu mai auzea nimic, atîta era de enervat, îndeosebi din pricina prefectului, care, cu tergiversările lui de lașitate, l-a pus și pe el în situația de-a tolera necuviințele, insultele și chiar loviturile țăranilor.

— Trompet ! izbucni maiorul. De ce nu suni, ticălosule ?... sună mereu, trompet, să audă și domnul prefect că aici nu mai e politică !... Hoții vreau să ne bea sîngele, onorate domnule prefect !... Vedeți, domnule prefect ?

Calul îl învîrtea într-un cerc, înnebunit de vociferările mulțimii. Trîmbița sfîrtica aerul cu o insistență parc-ar fi răsucit un cuțit într-o rană vie.

Buimăciți de glasul de alarmă, grupuri de țărani, cu bețe, furci și coase, ca și cînd s-ar fi apărat de lupi, se avîntau spre frontul trupelor.

Maiorul Tănăsescu ridică cravașa. Două comenzi lacome fură subliniate de două zgomote metalice, simple, ritmice. Apoi, la intervale foarte scurte, se auzi foarte ascuțit numai cîte-un cuvînt scurt :

— ...ochi !... foc !

Gloatele de țărani se poticniră, parc-ar fi primit fiecare om cîte un pumn în piept, numai o clipă, cît pîrîi salva și pînă cînd țevile cu gura fumegînd alb reveniră în poziția orizontală. Trîmbița nu-și

întrerupse de loc țipetele de aramă... Zdrențele zgomotului împușcăturilor încă nu se risipiseră și nici șuierul gloanțelor încă nu apucase a se potoli cînd din vălmășagul de oameni țîșniră stropi de sînge și urlete de durere. Multe trupuri se prăbușiră, scormonind pămîntul, care cu unghiile, care cu dinții, toate zvîrcolite de chinuri ca niște rîme zdrobite :

„Aoleu !..." „M-a omorît, mamă !..." „Aoleu, fraților !..." „M-a împușcat, oameni buni !..."

În același moment mulțimea se întoarse înapoi, cuprinzînd în fuga ei și pe puținii care nu-și pierduseră îndrăzneala. Spaima își înfigea tentaculele nenumărate în cetele zguduite de focul soldaților, împingîndu-le într-o goană zvăpăiată spre sat...

Maiorul Tănăsescu își ținea strîns roibul, cu luciri de oțel în ochi, cu o ușoară încruntare a mușchilor figurii. Alături, trompetul își umfla mereu obrajii ca niște foi automate, legănînd ușor trîmbița, în vreme ce calul lui, cu gîtul încordat și capul în piept, își rodea zăbalele cu clăbuci de spumă cenușie. Mai înapoi, în șosea, prefectul Baloleanu, cu picioarele înțepenite, cu ochii rătăcitori, spunea într-una procurorului, care parcă asculta și nu auzea :

— Ne trebuie sînge rece, ca să nu se verse sînge nevinovat...

Își dădea seama că vorbește de sînge, vroia să evite cuvîntul și cuvîntul îi venea mereu pe buze și-i ardea gura ca o năvală de sînge fierbinte.

Cravașa maiorului se înălță iarăși în aer, glasul lui tăios se sfredeli iar printre sunetele trîmbiței, armele făcură iarăși cîteva mișcări scurte și împușcăturile trosniră cu același pîrîit prelung.

— Domnule maior, domnule maior ! strigă prefectul fără să-și poată dezmorți picioarele. Baia de sînge...

Se opri amărît că iar i-a venit sîngele pe limbă. Ba acuma parcă și mirosul îi gîdila nările. Tănăsescu întoarse capul spre el, dar nu răspunse decît printr-o privire disprețuitoare. În schimb rosti cîteva comenzi care puseră în mișcare zidul de soldați...

Țăranii fugeau mîncînd pămîntul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlînd. Se îngrămădeau mai ales spre șosea, dar mulți se împrăștiau și prin grădini, prin curțile caselor de margine, fiecare grăbit să dispară din fața gloanțelor. Pe cîmp rămîneau doar cîteva zeci de trupuri, unele zvîrcolindu-se și văitîndu-se, altele înțepenite cum le-a găsit moartea. Lîngă șanțul șoselei, Anghelina zăcea cu fața-n sus, nemișcată, lovită de un glonte în frunte; copilașul în brațele ei moarte plîngea și vrăjea din mînuțele goale, parc-ar fi căutat să se smulgă de la pieptul mamei. Aproape de ea, un bătrîn se zvîrcolea între un băiețel ucis, cu fața strîmbată de spaimă, și Chirilă Păun, care horcăia nemișcat, vărsînd la fiecare horcăit sînge negricios, năclăindu-i barba, gîtul, pieptul, închegîndu-se în dungi groase... Pete albe însemnau pe pămîntul gras de la marginea Amarei numai trupurile țăranilor morți reci sau agonizanți, căci cei loviți mai ușor goneau sau se tîrau printre ceilalți fugari, vrîstînd calea cu dîre de sînge.

— Nu fugiți, fraților!... Opriți, fraților!... Dumnezeul lor de...

Petre striga cît îl ținea gura, precum a strigat de la primul moment, dar era tîrît și el în goana mulțimii, neputincios, ca o frunză pe un puhoi de ape ce-au rupt zăgazurile. Ilie Cîrlan, strîngînd cu mîndrie pușca goală, gîfîia lîngă Petre, desperat de desperarea lui. Mai departe, Nicolae Dragoș se zvîrcolea să se apropie de Petre, să schimbe împreună două vorbe. Dar mulțimea îngrozită îi cuprindea pe toți, irezistibil, în aceeași fugă dezmățată, spre un adăpost împotriva morții care le țiuise tuturor în urechi...

În urma gloatei fugare un detașament de soldați pornise pe șoseaua presărată cu cadavre. În frunte pășea un lanț strîns de trăgători, cu armele gata de a trage, ocupînd corpul șoselei din șanț în șanț, iar pe amîndouă marginile cîte-un pluton în co-

loană de marș, mijlocul rămînînd rezervat pentru maiorul Tănăsescu, însoțit de trompetul batalionului. Din cînd în cînd maiorul răcnea comenzi scurte, trupa se oprea, puștile trosneau, apoi marșul reîncepea pe ulița satului, printre casele care păreau pustii.

Tănăsescu vedea cum, la fiecare salvă, mai mulți sau mai puțini din fugari se rostogoleau la pămînt, parcă și-ar fi pus piedecă ei între ei, cum unii încercau să se mai ridice și apoi se prăbușeau fără să mai clintească. Dar goana țăranilor îl întărîta ca și cînd i-ar fi socotit lași sau ar fi dorit o împotrivire care să justifice gloanțele. Suduia neîncetat printre dinți, răcorindu-și puțin nervii, apoi iar comanda :

— ...stai !.. ochi !... foc !

Grosul trupelor rămăsese la marginea satului, pe loc, așteptînd întîi curățirea terenului. Împreună cu ele rămăsese și prefectul Baloleanu cu primul-procuror, lîngă trăsura lor. Baloleanu nu-și mai dădea seama cum s-au întîmplat lucrurile, dar se simțea profund jignit că maiorul a plecat să urmărească pe țărani, iar pe el l-a lăsat acolo caraghios, deși el are toate puterile și toate răspunderile. Începu să explice procurorului că maiorul și-a depășit rolul și că el nu va permite să i se încalce autoritatea, fiindcă pacificarea tulburărilor e o operă delicată, care cere calm și tact, iar nu orgie de sînge. Procurorul, cu ochii holbați, aproba dînd mereu din cap și tresărind de cîte ori auzea o nouă salvă.

— ...stai !... ochi !... foc !... urla maiorul Tănăsescu în clipele cînd prefectul Baloleanu se zbuciuma la marginea satului.

Ceata fugarilor scăzuse la mai puțin de o treime. În afară de cei prăbușiți de gloanțe, mulți se refugiau prin ogrăzi ca să scape de urmărire, mai cu seamă cînd ajungeau la casele lor. Chiar și Nicolae Dragoș, dîndu-și seama că nu mai e chip să răzbească pînă la Petre și că ar fi de prisos să mai încerce vreo împotrivire, cînd își văzu casa pă-

rintească se gîndi să se oprească. Valul îl ducea înainte. Numai după ce trecu izbuti să se smulgă din strîmtoarea fugarilor și să iasă la marginea uliței. În șanț zări pe Gherghina lui Chirilă, plină de sînge și scofîlcită. Se vedea că, după ce s-a prăbușit, a fost călcată în picioare de ceilalți. Sări peste trupul ei stîrcit, dînd să se abată în curtea școalei, care se afla mai aproape. Tocmai cînd ajunse la poartă, din urmă răbufni o nouă salvă.

„Vor să ne omoare pe toți, nu le-ar ajuta Dumnezeu!" își zise cu o undă de bucurie că el totuși a scăpat.

Atunci simți o înțepătură în coșul pieptului, ușoară ca un junghi, și gura i se umplu de fierbințeală.

„Mi se pare că..." îi trecu prin minte.

Gîndul i se curmă într-o bruscă întunecare. Căzu grămadă ca un sac, cu mîna întinsă spre a deschide, izbindu-se cu capul de stîlpul porții...

Mulțimea împuținată continua goana pe uliță, acuma însă tăcută, ca și cînd le-ar fi fost frică să mai strige și să se vaiete, ca nu cumva prin glasurile lor să atragă asupră-le gloanțele din urmă. Numai glasul lui Petre, tot mai răgușit, nu înceta de loc:

— Nu fugiți!... Unde fugiți?... Nu fugiți!

Totuși fugea și el, cu toate că nu-l mai împingeau alții din spate. Îi era rușine că fuge, dar nu se mai putea opri și numai din gură îndemna pe ceilalți să se oprească, parcă astfel ar fi căutat să-și ascundă fuga lui. Își dădea seama că s-a sfîrșit tot și-i părea rău că s-a sfîrșit așa, oricît nu se putea sfîrși altfel. El credea și în clipele acestea că dacă oamenii nu s-ar fi speriat de întîile împușcături și s-ar fi repezit la soldați, soldații s-ar fi lăsat dezarmați și astfel ar fi împiedecat întoarcerea boierilor. Acuma s-a isprăvit. Acuma toate speranțele s-au prăbușit, plătite cu sînge. Care nu va fi ucis de gloanțe va fi omorît în bătăi și-n închisori, iar

în loc de pămînt, vor fi înjugați ca vitele. Baremi el n-are să se aștepte la nici o milă sau cruțare, căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce mai facem? strigă lîngă dînsul Ilie Cîrlan cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de sînge.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare! făcu Petre fără să se uite la dînsul, parcă i-ar fi fost rușine.

Cînd sosi în bătătura cîrciumii, la încrucișarea drumurilor, se opri. Mulțimea se împrăștiase. Cîteva grupuri de oameni mai alergau, unii pe uliță spre Vaideei, alții spre Ruginoasa. El rămăsese numai cu Ilie Cîrlan, care iar întrebă:

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică!

— Facem pace, măi Ilie! mormăi Petre, văzîndu-l însîngerat. Da' unde ești împușcat tu de ți s-a roșit cămașa?

— O fi în umărul ăsta, că parcă nici nu-l mai simt! zise băiețandrul privindu-l cu un zîmbet de mîndrie.

— Mama lor de tîlhari!

Petre avea o pușcă încărcată, luată de la pîndarii arendașului Cosma. O ținea de țeavă ca o ghioagă. Un necaz mare îi înăbușea inima ca un năduf. Îi trecea prin creieri să fugă și el acasă, ca ceilalți toți, dar îi era rușine de băiatul de lîngă el, care îi arăta o încredere nețărmurită.

— Atunci stai, nea Petrică, să facem semn de pace, să nu ne mai omoare degeaba! strigă bucuros Ilie.

Își scoase cămașa însîngerată și ruptă, o agață de țeava armei cu care se mîndrise atîta, ca un steag alb, și o ridică în sus, s-o vadă soldații care erau încă departe. Pușca era grea pentru brațul lui găurit, și țeava cu cămașa în vîrf se bălăbănea ca bătută de vînt.

Stătură așa un răstimp. Împrejur liniște mare și nici o mișcare, parcă satul ar fi fost mort. Ușa cîrciumii era închisă. Petre bombănea și scrîșnea, așteptînd cine știe ce minune. Atunci din vale, pe uliță, spre curtea lui Iuga, auzi glasul babei Ioana, supărat ca totdeauna :

— Păsărelele mamei, păsărele, păsări...

— Maica Ioana tot cu găinile ei ș-acuma, nea Petrică, auzi ? zise Ilie bucuros c-a auzit glas de om în tăcerea asta dureroasă.

— D-apoi că ea nici n-are alte griji, bîigui Petre morocănos.

După alt răstimp, ciocănit de chemările babei, soldații începură a se vedea mai bine, cu maiorul călare, la mijloc. Petre îi privea cu niște ochi neîncrezători și parcă numărîndu-le pașii. Deodată răsună iar trîmbița, prelung ca o prevestire. Și îndată Petre auzi frînturile de comenzi :

— ...stai !... ochi !... foc !

Ilie începu să legene mai tare steagul alb, să nu cumva să nu-l observe soldații. Trosnitura salvei păru mai asurzitoare. Cămașa însîngerată cu pușca se prăvăli scurt, ca un drapel cînd dă onorul. Ilie se frînse icnind :

— Aoleu !

Două gloanțe loviseră și pe Petre, dar nu le simți.

„Nici pacea noastră nu le mai ajunge ! se gîndi dînsul cuprins de o indignare subită pentru că soldații au împușcat semnul păcii. Apoi atunci..."

Trupa își reluase înaintarea automat. Petre, parcă numai atunci și-ar fi adus aminte, ridică pușca la ochi și trase cu sete. Arma se descărcă cu un pocnet năbușit. După o clipă comanda răsună din nou :

— ...stai !... ochi !... foc !

Și înainte chiar de-a se auzi ultimul cuvînt, salva trosni. Petre rămase în picioare, cu pușca goală în mînă, sfidător :

— Paștele și anafura voastră de...

Căzu întîi în genunchi. Pe cămaşa-i albă ţîşniră cîteva pete de sînge.

— Foc !... Foc !... Foc ! ţipa, furios, glasul maiorului.

Împuşcăturile pîrîiau, parcă o morişcă s-ar fi pornit singură undeva să se învîrtească. Petre îşi simţi capul greu-plumb. Lăsîndu-l jos pe piept nu-şi mai putu păstra echilibrul şi se rostogoli, gemînd cu o ultimă sforţare de mînie :

— Dumnezeul... soarele... pămîntul...

Mai devale baba Ioana, în mijlocul uliţei, striga cu atît mai nerăbdătoare cu cît împuşcăturile se apropiau :

— Păsărelele mamei, păsărele...

Găinile, în şanţul celălalt, ciuguleau nepăsătoare. Îngrijorată să nu i le omoare, baba nu contenea chemările, uitîndu-se doar din cînd în cînd mai urît spre cîrciumă, de unde venea zgomotul armelor :

— Păsărelele mamei... Fire-aţi ai dracului cu focurile voastre să fiţi !... Păsări, păsări, veniţi la maica !

Apoi deodată se răsuci pe loc, mînioasă, bombănind :

— Fire-aţi ai dra...

Se prăbuşi zvîrcolindu-se şi mişcînd numai buzele, fără glas.

Trăsura cu prefectul Baloleanu şi primul-procuror, escortată de trompetul batalionului, pe care maiorul îl trimisese cu ordine la grosul trupei, opri pe bătătura cîrciumii, înconjurată de soldaţii cu baioneta la armă.

— Domnule maior, vă rog, am crezut că... zise Baloleanu, îngrozit de cadavrele şi răniţii întîlniţi pe drum.

Maiorul Tănăsescu, călare, se apropie de trăsură cu mîna la cozoroc, cu glas triumfător :

— Domnule prefect, am onoarea a vă raporta că în Amara s-a restabilit liniștea și ordinea!

Baloleanu văzu la cîțiva pași cadavrul gol de la brîu în sus al lui Ilie Cîrlan și trupul ciuruit de gloanțe al lui Petre, iar între ele cămașa albă, desfășurată ca un drapel prosternat. Bolborosi înfricoșat, întorcînd capul:

— Da... liniștea și ordinea... Prea bine, domnule maior!... Mulțumesc!

XII

APUSUL

1

Pînă la amiazi Grigore Iuga își stăpîni răbdarea în Costești. A ascultat toate relatările despre întîmplările din Amara, despre moartea tatălui său și a Nadinei, liniștit și fără lacrimi, încît Titu Herdelea se mira în sine de atîta tărie sufletească.

— Trebuie să înștiințez pe Gogu! zise în cele din urmă tînărul Iuga.

Se duse numai cu Titu pînă la poștă să telegrafieze. Voia să scape puțin de toți cei care îi dăduseră toate veștile rele, ca de niște dușmani. Simțea o nevoie mare de singurătate și de tăcere. Ieșind de la oficiul telegrafic, spuse lui Herdelea, încet și trist, parc-ar fi vorbit cu inima sa:

— Niciodată n-aș fi crezut că un om poate suferi atîta!

Pe urmă, îndată după prînz, porunci lui Isbășescu să-i tocmească o trăsură, să plece spre Amara. Isbășescu încercă să-l convingă că ar fi mai bine să aștepte totuși pînă mîine... Grigore îi aruncă o privire atît de mustrătoare, că contabilul nu îndrăzni să mai continue.

Pe la ora două erau pe drum. Isbășescu, pe capră, avea inima cît un purice. Vrînd să-și facă puțin curaj și observînd că Grigore nu e dispus să-i mai audă glasul, începu o conversație pe șoptite, despre ororile țăranilor răsculați, cu birjarul, care tremura

de frică să nu-şi găsească moartea în călătoria asta şi regreta că s-a lăsat ispitit de preţul mare ce i s-a făgăduit ca să plece.

În Vlăduţa, în dreptul conacului ars, uliţa era închisă de o mulţime de ţărani pe brînci, păziţi de soldaţi cu baioneta la armă. Un sergent ieşi înaintea trăsurii :

— Înapoi !... Înapoi !... Nu e voie !

Toate încercările de a-l îndupleca fură zadarnice. Grigore Iuga trebui să se dea jos şi să obţină permisiunea ofiţerului pentru a putea trece. Auzi de departe pe colonelul pensionar Ştefănescu, strigînd furios în mijlocul ţăranilor :

— Spuneţi, tîlharilor, care aţi pus focul !... Nu spui ?... Măi, spuneţi, că vă bat pînă vă omor pe toţi !... Spuneţi, măi, care aţi furat !

Recunoscînd pe Grigore, colonelul i se plînse amărît, arătîndu-i ruinele :

— Uite, domnule, ce mi-a rămas din toată agoniseala vieţii !... Uite ce mi-au făcut hoţii ăştia !... Apoi nu merită oare să fie împuşcaţi toţi, fără cruţare, dacă nici ei n-au avut milă de bătrîneţele mele ?... Credeam că nu-mi vor fi devastat tot-tot, de aceea am alergat, şi iacă ce-am găsit !

Îi tremura glasul de durere şi de mînie.

— Daţi-vă la o parte să treacă trăsura ! strigă sublocotenentul după ce bătrînul Ştefănescu îşi vărsă amarul faţă de tînărul Iuga.

Ţăranii încercară să se ridice ca să facă loc. Ofiţerul răcni speriat :

— Jos ! jos !... Soldat, pocneşte-l !... Dă, soldat !

Trăsura îşi urmă calea, prin Babaroaga şi Gliganu, pînă la Lespezi, unde făcu un popas mai lung. Grigore, fără să-şi mărturisească, avusese mai mare groază de întîlnirea cu cadavrul Nadinei decît de al tatălui său. De la serbarea „Obolului" n-a mai văzut-o de loc, şi astfel i-a rămas în minte cu torsiunile, flexiunile şi vibraţiile din dansul apaşilor, o imagine dureroasă pentru inima lui. Acuma, în biserică, în faţa catafalcului pe care zăcea corpul ei rece de cîteva zile, învălit în cear-

ceaful ordinar, îi apăru în suflet aceeași imagine, dar caldă, felină și frumoasă, parcă nu s-ar fi despărțit de ea nici o clipă. Îi fu frică să ridice colțul cearceafului și să-și distrugă pe vecie chipul pe care l-a iubit și care i-a dăruit toate suferințele și bucuriile iubirii. Se așeză în strana de la căpătîiul catafalcului, cu fruntea în mîini, și rămase acolo, singur, îndelung. Pe tăblia stranei erau cîteva cărți liturgice, vechi, cu scoarțe de lemn și filele murdare. Mirosul greu de mort îl înecă și totuși nu-l supăra. Gîndurile îi rătăceau leneșe. Aci își zicea că singur el are dreptul și obligația să se ocupe de înmormîntarea ei, fiindcă divorțul lor, deși pronunțat, încă nu s-a transcris, aci că soarta a vrut ca ea să moară tocmai la țară, poate ca o pedeapsă sau o ironie că i-a fost atît de urîtă țara, apoi iarăși că, de s-ar fi întîmplat nenorocirea aceasta peste două săptămîni, el ar fi fost un simplu străin chiar în fața cadavrului ei...

Titu Herdelea ieșise de mult din biserică, neputînd suporta aerul dinlăuntru. Un ofițer îi spuse că la Amara trebuie să se fi întîmplat lucruri grozave, deoarece s-au auzit pînă aici împușcăturile. Grigore Iuga, aflînd mai tîrziu, vru totuși să continue. Ofițerul se împotrivi. A trimis o patrulă să-i aducă știri. Pînă nu se întoarce nu poate permite trecerea ; s-ar expune la sancțiuni grave. Abia pe înserat porniră mai departe, spre Amara ; totuși Grigore nu se mai întoarse în biserică...

La marginea Amarei și apoi pe uliță cadavrele zăceau în aceleași locuri. Ici-colo cîte-un muribund gemea ori se zvîrcolea încă. Birjarul arăta cu biciul mereu :

— Uite colea un mort !... Și dincolo... Ăsta parcă mai suflă, vezi ?

Isbășescu recunoscu pe Chirilă Păun, apoi pe Nicolae Dragoș... Titu Herdelea exclamă îngrozit :

— Aici trebuie să fi fost bătălie mare !

Numai Grigore tăcea, cu ochii în gol, parcă n-ar fi văzut nimic.

O patrulă îi opri în dreptul bisericii, alta la cîrciumă. La conac trăsura rămase în uliță. Grigore cu Titu și Isbășescu intrară pe jos, pe poarta cea mare cu columbarul. Perechi de porumbei albi se drăgosteau gîngurind melancolic. Parcul cu aleile erau răvășite, ca și cînd ar fi trecut cirezi de vite sălbăticite. Altfel, însă, liniștea era așa de mare, că din uliță se auzi căscatul prelung al birjarului, urmat de o scuturare de clopoței a unui cal care-și destindea osteneala. Zidurile rămase în picioare din castelul cel nou se profilau mai negre pe cerul albastru-vînăt al înserării.

Grigore privea cu băgare de seamă, ca un cercetător străin, întorcînd capul cînd încoace, cînd încolo, fără a zăbovi însă lîngă ruine. Deodată din ograda argaților apăru logofătul Leonte Bumbu, speriat parcă nu și-ar fi crezut ochilor, iar din conacul vechi bucătăreasa Profira, care începu să bocească cu un glas răgușit ca de bărbat, repezindu-se să sărute mîna și umplîndu-i-o de lacrimi. Tînărul Iuga puse cîteva întrebări și ascultă răspunsurile cu o figură rece, ca și cînd le-ar mai fi auzit sau nu l-ar fi interesat.

În ceardacul conacului vechi stătea căpitanul Lache Grădinaru, lăsat în comună cu compania lui pentru menținerea ordinii și orice altă eventualitate. După ce exprimă lui Grigore condoleanțele cele mai sincere în niște fraze ceremonioase și false, căpitanul spuse că prefectul Baloleanu cu maiorul Tănăsescu s-au închinat înaintea rămășițelor pămîntești ale regretatului Miron Iuga și apoi au trecut spre Ruginoasa și mai departe, dar că mîine speră să se poată reîntoarce. Grigore mulțumi cu vorbe la fel de ceremonioase, de care se rușina și totuși le pronunța, pe urmă își curmă o frază și intră brusc în casă.

Tatăl său părea că doarme cu lumînarea la căpătîi. Grigore îl privi cîteva minute, îngenunche ca

la rugăciune și mai stătu așa iar cîteva minute și, în sfîrșit, se întinse și sărută mîna rece, cenușie, cu unghiile învinețite. În clipa aceea lacrimile îl năpădiră singure, îmbelșugate, picurînd pe mîinile împreunate ale mortului, lucind ca niște pete de ulei... Grigore se ridică, scoase batista, cu gîndul să șteargă mîinile mortului, dar pînă ce o desfășură se răzgîndi și-și acoperi cu ea obrajii...

Peste un răstimp, reculegîndu-se, trecu în altă cameră, urmat de ceilalți, afară de căpitanul, care se retrăsese discret spre a nu-i tulbura durerea.

— Leonte, trebuie să pleci îndată la Costești! zise Grigore cu glasul puțin plîns, dar liniștit, parcă lacrimile i-ar fi redat stăpînirea de sine.

Logofătul fu însărcinat să aducă chiar astă-seară două cosciuge și cele necesare pentru înmormîntare. Unul va fi lăsat la Lespezi; preotul de acolo va îngriji ca trupul Nadinei să fie așezat în sicriu pentru a putea fi transportat aci mîine dimineață. Socotea măsura aceasta absolut urgentă, cea mai urgentă, deoarece cadavrele aveau nevoie de odihnă.

A doua zi, luni, de dimineață porni cu Titu Herdelea să examineze proporțiile distrugerilor, întîi aici, apoi la Ruginoasa. Vizitiul Ichim le înșiră pe drum cîți și care oameni au fost împușcați în răzmerița de la marginea satului.

În Ruginoasa se întîlniră cu trăsura prefectului Baloleanu, care petrecuse noaptea, împreună cu primul-procuror Grecescu, în castelul Ghica de la Izvoru, scăpat ca prin minune de furia țăranilor. Condoleanțele fură lungi și lăcrimoase. Baloleanu apoi purcese cu rîvnă la povestirea activității sale de pacificare. Era mișcat și plin de admirație pentru propriul său eroism. Zugrăvea în culori poetice primejdiile nemaipomenite care i-au amenințat viața și din care a scăpat ca prin urechile acului, de se mira și el. Se felicita că a reușit să restabilească liniștea atît de repede și aproape fără vărsare de sînge.

— Săraca mea Melania, dacă ar bănui ea prin ce-am trecut ! suspină dînsul înduioşat. Numai sîngele rece şi tactul meu proverbial au putut face minunea asta, dragă Grigoriţă !... Dar opera mea încă nu e terminată. Pacostea cea mai grea de-abia începe. Nu e destul să combaţi răul, trebuie să-i stîrpeşti rădăcinile, ca să nu mai revie ! Nu-i aşa, domnule prim-procuror ?...

2

Maiorul Tănăsescu s-a întors aseară tîrziu la Amara, întovărăşit numai de aghiotantul său şi de trompetul detaşamentului. Ar fi putut dormi şi el la Izvoru, dar a ţinut să dovedească prefectului că ordinea este atît de mare că poate merge noaptea şi singur prin satele care au fost răsculate. Şi pe urmă voia să ia personal conducerea anchetei preliminare în Amara, cuibul întregii mişcări de răzvrătire.

Dis-de-dimineaţă Ion Pravilă aştepta în curtea primăriei, tremurînd şi sfătuind cu straja despre secretarul Chiriţă Dumitrescu, care de două zile stătea ascuns cine ştie unde, de frica oamenilor, şi de care poate să fie nevoie acuma.

— Tu eşti primarul tîlharilor ? întrebă maiorul dînd cu ochii de el.

Primarul nu apucă să răspundă. Tănăsescu îi cîrpi cîteva perechi de palme de văzu stele verzi, strigînd :

— Vă satur eu acuşica de revoluţie, n-ai grijă ! Pe toţi vă satur, să ţineţi minte !

Aseară dăduse ordine severe ca morţii să fie lăsaţi unde se găseau spre a servi de pildă tuturor celor vii. Acuma porunci primarului bătut să identifice, sub controlul unui plutonier, pe cei căzuţi, iar pe urmă cadavrele să fie cărate la cimitir spre a fi îngropate mai tîrziu, cînd va hotărî dînsul. Că-

pitanul Lache Grădinaru fu însărcinat să ia măsuri ca toţi sătenii, fără nici o excepţie, inclusiv femeile şi copiii, să fie adunaţi degrabă în curtea şi grădina primăriei, pentru cercetări.

Apoi, cu concursul aghiotantului, un sublocotenent tînăr şi timid ca o fecioară, meditä un plan metodic de lucru pentru a descoperi fără întîrziere pe ucigaşii Nadinei şi ai lui Miron Iuga, pe criminalii care au mutilat pe fiul arendaşului Platamonu, pe incendiatorii conacelor, pe cei ce au lovit şi dezarmat pe jandarmi, pe cei ce au furat şi în sfîrşit pe cei ce au participat la insultarea trupelor...

— Pînă una-alta să trimitem pe cineva la Lespezi şi la Gligani să ne aducă şi pe tîlharii principali de acolo, să-i putem confrunta şi judeca împreună cu ăştialalţi ! zise maiorul Tănăsescu, întrerupîndu-se nerăbdător.

Peste cîtva timp se prezintă căpitanul Corbuleanu, sosit să reinstaleze postul de jandarmi. Maiorul se bucură. Avea nevoie de jandarmii cunoscători ai oamenilor şi împrejurărilor localnice. Nimeni, din acest sat de criminali, nu-i inspira nici o încredere. Dacă şi preotul bătrîn s-a amestecat între rebeli şi a fost împuşcat printre ei, în cine să aibă încredere ? (În realitate preotul Nicodim fusese să citească rugăciunile legiuite la căpătîiul boierului Miron şi, întorcîndu-se de la curte cu crucea înfăşurată în patrafir, a fost ucis de un glonte rătăcit, pe uliţă, aproape de casele sale.)

Plutonierul Boiangiu găsi în locuinţa sa devastată pe Didina, puţin slăbită, dar altfel veselă. Se îmbrăţişară. Femeia plînse niţel, povesti cum a avut noroc cu baba Ioana, care a ascuns-o în podul colibei sale şi a hrănit-o şi a îngrijit-o, căci de-ar fi dat peste ea ţăranii, ar fi omorît-o, negreşit. Şi plutonierul lăcrimă puţin şi apoi alergă la primărie, la datorie.

Pe la orele nouă, cînd sosi trăsura cu prefectul şi primul-procuror, ancheta era în toi. De la cîrciumă se auzeau vaietele şi ţipetele mulţimii de ţărani ce umplea uliţa, curtea şi grădina primăriei. Cordoane

de soldaţi vegheau ca nu cumva să fugă cineva înainte de a fi cercetat.

Totuşi rezultate deosebite încă nu se obţinuseră. Două echipe de soldaţi cu vergi şi cu pari băteau fără alegere şi cu rîndul, spre a nu obosi. Ţăranii urlau, implorau milă şi iertare, dar nu voiau să mărturisească crimele şi nici să denunţe pe criminalii principali. Numai graţie plutonierului Boiangiu au putut fi descoperiţi şapte inşi care au lovit şi dezarmat pe jandarmi, între ei Serafim Mogoş şi Trifon Guju.

— De ce-ai lovit pe plutonier, hoţule ? strigă maiorul cu ochii injectaţi. Cum ai îndrăznit să ridici mîna, tîlharule ?

— Apoi...

Atîta îngînă Serafim Mogoş uitîndu-se drept în ochii maiorului, liniştit, parcă şi-ar fi dat seama că orice răspuns ar fi zadarnic. Tănăsescu tăbărî asupra lui cu cravaşa pînă ce-l umplu de sînge, lihăind :

— De ce-ai dat, ticălosule ?... De ce-ai dat ?... De ce...

Serafim Mogoş răbda loviturile fără a se clinti şi fără a scoate un glas, cu aceeaşi privire care înfuria pe maior, părîndu-i-se sfidătoare.

— Caporal ! răcni apoi Tănăsescu, obosind. O sută de beţe banditului ! Imediat !... Şi pe urmă în lanţuri !

Trifon Guju lipsea. Cineva spuse că a fost împuşcat de boierul cel bătrîn şi că acuma zace acasă. Fu adus degrabă pe sus. Toată faţa îi era o rană neagră. Rămase întins pe pămînt, gemînd.

— Sus ! În picioare, tîlharule ! urlă maiorul izbindu-l cu botul cizmei în coaste.

Ţăranul se ridică. Ochii îi erau umflaţi şi închişi. Se clătina, parcă în fiece clipă ar fi fost să se prăbuşească.

— De ce te-a împuşcat boierul, hoţule ? întrebă ofiţerul. Ai ridicat mîna asupra dumnealui, nu-i aşa ?... Ai vrut să-l omori, ai ?... Tu ai fost capul ucigaşilor !

Trifon gemu ceva neînţeles.

— Dar plutonierului de ce i-ai smuls arma ?... De ce l-ai lovit ?... Spune, tîlharule !

Îl plesni cu cravaşa peste capul ciuruit de răni vii. Omul scoase un urlet înfiorător, ca şi cînd i s-ar fi dezghiocat carnea, şi se prăvăli ca o buturugă găunoasă. Mai furios, maiorul îl călcă în picioare, necontenind cu „hoţule" şi „tîlharule". Apoi deodată se retrase cîţiva paşi şi ordonă rece, tăios :

— Sergent !... Tu ! Da !... Ia şase oameni !... Duceţi pe tîlharul ăsta în fundul grădinii !... Acolo să fie împuşcat !... Împuşcat ! Ai înţeles, sergent ?...

— Trăiţi, domnule maior ! făcu sergentul, îndesat şi negricios, bătîndu-şi călcîile, parcă s-ar fi cutremurat.

Soldaţii înşfăcară pe Trifon şi-l tîrîră prin mulţimea deasă de ţărani. Cu o supremă sete de viaţă Trifon Guju gemea rugător :

— Iertare... iertare...

Dispăru cu soldaţii. În urma lor rămase o tăcere amară întretăiată numai de vîjîiturile cravaşei cu care maiorul Tănăsescu spinteca aerul într-o încordare nervoasă. Trecură minute. Cravaşa îşi iuţea dumicările. Apoi răbufni o detunătură din fundul grădinii, scurtă, înăbuşită, fără ecou.

— Ceilalţi ! strigă maiorul îndată, destrămînd pînza tăcerii pe care detunătura de-abia o clătinase puţin. Voi cum aţi îndrăznit să ridicaţi labele asupra jandarmilor ?...

Ţăranii porniră să se jure şi să se vaiete că ei nu sînt vinovaţi, că nici n-au fost acolo cînd s-a întîmplat fapta aceea... Maiorul Tănăsescu gîfîia. Începuse să se îngraşe în vremea din urmă, avea puţină burtă, iar un doctor îi spusese de curînd că are grăsime şi la inimă. În orice caz, obosea repede. Ca să nu-şi pericliteze sănătatea cu bandiţii, ordonă să se aplice fiecăruia din cei cinci cîte o sută la spate. Ordinul tocmai se executa, indivizii se întreceau în urlete la fiece lovitură, cînd trăsura prefectului opri în uliţă.

În vreme ce bătaia continua, caporalul numărînd cu glas tare loviturile, ca să nu se întîmple vreo

lipsă, maiorul Tănăsescu se plînse prefectului și primului-procuror de încăpățînarea tîlharilor de a nu mărturisi și a nu denunța pe vinovații cei mari. Pe Baloleanu țipetele țăranilor îl supărau și-l enervau. După ce caporalul rosti suta și țăranii bătuți fură închiși în cancelarie, prefectul, ca să-și redobîndească siguranța, strigă către mulțimea cu fața la pămînt că crimele și ticăloșiile lor au spăimîntat lumea și că numai prin pocăință și mărturisiri sincere își vor putea ușura soarta... Ca la o comandă, sutele de oameni ridicară capetele cu o mișcare, parc-ar fi vrut să se scoale în picioare, bîiguind într-un singur glas prelung ca murmurul unei furtuni trecute :

— Iertați-ne...

Baloleanu încremeni de groază, ca și cînd mișcarea și glasul mulțimii ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri. Aceeași frică subită cuprinse și pe procuror, și pe maior, ca și pe toți ofițerii, și chiar pe soldați. Singur plutonierul Boiangiu nu-și pierdu cumpătul și răcni deodată :

— Jos !... Jos !... La pămînt !... Jos !

În clipa următoare strigătul lui Boiangiu fu reluat de mai multe glasuri, iar soldații începură să lovească în dreapta și în stînga pe spinările încovoiate, repetînd speriați :

— Jos !... Jos !

Prefectul renunță la continuarea admonestării. Se trecu îndată la interogatoriul lui Toader Strîmbu, pe care Boiangiu îl indicase ca ucigaș al Nadinei.

— Spune cum ai omorît-o ! zise primul-procuror.

— Apoi, domnule, eu n-am omorît pe nimeni și nu-s vinovat ! răspunse țăranul cu fața pămîntie.

— Atunci cine a omorît-o ?

— Eu nu știu, domnule ! Poate Petrică a Smarandei, că el a intrat în conac înaintea mea, dar eu n-am omorît-o !

— Să iasă Petre a Smarandei ! strigă primul-procuror liniștit.

— Mort... mort ! răsunară mai multe glasuri.

Maiorul Tănăsescu fierbea. Nu se putu stăpîni. Țăranul acesta i se părea de o viclenie revoltătoare. Se năpusti brusc asupra lui :

— De ce nu spui, tîlharule ?... De ce-ai omorît-o, tîlharule ?... Și de ce ai batjocorit-o și ai necinstit-o ?... Ai poftit la trup de cucoană mare, spurcăciune blestemată ?

Toader Strîmbu își ferea capul de plesniturile cravașei și bocea ca o muiere :

— Aoleu !... Aoleu !... Nu-s eu, domle maior ! Iartă-mă, domle maior, că nu-s vinovat !

Atunci trecu pe uliță carul cu patru boi, aducînd cosciugul simplu cu rămășițele pămîntești ale Nadinei. În urma carului mergea preotul din Lespezi în odăjdiile cele mai bune, cu crucea într-o mînă și cădelnița în cealaltă. Dascălul, bătrîn și slăbănog, cînta versurile morților, uitîndu-se curios spre curtea primăriei plină de oameni pe brînci, și mai ales la anchetatorii în picioare.

Se făcu tăcere pînă ce trecu carul mortuar. Toți se descoperiră, iar Baloleanu murmură cu o întristare indignată :

— Biata femeie, biata femeie !... Ce crimă odioasă !

Primul-procuror, auzind indignarea prefectului, se răsti și el la Toader :

— Ce ți-a făcut ție cucoana asta bună și frumoasă, nemernicule, de ai omorît-o ?

— Eu n-am omorît-o ! tăgădui țăranul cu îndărătnicie.

Sosi și convoiul de țărani din Lespezi, escortat de soldați. Primul-procuror Grecescu, ambițios să dovedească pe ucigașul doamnei Iuga, luă repede pe noii-veniți să-i spuie ei adevărul, fiindcă în satul lor s-a întîmplat omorul și nu se poate să nu știe cine a omorît-o. Ileana mărturisi îndată :

— Nea Toader a omorît pe conița, domnule, după ce și-a făcut poftele cu dumneaei... Eu l-am văzut cînd a intrat în casă și l-am auzit pe urmă cum s-a lăudat și l-a îndemnat și pe Ilie Cîrlan să-și facă poftele cu conița pînă nu se răcește... Poate să spuie

și nea Matei Dulmanu, c-a fost și dumnealui de față cu Petrică a Smarandei cînd am scos-o pe coniţa moartă din casă, dacă am văzut că nea Pavel Tunsu a dat foc maşinii...

— Eu n-am omorît-o, degeaba minte fata asta ! zise Toader Strîmbu fără să se uite la Ileana.

— Ba fata nu minte, măi Toadere ! făcu atunci Matei Dulmanu cu mustrare. De ce nu mărturiseşti c-ai omorît, dac-ai omorît ? De ce umbli să năpăstuieşti pe alţii, Toadere ?

— Ba, dacă-i pe spus, mai bine spune dumneata, nea Matei, cum ai spart capul neamţului, glăsui Toader întunecat.

— Apoi eu nici nu m-oi ascunde cînd m-or întreba boierii ! zise Matei răspicat şi fără frică.

Procurorul asculta satisfăcut, uitîndu-se din cînd în cînd la prefect şi la maior, parc-ar fi vrut să vază dacă ei observă cît de abil a procedat şi cum a reuşit să-i facă pe ţărani să vorbească.

— Mulţi răufăcători mi-au trecut prin mînă, dar mai cinic şi mai ticălos ca ăsta n-am pomenit ! rosti în cele din urmă procurorul către Baloleanu.

Maiorul Tănăsescu îşi smulgea mustăţile ca să se stăpînească. Îi fu frică să nu-i plesnească vinele de atîta constrîngere nervoasă. Se puse deci cu pumnii şi cu cravaşa pe Toader Strîmbu, îl umplu de sînge, îl călcă în picioare... Cînd obosi, porunci caporalului să continue cu parul pînă-i va zdrobi ciolanele. Urletele ţăranului se transformau în gemete din ce în ce mai slabe şi mai horcăite.

— Sergent ! strigă în sfîrşit maiorul. Ia-l şi pe ăsta... În fundul grădinii !... Împuşcat !... Repede, repede !

Ordinul maiorului îl deşteptă brusc din toropeală, parcă ar fi turnat peste el o găleată cu apă. Se tîrî la picioarele ofiţerului, gemînd :

— Iartă-mă, domle maior... Îmi rămîn copilaşii orfani... Fie-vă...

— Ia-l, sergent ! răcni Tănăsescu, ferindu-şi cizmele de atingerea ţăranului. Aide !... Puneţi mîna pe el !

Tocmai în pauza cînd se aştepta detunătura, apăru şi Titu Herdelea în curtea primăriei. Fiindcă Grigore Iuga era ocupat cu pregătirile de înmormîntare, a socotit potrivit să nu-l încurce cu prezenţa lui. Auzind împuşcăturile din fundul grădinii, întrebă încet pe Baloleanu, care, spre a-şi arăta energia, răspunse cu o nepăsare firească :

— Nimic... A fost împuşcat ucigaşul doamnei Iuga...

Matei Dulmanu mărturisindu-şi vina, procurorul Grecescu îl declară arestat pentru a fi trimis în judecata tribunalului. Maiorul însă protestă :

— Pardon, domnule procuror ! Pînă la judecată, bătaia e mai sfîntă !... Caporal, numără-i şi ăstuia douăzeci şi cinci !

Şi, pe cînd Matei Dulmanu primea bătaia fără a crîcni, Tănăsescu explică domnilor civili că tîlharii ăştia numai de bătaie înţeleg, că închisoarea e o adevărată recreaţie pentru ei şi că, în orice caz, osebit de ancheta civilă, el trebuie să aplice tuturor sancţiunile drastice cuvenite pentru că au îndrăznit să se ridice împotriva armatei... Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzînd că Baloleanu şi Grecescu, cei chemaţi să vorbească, primesc fără obiecţie rodomontadele ofiţerului.

— Pavel Tunsu !... Care eşti ?... Vino-ncoace ! strigă pe urmă procurorul.

Pavel se ridică de jos. Dîrdîia de spaimă că va fi şi el împuşcat. Bîlbîi în neştire, fără să mai aştepte vreo întrebare :

— Eu n-am omorît pe nimeni... Eu am stricat maşina şi i-am pus foc, că mi-au schilodit copilul, dar n-am vărsat sînge, că am copii...

Se socoti cel mai fericit cînd, snopit în bătaie, fu aruncat între ceilalţi arestaţi, în cancelarie. Îşi făcu cruce şi mulţumi bunului Dumnezeu că a avut milă de copilaşii lui.

Spre a deosebi cît mai grabnic pe cei buni de cei răi, primul-procuror crezu necesar să schimbe ordinea cercetărilor şi să asculte în primul rînd pe frun-

taşii satului, de la care poate mai curînd să afle pe adevăraţii răufăcători şi instigatori.

— Să-mi spui cinstit, moşule, cum s-au petrecut blestemăţiile şi cine-s vinovaţii ! întrebă pe Lupu Chiriţoiu.

— D-apoi, domnule, eu nu m-am amestecat, că-s bătrîn şi nu mi-ar fi şezut frumos să...

— Bine, bine, te cred, dar cum a început răzmeriţa asta şi cine a stîrnit-o ? Că din senin doar n-a venit, moşule ? insistă procurorul.

— Ba cam aşa a venit, domnule ! întări bătrînul. A fost un vînt mare şi i-a luat pe bieţii oameni şi i-a mînat ca oile...

— I-ascultă, moşule, să nu ne îmbeţi pe noi cu basme, că n-avem vreme de d-astea ! interveni maiorul Tănăsescu enervat de sfătoşenia bătrînului.

Şi, după cîteva replici, îi trăsni o pereche de palme. Lupu Chiriţoiu îl privi drept în ochi şi rosti rar :

— Apoi, domnule maior, Dumnezeu să-ţi plătească ruşinea asta pe bătrîneţele mele !

— Ce ?... Ce ?... Eşti obraznic cu mine, tîlhar bătrîn ce eşti ? sări Tănăsescu. Caporal, numără-i cincizeci !

Titu Herdelea tremura lîngă prefectul Baloleanu tot timpul cît bătrînul suferea loviturile fără a scoate un glas de durere, parc-ar fi fost de piatră.

După ce mai fură bătuţi cîţiva bătrîni, între care mai rău Luca Talabă, pentru că atitudinea lui a părut cutezătoare, după ce atît Filip Ilioasa cît şi Marin Stan fură dovediţi şi recunoscură că s-au lăcomit fiecare la prădăciune, deşi sînt oameni cu stare, veni rîndul lui Ignat Cercel. Ieri, cînd s-au potolit împuşcăturile, ca să se ia bine cu armata, Ignat a spînzurat un ştergar alb într-un băţ şi l-a pus în poarta bătăturii, să-l vadă boierii cînd vor trece. Maiorul într-adevăr l-a observat şi s-a înfuriat : „Ce-i asta, hoţule ?“ — „Pace, domle maior !“ a răspuns Ignat umil. „Pace, hoţule ? Da' cu cine ai fost tu în război, tîlharule ? Cu armata romînă ?“ Şi l-a bătut de l-a omorît... Acuma îl recunoscu :

— Tu eşti cu steagul alb, ai, şi cu pacea, hoţule ?

— De, domnule maior, păcatele noastre, că nu ştim cum am face mai bine ca să nu greşim ! bîigui Ignat. Dacă Dumnezeu ne-a pedepsit să fim proşti, de, păcatele noastre...

Pe cînd procurorul, mereu întrerupt de exploziile maiorului, isprăvea cu Ignat Cercel, veni primarul Ion Pravilă să raporteze că, precum i s-a poruncit, a adunat şi identificat pe toţi morţii, adică patruzeci şi patru, al patruzeci şi cincilea fiind preotul Nicodim, al cărui cadavru însă a fost ridicat din uliţă încă de aseară de către fiică-sa Niculina. Maiorul Tănăsescu se făcu foc : cum a îndrăznit fata hoţului de popă să nesocotească ordinele lui ? Primarul îngheţă, aşteptîndu-se să mănînce iar bătaie şi încă în faţa satului întreg.

— Unde e bestia de muiere care a cutezat ? strigă maiorul cu ochii bolbocaţi.

Niculina ieşi la iveală, palidă, cu copilaşul de mînă. Fără nici o vorbă, maiorul Tănăsescu se repezi la ea cu cravaşa. Femeia ţipa, se ferea, iar copilul începu să urle îngrozit :

— Mămica mea !... Mămica mea !

— Aoleu, aoleu, ajutor ! zbiera Niculina, cu obrajii vrîstaţi de loviturile care nu conteneau.

— Caporal ! strigă maiorul obosit. Numără-i cincizeci !...

— Aoleu, oameni buni !... Aoleu !

Soldaţii o înşfăcară. Niculina, întinsă cu faţa în jos şi ţinută de patru soldaţi, se zvîrcolea ţipînd ca din gură de şarpe. Antonel se arunca la maică-sa, cu acelaşi scîncet de spaimă :

— Mămica mea !... Mămica mea !

Cînd un soldat începu să lovească, Titu Herdelea, care şoptise mereu „îngrozitor, îngrozitor", ca să-l audă prefectul Baloleanu, îşi pierdu deodată stăpînirea şi, apropiindu-se de Tănăsescu, îi zise revoltat :

— Domnule maior, ajunge !... E insuportabil !... Asta e...

Maiorul, parcă l-ar fi pălmuit, tresări :

— Ce-ai zis ?... Cine eşti dumneata ?... Ce cauţi aici ?... Cum îţi permiţi să te amesteci dumneata în...

— Mă numesc Titu Herdelea şi sînt...

— Nu vreau să ştiu nimic ! continuă Tănăsescu cu pumnii strînşi. Imediat să părăseşti primăria, altfel te arestez şi te pun între baionete !... Imediat !... Imediat !

Prefectul Baloleanu înmărmuri. Energia maiorului cu ţăranii nu-i displăcea, deoarece îl scutea pe dînsul de-a fi energic şi de-a se încărca cu eventuale răspunderi. Orice ar interveni ulterior, el se poate spăla pe mîini. Dar incidentul cu un ziarist bucureştean şi prieten al lui Grigore Iuga poate să creeze complicaţii cu repercusiuni mai mult decît plicticoase. Reculegîndu-se puţin din stupoare, interveni amical şi în franţuzeşte, căutînd să calmeze pe Tănăsescu, care se îndîrjea din ce în ce mai tare :

— Eu nu permit nimănui !... Oricine ar fi !... Să fie şi Dumnezeu, eu nu permit !...

Titu Herdelea se făcuse ca ceara, şi de indignare, şi de emoţie. Îşi dădu îndată seama că amestecul lui, oricît de firesc omeneşte, a fost insolit. Totuşi nu-i părea rău. Spre a nu aţîţa scandalul şi a nu se expune să fie într-adevăr arestat, întoarse spatele. Prefectul, vrînd să-l împace, îl luă de mînă să-l reţie :

— Domnule Herdelea, te rog... Fă-mi plăcerea !... Domnul maior are să...

— Decît să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag, domnule prefect ! zise Titu căutînd să-şi ia o mutră cît mai demnă.

— Ce rău îmi pare că... murmură Baloleanu, strîngîndu-i mîna şi lăsîndu-l totuşi să plece.

Şi Tănăsescu se îmblînzi văzîndu-l că se depărtează. Din clipa cînd a auzit de la prefect că e ziarist, furia i-a scăzut brusc, fără însă să arate că s-ar da bătut. Acum cîţiva ani, fiind în garnizoană la Turnu-Severin, a pălmuit la un chef pe un gazetăraş local. S-a făcut un tărăboi enorm ; toate ziarele din Bucureşti l-au luat în primire ; a ajuns pînă la con-

siliul de reformă. Dacă n-ar fi avut în memoriu afacerea aceea, azi ar fi de mult locotenent-colonel.

— Nu pot permite să fiu înfruntat în exercițiul funcțiunii ! făcu dînsul umflîndu-și glasul, ca să-și păstreze aparența de mînie. Eu am o răspundere aici ! Nu ne jucăm, nu-i așa, domnule prefect ?... De la București e ușor să comanzi și să scrii, dar uite pe tîlharii ăștia, care au distrus și au jefuit și au prădat și au ucis !...

Cum ajunse la țărani, vocea iar i se înăspri, revolta îi reveni parc-ar fi fost jignit și devastat el însuși, cu toate că el n-avea nici o avere.

— Satele astea ar trebui rase cu tunul de pe fața pămîntului !... Pînă și popa lor a fost tîlhar !... Ce-au făcut ăștia, blestemățiile pe care le-au făcut n-au pereche !... În alte părți au mai avut nițică rușine, aici au fost în stare să măcelărească și femei și bătrîni...

Pe cînd maiorul Tănăsescu vorbea așa, de jos se ridică un țăran cu părul vîlvoi, cu fața luminată, și se apropie cu glas arzător :

— Domnule, domnule, văd că te-ai pus să omori pe creștinii lui Dumnezeu și nu vrei să asculți poruncile care trîmbițează în văzduhuri...

— Jos, jos ! strigară cîțiva soldați zeloși.

— Ce porunci ?... Ce zice ?... făcu maiorul uluit de atîta îndrăzneală, după ce de azi-dimineață se silește să-i înmoaie.

— E nebun, domnule maior, trăiți ! zise plutonierul Boiangiu.

— Nebun ?... Las' că cunosc eu nebuniile astea ! strigă Tănăsescu. De altfel banditul ăsta a fost ieri în fruntea rebelilor și a îndemnat pe soldați la nesupunere... L-am auzit cu urechile mele !... Caporal, ia să-i numeri cît i se cuvine !

În vreme ce soldații îl băteau, Anton urla cu mare bucurie, parcă nici n-ar fi simțit loviturile :

— Dați, dați, fraților !... Că judecata cea mare tot are să vie și glasul lui Dumnezeu... Loviți, loviți !... Că d-aia m-am sculat de jos și d-aia...

Maiorul Tănăsescu, plictisit că bătaia n-avea nici un efect, porunci caporalului :

— Ia daţi-i drumul să se ducă dracului de nebun ! Apoi, întorcîndu-se la primul-procuror, adăogă : Să continuăm !... Vă rog !...

3

Grigore Iuga îşi simţea sufletul sfîşiat de remuşcări, iar prin gînd îi trecea mereu :

„Poate dac-aş fi rămas aici nu s-ar fi întîmplat..."

Dar, în acelaşi timp, îşi dădea seama că toate recriminările sînt de prisos şi că alte datorii i se impun acuma. Corpul Nadinei îşi căuta de cinci zile odihna, al tatălui său de trei. Avea impresia că morţii zac neîngrijiţi de prea mult timp, că sufletele lor nu-şi pot găsi odihna, că se chinuiesc şi chinuiesc pe cei vii dimprejur, în primul rînd pe el, care de aceea suferă atît de mult şi e copleşit de mustrările conştiinţei.

Cînd a expediat ieri la Costeşti telegrama lui Gogu Ionescu, anunţîndu-i moartea Nadinei, nu s-a gîndit la înmormîntare, precum nu s-a gîndit la nimic material... De-abia aseară, după ce a văzut cadavrele, şi-a zis că cel puţin Gogu cu Eugenia ar trebui să vie la înmormîntarea Nadinei şi că deci trebuie să-i aştepte. Azi însă, după ce a văzut cosciugul în carul urmat de preotul din Lespezi, i-a venit în minte că Gogu n-are să vie acum la ţară nici chiar pentru înmormîntarea surorii sale şi că de altfel nici nu e timpul pentru o înmormîntare pompoasă cînd satele se zvîrcolesc în dezmeticirea din nebunia furioasă şi cînd ruinele încă fumegă ca şi sufletele oamenilor. Atunci, în clipa aceea, s-a hotărît să facă îndată o înmormîntare simplă, potrivită împrejurărilor, lăsînd pentru mai tîrziu, cînd se va fi coborît liniştea adevărată, ceremonia cea mare. Şi din clipa aceea i s-a risipit tulburarea care-i ţi-

nuse sufletul într-o neputință dureroasă de a se orienta, parc-ar fi plutit într-o lume ireală.

— Ascultă, Leonte, după-amiazi vom face înmormîntarea...

Calm, ca și cînd ar fi fost vorba despre lucrurile cele mai obișnuite, dădu logofătului dispoziții precise, amănunțite. Cîteva generații de ale familiei Iuga erau îngropate împrejurul bisericii de la Amara. Ultimul mormînt îl construise Miron Iuga. Într-însul odihnea de cîțiva ani soția lui. Era zidit în piatră, boltit și vast, destinat să-l adăpostească și pe el cînd îi va sosi ceasul. În același lăcaș vă încăpea, cel puțin provizoriu, și sicriul Nadinei. Fiindcă bătrînul preot Nicodim s-a prăpădit, va sluji preotul din Lespezi, care a întovărășit carul mortuar al Nadinei. Ajunge el singur...

Slujba se făcu în curte. Bătea vesel soarele primăverii. Arborii înmugureau văzînd cu ochii. Cosciugurile erau așezate fiecare pe cîte un car cu patru boi înjugați. În spate, conacul vechi, cu geamurile încă sparte, părea un moșneag cu ochii plînși. În față, zidurile înnegrite și grinzile arse ale castelului nou, profilîndu-se pe șirul de plopi dinspre uliță, alcătuiau un decor funerar parcă înadins pregătit. În odăjdiile noi, preotul spîn, cu bărbuța speriată, citea și cînta și ridica mereu ochii spre cerul albastru, pe care nourași albi, ca niște șiraguri de îngeri, se întreceau să asculte pomenirea morților. Preotul avea un glas mic, subțirel și totuși alinător. Glasul acesta se suia în văzduh ca o dîră de fum de tămîie, împrăștiindu-se în tăcerea îndoliată ce stăpînea nu numai conacul, ci toată împrejurimea. Răspunsurile dascălului, mașinale și fonfăite, rămîneau dedesupt, se amestecau cu rumegatul indiferent și mut al boilor, ale căror cozi lungi se legănau ritmic, alungînd muște imaginare.

Grigore Iuga stătea lîngă loitra carului cu cosciugul tatălui său, avînd alături pe Titu Herdelea ca un aghiotant credincios. În partea cealaltă, pînă la gardul dinspre ograda conacului, din care numai cîțiva stîlpi se mai aflau în picioare, se îngrămădeau toți

oamenii curții, cu Isbășescu în frunte și cu argații la urmă. Nevasta logofătului și bucătăreasa Profira plîngeau cu sughițuri multe, dar fără bocete gălăgioase, rușinate parcă de răceala lui Grigore.

Ochii lui, roșii și tulburi, cuprindeau în aceeași privire amîndouă cosciugurile. Erau la fel de mari, din același lemn, parc-ar fi fost comandate de mult. În sufletul tînărului Iuga dăinuia o liniște resemnată. Gînduri multe îi fulgerau prin minte, se ciocneau, se alungau fără încetare și fără a se cristaliza, ca niște crîmpeie fără rost vînturate de întîmplare. Numai în inimă îi stăruia un simțimînt apăsător ca o rană deschisă, care te doare fără să-ți mai dai seama.

Nici nu băgă de seamă cînd s-a isprăvit slujba, cînd au pornit spre cimitir. De-abia ajungînd în uliță, șopti lui Titu Herdelea :

— Poate c-ar fi trebuit să-l anunțăm și pe Baloleanu... În sfîrșit !

Mergea în urma carului al doilea, în care era cosciugul tatălui său. La cîțiva pași mai înapoi auzea pașii celorlalți și plînsetele femeilor, mai zgomotoase. Înaintea celuilalt car văzu strălucirea odăjdiilor preotului și apoi îi auzi și glasul cîntînd parcă dintr-o mare depărtare.

Se miră de mulțimea adunată la primărie. Titu îi dădu cîteva lămuriri sumare. Niște vaiete confirmau că ancheta continua cu aceeași ardoare. Cînd sosi convoiul funerar mai aproape, prefectul Baloleanu ieși din curtea plină de țărani, urmat de primul-procuror Grecescu, de maiorul Tănăsescu și de căpitanul de jandarmi Corbuleanu. (Căpitanul Lache Grădinaru, care ar fi dorit să se asocieze ca unul ce a cunoscut pe bătrînul Miron și i-a fost oaspe de multe ori, fu obligat să continue instrucția rebelilor cît vor lipsi anchetatorii.)

— Să mă ierți și să ne ierți, Grigoriță dragă, că n-am știut nimic, altfel lăsam toate și veneam să aduc ultimul omagiu venerabilului tău părinte ! murmură Baloleanu cu o mutră întristată, strîngîndu-i mîna prelung.

Ceilalți, luîndu-și fiecare înfățișarea îndoliată potrivită, îi strînseră de asemenea mîna pe rînd, cu clipiri din ochi care voiau să spună că durerea lor nu găsește cuvinte să o exprime destul de elocvent.

Grigore Iuga voi să ceară el scuze prietenului său Baloleanu că a neglijat să-l vestească. În momentul cînd deschise gura, îl văzu scoțînd grăbit batista și ștergîndu-și ochii, parc-ar fi vrut să-și înăbușe lacrimile. Gestul i se păru atît de nesincer, că renunță să mai răspundă și continuă mersul întrerupt cîteva clipe, iuțind pașii ca să ajungă din urmă carul care nu se oprise.

Convoiul intră curînd în curtea bisericii. Preotul mai cîntă puțin, apoi cosciugurile fură coborîte pe rînd în mormîntul deschis, lîngă care stăteau cei trei argați trimiși de logofătul Bumbu să ridice, cu băgare de seamă, lespedea și pe urmă să o așeze la loc cum a fost. Alți oameni de-ai curții trebuiră să dea ajutor celor trei, cosciugurile fiind prea grele. Preotul repetă de mai multe ori „veșnica lor pomenire", acompaniat și de mormăielile dascălului, apoi încetă brusc, cu o plecăciune umilă spre Grigore Iuga, care privea cu ochi rătăcitori și fără să facă vreo mișcare. La un semn al logofătului, cei trei oameni se apucară să acopere mormîntul. Baloleanu și ceilalți exprimară iarăși sincere condoleanțe, pe care Grigore le ascultă tăcut, dînd doar puțin din cap în semn de mulțumire. Auzi însă foarte clar cuvintele maiorului Tănăsescu către căpitanul de jandarmi :

— Fiindcă tot sîntem aici și avem pe popă la îndemînă, să te duci să îngropați și pe țărani, la cimitirul satului, nu știu unde vine, popa trebuie să știe. Găsești acolo pe primar. Te rog, puiule, ca să scăpăm și de formalitatea asta !... Dar știi, scurt, fără multă ceremonie. Și atîta e prea mult pentru niște tîlhari !... Să nu uitați pe cei executați adineaori la primărie !

Grigore avu o tresărire, parcă și-ar fi adus aminte de ceva foarte important. Zise repede către Titu :

— Aș fi vrut să fiu și eu la înmormîntarea țăranilor, dar nu mă simt de loc capabil acuma... Vrei dumneata să te duci în locul meu ?

— Desigur ! răspunse scurt tînărul Herdelea.

Preotul conduse pe Titu Herdelea și pe Corbuleanu. Trecură prin grădina bisericii, prin alte două grădini și o livadă. Morții erau înșirați în cimitir pe două rînduri, înțepeniți și strîmbați cum i-a lăsat moartea. O groapă lungă și largă era săpată gata alături.

— Scurt, părinte, că n-avem timp ! îndemnă căpitanul Corbuleanu.

Stătu ca pe spini cele cîteva minute cît fură pomeniți morții, mai stătu alte cîteva minute pînă ce-i văzu aruncați în groapa comună, apoi plecă fără a mai întoarce capul.

Titu Herdelea rămase numai cu preotul, privind tăcuți amîndoi cum pămîntul slăninos, cu bulgări grei, izbea cadavrele zvîrlite și îngrămădite în groapă ca niște crăci putrede, cum morții, încetul cu încetul, își potriveau culcușul, se amestecau și se topeau cu pămîntul care îi ascundea de toate primejdiile.

„Cît s-au zbătut ei să aibă pămînt, și iată că pămîntul i-a culeș pe toți ! își zicea Titu Herdelea cu o strîngere de inimă. Și cînd te gîndești că, în cele din urmă, toate străduințele noastre tot aici sînt sortite să sfîrșească !"

Vreo zece țărani asudau cu lopețile, muți, gîfîind. Primarul Pravilă îi zorea mereu, speriat, parcă palmele primite de la maior l-ar fi zăpăcit cu desăvîrșire.

— Cîți au fost, primarule ? întrebă Titu cînd văzu că pămîntul i-a înghițit pe toți.

— Patruzeci și șase, domnule, împreună cu Trifon și cu Toader pe care numai adineaori i-am adus de la cancelarie, zise primarul apropiindu-se cu încredere, fiindcă fusese de față cînd Titu a avut ciocnirea cu maiorul. Părintele Nicodim a rămas acasă. A bătut-o el domnul maior pe Niculina, dar tot s-a îmblînzit pe urmă și n-a mai poruncit să-l ridicăm

din casă, c-ar fi fost şi ruşine să-l arunce laolaltă cu toţi sărmanii, că doar dumnealui n-a avut nici o vină, că citise rugăciunea la căpătîiul boierului Miron şi... Of, Doamne, apără-ne şi ocroteşte-ne, că mare greutate a dat peste noi !

După o pauză, tînărul Herdelea întrebă iar :

— Dar revoluţia asta ce-a fost, primare ?... Cum v-a venit să faceţi atîtea nelegiuiri, atîta stricăciune şi răutate ?

— De, domnule, s-au iuţit oamenii şi au păcătuit fără dreptate ! răspunse Pravilă amărît. Dar nici aşa cum s-au întors lucrurile parcă nu-i cu dreptate ! Că prostimea-i prostime şi nu-i mirare să greşească, boierii însă sînt înţelepţi şi...

Titu nu răspunse. Întoarse ochii spre groparii care se luptau greu cu pămîntul morţilor. Primarul amuţi deodată, ca şi cînd şi-ar fi luat seama şi i-ar fi fost frică să nu fi vorbit prea mult...

Pentru cină, atît Baloleanu cu Grecescu cît şi ofiţerii au fost invitaţii lui Grigore Iuga la conac. Prefectul improviză un mic discurs pentru proslăvirea memoriei celor două victime ale răzvrătirii criminale care a umplut ţara de ruine şi de doliu. Pe urmă, spre a menaja pe amfitrion, nici nu mai pomeniră de cei morţi. Se vorbi mult despre cruzimile şi prădăciunile ţăranilor... Observînd că tînărul ziarist bucureştean tace, ca şi Grigore, Baloleanu se simţi dator să facă un apel la unirea tuturor în faţa primejdiei ce o prezintă turma rătăcită de nişte instigatori criminali, care vor fi negreşit descoperiţi.

— Trebuiesc uitate micile ambiţii personale, precum trebuiesc scuzate eventuale mici jigniri involuntare şi provocate de împrejurările anormale ! exclamă dînsul patetic. Nu-i aşa, domnule Herdelea ?

Titu ridică din umeri, parc-ar fi vrut să spuie că astea n-au nici o importanţă. Grigore se uită mirat la Baloleanu, neînţelegînd aluziile.

— A, nu ţi-a spus nimic ? zise prefectul surprins. Ei, iacă, domnilor, sufletul fin şi delicat ! Vedeţi cum se cunoaşte imediat ?...

Şi după ce dumeri pe Grigore în cîteva cuvinte, goli un pahar de vin pentru uitarea incidentului. Maiorul Tănăsescu strînse peste masă mîna lui Titu în aplauzele admirative ale tuturor. Pe urmă toţi îşi dădură multă silinţă să explice tînărului ardelean că ţăranul îndeobşte e aşa de ticălos şi de încăpăţînat în răutăţi, că numai forţa brută poate să-l înfrîneze de la crimele cele mai oribile.

— Să nu uităm că ne aflăm într-o casă de două ori îndoliată de aceşti tîlhari, devastată şi incendiată ! făcu maiorul Tănăsescu cu o indignare muiată într-un glas dulce.

— E suficient să priveşti împrejur ca să-ţi dai seama cît sînt de sălbatici ! adăogă Corbuleanu, răsucindu-şi mustaţa, parc-ar fi fost şi femei de faţă.

Primul-procuror Grecescu, taciturn din fire, se făcu foarte ascultat povestind în ce fel s-au reprimat în alte ţări asemenea răzmeriţe şi scoţînd în evidenţă că cele cîteva bete aplicate aici pe spinarea barbarilor noştri pot fi privite ca nişte inofensive mîngîieri părinteşti.

Pe Titu Herdelea discuţia îl înflăcăra. El simţea că domnii aceştia n-au dreptate, dar nu-şi putea concretiza obiecţiile într-o replică convingătoare.

— Pe mine numai nedreptatea mă revoltă ! strigă el de cîteva ori, ca şi cînd prin aceasta ar fi vrut să se deosebească.

Apoi, mai tîrziu, inspirat de focul discuţiei, declară cu o siguranţă care-l uimea şi pe el însuşi :

— Eu înţeleg şi admit orice sancţiune, cu singura condiţie să fie dreaptă şi legală. Dumneavoastră, care reprezentaţi statul şi aveţi la dispoziţie toată puterea statului, dumneavoastră nu vi-e permis să cădeţi în vina ţăranilor care au călcat legile şi au săvîrşit crime. Călcînd legile, săvîrşiţi şi dumneavoastră crime. Iar crimele dumneavoastră sînt mai grele, pentru că le săvîrşiţi sub scutul statului şi abuzînd de forţele lui de constrîngere. Ţăranii, cînd s-au răsculat şi au săvîrşit nelegiuirile, au riscat, în fiecare moment, să întîlnească forţa statului, armata, sau poliţia, sau jandarmii, care să-i pedep-

seasca. Dumneavoastră, în loc să le aplicați rigorile legilor, batjocoriți și schingiuiți pe niște oameni încătușați și fără posibilitate de apărare, pentru că știți că nu veți întîlni pe nimeni care să vă pedepsească !

— Iubitule, iubitule ! surîse Baloleanu cu indulgență. Eu sînt om de legi și de drept ! Ei bine, statul are nu numai dreptul, dar chiar datoria să-și apere existența, cînd i-e amenințată, prin orice mijloace ! Legal și drept este orice contribuție la menținerea și întărirea statului !

— Așa mi-a vorbit odinioară și un ofițer de jandarmi ungur ! răspunse ironic Titu. Deosebirea este doar că el vorbea ungurește, iar dumneavoastră românește !

— Dar nici să tolerăm revoluția...

— Legea învinge revoluția. Numai fărădelegea provoacă și propagă revoluțiile ! zise Titu Herdelea cu mîndria omului care a făcut o mare descoperire.

4

A doua zi, înainte de amiazi, un convoi de vreo cincizeci de țărani fu pornit spre Pitești, încadrat de soldați cu armele încărcate, sub comanda unui plutonier bătrîn și rînzos. Dovediți sau bănuiți a fi fost capii răzvrătirii și a fi săvîrșit diferite crime, erau ferecați în lanțuri și apoi toți împreună legați de un singur lanț gros și lung, doi cîte doi. Cîțiva soldați purtau și bîte grele cu care să îmboldească la mers pe eventualii șovăitori.

Curînd după amiazi își luară rămas bun de la Grigore Iuga, unde prînziseră, Baloleanu, Grecescu și maiorul Tănăsescu. Se duceau, spunea prefectul, să constate efectele pacificării în toate comunele care au fost contaminate de spiritul răzvrătirii. Mai ales că au primit rapoarte confidențiale cum că, în unele sate, moșierii, întorși acasă sub ocrotirea armatei

și găsindu-și avutul prădat, au început să se facă singuri instructori, judecători și executori ai presupușilor vinovați.

— Asta nu se poate ! declama Baloleanu cu o nobilă indignare. Eu nu voi tolera represalii ! Unde-am ajunge dacă fiecare s-ar apuca să-și facă singur dreptate după capriciile sale ? Legea trebuie să fie egală pentru toți !... (Întîlnind privirea ironică a tînărului Herdelea.) Una e apărarea interesului general și alta e interesul particular, cu răzbunările lui disprețuitoare de legi !...

Ziua următoare plecă și Titu Herdelea. Grigore l-ar mai fi reținut dacă nu s-ar fi gîndit că, în împrejurările acestea, cînd la țară e numai jale și durere și ruină, aceasta ar însemna mai mult egoism decît prietenie.

— Ai fost prea bun că ai stat lîngă mine în zilele de primejdie și de suferință, îi zise la despărțire. Nu vreau să abuzez de prietenia dumitale... Îți mulțumesc și nu voi uita niciodată devotamentul adevărat cu care ai înțeles și ai suportat toanele și tăcerile mele !... De altfel nici eu nu voi mai zăbovi mult pe aici acuma. Singurătatea și toate umbrele care rătăcesc aici în aer m-ar neurasteniza complect. Trebuie însă să iau dispoziții pentru muncile încă neîncepute și pentru reparația celor ce se mai pot repara...

Cu aceeași brișcă galbenă și cu același Ichim pe capră părăsi Titu și acuma Amara. Ulița era tot pustie, parcă oamenii încă n-ar fi îndrăznit să iasă de prin case sau ascunzători. Curtea primăriei era tot plină de țărani culcați la pămînt cu fața în jos și păziți de soldați. Ancheta continua cu aceeași intensitate, numai anchetatorii s-au schimbat. Căpitanul Lache Grădinaru a luat locul maiorului, iar plutonierul Boiangiu pe al procurorului...

Pînă la Costești, în toate satele văzu semne de anchete similare. În gara Costești se întîlni cu Cosma Buruiană, care îl descusu îndelung asupra stărilor din Amara și-i spuse că mîine se va întoarce

și el acasă, deocamdată singur pînă va constata că într-adevăr nu mai e nici o primejdie...

În București, primul drum îl făcu în aceeași zi la Gogu Ionescu. Îi era penibil să fie crainicul nenorocirii, dar își zicea că, după telegrama laconică a lui Grigore, amănuntele pe care le aduce dînsul vor fi totuși o consolare. Casa din strada Argintari cu scara monumentală și scoica deasupra intrării, care cu vreo șase luni în urmă, cînd venea mișcat și înfricoșat să se intereseze de sosirea boierilor, i s-a părut atît de veselă și de fericită, acuma avea o înfățișare posomorîtă, cu toate că razele asfințitului îi mîngîiau zidurile și se jucau în geamuri, iar în grădinița cu potecile curate, straturile de iarbă tînără verzuiau ca niște covorașe de catifea întinse la soare. Găsi numai pe Eugenia acasă. Îl puse să-i povestească tot înainte de a sosi Gogu. Eugenia era îngrozită, dar mai mult de durerea soțului ei. Ea l-a oprit să plece la Amara pentru înmormîntarea Nadinei. I-a fost frică să nu se mai întîmple ceva pe acolo... Sosi și Gogu curînd. În cele cîteva zile de cînd nu l-a văzut Titu, parc-ar fi îmbătrînit cu zece ani. Își uitase cochetăriile și-și pierduse jovialitatea. Cum dădu cu ochii de Titu, începu să plîngă cu hohote, ca o femeie incapabilă să se stăpînească. Numai acuma simțea cît de mult a iubit-o pe Nadina, mai mult decît pe o soră, ca pe un copil al său. Ascultînd pe Titu, care trebui să repete povestirea, ofta mereu: „Bietul tata!... Cum o să suporte el vestea asta!" Bătrînul Tudor Ionescu întreba mereu dacă s-a înapoiat Nadina, răsfățata inimii lui bolnave, de la țară, pentru că a aflat și el despre întinderea răscoalei în Argeș...

Seara, Titu Herdelea trebui să povestească și soților Gavrilaș, la masă, ce a pățit și ce a văzut la țară. Astfel se culcă tîrziu și numai în pat își aruncă ochii pe gazetele de după-amiazi. Zîmbi trist citind că, grație măsurilor cuminți luate de noul guvern, tulburările sînt aproape pretutindeni potolite fără vărsare de sînge. I se părea o batjocură. În suflet îi mocnea mereu revolta înăbușită. Se visă la

Amara, în curtea primăriei, în mijlocul mulțimii tăvălite la pămînt. Maiorul tăia capetele plecate cu sabia lui știrbită și ruginită de sînge. Cînd o ridică asupra unui copilaș care plîngea sfîșietor, Titu s-a aruncat asupra maiorului, i-a smuls-o din mînă și a azvîrlit-o... „Te arestez ! Te arestez !" răcnea maiorul. Titu se văzu înhățat de soldați furioși și apoi deodată cravașa maiorului începu să-i sfîrtice obrajii...

La *Drapelul,* a doua zi, Roșu îl îmbrățișă, parcă s-ar fi întors din mormînt. Îl introduse și la Deliceanu, să-i istorisească metodele de pacificare ale noului guvern. Veșnic ispitit de a ridica *Drapelul* prin ceva de mare senzație, secretarul redacției se gîndea să publice impresiile țînărului redactor, inclusiv conflictul cu maiorul sanguinar.

— Nu, nu, Roșule ! îl opri directorul. Noi ne-am obligat moralmente să le dăm concursul pentru potolirea dezordinilor. Trebuie să ne respectăm angajamentul ! Noi nu putem fi murdari și criminali cum au fost ei !

— Bine ! făcu Roșu. Știam anticipat. *Drapelul* e condamnat să vegeteze în vecii vecilor !

Peste cîteva zile Titu, prezentîndu-se regulat la *Drapelul,* găsi pe Roșu mai negru ca totdeauna. Crezu că a avut vreo neplăcere particulară și-l lăsă în pace, așezîndu-se să fabrice articolașele anodine cotidiane pe care se obișnuise acuma a le produce în redacție. Într-un tîrziu, secretarul izbucni singur :

— Ce oroare !... Ce ticăloșie !... Ce barbarie !

Nu i se potriveau exploziile teatrale. Glasul lui suna gol ca al unui actor fără talent. Parcă și-ar fi dat seama, se scufundă iar în tăcere și numai după vreun sfert de oră reluă sarcastic :

— Ei, ce facem cu revoluția noastră, puiule ?... S-a terminat, ai ?... I-am pus cruce ?... Adică ce cruce ?... Mii de cruci !

Titu Herdelea se apropie ca de obicei spre a arăta că-l interesează.

— Ai observat, sper, că rubrica tulburărilor țărănești a dispărut aproape complect din ziare ?...

Ceea ce înseamnă că represiunea a fost eficace. Liniștea s-a restabilit în toată țara... Ce liniște !... Mii de morminte proaspete semnalează că ordinea cea mai perfectă domnește iarăși în Romînia !

Apoi după o mică pauză, cu fața congestionată de indignare :

— Măi băiete, ce-ai văzut tu în Argeș a fost o glumă de salon față de cruzimea și barbaria ce s-a abătut asupra tuturor satelor din țară de cînd au luat ăștia conducerea !... Cei împușcați sau în general uciși de expedițiile represive sînt cei fericiți și norocoși, pentru că au scăpat de schingiuirile spăimîntătoare pe care trebuie să le îndure cei vii... În sfîrșit, a fost o baie de sînge colosală, ceva cum nu s-a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau față de triburile sălbatice. Și toate pe tăcute, să nu afle Europa și lumea. Tunurile au bubuit, au nimicit din temelii sate multe, puștile au trosnit neîncetat... Victimele sînt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nici o urmă... Și nimeni nu poate protesta, nimeni nu cutează să crîcnească, fiindcă sînt în joc interesele țării și fiindcă interesele țării cer ca atîtea milioane de țărani să muncească flămînzi și goi pentru a procura cîtorva mii de trîntori bogățiile care să fie risipite în lux și luxură !

— Dacă n-am unde să scriu ? zise tînărul Herdelea. Eu aș protesta !

— Mai bine că n-ai unde, puiule, căci cu tine ar isprăvi repede : te-ar expulza din țară ca pe orice străin indezirabil !

— Eu ? străin ? În Romînia ? zîmbi Titu cu superioritate ironică.

— Nu uita, puiule, că tu nu ești cetățean romîn, oricît te-ai crede tu mai romîn ca alții ! Așa că îndată ce vei deveni periculos ordinii publice, nu vei mai fi frate, ci dușman, și ca atare... Dar fii liniștit !... Într-o săptămînă, două numai tribunalele vor mai păstra amintirea răzmeriței de ieri prin judecarea zecilor de mii de țărani, strînși cu arcanul de pretutindeni, care umplu toate închisorile țării... Încolo,

toată lumea va fi profitată și mulțumită. Cei devastați vor fi repede și gras despăgubiți de către stat ca să-și refacă gospodăriile, ba chiar să le îmbunătățească. Iar țăranii, dacă vor fi cuminți, vor primi o nouă avalanșă de discursuri și promisiuni și vorbe goale, fiindcă, să nu uităm, Parlamentul va fi dizolvat curînd-curînd și se vor face alegeri noi...

Într-adevăr, peste vreo zece zile nici chiar Roșu nu mai pomenea despre mișcările țărănești. Ziarele discutau tot mai insistent despre alegerile în perspectivă. Ici-colo, mai ales în presa partidelor, se cerea descoperirea și pedepsirea instigatorilor. Primăvara trezea noi pofte de viață. Grădinile de vară își pregăteau deschiderile. Cafenelele și cîrciumile acaparau trotuarele cu mesele scoase la aer. Pe Calea Victoriei, între bulevard și palat, femeile frumoase întinereau în toalete ispititoare. Plimbăreții cotidiani de ambele sexe își șopteau pe trotuare obișnuitele chemări: „iubire", „păpușica"...

Titu Herdelea stătea acuma mai puțin pe acasă, deși camera lui era drăguță și prietenoasă. Tocmai într-o după-amiază pe care se hotărîse să o jertfească unei cărți interesante, se pomeni cu vizita doamnei Alexandrescu, însoțită de surîzătoarea Mimi. Tînărul se miră. Fosta-i gazdă îi spuse că s-a abătut pe-aici și fiindcă a avut drum și i-a fost dor de dînsul, că nu l-a uitat cît a fost totdeauna de gentil, dar mai cu seamă fiindcă Mimi a cicălit-o: „Hai, mămico, să-l vedem dacă m-a uitat..." Pe urmă aduse vorba despre Jenică, ocărîndu-l c-a fost o lichea și s-a purtat ca un ordinar, că într-o bună zi n-a mai dat pe la ea și i-a trimis pe hodorogul de tată-său să-i notifice sfîrșitul aventurii. Ce mai faier le-a tras ea tuturor, n-o să uite nici în cer !... Mimi, sărăcuța, nu l-a putut suferi de la început pe Jean, că i s-a părut antișat de persoana lui și lipsit de educația fină pe care Mimi a primit-o de la mămica ei. Dar ea, naivă, de, ca femeia cinstită, n-a luat seama la nimic și s-a încrezut în vorbele lui. Ce regretă mai mult e că, din pricina lichelei și a oftcoasei de soră-sa, a despărțit două inimi care se

iubeau. Că Mimi, drăgălașa de ea, i-a mărturisit deschis, ca unei mame bune, din prima zi : „Mămico, tare-i simpatic chiriașul tău!" Și de atunci n-are peri în cap de cîte ori i-a spus : „Mămico, mi-e drag și mi-e drag!" În sfîrșit, acuma a dat Dumnezeu de a rămas liberă și Mimi, a scăpat și ea de Jenică, așa că acuma...

— Ei, hai, pupați-vă, hai, că eu mă întorc cu spatele! zise deodată doamna Alexandrescu, drept încheiere.

Mimi se agață de gîtul lui Titu frecîndu-și buzele de buzele lui. Tînărul Herdelea se rușina de toată scena asta și îngîna, fîstîcit, cuvinte galante de care îi era și mai rușine. În sfîrșit doamna Alexandrescu îl pofti să le viziteze. La plecare, Mimi rămase în urmă, iar se frecă de el și-i șopti languros :

— Să vii negreșit, bebe!

Întîmplarea aceasta hotărî pe Titu Herdelea să se ducă chiar a doua zi la Tanța, în dosul gării, la părinții ei. De două săptămîni, de cînd s-a întors de la țară, nu s-a întîlnit de loc cu Tanța. Ea nu s-a mai arătat, iar el n-a îndrăznit s-o caute. Fu primit bine de toată familia. Tanța se minuna și se bucura și se îmbujora de fericire. Jean i-a strîns mîna parcă numai ieri s-ar fi despărțit. Vorbiră mai mult de nunta lui, care era fixată peste cîteva săptămîni, după Paști. Jean îi propuse să-i fie cavaler de onoare. Titu acceptă cu condiția să aibă de pereche o domnișoară de onoare simpatică. Adică pe Tanța. Ochii doamnei Ionescu se înduioșară de mulțumire ; chiar bătrînul Ionescu se sili să surîdă și reuși.

Grigore Iuga sosi la București abia peste trei săptămîni după Titu. Deși avea figura obosită, în ochi îi pîlpîia parcă o nouă încredere.

— S-au întors, firește, toți cei fugiți, răspunse dînsul curiozității tînărului Herdelea. S-a întors și Platamonu, dar fără fiul său mutilat, care, probabil, bolește undeva, în vreun sanatoriu... Numai morții nu se mai pot întoarce!

Căutînd să-i alunge tristețea, Titu încercă să schimbe vorba. Grigore însă continuă liniștit :

— Am început și am terminat semănăturile de primăvară !... Oamenii s-au întors la ogoare, parcă episodul răzvrătirii ar fi fost un vis urît. S-au reluat muncile cu mai multă rîvnă, cu un fel de desperare mută... Din nenorocire, aproape un sfert dintre țărani sînt închiși pe la Pitești. Toate beciurile orașului s-au transformat în temnițe. Noi nu învățăm nimic din nici o nenorocire... Fără să-ți mai spun că lipsa atîtor brațe, în împrejurările astea, e și o mare pierdere pentru economia țării !... În sfîrșit, ne silim să ștergem urmele uraganului pe cît se poate. De altfel natura însăși ne ajută. Pretutindeni e o năvală de viață nouă. Pomii și copacii au înflorit. Ruinele focurilor, tăciunii, scrumul, peste toate a pus stăpînire primăvara...

— Dar sufletele oamenilor ? întrebă Titu.

— Dumnezeu știe, numai Dumnezeu ! zise Grigore. Mie mi s-a părut, de cîte ori am vorbit cu vreun țăran care a fost bătut, și doar toți au fost, că nu regretă nimic, ba dimpotrivă... A rămas în mintea tuturor întrebarea pe care n-o mai poate smulge nici o represiune : „Apoi cum să trăim fără pămînt ?"

5

Grigore Iuga avu lungi consfătuiri agricole cu Victor Predeleanu. Rămas prin voia soartei singurul stăpîn al domeniului Amara, voia să-și puie în practică planurile de reorganizare a exploatării. Îi trebuia însă neapărat un agronom cinstit și priceput, care să-i fie colaborator credincios, cu care să se înțeleagă și pe care să se poată bizui deplin pentru orice eventualitate. Socotea să se stabilească în București, ca și Predeleanu, și numai în timpul muncilor principale să stea la țară. Castelul ars nu se mai gîndea să-l refacă. Dacă va fi nevoie va moderniza vechiul conac cruțat de furia focului.

Predeleanu se interesă, căută și găsi omul care-i trebuia lui Grigore. Era un tînăr simpatic, vioi, inteligent și chipeș, cu cîțiva ani de practică agricolă în Germania și alți cîțiva ani de conducere, cu bune rezultate, a unei mari ferme model a statului.

— Uite-l ! Se numește Stelian Halunga... Îți place ? întrebă Predeleanu, prezentîndu-l.

— Îmi place ! zîmbi Grigore. Și sper că vom fi buni prieteni !

Înainte de a se duce la Amara să instaleze pe noul administrator, Grigore mai avea să limpezească unele chestiuni, care, tocmai pentru că erau rămășițe de ale trecutului, ar fi putut încurca viitorul. Cu Gogu Ionescu a trebuit să discute despre mormîntul Nadinei. Cum Nadina numai prin lipsa unei mici formalități procedurale a mai putut figura ca soția lui, Grigore nu se credea îndreptățit să decidă nimica în privința ei. Gogu, deși încă neconsolat, credea că de vreme ce destinul a mînat-o la țară în zilele cele mai periculoase, nicăiri n-ar avea odihnă mai mare sufletul ei atît de neastîmpărat în viața aceasta decît acolo unde a găsit-o moartea. La parastasul de trei luni vor merge cu toții. De altfel, cu aceeași ocazie, el ar vrea să-și vîndă moșia lui de la Lespezi, poate și pe a Nadinei de la Babaroaga. Evenimentele acestea l-au zdruncinat prea mult. N-ar mai avea inimă să trăiască și să se simtă acasă în locurile și între brutele care au asasinat pe soră-sa.

— Atunci vinde țăranilor ! zise Grigore. Au plătit și ei cu destul sînge măcar dreptul de a cumpăra pămînt !

— Nu, nu ! făcu Gogu cu groază. Nu vreau să mai am de-a face cu țăranii, nici un fel de legătură, nici măcar de vînzare-cumpărare. Eu aș vinde cel mai bucuros unei bănci care n-are decît să parceleze proprietățile pentru țărani... Degeaba, dragă Grigoriță, eu n-am afinități cu pămîntul ca tine, și nici cu țăranii. Eu sînt orășan get-beget. Poate și de aceea eu nu voi uita și cu atît mai puțin nu voi ierta crimele lor, care mi-au zdrobit inima !

Lui Dumescu, la Banca Romană, i-a făcut mai multe vizite. Dumescu, în amintirea prieteniei cu Miron, s-a oferit să-l ajute în toate încurcăturile financiare. Grigore n-ar fi vrut să primească nici un fel de despăgubire de la stat, cum se îmbulzeau să cerşească cei mai mulţi dintre sinistraţi, care îşi umflau pagubele, ca să profite de pe urmele nenorocirii. Din toate cîte-i devastase focul numai castelul cel nou a fost asigurat. Totuşi, dacă societatea îşi va respecta angajamentul şi-i va plăti despăgubirea contractuală, din suma realizată el ar achita datoria la bancă, iar cu diferenţa şi-ar reface măcar în parte acareturile şi inventariul. Dumescu bănuia însă că societăţile de asigurare nu vor consimţi să plătească, considerînd răscoala ca un caz de forţă majoră, care anulează de drept obligaţiile lor. Ar fi bine dacă guvernul ar veni cu o lege care să reglementeze complicaţiile pe care le-au creat întîmplările acestea excepţionale. În orice caz el, Dumescu, se va interesa de toate.

Grigore interveni apoi la Mitropolie şi obţinu să fie adus la Amara, în locul vacant de preot, fiul bătrînului Nicodim, ca astfel măcar după moarte să i se împlinească dorinţa care l-a muncit atîta în viaţă. De altfel tînărul a alergat acasă, tocmai din Gorj, unde-şi avea parohia, să slujească şi el la groapa părintelui său şi să fie de ajutor Niculinei, pînă ce va putea scăpa cumva şi Filip, aflat închis la Piteşti cu ceilalţi oameni năpăstuiţi...

Pentru a contribui la potolirea şi mîngîierea sufletelor, Grigore Iuga, plecînd în sfîrşit la ţară cu noul administrator, se opri la Piteşti să libereze din închisoare cel puţin pe învăţătorul Dragoş.

Prefectul Baloleanu se lăsa greu. Îşi formase convingerea că răscoala, îndeosebi în judeţul Argeş, a fost opera unor instigatori şi avea ambiţia să-i descopere, servind astfel interesele partidului său, care începuse a fi acuzat, prin anume ziare anarhice, că ar fi autorul moral al tristelor evenimente. Dragoş îi fuse indicat ca cel mai periculos agitator. Numai după două zile de tratative şi insistenţe, consimţi

să-i dea drumul, dar pe garanția personală a lui Grigore...

Amara își reluase înfățișarea obișnuită. Cîrciumarul Busuioc, cu pălăria pe ceafă, cu burta în afară, tăifăsuia iar din prag cu oamenii care treceau pe uliță. Primarul Ion Pravilă se abătea mai des să tragă cîte o țuică, să-și dreagă puterile pentru a putea ține piept tuturor greutăților iscate de potopul revoluției.

— Cu oamenii ce se mai aude, mă dom' primar ?... întreba mereu cîrciumarul. Le dă drumul ori îi mai ține prin cele pușcării să le putrezească oasele ?

— Apoi de, Cristache, dacă nu m-au ascultat oamenii ? răspundea primarul grijuliu. Au luat-o razna și s-au făcut mai deștepți, pînă ce au aflat ce-au căutat... Acu numai conașul Grigoriță să se milostivească și să-i scape cum l-a scăpat și pe dom' Nică.

— Da' pagubele oare ni le plătește sau o să ne alegem cu nimic ? continua Cristea Busuioc, care se înscrisese și aici, și la Pitești, sperînd astfel să se aleagă cu un cîștig bun pe urma suferințelor sale.

— Apoi tot la conașul Grigoriță e nădejdea ! zicea Pravilă. D-aci încolo numai bunătatea dumnealui mai poate să ne ajute...

La cancelarie trebăluia secretarul Dumitrescu, copleșit de hîrțoage, căci primarul era cînd la postul de jandarmi, cînd la curte. Plutonierul Boiangiu ar fi ținut anchetele încă un an de zile dacă Grigore nu l-ar fi povățuit să le isprăvească și să se domolească.

— Cînd îți spuneam eu că Amara e sat de tîlhari, nu mă credeai, imputa Boiangiu deseori primarului. Acu i-ai păscut și tălică !... Dar lasă că de-acu eu sînt popa lor !...

Vechiul conac părea întinerit sub tencuiala nouă și în cadrul pomilor înfloriți. Ruinele castelului au fost curățate, iar pe locul lor cîteva ronduri de flori dădeau parcului o înfățișare mai vastă și mai prietenoasă. Administratorul Halunga a luat în mînă conducerea, parc-ar fi fost aici de cînd lumea. Inspira încredere și țăranilor prin vorba-i blîndă, prin-

tr-o bunătate potrivită împrejurărilor, prin pilda lui de muncă și energie. Doar Isbășescu, ocupat cu refacerea registrelor distruse, îl urmărea cu o dușmănie ascunsă, socotindu-se jignit și micșorat pentru că îi uzurpă locul ce i s-ar fi cuvenit lui și numai lui după toate legile și dreptățile, mai ales că a și suferit atîta din pricina lealității lui față de Iuga.

Duminecile Grigore strîngea pe țărani la curte, să le asculte el însuși necazurile și păsurile. Auzea aceleași plîngeri, spuse cu mai multă rezervă, despre lipsa porumbului și greutatea datoriilor și nevoia de pămînt. Nici unul, niciodată, nu aducea vorba despre întîmplările răzmeriței, iar cînd întreba el, primea aproape mereu același răspuns :

— S-au iuțit oamenii, cucoane Grigoriță, c-așa a fost scris !

Singur Lupu Chiriţoiu a îndrăznit să spuie odată :

— N-a sosit încă ceasul dreptății, cucoane Grigoriță, dar trebuie să sosească odată ș-odată, că lume fără dreptate nu se poate !

Cosma Buruiană venea mereu să ceară sfaturi și ajutoare și mai ales să se jeluiască. Toate speranțele lui erau în despăgubirile de la stat, altfel și-ar fi luat lumea în cap, că țăranii i-au risipit și cenușa din vatră. De la dînsul a aflat Grigore că colonelul Ștefănescu, într-o clipă de deznădejde, a împușcat cu mîna lui trei țărani de la Vlăduța pe care i-a dovedit că au pus foc conacului...

La sfîrșitul lui mai, după ce Halunga se familiariză bine cu împrejurările de la Amara, Grigore Iuga plecă din nou la București. Zicea că prezența lui e mai necesară în capitală, ca să fie aproape de Dumescu și să urgenteze rezolvirea chestiilor financiare. În sufletul său însă recunoștea că este ceva mai important care-l atrage la București, atît de important că de asta depinde viața lui.

Totuși, la București lăsa să treacă zile după zile fără să îndrăznească a provoca o limpezire. Se ocupa tot de lucruri mărunte, parcă înadins ar fi căutat să amîne pe cele mari. Se ducea mai rar pe la Predeleanu, pretextînd diferite preocupări grave pri-

vitoare la Amara. De cînd s-a dizolvat Parlamentul, la începutul lui iunie, și Baloleanu, renunțînd la prefectură spre a candida pentru Cameră, și-a reluat reședința în capitală, Grigore îl vizita aproape zilnic, ca odinioară pe Predeleanu. Nu dintr-o recrudescență de simpatie, căci Baloleanu, de îndată ce nu mai era într-un loc de răspundere directă, reîncepu teoriile radicale și sporovăia iarăși despre chestia țărănească cu frazele goale care pe Grigore îl supărau.

— Prima noastră lege are să fie o amnistie generală, care să vindece rănile nenorocirilor recente și să aducă adevărata pace în suflete! declară într-o zi Baloleanu cu o mîndrie seniorială. Noi, care am sîngerat pînă în fundul inimii cînd a trebuit să facem ordine în țară, știm să facem și dreptate, dragă Grigoriță! Miile de nenorociți care umplu toate închisorile trebuie să se întoarcă la vetrele lor, pocăiți și îndreptați, spre a-și relua munca în folosul și pentru propășirea Romîniei!

Prin influența lui Baloleanu tînărul Iuga voia să dobîndească o slujbă pentru Titu Herdelea, care, aflînd de la Roșu situația lui adevărată la *Drapelul,* era desperat că rămîne iar pe drumuri. În cele din urmă Baloleanu, prin secretarul general de la Ministerul Domeniilor, reuși să-l plaseze într-un loc de referent la Direcția Dobrogei.

— Și ce voi avea de făcut acolo? întrebă emoționat Titu, pe care Grigore îl aduse să afle direct vestea bună.

— Să te duci o dată pe lună și să-ți încasezi leafa! strigă Baloleanu jovial. Și altminteri să faci versuri, dacă mai poți! Sau să te însori, dacă poftești!

Tînărul Herdelea roși, ca și cînd i-ar fi ghicit în suflet. Totuși avu prezența de spirit să riposteze:

— Cred că urarea aceasta ar fi mai potrivită pentru domnul Iuga!

Grigore răspunse numai după o pauză și aproape grav:

— Poate că n-ar fi rău...

Pe la mijlocul lui iunie, fără să fi isprăvit nimic, Grigore Iuga se hotărî să se întoarcă la Amara și nici să nu mai vie pe la București pînă la toamnă. Se duse la familia Predeleanu să-și ia rămas bun. Victor era singur acasă, Tecla și Olga aflîndu-se pentru cumpărături prin oraș. După ce discutară despre toate actualitățile și mai ales despre pagubele pe care le-au avut Predelenii la Delga (de altfel prea puțin însemnate), Grigore întrebă deodată, ca din senin, schimbînd vorba :

— Crezi că Olga ar vrea să fie soția mea, Victore ?... Dar te rog să-mi spui sincer și fără nici un menajament, fiindcă...

Predeleanu surîse cu o șiretenie străvezie :

— Ea ce crede ?... Ai întrebat-o ?

Atunci Grigore Iuga îi mărturisi pe nerăsuflate că o iubește de mult, că s-a luptat cu sine însuși în zadar, că i s-a urît cu viața, că ar vrea să înceapă o viață nouă... Predeleanu îl lăsă să-și răcorească inima, ascultîndu-l cu toată seriozitatea de rigoare în asemenea ocazii.

— Uite, dragă Grigoriță, zise în sfîrșit Victor. Spuneai că vrei să pleci mîine la Amara. Amînă plecarea cu o zi. Poimîine pleacă și Olguța acasă. Poți s-o însoțești, să-i ții de urît și chiar să faci o vizită părinților ei la Craiova. Am eu, așa, o bănuială că n-are să-ți pară rău !

Trenul pleca la cinci. Grigore aștepta în gară de la patru. Întîi sosi Titu Herdelea cu un mic buchet de flori albe. Într-un moment de plinătate sufletească, Grigore i-a spus ieri, cînd au dejunat împreună, că e fericit și că iubește pe domnișoara Postelnicu. Tînărul Herdelea a vrut să fie primul care să felicite pe Olguța măcar printr-o floare, căci prin cuvinte încă nu-și putea permite, ca să nu fie indiscret... Dar mai ținea să comunice lui Grigore și bucuria mare ce a avut-o ieri după ce s-au despărțit, cînd Deliceanu, desigur în urma insistențelor

lui Roșu, i-a pus în vedere că rămîne mai departe la *Drapelul*, cu același salariu, fiindcă ziarul are nevoie de serviciile lui. Cu o strălucire plină de încredere, Titu exclamă :

— De-acum nu-mi mai pasă de viață !... Alaltăieri mă credeam în pulbere și azi iată-mă cu două lefuri !... Am noroc și pace !...

Trecuse și pe la Tanța, să-i spuie ce noroc a avut. Fata l-a însoțit pînă la gară și-l aștepta la o cofetărie, în Calea Griviței, să meargă pe urmă să se bucure împreună toată ziua.

Pe cînd Titu vorbea cu entuziasm și Grigore aștepta nerăbdător, sosi un tren în gară. În mulțimea călătorilor care alergau spre ieșire, Grigore recunoscu pe Ilie Rogojinaru, arendașul de la Olena. Întoarse capul, parcă i-ar fi fost frică de el. Rogojinaru însă îl zări și veni glonț, cu un geamantan în mînă, asudat și zîmbitor.

— Mă mai cunoști, cucoane ? întrebă dînsul, lăsînd jos geamantanul și ștergîndu-și fața și chelia cu o batistă mare. Am auzit și-am citit ce-ați pătimit ! urmă apoi cu alt glas și clătinînd întristat din cap.

Regretă în multe cuvinte moartea lui Miron Iuga și a Nadinei, întrebă dacă au avut altfel pagube mari, dacă au început să primească despăgubiri, dacă au fost uciși mulți țărani cu ocazia represiunii, întrerupîndu-se mereu cu aceeași observație :

— Nu vă spuneam eu că țăranii sînt ticăloși ?... V-aduceți aminte ?

Pe urmă istorisi cu mare lux de amănunte ce noroc a avut el de și-a salvat averea. O zi dacă mai întîrzia, deunăzi, cînd s-au întîlnit în tren spre Pitești, nu mai găsea decît praf și cenușă. Țăranii, mai îndrăciți în Dolj decît în alte părți, începuseră a da foc conacelor și a prăda. Au venit și la dînsul : cucoane în sus, cucoane în jos, să ne dai moșia c-altfel e moarte și prăpăd... Atunci ce s-a gîndit : ia să fie el mai al dracului ca tîlharii. Și s-a tocmit și s-a înțeles cu ei că le dă de bunăvoie moșia cu tot ce se află pe ea, s-o împartă între dînșii cum le pof-

teşte inima, obligîndu-se să despăgubească el pe proprietar, dacă ar avea vreo pretenţie. Ca să fie mai siguri au făcut şi contract la primărie, cu sigiliu şi iscălituri. În schimb ei l-au îngăduit să stea în conac pînă va trece revoluţia. Peste două zile apoi a sosit armata şi i-a săturat de pămînt... Rîdea cu mare mulţumire :

— Şi iacă aşa am scăpat cu faţa curată, cucoane, de furia tîlharilor !

Pe Grigore rîsul arendaşului îl enervă. Observă rece :

— Dacă noi nici dintr-o nenorocire ca asta nu învăţăm nimic, atunci...

Rogojinaru întrerupse supărat :

— Adică ce să învăţăm, cucoane ?... A-i ţine mai bine în frîu ori a-i lăsa să ne măcelărească pe toţi cum porniseră ?... Nu, nu, cucoane ! Aruncaţi în foc cărţile cu teorii şi începeţi a vedea pe ţărani aşa cum sînt şi cum s-au arătat chiar acuma !... Lăsaţi-i să muncească, nu-i obişnuiţi să aştepte să le dea statul ce nu sînt în stare să agonisească ei prin muncă !... Să nu credeţi că ţăranul va fi vreodată mulţumit. Dacă mîine îi daţi pămînt de pomană, are să vă ceară pe urmă vite şi unelte de pomană, pe urmă bani de pomană... veşnic cîte ceva !...

— Pînă una-alta au fost satisfăcuţi cu gloanţe ! bombăni Grigore întunecat.

— Poate ai fi vrut dumneata, cucoane, să le dea plăcinte calde şi felicitări oficiale ? strigă arendaşul, umflîndu-se. Îmi pare rău ! Apoi dacă dumneavoastră, care aţi pătimit ca nimeni altul, puteţi vorbi aşa, ce să mai zicem de cei care...

Spre fericirea lui Grigore apărură Predelenii, şi Rogojinaru rămase bodogănind cu geamantanul. Olga mulţumi cu un surîs lui Titu pentru flori.

— Poetul nu se dezminte niciodată ! strigă Predeleanu strîngînd mîna tînărului Herdelea.

— Mai cu seamă cînd e vorba de o domnişoară aşa de fermecătoare ! zise tînărul cu pălăria în mînă şi cu o privire admirativă către Grigore.

Doamna Tecla Predeleanu era mai mișcată ca toți. Îi părea rău că n-a luat și pe copii la gară, să fie de față cînd pleacă Olga, deși peste cîteva zile aveau să plece și ei la țară și, în drum, să se oprească puțin la Craiova. Grigore, fericit și încurcat, zîmbea mereu, fără să se uite însă la Olga.

— Ei, haideți, urcați-vă în compartiment, că nu mai sînt decît trei minute ! zise Predeleanu.

— Sper că mai vii pe la Amara ! spuse Grigore lui Titu.

— Dacă o să mă primiți, bucuros totdeauna ! răspunse tînărul Herdelea îmbrățișîndu-l în aceeași privire cu Olga.

Pe urmă trenul porni atît de ușor că nici nu se simți. Din aceeași fereastră Olga și Grigore surîdeau celor rămași pe peron, repetînd cu toții ca un refren :

— La revedere !... La revedere !... La revedere !

Glasurile se amestecau, se confundau, se pierdeau în zgomotul din ce în ce mai mare al lumii...

Valea Mare — Muscel,
decembrie 1930 — septembrie 1932

CUPRINS

Prefață V

SE MIȘCĂ ȚARA I

Cap. I Răsăritul 5
Cap. II Pământurile 53
Cap. III Flămînzii 97
Cap. IV Luminile 145
Cap. V Friguri 189
Cap. VI Vestitorii 229

FOCURILE

Cap. VII Scînteia 269
Cap. VIII Flăcări 303
Cap. IX Focul 355
Cap. X Sîngele 399
Cap. XI Petre Petre 437
Cap. XII Apusul 489

Redactor responsabil : Marcea Pompiliu
Tehnoredactor : Gheorghiu Ionel

Dat la cules 12.12.1961. Bun de tipar 15.02.1962. Apărut 1962. Tiraj 40.145 ex. broşate. Hîrtie semivelină satinată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 26,54. Coli tipar 35. A. nr. 01204/1961. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—31.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1, Bucureşti — R.P.R. comanda nr. 12032.

Lei 10,70